



DET KONGELEGE
MILJØVERNDEPARTEMENT

Prop. 1 S

(2012–2013)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2013

Utgiftskapittel: 1400–1474 og 2465

Inntektskapittel: 4400–4471 og 5578



DET KONGELEGE
MILJØVERNDEPARTEMENT

Prop. 1 S

(2012–2013)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2013

Utgiftskapittel: 1400–1474 og 2465

Inntektskapittel: 4400–4471 og 5578

Forord

Prop. 1 S (2012–2013) frå Miljøverndepartementet består av fire delar:

Del I presenterer hovudutfordringane i miljøpolitikken og hovudprioriteringar innanfor Miljøverndepartementets budsjett i 2013. Vidare er det gitt eit kort oversyn over miljøpolitiske satsingar i andre departement. Her er òg omtalt oppfølging av oppmødingsvedtaka frå Stortinget.

Del II inneheld budsjettframlegget frå Miljøverndepartementet fordelt på programkategoriar, kapittel og postar. I årets proposisjon er det gjennomført fleire endringar på postnivå for å sikre at økonomiregelverket vert overhalde.

I Del III er det presentert ei utfyllande omtale av alle verkemidla og resultatområda med konkrete mål og indikatorar, samt påverknad og politikk. Proposisjonen inneheld ei heilskapeleg omtale av det einskilde resultatområdet og rapporteringa er knytt opp til det einskilde målet med vekt på indikatorane.

Det er eit skilje mellom verkemiddel og dei miljøpolitiske resultatområda. Verkemidla gjeld alle dei miljøpolitiske resultatområda, og dei er eit viktig grunnlag for å kunne oppnå resultat i miljøpolitikken. Verkemidla er delt inn i tre bolkar:

- Kunnskap og staddata
- Regelverk og samfunnsplanlegging
- Internasjonalt samarbeid.

I praksis inneber dette at eksempelvis infrastrukturtiltak i regi av Statens kartverk er omtalt under kunnskap og staddata, og regional planlegging under regelverk og samfunnsplanlegging.

Strukturen og inndelinga i verkemiddel og resultatområde dekkjer breidda i miljøpolitikken på ein heilskapeleg måte. Ein kan lese om utfordringane som marin naturforvaltning, akvakultur, taeskog, oljeforureining og strandsona samla under Resultatområde 1 Levande hav og kyst. Samstundes kjem det fram korleis plan- og bygningslova vert nytta for å unngå unødige nedbygging i strandsona.

Av dei elleve resultatområda tek resultatområda 1-5 utgangspunkt i den inndelinga av naturen som vi òg finn i Naturindeks for Noreg. Resultat-

område 6 dekkjer kulturminne og kulturlandskap. Område 7 Godt bymiljø, og 8 Aktivt friluftsliv, dekkjer leveforhold og naturretta aktivitetar for menneske, mens dei tre siste tek føre seg forureining og annan påverknad både på menneske og natur. Dei elleve resultatområda er som følgjer:

1. Levande hav og kyst
2. Livskraftige elvar og innsjøar
3. Frødige våtmarker
4. Mangfaldige skogar
5. Storslått fjellandskap
6. Verdifulle kulturminne og kulturlandskap
7. Godt bymiljø
8. Aktivt friluftsliv
9. Giffritt miljø
10. Rein luft
11. Stabilt klima

Inndelinga i verkemiddel og resultatområde gjer det mogleg å sortere og samle alle dei ulike problemstillingane i ulike typar kategoriar eller temaområde på ein praktisk måte. Inndelinga i resultatområde legg òg til rette for ein effektiv struktur for formuleringar av mål og resultatoppfølging, både i høve til andre sektorar og internt i miljøforvaltninga. Det enkelte verkemiddel og resultatområdet synleggjer Regjeringas miljøpolitiske satsing. Dette speglar seg i nasjonale mål og indikatorar

- *Nasjonale mål* er fastsette på bakgrunn av Regjeringas politikk anten i stortingsmeldingar, proposisjonar eller andre politiske dokument. Dei skal vere målbare og vise kva resultat ein skal oppnå på nasjonalt nivå.
- Indikatorar er knytte til dei nasjonale måla og er utvald reiskap i resultatoppfølginga for å seie noko om miljøtilstanden og utviklinga. Indikatorane skal kunne samanliknast frå år til år og, der det er relevant, i høve til andre land. Utvikling på indikatorane og status på dei nasjonale måla finst òg på Miljøstatus.no.

Del IV gir ei oversikt over organisasjonsendring, fornyingsarbeid og likestilling i miljøforvaltninga.

Innhald

Del I	Innleiing	11	<i>Programkategori 12.40</i>	
1	Miljøutfordringane	13	<i>Klima – og forureining</i>	99
2	Hovudprioriteringar i Miljøverndepartementet sitt budsjett for 2013	16	Kap. 1441 Klima- og forureiningsdirektoratet	102
3	Miljøpolitiske satsingar på andre departement sine område	18	Kap. 4441 Klima- og forureiningsdirektoratet	110
4	Oversiktstabellar	23	Kap. 1445 Miljøvennleg skipsfart	111
4.1	Merknader til budsjettframlegget	23	Kap. 1447 Miljøomsyn i offentlege innkjøp ..	112
4.2	Utgifter	23	Kap. 1448 Radioaktiv forureining i det ytre miljø	113
4.3	Inntekter	24	<i>Programkategori 12.50</i>	
5	Om oppfølging av oppmodingsvedtak frå Stortinget	28	<i>Kart, geodata og eigedomsinformasjon</i>	114
Del II	Miljøverndepartementets budsjettforslag for 2013	31	Kap. 1465 Statens kartverk, arbeid med tinglysing og nasjonal geografisk infrastruktur	114
6	Omtale av kapittel og post	33	Kap. 2465 Statens kartverk	115
	<i>Programkategori 12.10</i>		Kap. 4465 Statens kartverk, arbeid med tinglysing og nasjonal geografisk infrastruktur	119
	<i>Fellesoppgåver, regional planlegging, forskning, internasjonalt arbeid m.m.</i>	33	<i>Programkategori 12.60</i>	
	Kap. 1400 Miljøverndepartementet	33	<i>Nord- og polarområda</i>	120
	Kap. 4400 Miljøverndepartementet	45	Kap. 1471 Norsk Polarinstittutt	121
	Kap. 1410 Miljøvernforskning og miljøovervaking	45	Kap. 4471 Norsk Polarinstittutt	122
	<i>Programkategori 12.20</i>		Kap. 1472 Svalbard miljøvernfond	123
	<i>Naturmangfald og friluftsliv</i>	50	Kap. 5578 Sektoravgifter under Miljøverndepartementet	123
	Kap. 1425 Vilt- og fisketiltak	50	Kap. 1474 Fram – Nordområdesenter for klima- og miljøforskning	124
	Kap. 5578 Sektoravgifter under Miljøverndepartementet	54	Del III	
	Kap. 1426 Statens naturoppsyn	58	Omtale av Miljøverndepartementets resultatområde og verkemiddel	127
	Kap. 4426 Statens naturoppsyn	61	7	Oversikt over resultatområde og verkemiddel
	Kap. 1427 Direktoratet for naturforvaltning	62	8	Kunnskap og staddata
	Kap. 4427 Direktoratet for naturforvaltning	79	9	Regelverk og samfunnsplanlegging
	<i>Programkategori 12.30</i>		10	Internasjonalt samarbeid
	<i>Kulturminne og kulturmiljø</i>	80	11	Resultatområde 1
	Kap. 1429 Riksantikvaren	80		Levande hav og kyst
	Kap. 4429 Riksantikvaren	96	12	Resultatområde 2
	Kap. 1432 Norsk kulturminnefond	97		Livskraftige elvar og innsjøar ..
	Kap. 4432 Norsk kulturminnefond	98		

13	Resultatområde 3 Frodige våtmarker	205	20	Resultatområde 10 Rein luft	278
14	Resultatområde 4 Mangfoldige skogar	210	21	Resultatområde 11 Stabilt klima	288
15	Resultatområde 5 Storslått fjellandskap	218	Del IV	Organisasjonsendring, fornyingsarbeid og likestilling .	315
16	Resultatområde 6 Verdifulle kulturminne og kulturlandskap	229	22	Organisasjonsendring, fornyingsarbeid og likestilling .	317
17	Resultatområde 7 Godt bymiljø	246	22.1	Organisering	317
18	Resultatområde 8 Aktivt friluftsliv	254	22.2	Oversikt over fornyingsarbeidet ...	317
19	Resultatområde 9 Giftfritt miljø	260	22.3	Samfunnstryggleik og beredskap .	318
			22.4	Rapport om likestilling og mangfold i miljøforvaltninga	318
			22.5	Likestillingsvurdering på fagbudsjettområda	321
			22.6	Oppfølging av IA-avtala	322
			Forslag		325

Tabelloversikt

Tabell 3.1	Miljøtiltak i statsbudsjettet for 2013	19	Tabell 6.13	Tiltak for å sikre og forvalte arkeologiske kulturminne 2010 og 2011	96
Tabell 6.1	Fordeling av tilskot	38	Tabell 6.14	Aktivitet til vern og utvikling av verneverdige og freda kulturminne og kulturmiljø 2010 og 2011	97
Tabell 6.2	Framlegg om jeger- og fellingsavgifter i 2013	55	Tabell 6.15	Statens kartverks driftsinntekter	116
Tabell 6.3	Bereknig av kapital i Viltfondet i 2013	55	Tabell 6.16	Statens kartverks kapitalbalanse	118
Tabell 6.4	Samla ressursbruk finansiert av inntekter til Viltfondet i 2013:	56	Tabell 6.17	Statens kartverks gjeld og egenkapital1	118
Tabell 6.5	Bereknig av kapital i Statens fiskefond i 2013	57	Tabell 8.1	Utvalte satsar for tinglysing	144
Tabell 6.6	Samla ressursbruk finansiert av inntekter til Statens fiskefond i 2013	58	Tabell 9.1	Reguleringsplanar	159
Tabell 6.7	74	Tabell 9.2	Del av kommunane i 2011 med gjeldande plan for viktige plantema	159
Tabell 6.8	Tiltak for å sikre og ta vare på kunnskap om automatisk freda kulturminne, 2010 og 2011	83	Tabell 9.3	Omdisponering av dyrka og dyrkbare mark	161
Tabell 6.9	Tilskot til vern og sikring av freda bygg og anlegg i privat eie, 2010 og 2011	84	Tabell 9.4	Utbygging i strandsona	162
Tabell 6.10	Rapport bygningar og anlegg frå mellomalderen	85	Tabell 9.5	Regionale planar fordelte på plantema	165
Tabell 6.11	Aktivitet for å dokumentere sikre og tilrettelegge arkeologiske kulturminne (BARK) og bergkunst (BERG), 2010 og 2011	88	Tabell 9.6	Utbygging av fritidsbustader	165
Tabell 6.12	Fartøyvern, 2010 og 2011	93	Tabell 11.1	190
			Tabell 12.1	Oversikt over risiko for ikkje å tilfredsstille miljømåla i vassforskrifta	197
			Tabell 16.1	Definisjonar	231

Tabell 16.2	Prosentvis årleg tap av SEFRAK-registrerte bygningar i utvalde område.	237	Tabell 19.3	Utvalde farlege kjemikaliar handtert ved oppryddingstiltak frå 2004 til 2010*	271
Tabell 16.3	Talet på kommunar med kommunedelplan for kulturminne og kulturmiljø.	237	Tabell 20.1	Definisjonar	279
Tabell 16.4	Storleiken på areal med bevaringsstatus etter plan- og bygningslova.	238	Tabell 20.2	Del av Noregs areal der tolegrensene for forsuring av overflatevatn er overskridne	284
Tabell 16.5	Årleg tap av og skade på automatisk freda arkeologiske kulturminne i utvalde område og etter årsaksforhold.	238	Tabell 21.1	Globale utsleppstal i millionar tonn CO ₂ -ekvivalentar	291
Tabell 16.6	Talet på automatisk freda arkeologiske kulturminne som blir fjerna gjennom dispensasjon	239	Tabell 21.2	Oversikt over estimert CO ₂ -utslepp frå petroleumsfelt som vil bli sette i produksjon dei næraste åra.	311
Tabell 16.7	Tidsfordeling av freda bygningar og anlegg	240	Tabell 22.1	Oversikt over talet på årsverk pr. 1. mars 2012 under Miljøverndepartementet	317
Tabell 16.8	Talet på freda fartøy og fartøy som inngår i verneplan for fartøy, og som er sette i stand. ..	242	Tabell 22.2	Oversikt over del kvinner i pst.	318
Tabell 19.1	Definisjonar	261	Tabell 22.3	Prosentoversikt over kvinnene og mennene si månadlege gjennomsnittslønn	319
Tabell 19.2	Utsleppsreduksjonar for prioriterte helse- og miljøfarlege kjemikaliar	265	Tabell 22.4	Oversikt over deltid, mellombelse stillingar, foreldrepermisjon og fråvær fordelt på kvinner og menn	319

Figuroversikt

Figur 6.1	Prosjekt til vern og sikring av freda bygningar og anlegg i privat eige som har fått støtte i 2010 og 2011	84	Figur 6.8	Tilskotsmidlar verdiskapingsarbeid, 2011	95
Figur 6.2	Prosjekt for å sikre og setje i stand kulturminne og kulturmiljø langs kysten som har fått støtte i 2010 og 2011	86	Figur 6.9	Utviklinga i talet på tilsegner og talet på sluttførte prosjekt frå 2003 fram til 2012	98
Figur 6.3	Tiltak for å verne og sikre kulturmiljø og landskap, 2010 og 2011	87	Figur 7.1	Miljøpolitiske resultatområde	129
Figur 6.4	Tilskot for å vedlikehalde og setje i stand tekniske og industrielle kulturminne, 2010 og 2011	90	Figur 8.1	Bromerte flammehemmarar i lagesild	131
Figur 6.5	Tilskot for å sikre og setje i stand dei norske verdsarvstadene, 2010 og 2011	91	Figur 9.1	Viktige lover	150
Figur 6.6	Tiltak for å sikre trehusmiljø og stavkyrkjer mot brann, 2010 og 2011	92	Figur 9.2	Plansystemet – samanhengen mellom plannivåa	153
Figur 6.7	Internasjonalt samarbeid, 2010 og 2011	94	Figur 10.1	Figur over dei viktigaste internasjonale konvensjonane på miljøområdet.	170
			Figur 11.1	Bestandsutviklinga i norske havområde for utvalde indikatorarter for perioden 1980-2011 (SEAPOPOP 2011).	193
			Figur 16.1	Geografisk fordeling av freda bygningar og anlegg	239
			Figur 16.2	Næringsvis fordeling av freda bygningar og anlegg	240
			Figur 16.3	Freda bygningar i privat eige	241

Figur 16.4	Utviklinga i ordinært vedlikehaldsnivå for teknisk og industrielle kulturminne, ruinar og stavkyrkjer 2010–2011	242	Figur 19.5	Andel avfall til gjenvinning	275
Figur 19.1	Utsleppsindikatorar for utslepp av farlege stoff. 2002-2010, der 2002=1.	269	Figur 19.6	Mengd farleg avfall som blir eksportert til sluttbehandling. Farleg avfall til godkjend behandling innanlands eller utanlands frå 2003 til 2010	277
Figur 19.2	Utviklinga av cesium-137 i tre ulike sopparter i Lierne i Nord-Trøndelag	272	Figur 20.1	Utslepp av langtransporterte gassar	286
Figur 19.3	Utviklinga av utslepp av technetium-99 frå Sellafield samanlikna med nivå av technetium-99 i sjøvatn ved Hillesøy i Troms (Bq/m ³).	273	Figur 21.1	CO ₂ utslepp i 2011	289
Figur 19.4	Utvikling i avfallsmengd og BNP frå 1995 til 2010	274	Figur 21.2	Utslepp av klimagassar i perioden 1990-2011*	308
			Figur 21.3	Kjelder som har medverka til utslepp av klimagassar i Noreg frå 1990 og til og med 2011*.	309
			Figur 21.4	Utslepp av klimagassar frå 1990 til 2010 med framskriving til 2030	310

Oversikt over bokser

Boks 8.1	Miljøovervaking gir grunnlag for å oppdage nye problem og grunnlag for tiltak	131	Boks 17.1	Prinsippa for berekraftig by- og tettstadutvikling går fram av St.meld. nr. (2001-2002) Bedre miljø i byer og tettsteder	250
Boks 8.2	Naturindeks for Noreg	134	Boks 17.2	Satsinga i Groruddalen	251
Boks 8.3	Definisjon av omgrepet truga arter	134	Boks 17.3	Dei nasjonale gatene og plassane våre	252
Boks 8.4	Felles global referanseramme	141	Boks 19.1	Kvikksølv – nødvendig med tiltak internasjonalt	261
Boks 8.5	Tinglysingsgebyret	144	Boks 20.1	Avgifta på utslepp av NO _x og Miljøavtala om reduksjon av NO _x -utsleppa	283
Boks 9.1	Planlegging i tal	153	Boks 21.1	Klimagassutslepp og klimaendringar	289
Boks 9.2	Kommunale planar til avgjerd i Miljøverndepartementet	154	Boks 21.2	Om klimameldinga og klimaforliket	294
Boks 9.3	Areal til bustadbygging	154	Boks 21.3	Klimaløftet	298
Boks 9.4	Planar for bustadbygging i byane	160	Boks 21.4	Kva er skilnaden mellom kvotesystemet og CO ₂ -avgifta?	299
Boks 16.1	Rjukanbana	230	Boks 21.5	Sentrale risikoar og risikoreduserande tiltak	307
Boks 16.2	Utvalte kulturlandskap i jordbruket	232			
Boks 16.3	Isens Arkeologi	233			
Boks 16.4	Registrering av automatisk freda samiske kulturminne.	234			
Boks 16.5	Bygdøy – ei kulturhistorisk og naturfagleg skattekiste i Noreg ...	235			



DET KONGELEGE
MILJØVERNDEPARTEMENT

Prop. 1 S

(2012–2013)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2013

Utgiftskapittel: 1400–1474 og 2465

Inntektskapittel: 4400–4471 og 5578

*Tilråding frå Miljøverndepartementet 14. september 2012,
godkjend i statsråd same dagen.
(Regjeringa Stoltenberg II)*

Del I
Innleiing

1 Miljøutfordringane

Menneska lever i og av naturen. Naturens mangfald gir oss råstoff til mat, medisinar og klede og mykje anna. Naturen har òg stor verdi som kjelde til glede og opplevingar. Men måten vi lever på og dei samfunna vi har skapt, påfører naturen så store belastningar at vi ikkje lenger kan vere sikre på naturen si evne til å gi oss alt vi treng eller det vi ønskjer. Skal vi få til ei berekraftig utvikling må vi sikre ein levande natur med produktive økosystem.

Vi lever i eit land med mykje natur. Vi hentar vårt næringsgrunnlag frå naturressursar i form av fisk og skog, vasskraft og olje, men òg frå turisme, reiseliv og naturopplevingar. For mange menneske i andre land betyr Noreg vakker og urørde natur i ulike former.

Både naturens verdi i seg sjølv og naturens nytteverdi gir oss eit ansvar for og å ta vare på naturen. Tap av natur kan medføre både eit økonomisk tap og eit velferdstap. Vern av natur kan på same måten sjåast som både eit økonomisk vern og eit velferdsvern. Vi må bruke naturen og naturressursane, men ikkje øydeleggje eller utarme dei. Berre med varsam bruk kan vi sikre varig bruk av naturen.

Naturen og økosystema har aldri stått i ro. Naturen er i seg sjølv dynamisk og endrar og fornyar seg heile tida. Naturens eige tempo er likevel som regel langsamt og knapt nok synleg for menneska. Fleire av dei endringane vi ser i dag og som vi er bekymra for, går derimot raskt og er neppe av det «naturlege» slaget. Forskingsresultata gir oss stadig sterkare grunn til å tru at menneskeleg aktivitet er ein viktig del av forklaringa. Det er særleg to tilhøve som gjer utviklinga dramatisk: For det første kan grenser eller tersklar bli overskridne slik at endringane ikkje kan stoppast, og dei kan i sin tur utløyse andre prosessar som vi ikkje kan kontrollere. Svekkinga av havisen i Arktis gir her grunn til stor uro. For det andre er endringane globale, med følgjer for heile livsmiljøet på jorda. Klima er ei sak som inneheld begge desse elementa. I det siste har vi òg fått meir kunnskap om korleis klimagassar blir tekne opp i havet og endrar levevilkåra for mange arter. Fortsatt er det mykje vi ikkje veit om samanhen-

gane i økosystema og om korleis menneskeleg aktivitet vil påverke dei. Men vi veit nok til å handle. Manglande kunnskap kan ikkje vere grunn til manglande handling.

Dei endringane i naturen som vi no ser, må føre til ei erkjenning av alvoret i miljøsituasjonen. Ei slik erkjenning må styrkje viljen og evna til å finne løysingar. Og til sjuande og sist trengst det mot og kraft til å gjennomføre naudsynte tiltak. Dette er både nasjonale og internasjonale utfordringar. På nasjonalt plan må vi setje oss ambisiøse mål og finne dei beste verkemidla for å nå måla. Internasjonalt må vi leve opp til internasjonale avtaler og konvensjonar og arbeide for å styrkje samarbeidet mellom landa.

Klimaendringar og global oppvarming er den største utfordringa vi står overfor. Både i Noreg og i andre land har vi dei siste åra fått føling med fleire stormar og kraftigare flaumar og skred som kan ha samanheng med klimaendringane. I andre delar av verda slit dei med tørke og nedbørmangel. Vi kan vente oss meir av alt dette i framtida. Problema er internasjonale, men løysingane må finnast både på nasjonalt og internasjonalt plan. Klimameldinga som vart lagt fram i april i år, viser kva verkemiddel Regjeringa vil ta i bruk for å motverke utviklinga. Klimaendringane som uansett kjem, må møtast med ei rad tilpassingstiltak, mellom anna når det gjeld offentleg infrastruktur. Noreg har betre føresetnader for å tilpasse seg konsekvensar av klimaendringar enn mange andre land. Stern-rapporten peikar på at klimaendringane også er ei global økonomisk utfordring. Kostnadseffektiv og ambisiøs handling no er samfunnsøkonomisk lønsamt, samanlikna med å ta kostnadane seinare. Ei tilleggsutfordring frå klimaendringane er at det blir lettare å drive økonomisk aktivitet i Arktis. Når isen trekkjer seg tilbake vil nye sjøruter kunne opnast og nye naturressursar hentast ut. Fleire land og kommersielle aktørar vil på denne måten få interesser i nord. Tunge økonomiske aktivitetar i desse barske områda vil vere både teknologisk kompliserte og økonomisk usikre, men framfor alt er det store og alvorlege miljøutfordringar knytte til ei slik utvikling. Noreg, som har lang historie og eit forvaltar-

ansvar i nord, vil møte ei rad nye problemstillingar. For oss må det vere eit overordna omsyn å hindre negative miljøkonsekvensar av den nye interessa for Arktis. Noreg skal vere ein langsiktig og truverdig forvaltar av miljøverdiane i nord. I dette ligg òg at vi vil styrkje det internasjonale samarbeidet om desse spørsmåla, mellom anna innanfor Arktisk råd.

Naturmangfald. I vår rike og varierte natur er om lag 2500 arter rekna som truga på Norsk Rødliste for arter 2010. Arealbruksendringar er den viktigaste årsaka til tapet av naturmangfald. Mange arter vil òg vere sterkt utsette for endringar i temperatur og klima. I Arktis vil eit mildare klima og mindre is endre livsvilkåra for fleire arter og økosystem. På same tid vil klimaendringane òg føre til at arter og organismar spreier seg til nye område. Langs kysten vår har tareskogen forsvunne i høgt tempo, utan at vi heilt kjenner årsakene til dette. Klimagassen karbondioksid gjer havet surare, noko som trugar ei rekkje livsformer og dermed produksjonen av mat frå havet. Dette viser òg at miljøutfordringar heng saman og må løysast saman. Prosjektet *The Economics of Ecosystems and Biodiversity* (TEEB-prosjektet) legg vekt på at økosystema har stor økonomisk verdi, og at dette må integrerast i ramme-vilkåra for næringsliv og forbrukarar.

Helse- og miljøfarlege kjemikalier utgjer ei stor utfordring både nasjonalt og internasjonalt. Dei farlegaste kjemikaliane, miljøgiftene, blir sakte brotne ned i naturen og hopar seg opp i næringskjedene. Miljøgiftene er derfor eit alvorleg trugs-mål mot mangfaldet i naturen og mot matforsyning og helse for kommande generasjonar. Kjemikalier finst i produkt og inngår i dei fleste industriprosessane. Helse- og miljøverknadene av mange kjemikalier på marknaden er ukjende. Det trengst derfor meir kunnskap på dette feltet.

Miljøvern der folk bur og arbeider. Mange store miljøutfordringar finn vi i og omkring dei større byane, mellom anna knytt til transport og luftkvalitet, bu- og bustadmiljø og område for rekreasjon og friluftsliv. Med den sterke folkeauken som no skjer, og den utviklinga vi kan sjå for oss, blir det svært viktig å utforme ein politikk som tek tak i desse utfordringane. Byutvikling, bustadbygging og arealbruk blir i aukande grad eit nasjonalt politikkområde og heilt sentralt i miljøpolitikken, både fordi fleire og fleire bur og arbeider i byane, og fordi så mange miljøutfordringar møtest her. Då er det òg viktig med samordna løysingar, som til dømes at byutvikling og bustadbygging skjer i tilknytning til miljøvennleg, skinnegåande transport. Vi må syte for at byutviklinga skjer på ein

måte som sikrar gode bumiljø, som løyser transportutfordringane gjennom meir og betre kollektivtrafikk og som ikkje går på kostnad av friluftsområde, parkar, opne strandlinjer og liknande. Her er det gjort mykje godt arbeid innanfor prosjektet «Framtidas byar». Vi må byggje vidare på erfaringane herifrå.

Kulturminna og kulturmiljøa viser spora etter menneskeleg aktivitet frå lang tid tilbake. Kulturminna gir identitet og viser samanheng i historia og er viktig bakgrunn for vegen vidare. Kulturarven må derfor sikrast til beste for både dagens og framtidens generasjonar. På viktige område er situasjonen likevel prega av eit aukande etterslep i istandsetjing- og vedlikehaldsarbeidet. Dette gjøres gjennom vedlikehald og istandsetjing av freda og verneverdige kulturminne

Norsk miljøpolitikk skal byggje på «føre var-prinsippet» som inneber at tvil skal komme naturen til gode, på prinsippet om at forureinaren skal betale, og på prinsippet om samla belastning, som står sentralt i økosystemtilnærminga. Prinsippet om samla belastning inneber at ein skal leggje vekt på summen av påverknad på naturmiljøet, både økosystem og arter, når planar skal utformast og vedtak skal fattast. Både forvaltningsplanane for havområda og forvaltningsplanane etter vassforskrifta er viktige reiskapar for å sjå belastningar i samanheng.

Miljøproblem må møtast på brei front og med fleire verkemiddel: Miljøpolitikken skal vere forankra i solid fagleg kunnskap. Vi skal nytte den beste og mest miljøvennlege teknologien, og vi skal utforme skattar og avgifter slik at dei stimulerer til miljøvennleg åtferd og ressursbruk.

Miljøproblema oppstår i dei ulike økonomiske sektorane i samfunnet: i transportsektoren, i landbruket, i industrien, i offshoresektoren, for å nemne dei viktigaste. Det betyr at det er i dei same sektorane løysingane må finnast. Ansvarleg drift inneber at ein tek miljøutfordringane på eige felt på alvor og søker å løyse dei, eller aller helst å førebyggje dei. Både næringslivet og andre sektorar har på denne måten eit sjølvstendig ansvar.

Mange miljøproblem kan løysast lokalt. Frivillige og ideelle organisasjonar er viktige støttespeararar, som i mange tilfelle har sett miljøproblem på dagsorden. Det er viktig med eit godt samarbeid mellom miljøstyresmaktene, næringslivet og miljøorganisasjonane. Gjennom den offentlege miljøpolitikken gir vi miljøinnsatsen mål og verkemiddel.

Vi har ein levande miljødebatt i landet vårt. Det er stor merksemd om miljø saker og eit breitt engasjement. Miljøpolitikken er ein sentral del av

det politiske ordsiftet. Slik skal det framleis vere. Miljøinnsatsen må vidareutviklast gjennom ein opplyst debatt og fortløpande arbeid for å finne løysingar som kan samle oppslutnad og allmenn aksept. Mange er utålmodige og synest at miljøarbeidet går for seint på denne måten. Nokre meiner at det trengs sterkare styringsgrep for å løyse miljøproblema. Men det går ingen farbar veg utanom dei demokratiske prosessane.

Nokre gonger kan det oppstå konflikter mellom klimapolitikk og naturomsyn, særleg knytt til utbygging av fornybar energi. Vi har rike energiressursar i Noreg, og dermed kan vi byggje ut kraft på ein slik måte at klimapolitikk og sentrale naturverdiar ikkje vert sett opp mot kvarandre.

Eit miljøvennleg samfunn er eit betre samfunn: Mindre forureining av luft og vatn gir betre folkehelse. Ein meir effektiv og miljøvennleg kollektivtransport gir enklare og lettare arbeidsreiser. Mindre biltrafikk i byane gir meir innbydande fysiske omgivnader. Initiativ for ein grøn økonomi og grøn vekst viser korleis ei omlegging til eit meir miljøvennleg («grønt») samfunn kan skape framtidig vekst og velferd og medverke til nye og miljøvennlege arbeidsplassar. Det er viktig å understreke at natur som er verna òg er natur som skal brukast. Rein og urørd natur blir stadig meir etterspurd, og er ein god ressurs for mange lokalsamfunn. Men vi kan bli betre på å nytte naturen som grunnlag for både livskvalitet og verdiskaping, utan å gjere skade på naturverdiane.

Ei omtale av miljøutfordringane i Noreg er ikkje fullstendig utan å vise kva som er oppnådd. Forureininga av luft og vatn er redusert, og vi har klart å få ned bruken av fleire farlege miljøgifter. Vi er godt i gang med å rydde opp i forureina grunn og sjøbotn. Gjennom internasjonalt samarbeid har vi klart å redusere tilførsel av sur nedbør og ei rekkje miljøgifter til Noreg. Nasjonalparker og andre typar verneområde dekkjer nesten 17 prosent av Noregs landareal. Naturmangfaldlova, kulturminnelova og plan- og bygningslova er gode reiskapar for å sikre og forvalte norsk natur, kulturminne og kulturlandskap for framtida.

Internasjonalt samarbeid og ansvar

Dei største miljøproblema i vår tid er globale og må løysast gjennom internasjonalt samarbeid. Som eit rikt og velutvikla land skal Noreg vere ein pådrivar og arbeide for ambisiøse og forpliktande internasjonale miljøavtaler. Internasjonalt samarbeid og betre teknologi har medverka til at vi har klart å redusere tilførselene av sur nedbør og utslepp av ozonskadelege gassar. Fleire av dei største miljøproblema, slik som klimaendringane, har opphav i den rike og industrialiserte del av verda, som Noreg er ein del av. Våre land har derfor eit særskilt ansvar for å finne gode løysingar og effektive verkemiddel.

Men slik dei internasjonale klimaforhandlingane har vist, er det vanskeleg å kome fram til effektive felles tiltak når alle land først må bli einige. Derfor må vi òg kunne prøve andre måtar å samarbeide på mellom land og organisasjonar som kan og vil gå saman om å finne løysingar. Vi kan ikkje la etternølarane fastsetje tempoet i det internasjonale miljøarbeidet. Vi må vise at rike industriland kan omstille seg til grønne økonomiar, med høg livskvalitet og auka velferd innanfor naturens tolegrensar, slik at andre land lettare kan følgje etter. EUs satsing på ressurseffektivitet er eit forsøk på å realisere dette. Vi må samarbeide med utviklingslanda og støtte dei i deira arbeid for å løyse miljøutfordringane og setje dei i stand til å møte endringane som kjem. Det norske klima- og skoginitiativet er eit døme på slikt samarbeid, saman med det breiare miljøsam arbeidet med India, Kina, Sør-Afrika og Brasil. Oppfølging av vedtaka frå Rio+20-konferansen handlar om å løyse desse utfordringene. FNs miljøprogram har ei sentral rolle.

Noreg har eit særleg ansvar som miljøforvaltar i nordområda og på Svalbard. Aktivitetane i nord må tilpassast det naturen kan tole og ta omsyn til at naturen i Arktis kjem under stadig sterkare press, mellom anna som følgje av klimaendringar. Arbeidet med å hente inn meir og betre kunnskap om tilhøva i nord er eit viktig bidrag til det internasjonale klimaarbeidet. Dei globale miljøutfordringane krev at miljøomsyn blir innarbeidde òg i andre delar av det internasjonale samarbeidet, til dømes internasjonal handel.

2 Hovudprioriteringar i Miljøverndepartementet sitt budsjett for 2013

Regjeringa styrkjer miljøsatsinga i 2013. Det er Regjeringas ambisjon at også neste års budsjett skal medverke til å nå dei ambisiøse miljø- og klimamåla i Soria Moria-erklæringa, i Klimameldingane som vart lagt fram i april i år og i Klimaforliket i Stortinget. Prioriteringane i Miljøverndepartementets budsjett for 2013 avspeglar dette. I tillegg til den sterke miljøsatsinga over Miljøverndepartementets eige budsjett, er det mange og viktige miljøtiltak på budsjetta til andre departement. Regjeringas miljøpolitikk vert såleis gjennomført på brei front, i tråd med prinsippet om sektorane sitt ansvar for å medverke til at miljømåla kan bli nådd, jf. kapittel 3.

Miljøverndepartementets samla budsjettforslag for 2013 er på 5 453,7 mill. kroner, mot 4 893,5 mill. kroner i 2012. Dette er ein auke på 11,4 prosent. Veksten på Miljøverndepartementets budsjett i 2013 kan vi sjå igjen mellom anna i arbeidet med å sikre naturmangfaldet, vern av kulturminne og kulturmiljø, klimatiltak og kart og geodata. Det blir òg auka innsats for planarbeid i byområda.

Regjeringa gjer framlegg om ei løyving i 2013 på 1 809,1 mill. kroner til programområdet Naturmangfald og friluftsliv. Dette er ein auke på 218,3 mill. kroner, eller 13,7 prosent samanlikna med saldert budsjett 2012. Regjeringa føreslår å auke løyvinga til nytt skogvern med 111,1 mill. kroner, til 231,1 mill. kroner. Satsinga gjer det mogleg å fatte vernevedtak for mange område der det alt er inngått avtaler om frivillig vern. Løyvinga til nasjonalparkar aukar med 67,9 mill. kroner. Vidare gjer regjeringa framlegg om at løyvingane til lokal forvaltning i verneområde vert auka med 14 mill. kroner. Målet er å slutføre innføringa av den nye forvaltningsmodellen og styrkje forvaltninga av verneområda, mellom anna gjennom betre lokal forankring. I tillegg er det føreslått om lag 200 mill. kroner til naturmangfald og friluftsliv på andre programkategoriar.

Det blir gjort framlegg om auka løyvingar på til saman 22 mill. kroner til oppfølging av rovdyrforliket. Midla skal mellom anna gå til Statens

naturoppsyn for å styrkje ressursane ved felling av rovvilt samt naturrettleiing knytt til rovvilt, til auka kompensasjon for kommunale fellingslag, til styrking av rovdyrovervakinga gjennom Rovdata og til ei beredskapsordning hos Fylkesmannen for å redusere responstida ved handsaming av rovdyrsaker. I tillegg skal noko av midla gå til eit forskingsprosjekt om sørsamisk reindrift.

Vidare er det føreslått ei breiare satsing på friluftsliv og folkehelse med 20 mill. kroner. Ein aktiv friluftslivspolitik er den beste investeringa i ei god folkehelse. Det er særskild viktig å nå barn og ungdom og å leggje til rette for lavterskeltilbod for grupper som ikkje alt er aktive i friluftsliv.

Miljøpolitikken må byggje på kunnskap om naturtilstanden og om kjeldene for miljøproblema. Regjeringa satsar vidare på miljøforskning og på kunnskaps- og datainnhenting. Regjeringa føreslår at dei samla løyvingane til miljøforskning og miljøovervaking vert auka til 621,2 mill. kroner i 2013. Mellom anna vert det føreslått ein auke på 10 mill. kroner til klimaforskning.

Regjeringa føreslår vidare ei ny satsing retta mot dei store byane som skal medverke til framtidsetta byplanlegging, betre bymiljø og tilrettelegging for auka bustadbygging. Planlegging og tilrettelegging av bustadområde er ei viktig oppgave for kommunane. Viktige grep i satsinga er å styrkje kompetanse og kapasitet, og meir samarbeid på tvers av sektor- og kommunegrensene. Regjeringa gjer framlegg om 30 mill. kroner til satsinga. Løyvinga vil hovudsakeleg vere ei tilskotsordning. Ein vil støtte kommunar som aktivt vil følgje opp måla for ein berekraftig by- og bustadpolitikk.

Regjeringa føreslår å auke innsatsen på programområdet Kulturminne og kulturmiljø til 570,5 mill. kroner i 2013. Dette er ein auke på om lag 62 mill. kroner, eller 12 prosent frå 2012. Det blir gjort framlegg om ein auke på 18 mill. kroner til tekniske og industrielle kulturminne. Denne auken omfattar Odda, Atlungstad Brenneri og Haldenkanalen. Det er òg føreslått 22 mill. kroner til vern og sikring av freda kulturminne og kultur-

miljø. I tillegg er det budsjettert med om lag 11 mill. kroner til kulturminne og kulturmiljø på andre programkategoriar.

Til området Kart, geodata og eigedomsinformasjon føreslår regjeringa 733 mill. kroner i 2013. Dette er ein auke på 90 mill. kroner, eller om lag 14 prosent frå 2012. Til jordobservatoriet i Ny-Ålesund føreslår regjeringa ei løyving på 45,6 mill. kroner. Regjeringa gjer òg framlegg om 25,8 mill. kroner til drift av tinglysingssystemet Regina .

Løyvinga til vrakpantordninga føreslår Regjeringa vert fastsett til 281 mill. kroner neste år. Dette er ein auke på 60 mill. kroner. Til oppbygging og forvaltning av den nye CO₂-kompensasjonsordninga føreslår regjeringa ei løyving på 20 mill. kroner.

Store miljørelaterte løyvingar som til dømes karbonfangst og lagring ligg på budsjettet til Olje- og energidepartementet. Dei store løyvingane til jernbane og annan kollektivtrafikk ligg på Samferdselsdepartementets budsjett. Løyvinga til skog- og klimatiltak på Utanriksdepartementets budsjett er eit anna døme. Løyvinga til statlege kjøp av klimakvotar ligg på Finansdepartementets budsjett. Framlegg til endring i dei miljørelaterte avgiftene blir presenterte av Finansdepartementet i skatte- og avgiftsproposisjonen.

Gebyra ved ulike former for tinglysing er samla sett sterkt overprisa. Regjeringa gjer derfor framlegg om å redusere tinglysingsgebyr for fast eigedom, slik at inntektene vert redusert med 385 mill. kroner til 604 mill. kroner.

3 Miljøpolitiske satsingar på andre departement sine område

Sektoransvaret ligg til grunn for Regjeringas miljøpolitikk

Regjeringas miljøpolitikk byggjer på at alle samskildesektorar har et sjølvstendig ansvar for å leggje miljøomsyn til grunn for sine aktivitetar og for å medverke til at dei nasjonale miljøpolitiske måla kan bli nådde. Forureinar betalar-prinsippet er ein viktig del av sektoransvaret. Både miljøvern- og sektorstyresmaktene på sentralt hald, fylkeskommunalt og kommunalt nivå i tillegg til private aktørar skal medverke til at miljøomsyn blir tekne vare på.

Vidare har sektorstyresmaktene ansvar for å gjennomføre tiltak innanfor eige område som trengst for å kunne nå måla i miljøpolitikken. Dei har òg ansvar for å rapportere om miljøutviklinga i sektoren og om resultat av og kostnader ved verkemiddelbruk og gjennomførte miljøtiltak.

Sektoransvaret medfører eit krav til alle departementa at dei skal ta miljøomsyn når dei utformar planar og politikk på sine ansvarsområde. Dette gjeld både den økonomiske politikken generelt og politikken i dei einskilde sektorane. Miljøomsyn inneber både å førebyggje miljøbelastningar og å rydde opp der ein har skada miljøet.

Dette kapitlet omtalar Regjeringas samla miljøpolitiske satsingar slik dei kjem til uttrykk i departementa sine budsjett, sjå tabellen på neste side. Det er ikkje alltid enkelt å avgrense miljøtiltak eller utgifter til slike tiltak på ein god måte. Mange tiltak kan grunngevast på fleire måtar og skal medverke til å nå ulike mål. Miljøtiltaka er òg

svært ulike; her finn ein både førebyggjande tiltak i form av til dømes kystvaktoppgåver, klassisk naturvern slik som etablering av verneområde, opprydding i forureina grunn og satsingar som gir størst effekt saman med andre typar tiltak, slik som jernbaneutbygging og støtte til kollektivtrafikk. Nokre tiltak er langsiktige, slik som forskning, mens andre har meir direkte verknader. Endra definisjonar eller endringar i arbeidsdelinga mellom departementa vil òg kunne føre til at nokre tal ikkje fullt ut kan jamførast frå eitt år til det neste. Tabellen må derfor tolkast med varsemd.

Miljøtiltak er her definerte og avgrensa slik:

- utgiftene må fullt ut nyttast til miljøforbetringar, eller
- miljøomsynet må vere avgjerande for at tiltaket/prosjektet blir gjennomført, eller
- utgiftene skal motverke negative miljøeffektar av sektorpolitiske tiltak elles (førebyggjande tiltak)

Dei miljøpolitiske løyvingane i 2013

I 2013 er dei samla miljøpolitiske løyvingane berekna å utgjere til saman 44,3 mrd. kroner, som er ein auke på om lag 2,9 mrd. kroner frå 2012. I denne summen inngår kjøp av klimavotar på 630 mill. kroner. Blant miljøtiltaka som blir førde vidare og prioriterte i 2013 er:

- tiltak mot avskoging og øydelegging av skog i utviklingsland
- kollektivtrafikk og jernbaneutbygging
- fornybar energi og energieffektivisering

Tabell 3.1 Miljøtiltak i statsbudsjettet for 2013 (i mill. kroner)

Departement	2012 ¹	Forslag 2013
Arbeidsdepartementet ²	-	-
Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet	6,8	6,2
Finansdepartementet ³	515,5	632,0
Fiskeri- og kystdepartementet	1 463,1	1530,1
Forsvarsdepartementet	1280,2	1149,4
Helse- og omsorgsdepartementet ⁴	-	-
Justis- og beredskapsdepartementet	95,2	113,0
Kommunal- og regionaldepartementet	80,0	95,0
Kunnskapsdepartementet	305,0	300,0
Kulturdepartementet	1001,0	
Landbruks- og matdepartementet	5313,4	5493,2
Miljøverndepartementet ⁵	4 550,5	5 122,7
Fornyings-, administrasjons- og kyrkjedepartementet ⁶	173,0	212,1
Nærings- og handelsdepartementet	734,4	762,7
Olje- og energidepartementet	4 465,0	4 950,0
Samferdselsdepartementet	13 600,0	15 595,1
Utanriksdepartementet ⁷	7 800,0	7 300,0
Sum alle departementa	41 383,1	44 329,3

¹ Denne kolonnen inneheld tal både frå budsjettproposisjonen 2012 og frå saldert budsjett. Alle 2012-tala er såleis ikkje berekna på same måten. Dette må ein ta omsyn til ved samanlikning av tala frå 2012 med budsjettframlegget for 2013.

² Arbeidsdepartementet har ikkje budsjettpostar som fell inn under miljøomgrepet slik det her er definert.

³ Løyving til kjøp av klimakvotar er inkludert her.

⁴ Helse- og omsorgsdepartementets miljørelaterte tiltak går ikkje direkte fram av budsjettoppstillingane. Budsjettal er derfor utelatne her.

⁵ Miljøverndepartementets budsjettal her omfattar berre om lag halvdelen av utgiftene til Statens Kartverk. Årsaka til dette er at denne etaten tener ei rekkje føremål i tillegg til dei miljøfaglege.

⁶ Denne posten omfattar i hovudsak utgifter til Fylkesmannens miljøvernnavdeling og er basert på ressursrapportering i ettertid. Det oppgitte budsjettalet er derfor eit overslag og svært usikkert.

⁷ Norsk bistandspolitikk byggjer på standardar som er fastsette i OECD/DAC. Definisjonen av miljøtiltak avvik noko frå Miljøverndepartementets definisjon.

Tabellen over viser at mange departement nyttar store økonomiske midlar til miljøbegrunna tiltak, i tråd med sektoransvarsprinsippet. Miljøverndepartementets budsjett utgjer ein viktig, men avgrensa del av dei samla miljøløyvingane, slik desse er definerte her.

Det er òg viktig å vere klar over at miljøpolitikk ikkje først og fremst handlar om løyvingar og budsjettpostar. Arbeid for eit betre miljø omfattar òg avgjerder som ikkje har direkte budsjettkonsekvensar. Til dømes vil planlegging av arealbruk vere viktig, det same er skattar og avgifter på miljøskadeleg produksjon og forbruk o.a.

Nedanfor er nokre av departementa sine miljørelaterte tiltak kort omtalte. Ein viser elles til departementa sine eigne budsjettproposisjonar for ein nærare gjennomgang.

På *Olje- og energidepartementet* sitt budsjett vert det føreslått 4 950 mill. kroner til miljørelaterte tiltak i 2013, mot 4 465 mill. kroner i 2012. Regjeringa si satsing på energiomlegging gjennom Enova og Energifondet vert ført vidare. Samla framlegg til løyving til energiomlegging i 2013 er på vel 1 mrd. kroner, under dette Energifondet og deltaking i ulike internasjonale program og aktivitetar innanfor fornybar energi og energi-

bruk. I tillegg skal Enova forvalte Regjeringas nye satsing på klimateknologi. Det er i den forbindelse vedteke å opprette eit nytt fond for klima, fornybar energi og energiomlegging med utgangspunkt i Grunnfond for fornybar energi og energieffektivisering. Det er føreslått å auke kapitalen i fondet med 10 mrd. kroner i 2013. Dette gir ein samla fondskapital på 35 mrd. kroner og vil auke overføringane til Energifondet frå 2014. Til forskning på miljørelevant teknologi (i energisektoren, i petroleumssektoren og til Carbon Capture and Storage – CCS) blir det gjort framlegg på om lag 428 mill. kroner over Noregs forskingsråds budsjett. I denne summen inngår òg 234 mill. kroner til forskingsprogrammet RENERGI, som mellom anna støyr forskning og utvikling knytt til effektiv og fornybar energiteknologi. Til satsing og oppfølging av CO₂-handteringsprosjekta (Mongstad fullskala, transport og lagring av CO₂ frå Mongstad, teknologisenteret på Mongstad og CCS mogleighetsstudie utover Mongstad) er det samla føreslått om lag 3,2 mrd. kroner. Vidare er det føreslått om lag 171 mill. kroner til forskning, utvikling og demonstrasjon av teknologiar knytte til fangst og lagring av CO₂ (CLIMIT), og 7 mill. kroner til internasjonalt CCS-arbeid.

Samferdselsdepartementets oppgåver omfattar både tiltak for å endre transportstrukturen i miljøvennleg retning og tiltak som i seg sjølve kan ha negative miljøkonsekvensar som må reduserast. Det er eit hovudmål i Norsk Transportplan 2010–2019 at transportpolitikken skal medverke til å avgrense klimagassutsleppa, redusere miljøskadelege verknader frå transport og medverke til å nå nasjonale mål og innfri internasjonale plikter Noreg har på miljøområdet. Samferdselsdepartementet legg opp til å nytte om lag 15,6 mrd. kroner til miljørelaterte tiltak i 2013, mot 13,6 mrd. kroner i 2012. Til investeringar, vedlikehald og drift i jernbanenetet vil det bli løyvd 11 372,7 mill. kr, mot 9 948,2 mill. kroner i saldert budsjett 2012. Desse tiltaka skal betre kapasiteten og regulariteten i trafikkavviklinga og gi rom for å føre over meir gods- og persontransport til jernbane. 2013 vil mellom anna bli prega av to store nybyggingsprosjekt på Vestfoldbanen: Det om lag 14 kilometer lange dobbeltspor-anlegget Holm-Nykirke med ny Holmestrand stasjon inne i fjellet, og arbeidet med det 23 km lange dobbeltsporanlegget Farriseidet (Larvik) – Porsgrunn, som startar opp i haust. Fellesprosjektet E6-Dovrebanen, med dobbeltspor for jernbana frå Minnesund og 17 km nordover langs Mjøsa, vil gå for fullt i 2013. Ei rad infrastrukturtiltak for å gjenomføre eit nytt og betre togtilbod på Austlandet held fram, med sikte på ruteendinga i desember

2014. Planlegginga av nytt dobbeltspor Oslo S-Ski (Folloanen) held fram neste år. Det blir òg vurdert å starte opp to nye jernbaneprosjekt i 2013: Ny Ulriken tunnel mellom Bergen og Arna og Hellvæernes mellom Trondheim og Stjørdal. Løyvinga til persontransport med tog aukar med om lag 400 mill. kroner til 2 921 mill. kroner. Det er vidare ei løyving på 351,2 mill. kroner (427,8 inkl. ny mva.) til gang- og sykkeltiltak langs riksvegnettet, 119,6 mill. kroner (139,9 mill. kroner inkl. ny mva.) til miljø-, og servicetiltak og 105,6 mill. kroner (135,4 mill. kroner inkl. ny mva.) til kollektivtiltak. Belønningsordninga for auka kollektivtrafikk i dei større byområda får ei løyving på 673,1 mill. kroner, eller ein auke på 262,1 mill. kroner.

Det er berekna at *Justis- og beredskapsdepartementet* vil nytte 113 mill. kroner til ulike miljørelaterte tiltak i 2013. For departementet er det ei prioritert oppgåve å motverke miljøkriminalitet. I følge ei trusselvurdering frå Økokrim, er forureiningskriminalitet i form av utslepp eller nedgrave avfall den største miljøtrusselen mot samfunnet. I Økokrim blir miljøkriminalitet følgt opp av eit eige miljøteam og av eigne miljøkoordinatorar i politidistrikta. Justis- og beredskapsdepartementet har òg det administrative ansvaret for Sysselmanen på Svalbard. Den faglege styringa på miljøområdet skjer direkte frå Miljøverndepartementet. Sysselmanen sine oppgåver endrar seg som følge av veksande aktivitet på øygruppa og fordi Longyearbyen blir meir likt eit vanleg lokalsamfunn. Det blir større behov for å handheve regelverk, mellom anna Svalbardmiljølova, og for å føre tilsyn. Sysselmanen prioriterer derfor førebygging, informasjonsarbeid, rettleiing og tilsyn med ferdsl og anna verksemd. I svalbardbudsjettet for 2012 vart det vedteke å byggje reinseanlegg ved kolkraftverket i Longyearbyen. Reinseanlegget skal etter planen stå ferdig i 2014.

På *Fiskeri- og kystdepartementets* budsjett blir det gjort framlegg om 1 530 mill. kroner til ulike miljøtiltak i 2013, mot 1 463 mill. kroner i 2012. Departementet sine budsjettmidlar som i hovudsak er grunnlagt med miljøomsyn, omfattar mellom anna: Ressursforskning og forvaltning for berekraftig forvaltning av fiskeressursane, tiltak for berekraftig havbruk, kartlegging av biologisk mangfald, og beredskap mot akutt forureining.

I 2013 blir det gjort framlegg om å auke løyvinga til klimaforskning på Fiskeri- og kystdepartementets budsjett med 3,5 mill. kroner. Ein vil òg auke løyvinga til Fiskeridirektoratet med 10 mill. kroner for å styrkje havbrukstilsynet. Det operative risikobaserte tilsynet skal styrkjast, særleg på områda biomassekontroll og rømming. Innanfor

den foreslåtte løyvinga til slutføringa av eit nytt multifunksjonsfartøy for Kystverket er det sett av 17 mill. kroner til oljevernutstyr for fartøyet.

På *Kommunal- og regionaldepartementet* sitt budsjett er det foreslått 95,0 mill. kroner til miljørelaterte tiltak i 2013, i hovudsak knytt til bustadar, bumiljø og bygg. Dette er ein auke på 15 mill. kroner samanlikna med 2012 og skuldast mellom anna ei styrking av Direktoratet for byggkvalitet sin post for kunnskapsutvikling og informasjonsformidling og ei overføring av midlar til tilskudd til Lågenergiprogrammet frå Olje- og energidepartementet. I klimameldinga som vart ei lagd fram i april i år, går det fram at Regjeringa vil skjerpe energikrava i byggt teknisk forskrift til passivhusnivå i 2015 og nesten nullenerginivå i 2020. Oppfølging av desse to meldingane vil vere viktige oppgåver framover. Departementet vil arbeide for bruk av fleire miljøvennlege byggjeløysingar, lågare energibruk og reduserte klimagassutslepp frå bygningar. Kommunal- og regionaldepartementet vil medverke i samarbeidsprogramma Framtidas byar og FutureBuilt også i 2013. Samarbeidet med Lågenergiprogrammet for å spreie kompetanse om energikrav og passivhus blir ført vidare og styrkt. Frå og med 2013 vil Kommunal- og regionaldepartementet ha det statlege finansieringsansvaret for Lågenergiprogrammet.

Framlegget til statsbudsjett inneber at *Utanriksdepartementet* vil nytte om lag 7 300 mill. kroner til miljørelaterte tiltak i 2013. Dette er eit overslag, og tala er noko usikre.

Noreg skal vere ein langsiktig og truverdig forvaltar av miljøverdiane i nordområda. Noreg har eit omfattande tosidig samarbeid med Russland for å møte felles miljøutfordringar, for kompetanseheving i miljøforvaltninga og for å fremje russisk deltaking i internasjonale miljøvernavtaler. Arbeidet vil bli ført vidare i eit nytt treårig samarbeidsprogram med særleg vekt på vern av havmiljøet, samarbeid i grenseområda, naturmangfald og tiltak mot forureining. Atomtryggleikssamarbeidet med Russland skal blant anna medverke til å redusere risikoen for ulukker og forureining, hindre at radioaktivt materiale kjem bort, og styrkje russisk forvaltning på området. Hovudprioriteringar i 2013 vil framleis vere å sikre og å fjerne brukt kjernebrensel frå den nedlagde marinebasen i Andrejevbukta, 60 kilometer frå norskegrensa. Vidare vil vi styrkje myndighets-samarbeidet om tilsyn, varsling, beredskap og miljøovervaking. Prosjekt for auka tryggleik ved russiske kjernekraftverk går vidare. Det norske engasjementet på dette viktige miljøfeltet har eit langsiktig perspektiv.

Regjeringa aukar innsatsen mot avskoging og øydelegging av skog i utviklingsland, til om lag 3 mrd. kroner i 2013, som er ein auke på om lag 400 mill. kroner frå saldert budsjett 2012. Innsatsen for rein energi og klimatilpassing med særleg vekt på matsikkerhet aukar. Satsinga på klima i utviklingssamarbeidet skal både medverke til å redusere klimaskadelege utslepp og å lette dei fattige landa si tilpassing til klimaendringane. Noreg prioriterer òg å hjelpe utviklingslanda med å utnytte fornybare energiressursar (vasskraft, sol og vind) i staden for å auke bruken av fossile energikjelder. Det norske initiativet *Rein energi for utvikling* og det internasjonale energi- og klimainitiativet *Energy+* utgjer sentrale delar av den samla norske politikken på klima- og energiområdet. I tillegg til klima- og miljøsetninga innanfor bistandsbudsjettet, vil Regjeringa gjennom EØS-midlane 2009-2014 styrkje arbeidet med miljø, klima og karbonfangst og lagring. EØS-midlane er totalt på 1 788, 5 mill. euro. I kvart mottakarland skal minst 30 prosent under EØS-ordninga nyttast til miljøvern og tiltak mot klimaendringar. Totalt utgjer dette om lag 361,8 mill. euro. I tillegg skal minst 20 prosent av den norske ordninga nyttast til karbonfangst og -lagring.

På *Forsvarsdepartementets* budsjett er det rekna at vel 1 149 mill. kroner går til ulike miljøtiltak i 2013. Kystvaktas oppgåver i samband med miljø- og ressursovervaking utgjer om lag halvdel av denne summen. Gjennom mange år har Forsvarets skyte- og øvingsaktivitetar medført belastningar på naturmiljøet. Opprydding i tidlegare skyte- og øvingsfelt og andre eigedommar som blir avhenda, mellom anna det store Hjerkinnskytefelt på Dovrefjell, blir ført vidare i 2013. Prosjektet for tilbakeføring av Hjerkinnskytefelt til sivile formål vil venteleg vare til 2020, og området skal då kunne tilfredsstille krava til vern etter naturmangfaldlova og bli ein del av tilgrensande verneområde. Tidlegare forsvarsområde blir mange stader tekne i bruk til friluftsliv.

På *Landbruks- og matdepartementets* område vert det gjort framlegg om 5 493,2 mill. kroner til miljørelaterte tiltak i 2013. Den langt største delen av desse midlane (90 prosent) går over Jordbruksavtala. Innanfor Jordbruksavtala får midlane til spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL-ordninga) ei auka løyving på 100 mill. kroner.

På *Nærings- og handelsdepartementets* område vert det gjort framlegg om 762,7 mill. kroner til miljørelaterte tiltak i 2013, mot om lag 734 mill. kroner i 2012. Hovuddelen av denne summen går til ulike tiltak innanfor området forskning, nyskaping og internasjonalisering. Noreg deltek mel-

lom anna i det europeiske jordobservasjonsprogrammet GMES (Global Monitoring for Environment and Security). Frå 2013 vil det i regi av dette programmet bli skote opp ei rad miljø- og klimaovervakingssatellittar som vil ha god dekning i nordområda. I framtida vil slik overvaking gi viktig informasjon om klimaendringar og naturkatastrofar. Den nasjonale miljøteknologistrategien som vart lansert i 2011 blir foreslått vidareført i 2013, med ei løyving på Nærings- og handelsdepartementets budsjett på 127 mill. kroner .

Finansdepartementet har ansvar for å leggje grunnlaget for effektiv ressursforvaltning. Gjennom arbeidet med den økonomiske politikken vil Finansdepartementet medverke til at den økonomiske utviklinga skjer på eit miljømessig forsvarleg grunnlag. Direkte miljørelaterte løyvingar over departementet sitt driftsbudsjett i 2013 er rekna til 2 mill. kroner og gjeld mellom anna finansiering av klimarelatert økonomisk forskning og utgreiing og arbeid i tilknytning til dei internasjonale klimaforhandlingane. Handel med klimakvotar er omtalt nedanfor.

Handel med klimakvotar

På FNs klimakonferanse i Durban i 2011 vart det einigheit om å etablere ein ny periode under

Kyoto-protokollen som skal gjelde frå 2013. Planen er at Partsmøtet under Protokollen skal fatte vedtak om innhaldet i ei ny avtale i desember 2012. Førebels er det berre EU, Sveits, Noreg, Island, Liechtenstein, Kroatia, Ukraina og Kviterussland som har signalisert at dei vil ha utsleppspliktingar i den neste perioden for forpliktingar. Australia og New Zealand vurderar dette fram til klimamøtet i Doha. Ein ny plikting under Kyoto-protokollen der Noreg er med, gir behov for statlege kvotekjøp. Størrelsen på slike kjøp er usikker, mellom anna fordi korkje Norges utsleppsplikting eller lengden på den neste Kyoto-perioden er avklart.

For 2013 foreslår regjeringa ei løyving på 630 mill. kroner til kjøp av klimakvotar og ein fullmakt til å inngå avtaler om kjøp av utslippskvotar innanfor ei samla ramme på 1 000 mill. kroner.

Som nemnt over er miljøtiltak på andre departement sine område nærare omtalte i budsjettproposisjonane frå dei einskilde departementa. Her finn ein òg ei omtale av:

- utfordringar knytte til miljø- og ressursforvaltning på departementa sine ansvarsområde
- mål for departementa sitt arbeid med desse utfordringane
- oppnådde resultat i 2011
- ressurs- og miljøtiltak i budsjettforslaget for 2013.

4 Oversiktstabellar

4.1 Merknader til budsjettframlegget

Regjeringa foreslår ei samla løyving til Miljøverndepartementet på 5 453,7 mill. kroner på utgiftsida og 2 346,4 mill. kroner på inntektssida.

4.2 Utgifter

Utgifter under programkategori 12.10 fordelte på kapittel

(i 1 000 kr)					
Kap.	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013	Pst. endr. 12/13
1400	Miljøverndepartementet	583 520	575 497	597 332	3,8
1410	Miljøvernforskning og miljøovervaking	521 258	548 291	621 253	13,3
	Sum kategori 12.10	1 104 778	1 123 788	1 218 585	8,4

Utgifter under programkategori 12.20 fordelte på kapittel

(i 1 000 kr)					
Kap.	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013	Pst. endr. 12/13
1425	Vilt- og fisketiltak	82 376	79 900	85 400	6,9
1426	Statens naturoppsyn	216 734	218 691	209 197	-4,3
1427	Direktoratet for naturforvaltning	1 190 288	1 292 179	1 514 492	17,2
	Sum kategori 12.20	1 489 398	1 590 770	1 809 089	13,7

Utgifter under programkategori 12.30 fordelte på kapittel

(i 1 000 kr)					
Kap.	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013	Pst. endr. 12/13
1429	Riksantikvaren	439 034	448 897	509 050	13,4
1432	Norsk kulturminnefond	62 406	59 480	61 440	3,3
	Sum kategori 12.30	501 440	508 377	570 490	12,2

Utgifter under programkategori 12.40 fordelt på kapittel

(i 1 000 kr)

Kap.	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013	Pst. endr. 12/13
1441	Klima- og forureiningsdirektoratet	675 854	699 154	784 969	12,3
1445	Miljøvennleg skipsfart	4 138	4 000	4 132	3,3
1447	Miljøomsyn i offentlege innkjøp	16 476	18 000	14 000	-22,2
1448	Radioaktiv forureining i det ytre miljø	11 000	11 214	12 512	11,6
	Sum kategori 12.40	707 468	732 368	815 613	11,4

Utgifter under programkategori 12.50 fordelt på kapittel

(i 1 000 kr)

Kap.	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013	Pst. endr. 12/13
1465	Statens kartverk, arbeid med tinglysing og nasjonal geografisk infrastruktur	644 772	630 917	720 994	14,3
2465	Statens kartverk	12 736	12 000	12 000	0,0
	Sum kategori 12.50	657 508	642 917	732 994	14,0

Utgifter under programkategori 12.60 fordelt på kapittel

(i 1 000 kr)

Kap.	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013	Pst. endr. 12/13
1471	Norsk Polarinstittutt	260 422	246 414	257 334	4,4
1472	Svalbard miljøvernfond	12 674	11 730	12 320	5,0
1474	Fram – Nordområdesenter for klima- og miljøforskning	34 573	37 099	37 253	0,4
	Sum kategori 12.60	307 669	295 243	306 907	4,0

4.3 Inntekter

Inntekter under programkategori 12.10 fordelt på kapittel

(i 1 000 kr)

Kap.	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013	Pst. endr. 12/13
4400	Miljøverndepartementet	6 366	1 832	1 893	3,3
	Sum kategori 12.10	6 366	1 832	1 893	3,3

Inntekter under programkategori 12.20 fordelt på kapittel

(i 1 000 kr)					
Kap.	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013	Pst. endr. 12/13
4426	Statens naturoppsyn	527	256	664	159,4
4427	Direktoratet for naturforvaltning	18 861	15 422	18 190	17,9
5578	Sektoravgifter under Miljøverndepartementet	88 600	88 400	93 900	6,2
Sum kategori 12.20		107 988	104 078	112 754	8,3

Inntekter under programkategori 12.30 fordelt på kapittel

(i 1 000 kr)					
Kap.	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013	Pst. endr. 12/13
4429	Riksantikvaren	6 937	5 550	4 800	-13,5
4432	Norsk kulturminnefond	62 406	59 480	1 400 000	2 253,7
Sum kategori 12.30		69 343	65 030	1 404 800	2 060,2

Inntekter under programkategori 12.40 fordelt på kapittel

(i 1 000 kr)					
Kap.	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013	Pst. endr. 12/13
4441	Klima- og forureiningsdirektoratet	79 786	81 821	76 529	-6,5
Sum kategori 12.40		79 786	81 821	76 529	-6,5

Inntekter under programkategori 12.50 fordelt på kapittel

(i 1 000 kr)					
Kap.	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013	Pst. endr. 12/13
4465	Statens kartverk, arbeid med tinglysing og nasjonal geografisk infrastruktur	1 085 178	1 048 000	663 000	-36,7
Sum kategori 12.50		1 085 178	1 048 000	663 000	-36,7

Inntekter under programkategori 12.60 fordelt på kapittel

(i 1 000 kr)

Kap.	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013	Pst. endr. 12/13
4471	Norsk Polarinstitutt	77 605	72 696	75 095	3,3
4472	Svalbard miljøvernfond	4			
5578	Sektoravgifter under Miljøverndepartementet	12 670	11 705	12 320	5,3
	Sum kategori 12.60	90 279	84 401	87 415	3,6

Utgifter fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)

Post-gr.	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013	Pst. endr. 12/13
01-01	Driftsutgifter	1 415 811	1 438 276	1 550 913	7,8
11-23	Varer og tenester	1 270 804	1 203 169	1 254 177	4,2
30-49	Nybygg, anlegg m.v.	444 544	515 284	647 226	25,6
50-59	Overføringer til andre statsrekneskaper	422 951	420 626	488 733	16,2
60-69	Overføringer til kommunar	6 000	6 000	104 750	1 645,8
70-89	Overføringer til private	1 208 151	1 310 108	1 407 879	7,5
	Sum under departementet	4 768 261	4 893 463	5 453 678	11,4

Inntekter fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)

Post-gr.	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013	Pst. endr. 12/13
01-29	Sal av varer og tenester m.v.	1 272 095	1 221 279	835 873	-31,6
50-91	Skattar, avgifter og andre overføringer	166 845	163 883	1 510 518	821,7
	Sum under departementet	1 438 940	1 385 162	2 346 391	69,4

Oversikt over bruk av stikkordet «kan overførast»

***Under Miljøverndepartementet blir stikkordet foreslått knytta til desse postane utanom postgruppe 30-49*

(i 1 000 kr)				
Kap.	Post	Nemning	Overført til 2012	Forslag 2013
1400	22	Spesielle driftsutgifter knytte til lokalt miljøvern og universell utforming	1 557	
1400	61	Framtidas byar og berekraftig byutvikling		37 000
1400	65	Groruddalen		32 000
1400	74	Tilskot til AMAP		4 000
1400	75	Miljøvennleg byutvikling	1 031	
1400	76	Støtte til nasjonale og internasjonale miljøtiltak	3 445	31 150
1400	80	Tilskot til universell utforming og tilgjenge for alle	200	
1400	81	Tilskot til byutvikling og lokalt miljøvern	13 289	14 557
1425	70	Tilskot til fiskeformål	19	9 800
1425	71	Tilskot til viltformål	6 841	28 500
1427	70	Tilskot til vassmiljøtiltak	1 241	30 500
1427	71	Forvaltningstiltak i verdsarvsområde	23	16 600
1427	73	Førebyggjande og konfliktdempande tiltak i rovviltforvaltninga	3 943	64 600
1427	74	Tilskot til friluftslivstiltak	850	21 693
1427	76	Nasjonalparksentra og andre naturinformasjonssentra	3 048	43 700
1427	78	Friluftsområde, interkommunale friluftsråd og landsomfattande samarbeidsorgan for friluftsliv		66 595
1427	81	Verdiskapingsprogram for naturarven	509	15 330
1427	82	Tilskot til prioriterte arter og utvalde naturtypar	1 214	33 089
1429	72	Vern og sikring av freda og verneverdige kulturminne og kulturmiljø	57 875	270 362
1429	73	Brannsikring og beredskapstiltak	1	10 953
1429	74	Fartøyvern		43 712
1429	75	Internasjonalt samarbeid		1 100
1429	77	Verdiskapingsarbeid på kulturminneområdet	941	8 264
1429	78	Tilskot til sikring og forvaltning av arkeologiske kulturminner	238	8 500
1441	69	Oppryddingstiltak		26 250
1441	79	Oppryddingstiltak		14 837
1465	21	Spesielle driftsutgifter	6 376	450 890
1471	21	Spesielle driftsutgifter	3 019	61 124
1474	50	Tilskot til statlege mottakarar		20 000
1474	70	Tilskot til private mottakarar	5 916	13 000

5 Om oppfølging av oppmodingsvedtak frå Stortinget

Vedtak nr. 639, 15. juni 2011

«Stortinget har den 15. juni 2011 vedtatt en anmodning til Regjeringen i forbindelse med statsbudsjettet for 2013 å foreta en gjennomgang av frilufsloven og andre tilstøtende lover og regelverk med formål å fjerne restriksjoner mot nye frilufsformer i norsk natur og åpne naturen for nye brukergrupper innenfor økologisk bærekraftige rammer.

Anmodningen oversendes Miljøverndepartementet for oppfølging.

Miljøverndepartementet uttaler i brev 18. august 2011:

«Miljøverndepartementet vil igangsette et arbeid med en gjennomgang av frilufsloven og andre tilstøtende regelverk for å klargjøre hvilke restriksjoner som gjelder for nye frilufsformer. Gjennomgangen vil bli lagt frem for Stortinget i Prop. 1 S (2012-2013) for Miljøverndepartementet.»

Miljøverndepartementet har i tråd med Stortingets føringer i Innst. 84 S (2011-2012) gjort greie for arbeidet i Del III, omtale av resultatområde 5 Storslått fjellandskap.

Vedtak nr. 561, 11. juni 2012

«Stortinget ber regjeringen opprette et nytt fond for klima, fornybar energi og energiomlegging med utgangspunkt i Enovas Grunnfond som i dag er på 25 mrd. kroner. Fondskapitalen skal utgjøre 50 mrd. kroner i 2016, med en økning på 10 mrd. kroner i 2013, 5 mrd. kroner i 2014, 5 mrd. kroner i 2015 og 5 mrd. kroner i 2016.»

Miljøverndepartementet uttaler i brev 22. august 2012:

«Regjeringen vil komme tilbake til dette ved behandlingen av de årlige statsbudsjettene»

Vedtak nr. 562, 11. juni 2012

«Stortinget ber regjeringen legge frem en vurdering av mulighetene for å utvikle en verdikjede for CO₂ i Norge, der fanget CO₂ kan brukes til kommersielle formål.»

Miljøverndepartementet uttaler i brev 22. august 2012:

«Det vil gjøres rede for oppfølgingen av vedtaket i Prop 1 S (2012-2013) for Olje- og energidepartementet.»

Vedtak nr. 563, 11. juni 2012

«Stortinget ber regjeringen innføre forbud mot fyring med fossil olje i husholdninger og til grunnlast i øvrige bygg i 2020. Dette forutsetter støtteordninger fra 2013 og øvrige virkemidler i en overgangsperiode. Forbudet og utfasingen må utformes med nødvendige unntak og slik at forsyningssikkerheten ivaretas. Unntakene utredes nærmere før forbudet endelig vedtas.»

Miljøverndepartementet uttaler i brev 22. august 2012:

«Utformingen av et forbud og eventuelt behovet for unntak vil bli utredet nærmere, og et forslag vil bli sendt på offentlig høring. Miljøverndepartementet vil ta initiativ til et samarbeid mellom berørte departementer om nødvendige utredninger. Den delen av vedtaket som går på støtteordninger er fulgt opp i ny avtale med Enova, som ble inngått 28. juni 2012. I avtalens punkt 9 står det: «Fondsmidlene kan finansiere en særskilt ordning for konvertering av fossile energibærere i husholdninger, og til grunnlast.»

Vedtak nr. 564, 11. juni 2012

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake med et mål for energieffektivisering i bygg i løpet av 2012.»

Miljøverndepartementet uttaler i brev 22. august 2012:

«Vedtaket vil bli fulgt opp høsten 2012 og presenteres for Stortinget på egnet måte innen utgangen av året.»

Vedtak nr. 565, 11. juni 2012

«Stortinget ber regjeringen legge frem forslag for Stortinget med virkemidler som bidrar til å utløse betydelig energieffektivisering og energiomlegging fra fossile til miljøvennlige kilder i private husholdninger.»

Miljøverndepartementet uttaler i brev 22. august 2012:

«Regjeringen tar sikte på å komme tilbake til saken i Prop. 1 S (2013-2014) for Olje- og energidepartementet.»

Vedtak nr. 570, 11. juni 2012

«Stortinget ber regjeringen i de kommende statsbudsjett øke bevilgningene til FME-sentrene og at det opprettes et FME-senter for geotermisk energi.»

Miljøverndepartementet uttaler i brev 22. august 2012:

«Regjeringen vil komme tilbake til dette ved behandlingen av de årlige statsbudsjettene.»

Vedtak nr. 571, 11. juni 2012

«Stortinget ber regjeringen evaluere det beregningsrelevante forbruket for elsertifikatorordningen.»

Miljøverndepartementet uttaler i brev 22. august 2012:

«Vedtaket vil bli fulgt opp i forbindelse med den første kontrollstasjonen under elsertifikatorordningen, som skal finne sted senest innen utgangen av 2015.»

Vedtak nr. 572, 11. juni 2012

«Stortinget ber regjeringen vurdere potensialet for å redusere klimagassutslippene i Norge ved bruk av IKT.»

Miljøverndepartementet uttaler i brev 22. august 2012:

«Regjeringen planlegger å legge frem en stortingsmelding om vekst og verdiskaping med IKT – «Digital Agenda for Norge» – i løpet av stortingsåret 2012/2013. Stortingsmeldingen vil blant annet se på samfunnsutfordringer hvor IKT vil spille en viktig rolle framover, og bruk av IKT for å redusere utslipp av klimagasser er et slikt område.»

Vedtak nr. 573, 11. juni 2012

«Stortinget ber regjeringen legge flertallets merknader i denne innstillingen til grunn for klimapolitikken.»

Miljøverndepartementet uttaler i brev 22. august 2012:

«Regjeringen bekrefter at den vil legge flertallets merknader i denne innstillingen til grunn for klimapolitikken.»

Del II
Miljøverndepartementets
budsjettforslag for 2013

6 Omtale av kapittel og post

Programkategori 12.10 Fellesoppgåver, regional planlegging, forskning, internasjonalt arbeid m.m.

Utgiftene under programkategori 12.10 kan først tilbake til alle resultatområda. Kategorien omfattar verksemda til Miljøverndepartementet medrekna tilskot som blir behandla i departementet og løyvingar til forskning og overvaking. Delar av løyvingane kan bli stilte til disposisjon for etatane som er underlagt departementet når det er naturleg at etatane utfører oppgåvene.

Foreslått løyving knytt til programkategorien for 2013 er på 1 218,6 mill. kroner. Dette er ein auke på om lag 94,8 mill. kroner, eller 8,4 pst. samanlika med saldert budsjett for 2012.

Postane under kap. 1400 har vore gjennomgått med tanke på rett budsjettering i tråd med Stortingets løyvingreglement og for å tilpasse poststrukturen betre til budsjettutviklinga den siste stortingsperioden. Dette har medført fleire større endringar under budsjettkapitlet. I samanheng med dette har post 21 under kap. 1400 blitt redusert med om lag 40 mill. kroner. Mellom anna har departementet funne det føremålstenleg å opprette ein eigen post 54 under kap. 1410 for Artsprosjektet og Artsdatabanken.

Utgifter under programkategori 12.10 fordelte på kapittel

(i 1 000 kr)					
Kap.	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013	Pst. endr. 12/13
1400	Miljøverndepartementet	583 520	575 497	597 332	3,8
1410	Miljøvernforskning og miljøovervaking	521 258	548 291	621 253	13,3
	Sum kategori 12.10	1 104 778	1 123 788	1 218 585	8,4

Kap. 1400 Miljøverndepartementet

(i 1 000 kr)				
Post	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013
01	Driftsutgifter	235 857	238 905	255 387
21	Spesielle driftsutgifter	153 336	147 532	106 203
22	Spesielle driftsutgifter knytte til lokalt miljøvern og universell utforming, <i>kan overførast</i>	2 180	3 000	
61	Framtidas byar og berekraftig byutvikling, <i>kan overførast</i>			37 000
62	Den naturlege skulesekken			3 500

(i 1 000 kr)				
Post	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013
65	Groruddalen, <i>kan overføres</i>			32 000
70	Frivillige miljøorganisasjonar og allmennyttige miljøstiftelsar	42 504	49 577	51 213
71	Internasjonale organisasjonar	45 382	46 837	50 783
73	Tilskot til kompetanseformidling og informasjon om miljøvennleg produksjon og forbruk, <i>kan overføres</i>	20 094		
74	Tilskot til AMAP, <i>kan overføres</i>	3 700	3 700	4 000
75	Miljøvennleg byutvikling, <i>kan overføres</i>	31 320	31 000	
76	Støtte til nasjonale og internasjonale miljøtiltak, <i>kan overføres</i>	16 130	21 346	31 150
79	Tilskot til kulturminneforvaltning	5 000	4 000	11 539
80	Tilskot til universell utforming og tilgjenge for alle, <i>kan overføres, kan nyttast under post 22</i>	818	600	
81	Tilskot til byutvikling og lokalt miljøvern, <i>kan overføres</i>	27 199	29 000	14 557
	Sum kap. 1400	583 520	575 497	597 332

Post 01 Driftsutgifter

Midlane under posten er retta mot alle resultatområda.

Løyvinga dekkjer dei ordinære driftsutgiftene som er naudsynte for at Miljøverndepartementet skal kunne halde ved lag ei god verksemd. Om lag to tredelar av løyvinga gjeld lønn til fast tilsette i departementet. Talet på tilsette har variert i løpet av den siste 10-årsperioden, frå nedgang i perioden 2001 til 2005 (frå 256 årsverk til 223 årsverk) og ei styrking opp til 263 årsverk i 2012 som følgje av auka innsats innanfor områda klima og naturmangfald.

Om lag ein tredel av løyvinga går til å dekkje husleige, fornying av materiell, inventar og utstyr, blant anna drift og utvikling av IT-anlegget til departementet, reiseutgifter, kurs- og konferanseverksemd og tiltak for kompetanseutvikling. Av desse fellesutgiftene er husleige og IT-utgifter dei største. Departementet har òg høge reiseutgifter grunna det internasjonale miljøarbeidet.

Løyving er føreslått styrkt med om lag 16,5 mill. kroner. Det er lagt inn 6,5 mill. kroner i aukt lønnskompensasjon og 5,8 mill. kroner i auka husleie grunna dapartementet si flytting i 2013. Videre er posten styrkt med 4 mill. kroner til

klimaforhandlingar. Innanfor løyvinga vil departementet nytte eit beløp til kjøp av klimakvotar. Beløpet vil tilsvare dei inntektene departementet tek inn ved parkering på departementet sitt område. Desse inntektene blir førte under kap. 4400, post 02.

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Midlane under posten er retta mot alle resultatområda.

Løyvinga på denne posten dekkjer utgifter til kjøp av utgreiingar. Lønn til mellombels tilsette som er knytte til faglege prosjekt kan òg førast over posten. Prosjekta relaterer seg til heile miljøvernforvaltningas ansvarsområde.

Miljøpolitikken står overfor store utfordringar og det er viktig å ha eit grundig fagleg fundament for den politikken som blir lagt opp. Det er derfor viktig at Miljøverndepartementet har tilstrekkelege ressursar til å kunne initiere utgreiingar av ny politikk og evaluere politiske tiltak og verkemiddel som er sette i gang eller gjennomførte. I tillegg blir ressursar nytta til å vurdere miljøkonsekvensar av forslag som er fremja frå andre sektorar.

I 2013 føreslår regjeringa å redusere posten med om lag 40 mill. kroner. Reduksjonen skuldast

omdisponering av midlar og flytting av tiltak til andre postar i budsjettet.

Mellom anna er midlane til Artsprosjektet (25 mill. kroner) og Artsdatabanken (5 mill. kroner) flytt til kap. 1410 post 54. Midlane til arbeidet med kortliva klimadrivarar (4 mill. kroner) er flytt til kap. 1400, post 76 og midlane til Kunnskapsløftet på kulturminneområdet (4 mill. kroner) er flytt til kap. 1429 post 21.

Løyvingane som er foreslått på posten vil mellom anna bli nytta til satsingane Framtidas byar og Groruddalen, og til styrkje plan- og miljøkompetansen både regionalt og kommunalt. Oppbygginga av kompetanse i kommunane på naturmangfaldlova held fram. Det er avsett midlar til satsing på vassforvaltning, havforvaltning og forvaltning av verneområde på posten. Midler til desse satsingane er òg plassert under andre kapitlar og postar.

2 mill. kroner av den foreslåtte auken til friluftsliv er avsett til diverse arbeid innanfor friluftsliv, inkludert arbeid med strategi for eit aktivt friluftsliv. Vidare finansierer posten eit prosjektsamarbeid med Kina, India, Brasil og Sør-Afrika (dei store vaksande økonomiane) for å ha ei plattform for politisk dialog om globale miljøutfordringar og dei globale miljøkonvensjonane.

Regjeringa gjer òg framlegg om at det løyvas midlar til uføresette kostnader i samband med flyttinga av departementet.

Post 22 Spesielle driftsutgifter knytte til lokalt miljøvern og universiell utforming, kan overførast

Posten blir lagt ned frå og med 2013 og midlane frå 2012 er overførte 81.

Post 61 Framtidas byar og berekraftig byutvikling, kan overførast

Midlane under posten er knytte til resultatområde 7 Godt bymiljø. Midlane omfattar mellom anna satsinga på Framtidas byar med 19 mill. kroner og skal nyttast av 13 byar som saman utgjer dei største byområda i Noreg. Av den foreslåtte løyvinga er det òg avsett 9,5 mill. kroner under kap. 1400 post 21 og 6 mill. kroner under post 81 til Framtidas byar, slik at Regjeringas samla innsats er 34,5 mill. kroner årleg. Med 18 mill. kroner frå 2013 finansierer òg post 61 tilskota i Regjeringas nye satsing på planarbeid i byar. Med 18 mill. kroner frå 2013 finansierer òg post 61 tilskota i Regjeringas nye satsing på planarbeid i byar. Saman med 7 mill. kroner på post 21 og 5 mill. kroner på kap 1410 post 51

foreslår Regjeringa dei neste fem åra å få til eit program for meir berekraftige byar, auka bustadbygging og effektive planprosessar

Framtidas byar

Framtidas byar er eit samarbeidsprogram for perioden 2008-2014 mellom staten, dei 13 kommunane som utgjer dei største byområda og næringslivet for å få ned klimagassutsleppa, møte klimaendringane og sikre eit godt bymiljø. Programmet er eitt av tiltaka i Klimameldinga og er starta fordi det er naudsynt med felles innsats og politisk vilje både frå kommunar og stat for å nå klimamåla. Arbeidet er kopla til *Klimaløftet*.

Mål

Hovudmålet er å redusere dei samla utsleppa frå vegtransport, stasjonær energibruk, forbruk og avfall i dei største byområda. Det skal òg gjennomførast tiltak for å møte klimaendringar i framtida. Samtidig må byane halde fram med å utvikle eit godt fysisk miljø, betre helse for innbyggjarane og gode føresetnader for næringslivet.

Kriterium for måloppnåing

Kommunane har utarbeidd handlingsprogram saman med regionale styresmakter og i dialog med staten. Også næringslivet, organisasjonar og innbyggjarane er trekte med. Handlingsprogramma er grunnlag for forpliktande samarbeidsavtaler mellom byane, staten og næringslivet. Avtalene skal sikre at planar og tiltak som det er semje om, blir gjennomførte av partane.

Rapport for 2011

Midlane vart i 2011 nytta under post 81 og gjekk primært til å støtte bykommunanes deltaking i programmet. Mesteparten av effekten vil ikkje vise seg frå år til år, men gjennom langsiktige resultat i byutviklinga. Av meir konkrete resultat av løyvingane i 2011 er utviklinga av såkalla Business Improvement Districts i Noreg. Det vil òg bli tilgjengeleg ein prosjektdatabase med informasjon om alle tiltak og samarbeidsprosjekt i Framtidas byar, til saman over 800 tiltak. Ein rapport om bymiljøindikatorar for Framtidas byar blir utarbeidd annakvart år i samarbeid med Statistisk sentralbyrå. Indikatorane fortel om utviklinga for mellom anna arealbruk, transport, energibruk, klimagassutslepp, avfallshandtering og miljøvenleg praksis.

Tildelingskriterium

Regjeringa ønskjer i første rekkje avtaler med dei byane som vil gripe tak i klima- og miljøutfordringane på ein grunnleggjande ny måte, og er innstilte på å bruke verkemidla sine slik at dei byggjer opp under felles visjonar, mål og strategiar. Midlane på denne posten kan nyttast til kompetansebygging og andre tiltak og pilotprosjekt som er nyskapande, går på tvers av fagområda eller som utløyser andre ressursar, til dømes i næringslivet. Det er ein føresetnad at kommunane går inn med egne midlar.

Oppfølging og kontroll

Ved sida av bruk av informasjonssystem og indikatorar, sjå ovanfor, blir det lagt opp til årleg rapportering av oppnådde resultat og ressursbruk innan dei prioriterte miljøområda. Arbeidet vil bli følgt opp fortløpande både fagleg og økonomisk, blant anna gjennom faglege samlingar og bruk av fagkoordinatorar på kvart innsatsområde.

Plansatsing mot store byar

Folketalet i Noreg er venta å auke sterkt dei neste tiåra, hovudsakeleg i byar og tettstader. Dette gir utfordringar for bustadforsyning, transport, arealbruk, klimagassutslepp, helse og livskvalitet. Ei ny satsing frå 2013 til 2017 retta mot dei største byområda med den sterkaste veksten, skal medverke til framtidretta byplanlegging, betre bymiljø og tilrettelegging for auka bustadbygging. Viktige grep i satsinga er styrkt kompetanse og kapasitet, og meir samarbeid på tvers av sektor- og kommunegrensene.

Mål

Målet med tilskottet er at veksten i byane skal møtast med betre regional planlegging for byområda, betre kollektivtransport på tvers av kommunegrensene, utvikling av gode bysenter og auka bustadbygging. Betre bruk av areal vil gi høgare livskvalitet i form av lettare tilgjengelege bustader, mindre nedbygging av natur og landsbruksareal, betre bymiljø, mindre reisetid og forureining.

Kriterium for måloppnåing

Miljøverndepartementet legg vekt på at kommunane i pressområda må løyse denne oppgåva på ein måte som både sikrar ei berekraftig utvikling og samstundes nyttar det eksisterande potensiale for bustadbygging og byutvikling.

Tildelingskriterium

Miljøverndepartementet vil støtte kommunar som aktivt vil følgje opp måla for by- og bustadpolitikken. Det vil bli lagt særleg vekt på prosjekt som kan brukast som eksempel for andre byar. Aktuelle tiltak er:

- Omregulering til fleire bustader og aktiv bruk av verkemiddel som strategiske tomtekjøp, urbant jordskifte og utbyggingsavtaler.
- Samordna areal-, bustad- og transportplanlegging rundt dei største byane.
- Styrking av dei urbane kvalitetane i byane

Oppfølging og kontroll

Det blir motteke årsrapportar og reviderte rekneskapsrapportar. Kontrollen skjer ved generell formalia- og sannsynskontroll.

Post 62 Den naturlege skulesekken

Posten er ny. Midlane under posten er knytte til resultatområde 1 Levande hav og kyst, 2 Livskraftige elvar og innsjøar, 3 Frodige våtmarker, 4 Mangfaldige skogar og 5 Storslått fjellandskap og 8 Aktivt friluftsliv og 11 stabilt klima.

Den naturlege skulesekken er eit samarbeidsprosjekt mellom Kunnskapsdepartementet og Miljøverndepartementet.

Mål

Den naturlege skulesekken skal utvikle undervisnings- og arbeidsmetodar som inneber at elevar og lærarar oppsøker miljø utanfor klasserommet og brukar desse miljøa regelbunde som læringsarena. Opplevingar og erfaringar skal elevane ta med seg tilbake til skulen for å arbeide vidare med dei. Målet er å medverke til at elevane som framtidige arbeidstakarar får kunnskap og medvit om berekraftig utvikling og miljøutfordringane på kloden, og blir i stand til å forstå og utvikle løysingar på miljøproblema i dag og i framtida.

Kriterium for måloppnåing

Den naturlege skulesekken skal koordinere læringsressursar innanfor dei aktuelle områda, og skape eit profesjonelt nettverk av foreiningar og organisasjonar som driv skuleretta verksemd. Den naturlege skulesekken skal medverke til å utnytte skulen sitt nærmiljø som læringsarena og bruk av ulike regionale og nasjonale ressursar, i tillegg til å

medverke til å styrkje samfunnsfaglege og naturfaglege metodar.

Tildelingskriterium

Den enkelte skulen kan søkje på årleg utlyste utviklingsmidlar. Kriterium for å få tildelt støtte er at dei planlagde undervisningsopplegga skal nytte skulen sitt nærmiljø som læringsarena, ha høg fagleg kvalitet og famne om 2 eller fleire fag. Minst eitt av desse faga skal vere naturfag eller samfunnsfag og skulane blir bedne om å samarbeide med ein ekstern aktør. Undervisningsopplegga skal ha som mål å utvikle elevane og lærarane si nyfikkne, kunnskapen deira om natur og samfunn, og medvit om berekraftig utvikling. Undervisningsopplegga skal famne om 2 eller fleire fag, slik at det blir fleirfaglege undervisningsopplegg. Det skal leggjast vekt på grunnleggjande dugleikar i læringsprosessane, og utforskande arbeidsmåtar (Forskarspiren) skal vere ein viktig måte å arbeide på.

Oppfølging og kontroll

Dei tiltaka som blir sette i gang, blir følgde opp fortløpande fagleg og økonomisk av Naturfagsenteret. Undervisningsopplegga vil bli vurderte for publisering på nettstaden www.natursekken.no slik at dei kan delast med andre. Det blir utarbeidd årlege rapportar om heile prosjektet frå Naturfagsenteret.

Våren 2009 deltok 11 skoler. 78 skular fekk tildelt midlar hausten 2009 for å delta i Den naturlege skulesekken skuleåret 2009/2010. 109 skular fekk tildelt midlar våren 2010 for å delta i DNS skuleåret 2010/2011. For skuleåret 2012/2013 har 155 skular fått midlar til undervisningsopplegg. 21 eksterne aktørar har fått midlar for 2012/2013. Midlane til desse skulane blei tekne frå andre postar på Miljøverndepartementets budsjett.

Til den naturlege skulesekken er det i tillegg til skotet på denne posten er det foreslått ei løyving på 4,5 mill. kroner på kap. 1400 post 21 og 2 mill. kroner på kap. 1400 post 76 slik at samla prosjektmidlar frå Miljøverndepartementet er 10 mill. i 2013.

Post 65 Groruddalen, kan overførast

Midlane under denne posten er i hovudsak retta mot resultatområde 7 Godt bymiljø. Midlane skal nyttast til å styrkje innsatsen for eit betre miljø i Groruddalen og nyttast av etatar i Oslo kommune og bydelane i Groruddalen.

Regjeringa og byrådet i Oslo har inngått ei intensjonsavtale om eit samarbeid om Groruddalen for 10-årsperioden 2007-2016.

Mål

Det langsiktige hovudmålet er ei berekraftig byutvikling, synleg miljøoppusting, betre livskvalitet og samla sett betre levekår i Groruddalen. Det skal utviklast eit lokalt og inkluderande samarbeid med dei som bur i dalen, organisasjonar, burettslag, næringsliv, bydelar og offentlege organisasjonar. Arbeidet blir følgt opp med dokumentasjon av tilhøve ved oppstart, evaluering undervegs og midvegs og avsluttande rapport.

Kriterium for måloppnåing

Planarbeidet skal drivast i eit breitt samarbeid mellom partane innan program 2 Alna, grønnstruktur, idrett og kulturmiljø og føre fram til fysiske forbetringar.

I arbeidet er det lagt vekt på tre hovudstrategiar:

- Utvikle samanhengande grønstrukturar og turveggar på langs og tvers av dalen og sjå ulike tiltak i samheng i utvalte geografiske innsatsområde.
- Vidareutvikle Akergardane og andre kulturminne som har potensial som møtestad med ulike tenester og kulturaktivitetar.
- Utvikle ein bydelspark i kvar bydel som kan gi attraktive møtestader i det grøne og vere arena for både organiserte og uorganiserte aktivitetar.

Rapport for 2011

Størstedelen av midlane innan program 2 er brukt til etablering av samanhengande grønstruktur og turvegssystem på langs og tvers av Groruddalen, til bydelsparkar og attraktive møteplassar, opning av Alnaelva og til Aksjon vakrare Groruddalen.

Tildelingskriterium

Tildeling vil skje på grunnlag av søknad og handlingsprogram for program 2. Etatane og bydelane kjem med forslag til tiltak og samarbeider om dette i programgruppe 2.

Oppfølging og kontroll

Dei tiltaka som blir sette i gang, blir følgde opp fortløpande fagleg og økonomisk. Kvart tertial

blir det utarbeidd rekneskapsrapportar. Det blir utarbeidd årlege rapportar og handlingsprogram for kvar programgruppe.

Post 70 Frivillige miljøorganisasjonar og allmennyttige miljøstiftelsar

Midlane under posten er retta mot alle resultatområda.

Mål

Formålet med tilskotsordninga er å leggje til rette for eit breitt folkeleg engasjement for miljøsaker. Tilskotsordninga skal stimulere til miljøaktivitetar lokalt, regionalt og nasjonalt. Tilskotsordninga gjeld for frivillige organisasjonar og allmennyttige stiftelsar med hovudformål for verksemda innanfor miljøforvaltninga sitt ansvarsområde.

Tilskotsordninga for grunnstøtte til frivillige miljøorganisasjonar blei lagt om i budsjettet for 2012 ved fastsetjing av føresegn om tilskot til frivillige miljøorganisasjonar og allmennyttige miljøstiftelsar av 29. september 2011, jf. Prop. 1 S (2011-2012). Løyvinga dekkjer etter dette grunnstøtte til frivillige miljøorganisasjonar og allmennyttige miljøstiftelsar.

Tildelingskriterium

Føresegna inneber at 70 pst. av grunnstøtta blir fordelt etter:

- om tilskotsmottakaren er ein frivillig organisasjon, ein barne- og ungdomsorganisasjon, ei samanslutning av organisasjonar (paraplyorganisasjon) eller ein allmennyttig stiftelse,
- talet på personlege medlemmer og medlemsinntekter frå personlege medlemmer,
- talet på personlege givarar etter skattelovas reglar for frådrag for gåver til visse frivillige organisasjonar m.m. og givarinntektene får desse personane,
- talet på lokallag,
- talet på fylkes-/regionlag.

Dei resterande 30 pst. blir fordelte etter ei vurdering av den betydninga organisasjonane og stiftelsane har i samfunnet.

Det gjeld ei overgangsordning over tre år slik at reglane i føresegna først får full verknad frå 2014 i høve til den tidlegare ordninga.

Etter gjennomgang av dei mottekne søknadene og vurdering av dei i høve til føresegna vil løyvinga for 2013 bli fordelt som vist i tabellen nedanfor. Departementet finn ikkje grunnlag for å ta inn nye søkjarar i ordninga etter føresegna.

Tabell 6.1 Fordeling av tilskot

Organisasjon/stiftelse	Rekneskap ¹ 2011	Løyving 2012	Forslag 2013
<i>Miljøorganisasjonar</i>			
Den Norske Turistforening	4 856 000	5 249 000	5 555 000
Forbundet Kysten	1 802 000	2 823 000	3 813 000
Fortidsminneforeningen	4 027 000	3 952 000	3 652 000
Framtiden i våre hender	856 000	3 100 000	3 364 000
Norges Jeger- og Fiskerforbund	6 051 000	7 140 000	8 010 000
Norges miljøvernforbund	258 000	770 000	1 290 000
Norges naturvernforbund	7 175 000	7 384 000	7 400 000
<i>Paraplyorganisasjonar</i>			
Sabima	981 000	1 217 000	1 427 000
Kulturvernforbundet	818 000	1 101 000	1 367 000
Grønn hverdag	7 150 000	5 507 000	3 502 000
Regnskogfondet	500 000	811 000	1 130 000
<i>Barn- og ungdomsorganisasjonar</i>			
Natur og Ungdom	1 462 000	1 978 000	2 437 000
Miljøagentene	1 179 000	1 241 000	1 252 000

Tabell 6.1 Fordeling av tilskot

Organisasjon/stiftelse	Rekneskap ¹ 2011	Løyving 2012	Forslag 2013
<i>Miljøstiftelsar</i>			
Idebanken	3 450 000	2 640 000	1 655 000
Miljøstiftelsen Bellona	1 100 000	1 338 000	1 550 000
Norsk kulturarv	100 000	398 000	708 000
WWF Norge	1 684 000	1 775 000	1 932 000
Zero	1 100 000	1 153 000	1 169 000
<i>Sum</i>	<i>46 549 000¹</i>	<i>49 577 000</i>	<i>51 213 000</i>

¹ Tala i denne kolonnen stemmer ikkje med rekneskapstalet for 2011 på posten. Dette kjem av at fleire av organisasjonane som fekk tilskot frå denne posten i 2011 er førte over til andre kapittel mens andre organisasjonar og stiftelsar er førte til denne posten frå andre postar.

Oppfølging og kontroll

Oppfølging og kontroll går føre seg ved generell formalia- og sannsynskontroll av innsende årsmeldingar, og rekneskap stadfest av revisor.

Post 71 Internasjonale organisasjonar

Midlane under posten er retta mot alle resultatområda. Løyvinga er foreslått auka med om lag 3,9 mill. kroner. Auken relaterer seg til ei generell prisjustering på 1,5 mill. kroner, 2,2 mill. kroner til styrking av UNEPs miljøpolitiske rolle gjennom øyremerkte bidrag til nye miljøpolitiske initiativ og at FN's naturpanel er komen inn på lista over mottakarorganisasjonar.

Mål

Målsetjinga med løyvinga er å medverke til å halde ved lag drifta av organisasjonar som utfører viktig miljøretta arbeid av verdi for Noreg.

Løyvinga skal dekkje obligatoriske bidrag til internasjonale organisasjonar der Noreg deltek aktivt. Løyvinga under denne posten er ei direkte følgje av at Stortinget har ratifisert avtaler med budsjettbindingar, eller at Regjeringa har vedteke norsk medlemskap. I tillegg blir det gitt eit frivillig bidrag til FN's miljøprogram (UNEP). Ordninga er ikkje open for søknad.

Følgjande internasjonale organisasjonar får bidrag:

- FN's miljøprogram (UNEP)
- Den internasjonale hydrografiske organisasjon (IHO)
- Den internasjonale naturvernunionen (IUCN)
- Fellesekretariat for Oslo- og Pariskonvensjonane og Bonnnavtala (oljeforureining)

- Interimssekretariat for Ramsarkonvensjonen (vern av våtmarker)
- Konvensjonen om internasjonal handel med truga arter (CITES)
- Konvensjonen om trekkjande arter av ville dyr (Bonnkonvensjonen)
- Vassfuglavlta under Bonnkonvensjonen (AEWA)
- Albatrossavtala under Bonnkonvensjonen (ACAP)
- Flaggermusavtala under Bonnkonvensjonen (EUROBATS)
- Konvensjonen om vern av ozonlaget (Wienkonvensjonen)
- Protokoll om stoff som reduserer ozonlaget (Montrealprotokollen).
- Den nordatlantiske laksevernorganisasjonen (NASCO)
- Konvensjonen om biologisk mangfald (Biodiversitetskonvensjonen/CBD)
- Cartagena-protokollen om genmodifiserte organismar
- Internasjonalt studiesenter for bevaring og restaurering av kulturminnesmerke (ICCROM)
- Konvensjonen om langtransporterte luftforureiningar (LRTAP)
- Det europeiske overvåkingsprogrammet for langtransport av luftforureiningar (EMEP)
- Konvensjonen om kontroll med grenseoverskridande transport av farleg avfall (Baselkonvensjonen)
- Det europeiske miljøvernbyrået (EEA)
- FN's klimapanel (IPCC)
- FN's Rammekonvensjon om klimaendringar (UNFCCC) Kyotoprotokollen
- Stockholmkonvensjonen om persistente organiske sambindingar (POP)

- Rotterdamkonvensjonen om notifikasjon og førehandssamtykke ved eksport av kjemikalier
- Århuskonvensjonen om miljøinformasjon
- Århuskonvensjonsprotokoll om forureina utslepp og utsleppsregister (PRTR)
- International Council of Monuments and Sites (ICOMOS)
- Strategic Approach to International Chemicals Management (SAICM)
- Konvensjonen om vern av ville europeiske planter og dyr, og leveområda deira (Bernkonvensjonen)
- FN's naturpanel (IPBES)

Oppfølging og kontroll

Kontroll og oppfølging av organisasjonane skjer ved generell formaliakontroll av reviderte rekneskapar og årsrapportar, deltaking i generalforsamlingar, årsmøte og liknande.

Post 73 Tilskot til kompetanseformidling og informasjon om miljøvennleg produksjon og forbruk, kan overførast

Posten vart lagd ned i 2012 etter ei omlegging av den nye tilskotsordninga for grunnstøtte til miljøorganisasjonar og allmennyttige miljøstiftelsar under post 70, jf. omtale i Prop. 1 S (2011-2012).

Rapport for 2011

I 2011 gjekk dei største tilskota under denne posten til drifts- og prosjektilskot til Grøn Hverdag, Idébanken, Bellona og Stiftelsen Miljømerking. Vidare fekk Zero prosjektilskot til å fremje kunnskap om meir miljøvennleg energi og miljøteknologi, mens Cicero fekk tilskot til ein film om klimautfordringane.

Foreningen Ren Marina fekk prosjektilskot til handtering av farleg avfall frå vårpussen frå fritidsbåtar.

Elles fekk m.a. Retursamarbeidet LOOP tilskot til kommunikasjonstiltak knytt til kjeldesortering og gjenvinning, og Regnskogfondet fekk tilskot til fleire prosjekt med fokus på omsetting av tropisk trevirke som ikkje er hogd på ein sosialt og miljøvist berekraftig måte.

Det vart vidare gitt tilskot til WWF-Norge sitt arbeid med å utvikle en norsk standard under FSC (Forest Stewardship Council), til Norsk forening for farlig avfall, Hold Norge rent – Avfall Norge, Standard Norge, Norges Naturvernforbund og Norsk Kulturarv til «Rydd eit kulturminne» som er ein aksjon retta mot skuleelevar. Gjennom

aksjonen blir barn og ungdom over heile landet inviterte til å medverke til å ta vare på kulturminne.

Post 74 Tilskot til AMAP, kan overførast

Løyvinga medverkar til å oppnå måla under Internasjonalt samarbeid. Løyvinga er føreslått auka md 0,3 mill. kroner. Dette skal dekkje auka husleie.

Mål

Dette er ei internasjonal forplikting Noreg har påteke seg, og målet med løyvinga er å sikre vidareføring av programmet for arktisk miljøovervaking (AMAP) gjennom tilskot til drift av stiftelsen AMAP.

Stiftelsen AMAP vart oppretta av Miljøverndepartementet 24. juni 1997. Det internasjonale miljøvernssamarbeidet under den arktiske miljøvernstrategien (AEPS) tok sikte på å redusere negative miljøverknader av den aukande økonomiske aktiviteten i området. Det internasjonale miljøvernssamarbeidet under den arktiske miljøvernstrategien (AEPS) er no integrert i det breiare samarbeidet i Arktisk råd. Miljøovervakingssystemet AMAP utgjør den viktigaste delen av samarbeidet.

Rapport for 2011

Det har vore god drift av AMAP-sekretariatet i 2011, med fortløpande oppfølging av oppgåver sette i gang av Arktisk råd. Oppgåvene er først og fremst knytte til overvaking, vurderingar og samanstilling av informasjon om miljøpåverknad og klimaendringar i Arktis.

AMAP-programmet har dei siste åra fått nye og prioriterte oppgåver frå Arktisk råd, og AMAP-sekretariatet har på bakgrunn av dette styrkt kapasiteten sin det siste året. Dette gjeld i første rekkje utvikling og drift av eit berekraftig nettverk av forskings- og overvakingstasjonar i Arktis (SAON), der AMAP er gitt ei sentral utøvande og koordinerande rolle for Arktisk råd. Vidare har AMAP fått ei sentral rolle i utviklinga av ein større studie om endringar i Arktis (Adaption Actions for a Changing Arctic – AACA) som vart vedteken av Arktisk råd.

Oppfølging og kontroll

Det blir motteke årsrapportar og reviderte rekneskapsoversikter. I tillegg er det fagleg kontakt med stiftelsen.

Post 75 Miljøvennleg byutvikling, kan overførast

Posten blir lagt ned frå og med 2013 og midlane frå 2012 er overførte til post 65.

Post 76 Støtte til nasjonale og internasjonale miljøtiltak, kan overførast

Midlane under denne posten gjeld alle resultatområda.

Mål

Postens mål er todelt og skal:

- medverke til nasjonale tiltak slik at Noreg oppfyller sine internasjonale plikter når det gjeld biologisk mangfald, klima og forureiningar, og nasjonale mål, innanfor alle resultatområda.
- styrkje arbeidet med miljøspørsmål som er svært viktige for Noreg, og å få gjennomslag for norske miljøvernpolitiske prioriteringar internasjonalt.

Posten omfattar både øyremerkte og frie midlar.

Løyvinga blei lagt om i 2012 slik at ho no både omfattar midlar som er overførte frå den tidlegare post 73 som no er lagd ned og frå den tidlegare 76-posten.

Rapport for 2011*Nasjonalt*

Det er gitt tilskot på 1,5 mill. kroner til prosjektet ForMat som er drive av NHO. ForMat-prosjektet er næringslivet si satsing for å redusere det vi kastar av mat. Målet er å redusere svinnet av mat i heile verdikjeda (næringsmiddelbedrifter, daglegvarehandelen og forbrukar) med 25 pst. innan 2015.

Internasjonalt

På det internasjonale området er det gitt driftsstøtte til Grid Arendal, Forum for miljø og utvikling og Conservation of the Arctic Flora and Fauna (CAFF). Støtta til GRID Arendal er eit generelt basistilskot til drifta, og utgjer knapt 10 pst. av GRIDs samla inntekter. GRIDs hovudformål er å yte tenester som styrkjer FN's miljøprogram UNEP, gjennom utvikling, innhenting og bruk av vitenskapleg basert miljøinformasjon.

ForUMs verksemd i 2011 er i tråd med Strategi og fleirårig rammeplan 2010-2013 og omfattar sentrale saksområde for Miljøverndepartementet,

under dette deltaking og innspel i tilknytning til førebuingane av Rio+20 i juni 2012 og klimaforhandlingane. ForUMs aktivitet på desse områda medverkar til å setje fokus på saksfelt av sentral betydning for Miljøverndepartementet nasjonalt og støttar arbeidet med å få gjennomslag for norske miljøpolitiske prioriteringar internasjonalt.

Conservation of Arctic Flora and Fauna (CAFF) er Arktisk råds arbeidsgruppe for bevaring av arktisk biodiversitet. Miljøverndepartementet har medverka til drifta av det internasjonale CAFF-sekretariatet i Akureyri på Island.

Det er vidare gitt tilskot til IPCCs arbeid med FN's femte hovudrapport. Tilskotet er knytt til resultatområde 11 og formålet med rapporten er å gi sikrere data om klimaendringane.

CICERO har òg fått tilskot til miljø og klimarelaterte arbeid.

Vidare er det gitt tilskot til institutt som arbeider internasjonalt innanfor departementets resultatområde. Institutta har viktige internasjonale oppgåver og som representerer Noreg i ulike samanhengar. Meteorologisk institutt har rolla som internasjonalt meteorologisenter under *Konvensjonen om langtransportert grenseoverskridande luftforureining*. Norsk institutt for luftforskning (NILU) arbeider som *European Topic Centre on Air Quality and Climate Change Mitigation* under *The European Environment Agency (EEA)*. Norsk institutt for vannforskning (NIVA) har en tilsvarande rolle under EEA som *European Topic Center for Water*.

Norsk forskingsråd har fått tilskot til samarbeid med EU om strålevernforskning. Bidraget til EUs strålevernsprogram sikrar norske forskarar tilgang på midlar og eit felles europeisk forskingsmiljø med fokus på verknaden av radioaktiv forureining på miljøet og grunnlag for å etablere rammeverk for vern av miljøet. I 2011 starta det opp fleire nye strålevernprosjekt i EU med norske deltakarar. Tema var krisehandtering ved radioaktiv forureining, radioøkologi og kvantifisering av risiko frå låge stråledosar. I særstilling er prosjektet STAR innan radioøkologi som er eit Network of Excellence der både Strålevernet og UMB deltek. Prosjektet skal styrkje integreringa av forskning og infrastruktur på europeisk nivå og medverke til ny kunnskap om radioøkologi og samverkeeffektar med andre miljøgifter. Nye modellverktøy for strålevern for menneske og miljø skal utviklast. Prosjektet fører saman nøkkelatørar innan radioøkologisk forskning i Europa og har stor meirverdi for norske aktørar og den kunnskapsbaserte statsforvaltninga.

International Maritime Organization (IMO) har fått støtte til sitt arbeid med reduksjon av klimagassutslepp frå internasjonal skipsfart etter endringar i MARPOL der det er etablert krav til energieffektivitet for internasjonal skipsfart. IMO har jobba vidare med utviklinga av ein marknadsbasert mekanisme (MBM) for å redusere klimagassutsleppa frå internasjonal skipsfart.

Det er òg utbetalt kontingent til Climate Technology Initiativ, som mellom anna stimulerar til bruk av betre klimateknologier i utviklingsland. Det er òg gitt tilskot til Pure CSR Consulting, Safe Planet, i samband med oppstart av ein internasjonal kampanje om miljøgifter der ein testar innhald av miljøgifter i blod hos idrettsfolk.

Det vart òg gitt reisestøtte til ulike organisasjonar. Av dette har Naturvernforbundet og Natur og ungdom fått midlar til å dekkje utgifter i samband med deltaking i dei internasjonale klimaforhandlingane. Vidare har *Lofoten mot Sellafield* motteke støtte til ein Sellafield-konferanse i Lofoten, Naturvernforbundet til ein ministerkonferanse under Miljø- for Europa-prosessen, Fridtjof Nansens Institutt til eit FN-møte og ForUM for utvikling og miljø til styremøte i FN's miljøprogram.

Tildelingskriterium

Tildeling av midlar er basert på kva resultat Regjeringa ønskjer å oppnå i det nasjonale miljøarbeidet og dei pliktene Noreg har teke på seg i det internasjonale miljøsam arbeidet.

Øyremerkte midlar

På det nasjonale området blir det i 2013 føreslått å gi tilskot til:

- Opplæring i naturmangfaldlova (1 mill. kroner).
- «Den naturlege skulessekken» (2 mill. kroner).
- Framande arter (1 mill. kroner)

På det internasjonale området blir det i 2013 gitt tilskot til

- Vänernlaksen i Trysil-vassdraget (1,5 mill. kroner) som er eit samarbeid med Sverige.
- Noregs bidrag til reduserte utslepp av kortleva klimadrivarar gjennom eit styrkt internasjonalt engasjement (4 mill. kroner).
- Noregs bidrag til klimapanelets (IPCC) arbeid med femte hovudrapport (5 mill. kroner).
- Kontingent til *Climate Technology Initiative* (CTI) (125 000 kroner).
- FN-organet Grid Arendal (4,5 mill. kroner).
- Sekretariat for *Conservation of Arctic Flora and Fauna* (CAFF) (0,2 mill. kroner).

- ForUM for utvikling og miljø (0,45 mill. kroner).
- EUs strålevernforskning (1 mill. kroner).
- Det internasjonale arbeidet til *Norsk Institutt for Luftforskning (NILU)* (1,021 mill. kroner), *Norsk institutt for vannforskning (NIVA)* (0,45 mill. kroner) og *Meteorologiske institutt* (0,3 mill. kroner).
- Reisestøtte i samband med internasjonale møter (0,2 mill. kroner).

Frie midlar

Av den føreslåtte løyvinga er 8,4 mill. kroner opne for søknader. Dette er ein auke på 2,8 mill. kroner frå 2012 og kor 0,7 mill. kroner er flytt frå post 21. Desse midlane vil departementet mellom anna prioritere mot søknader som gjeld miljømerking og miljøsertifisering, arbeid for å fremje CO₂-fangst og lagring (CCS), prosjekt som er relaterte til opprydding og førebygging av miljøgifter, avfallsrelaterte prosjekt, mellom anna arbeid med å redusere mengda mat som bli kasta, og prosjekt som medverkar til auka bruk av miljøvennlege transportformer og redusert transportbehov.

Søknader som gjeld klimatilpassing, utvikling og dokumentasjon av berekraftig skogforvaltning, og samarbeid med andre nordiske land om prosjekt retta inn mot dei internasjonale klimaforhandlingane vil òg bli prioriterte.

Oppfølging og kontroll

Årsrapportar og reviderte rekneskapar frå gjennomførte prosjekt dannar grunnlaget for ein generell formaliakontroll.

Post 77 Oppfylging av garantiansvar for miljøvern lån

Ordninga med statsgaranterte miljølån i Industribanken (seinare Statens nærings- og distriktsutviklingsfond, SND) og garanti gitt av Industribanken på vegner av staten til pålagte reinsetiltak vart avvikla frå og med 1991.

Posten har blitt nytta til å innfri garantiar som er gitt i samsvar med tidlegare garantifullmakt. Staten har frå 2013 ikkje lenger noko garantiansvar under desse ordningane slik at ordninga er avvikla. Posten blir lagt ned.

Post 79 Tilskot til kulturminneforvaltning, kan overførast

Midlane under denne posten er retta mot resultat-område 6. Posten var tidlegare øyremerket til Den

nordiske verdsarvstiftelsen, men er no utvida til å omfatte fleire kulturminnetiltak og er foreslått auka med 7,5 mill. kroner i 2013. Dette er relatert til konkrete tiltak omtalt under tildelingskriterium.

Mål

Posten medverkar til å oppnå mål og prioriteringar relaterte til verdifulle kulturminne og kulturmiljø.

Kriterium for måloppnåing

Tiltak for å nå nasjonale mål tilknyttet verdifulle kulturminner og kulturmiljø

Tildelingskriterium

Tiltaka er prioriterte med utgangspunkt i nasjonale mål og prioriteringar innanfor verdifulle kulturminne og kulturmiljø. Følgjande tiltak blir støtta i 2013:

- Den nordiske verdsarvstiftelsen (5,132 mill. kroner)
- Årleg nettverksmøte for UNESCO 2013 (0,25 mill. kroner)
- Verdsarvsenter (5 mill. kroner fordelt mellom Vega, Vestnorsk fjordlandskap og Alta)
- Freda (207 000 kroner)
- Bygg og bevar (0,5 mill. kroner)
- Klimapark 2469 (0,45 mill. kroner)

Oppfølging og kontroll

Det blir motteke rapportar og revidert rekneskap. Kontrollen skjer ved generell formalia- og sannsynskontroll.

Post 80 Tilskot til universell utforming og tilgjenge for alle, kan overførast, kan nyttast under post 22

Posten blir lagt ned frå og med 2013 og midlane frå 2012 er overførte til post 81.

Post 81 Tilskot til byutvikling og lokalt miljøvern, kan overførast

Midlane under posten er hovudsakleg knytte til resultatområde 7 Godt bymiljø. Midlane omfattar satsinga på Framtidas byar med 6 mill kroner. Det er òg foreslått midlar under kap. 1400 post 21 og 61 til Framtidas byar. Sjå omtale av post 61 for ei detaljert skildring av programmet Framtidas byar.

Av framlegget til løyvinga er det sett av 2 mill. kroner til ei toårig prøveordning for «Innovative anskaffelser av miljøteknologi», der formålet er å få sett i gang fleire innovative nyskaffingar av teknologi i Framtidas byar. Tilskotsprøveordninga er meint å skulle dekkje ekstra kostnader i samband med innovative nyskaffingar, og å samle erfaringar med å gjennomføre slike nyskaffingar som kan brukast i andre byar.

Framtidas byar

Mål

Hovudmålet er å redusere dei samla utsleppa frå vegtransport, stasjonær energibruk, forbruk og avfall i dei største byområda. Det skal òg gjennomførast tiltak for å møte framtidige klimaendringar. Samtidig må byane halde fram med å utvikle eit godt fysisk miljø, betre helse for innbyggjarane og gode føresetnader for næringslivet. Tilskot frå posten skal støtte partner i programmet utanom byane og elles sikre viktig kompetanse om byutvikling i dei aktuelle fagmiljøa i Noreg.

Kriterium for måloppnåing

Med bakgrunn i dei nasjonale måla og kommunane sine eigne mål for reduksjon av energibruk og klimagassutslepp, vil det bli utarbeidd informasjonssystem og indikatorar for å kunne følgje utviklinga. Det blir lagt vekt på utvikling og formidling av gode eksempel, slik at kommunane både i og utanfor programmet kan få kunnskap og inspirasjon til å gjennomføre gode og effektive tiltak. Ei samordning av tiltak og ressursar gjennom partnerskap vil venteleg føre til meir effektiv ressursbruk og raskare løysingar. Miljøverndepartementet vil leggje vekt på at midlane blir nytta på ein måte som best mogleg sikrar dei nasjonale måla, samstundes som kompetanse om byutvikling blir formidla til deltakarane i programmet.

Rapport for 2011

Sjå post 61.

Tildelingskriterium

Midlane på denne posten kan nyttast til kompetansebygging og andre tiltak og pilotprosjekt som er nyskapande, går på tvers av fagområda eller som utløyser andre ressursar, til dømes i næringslivet. Det er ein føresetnad at kommunane går inn med eigne midlar for at det skal tildelast midlar til

lokale prosjekt. Aktuelle mottakarar er samarbeidspartnarar i programmet og andre organisasjonar som arbeider med utviklinga av betre og meir kunnskapsbasert bypolitikk og -utforming.

Oppfølging og kontroll

Det blir motteke rapportar og reviderte rekneskapsrapportar. Kontrollen skjer ved generell formalia- og sannsynskontroll.

Lokal plan- og miljøkompetanse

På mange miljøområde rår kommunane sjølv over ei rekkje av dei viktigaste verkemidlane, så som plan- og bygningslova, naturmangfaldlova og lovverka knytte til vatn, klima, forureining, støy og kulturminne. Kommunane sin nærleik til innbyggjarane, næringsliv og lokale organisasjonar gir gode høve til å skape forankring for miljøpolitikken. Det vil vere eit stort bidrag til den samla måloppnåinga på dette området om alle kommunar, både i rolle som produsent av tenester, utøvar av myndigheit og samfunnsutviklar, nyttar handlingsrommet fullt ut. Miljøverndepartementet støttar derfor organisasjonar, stiftelsar, faglege nettverk og interkommunale nettverk med til saman 3 mill. kroner over post 81 for å sikre betre plan- og miljøkompetanse lokalt.

Mål

Regjeringa vil sikre kommunane sin kapasitet og kompetanse for å handtere dei nye plan- og miljøoppgåvene. Med erfaring frå programmet Livskraftige kommunar (2006-2011) vil ein mellom anna jobbe vidare med å utvikle lokale indikatorar, rettleiing, verktøy og arbeidsformer med særleg vekt på nettverkslæring og interkommunalt samarbeid. Det vil bli uarbeidd ein strategi som grunnlag for det vidare arbeidet på dette feltet.

Kriterium for måloppnåing

Departementet vil komme attende med meir konkrete kriterium for måloppnåing når arbeidet med strategien er avslutta vinteren 2013.

Tildelingskriterium

Ein vesentleg del av midlane er knytt til arbeid med læringsnettverk, interkommunalt samarbeid og erfaringsformidling. Det er ein føresetnad at kommunar medverkar med betydeleg eigeninnsats. Departementet vil komme attende med meir konkrete kriterium for måloppnåing når arbeidet

med strategien er avslutta vinteren 2013, og det er etablert ein eigna tilskotsordning.

Oppfølging og kontroll

Det skal utviklast meir eigna indikatorar som seier noko om utviklinga av plan- og miljøkompetansen i kommunane. Oppfølging av tiltak og prosjekt vil skje gjennom det ordinære plan- og styringssystemet. Det blir lagt opp til rapportering av oppnådde resultat innan dei prioriterte miljøområda bl.a. gjennom vidare utvikling av KOSTRA. Arbeidet vil bli følgt opp fortløpande både fagleg og økonomisk. Det vil bli lagt opp til ei evaluering av dei tiltaka og prosjekta som får tilskot frå denne ordninga.

Erfaringane og resultatata vil gå inn i det ordinære konsultasjonsarbeidet mellom staten og KS og i andre relevante samhandlingsfora med kommunesektoren. Erfaringane skal nyttast til å vidareutvikle rammevilkår og verkemiddel for ein berekraftig praksis lokalt.

Universell utforming

Midlane under programmet er hovudsakleg knytte til resultatområde 7 Godt bymiljø og skal ta hand om oppfølginga av St.meld. nr. 40 (2002-2003) *Nedbygging av funksjonshemmende barrierer og føremålet universell utforming* i ny plan- og bygningslov. Midlane er knytte til departementet sine tiltak i ny handlingsplan for universell utforming 2009-2013. Løyvinga er på 600 000 kroner årleg.

Dei er samordna med stimuleringsmidlar frå Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, knytte til handlingsplanen og særleg retta mot kommunesektoren.

Mål

Ordninga skal støtte mål, strategiar og prioriterte tiltak i tråd med den nye plan- og bygningslova si styrking av universell utforming og gjennomføring av departementet sine tiltak i ny handlingsplan. Målgrupper er kommunale og regionale forvaltningsnivå, organisasjonar og offentlege og private instansar.

Kriterium for måloppnåing

Ordninga skal stimulere til nytenking i planlegging og utforming av byggverk og uteområde slik at alle, utan omsyn til funksjonsevne, kan nytte dei på ein likestilt måte. Ordninga legg til grunn at det skal vere aktiv brukarmedverknad og formidling av resultatata.

Rapport for 2011

Midlane er nytta til å utvikle system for nasjonale indikatorar og å styrkje kompetansen på feltet innan aktuelle fagmiljø. Indikatorane gir no kunnskap om tilhøva i 100 kommunesenter og 600 fri-luftsområde.

Oppfølging og kontroll

Det vert rapportert fagleg og økonomisk på til-delte middel. Departementet følgjer i tillegg aktivitetane gjennom konferansar og seminar.

Kap. 4400 Miljøverndepartementet

(i 1 000 kr)

Post	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013
02	Ymse inntekter	300	358	370
03	Refusjon frå Utanriksdepartementet	1 448	1 474	1 523
16	Refusjon frå fødselspengar/adopsjonspengar	2 039		
18	Refusjon av sjukepengar	2 579		
	Sum kap. 4400	6 366	1 832	1 893

Post 02 Ymse inntekter

Under denne posten fører departementet meir tilfeldige inntekter, blant anna avgift for parkering på området til Miljøverndepartementet. Prosjektmidlar frå Nordisk Ministerråd blir òg førte her. Meirinntekter under denne posten gir grunnlag for tilsvarende meirutgifter under kap. 1400 post 01 Driftsutgifter, jf. forslag til vedtak II nr. 1. Posten er auka i tråd med venta inntekter.

Post 03 Refusjon frå Utanriksdepartementet

Det er budsjettert med 1,5 mill. kroner i refusjon frå Utanriksdepartementet i samband med utgifter til medlemskap i Den internasjonale naturvernunionen (IUCN) som er utgiftsført over kap. 1400 post 71 Internasjonale organisasjonar.

Kap. 1410 Miljøvernforskning og miljøovervaking

(i 1 000 kr)

Post	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013
21	Miljøovervaking og miljødata	159 831	171 458	176 671
50	Basisløyvingar til miljøforskingsinstitutta	149 718	158 759	163 998
51	Forskingsprogram m.m.	166 768	167 518	190 718
53	Internasjonalt samarbeid om miljøvernforskning	6 351	6 548	6 564
54	Artsprosjektet m.m.			30 000
70	Nasjonale oppgåver ved miljøforskingsinstitutta	15 038	20 188	29 288
72	Tilskot til Genøk – Senter for biotryggleik	14 900	14 900	14 900
73	Infrastrukturtiltak til miljøinstituttene	8 652	8 920	9 114
	Sum kap. 1410	521 258	548 291	621 253

Kap. 1410 Miljøvernforskning og miljøovervaking gjeld forskingsprogram, basisløyvingar og andre tilskot til miljøforskningsinstitutta m.m., og miljøovervaking og miljødata. Kapitlet rettar seg mot alle resultatområda og verkemiddelkapitlet kunnskap. Regjeringa legg vekt på å vidareføre løyvinga til forskning og overvaking på eit høgt nivå i 2013.

Post 21 Miljøovervaking og miljødata

Løyvinga er foreslått auka med 5,2 mill. kroner i høve til saldert budsjett 2013. Det er lagt inn ein auke på 3,2 mill. kroner til styrking av Rovdata. Finansiering av dei lange overvakingstidsseriane er framleis prioritert, men finansiering av nokre av dei lange tidsseriane er lagt på kap 1410, post 70, Nasjonale oppgåver ved miljøforskningsinstitutta, fordi det er ei sentral nasjonal oppgåve å sikre viktige overvakingsdata for forskning. Midlane under posten dekkjer dei fleste resultatområda.

Posten dekkjer utgifter til miljøovervaking og innhenting av data og miljøstatistikk knytt til dei miljøpolitiske resultatområda, under dette utgifter til resultatdokumentasjon og arbeidet med standardisering på miljøområdet. Posten dekkjer òg formidling av resultatdata som blir oppnådde, blant anna utvikling og drift av Miljøstatus for Noreg på Internett. Midlar til overvaking av vilt- og fiskeresursar som kan haustast, er dekte over andre postar på Miljøverndepartementets budsjett.

Midlane blir nytta til å få fram kunnskap om miljøtilstanden og endringar i den, og er eit viktig grunnlag for å gjennomføre ein effektiv miljøvernpolitikk. Miljøovervaking og miljøstatistikk gir grunnlag for å setje mål for miljøvernpolitikken, vurdere i kva grad dei nasjonale miljømåla blir oppnådde og kva slag miljø- og helseverknader ein oppnår med verkemiddelbruk og tiltak. I tillegg pliktar Noreg gjennom ei rekkje internasjonale miljøavtaler å dokumentere utviklinga i miljøet og dei faktorane som påverkar miljøtilstanden, og deltek i ei rekkje internasjonale overvakingssystem. Resultata frå desse programma er det viktigaste grunnlaget for revisjon av eksisterande internasjonale avtaler og etablering av nye. Mange endringar i miljøtilstanden skjer gradvis og over lang tid. For å få den nødvendige informasjonen må overvakingssystema derfor gå over fleire år. Dette gjeld først og fremst område der det er nødvendig å underbygge argumenta for tiltak med eit godt kunnskapsunderlag, blant anna utslepp av næringsstoff til vassdrag og fjordområde, sur nedbør og ozon.

Det er i hovudsak forskingsinstitutt og andre som gjennomfører den praktiske innsamlinga og behandlinga av overvakingsdata.

Situasjonen for tareskogen med tilhøyrande økosystem langs kysten er framleis alvorleg. Kunnskapen vi no har om årsaker til situasjonen gir grunnlag for å setje i verk tiltak. Den vil gi grunnlag for meir målretta tiltak for tareskogen.

Posten dekkjer òg overvaking av forureiningar og farlege kjemikaliar, det tverrsektorielle nasjonale programmet for kartlegging og overvaking av biologisk mangfald, kvalitetssikring av data frå det kommunale kartleggingsprogrammet, bestandsovervaking av rovvilt, vidareføring av sjøfuglprogrammet SEAPOP og auka overvaking av truga og sårbare arter, blant anna tareskog.

Post 50 Basisløyvingar til miljøforskningsinstitutta

Midlane under posten dekkjer dei fleste resultatområda.

Løyvinga i 2013 er foreslått auka med 5,2 mill. kroner til 164 mill. kroner i høve til saldert budsjett 2012, for å styrkje den langsiktige kompetanseoppbygginga i sektoren. Posten dekkjer grunnløyvinga og dei strategiske instituttløyvingane til fordelingsarena for miljøinstitutta, og strategiske instituttløyvingar til Bioforsk, Jord og miljø på fordelingsarena for primærnæringsinstitutt.

I 2013 vil 5 pst. av grunnløyvinga bli omfordelt etter oppnådde resultat på resultatindikatorar som vitenskapleg publisering, samarbeid med universitet og høgskular (avlagte doktorgrader og bistillingar), internasjonale inntekter, inntekter frå Noregs forskingsråd og nasjonale oppdragsinntekter.

Mål

Fordelingsarenaen for miljøinstitutta inkluderer *Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR)*, *Norsk institutt for luftforskning (NILU)*, *Norsk Institutt for naturforskning (NINA)*, *Norsk Institutt for Kulturminneforskning (NIKU)*, *Norsk Institutt for Vassforskning (NIVA)*, *Senter for klimaforskning (CICERO)*, *Nansensenteret (NERSC – Nansen Environmental and Remote Sensing Center)* og *Transportøkonomisk institutt (TØI)* som er sentrale institutt innanfor sine område av miljøvernforskninga. Dei skal fungere som nasjonale kompetansesenter og ha ei kunnskapsstrategisk rolle overfor miljøvernforvaltninga, og skal innanfor sine område tilfredsstillende samfunnet sitt behov for å løyse problem på kort og lang sikt.

Oppfølging og kontroll

Det blir motteke årsrapportar og reviderte rekneskapsoversyn for løyvingane frå Norsk forskingsråd, og kontroll skjer ved generell formalia- og sannsynskontroll. For oppfølging av årsrapporten vil det bli halde møte med Forskingsrådet og det enkelte instituttet for drøftingar av miljøforvaltningskunnscapsbehov.

Post 51 Forskingsprogram m.m.

Midlane under posten er retta mot forskingsprogram innanfor alle resultatområde.

Løyvinga er foreslått auka med 23,2 mill. kroner til 190,7 mill. kroner i høve til saldert budsjett 2012. Rovdyrforsking, byforsking og klimaforsking er foreslått styrkt med høvesvis 2, 5 og 10 mill. kroner. Dei fleste midlane under posten blir kanaliserte gjennom Noregs forskingsråd. Eit unntak er 0,3 mill. kroner til NIBR som går til forskingsprosjektet «Water pollution Abatement in a system of Multilevel Governance: A study of Norway's implementation of EUs Water Framework Directive» (WAPABAT). Dette er eit prosjekt med medverknad frå brukarane. Auken skal gå til administrative utgifter og nasjonale forskingsaktivitetar ved dei europeiske fellesprogramma (Joint Programming Initiatives – JPIar) på områda klima, vassforvaltning, kulturminne og byforsking.

Mål for miljøvernforskninga er å medverke til å styrkje kunnskapsgrunnlaget for eit effektivt miljøvernarbeid med stor vekt på relevans og for ei berekraftig ressursforvaltning og samfunnsplanlegging. Miljøvernforskninga skal gi eit godt kunnskapsunderlag for nasjonale forvaltningsoppgåver, for avgjerder i politikktutforming og som grunnlag for internasjonalt miljøvernsamarbeid.

Hovudvekta er lagt på forskning om klimaendringar, under dette forskning på biologiske og samfunnsvisse effektar av klimaendringar. Marin forskning og forskning om biologisk mangfald og helse- og miljøfarlege kjemikaliar blir òg prioritert. Miljøverndepartementet ønskjer å sikre at også dei mindre fagområda får naudsynt prioritet i både det nasjonale og det internasjonale arbeidet. Forsking er nærare omtalt under dei enkelte resultatområda i Del III i denne proposisjonen. Det blir framleis arbeidd for å betre integreringa av miljøvernforskning i alle relevante delar av verksemda til Noregs forskingsråd.

Oppfølging og kontroll

Det blir motteke årsrapportar frå Noregs forskingsråd som er utarbeidde på bakgrunn av innspel frå programstyra. I tillegg er representantar frå miljøvernforvaltninga valde inn i programstyra.

Mål for Noregs forskingsråd

Noregs forskingsråd forvaltar tiskot frå i alt 16 departement. Det er utvikla eit felles mål- og resultatstyringssystem (MRS) for departementa sine tildelingar av midlar til Noregs forskingsråd. Systemet vart teke i bruk frå og med budsjettåret 2010. Målstrukturen består av eit overordna mål som er operasjonalisert i tre mål med tilhøyrande delmål. Basert på desse måla er det utvikla eit sett med styringsparameter som vil vere grunnlaget for Forskingsrådets rapportering til departementa. Departementa samarbeider med Forskingsrådet for å utvikle det nye MRS-systemet vidare.

Måla for departementa sine tildelingar er som følgjer:

Overordna mål:

Forskingsrådet skal medverke til at Noreg utviklar seg som kunnskapssamfunn. Noreg skal vere blant dei fremste samfunna i å utvikle, dele og ta i bruk ny kunnskap. Forskinga skal framskaffe kunnskap som kan auke verdiskaping og velferd, svare på samfunnsutfordringane og utvide grensene for vår erkjenning.

Mål 1: Auka kvalitet, kapasitet og relevans i norsk forskning i heile landet

Mål 2: God ressursutnytting og formålstenleg arbeidsdeling, samhandling og struktur i forskningssystemet

Mål 3: Resultata til forskninga blir tekne i bruk i næringsliv, samfunnsliv og forvaltning i heile landet

For nærare omtale av systemet og måla, sjå Prop. 1 S (2012-2013) Kunnskapsdepartementet.

Post 53 Internasjonalt samarbeid om miljøvernforskning

Mål

Tilskotet er kontingent for medlemskap i International Institute for Applied Systems Analysis (IIASA).

Oppfølging og kontroll

Kontingenten blir overført Noregs forskingsråd som tek hand om den norske medlemskapen.

Post 54 Artsprosjektet m.v.

Mål

Det norske Artsprosjektet vart etablert i 2009. Målet med Artsprosjektet er å styrkje kunnskapen om artene i Noreg, med spesiell vekt på å beskrive til no lite kjente arter og artsgrupper.

Ambisjonen er å kartleggje alle fleircella arter av planter og dyr i Noreg. Arbeidet blir gjennomført i nært samarbeid med det svenske Artprosjektet, og hausten 2009 underteikna miljøvernministrane i Sverige og Noreg ei avtale om samarbeid om å auke kunnskapen og kompetansen om biologisk mangfald i svensk og norsk natur. Denne løyvinga låg tidlegare på kap. 1400, post 21, Spesielle driftsutgifter.

Oppfølging og kontroll

Mandatet for Artsprosjektet er vedteke av Miljøverndepartementet. Artsdatabanken har ansvaret for gjennomføringa av Artsprosjektet, og Artsprosjektet får årleg budsjett og styringssignal av departementet via Direktoratet for naturforvaltning. Artsdatabanken er ansvarleg for å rapportere planar, budsjettforslag og årsrapportar til Miljøverndepartementet, og for å halde departementet fortløpande orientert om arbeidet.

Post 70 Nasjonale oppgåver ved miljøforskningsinstitutta

Posten er foreslått auka med 9,1 mill. kroner i forhold til saldert budsjett 2013. Auken skal blant anna gå til finansiering av både NILUs driftsutgifter ved Zeppelinstasjonen (1,7 mill. kroner), og til lange overvakingstidsseriar (7,2 mill. kroner).

Mål

Målet er å syte for at alle miljøinstitutta har ressursar til fagleg rådgiving til miljøvernforvaltninga, til deltaking og fagleg støtte for miljøvernforvaltninga i internasjonale organ ved behov, informasjons- og opplysningsarbeid overfor forvaltning, kvalitetssikring av data, vidareføring av viktige lange overvakingstidsseriar, og etablering og vedlikehald av relevante nasjonale databasar m.m.

Løyvinga inkluderer 3,2 mill. kroner til driftsstøtte for luftmålestasjon NILU på Zeppelinfjellet ved Ny-Ålesund.

Det ligg òg inne 4 mill. kroner i driftsstøtte til CIENS som har fått ansvar for å drifte ny miljøprøvebank. Vidare ligg det 1,15 mill. kroner til CICERO.

Rapport for 2011

I 2011 vart løyvinga mellom anna nytta til deltaking og fagleg støtte for miljøforvaltninga i nasjonale og internasjonale organ, databasetenester, oppretthalding av algesamling som nasjonal referansesamling, vidareutvikling av kunnskapsgrunnlaget for forvaltninga av ville laksebestandar, nasjonal beredskap for konservering av kulturhistorisk viktige gjenstandar, driftsstøtte for målestasjonen på Zeppelinfjellet, Ny-Ålesund, referanselaboratorium for målingar av luftforureining og atmosfærisk korrosjon, og til kompetansesenter for planlegging og konsekvensutgreiingar etter plan- og bygningslova.

Oppfølging og kontroll

Det er ein føresetnad at institutta drøftar prioriteringar og planar for gjennomføring med relevante etatar og Miljøverndepartementet. Det blir motteke rapportar og reviderte rekneskapsoversyn for løyvingane, og kontroll skjer ved generell formalia- og sannsynskontroll. Det skal haldast årlege møte med kvart enkelt institutt for drøftingar av dei nasjonale oppgåvene.

Post 72 Tilskot til GenØk – Senter for biotryggleik

Mål

Løyvinga skal sikre utviklinga av GenØk – Senter for biotryggleik som eit kompetansesenter på genteknologi. GenØk skal drive forskning, informasjon og rådgiving om helse og miljøkonsekvensar ved bruk av genteknologi og genmodifisering, for å sikre trygg bruk av genteknologi.

Rapport for 2011

I 2011 var løyvinga mellom anna nytta til fagleg rådgiving til, og møtedeltaking for, miljøvernforvaltninga, rapportar til Direktoratet for Naturforvaltning om GMO-høyringar og vurdering og rådgiving om GM-vaksine, og til forskingsprosjekt for å utvikle vidare kunnskapsgrunnlaget for vurdering av helse- og miljøkonsekvensar av genmodifiserte organismar. Dette er prosjekt innan mikro-

og molekylærbiologi, immunepidemiologi og økologi, virologi, økotoksikologi og økosystem, og samfunnsvitskapelege aspekt ved moderne bio- og nanoteknologi.

Oppfølging og kontroll

Det er ein føresetnad at instituttet drøftar prioriteringar og planar for gjennomføring med Direktoratet for naturforvaltning og Miljøverndepartementet. Det blir motteke rapport og reviderte rekneskapsoversyn for løyvingane, og kontroll skjer ved generell formalia- og sannsynskontroll. Det skal haldast årlege møte med instituttet for å drøfte prioriteringar.

Post 73 Infrastrukturtiltak til miljøinstitutta

Posten er auka med 0,2 mill. kroner til 9,1 mill. kroner i forhold til saldert budsjett 2012.

Mål

Løyvinga skal sikre drift av NINAs forskingsstasjon på Ims som blir nytta til overvaking av villaks,

med 3 mill. kroner, og skal òg støtte andre naudsynte infrastrukturtiltak i institutta.

Rapport for 2011

I 2011 vart løyvinga mellom anna nytta til maskinvare for berekning av klimaprosessar og lagring av vitskapelege data, georadar og røntgen for identifikasjon av arkeologiske strukturar og objekt under bakken, vidareutvikling av databasen for den nasjonale reisevaneundersøkinga, opprusting av feltstasjon på Langtjern i Buskerud til ein nasjonal overvaksingsstasjon for klimaeffektar i vatn, oppgradering av genetikklaboratorium, og utstyr for måling og overvaking av lang- og kortlevde kjemiske klimapådrivarar.

Oppfølging og kontroll

Det blir motteke reviderte rekneskapsoversyn for løyvingane, og kontroll skjer ved generell formalia- og sannsynskontroll. Det skal haldast årlege møte med kvart enkelt institutt for bruken av infrastrukturtiltaka i samband med drøftingane av dei nasjonale oppgåvene.

Programkategori 12.20 Naturmangfold og friluftsliv

Utgiftene under programkategori 12.20 gjeld i hovudsak resultatområda 1 Levande hav og kyst, 2 Livskraftige elvar og innsjøar, 3 Frodige våtmarker, 4 Mangfaldige skogar, 5 Storslått fjellmiljø, og delvis 6 Verdifulle kulturminne og kulturlandskap, og 8 Aktivt friluftsliv.

Foreslått løyving knytt til programkategorien er på 1,809 mrd. kroner i 2013. Dette er ein auke på 218 mill. kroner eller 13,7 pst. samanlikna med saldert budsjett for 2012. Dei største endringane

innanfor kategorien er ein auke på 111 mill. kroner til frivillig skogvern og 67,9 mill. kroner til venta erstatningsutbetalingar under nasjonalparkplanen.

Budsjettmidlar til arbeidet med kunnskapsgrunnlaget (overvaking, kartlegging, artsprosjektet og liknande) er omtalt under programkategori 12.10 Fellesoppgåver, regional planlegging, forskning, internasjonalt arbeid m.m.

Utgifter under programkategori 12.20 fordelte på kapittel

					(i 1 000 kr)
Kap.	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013	Pst. endr. 12/13
1425	Vilt- og fisketiltak	82 376	79 900	85 400	6,9
1426	Statens naturoppsyn	216 734	218 691	209 197	-4,3
1427	Direktoratet for naturforvaltning	1 190 288	1 292 179	1 514 492	17,2
	Sum kategori 12.20	1 489 398	1 590 770	1 809 089	13,7

Kap. 1425 Vilt- og fisketiltak

					(i 1 000 kr)
Post	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013	
01	Driftsutgifter	26 983	27 500	15 000	
21	Spesielle driftsutgifter			32 100	
70	Tilskot til fiskeformål, <i>kan overførast</i>	9 303	8 900	9 800	
71	Tilskot til viltformål, <i>kan overførast</i>	46 090	43 500	28 500	
	Sum kap. 1425	82 376	79 900	85 400	

Kap. 1425 Vilt- og fisketiltak omfattar utgifter til vilt- og fisketiltak og delar av vilt- og fiskeforvaltninga. Midlane under kap. 1425 er primært retta mot resultatområda 2 Livskraftige elvar og innsjøar, 4 Mangfaldige skogar og 5 Storslått fjellandskap, men involverer òg resultatområde 8 Aktivt friluftsliv gjennom tilrettelegging for jakt og fiske.

Utgiftene over kap. 1425 er finansierte ved avgifter på jakt og fiske som saman med utgifter til forvaltning av ordninga under kap. 1427 post 01 korresponderer med inntektsløyvingane over kap. 5578 Sektoravgifter under Miljøverndepartementet, post 71 Jeger- og fellingsavgifter og post 72 Fiskaravgifter. Samla sett er løyvingane auka med

5,5 mill. kroner i høve til 2012. Dette skuldast forventa auka inntekter frå fiskaravgifta, jegeravgifta og avgifta for fellingsløyve. I tillegg er det lagt opp til at 2,3 mill. kroner av opparbeidd kapital i Viltfondet skal nyttast i 2013. For nærare utgreiing om avgiftene og forholdet mellom kap. 1425, 1427, 5578 og inntektene til dei to fonda, viser vi til omtale under kap. 5578.

Lønn og godtgjersler til fast tilsette innan det statlege verksemdsområdet blir ikkje dekte over kap. 1425, men over kap. 1427 Direktoratet for naturforvaltning og kap. 1510 Fylkesmannsembeta.

Både løyvingsforslaga under tilskotspostane og store delar av løyvingsforslaget under post 21 går til føremål som er viktige for den lokale vilt- og fiskeforvaltninga. For at det skal vere ei tydeleg og kontrollerbar deling mellom tilskot som blir løyvde til enkeltpersonar og organisasjonar over 70-postar på den eine sida, og på den andre sida spesielle driftsutgifter der ein regionalt eller sentralt set ut oppdrag til andre, er det oppretta ein ny post 21 for 2013. Til denne posten er det flytta midlar frå post 01 og postane 70 og 71.

Bruken av fondsmidlane blir drøfta med representantar for brukarinteressene. Føremålet med drøftingane er å sikre at midlane blir nytta på ein kostnadseffektiv måte og i tråd med måla innan vilt- og fiskeforvaltninga. Dette må sjåast i nær samanheng med arbeidet for å styrkje den lokale vilt- og fiskeforvaltninga basert på bl.a. driftsplanar, og at dei sentrale ledda i frivillige organisasjonar skal arbeide for å oppnå ei samla målsetjing.

Store delar av dei midlane som blir løyvde til vilt- og fisketiltak blir nytta ved at brukarar, organisasjonar og lag søker om midlar til konkrete tiltak. Frå 2009 har ein kunne søkje om tilskot til vilttiltak og fisketiltak i eit nettbasert søknadssenter i regi av Direktoratet for naturforvaltning. Føremålet har vore å sikre lik behandling og betre utnytting av resultatata frå tiltaka som blir utførte. Det er no obligatorisk for søkjarar å sende inn søknad til dette søknadssenteret.

Post 01 Driftsutgifter

Midlane under posten er i hovudsak retta mot resultatområda 2 Livskraftige elvar og innsjøar, 3 Frodige våtmarker, 4 Mangfaldige skogar og 5 Storslått fjellandskap og 8 Aktivt friluftsliv.

Posten dekkjer utgifter til lønn og godtgjersler for dei statlege villreinnemndene og andre driftsutgifter knytte til viltforvaltninga slik som det nasjonale jegerregisteret i Brønnøysund, utarbeiding av jaktstatistikk, og utgifter til utvikling og drift av

betalingstenesta for jeger- og fiskaravgiftene, under dette trykking, porto og informasjonstiltak.

Framlegget til løyving utgjer ein reduksjon på 12,5 mill. kroner i høve til saldert budsjett for 2012. Midla er flytta til nyoppretta post 21, jf. omtale under denne.

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Midlane under posten er retta mot resultatområda 2 Livskraftige elvar og innsjøar, 3 Frodige våtmarker, 4 Mangfaldige skogar, 5 Storslått fjellandskap og 8 Aktivt friluftsliv.

Posten er oppretta i 2013 for å etablere ei tydelig deling mellom på den eine sida tilskot som blir løyvde til enkeltpersonar og organisasjonar over 70-postar, og på den andre sida spesielle driftsutgifter som blir sette ut som oppdrag til andre eller utførte av statlege verksemder. Til posten er det tilført midlar frå post 01, post 70, og post 71.

Posten skal dekkje utgifter til faglege prosjekt og oppdrag som blir sikra gjennomførte av direktoratet eller fylkesmenn. Der regionale eller sentrale styresmakter set i verk oppdrag hos andre, eller kjøper tenester der det er krav om ulike leveransar, skal utgiftene posterast på post 21. Dette gjeld mellom anna nasjonale overvåkingsprogram, forskning og utgreiing.

Post 70 Tilskot til fiskeformål, kan overførast

Tilskotsordninga er retta mot resultatområde 2 Livskraftige elvar og innsjøar samt 8 Aktivt friluftsliv. Løyvinga skal gå til å dekkje både lokale og sentrale tiltak.

I 2013 er posten foreslått auka med 0,9 mill. kroner. Dette skuldast auka inntekter frå fiskaravgiftene. Ein viser til nærare omtale av fiskaravgiftene og fondet under kap. 5578 post 72 Fiskaravgifter.

Mål

Målet med tilskotsordninga er å medverke til forvaltning og tiltak knytte til berekraftig bruk av bestandar av anadrome laksefisk som det kan haustast av, til beste for fiskarar og rettshavarar.

Kriterium for måloppnåing

Kriterium for måloppnåing er om ordninga gjennom støtte til god fiskeforvaltning, kultiveringstiltak og medverknad frå lokalsamfunn og rettshavarar medverkar til at det blir eit haustingsverdig overskot.

Den faktiske effekten av tilskota kan ikkje bedømmast frå år til år, men må vurderast i eit langsiktig perspektiv og i samanheng med andre verkemiddel og årsaksforhold.

Rapport for 2011

I 2011 er det sentralt frå Direktoratet for naturforvaltning gitt tilskot til ei rekkje tiltak i regi av landsdekkjande organisasjonar knytte opp mot informasjon om og forvaltning av villaks og sjøaure. Det er òg ytt tilskot til tiltak retta mot rekruttering og stimulering til fiske. Det er vidare gitt tilskot til FoU-verksemnd vedrørande utøving av fiske og påverknader på laks.

Ein stor del av tilskotsposten er disponert av fylkesmennene til å støtte tiltak som informasjon, forskning, tilrettelegging, lokal forvaltning og arrangement i tråd med formålet til Statens fiskefond. Det er totalt gitt tilskot til 181 lokale tiltak i 2011. Samla har dette medverka til betre forvaltning av laks, sjøaure og sjørøye i regi av lag og foriningar, og ei meir berekraftig hausting av desse

fiskeressursane. Tilskota har òg medverka til å styrkje kunnskapsgrunnlaget, til informasjon og formidling av tilstand og utfordringar knytte til anadrome laksefisk, og dei har medverka til å auke interessa for friluftsliv og fiske, særleg blant barn og unge.

Tildelingskriterium

Tilskot blir gitt til tiltak i regi av lag og organisasjonar etter søknad. Ein kan gi tilskot til både investeringar og spesielle driftsutgifter til fiskefremjande formål. Tiltak kan vidare vere direkte retta mot rekruttering eller stimulering til fiske.

Oppfølging og kontroll

Resultatkontroll og oppfølging skjer ved at tilskotsmottakarane leverer sluttrapportar og rekneskap og eventuelt framdriftsrapportar med rekneskap. Det blir gjort ein generell formalia- og sannsynskontroll av rapportane og rekneskapane.

Post 71 Tilskot til viltformål, kan overførast

		(i 1 000 kr)		
Underpost	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013
71.1	Hjortevilttiltak	7 225	4 250	3 250
71.2	Villreintiltak	2 408	3 850	2 850
71.3	Lokale vilttiltak m.v.	29 899	28 900	17 900
71.4	Viltovervaking	6 558	6 500	4 500
	Sum post 71	46 090	43 500	28 500

Midlane under posten er retta mot resultatområda 3 Frodige våtmarker, 4 Mangfaldige skogar, 5 Storslått fjellandskap og 8 Aktivt friluftsliv.

Løyvingane er i 2013 reduserte samanlikna med 2012. Dette heng saman med at utgifter knytte til tiltak der direktoratet eller fylkesmenn kjøper oppdrag frå andre er flytta til ein ny post 21. Samstundes vert det streka under at post 21 og post 71 må sjåast i samanheng dersom ein vil ha heilskapen i løyvingane til vilttiltak. Samla sett er løyvingane til vilttiltak auka som eit resultat av auka inntekter frå avgiftene, jf. omtale under kap 5578 post 71.

Mål

Målet for tilskotsordninga er å medverke til at det blir eit haustingsverdig overskot av viltet og at naturens produktivitet og artsmangfald blir teken vare på nasjonalt og regionalt. Dette skjer gjennom støtte til viltforvaltninga og tiltak i regi av enkeltpersonar, lag og organisasjonar. Støtte blir gitt til tiltak som har ein regional, interkommunal eller nasjonal karakter.

Etter endringane i viltlova i 2001 krev kommunane inn og disponerer fellingsavgiftene for elg og hjort som ein del av eit kommunalt viltfond. Det er derfor føresett at søknader om tilskot til tiltak som har reint kommunal karakter blir viste til dei kommunale viltfonda som er finansierte med fellings-

avgifter, og eventuelt egne kommunale midlar. Tiltak av regional karakter er føresett tekne hand om ved at fylkesmennene/fylkeskommunane forvaltar delar av løyvinga etter tildeling frå Direktoratet for naturforvaltning.

Kriterium for måloppnåing

Kriterium for måloppnåing er om ordninga gjennom støtte til god forvaltning av viltet på nasjonalt og regionalt nivå medverkar til at det blir eit haustingsverdig overskot og slik at naturens produktivitet og artsmangfald takast vare på.

Den faktiske effekten av tilskota kan ikkje bedømmast frå år til år, men må vurderast i eit langsiktig perspektiv og i samanheng med andre verkemiddel og årsaksforhold.

Rapport for 2011

Løyvingane er i 2011 nytta omtrent som tidlegare år. For 2011 vart det levert 711 søknadar om vilttiltak i søknadssenteret. Av desse behandla direktoratet 125 søknadar, fylkesmennene 346 søknadar, og fylkeskommunane 240 søknadar.

Det har vore ytt tilskot til dei fleste aktørar og grupper som arbeider med viltforvaltning. Ordninga har gitt støtte til tiltak i regi av enkeltpersonar, organisasjonar og lag, og medverkar i relevante større prosjekt der andre har hovudfinansieringa. Ordninga er òg nytta til å støtte studentprosjekt, der dette inneber at det blir gjennomført fagleg relevante undersøkingar.

Ordninga er med på å auke tiltaksvolumet, stimulere ungdom og andre til friluftsliv og uteaktivitet, og gir eit utvida kunnskapsgrunnlag både for økosystem og arter.

Det er eit mål at resultatane frå bruken av tilskotsmidla skal verte tilgjengelege for alle interesserte, og slik auke kunnskapen om og spreidinga av vellykka former for tiltak. For 2013 vil alle rapportar frå prosjekt og oppnådde resultat bli lagt inn i direktoratets elektroniske søknadssenter. Då vil også oppnådde resultat kunne lesast av alle via nettbaserte løysingar.

Tildelingskriterium

Det blir gitt tilskot til regionale utviklingsoppgåver som støttar opp om kommunale og interkommunale prioriterte tiltak. Under dette blir det gitt tilskot til tiltak som stimulerer til eit større engasjement i arbeidet med driftsplanar blant rettshavarane, og som støttar opp under betre tilrettelegging av jakttilhøva for allmenta.

Organisasjonar, lag og foreiningar, kommunar og i visse tilfeller enkeltpersonar kan få tilskot til tiltak som tilrettelegging, organisering og informasjon om jakt og jakttilhøve, kartlegging av viltressursane og viltet sine leveområde, kartlegging av viltinteressene i kommunar og regionar, innarbeiding av viltet sine leveområde og viltinteressene i kommunale planar etter plan- og bygningslova, oppretting og drift av lokale samarbeidsråd, deltaking i rettshavarane sitt driftsplanarbeid, og til forskings- og studentoppgåver.

Fordeling av midlane på dei ulike fylka skjer etter nøklar baserte på bl.a. innbetalt jegeravgift, talet på jegerar i fylket, felt vilt m.m.

Oppfølging og kontroll

Resultatkontroll og oppfølging skjer ved at tilskotsmottakarane leverer sluttrapportar, rekneskap og eventuelt framdriftsrapportar med rekneskap. Det blir gjort ein generell formalia- og sannsynskontroll av rapportane og rekneskapane.

Underpost 71.1 Hjortevilttiltak

Underposten skal dekkje tiltak knytte til forvaltning av hjortevilt. Midlar blir nytta i hjorteviltforvaltninga til tiltaksretta undersøkingar, metodeutvikling, tilskot til praktiske tiltak, medverknad til å løyse oppgåver og stimulerings- og informasjonstiltak i regi av organisasjonar m.m.

Underpost 71.2 Villreintiltak

Underposten skal dekkje tiltak i villreinforvaltninga som drift av villreinområda, teljing av bestandar, overvaking, styrking av oppsyn og registrering i villreinområda, og utvikling av driftsplanar. Innbetalte fellingsavgifter skal tilbakeførast til det enkelte villreinområdet, og midlane skal disponerast av villreinnemnda til tiltak.

Underpost 71.3 Lokale vilttiltak m.v.

Midlane skal nyttast til tilskot i form av vilttiltak og prosjekt i regi av regionale og landsomfattande organisasjonar, samt lokale vilttiltak og utviklings-tiltak som er nødvendige for seinare å kunne setje i verk praktiske tiltak i distrikta. I tillegg er tilskotsmidlane som fylkeskommunane nyttar samla på denne underposten. I samband med regionreforma har fylkeskommunane fått forvaltningsansvaret frå fylkesmannen for enkelte arter. Den ein-skilde fylkeskommunen gir etter søknad midlar frå posten til praktiske tiltak knytte til desse

artene. Ettersom fylkesmannen på same tid forvaltar tilskotsmidlar innanfor sitt forvaltningsområde er det krav om god samordning av bruken av midlane.

Midlane skal òg nyttast til sentrale organisasjonar som utfører oppgåver for viltforvaltninga. Fleire av dei store landsdekkjande organisasjonane utfører eit omfattande frivillig arbeid innan viltforvaltning.

Underpost 71.4 Viltovervaking

Midlane blir nytta som tilskot til overvakingsoppgåver som skal sikre ei fortløpande oversikt over bestandsstatus og utvikling av arter og artsgrupper av vilt som ikkje er dekt over underpost 71.1 eller underpost 71.2. Overvakingsprosjekta skal gi eit årleg oppdatert datagrunnlag for å setje i verk både sentrale, regionale og lokale forvaltningstiltak og justering av verkemiddel, og avdekkje kunnskapsbehov.

Kap. 5578 Sektoravgifter under Miljøverndepartementet

(i 1 000 kr)				
Post	Nemning	Rekneskap		Forslag 2013
		2011	Saldert budsjett 2012	
71	Jeger- og fellingsavgifter	73 600	73 600	77 600
72	Fiskaravgifter	15 000	14 800	16 300
	Sum kap. 5578	88 600	88 400	93 900

I tillegg til å finansiere utgifter under kap. 1425, dekkjer kap. 5578 postane 71 og 72 òg noko av utgiftene til vilt- og fiskeforskning under kap. 1410 post 50, og utgifter til forvaltning av ordninga under kap. 1427 post 01.

Forslaget er basert på venta inntekter frå avgiftene til fonda i 2012 og 2013, jf. omtale under kvart fond nedanfor.

Post 71 Jeger- og fellingsavgifter

Jeger- og fellingsavgiftene som blir innbetalte til Viltfondet er inntektsførte i statsbudsjettet på denne posten.

I dette framlegget er løyvinga auka i høve til 2012 som eit resultat av større inntekter til fondet enn forventa i 2011 og prisjusterte avgifter i 2013.

Nærare om Viltfondet

Mål

§ 40 i Viltlova fastset at «den som vil drive jakt og fangst etter denne lov, skal betale jegeravgift etter satser og regler som Kongen fastsetter» og at «for hvert dyr som tillates felt eller felles av elg, hjort og villrein skal det betales en fellingsavgift etter satser og regler som Kongen fastsetter. Kongen kan bestemme at kommunen innenfor nærmere rammer kan fastsette fellingsavgiften for elg og hjort».

Gjennom behandlinga av statsbudsjettet for 1989 fastsette Stortinget følgjande retningslinjer for bruken av midlane i Viltfondet:

- Viltfondet skal nyttast til forvaltningstiltak som kjem viltet og allmenta til gode, under dette viltforvaltning i kommunane, lokale, regionale og sentrale vilttiltak, viltforskning, førebyggjande tiltak mot og vederlag for skadar valda av hjortevilt, jegerregister og jegersørvis.
- Den årlege fordelinga av midlar mellom formåla som er nemnde over, skal gå fram av Miljøverndepartementets budsjettproposisjon. Ved budsjetteringa er det føresett at ca. halvparten av midlane frå jegeravgifta skal gå til vilttiltak i distrikta og at fellingsavgiftene som er knytte til villrein skal nyttast i villreinforvaltninga.

Inntekter og avgiftssatsar

Inntektene til Viltfondet kjem i hovudsak frå jegeravgifter og fellingsavgifter. Ordninga med Viltfondet synleggjer på denne måten at tilretteleggings-tiltak for jakt og delar av viltforvaltninga for ein stor del er baserte på brukarfinansiering. I tillegg kjem meir tilfeldige inntekter frå enkelte typar fallvilt.

I 2001 vart det gjennomført ei omfattande omlegging av viltforvaltninga, der kommunane i staden for staten krev inn og disponerer fellingsavgiftene for elg og hjort og fører desse inntek-

tene i kommunale viltfond. Omleggingsarbeidet blir følgt opp fortløpande av Direktoratet for naturforvaltning. Det er fastsett ei statleg ramme-forskrift for dei kommunale viltfonda, der inntektene til kommunane frå fellingsavgifter inngår. For dei fellingsavgiftene som blir kravde inn for villrein er det etablert ei tilsvarande ordning, der midlar frå innbetalte avgifter føregåande år blir tilbakeførte til det enkelte villreinområdet .

Jeger- og fellingsavgiftene vart sist endra i 2011. Ein gjer framlegg om å auke desse for 2013 i tråd med den allmenne prisstigninga. Satsane for dei ulike avgiftene er oppgitte i tabell 6.2.

For oversikta sin del er dei økonomiske konsekvensane for kommunane i 2012 tekne med, slik at den samla bruken av verkemiddel kan sjåast under eitt. For kommunane er dei oppgitte avgiftene maksimalsatsar.

Tabell 6.2 Framlegg om jeger- og fellingsavgifter i 2013 (tal i heile kroner)

Type avgift:	Storleiken på avgifta i 2013	Estimert tal på innbetalingar	Venta innbetalt totalbeløp	Inntektsført
Jegeravgift generelt:	307	200 000	61 400 000	Viltfondet
Jegeravgiftstillegg hjortevilt:	82	105 000	8 610 000	Viltfondet
Ekstraavgift ved manglande levering av jaktstatistikk:	190	20 000	3 800 000 ¹	Viltfondet
Gebyr ekstra jegeravgiftskort:	62	2 000	124 000	Viltfondet
Fellingsavgift vaksen rein:	271	3 000	813 000	Viltfondet
Fellingsavgift reinkalv:	159	1 200	190 800	Viltfondet
Sum statlege avgifter:			74 937 800	Viltfondet
Fellingsavgift vaksen elg:	496	25 000	12 400 000	Kommunane
Fellingsavgift elgkalv:	292	12 000	3 504 000	Kommunane
Fellingsavgift vaksen hjort:	379	20 000	7 580 000	Kommunane
Fellingsavgift hjortekalv:	230	6 100	1 403 000	Kommunane
Sum kommunale avgifter:			24 887 000	Kommunane

¹ Innkrevjing skjer etterskotsvis i 2013 for dei som ikkje leverte jaktstatistikk for jaktåret 2011/2012. Talet er vurdert til ca. 20 000.

Inntektene frå avgiftene gjer at det blir budsjettert med ein kapitalstraum i Viltfondet som vist i tabell 6.3.

Tabell 6.3 Berekning av kapital i Viltfondet i 2013

	(i 1000 kr)
Saldo pr. 31.12.11:	6 750
Budsjettert innbetalt i 2012 ¹ :	72 101
Budsjettert refusjon i 2012 (utbetalingar frå fondet):	-73 600
Budsjettert saldo pr. 31.12.12:	5 251
Budsjettert innbetalt i 2013 ² :	75 337
Budsjettert refusjon i 2013 (utbetalingar frå fondet):	-77 600
Budsjettert saldo pr. 31.12.13:	2 988

¹ Talet inkluderer stipulerte renteinntekter og andre inntekter på 0,4 mill. kroner.

² Talet inkluderer stipulerte renteinntekter og andre inntekter på 0,4 mill. kroner.

Administrasjon og økonomiforvaltning

Viltfondet blir forvalta av Miljøverndepartementet ved Direktoratet for naturforvaltning. Utgiftene over statsbudsjettet skal normalt svare til dei stipulerte inntektene for fondet same året. Eventuelle overskytande inntekter skal overførast og kapitaliserast i fondet, og gi grunnlag for eventuelle større refusjonar kommande år.

Inntektene over kap. 5578 post 71 finansierer utgifter til vilttiltak, viltforvaltning og drift av Jegerregisteret over kap. 1425 postane 01 og 71, kap. 1427 post 01, og forskning på viltressursar over kap. 1410 post 50. I budsjettet for 2013 gjer ein framlegg om at 5,14 mill. kroner blir refunderte til Brønnøysund-registra for drifta av Jegerregisteret. Planlagt bruk av inntektene går fram av tabell 6.4.

Tabell 6.4 Samla ressursbruk finansiert av inntekter til Viltfondet i 2013:

	(i 1000 kr)
Formål	
Drift av villreinnemndene, drift av jegerregisteret, offentlig jaktstatistikk og andre driftsutgifter knytte til viltforvaltning (kap.1425.01):	14 140
Prosjekt, FoU, overvåkingsprogram, sentrale fallviltutgifter m.v. (kap. 1425.21):	28 677
Hjortevilttiltak (kap. 1425.71.1):	3 250
Villreintiltak (kap. 1425.71.2):	2 850
Lokale vilttiltak (kap. 1425.71.3):	17 900
Viltovervaking (kap. 1425.71.4):	4 500
Sum under kap. 1425:	71 317
Viltforskning, NINA (kap.1410.50):	3 000
Tilskotsforvaltning i DN (kap 1427 post 01):	3 283
Totalsum:	77 600

Spesielt om hjortevilt og fallvilt

Sjølv om kommunane har primæransvaret for forvaltninga av hjortevilt og for alt fallvilt, er det likevel nasjonale oppgåver innan desse felte som må løysast. FoU-tiltak og overvaking av hjortevilt blir dekte av Viltfondet gjennom den differensierte

jegeravgifta. Differensieringa inneber at hjorteviltjegerane betaler eit tillegg til jegeravgifta, og på denne måten medverkar til finansieringa av nødvendige nasjonale oppgåver.

Når det gjeld fallvilt, er det behov for å gjennomføre sentrale analysar av individ som blir funne igjen som fallvilt eller avliva av ulike årsaker, spesielt for rovviltartene. Slike analysar må gjennomførast av Direktoratet for naturforvaltning. Utgiftene til sentrale oppgåver i samband med hjortevilt og fallvilt er derfor budsjetterte under kap. 1425 post 21 Spesielle driftsutgifter. For dei artene der fallviltet har ein salsverdi etter at naudsynte analysar av dyra er gjennomførte, har Direktoratet for naturforvaltning i 2011 starta å omsetje skinn og skrottar til inntekt for Viltfondet.

Spesielt om lisensfelling av rovvilt

Lisensfelling av rovvilt vart innført i 2005. I 2006 vart det innført ei ordning slik at dei som deltek i lisensfelling registrerer seg særskilt i Jegerregisteret. Det er førebels ikkje lagt opp til at denne gruppa jegerar skal betale særskilde avgifter slik som hjorteviltjegerar.

Post 72 Fiskaravgifter

Fiskaravgiftene som blir innbetalte til Statens fiskefond er inntektsførte i statsbudsjettet på denne posten.

Posten er foreslått auka med 1,5 mill. kroner i høve til 2012. Endringa skuldast auka inntekter frå fiskaravgiftene.

Nærare om Statens fiskefond*Mål*

I lakse- og innlandsfiskeloven § 30 heiter det at den som er fylt 16 år og vil fiske etter anadrome laksefisk eller innlandsfisk skal betale avgift til fiskefondet. Fiskaravgift for fiske etter innlandsfisk vart i 2002 sett til kr. 0, slik at denne i praksis er avskaffa. Fiskaravgift til staten skal etter dette berre betalast for fiske etter anadrome laksefisk. Det er innført visse unntak, bl.a. for fiske i medhald av reindriftslovgivinga og til undervisnings- eller behandlingsformål. Vidare skal det ikkje betalast fiskaravgift for fritidsfiske etter anadrome laksefisk i sjøen.

Følgjande retningslinjer for bruken av midlar frå Statens fiskefond er lagt til grunn:

- Statens fiskefond skal nyttast til forvaltningstiltak knytte til anadrome laksefisk og som kjem

samfunnet og allmenta til gode; under dette investeringar, spesielle driftsutgifter til fiskefremjande formål, fiskeforskning og overvaking.

- Den årlege fordelinga av midlane mellom formåla som nemnde over, skal gå fram av Miljøverndepartementets budsjettproposisjon. Ved budsjetteringa er føresett at om lag halvparten av fondsinntektene skal gå til lokale tiltak.

Inntekter og avgiftssatsar

Inntektene til Statens fiskefond kjem frå fiskaravgift på fiske etter anadrome laksefisk. Ordninga med Statens fiskefond synleggjer at tilretteleggingstiltak, og delar av fiskeforvaltninga retta inn mot anadrome fiskearter, for ein stor del er baserte på brukarfinansiering.

Avgiftsåret vart endra frå og med 1. januar 2011 og følgjer no kalenderåret. Årsavgifta gjeld frå og med 1. januar til og med 31. desember.

Årsavgiftene for fiske etter anadrome laksefisk vart sist justerte i 2011. For 2013 gjer Regjeringa framlegg om å justere avgiftene i samsvar med prisstigninga.

Årsavgifta for fiske etter anadrome laksefisk i vassdrag blir for enkeltpersonar 240 kroner etter dette, mens familieavgifta blir 383 kroner. Familieavgifta gjeld for ektefelle/sambuarar med eventuelle barn mellom 16 og 18 år.

Fiske med fastståande reiskap i sjøen med sesongstart før 1. juli får ei årsavgift på 598 kroner, mens satsen for dei som har fiskestart etter 1. juli blir 363 kroner.

Inntektene frå avgiftene gjer at det er budsjettert med ein kapitalstraum i Statens fiskefond som vist i tabell 6.5.

Tabell 6.5 Berekning av kapital i Statens fiskefond i 2013

	(i 1000 kr)
Saldo pr. 31.12.11:	2 542
Budsjettert innbetalt i 2012 ¹ :	14 979
Budsjettert refusjon i 2012 (utbetalingar frå fondet):	- 14 800
Budsjettert saldo pr. 31.12.12:	2 721
Budsjettert innbetalt i 2013 ² :	16 196
Budsjettert refusjon i 2013 (utbetalingar frå fondet):	-16 300
Budsjettert saldo pr. 31.12.13	2 617

¹ Talet inkluderer stipulerte renteinntekter på 0,1 mill. kroner.

² Talet inkluderer stipulerte renteinntekter på 0,075 mill. kroner.

Administrasjon og økonomiforvaltning

Statens fiskefond blir forvalta av Miljøverndepartementet ved Direktoratet for naturforvaltning. Utgiftene over statsbudsjettet skal normalt svare til dei inntektene ein ventar at fondet vil ha same året. Eventuelle overskytande inntekter skal overførast og blir kapitaliserte i fondet.

Inntektene over kap. 5578 post 72 finansierer utgifter til fisketiltak og fiskeforvaltning over kap. 1425 (post 01 og 70) og kap. 1427 (post 01), og forskning på fiskeressursar over kap. 1410 post 50.

Planlagt bruk av inntektene frå fiskaravgiftene går fram av tabell 6.6.

Tabell 6.6 Samla ressursbruk finansiert av inntekter til Statens fiskefond i 2013:

	(i 1000 kr)
Formål	
Administrasjon m.v. (kap.1425.01):	860
Prosjekt, utgreiingar (kap. 1425.21)	3 423
Tilskot til fiskeformål (kap. 1425.70):	9 800
Sum under kap. 1425:	14 083
Tilskotsforvaltning i DN (kap. 1427.01)	1 217
Fiskeforsking, NINA (kap. 1410.50, jf. kap. 4410.50):	1 000
Totalsum	16 300

Spesielt om lokal bruk av midlane

I fordelinga av fondsmidlane, fråtrekt nødvendige driftsutgifter, er målet at minst 50 pst. av midlane går til tiltak som er initierte lokalt. Andre tiltak som er meinte å gi effekt for eit avgrensa område, eit bestemt vassdrag eller fjordområde, og der lokale aktørar deltek i stor grad, blir rekna som lokale tiltak, sjølv om dei er initierte og administrerte av offentleg forvaltning, organisasjonar eller institusjonar på sentralt nivå.

Kap. 1426 Statens naturoppsyn

		(i 1 000 kr)		
Post	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013
01	Driftsutgifter	120 732	124 103	134 207
21	Spesielle driftsutgifter	8 992	9 000	9 297
30	Tiltak i verneområder, <i>kan overførast</i>	24 728	23 391	65 693
31	Tiltak i naturreservat og utvalde kulturlandskap i jordbruket, <i>kan overførast</i>	38 563	38 502	
32	Skjergardsparkar o.a., <i>kan overførast</i>	23 719	23 695	
	Sum kap. 1426	216 734	218 691	209 197

Kap. 1426 Statens naturoppsyn omfattar midlar til etablering og drift av Statens naturoppsyn og midlar til tiltak i naturvern- og friluftsområde. Midlane under kap. 1426 er retta mot resultatområda 1 Levande hav og kyst, 2 Livskraftige elvar og innsjøar, 3 Frodige våtmarker, 4 Mangfaldige skogar, 5 Storslåtte fjellandskap, 6 Verdifulle kulturminne og kulturmiljø og 8 Aktivt friluftsliv.

Rolle og oppgåver for Statens naturoppsyn

Statens naturoppsyn er etablert med heimel i lov om statleg naturoppsyn av 21. juni 1996 for å ta vare på dei nasjonale miljøverdiane og førebyggje miljøkriminalitet. Statens naturoppsyn skal ha eit

samla grep om statleg oppsynsinnsats i naturområde og skal føre kontroll med at regelverket i miljølovene som ligg under Lov om statleg naturoppsyn vert etterlevd. Oppsynet kan òg bli tillagt andre oppgåver. Statens naturoppsyn er framleis under utvikling. Den nasjonale leiinga ligg i Direktoratet for naturforvaltning. Det heiltidstilsette lokale oppsynet er tilsett i Direktoratet for naturforvaltning, men har arbeidsstad tilknytt eit geografisk område.

Hovudoppgåvene er førebygging av miljøkriminalitet gjennom tilsyn og kontroll med menneskeleg aktivitet, og overvaking av naturtilstanden og utviklinga i denne. Dette arbeidet blir utført gjennom kontroll med at miljølovene vert etter-

levde, naturrettleiing, rettleiing om regelverket og dei nasjonale miljøverdiane, registrering, dokumentasjon, skjøtsel og tilrettelegging. I dette inngår òg viktige oppgåver innan rovviltforvaltninga, bl.a. bestandsregistrering, fellingsoppdrag og skadedokumentasjon knytt til den lovfesta erstatningsordninga. Statens naturoppsyn spelar ei viktig rolle i oppfølginga av rovviltforliket gjennom sine operative feltoppgåver og satsinga på naturrettleiing om rovvilt. Statens naturoppsyn er òg tillagt ansvar for tilsyn, kartlegging, overvaking og tiltak for å ta vare på naturmangfaldet i verneområde og truga og nær truga arter eller naturtypar. Dette skjer mellom anna gjennom oppfølging i feltet av ordninga med prioriterte arter og utvalde naturtypar. Vidare har oppsynet ei stadig aukande oppdragsmengd knytt til nedkjemping av framande organismar. Denne auken har si rot i eit aukande fokus på dei økologiske skadeverknadene av framande organismar og at det har blitt utarbeidd stadig fleire handlingsplanar mot framande organismar. Statens naturoppsyn har òg oppgåver knytte til kulturminne i utmark. Statens naturoppsyn har eit overordna ansvar for lakseoppsynet og oppfølginga av ordninga med Skjergardstenesta.

Verksemnda er basert på eigne oppsynsstillingar i kombinasjon med kjøp av tenester og samarbeid med andre offentlege oppsynsordningar lokalt og regionalt. Det blir lagt stor vekt på å etablere godt samarbeid med dei andre aktørane innan naturoppsyn. Dette gjeld både politiet, Kystvakta, Statskogs fjellteneste, fjelloppsynet i regi av fjellstyra og bygdeallmenningar. Samordning med politiet er særleg viktig når det gjeld oppgåver knytte til kontroll. Statens naturoppsyn samverkar med desse bl.a. gjennom miljøforum og andre sentrale og regionale samarbeidsfora.

Statens naturoppsyn har utvikla seg i tråd med dei føringane som vart gitt i lovforarbeid og seinare styringssignal for verksemnda og står no fram som eit landsdekkjande, heilskapleg og kompetent statleg naturoppsyn. Miljøverndepartementet har utvikla ei meir aktiv rolle som eigar av Statens naturoppsyn og har gitt klarare styringssignal.

Miljøverndepartementet legg vekt på Statens naturoppsyns rolle som oppsyns- og feltapparat. Departementet har dei siste åra lagt auka vekt på naturrettleiing. Statens naturoppsyn har ei sentral rolle i dette arbeidet. Som ledd i å medverke til å styrkje kunnskapen omkring berekraftig bruk av naturen, har Statens naturoppsyn i oppdrag å drive eit nasjonalt prosjekt for dokumentasjon og formidling av tradisjonell økologisk kunnskap i Noreg.

Direktoratet for naturforvaltning, Politidirektoratet og Riksadvokaten har utvikla ei felles rolleforståing når det gjeld det fortløpande samarbeidet i dei respektive underliggjande einingane. Både Miljøverndepartementet og Justis- og politidepartementet har sagt seg nøgde med dette arbeidet.

Miljøverndepartementet og Landbruks- og matdepartementet gav i brev av 25. november 2010 ei avklaring av forholdet mellom Statens naturoppsyn og fjellstyra om naturoppsynsoppdrag. Departementa legg her til grunn at oppsyn med miljøverdier og lover som går fram av naturoppsynslova §§1-2 høyrer inn under Statens naturoppsyn. Når fjellstyra utfører oppsyn for Statens naturoppsyn representerer fjellstyra Statens naturoppsyn, og fjelloppsynet skal under utføring av slike oppdrag vere utstyrt med felles tenestebevis frå Statens naturoppsyn og vedkommande fjellstyre. Det er inngått ei samarbeidsavtale mellom Statens naturoppsyn og Fjellstyresambandet, som dannar ramma for årlege avtaler mellom Statens naturoppsyn og det enkelte fjellstyret.

Fjelloppsynets lokale forankring og kunnskap er eit viktig bidrag i det totale oppsynet. Departementa understrekar at samhandlinga mellom fjellstyra og Statens naturoppsyn vil kunne medverke til at fjellstyra sin lokalkunnskap om statsallmenningane blir formidla til miljøvernstyresmaktene og kan takast med i oppgåveprioriteringa på dette feltet.

Statens naturoppsyn har òg samarbeidsavtaler med Statskog SF og Norsk Almenningsforbund. Desse tre samarbeidsavtalene er ei konkret oppfølging av Stortingets føresetnader ved opprettinga av Statens naturoppsyn, jf. Innst.O. nr. 64 (1995-96) der det blant anna er sagt at Statens naturoppsyn òg må satse på å kjøpe oppsynstenster frå styresmakter som i dag driv oppsyn på ein tilfredsstillande måte.

Miljøverndepartementet har ansvaret for kvaliteten i det samla naturoppsynet og miljøstyresmaktene må vere trygge på å ha eit oppsyn som følgjer opp miljølovverket og dei nasjonale miljøverdiane på ein einskapleg, profesjonell og føreseieleg måte.

Det er innført tilsynsheimlar som vil lette gjennomføringa av dei oppgåvene tilsynsstyresmakta er pålagt etter naturmangfaldlova.

Budsjettendringar under kap. 1426 i 2013

Postane under kap. 1426 har vore gjennomgått både med tanke på riktig budsjettering i tråd med Stortingets løvingsreglement og med tanke på ei tematisk naturfagleg riktig inndeling.

Gjennomgangen har vist at det under post 31 og 32 er midlar som i 2013 ikkje primært skal nyttast som statlege tiltaksmidlar, men som overføringar til andre. Desse er derfor flytta til tilskotspostar under kap. 1427.

Ein har vidare komme fram til at det er unødvendig å skilje midlane til tiltak i verneområde på fleire postar slik som tidlegare. Tidlegare har midlane til statlege tiltak i nasjonalparkar og landskapsverneområde vore løyvde på post 30, mens midlane til statlege tiltak i naturreservat og kulturlandskap var løyvde på post 31. Midlar til kjøp av oppsynsbåtar har vore løyvde over post 32.

At tilskotsmidlane er flytta til tilskotspostar og midlane til statlege tiltak i verneområde samla på ein og same post, medfører at postane 31 og 32 blir lagde ned. Post 30 får ny nemning «Tiltak i verneområde». Nærare omtale av endringane er gjort under kvar av postane nedanfor.

Post 01 Driftsutgifter

Midlane under posten er hovudsakleg retta mot resultatområda 1 Levande hav og kyst, 2 Livskraftige elvar og innsjøar, 3 Frodige våtmarker, 4 Mangfaldige skogar, 5 Storslåtte fjellandskap, 6 Verdifulle kulturmiljø og kulturlandskap og 8 Aktivt friluftsliv. Posten dekkjer lønns- og driftsutgifter til Statens naturoppsyn, både i den sentrale eininga for Statens naturoppsyn i Direktoratet for naturforvaltning, og til lokalt oppsynspersonell og naturretteleiarar, lokalt timeengasjert personell og til kjøp av ulike tenester i samband med drifta av det samla statlege naturoppsynet. Posten dekkjer utgifter til dei lokale rovviltkontaktane som arbeider med dokumentasjon av rovviltskadar, og til personell i samband med ulike statlege fellingsoppdrag. Utgifter knytte til oppdragsverksemda er førte under denne posten. Inntektene til denne verksemda er budsjetterte under kap. 4426 post 01 Oppdrag og andre ymse inntekter. Andre utgifter førte under driftsposten er knytte til IT- og sambandsutstyr, køyretøy og oppsynsbåtar, feltutstyr og HMS-tiltak, uniform/arbeidsklede, opplæringstiltak, informasjonsmateriell, tiltak innan naturretteleiing m.m. og utviklingskostnader.

Posten er i framlegget auka med 10,1 mill. kroner. På rovviltsida er det lagt inn 3,3 mill. kroner til skadefelling i regi av fellingslag og 1 mill. kroner til naturretteleiing. Av auken går 1,5 mill. kroner til å styrkje oppsynets sentralledd etter at det ytre apparatet har vore utvida over fleire år og til kompensasjon for lønnsstigninga. Frå kap. 1426 postane 30 og 31 er det flytta 1,2 mill. kroner i samband med at Statens naturoppsyn overtek

arbeidsgivaransvaret for ei oppsynsstilling i Vest-Agder frå Statskog. Stillinga har tidlegare vore finansiert som tenestekjøp over desse postane. Etter ein gjennomgang er det frå kap. 1426 post 32 flytta 1 mill. kroner som meir riktig skal liggje på ein driftspost til oppsynets utgifter til sekretariatsfunksjonar, teknisk bistand ved båtinvesteringar, informasjons- og opplæringstiltak og evalueringar knytte til skjergardsparkane og skjergardstenesta. I samband med auka oppdragsinntekter frå Statskog er posten auka med 0,4 mill. kroner, jf. likeins auke under kap. 4426 post 01. Det er òg lagt inn kompensasjon for lønnsauken.

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Posten er hovudsakleg retta mot resultatområda 3 Frodige våtmarker, 4 Mangfaldige skogar og 5 Storslåtte fjellandskap. Posten skal dekkje tenestekjøp til statleg naturoppsyn som følgjer av rammeavtalene og dei årlege avtalene med Statskog SF (Fjelltenesta), fjellstyra og bygdeallmenningane. Oppsynsoppgåvene omfattar oppgåver i *Lov om statlig naturoppsyn* og vil i hovudsak bestå i offentlegrettsleg naturoppsyn i nasjonalparkar og andre verneområde, og oppsyn retta mot eksempelvis motorferdsel i utmark og faunakriminalitet. I tillegg kan avtala omfatte skjøtsel og tilretteleggingstiltak i verneområde, informasjon, rettleiing og registreringsarbeid.

Posten er prisjustert med 0,3 mill. kroner.

Post 30 Tiltak i verneområde, kan overførast

Posten er retta mot resultatområda 1 Levande hav og kyst, 2 Livskraftige elvar og innsjøar, 3 Frodige våtmarker, 4 Mangfaldige skogar, 5 Storslåtte fjellandskap og 6 Verdifulle kulturmiljø og kulturlandskap.

Som nemnt over er dei statlege tiltaksmidlane frå postane 31 og 32 no samla under post 30 som med dette får ny postnemning «Tiltak i verneområde». Dette inneber at 30,8 mill. kroner er flytta frå post 31, og 4 mill. kroner til innkjøp av båtar for Statens naturoppsyn frå post 32. Det er i tillegg flytta 8 mill. kroner frå kap. 1427 post 01 for å få ei meir riktig budsjettering av tiltaksmidlane for nasjonalpark- og verneområdestyra. Dette er pengar som skal nyttast til skjøtsel og tilrettelegging i tråd med den einskilde forvaltningsplan for verneområda og slik det einskilde styret prioriterar. Det er samstundes flytta 0,5 mill. kroner frå post 30 til post 01 i samband med at Statens naturoppsyn overtek arbeidsgivaransvaret frå Statskog for ei oppsynsstilling i Vest-Agder, jf. omtale under post

01. Posten er grunna desse flyttingane samla auka med 42 mill. kroner i høve til 2012.

Midlane dekkjer statlege investeringsutgifter og andre typar tiltak i verneområde. Midlane går til tiltak som er naudsynte for å ta vare på verneverdiane, inkludert utgifter til informasjon, skjøtsels- og tilretteleggingstiltak. Tilretteleggingstiltaka omfattar opparbeiding av stigar, klopping og merking for å betre tilgjengelet i verneområda og samstundes styre ferdsla i og rundt sårbar natur i verneområda. Tiltaka kan òg omfatte etablering av parkeringsplassar i tilknytning til verneområda. Alle tiltak skal vere i tråd med godkjent forvaltnings-/skjøtselsplan for verneområda og andre relevante styringsdokument.

Av løyvinga gjer ein framlegg om at 450 000 kroner skal nyttast til tilretteleggingstiltak, opparbeiding av stigar og anna skjøtsel knytt til Klimapark 2469 i samarbeid med Norsk fjellmuseum på Lom.

I samband med at post 32 er lagt ned og midlane til båtinvesteringar flytta til post 30, foreslår Regjeringa ei bestillingsfullmakt under posten på 7 mill. kroner, jf. forslag til vedtak VI nr. 1.

Post 31 Tiltak i naturreservat og utvalde kulturlandskap i jordbruket, kan overførast

I tråd med omtala ovanfor blir posten lagt ned i 2013-budsjettet. Det er flytta 0,7 mill. kroner til post 01 i samband med at Statens naturoppsyn overtek arbeidsgivaransvaret frå Statskog for ei oppsynsstilling i Vest-Agder, jf. omtale under post 01. Tilskotsmidlar på 7 mill. kroner til kulturlandskap er flytta til kap. 1427 post 71, mens gjenstående midlar på 30,8 mill. kroner er flytta til kap. 1426 post 30.

Post 32 Skjergardsparkar o.a., kan overførast

I tråd med omtala over blir posten lagt ned i 2013-budsjettet. Av postens tidlegare midlar er 1 mill. kroner vurdert å vere driftsutgifter i samband med oppsynets utgifter til sekretariatsfunksjonar, teknisk bistand ved båtinvesteringar, informasjons- og opplæringstiltak og evalueringar knytte til skjergardsparkane og skjergardstenesta. Desse er flytta til post 01. Til post 30 er flytta 4 mill. kroner som skal nyttast til innkjøp av båtar for Statens naturoppsyn. Gjenstående midlar på 18,7 mill. kroner er tilskot og blir flytta til tilskotspost 78 under kap. 1427.

Kap. 4426 Statens naturoppsyn

(i 1 000 kr)

Post	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013
01	Oppdrag og andre ymse inntekter	108	151	664
02	Oppdragsinntekter		105	
15	Refusjon av arbeidsmarknadstiltak	5		
16	Refusjon av fødselspengar/adopsjonspengar	206		
18	Refusjon av sjukepengar	208		
	Sum kap. 4426	527	256	664

Post 01 Oppdrag og andre ymse inntekter

På posten er det ført ulike inntekter for Statens naturoppsyn, bl.a. inntekter frå oppdragsverksemda.

Post 02 Oppdragsinntekter

Inntektene på posten er i 2013 slått saman med inntektene under post 01.

Kap. 1427 Direktoratet for naturforvaltning

(i 1 000 kr)

Post	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013
01	Driftsutgifter	159 753	196 205	212 715
21	Spesielle driftsutgifter	334 321	301 263	167 827
22	Statlege vassmiljøtiltak			173 500
30	Statlege tileigningar, bandlegging av friluftsområde, <i>kan overføres</i>	32 466	36 405	44 080
31	Tiltak i friluftsområde, <i>kan overføres</i>	24 785	24 500	
32	Statlege tileigningar, fylkesvise verneplanar, <i>kan overføres</i>	16 817	17 950	9 600
34	Statlege tileigningar, nasjonalparker, <i>kan overføres</i>	41 404	154 100	222 000
35	Statlege tileigningar, nytt skogvern, <i>kan overføres</i>	138 883	119 981	231 091
60	Tilskot til lokalt utviklingsfond	6 000	6 000	6 000
70	Tilskot til vassmiljøtiltak, <i>kan overføres</i>	88 405	88 000	30 500
71	Forvaltningstiltak i verdsarvsområde, <i>kan overføres</i>	9 585	9 600	16 600
72	Erstatning for beitedyr tekne av rovvilt, <i>overslagsløyving</i>	148 484	150 755	150 755
73	Førebyggjande og konfliktdempande tiltak i rovviltforvaltninga, <i>kan overføres</i>	72 065	68 100	64 600
74	Tilskot til friluftslivstiltak, <i>kan overføres</i>	23 745	17 693	21 693
75	Internasjonale avtaler og medlemskap	978	1 107	1 144
76	Nasjonalparksentra og andre naturinformasjonssentra, <i>kan overføres</i>	41 326	37 000	43 700
78	Friluftsområde, interkommunale friluftsråd og landsomfattande samarbeidsorgan for friluftsliv, <i>kan overføres</i>	8 000	17 075	66 595
81	Verdiskapingsprogram for naturarven, <i>kan overføres, kan nyttast under post 21</i>	15 665	10 000	15 330
82	Tilskot til prioriterte arter og utvalde naturtypar, <i>kan overføres, kan nyttast under post 21</i>	27 606	33 000	33 089
83	Naturfaglege organisasjoner		3 445	3 673
	Sum kap. 1427	1 190 288	1 292 179	1 514 492

Midlane under kap. 1427 er retta mot resultatområda 1 Levande hav og kyst, 2 Livskraftige elvar og innsjøar, 3 Frodige våtmarker, 4 Mangfaldige skogar, 5 Storslåtte fjellandskap, 6 Verdifulle kulturmiljø og kulturlandskap, 8 Aktivt friluftsliv og delvis 7 Godt bymiljø og 11 Stabilt klima.

Direktoratet for naturforvaltnings rolle og oppgåver

Direktoratet for naturforvaltning er Miljøverndepartementets sentrale rådgivande og utøvande fagorgan innan naturforvaltninga.

Direktoratet for naturforvaltning arbeider bl.a. med etablering og forvaltning av verneområde, etablering og forvaltning av prioriterte arter og utvalde naturtyper (inkludert utarbeiding og oppfølging av handlingsplanar), lakse- og innlandsforvaltning, marin naturforvaltning, vassmiljøforvaltning og tilrettelegging for friluftsliv. Dette arbeidet er ein føresetnad for å få gjennomført nasjonal politikk og få sett i verk konkrete tiltak nasjonalt, regionalt og lokalt.

Direktoratet har brei oversikt over naturtilstanden i Noreg og rapporterer fortløpande om dette. Direktoratet har fagleg instruksjonsmynde overfor miljøvernavdelingane ved fylkesmannsembeta. Dei konkrete miljømåla som direktoratet arbeider mot er omtalte under resultatområdeomtala i del III. Hovudstrategiane for å nå måla er:

- Sikre ein brei variasjon i norsk natur og landskap og halde oppe den naturlege produksjonsevna
- Syte for at omsynet til ei langsiktig disponering av naturressursane blir lagt til grunn ved areal- og vassplanlegging og planar om naturinngrep
- Fremje høve til å bruke naturen til friluftsliv, opplæring og hausting
- Skaffe fram og formidle kunnskap som grunnlag for ei aktiv og førebyggjande naturforvaltning.

Budsjettendringar under kap. 1427 i 2013

Postane under kap. 1427 har vore gjennomgått både med tanke på riktig budsjettering i tråd med Stortingets løyvingsreglement og med tanke på ei tematisk naturfagleg riktig inndeling. Dette har medført fleire større endringar under budsjettkapitlet.

I samanheng med dette har departementet funne det føremålstenleg å opprette ein eigen post 22 for statlege vassmiljøtiltak. Dette omfattar midlar som ikkje er tilskot til kalking, bevaringstiltak for anadrome laksefisk, under dette tiltak mot lakseparasitten *Gyrodactylus salaris* og genbank, og heilskapleg vassforvaltning. Tilsvarande er post 70 omgjort til ein tilskotspost for vassmiljøtiltak, under dette kalking, bevaringstiltak for villaks og også heilskapleg vassforvaltning.

Av midlane under tidlegare post 31 «Tiltak i friluftsområde» vil det meste i 2013 bli nytta som tilskot og er derfor flytta til tilskotspost 78. Post 31 blir lagt ned.

I samband med endringane har nokre av postane fått endra postnemning.

Post 01 Driftsutgifter

Midlane under posten er retta mot resultatområda 1 Levande hav og kyst, 2 Livskraftige elvar og inn-

sjøar, 3 Frodige våtmarker, 4 Mangfaldige skogar, 5 Storslåtte fjellandskap, 6 Verdifulle kulturmiljø og kulturlandskap, 8 Aktivt friluftsliv og delvis 7 Godt bymiljø og 11 Stabilt klima.

Posten dekkjer lønn til faste og mellombels tilsette. Den dekkjer òg ulike driftsutgifter i form av husleige, IT-utgifter, informasjon, innanlands- og utanlandsreiser og internasjonalt arbeid i Direktoratet for naturforvaltning. For ei utgreiing av kva slags føremål løyvinga dekkjer, viser vi til omtala under «Direktoratet for naturforvaltnings rolle og oppgåver» i innleiinga til dette budsjettkapitlet.

Posten er føreslått auka med 16,5 mill. kroner. Til auka husleigeutgifter i dei nye lokala er det lagt inn 10,8 mill. kroner. Til nye stillingar som nasjonalpark- eller verneområdeforvaltarar er det lagt inn ein auke på 11,5 mill. kroner.

Det er flytta 8 mill. kroner frå posten til kap. 1426 post 30 for å få ei meir riktig budsjettering av tiltaksmidlane for verneområdestyra. I samband med at direktoratet på nyåret 2013 skal flytte til nye lokale, vart det i 2012 lagt inn ei eingongsløyving på 4,5 mill. kroner til investeringar i nytt utstyr og inventar. Desse midlane er no tekne ut att.

Til kompensasjon for lønnsoppgjeret i staten i 2012 er det lagt inn 5,5 mill. kroner og i prisjustering for andre driftsutgifter er det lagt inn 1,2 mill. kroner.

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Midlane under posten er retta mot resultatområda 1 Levande hav og kyst, 2 Livskraftige elvar og innsjøar, 3 Frodige våtmarker, 4 Mangfaldige skogar, 5 Storslåtte fjellandskap, 6 Verdifulle kulturmiljø og kulturlandskap og 8 Aktivt friluftsliv.

Posten dekkjer utgifter til faglege prosjekt og oppdrag som direktoratet utfører, og utgifter som er knytte til inntekter over kap. 4427. Løyvinga er foreslått redusert med 133,4 mill. kroner.

Det er teke ut 40 mill. kroner som budsjettet vart auka med i 2012 til tiltak for villaksen mot lakseparasitten *Gyrodactylus salaris* i Vefsn-regionen. 72 mill. kroner av dei resterande midlane til arbeidet for villaks, sjøaure og sjørøye (inkludert midlane mot lakseparasitten) er flytta til ny post 22 *Statlege vassmiljøtiltak*, mens 6 mill. kroner i 2013 vil bli nytta som tilskot og er derfor flytta til post 70. Også 20,5 mill. kroner av vassforvaltningsmidlane er flytta til post 22. Resterande vassforvaltningsmidlar, dvs. 9,5 mill. kroner, er flytta til post 70.

Frå posten er det flytta 8 mill. kroner til postar under kap. 1400 i samband med «Den naturlege skulesekken» og tilskot mot framande arter.

Budsjettet til fleire mindre prosjekt er kuttet med 5 mill. kroner.

Til posten er det frå kap. 1427 post 73 flytta 10 mill. kroner til kjøp av varer og tenester, under dette utgreiingsmidlar knytte til førebyggjande og konfliktdempande tiltak omkring rovvilt. Hensikta med flyttinga er at utgifter til tenestekjøp og forskingsverksemd i regi av direktoratet og rovviltneemndene ikkje lenger kan dekkjast på tilskotspostar.

Vidare av det til posten flytta midlar til å utarbeide handlingsplanar for prioriterte arter og utvalde naturtypar som førebuing til å setje i verk seinare tiltak samt til arbeid med nordområda.

Det er lagt inn midlar til Trondheimskonferansen om biologisk mangfald i 2013, til utgreiingsarbeid knytt til lokale initiativ for nye verneområde og fortsetjing av prosjektet *Mennesket og naturarven*.

Det er lagt inn 2,3 mill. kroner til oppfølging av rovviltforliket, av dette 1 mill. kroner til beredskap og 1,3 mill. kroner til prosjekt om rovdyr si åtferd overfor menneske. Det er vidare lagt inn ei styrking på 2,5 mill. kroner til drift av verneområdestyra.

Grunna venta auke i internasjonale oppdrag er posten auka med 5 mill. kroner, jf. likeins auke under kap. 4427 post 09.

Posten dekkjer elles ei rekkje miljøverntiltak. Vidare finansierer posten arbeidet med prioriterte

arter og utvalde naturtypar og andre verdifulle og truga arter, arbeidet med naturindeks, villrein (spesielt knytt til Snøhetta-området), sjøfugl, oppfølging av strategi mot framande og skadelege arter, norsk oppfølging av det globale naturpanelet, og arbeidet med genmodifiserte organismar. I samband med rovvilt dekkjer posten drift av nasjonalt fagråd for overvaking av rovvilt og møtegodtgjersle for dei regionale rovviltneemndene.

Posten dekkjer saksutgiftene i samband med skogvern, marin verneplan, tematiske verneplanar, nasjonalparker og drift av forvaltningsordningar, inkludert utgifter til drift av tilsynsutval og verneområdestyre. Vidare er direktoratets utgifter i samband med verdsarvområda finansierte frå posten, likeins oppfølging av norske forpliktingar i Ramsarkonvensjonen, norsk implementering av det europeiske verneområdenettverket Emerald Network, verneplan for vassdrag, og juridisk bistand til kommunar til arbeid med strandsona. I løyvinga ligg òg midlar til heilskapleg forvaltning av norske havområde. Elles blir utgifter til internasjonale bistandsoppdrag, jegerprøveordninga og drifta av Songli forsøksgard dekte over posten.

Løyvinga på posten kan overskridast mot tilsvarende meirinntekter under kap. 4427 post 09 og post 54, jf. Forslag til vedtak II nr. 1.

Post 22 Statlege vassmiljøtiltak

Underpost	Nemning	(i 1 000 kr)		
		Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013
22.1	Kalking			81 000
22.2	Gyrodactylus/bevaringstiltak for laksefisk			72 000
22.3	Generell vassforvaltning			20 500
	Sum post 22			173 500

Posten er ny og oppretta for å samle utgiftene til ulike vassmiljøtiltak, jf. omtale i innleiinga til kap. 1427. Posten rettar seg primært mot resultatområde Livskraftige elvar og innsjøar, men er elles relatert til resultatområda 1 Levande hav og kyst, 8 Aktivt friluftsliv og 10 Rein luft.

Dei fleste kalkingsmidlane under kap. 1427 post 70 går i 2013 til kjøp av kalkingstenester og er derfor flytta til driftspost. I samanheng med dette har departementet funne det føremålstenleg å opprette ein eigen post 22 for vassmiljøtiltak, under dette midlar til kalking, tiltak for bevaring av villaks, med vekt på tiltak mot lakseparasitten *Gyrodactulus sala-*

ris og bevaring i genbank, og heilskapleg vassforvaltning som ikkje er tilskot. På same vis er post 70 omgjort til ein tilskotspost for vassmiljøtiltak, både når det gjeld kalking, tiltak for bevaring av villaks, og heilskapleg vassforvaltning.

Underpost 1 dekkjer kjøp av kalkingstenester.

Underpost 2 dekkjer hovuddelen av bevaringsarbeidet for villaksen med vekt på tiltak mot lakseparasitten *Gyrodactylus salaris* og bevaring i genbank.

Underpost 3 inneheld midlar til heilskapleg vassforvaltning etter vassforskrifta og anna vassforvaltning.

Post 30 Statlege tileigningar, bandlegging av friluftsområde, kan overførast

Midlane under posten er retta mot resultatområde 8 Aktivt friluftsliv.

Posten er føreslått styrkt med 4 mill. kroner. Av dette skal 2 mill. kroner er tenkt nytta til nødvendig vedlikehald av statleg eigde bygningar og anlegg i dei statleg sikra friluftsområda, først og fremst nye område. Dei andre 2 mill. kroner skal nyttast til sikring av nye område.

Til posten er det frå nedlagt post 31 Tiltak i friluftsområde flytta 3,7 mill. kroner som direktoratet sjølv brukar til opparbeiding og vedlikehald i dei statleg sikra friluftsområda.

Midlane på posten vil bli nytta til statleg sikring av nye friluftsområde, ved anten offentleg erverv eller ved avtale om varig bruksrett (servituttavtale). Noko av midlane på posten kan nyttast til enkelte opparbeidingstiltak og tilretteleggings-tiltak i samband med nye sikringar av friluftsområde, under dette nødvendig vedlikehald og rehabilitering av statleg eigde bygningar. Det er særleg viktig at område nær store befolkningskonsentrasjonar og område i kystsona blir sikra. Det å gjere nye strandområde i befolkningsstette område tilgjengelege er eit konkret tiltak som betrar tilhøva for friluftsliv for mange brukarar. Område i kystsona med landfast samband skal prioriterast framfor område som berre har tilgang med båt.

Staten har det økonomiske ansvaret for å sikre særskilte friluftsområde av nasjonal og regional verdi som f.eks. skjergardsparkar. Staten medverkar til å sikre lokalt viktige friluftsområde i byar og tettstader gjennom sikring ved tinglyst bandlegging av arealbruken til allment friluftsliv og økonomisk bidrag til kjøp av område. Løyvinga kan normalt ikkje nyttast til å kjøpe bygningar. Unntak gjeld bygningar som anten skal rivast eller som kan nyttast i friluftslivsamanheng i området.

Sikringa blir gjennomført ved erverv eller ved servituttavtale med grunneigar, helst på frivillig grunnlag, men i enkelte tilfelle ved ekspropriasjon eller ved vilkår til konsesjon. I tillegg til sikring av friluftsområde skal midlane dekkje andre utgifter som er knytte til gjennomføring av desse oppgåvene.

Investeringsmidlane blir utbetalte når Direktoratet for naturforvaltning har motteke formell dokumentasjon på at heimel eller rett er overført og at statens vilkår er oppfylte.

På posten ligg det 2 mill. kroner til vern etter markalova.

Det blir fremja forslag om ei tilsegnsmakt på 55 mill. kroner, jf. forslag til vedtak VII.

Post 31 Tiltak i friluftsområde, kan overførast

Posten er etter ein gjennomgang lagt ned i 2013-budsjettet, og midlane flytta til andre postar som finansierer tiltak i friluftsområde.

Av løyvinga er 20,825 mill. kroner flytta til post 78 *Friluftsområde, interkommunale friluftsråd og landsomfattande samarbeidsorgan for friluftsliv* fordi dei i 2013 vil bli nytta som tilskot. Attverande løyving på 3,675 mill. kroner er flytta til post 30 Statlege tileigningar, bandlegging av friluftsområde. Dette er midlar som direktoratet sjølv nyttar til opparbeiding og tilrettelegging og skjøtsel i statleg sikra friluftsområde.

Post 32 Statlege tileigningar, fylkesvise verneplanar, kan overførast

Midlane under posten er retta mot resultatområda 1 Levande hav og kyst, 3 Frodige våtmarker, 4 Mangfaldige skogar, 5 Storslåtte fjellandskap og 6 Verdifulle kulturmiljø og kulturlandskap (kulturlandskapsdelen). Posten skal dekkje utgifter til å erstatte dei økonomiske tapa som eigarar og retts-havarar har ved vernetiltak etter naturmangfaldlova, jf. erstatningsreglane i lova. Erstatningar blir fastsette ved minnelege avtaler eller ved rettslege skjønn. Posten skal dekkje kjøp av område som er verna eller føresett verna etter naturmangfaldlova, og utgifter som staten som grunneigar har i samband med overtakinga av innkjøpte eigedommar. Forutan erstatning og kjøp skal midlane på denne posten dekkje andre kostnader som er knytte til gjennomføring av verneplanane.

Posten er redusert med 8,4 mill. kroner i tråd med venta erstatningsutbetalingar i 2013.

Ut frå dei kostnadsoverslaga vi har i dag medfører dette behov for ei tilsegnsmakt på til saman 9,9 mill. kroner i 2013, jf. forslag til vedtak VII.

Post 34 Statlege tileigningar, nasjonalparkar, kan overførast

Midlane under posten er retta mot resultatområda 1 Levande hav og kyst, 2 Livskraftige elvar og innsjøar, 3 Frodige våtmarker, 4 Mangfaldige skogar, 5 Storslåtte fjellandskap og 6 Verdifulle kulturmiljø og kulturlandskap (kulturlandskapsdelen).

Posten skal dekkje utgifter til gjennomføringa av nasjonalparkplanen, jf. St.meld. nr. 62 (1991-1992) *Ny landsplan for nasjonalparker* og andre større verneområde i Noreg i form av erstatning av det økonomiske tapet eigarar og rettshavarar

har ved vernetiltak etter naturmangfaldlova, jf. erstatningsreglane i lova. Erstatningar blir fastsette ved minnelege avtaler eller ved rettslege skjønn.

Forutan erstatning og vederlag skal midlane på denne posten dekkje andre kostnader som er knytte til gjennomføring av nasjonalparkplanen.

For å handtere venta erstatningsutbetalingar i 2013 er posten styrkt med 67,9 mill. kroner.

I takt med at mange erstatningsoppgjer er avklarte og erstatningar utbetalte, kan tilsegnsmakta reduserast med 289 mill. kroner til 61 mill. kroner i 2013, jf. forslag til vedtak VII. Denne fullmakta gir samtidig rom for at eit utvida vern av Saltfjellet/Svartisen kan gjerast i 2013.

Post 35 Statlege tileigningar, nytt skogvern, kan overførast

Midlane under posten er retta mot resultatområde 4 Mangfaldige skogar. Posten er føreslått auka med 111 mill. kroner til 231,1 mill. kroner. Auken gjer det mogeleg å fatte vernevedtak for mange område der det allereie er inngått avtaler om frivillig skogvern.

Posten skal dekkje utgifter til erstatning av dei økonomiske tapa eigarar og rettshavarar har ved skogvern etter naturmangfaldlova, jf. erstatningsreglane i lova. Erstatningar blir fastsette ved minnelege forhandlingar eller ved rettsleg skjønn. Posten skal dekkje kjøp av skogområde som er verna eller føresett verna etter naturmangfaldlova, utgifter som staten som grunneigar har i samband med overtaking av innkjøpte eigedommar, erstatningsordning for område som er under vurdering for vern, og utgifter til gjennomføring av makeskifteløysingar knytte til nytt vern.

Midlane på posten skal vidare dekkje andre utgifter som er knytte til gjennomføring av skogvernet, som registrering og vurdering av verneverdiar, grensemerking, utarbeiding av forvaltningsplanar når dette er nødvendig for å fastsetje skjønnsføresetnadene, o.a.

Det blir fremja forslag om ei tilsegnsmakt under posten på 116 mill. kroner, jf. forslag til vedtak VII.

Post 60 Tilskot til lokalt utviklingsfond

Tilskotsordninga under denne posten rettar seg mot resultatområde 4 Mangfaldige skogar.

I samband med Regjeringas avgjerd om utvida vern i Trillemarka-Rollagsfjell blir det etablert eit felles utviklingsfond for dei tre kommunane Rollag, Sigdal og Nore og Uvdal på 30 mill. kroner. Det er lagt opp til at løyvinga blir fordelt over fem år med eit årleg beløp på 6 mill. kroner. Dette er femte og siste året med statleg løyving. Eit styre samansett av ordførarane i dei tre kommunane og to representantar oppnemnde av Innovasjon Noreg i Buskerud forvaltar fondet.

Rapport for 2011

Miljøverndepartementet fastsette vedtekter for fondet i brev av 18.09.09.

Hovudfokus i 2011 har vore arbeid med fondets retningslinjer for plassering og generell økonomisk utvikling, med bakgrunn i svak avkastning på fondets kapital.

Aktivitetar knytte til fondets formål om utvikling av Trillemarka-Rollagsfjell-regionen har i 2011 elles blitt sett i samanheng med aktivitetar i prosjektet «VER-DI» («Vern og verdiskaping – naturvernområder som ressurs i holdbar økonomisk utvikling»). «VER-DI» er ein del av EUs Interregionale program 4A og består av kommunar, fylkeskommunar, regionar, turistorganisasjonar og universitetsmiljø som gjennom grenseoverskridande samarbeid skal utvikle aktivitetar og strategiar for å utnytte naturvernområde som ein ressurs for næringsutvikling og økonomisk utvikling i Kattegat/Skagerrak-regionen. Trillemarka-Rollagsfjell naturreservat er eitt av fem verneområde som inngår her. Det er gitt 0,9 mill. kroner frå utviklingsfondet til VER-DI, fordelt over tre år. Gjennom prosjektet er det gitt tilskot til prosjekt i området med tema tilrettelegging for friluftsliv, informasjon og næringsutvikling innan reiseliv og lokal mat. Hovudfokus har derfor vore søknader og aktivitetar knytte til dette prosjektet.

Post 70 Tilskot til vassmiljøtiltak, kan overførast

(i 1 000 kr)

Underpost	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013
70.1	Kalking	88 405	88 000	7 000
70.2	Gyrodactylus/ bevaringstiltak for laksefisk			6 000
70.3	Generell vassforvaltning			17 500
	Sum post 70	88 405	88 000	30 500

Innrettinga av posten er i 2013 endra ved at den no samlar alle tilskotsmidlane til ulike vassmiljøtiltak, jf. omtale i innleiinga til kap. 1427.

Dei fleste av kalkingsmidlane under kap. 1427 post 70 går i 2013 til kjøp av kalkingstenester og er derfor flytta til driftspost, jf kap. 1427 post 22. På same vis som post 22 er delt inn i midlar til kalking, tiltak for bevaring av villaks og heilskapeleg vassforvaltning, er post 70 delt inn etter tilskotsmidlar for desse føremåla. I samanheng med omlegginga over er 81 mill. kroner flytta frå post 70 til post 22, medan 6 mill. kroner til tiltak mot *Gyrodactylus salaris* er flytta frå post 21 til post 70. Til heilskapeleg vassforvaltning er det flytta 7 mill. kroner frå post 21 til post 70, og 8 mill. kroner frå kap. 1441 post 39 til post 70.

I høve til resultatområdeinndelinga, er tilskotsordningane under denne posten primært retta mot resultatområde Livskraftige elvar og innsjøar, men er elles relaterte til resultatområda 1 Levande hav og kyst, 8 Aktivt friluftsliv og 10 Rein luft.

Mål

Målsetjinga med tilskotsordninga er å redusere negative effektar på naturmangfaldet i vassdrag som følgje av sur nedbør og andre alvorlege trugsmål, slik som lakseparasitten *gyrodactylus salaris*. Posten skal vidare dekkje det meir heilskapeleg arbeidet med å få eit godt økologisk og kjemisk vassmiljø. Hovudtiltak her er å utarbeide regionale vassforvaltningsplanar og arbeid i utvalde vassområde med særskilte utfordringar.

Kriterium for måloppnåing

God vasskvalitet er hovudkriteriet for måloppnåing. Kriteria og framdriftsplan for desse følgjer av vassforskrifta. Når det gjeld kalking og andre bevaringstiltak for villaks vil òg status for villaksen etter kategorisystemet vere eit kriterium.

Rapport for 2011

Posten finansierte berre kalkingsverksemd i 2011, og resultatrapporten tek berre føre seg denne.

Tilførsla av sur nedbør er sterkt redusert dei seinaste åra, men den positive utviklinga har flata ut etter tusenårsskiftet. Enno er om lag 10 pst. av arealet i Noreg forsuringsskadd og fram mot 2030 er det berre venta små ytterlegare betringar i forsuringssituasjonen. For å oppnå ytterlegare betring i vasskvaliteten i Noreg, må utsleppa av svovel- og nitrogensambindingar til luft i Europa reduserast meir enn målsetjingane i Gøteborgprotokollen. Arbeidet med revisjon av denne protokollen er fullført og nye utsleppsforpliktingar for 2020 vart vedtekne i mai 2012.

Totalt blir 21 lakseførande elvar i Noreg kalka. I dei elvane der laksen har gått tapt grunna sur nedbør, er det etablert nye laksestammer. Det har vore godt laksefiske i mange av dei kalka elvane, med ein årleg totalfangst på 45-50 tonn (10-12 pst av all laks fanga i norske elvar). Optimaliseringsprosjekt er planlagt i Rogaland eller Aust-Agder (heilt eller delvis). Lokale kalkingsprosjekt er i rute. Rapportar om kalkavslutning i lokale prosjekt – Oslo/Akershus og Hordaland i år – blir følgde opp.

Tildelingskriterium

Det kan ystast tilskot til prosjekt i område der tolegrensa for menneskeskapt forsuring er overskriden. I tillegg vil bl.a. førekomst av organismar og fiskeslag som er følsame for forsuring bli vurdert ved prioritering av prosjekt. Prosjekt som er inkluderte i forslag til nasjonal handlingsplan for kalking for perioden 2011-2015, og/eller fylkesvise planar for kalkingsverksemda blir prioriterte. Tilskot kan bl.a. bli gitt til kjøp, transport og spreieing av kalk og nødvendige installasjonar. Det blir gitt tilskot til tiltak innan fiskekultivering og andre til-

tak for å styrkje fiskebestandane i kalka vassdrag og til utprøving av kalking og alternative tiltak i terrenget.

Det kan vidare ytast tilskot til tiltak mot *gyrodactylus salaris* som del av ein statleg behandlingsplan for eit infisert område, jf post 22.

Tilskotsmottakarar er organiserte lag som jeger- og fiskarforeiningar, fiskarlag, grunneigarlag o.l., og kommunar.

Ved tildeling av midlar kan det stillast vilkår om at fiske i området blir opna for allmenta etter retningslinjer gitt av miljøstyresmaktene, og at søkjaren medverkar med ein viss eigeninnsats. Eigeninnsatsen kan vere delfinansiering, dugnadsarbeid, kultiveringstiltak o.a.

Det blir ytt tilskot til dei instansar som er utpeikte til å ha ansvar i den regionale vassforvaltninga, vassregionstyresmakter og andre fylkeskommunar til regionalt planarbeid, prosess og arbeid i vassområda. Det kan òg ytast tilskot til organisasjonar for å sikre medverknad og informasjon i planarbeidet, og til kommunar i utvalde vassområde med særskilte utfordringar.

Tilskotsordninga blir dels forvalta av Direktoratet for naturforvaltning og dels av fylkesmenene.

Oppfølging og kontroll

Resultatkontroll og oppfølging skjer ved at tilskotsmottakarane blir følgt opp i forhold til at midlane blir nytta som føresett og at tiltak blir gjennomførte. Kontrollen overfor tilskotsmottakar går føre seg gjennom generell formalia- og sannsyns-kontroll av innsende rapportar.

I tillegg skjer resultatkontroll og oppfølging gjennom undersøkingar av vasskvalitet og biologiske forhold i vassdraga.

Post 71 Forvaltningstiltak i verdensarvsområde, kan overførast

Posten er retta mot resultatområda 1 Levande hav og kyst, 3 Frodige våtmarker, 4 Mangfaldige skogar, 5 Storsslåtte fjellandskap og 6 Verdifulle kulturmiljø og kulturlandskap.

Frå posten blir det gitt tilskot til arbeidet for norske verdsarvområde med viktige naturverdiar og til utvalde kulturlandskap. Det siste er nytt, i og med at det er flytta 7 mill. kroner frå kap. 1426 post 31 til denne posten. Midlane til norske verdsarvområde må sjåast i samanheng med midlar til dei norske verdsarvområda under kap. 1429 post 72 Vern og sikring av freda og verneverdige kulturminne og kulturmiljø.

Dei aktuelle verdsarvområda er Vegaøyen som vart tekne inn på UNESCOs verdsarvliste i 2004, og det vestnorske fjordlandskapet med Geirangerfjorden og Nærøyfjorden som vart ført på lista i 2005.

Det er stort behov for forvaltningstiltak som kan halde ved lag dei verdiane som ligg til grunn for utpeikinga som verdsarvområde. Det er oppretta ei tverrdepartemental arbeidsgruppe for å sikre samordna og målretta bruk av statlege verkemiddel inn mot dei viktigaste utfordringane i verdsarvområda slik dei kjem fram i ein tiltaksplan kommunane har utarbeidd.

Om lag 6 mill. kroner av kulturlandskapsmidlane skal nyttast i utvalde kulturlandskap i jordbruket, som er eit samarbeid mellom landbruks-, kultur- og naturforvaltninga.

Mål

Målet med tilskotsordninga er å sikre ei berekraftig forvaltning av norske verdsarvområde og særskilte kulturlandskap med vekt på utvalde kulturlandskap i jordbruket med viktige naturverdiar.

Kriterium for måloppnåing

Måloppnåing blir vurdert ut frå om forvaltninga er i tråd med kriteria for tildeling av verdsarvstatus og kriteria for utpeiking av utvalde kulturlandskap.

Rapport for 2011

Oppfølging av norske verdsarvområde med naturverdiar er organisert gjennom ideelle stiftelsar på staden som mottok tilskot til drift og gjennomføring av forvaltningstiltak innanfor rammer sett i forvaltningsplanar og retningslinjer for oppfølging av verdsarvkonvensjonen. Midlane har i 2011 medverka til gjennomføring av tiltak og satsingar på ulike tema for verdsarvforvaltning i verdsarvområda Vegaøyen og Vestnorsk fjordlandskap. Desse omfattar blant anna forvaltningsplanlegging og utarbeiding av skjøtselsplanar. Det er utarbeidd miljøanalysar og gjennomført vegetasjonskartlegging for å styrkje kunnskapsgrunnlaget for naturovervaking og målretta skjøtsel. Vidare har midlane medverka til kulturlandskapskjøtsel gjennom delfinansiering av etablerte stimuleringsordningar for å hindre gjengroing, og for å halde ved lag duntradisjonane. Forpliktingane knytte til formidling og informasjon om kultur- og naturverdiar er tekne hand om og utvikla vidare gjennom tiltak retta mot barn og unge og

besøkande. Initiativ med målsetting å utvikle betre besøkshandtering, redusert forureining og miljøsertifisering er sette i gang eller førte vidare.

Tildelingskriterium

Midlane til verdsarvområde skal gå til å følgje opp forvaltninga av slike område i Noreg som har viktige naturverdiar. Mottakarar er i hovudsak stiftingane Vegaøyen verdsarv og Vestnorske fjordlandskap, Geirangerfjorden og Nærøyfjorden. Tilskota rettar seg i tillegg mot utvalte kulturlandskap i jordbruket. Eit nasjonalt sekretariat leia av Statens landbruksforvaltning (SLF), med Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren, følgjer opp arbeidet med identifisering og forvaltning av

områda i samarbeid med fylka som har ansvaret for praktiske tiltak. Prosjektet er samfinansiert over jordbruksavtala og Miljøverndepartementets budsjett. Områda som er utvalte (22 område i 2012) søker SLF om midlar til å halde oppe natur, kultur og landskapsverdiane og tildeles midler baserte på godkjente skjøtels planar.

Oppfølging og kontroll

Resultatkontroll og oppfølging skjer ved at mottakarane av tilskots blir følgde opp i forhold til at midlane blir nytta som føreset og at tiltak blir gjennomførte. Kontrollen overfor tilskotsmottakar går føre seg gjennom generell formalia- og sannsynskontroll av innsende rapportar.

Post 72 Erstatning for beitedyr tekne av rovvilt, overslagsløyving

(i 1 000 kr)

Underpost	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013
72.1	Erstatning for husdyr	74 568	88 621	88 621
72.2	Erstatning for tamrein	73 916	62 134	62 134
	Sum post 72	148 484	150 755	150 755

Midlane under posten er retta mot resultatområda 4 Mangfaldige skogar og 5 Storslåtte fjellandskap. Posten omfattar erstatningar for dokumentert og sannsynleggjort tap av husdyr og tamrein som følge av rovdyrangrep. Erstatningane kan variere frå år til år, bl.a. på grunn av naturgitte forhold. Løyvingsbehovet er slik sett vanskeleg å stipulere, og posten er derfor budsjettert som overslagsløyving.

Mål

Ordninga skal sikre full erstatning for dokumenterte og sannsynleggjorte rovviltsskadar på husdyr og tamrein slik dette er nedfelt i naturmangfaldlova.

Kriterium for måloppnåing

Kriterium for måloppnåing er at ordninga tek vare på dyreeigaren sin lovfesta rett til full erstatning i tilfelle der rovvilt er årsak til tap av dyr.

Rapport for 2011

Erstatningsoppgjeret for husdyr og tamrein er gjennomført i medhald av gjeldane reglar. I 2011

vart det òg gjennomført ei utgreiing av endringar i ordningane. Forslaga vart sende på høyring i 2012, og det er venta at tilpassingar og justering kan gjennomførast i 2013. Resultat av oppgjeret blir som rutine rapportert gjennom ei nettside, der ein kan sjå på erstatning for dei aktuelle rein-driftsåra eller for beitesesongen for sau. Det er framleis stor variasjon i tapsutviklinga i ulike område, men på nasjonalt nivå let det til å vere ein god samanheng mellom auka innsats på førebyggjande tiltak, og reduksjon i sauetapa. For reinnæringa ser ein ikkje ein tilsvarande samanheng. For denne næringa er det vanskelegare å finne eigna tiltak, og tapsforholda varierer i større grad med naturgitte forhold knytte til klima beitegrunnet o.a.

Tildelingskriterium

Erstatningar blir utbetalte i samsvar med «Forskrift om erstatning for tap og følgeskader når husdyr blir drept eller skadet av rovvilt», fastsett 2. juli 1999 og «Forskrift om erstatning for tap og følgeskader når tamrein blir drept eller skadet av rovvilt», fastsett 4. mai 2001.

Oppfølging og kontroll

Erstatningssøknadene blir gjennomgått for å sikre at vilkåra for erstatning er oppfylte. Dokumentasjonen av skadane er betra mykje dei to siste åra som følgje av at innsatsen med bestandsregistrering og skadedokumentasjon er trappa opp. Det er Statens naturoppsyn som gjennomfører skadedokumentasjonen.

Post 73 Førebyggjande og konfliktdempande tiltak i rovviltforvaltninga, kan overførast

Midlane er retta mot resultatområda 4 Mangfaldige skogar og 5 Storslåtte fjellandskap. Posten dekkjer utgifter til førebyggjande og konfliktdempande tiltak i rovviltforvaltninga.

Det er lagt inn 5 mill. kroner til styrkt godtgjering til lokale fellingslag og 1,5 mill. kroner for tilskot til Rovviltkursenteret i regi av Norges Jeger- og Fiskerforbund.

Samstundes er 10 mill. kroner av løyvinga flytta til post 21. Dette er midlar som skal dekkje driftskostnader og utviklingsarbeid med klar relevans til målet med posten, og som ikkje kan dekkast over ein tilskotspost.

Mål

Målet med tilskotsordninga er å førebyggje rovvilt-skadar i husdyrhald og tamreindrift gjennom å medverke til å finansiere førebyggjande tiltak. Vidare skal midlane nyttast til godtgjering ved forsøk på skadefelling av rovvilt, og medverke til å dempe konflikthar og auke verdiskapinga knytt til førekomst av rovdyr i lokalsamfunn. Det blir lagt vekt på å føre vidare arbeidet med tiltak innan førebygging og konfliktdemping med utgangspunkt i Stortingets behandling av St.meld. nr. 15 (2003-2004) *Rovvilt i norsk natur*, jf. Innst. S. nr. 174 (2003-2004), og rovviltforliket på Stortinget våren 2011 (jf. Representantforslag 8:163 S (2010-2011)).

Kriterium for måloppnåing

Kriterium for måloppnåing er at tilskotsordninga stimulerer til mindre tap og konflikthar i forhold til rovviltførekomst i dei ulike rovviltregionane ved å setje i verk effektive førebyggjande og konfliktdempande tiltak.

Rapport for 2011

I 2011 vart det behandla i alt 1062 søknadar om konkrete førebyggjande tiltak, og det vart behandla 245 søknader om tiltak for å dempe konflikthar kring rovvilt. Det kan ut frå statistikk over erstatningsutbetaling for skade/tap av sau, sjå ut som at tapa går ned med ein auke i avsette midlar til tiltak. Reduksjon i tapsomfanget kan òg henge saman med den geografiske differensieringa av både rovviltførekomst og prioritering av tiltak. Det er ikkje gjennomført evaluering av ordninga basert på enkelttiltak. På overordna nivå kan ein likevel sjå at det truleg er større verknad av tiltak som blir sette inn mot bjørne- og ulveskadar, enn mot jerv og gaupe. Ein viktig konsekvens av dette er at det vil vere målretta regulering av rovviltbestandane som i størst grad påverkar jerv og gaupeskadar.

Tildelingskriterium

Tilskot til førebyggjande og konfliktdempande tiltak blir fordelte etter eit eige regelverk. Det er utarbeidd ei eiga nettside for bl.a. å gjere informasjon om dei ulike førebyggjande og konfliktdempande tiltaka meir tilgjengeleg for beitebrukarar, kommunar og lokalsamfunn. I tråd med føringane i rovviltpolitikken vil ein hovuddel av midlane bli kanalisert gjennom dei åtte regionale rovvilt-nemndene. Midlane skal nyttast til førebyggjande tiltak i husdyrhald og tamreindrift og til konfliktdempande tiltak retta mot kommunar og lokalsamfunn. I kvar region har den regionale rovvilt-nemnda utarbeidd ein forvaltningsplan som skal sikre at det over tid blir lagt til rette for tilpassingar som gir eit best mogleg skilje mellom beitedyr og faste førekomstar av rovvilt. Dette inneber bl.a. at besetningar med store årlege tap til rovvilt bør prioriterast for tilskot til nødvendige driftstilpassingar. Dei regionale rovvilt-nemndene har hovudansvaret for at tildelingane over posten skjer i tråd med eigen forvaltningsplan i den enkelte regionen. Det er utarbeidd nasjonale standardar for nokre av dei ulike førebyggjande tiltaka. Desse standardane skal følgjast ved iverksetjing av tiltaka. Det blir i samband med tildeling av tilskotet lagt stor vekt på samarbeid med dei ulike forvaltningsorgana, blant anna Mattilsynet, og på at næringsdrift skal ha langsiktige og føreseielege vilkår.

Oppfølging og kontroll

Det blir utført ein generell formalia- og sannsyns-kontroll av rapportar frå tilskotsmottakarar om gjennomføring av tiltak og ressursforbruk. For å sikre effektiv bruk av midlane er det lagt vekt på kontroll med at førebyggjande tiltak som er støtta med offentlege midlar følgjer nasjonale standard der slike er utarbeidde.

Post 74 Tilskot til friluftslivstiltak, kan overførast

Midlane under posten er retta mot resultatområde 8 Aktivt friluftsliv.

Posten er styrkt med 4 mill. kroner.

Mål

Målet med tilskotsordninga er å medverke til stimulerings- og haldningsskapande arbeid for friluftsliv, med vekt på å auke deltakinga i friluftslivsaktivitetar.

Midlane skal nyttast til arbeid med og konkrete tiltak for å fremje friluftslivet som utgangspunkt for gode helsevanar og miljøhaldningar. Det er særskild viktig å nå barn, unge, funksjonshemma samt etniske minoritetar, og legge til rette for lavterskeltilbod for grupper som ikkje allereie er aktive. Vidare er tiltak som fremjar innlandsfiske som fritidsaktivitet og tiltak som medverkar til å utvikle samarbeidet mellom friluftsliv og kulturminnevern prioriterte.

Kriterium for måloppnåing

Måloppnåinga vil bli dokumentert gjennom resultatindikatorane på resultatområde 8 Aktivt friluftsliv.

Rapport for 2011

Totalt vart det i 2011 gitt 23,1 mill. kroner i tilskot til lag og organisasjonar som arbeider med aktivitetsfremjande tiltak for friluftsliv. Av dette fekk landsomfattande friluftslivsorganisasjonar 16,65 mill. kroner direkte frå DN, mens lokale og regionale lag og organisasjonar fekk 5,5 mill. kroner frå fylkeskommunane. I tillegg vart 1,0 mill. kroner tildelt lag og organisasjonar gjennom «DNs nærmiljøsatsing» i samarbeid med Helsedirektoratet som sjølv medverka med 2,8 mill. kroner. Totalt søkte omkring 400 søkjarar om statleg støtte frå post 74, og det totale søknadsbeløpet var 60,9 mill. kroner. Midlane frå posten dekte berre 36 pst. av

det totale søknadsbeløpet. 64 pst av søkjarane fekk tildelt heile eller delar av søknadsbeløpet.

Midlane frå posten er gitt til ein aktiv friluftslivspolitik som fremjar aktivitet og betre folkehelse som statleg støtte til tiltak som fremjar aktivitet og betre folkehelse. Midlane er i all hovudsak brukte til å støtte tiltak for barn, unge og barnefamiliar, tiltak som stimulerer nye grupper til deltaking i friluftslivsaktivitetar, t.d. personar med nedsett funksjonsevne og etniske minoritetar i Noreg og tiltak som medverkar til å utvikle samarbeidet mellom friluftsliv og kulturminnevern. Eksempel på tiltak er DNT sine prosjekt «Skolens naturpartner», «Turresepten» og «Naturopplevelser for alle», Forbundet Kystens prosjekt «Ta din åre fatt», Noregs Jeger- og Fiskarforbund sine prosjekt «Friluftsliv i skuleverket», «Fiskesommar» og «Wild X», Noregs Klatreforbund sine prosjekt «Til topps med tankane», «Klatring UTE for alle», «Klatring for barn med minoritetsbakgrunn» og «Jenter i fokus», Noregs Orienteringsforbunds prosjekt «Nærtrim med kulturminneposter», Noregs Padlarforbund sine prosjekt «Et inkluderande padtermiljø» og «Holdningsskapande arbeid og sikker ferdsel i naturen», Noregs Turmarsjforbunds prosjekt «Store og små skal bli glad i å gå», Skiforeininga sitt prosjekt «Friluftsglede for alle» og Sykklistanes Landsforeining sine prosjekt «Barnas sykkellandsby». DN vil òg trekkje fram Friluftsrådas Landsforbund sitt prosjekt «Læring i friluft» som er retta mot tilsette i skule og barnehagar og Landsforeininga for fysisk fostring som har fått støtte til «Kompetanseheving for å fremme friluftsliv i skolen». Elektronisk søknadssenter er no teke i bruk fullt ut, og frå neste år vil også rapporteringa skje elektronisk.

Tildelingskriterium

Tiltak som fremjar aktivitet og betre folkehelse vil vere særleg aktuelle for tildeling av stimuleringsmidlar i 2013. I tillegg held satsinga på tiltak som medverkar til å utvikle samarbeidet mellom friluftsliv og kulturminnevern fram. Vidare er tiltak som fremjar innlandsfiske som fritidsaktivitet prioritert. Primær målgruppe er lag og organisasjonar som arbeider med aktivitetsfremjande tiltak for friluftsliv.

Oppfølging og kontroll

Tilskotsmottakar blir følgt opp i forhold til at midlane blir nytta som føreset og at tiltak blir gjennomførte. Kontrollen overfor tilskotsmottakar går

føre seg gjennom generell formalia- og sannsyns- kontroll av innsende rapportar.

Post 75 Internasjonale avtaler og medlemskap

Tilskotsordninga er primært knytt til resultatområda 1 Levande hav og kyst, 2 Livskraftige elvar og innsjøar, 3 Frodige våtmarker, 4 Mangfaldige skogar, 5 Storslåtte fjellandskap og 6 Verdifulle kulturmiljø og kulturlandskap.

Mål

Målet for tilskotsordninga er å støtte organisasjonane som er nemnde nedanfor i deira internasjonale arbeid for vern av naturmangfald og berekraftig bruk av naturressursar, og å setje Direktoratet for naturforvaltning og andre delar av miljøforvaltninga i stand til å delta i det faglege internasjonale nettverket desse organisasjonane utgjer.

Kriterium for måloppnåing

Kriterium for måloppnåing er om Noreg gjennom si støtte til dei internasjonale organisasjonane i rimeleg grad medverkar til at desse kan utføre oppgåvene sine, og at Direktoratet for naturforvaltning og anna miljøforvaltning får tilgang til arbeidet som skjer i dei.

Tildelingskriterium

Posten skal dekkje utgifter til kontingent i samband med medlemskap i relevante internasjonale organisasjonar, under dette:

- Federation of Nature and National Parks of Europe (EUROPARC)
- Conseil International de La Chasse (CIC)
- International Union for Conservation of Nature (IUCN) (Government Agency member)
- Wetlands International (WI)
- BirdLife International (BI)
- Nordisk kollegium for viltforskning (NKV)
- Den norske plantevernorganisasjonen (Planta Europa)
- Den europeiske organisasjonen for bevaring av geologiarven (ProGEO)

Posten skal dekkje utgifter knytte til relevante oppfølgingsprosjekt i tilknytning til medlemskapen, slik som i den nordatlantiske organisasjonen for laksevern North Atlantic Salmon Conservation Organization (NASCO). Kontingenten til NASCO

er dekt over kap. 1400 post 71 Internasjonale organisasjonar.

Det skjer ei kontinuerleg vurdering av organisasjonane sine målsetjingar og av tilhøvet deira til sentrale konvensjonar og avtaler og kva nytte Direktoratet for naturforvaltning har av medlemskapen.

Oppfølging og kontroll

Oppfølging skjer hovudsakleg i form av deltaking i og bidrag til møte i organisasjonane sine styrande organ, der det blir fatta avgjerder bl.a. om budsjett, kontingentar og økonomisk styring. Oppfølging av spesielle prosjekt skjer gjennom deltaking i referanse-, arbeids- eller styringsgrupper, ved kontakt med slike grupper, eller ved direkte kontakt med prosjektet.

Kontrollen skjer i hovudsak gjennom generell formalia- og sannsyns kontroll av innsende prosjektrapportar og årsmeldingar, og av revisorstadfesta årsrekneskapar frå organisasjonane. I tillegg deltek Direktoratet for naturforvaltning på møte i organisasjonane sine styrande organ, der det blir fatta avgjersler bl.a. om budsjett, kontingentar og økonomisk styring.

Post 76 Nasjonalparksenter og andre naturinformasjonssenter, kan overførast

Tilskotsordninga på posten er i hovudsak retta mot resultatområda 1 Levande hav og kyst, 2 Livskraftige elvar og innsjøar, 3 Frodige våtmarker, 4 Mangfaldige skogar, 5 Storslåtte fjellandskap, 6 Verdifulle kulturminne og kulturlandskap og 8 Aktivt friluftsliv. Til rovviltsentra er det lagt inn ei styrking på 3,7 mill. kroner. Løyvinga er elles auka med 3 mill. kroner til å styrkje utstillingar og informasjonsarbeid i sentra og til tiltak som koplar saman forvaltning, naturinformasjon, naturrettlegg, guiding og reiseliv.

Mål

Målet med tilskotsordninga er å sikre etablering og drift av nasjonalparksenter og naturinformasjonssenter. Sentra sin hovudfunksjon er å formidle informasjon om natur- og kulturverdiar og medverke til ei god forvaltning av natur- og verneområde. Enkelte senter er i tillegg knutepunkt for den nye forvaltningsmodellen for verneområde.

Hovudmålet er at sentra skal spreie kunnskap og skape merksemd om naturmangfaldet. Dei skal medverke til lokal berekraftig verdiskaping gjennom måten dei blir drivne på. Sentra skal

inspirere folk til å ville lære meir om naturmangfaldet og skape auka engasjement. Sentra skal òg leggje til rette for godt samspel med lokale interessantar for å utvikle berekraftige aktivitetar utanfor og i verneområde.

Sentra skal vere spydspissar i kvalitetsformidling av kunnskap om nasjonalparker, villrein, våtmark, rovdyr og villaks til lokalbefolkninga og tilreisande, spesielt barn og unge.

Kriterium for måloppnåing

Måloppnåing for sentra blir vurdert på bakgrunn av årlege rapportar der sentra viser at dei fyller autorisasjonskrava.

Rapport for 2011

Det er i 2011 gitt grunntilskot til autoriserte nasjonalparksenter og etter søknad gitt tilskot til fornying av utstillingar og informasjonstiltak, og tilskot til opparbeiding og tilrettelegging av forvaltningsknutepunkt. Det er vidare gitt tilskot til sentra for laks, villrein, rovvilt, våtmark og bjørn, og til informasjonstiltak gjennom Klimapark 2469 med fokus på klimaendringar og naturfaglege aspekt og verneverdiar i Jotunheimen nasjonalpark. Sentra som fekk tilskot i 2011 var Norsk Villreinsenter, Kunnskapsenter for laks og vassmiljø, Namskogan familiepark, Bjørneparken i Flå, Breheimsenteret, Femundsmarka nasjonalparksenter, Folgefonna nasjonalparksenter, Halti Nasjonalparksenter, Hardangervidda nasjonalparksenter, iNasjonalparker, Jostedalsbreen nasjonalparksenter, Lierne nasjonalparksenter, Nordland nasjonalparksenter, Norsk Bremuseum, Norsk Fjellmuseum, Stabbursnes naturhus og museum, Ytre Hvaler Nasjonalparksenter, Øvre Pasvik nasjonalparksenter, Balsfjord Våtmarkssenter – Midt-Troms Museum, Dokkadeltaet Våtmarkssenter, Holmen Natursenter, Kvasheim friluftsfyr, Lilløyplassen Naturhus, Nordre Øyeren Naturinformasjonssenter, Ramsalten, Trondheimsfjorden Våtmarkssenter, Ørland Våtmarkssenter, Gjesværstappan – informasjonssenter for sjøfugl, Runde Miljøsentra, Mosvatnet natursenter, Lista Fyr, Bunova i Vingelen.

Tildelingskriterium

Tilskot blir gitt til forprosjektering og etableringskostnader, drift, informasjonsformidling og kompetanseutvikling ved sentra.

Det vart i 2012 starta ei autorisasjonsordning for nasjonalparksenter, rovviltsenter og våtmarks-

senter. I autorisasjonen ligg krav sentra må oppfylle og retningslinjer dei bør følgje, men som ikkje er absolutte krav. Direktoratet for naturforvaltning har ansvaret for å autorisere og kvalitets sikre sentra. Autorisasjonen gjeld for 5 år om gongen og kan fornyast. Miljøstyresmaktene kan krevje re-autorisasjon tidlegare enn føresettt dersom det blir gjort endringar i krava i perioden. Utvikling av felles kjenneteikn (identiteten) for autoriserte sentre vil bli sett i samanheng med kommunikasjonsstrategi for nasjonalparker.

Senter som er autoriserte som nasjonalpark-, rovvilt- eller våtmarkssenter kan søkje om eit årleg grunntilskot. Tilskotet skal dekkje fortløpande aktivitet ved sentra knytt til administrasjon, planlegging og gjennomføring av informasjonstiltak, drift av utstilling i sesongen, naturretteleing osv. Grunntilskotet i 2013 er auka med 6,6 pst. til 800 000 kroner pr. senter. Senter som i dag har dobbelt tilskot (gjeld fire nasjonalparksenter) og som blir reautoriserte for fleire nasjonalparker, skal få vidareført dobbelt grunntilskot og dermed ikkje komme dårlegare ut av det økonomisk enn dei gjer i dag. Dei sentra som frå 2013 blir autoriserte for fleire nasjonalparker (dvs. dei som ikkje har dobbelt tilskot per 2012), vil ikkje automatisk få dobbelt tilskot. Alle senter kan søkje om ekstra tilskot, til nye utstillingar og informasjonstiltak. Det kan òg søkjast om midlar for ekstra publikumstilbod til senter som har størst potensial for å treffe mykje publikum og til å samarbeide med reiselivet, og kompetansetilskot til oppgåver som nøytrale kunnskapsformidlarar/ kompetansesenter som ikkje kan dekkjast innafor det generelle grunntilskotet.

Tilskotsordninga omfattar òg drift av dei to informasjons- og kompetansesentra for villrein på Skinnarbu i Tinn kommune og på Hjerkin i Dovre kommune. Villreinsentra sin hovudfunksjon er å formidle kunnskap om villrein, livsvilkåra den har, krav til leveområde m.v., og på denne måten medverke til ei god forvaltning av villreinen i Noreg. Tilskot til stiftelsen Kunnskapsenter for laks og vassmiljø i Namsos er omfatta av posten. Det same er støtte til Klimapark 2469, der tilskot blir gitt til Norsk Fjellmuseum som er autorisert nasjonalparksenter for Jotunheimen. I tillegg er det over kap. 1426 post 30 sett av 450 000 kroner til tilretteleggingstiltak, opparbeiding av stigar og anna skjøtsel knytt til Klimapark 2469 i samarbeid med Norsk fjellmuseum på Lom. Det er òg sett av midlar under kap. 1400 post 79 Tilskot til kulturminneforvaltning til føremålet. Etablering av infrastruktur og bygg til forvaltningsknutepunkt for nasjonalparker er òg dekt av posten.

Tabell 6.7

Type senter	(i 1000 kr)
Autoriserte nasjonalparksenter	16 640
Forvaltningsknutepunkt, nasjonalparker	6 600
Villreinsenter	6 600
Autoriserte naturinformasjons-senter, våtmark	5 000
Autoriserte naturinformasjons-senter, rovvilt	6 700
Klimapark 2469	1 100
Laksesenter, Namsos	1 000
Sum	43 700

Oppfølging og kontroll

Resultatkontroll og oppfølging skjer ved at tilskotsmottakarane leverer årsmelding og revidert rekneskap, og budsjettforslag, plan for verksemda og eventuelt framdriftsrapportar med rekneskap. Sentra rapporterer tal på besøkjarar, aktivitetar og naturrettleiing, sal av logoprodukt, resultat frå brukarundersøkingar og eventuelle evalueringar av innhald og aktivitet ved senteret, og på andre forhold som var sentrale for å få tildelt tilskotet. Det blir utført ein generell formalia- og sannsyns-kontroll av rapportane og rekneskapane. Det blir nytta stikkprøvekontroll, bl.a. ved gjennomsyn av utstillingar og informasjonsmateriell som det er gitt støtte til.

Ein gjer framlegg om ei tilsegnfullmakt knytt til nasjonalparksenter på 2 mill. kroner, jf. Forslag til vedtak VI.

Post 78 Friluftsområde, interkommunale friluftsråd og landsomfattande samarbeidsorgan for friluftsliv, kan overførast

Midlane under posten er retta mot resultatområde 8 Aktivt friluftsliv. Posten er i styrkt med 10 mill. kroner, der 2 mill. kroner skal gå til auka administrasjonsstøtte til Friluftsrådas landsforbund, dei interkommunale friluftsråda og Forum for natur og friluftsliv i fylka.

Friluftsrådas Landsforbund (FL) er paraplyorganisasjonen for dei interkommunale friluftsråda. FL vart oppretta i 1986, er i jamn vekst, og har i dag 20 tilslutta interkommunale friluftsråd. Frå posten blir det gitt administrasjonsstøtte til FL og

dei interkommunale friluftsråda. Av styrkinga på 10 mill. kroner går 0,5 mill. kroner til auka administrasjonsstøtte til FL og dei interkommunale friluftsråda.

Friluftslivets fellesorganisasjon (FRIFO) er paraplyorganisasjon for 15 friluftslivsorganisasjonar med til saman nesten 680 000 medlemsskap, fordelt på 3852 lokale lag og foreiningar. FL, FRIFO og Samarbeidsrådet for naturvern (SRN) har etablert fylkesvise samarbeidsnettverk for natur og friluftsliv (FNF – Forum for natur og friluftsliv). Frå posten blir det gitt administrasjonsstøtte til FRIFO og til FNF. Av dei omtalte 10 mill. kroner går 1,5 mill. kroner til auka administrasjonsstøtte til FNF.

Posten er utanom dette auka med til saman 39,5 mill. kroner grunna endringar i poststrukturen, og har samstundes fått utvida postnemninga si. Frå kap. 1426 post 32 er det flytta 18,7 mill. kroner for å gi tilskotsmidla til skjergardstenesta ei meir riktig budsjettering, inkludert kjøp og vedlikehald av båtar knytte til tenesta. Frå kap. 1427 post 31 er det flytta 20,825 mill. kroner fordi midlane vil bli nytta som tilskot i 2013.

Mål

Målet med tilskotsordninga er å styrkje allmentas interesser for og deltaking i friluftslivet gjennom det arbeidet som skjer gjennom dei store friluftslivsorganisasjonane og deira lokale lag og foreiningar. Vidare skal ordninga gi økonomisk tilskot til skjøtsel og opparbeiding av statleg sikra friluftsområde, og til drift av skjergardstenesta.

Kriterium for måloppnåing

Måloppnåinga blir bl.a. vurdert ut frå oppnådde resultat i kommunane og friluftsråda sitt arbeid med opparbeiding og skjøtsel av statleg sikra friluftsområde, og omfanget av aktivitetsfremjande tiltak i regi av friluftslivsorganisasjonane. Vidare blir måloppnåinga vurdert ut frå aktiviteten til skjergardstenesta.

Rapport for 2011

I 2011 vart midlane på posten tildelt FL. Midlane er nytta til drift, til å styrkje arbeidet i FL og til å utvide FLs engasjement geografisk. Talet på friluftsråd har i dei siste åra vore stabilt med 20, mens talet på medlemskommunar auka med ein til 182 i 2011. Det er registrert at 13 regionar vurderer etablering av nye friluftsråd eller innmelding i eksisterande friluftsråd.

Samla har friluftsråda hatt rekordhøg omsetning i 2011 på 96 mill. kroner. Arbeidet har blant anna resultert i sikring av 7 nye friluftslivsområde mens det er arbeidd med 90 sikringssaker. Friluftsråda har tilrettelagt eller vore pådrivarar for å leggje til rette 250 km med turstigar og turvegar. Friluftsråda har stått for friluftsansvar og medverka til arrangement med totalt 35 000 deltakarar, i hovudsak barn og ungdom. Friluftsråda har forvaltningsansvar for 657 sikra friluftsområde som er 29 fleire enn i 2010. Samla har friluftsråda uttalt seg i 426 høyringar med friluftsansvar.

I 2011 har FL hatt spesielt stort fokus på å møte folkehelseutfordringane knytte til inaktivitet. FL ønskjer å medverke i det nasjonale krafttaket i folkehelsearbeidet med fokus på friluftsliv. FL har òg vore opptekne av å synleggjere friluftsliv som ein del av den samla miljøpolitikken. Det er blant anna gjort gjennom tiltak som «Naturlosturer», «Læring i friluft» og «Den naturlege skulesekken» der det er formidla kunnskap om naturverdiar, biologisk mangfald og kulturminne.

Tildelingskriterium

Ordninga skal gi grunnstøtte til FL, dei interkommunale friluftsråda, FNF og FRIFO.

Vidare skal ordninga delfinansiere drifta av skjergardstenesta og gi økonomisk støtte til naturvenlege opparbeidingstiltak på statleg sikra friluftsområde. Tilskot blir gitt både til kommunar og friluftsråd.

Midlane skal dekkje utgiftene til den praktiske forvaltninga av skjergardsparkar og andre offentleg sikra friluftsområde langs kysten, knytt til drift av skjergardstenesta i Oslofjorden, skjergardsparkane og Vestkystparken.

Midlane skal vidare nyttast til ulike praktiske tiltak og skjøtsel i statleg sikra friluftsområde, jf. omtale av slik sikring under kap. 1427 post 30. Det vil seie friluftsområde som er sikra med heil eller delvis statleg medverknad til erverv eller varig bruksrett gjennom servituttavtale. Statleg eigd areal som har fått ny bruk som sikra friluftsområde er òg omfatta av ordninga. Både kommunar og friluftsråd kan søkje om midlar. Prioriterte vert naturvenlege tiltak for opparbeiding og anna praktisk tilrettelegging med grunnlag i godkjend forvaltningsplan for å kunne betre tilhøva for mange brukarar og ulike brukargrupper. Prioriterte er òg tiltak som gjer synleg kulturminne på dei statleg sikra friluftsområda og tiltak som fremjar fritidsfiske.

Oppfølging og kontroll

Tilskotsmottakarar blir følgt opp i forhold til at midlane blir nytta som føresette og at tiltak blir gjennomførte. Kontrollen overfor tilskotsmottakar skjer ved gjennomgang av rapportar som blir leverte til fastsette tidspunkt. Rapportering i forhold til bruk av tilskotsmidlar blir tekne opp i årlege møte med FL, FNF og FRIFO.

Post 79 Kompensasjon ved flytting av oppdrettsanlegg

Midlane under posten er retta mot resultatområde 1 Levande hav og kyst og 2 Livskraftige elvar og innsjøar. I samband med opprettinga av nasjonale laksevassdrag og laksefjordar vedtok Stortinget at enkelte nasjonale laksefjordar skal vere oppdrettsfrie innan 2011, jf. Innst. S. nr. 134 (2002-2003). Stortinget vedtok at det skal bli gitt «rimelig kompensasjon» for verksemdar som må flytte ut av nasjonale laksefjordar som følgje av vedtaket. Dette gjaldt tre oppdrettskonsesjonar.

Stortinget vedtok i samband med behandlinga av St.prp. nr. 65 (2004-2005) *Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet medregnet folketrygden 2005*, jf. Innst. S. nr. 240 (2004-2005), at Miljøverndepartementet kan gi tilsegn om å dekke dokumenterte flyttekostnader for oppdrettsanlegga innafor ei total ramme på 6,75 mill. kroner, dvs. inntil 2,25 mill. kroner pr. konsesjon, jf. forslag til vedtak VII. Dei aktuelle konsesjonshavarane hadde frist til innan 1. august 2011 med å flytte ut av fjordane. Flyttekostnadene må dokumenterast før utbetaling av kompensasjon kan skje. Det betyr at kompensasjon først blir ytt etter at anlegga har flytta.

To av konsesjonshavarane fekk i 2012 utbetalt kompensasjon på kvar 2,25 mill. kroner i 2011, jf. Prop. 17 S (2011-2012). Tilsegnfullmakta vart samtidig sett ned til 2,25 mill. kroner. Nivået på tilsegnfullmakta er ført vidare i 2013.

Når og om kravet frå det siste anlegget kjem inn, vil Regjeringa komme tilbake med forslag om løyving.

Post 81 Verdiskapingsprogrammet for naturarven, kan overførast, kan nyttast under post 21

Midlane under posten er retta mot resultatområde 1 Levande hav og kyst, 2 Livskraftige elvar og innsjøar, 3 Frodige våtmarker, 4 Mangfaldige skogar, 5 Storslåtte fjellandskap og 6 Verdifulle kulturmiljø og kulturlandskap (kulturlandskapsdelen).

Til posten er det flytta 5 mill. kroner frå kap. 1400 post 21 for å samle midlane til verdiskapingsprogrammet på ein post.

Mål

Verdiskapingsprogrammet for naturarven har som hovudmål å medverke til at verneområda og andre verdifulle naturområde blir ein viktig ressurs i samfunnsutviklinga. Programmet skal medverke til at verdien av naturområda blir auka med infrastruktur og tilrettelegging som mange kan ha nytte av. Programmet skal òg medverke til betre samarbeid og kunnskap om verneområda.

Kriterium for måloppnåing

Måloppnåinga blir bl.a. vurdert gjennom ei ekstern evaluering som starta hausten 2009. Evalueringa blir utført av Telemarksforskning og vil gå ut 2013. Evalueringa vil sjå på om prosjekta når målsetjingane i programmet og syte for årleg rapportering frå prosjekta. Evalueringa måler resultat innanfor dei ulike målområda i programmet – miljøvis, økonomisk, kulturell og sosial verdiskaping. Det har vore ein oppstartsanalyse og ein statusrapport for kvart år. Hausten 2012 blir det òg lagt fram ei midtvegsevaluering.

Rapport for 2011

Verdiskapingsprogrammet går over ein 5-årsperiode. I 2009 vart det etter utlysing valt ut 10 prosjekt. Rammene vart auka i 2010 og etter ny utlysing vart 6 nye prosjekt utpeikte, mens eitt falt frå. Eit prosjekt var 3-årig og vart avslutta i 2012. Programmet består derfor av 14 prosjekt som går ut 2013.

Årleg blir det generert resultatrapport for arbeidet i prosjekta i verdiskapingsprogrammet. I statusrapport for 2011 er resultatet at dei fleste prosjekta styrkte den budsjetterte totalramma for 2011 samanlikna med situasjonen i 2010. Fleire finansieringskjelder er involverte, bl.a. reiselivsbedrifter, andre næringsaktørar og Innovasjon Noreg. Dette viser auka lokal involvering og medverknad, noko som er positivt. Samtidig er det nokre prosjekt som har utfordringar knytte til at det tek lang tid å få eigenfinansieringa på plass, og at tiltak dermed må skyvast i tid. Miljøvis verdiskaping blir høgt prioritert, men økonomisk verdi-

skapning har vel så høg prioritet i prosjekta. Kulturell og sosial verdiskaping vil òg ha høg prioritet, men noko lågare enn den økonomiske og miljøvis. Resultata indikerer ei positiv utvikling sidan førre rapportering, spesielt gjeld dette talet på bedrifter som har utvida verksemda si som følge av programmet. Dei prosjekta som byggjer vidare på tidlegare satsingar har komme lengst når det gjeld økonomisk verdiskaping.

Tildelingskriterium

Midlane på posten blir nytta til tilskot til konkrete tiltak knytte til verdiskaping med utgangspunkt i naturarven, og til leing av prosjekta som får støtte. Prosjekta skal ha potensial for miljøvis, sosial, kulturell og økonomisk verdiskaping og dei skal ha geografisk og tematisk spreing. Prosjekta skal medverke til at måla i verdiskapingsprogrammet blir nådde, og dei skal innehalde mange tiltak og delprosjekt som til saman blir ein heilskap. Prosjekta skal ha ein overføringsverdi slik at kunnskap om korleis naturarven kan medverke til verdiskaping blir bygd opp og spreidd.

Følgjande prosjekt tek imot tilskot: Økosystem Dokkadelta, Sørnorsk kystnatur, Kystarven, Magiske og verdifulle opplevelser i nordtrøndersk natur, Noregs nasjonalparklandsbyar, Nærøyfjorden Verdsarvpark – «Verdiskaping skjer i møtet!», Varnjargga – Varenkinniemi – Varangerhalvøya, Vidda Vinn, Villreinen som verdiskapar, Naturarven som verdiskapar – sykkelturisme i Saltdal, Folgefonna – vandring frå fjord til fonn, Skattar for framtida – naturressursane si betydning i kulturhistoria, Mellom fjell, fjord og folk-Naturarv og naturbruk i Luster, Fugleturisme i Midt- og Aust-Finnmark.

Oppfølging og kontroll

Oppfølging skjer hovudsakeleg i form av fortløpande kontakt mellom Direktoratet for naturforvaltning og prosjekta som er med i verdiskapingsprogrammet og gjennom at Fylkesmannen deltek i dei styrande organa for prosjekta, der det vert fatta avgjerder bl.a. om budsjett, framdrift og økonomisk styring. Kontrollen skjer i hovudsak gjennom generell formalia- og sannsynskontroll av innsende prosjektrapportar og årsmeldingar, og av revisorstadfesta årsrekneskap.

Post 82 Tilskot til prioriterte arter og utvalde naturtypar, kan overførast, kan nyttast under post 21

(i 1 000 kr)

Underpost	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013
82.1	Tilskotsordning – prioriterte arter	10 366	19 000	19 127
82.2	Tilskotsordning – utvalde naturtypar	17 240	14 000	13 962
	Sum post 82	27 606	33 000	33 089

Posten er oppretta som følge av naturmangfaldlova og er retta mot resultatområda 1 Levande hav og kyst, 2 Livskraftige elvar og innsjøar, 3 Frodige våtmarker, 4 Mangfaldige skogar, 5 Storslåtte fjellandskap og 6 Verdifulle kulturmiljø og kulturlandskap (kulturlandskapsdelen). Posten er delt i to underpostar, ein for prioriterte arter og økologiske funksjonsområde for prioriterte arter, og ein for utvalde naturtypar. Tiltak for bevaring av hubro er òg inkludert i posten med fokus på tiltak mot elektrokusjon.

Mål

Underpost 1: Målet med tilskotsordninga er å ta vare på dei plante- og dyrearter i Noreg som blir valde ut som prioriterte arter. Målet er òg å ta vare på dei økologiske funksjonsområda til prioriterte arter. Når det gjeld hubro, er målet å gjennomføre naudsynte tiltak for hindre at hubro døyr som ei følge av at dei nyttar straumstolpar som sitjeplass, og kjem i kontakt med straumførande luftleidningar.

Underpost 2: Målet med tilskotsordninga er å ta vare på utvalde naturtypar.

Kriterium for måloppnåing

Underpost 1: Måloppnåinga blir vurdert ut frå talet på tiltak knytt til prioriterte arter og økologiske funksjonsområde. Måloppnåinga for hubro blir vurdert ut frå talet stolpar/konstruksjonar som er sikra mot skade på hubro, og utvikling i hubrobestanden i desse områda.

Underpost 2: Måloppnåinga blir vurdert ut frå talet på tiltak knytt til førekomstar av utvalde naturtypar.

Rapport for 2011*Prioriterte arter*

Det vart gitt 10,5 mill. kroner i tilskot til 86 søknader om tiltak for prioriterte arter i 2011. Midlane er gitt til konkrete tiltak, som skjøtsel ved f. eks. skjøtsel av lokalitetar med svartkurle, raud skogfrue og honningblom. Vidare er det gitt tilskot til biotopforbetrande tiltak som f. eks. salamanderdammar, overvintringsplassar for flaggermus og styrking av bestandar av vertsfisk for elvemusling, gjerding og informasjon.

Tiltaka er sette i verk innanfor utarbeidde handlingsplanar, noko som skal styrkje artene sine høve til å overleve i lokalitetane.

Utvalte naturtypar

Av slåttemark vart det i 2011 skjøtta 138 område med verdi svært viktig (Nasjonal verdi – A) og 88 med verdi viktig (Regional verdi – B). Tilskotsmidlane har i hovudsak gått til skjøtsel, restaurering og utarbeiding av skjøtelsplanar. Det er dokumentert og heva over tvil at skjøtsel av slåttemark held ved lag ein god tilstand i område som frå før er i god hevd og at tiltaka tilbakefører område som gror igjen til ein god tilstand.

Om lag 30-50 område med kystlynghei har fått tilskot. Tilskota har gått til bl.a. skjøtsel, restaurering, skjøtelsplanar, informasjon, kurs og investeringar i medhald av aktuelle handlingsplanar.

Det er gjennomført trepleie og skjøtsel etter 15 søknader for holer eiker, det er gitt tilskot til fire kalksjøar for reetablering av algar og tiltak mot forureining, og til ein kalk-lindeskog for skjøtsel.

Tildelingskriterium

Underpost 1: Midlane skal gå til tiltak som sikrar prioriterte arter og til aktiv skjøtsel eller andre typar tiltak som medverkar til å ta vare på eller

gjenopprette økologiske funksjonsområde for prioriterte arter. Midlane til hubro skal i hovudsak gå til konkrete tiltak som å isolere straumleidningar, få fortgang i arbeidet med å flytte transformatorstasjonar ned på bakken, byggje plattformar som hubro kan sitje på, og andre tiltak som vil medverke til å redusere den generelle belastninga på hubro i samanheng med kraftlinjer. Noko av midlane kan òg nyttast til å kartleggje stolpekonstruksjonar som utgjer ein fare for hubro. Det blir lagt opp til eit nært samarbeid med netteigarar, og det skal normalt stillast krav om medfinansiering frå aktuell samarbeidspart.

Underpost 2: Midlane skal gå til aktiv skjøtsel eller andre typar tiltak som medverkar til å ta vare på førekomstar av utvalde naturtypar. Det kan blant anna givast tilskot til skjøtsel, som t.d. rydding, hogst, slått, brenning, trepleie, ringbarking, lauving og styving, forynging av tresjiktet, inkludert plan for dette, tilpassa driftsform i jord- og skogbruk, tilpassa beiting, restaurering, som t.d. rydding av buskoppslag og tre, tilbakeskjering av styvingstre, gjerding, informasjon og kartlegging i samband med tiltak.

Målgruppene for ordninga er grunneigarar, lag og foreiningar på lokalt og regionalt nivå. I tillegg kan privatpersonar, landsdekkjande organisasjonar, kommunar og institusjonar (for eksempel museum, universitet, landbruksføretak, forskingsinstitusjonar) søkje om tilskot. Fylkesmannen kan krevje at søknaden er basert på ein godkjend skjøtelsesplan, eller stille som vilkår at plan blir utarbeidd.

Oppfølging og kontroll

Begge underpostar: Resultatkontroll og oppfølging skjer ved at tilskotsmottakarane blir følgde opp i forhold til at midlane blir nytta som føresett og at tiltak blir gjennomførte. Kontrollen overfor tilskotsmottakar går føre seg gjennom generell formalia- og sannsynskontroll av innsende rapportar.

Post 84 Naturfaglege organisasjonar

Midlane under posten er retta mot resultatområda 1 Levande hav og kyst, 2 Livskraftige elvar og inn-

sjøar, 3 Frodige våtmarker, 4 Mangfaldige skogar, 5 Storslåtte fjellandskap og 6 Verdifulle kulturmiljø og kulturlandskap (kulturlandskapsdelen).

Tilskotsordninga til frivillige miljøorganisasjonar er lagt om, jf. omtala under kap. 1400 post 70. Omlegginga inneber bl.a. at utprega faglege organisasjonar er flytta til postar under dei statlege verksemdene som har å gjere med fagområda som organisasjonane arbeider innanfor. Utprega naturfaglege organisasjonar er flytta til denne posten.

Mål

Tilskotsordninga er grunnstøtte til bestemte organisasjonar og skal medverke til å halde oppe demokratisk oppbygde, landsomfattande naturfaglege organisasjonar, for å sikre frivillig engasjement og styrkje medverknaden i slike spørsmål lokalt, regionalt og sentralt, basert på fagleg innsikt.

Tildelingskriterium

Storleiken på driftstilskota blir fastsett bl.a. ut frå ei vurdering av organisasjonane sitt aktivitetsnivå nasjonalt og lokalt, økonomien deira og alternative høve til finansiering, saman med medlemstallet i organisasjonane.

Det er rekna med tilskot til:

- Foreningen Våre Rovdyr
- Norsk Biologforening
- Norsk Botanisk Forening
- Norsk Entomologisk Forening
- Norsk Ornitologisk Forening
- Noregs Sopp- og nyttevekstforening
- Norsk Zoologisk Forening

For 2013 er det rekna med tilskot til dei nemnde tilskotsmottakarane på same nivå som for 2012. Tilskot til den einskilde organisasjon blir utbetalt etter søknad.

Oppfølging og kontroll

Oppfølging og kontroll går føre seg ved generell formalia- og sannsynskontroll av innsende årsmeldingar, og rekneskap stadfest av revisor.

Kap. 4427 Direktoratet for naturforvaltning

(i 1 000 kr)

Post	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013
01	Ymse inntekter	348	3 138	642
09	Internasjonale oppdrag	10 954	7 986	13 250
16	Refusjon av fødselspengar/adopsjonspengar	1 845		
18	Refusjon av sjukepengar	2 549		
54	Gebyr	3 165	4 298	4 298
	Sum kap. 4427	18 861	15 422	18 190

Post 01 Ymse inntekter

På posten er det budsjettert med enkelte oppdragsinntekter, inntekter frå sal av rapportar utarbeidde av Direktoratet for naturforvaltning, og enkelte andre produkt. Dei tilsvarande utgiftene er budsjetterte under kap. 1427 post 01 Driftsutgifter.

Grunna nedjusterte forventningar om inntekter, er postens løyving redusert med 2,5 mill. kroner.

Post 09 Internasjonale oppdrag

Inntektene under posten skal finansiere dei tilsvarande utgiftene til verksemd tilknytt bl.a. miljødirektoratas avtale med Norad i samband med miljøretta bistand, samarbeid med institusjonar i utviklingsland og bilateralt miljør samarbeid med Russland. Dei tilsvarande utgiftene er budsjetterte på kap. 1427 post 21 Spesielle driftsutgifter.

Posten er auka med 5,3 mill. kroner på grunnlag av meirinntekter tidlegare år og venta meirinntekter i 2013.

Løyvinga under kap. 1427 post 21 kan overskridast mot tilsvarande meirinntekter under denne posten, jf. forslag til vedtak II nr. 1.

Post 54 Gebyr

Inntektene på denne posten skal dekkje utgiftene til den obligatoriske jegerprøven som vart sett i

verk frå 1. april 1986, til utgifter i samband med merkjepliktig vilt, og til utgifter ved kontroll av naturforvaltningsvilkår i vasskraftskonsesjonar.

Kvar jeger som går opp til jegerprøven må betale eit eksamensgebyr. Gebyret vart sist endra i 2012 til 280 kroner, eit nivå som blir ført vidare i 2013. Gebyrinntektene skal dekkje dei tilsvarande utgiftene under kap. 1427 post 21 Spesielle driftsutgifter til å drive eksamensordninga.

Frå 1. januar 2005 vart det etablert merkje- og registreringsplikt for dødt vilt som tilfell Viltfondet, sjå vedlegg (artsliste) til forskrift 18. juni 2004 nr. 913 om ivaretaking av dødt vilt. Dei som vil overta merkjepliktig vilt frå Viltfondet skal betale eit gebyr. Gebyret er sett til 400 kroner pr. individ. Innbetalte gebyr blir nytta til drift og vedlikehald av ein sentral database for å ta vare på informasjon om individa. Desse utgiftene blir dekte over kap. 1427 post 21.

Direktoratet for naturforvaltning tok i 2012 i bruk sin heimel til å krevje refusjon for utgifter det har knytt til kontroll av naturforvaltningsvilkår i vasskraftkonsesjonar. Gebyret er heimla i vassdragsreguleringslova § 12 punkt 19, i vassressurslova § 57-58 og den enkelte konsesjon.

Løyvinga under kap. 1427 post 21 kan overskridast mot tilsvarande meirinntekter under denne posten, jf. forslag til vedtak II nr. 1.

Programkategori 12.30 Kulturminne og kulturmiljø

Løyvingane under programkategori 12.30 høyrer i hovudsak inn under resultatområde 6 Verdifulle kulturminne og kulturlandskap og omfattar verksemda til Riksantikvaren og Norsk kulturminnefond.

Foreslått løyving knytt til programkategorien er i 2013 på om lag 570,5 mill. kroner. Dette er ein auke på 62 mill. kroner netto, samanlikna med saldert budsjett for 2012. Eit tilskot på 0,45 mill. kroner er flytt til kap. 1400 post 79, slik at aukinga i realiteten er på 62,5 mill. kroner. Løyvingane på

kulturminneområdet går til å følgje opp intensjonane i St.meld. nr. 16 (2004-2005) *Leve med kulturminner* som legg vekt på å sikre at mangfaldet av viktige kulturminne og kulturmiljø ikkje går tapt og at potensialet som kulturarven representerer, blir teke meir aktivt i bruk. Løyvinga omfattar midlar til å sikre, setje i stand og halde ved like freda og verneverdige kulturminne og kulturmiljø og midlar til vidareføring av arbeid med verdiskaping knytt til kulturminne og kulturmiljø.

Utgifter under programkategori 12.30 fordelte på kapittel

(i 1 000 kr)					
Kap.	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013	Pst. endr. 12/13
1429	Riksantikvaren	439 034	448 897	509 050	13,4
1432	Norsk kulturminnefond	62 406	59 480	61 440	3,3
	Sum kategori 12.30	501 440	508 377	570 490	12,2

Kap. 1429 Riksantikvaren

(i 1 000 kr)				
Post	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013
01	Driftsutgifter	122 409	117 512	126 029
21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan nyttast under postane 72 og 73</i>	69 131	30 915	36 935
50	Tilskot til Samisk kulturminnearbeid	6 000	3 093	3 195
72	Vern og sikring av freda og verneverdige kulturminne og kulturmiljø, <i>kan overførast, kan nyttast under post 21</i>	186 091	225 112	270 362
73	Brannsikring og beredskapstiltak, <i>kan overførast, kan nyttast under post 21</i>	3 367	10 953	10 953

(i 1 000 kr)

Post	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013
74	Fartøyvern, <i>kan overføres</i>	44 391	43 712	43 712
75	Internasjonalt samarbeid, <i>kan overføres</i>	1 101	1 100	1 100
77	Verdiskapingsarbeid på kulturminneområdet, <i>kan overføres, kan nyttast under post 21</i>	244	8 000	8 264
78	Tilskot til sikring og forvaltning av arkeologiske kulturminner, <i>kan overføres,</i> <i>kan nyttast under post 21</i>	6 300	8 500	8 500
Sum kap. 1429		439 034	448 897	509 050

Rolle og oppgaver for Riksantikvaren

Riksantikvaren er direktorat for kulturminneforvaltning og Miljøverndepartementets rådgivande og utøvande faginstans for forvaltning av kulturminne, kulturmiljø og det kulturhistoriske innhaldet i landskapet. Riksantikvaren skal medverke fagleg til departementets arbeid med kulturminneforvaltning. Innsats og verkemiddel er særleg knytte til gjennomføring av ti bevaringsprogram for nasjonalt viktige kulturminne. Riksantikvaren skal stimulere eigarar og næringsliv til auka verneinnsats og verdiskaping. Direktoratet har òg ein rådgivande funksjon overfor anna offentleg forvaltning, allmenta og næringslivet.

I saker der Riksantikvaren utøvar mynde etter særlov, skal både kulturminnefaglege og andre samfunnsomsyn leggast til grunn for avgjerdene. Riksantikvaren har ansvaret for å gjennomføre den statlege kulturminnepolitikken, og har i den samanhengen eit overordna kulturminnefagleg ansvar for arbeidet til fylkeskommunane, Sametinget, forvaltningsmusea og Sysselmannen på Svalbard som regionale styresmakter for kulturminne. Tilretteleggings- og stimuleringsiltak skal medverke til at kommunane tek omsyn til kulturminne og kulturmiljø som viktige element og ressursar i sine omgivnader. Riksantikvaren skal formidle kontakt mellom norske og internasjonale fagmiljø, representere norske styresmakter i relevante internasjonale organ og sjå til at folkerettsleg bindande avtaler om kulturminne og kulturmiljø blir etterlevde.

Post 01 Driftsutgifter

Posten dekkjer lønn og godtgjersler til tilsette, husleige, oppvarming, reinhald, IT, reiseverk-

semd, informasjonstiltak og andre driftsutgifter for Riksantikvaren og mellombels pilegrimssenter. Posten dekkjer òg kjøp av konsulenttenester til faglege prosjekt og utgreingar, under dette kostnader knytte til drift og oppfølging av elektronisk biletarkiv for miljøforvaltninga. Dei tilsvarende inntektene blir førte under kap. 4429 respektive post 02 og 09. Løyvinga på posten kan overskridast mot tilsvarende meirinntekter under dei to nemnde inntektspostane, jf. forslag til vedtak II nr. 1. Driftsutgifter relaterte til det midlertidige Pilegrimssenteret er òg førte på post 01. Dei tilsvarende inntektene er førte på kap. 4429 post 02.

Posten er forslått auka med 8,5 mill. kroner i 2013.

Post 21 Spesielle driftsutgifter, kan nyttast under postane 72 og 73

Posten dekkjer kostnader ved tiltak som gjeld høgt prioriterte freda og verneverdige kulturminne og kulturmiljø. Midlane på post 21 må sjåast i samanheng med midlane som er budsjetterte under tilskotspostane 72 og 73. Posten er foreslått auka med om lag 6 mill. kroner i 2013 pga. utgifter knytte til Kunnskapsløftet.

Midlane skal gå til å føre vidare arbeidet innanfor Kunnskapsløftet for kulturminneforvaltninga (2011-2015). Dette omfattar blant anna modernisering av den nasjonale kulturminnedatabasen Askeladden, digital kulturminneportal, registrering av kulturminne i kommunane og registreringar av samiske bygningar. Midlane på posten blir elles nytta til kjøp av vedlikehald- og istandsetjingstenester for bygningar som Riksantikvaren sjølv har eit eigar-/forvaltaransvar for.

Post 50 Tilskot til samisk kulturminnearbeid

Tilskotsordninga skal ta vare på dei overordna kulturminnefaglege omsyna i arbeidet med samiske kulturminne og kulturmiljø. Posten er

foreslått auka med 0,1 mill. kroner i 2013. Midlane skal i hovudsak nyttast til større vedlikehalds- og restaureringsarbeid og til skjøtsel, og blir stilte til disposisjon for Sametinget. Sjø òg tildeling i underpostane 72.2 og 72.5.

Post 72 Vern og sikring av freda og verneverdige kulturminne og kulturmiljø, kan overførast, kan nyttast under post 21

(i 1 000 kr)				
Underpost	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013
72.1	Tilskot til arkeologiske undersøkingar ved mindre private tiltak	11 875	12 582	12 132
72.2	Vern og sikring av freda bygningar og anlegg i privat eie	45 030	60 767	88 467
72.3	Vern og sikring av bygningar og anlegg frå mellomalderen	20 090	29 257	29 257
72.4	Kystkultur	14 660	14 700	14 700
72.5	Vern og sikring av freda og andre særleg verdifulle kulturmiljø og landskap	3 280	4 280	4 280
72.6	Skjøtsel av automatisk freda kulturminne	4 392	8 808	8 808
72.7	Fartøyvernssentra	6 550	6 550	6 550
72.8	Tekniske og industrielle kulturminne	38 452	42 202	60 202
72.9	World Heritage List, nasjonale oppgåver	41 763	45 966	45 966
	Sum post 72	186 091	225 112	270 362

Alle tilskotsordningane under denne posten rettar seg mot resultatområde 6 Verdifulle kulturminne og kulturlandskap. Posten blir nytta til tiltak knytte til forvaltning og sikring av freda og verneverdige kulturminne, kulturmiljø og verdifulle landskap. Dette skjer gjennom direkte tilskot til vedlikehald og istandsetjing av kulturminne som i hovudsak er eigde eller forvalta av private.

Ved større tiltak er det ofte føremålstenleg at Riksantikvaren står for iverksetjing og gjennomføring av tiltaka. Tiltaket kjem i desse tilfella eigarane/forvaltarane til gode, men kostnadene blir rekneskapsførte som driftsutgifter over post 21, jf. omtale under denne posten.

Tiltaka skal gjennomførast etter antikvariske retningslinjer og i samsvar med eventuelle andre retningslinjer frå Riksantikvaren eller fylkeskommunane.

Tilskotsmidlane blir fordelte etter søknad eller til prioriterte kulturminne innanfor bevaringsprogramma.

Ein stor del av løyvinga blir fordelt etter tilråding frå fylkeskommunane. Ved fordeling av tilskot skal Riksantikvaren og fylkeskommunane utføre ei samla fagleg vurdering av den kulturhistoriske verdien og betydninga som tiltaka har i forhold til målet for tilskotsordninga. Det skal leggjast stor vekt på at tilskota medverkar effektivt til framdrift i arbeidet med å sikre målet om ordnært vedlikehaldsnivå i 2020.

Riksantikvaren kan òg sjølv prioritere og initiere oppgåver og tiltak innanfor særlege satsingsfelt fastsette av regjeringa.

I 2013 er posten auka med 45,25 mill. kroner. I tillegg er eit øyremerket tilskot til Klimaparkprosjektet i Oppland på 0,45 mill. kroner flytta frå 72.1 til 1400 post 79. I realiteten er det dermed ein auke på 45,7 mill. kroner på post 72.

Miljøverndepartementet ønskjer å klargjere rollefordelinga mellom Riksantikvaren og Kulturminnefondet slik at fondet i hovudsak skal ha ansvaret for verneverdige kulturminne, mens

Riksantikvaren skal ha ansvaret for dei freda kulturminna. Øyremerkinga av 5,7 mill. kroner til freda bygningar i privat eige er andre steg for å kunne ta bort føringane i fondet sine vedtekter om at minst 1/3 av avkastninga skal gå til freda kulturminne og kulturmiljø, jf. kap. 1429 post 72.2 og kap. 1432 post 50.

Dei resterande 40 mill. kroner i auka løyving på post 72 skuldast departementet si satsing på bevaringsprogramma som er etablert for å nå dei nasjonale måla innan 2020. Bevaringsprogrammet for teknisk og industrielle kulturminne har fått tildelt 18 mill. kroner. 22 mill. kroner er plasserte på underpost 72.2, og vil bli fordelte mellom bevaringsprogram og formål på eit seinare tidspunkt.

Rapport 2011

Tabell 6.8 Tiltak for å sikre og ta vare på kunnskap om automatisk freda kulturminne, 2010 og 2011

Type tiltak	Tilsegn 2010	Tilsegn 2010 (i 1000 kroner)	Utbetalt 2010 (i 1000 kroner)	Tilsegn 2011	Tilsegn 2011 (i 1000 kroner)	Utbetalt 2011 (i 1000 kroner)
Mindre private tiltak	22	7 933	5 134	22	4 487	5 772
Særlege grunnar	5	2 262	715	5	2 952	2 364
Anna	1		600	18		3 762
Tilbakeføringar av ubrukte midlar			-559			-23
Sum	28	10 195	5 890	45	7 437	11 875

Både i 2010 og 2011 fatta Riksantikvaren vedtak om heil eller delvis statleg dekning av utgifter til særskilt gransking av automatisk freda kulturminne i tråd med kulturminnelova § 10 i 27 saker. 'Anna' omfattar utbetalingar til prøveprosjekt, sikringsundersøkingar utførte av arkeologiske museum og finnarløn.

Tildelingskriterium

Målgruppa er private tiltakshavarar. Utgifter til særskilt gransking av automatisk freda kulturminne eller særskilte tiltak for å verne dei som følge av tiltak (kml. § 8 og 9) kan dekkjast heilt eller delvis av staten. Staten dekkjer utgifter til arkeologiske registreringar og utgravingar når særlege grunnar ligg føre og i samband med mindre, private tiltak (i samsvar med kulturminnelova § 10). Posten dekkjer òg finnarløn som blir fastsett etter

Underpost 72.1 Tilskot til arkeologiske undersøkingar ved mindre, private tiltak m.m.

Posten er redusert med 0,45 mill. kroner tilsvarende det øyremerkete tilskotet til Klimaparkprosjektet i Oppland. Dette er no flytta til kap. 1400 post 79.

Mål

Å sikre og ta vare på kunnskap om automatisk freda arkeologiske kulturminne, jf. forpliktingar omtalte i § 8, 9 og 10 av kulturminnelova.

Kriterium for måloppnåing:

Talet på gitte tilsegn til tiltak for å sikre og ta vare på kunnskap om automatisk freda kulturminne, jf. forpliktingar omtalte i § 8, 9 og 10 i kulturminnelova.

skjønn av Riksantikvaren i medhald av kulturminnelova § 13.

Oppfølging og kontroll

Riksantikvaren kontrollerer at tiltakshavar oppfyller kriteria for å få tilkjent dekning av utgifter til mindre, private tiltak. Riksantikvaren overfører midlar til dei arkeologiske forvaltningsmusea og til regional kulturminneforvaltning etter framlegging av rekneskap over forskotterte midlar og etter framlagt slutfaktura.

Underpost 72.2 Vern og sikring av freda bygningar og anlegg i privat eige

Posten må sjåast i samanheng med midlane til Kulturminnefondet, jf. kap. 1432 post 50 Til dispo-

sisjon for kulturminnetiltak ettersom nokre av kulturminnefondet sine midlar framleis skal brukast til freda kulturminne og kulturmiljø. Posten er auka med 5,7 mill. kroner til bevaringsprogrammet for freda kulturminne i privat eige samtidig som 5,7 mill. kroner mindre av kap. 1432 post 50 skal nyttast til dette formålet. Posten er òg auka med 22 mill. kroner. Midlane vil bli fordelte mellom bevaringsprogram og formål på eit seinare tidspunkt.

Mål

Målet er at alle freda bygningar i privat eige skal vere sette i stand til ordinært vedlikehaldsnivå innan 2020. Jf. resultatmål 6.4.

Kriterium for måloppnåing

Delen (eller talet på) freda bygningar og anlegg i privat eige med ordinært vedlikehaldsnivå

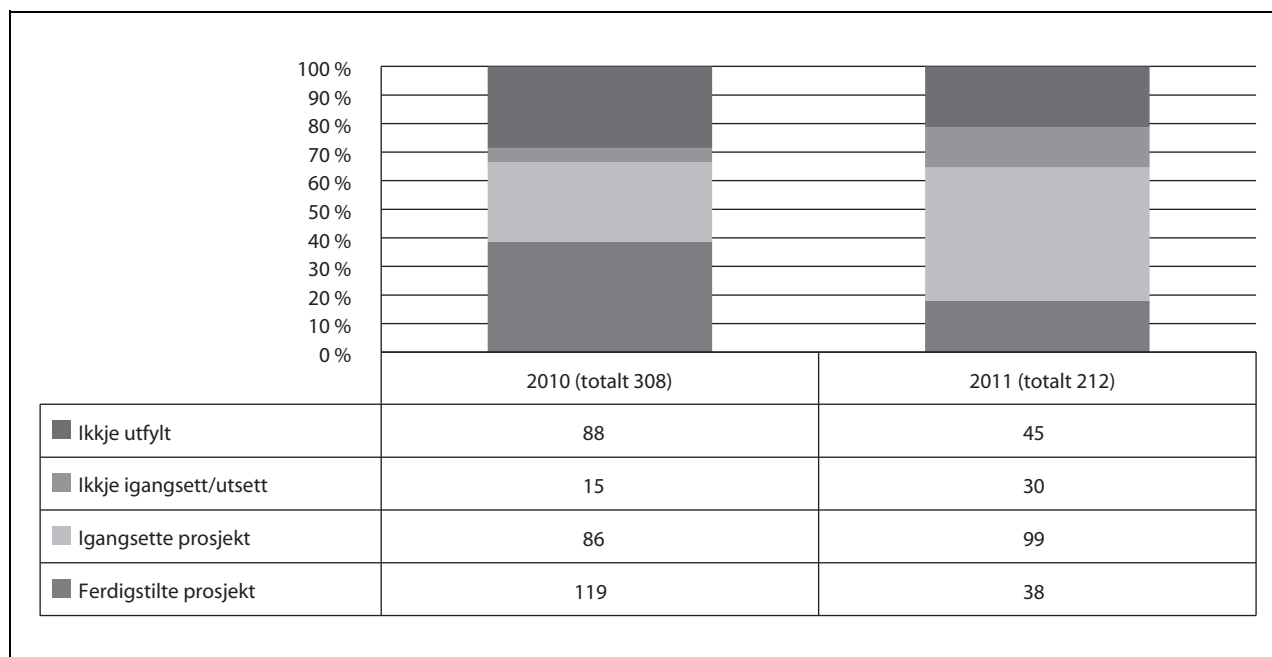
Rapport for 2011

Pr. 31.12.2011 var det ca. 3200 freda bygningar og anlegg i privat eige, av desse er 2435 tilstandsvurderte. Fylkeskommunane fremjar forslag for Riksantikvaren om kven som skal få tilskot, og Riksantikvaren tar den endelege avgjerda. Midlane blir fordelte til fylkeskommunane som utbetaler til tiltaksmottakar. Nokre av midlane blir utbetalte direkte frå Riksantikvaren.

Tabell 6.9 Tilskot til vern og sikring av freda bygg og anlegg i privat eie, 2010 og 2011

	(i 1000 kroner)	
	2010	2011
Tiltak bygningar og anlegg	53 948	45 849
Kyrkjer	543	162
Konservering	4 120	5 275
Utbetalte tilskot	58 611	51 286

Rapporteringa for 2011 inkluderer 6,256 mill. kroner til kjøp av tenester som er utbetalte frå 21-posten.



Figur 6.1 Prosjekt til vern og sikring av freda bygningar og anlegg i privat eige som har fått støtte i 2010 og 2011

Tildelingskriterium

Tilskotet omfattar både vedtaksfreda og automatisk freda bygningar, og bygningar som er mellombels freda eller der fredingssak er under behandling. Bygningane må vere heilt eller delvis i privat eige ettersom målgruppa er private eigarar og forvaltarar av freda bygningar og anlegg.

Staten gir tilskot til å dekkje meirutgifter (heilt eller delvis) i samband med antikvarisk sikring og istandsetjing av freda kulturminne og kulturmiljø, jf. § 15a i kulturminnelova, og til vedlikehald, jf. § 17 i kulturminnelova. Midlane medverkar til gjennomføring av bevaringsprogrammet for freda kulturminne i privat eige. Eigarar kan ikkje setje i gang tiltak utan at det blir gitt dispensasjon. Ein dispensasjon blir gitt blant anna på vilkår som sikrar at arbeida skjer i samsvar med antikvariske retningslinjer. Følgjande prioriteringar gjeld: tiltak som stansar og hindrar ytterlegare forfall, mellombels sikring og tiltak som sikrar bygningar og anlegg det er få av.

Det blir ført vidare 2 mill. kroner øyremerkte sikring og istandsetjing av samiske bygningar. Midlane vil bli utbetalt av Riksantikvaren etter oppmoding frå Sametinget. Riksantikvaren vil gi nærare føringar for bruken av tilskotet.

Oppfølging og kontroll

Fylkeskommunen skal prioritere oppfølging av gitte tilsegner. Dei skal sjå til at tilskotsmottakaren leverer sluttrapportar på utført arbeid, og at arbeida blir utførte i samsvar med gjeldande vilkår. Fylkeskommunen rapporterer vidare til Riks-

antikvaren. Riksantikvaren eller fylkeskommunen kan utføre kontroll på staden.

Underpost 72.3 Vern og sikring av bygningar og anlegg frå mellomalderen

Post 72 har fått ein budsjettauke på 40 mill. kroner i budsjettåret 2013, der 22 mill. kroner enno ikkje er fordelte mellom bevaringsprogram og formål.

Mål

Målet for tilskotsordninga er å verne og sikre automatisk freda bygningar og ruinar frå mellomalderen, slik at dei har oppnådd eit ordinært vedlikehalds nivå i 2020. Under dette skal eit utval ruinar sikrast og gjerast tilgjengelege for publikum innan 2020, og dei 28 stavkyrkjene skal vere sette i stand til ordinært vedlikehalds nivå innan 2015. Dette er tilknytt nasjonalt mål 6.4.

Kriterium for måloppnåing

Kriteria er delen stavkyrkjer med ordnært vedlikehalds nivå, og delen mellomalderbygningar og ruinar som er sette i stand.

Rapport 2011

Bevaringsprogrammet for stavkyrkjer og Bevaringsprogrammet for ruinar er finansierte av post 72.3. I tillegg går delar av posten til mellomalderbygningar som inngår i Bevaringsprogrammet for freda bygg i privat eige. I 2011 gjekk 10,1 mill kroner til kjøp av tenester, som vart utbetalt frå 21-posten. Beløpet er inkludert i rapporteringa.

Tabell 6.10 Rapport bygningar og anlegg frå mellomalderen

	Totalt	Tilstands- vurderte	Istand- sette	Gjenstår	2010 (i 1000 kroner)	2011 (i 1000 kroner)
Stavkyrkjer	28	26	19	9	14 674	14 173
Prioriterte ruinar	45 av 118	30	12	33	12 174	11 799
Profane mellomalderhus	240	222	*	*	1 126	987
Anna					3 799	3 265
Sum					31 773	30 224

* manglar oppdaterte tal

Tildelingskriterium

Midlane skal gå til tiltak på automatisk freda bygningar og anlegg frå mellomalderen. Dette inkluderer brannsikringstiltak, istandsetjing av stavkyrkjene og sikring og konservering av verdifull kyrkjekunst. Det skal òg ytast tilskot til sikrings- og restaureringstiltak på mellomalderbygningar og mellomalderruinar.

I medhald av St.meld. 26 (2006-2007) skal 45 av ruinane og dei 12-15 største anlegga takast vare på, samt at ruinar som engasjerer lokalmiljøet sterkt skal prioriterast.

Oppfølging og kontroll

Riksantikvaren eller fylkeskommunen skal prioritere oppfølging av gitte tilsegner. Dei skal sjå til at tilskotsmottakar leverer sluttrapportar på utført arbeid, og at arbeida blir utførte i samsvar med dei vilkåra som er sette.

Underpost 72.4 Kystkultur

Post 72 har fått ein budsjettauke på 40 mill. kroner i budsjettåret 2013, der 22 mill. kroner enno ikkje er fordelte mellom bevaringsprogram og formål.

Mål

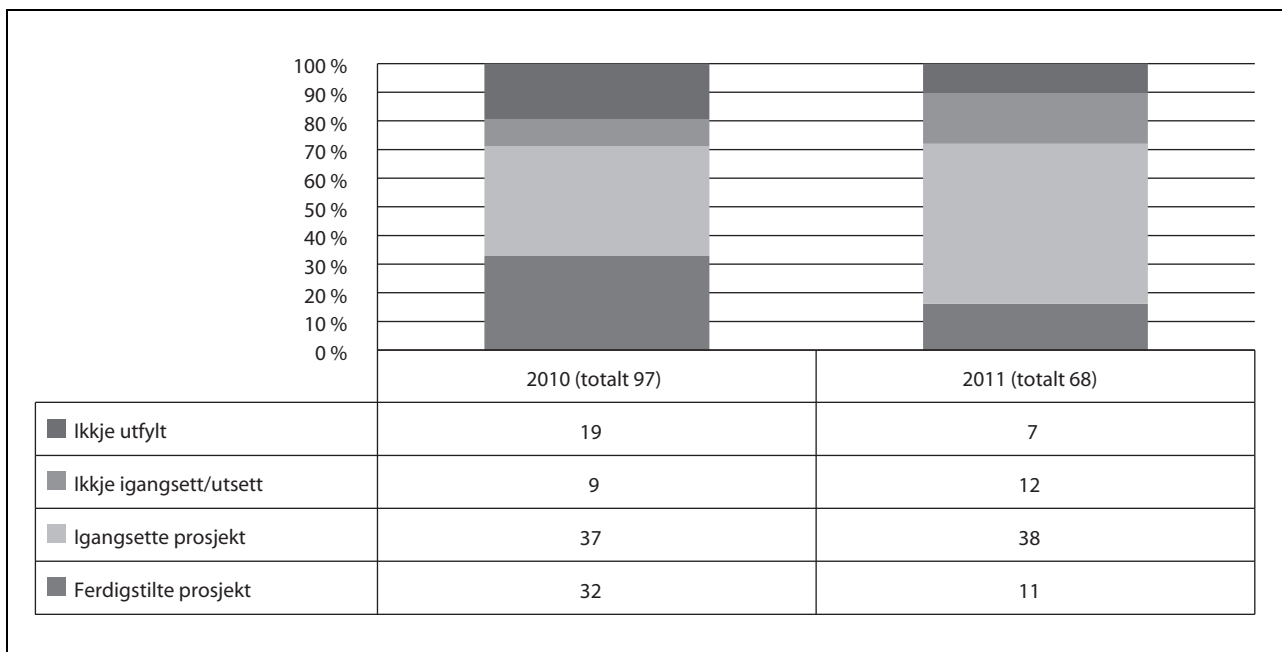
Å sikre og setje i stand freda og verneverdige kulturminne og kulturmiljø langs kysten. Dette er knytt til nasjonalt mål 6.1 og 6.4.

Kriterium for måloppnåing

Talet på prosjekt for å sikre og setje i stand kulturminne og kulturmiljø langs kysten.

Rapport 2011

Posten medverkar til Bevaringsprogrammet for freda kulturminne i privat eige. Tilskota blir i hovudsak utbetalte av fylkeskommunane på same vis som post 72.2.



Figur 6.2 Prosjekt for å sikre og setje i stand kulturminne og kulturmiljø langs kysten som har fått støtte i 2010 og 2011

Ein del av midlane blir nytta til bygningar i område som er freda kulturmiljø. Det er mykje som står att før målet om ordinært vedlikehaldsnivå kan oppnåast.

Tildelingskriterium

Målgruppa er i hovudsak private eigarar og forvaltarar av freda og spesielt verneverdige kulturminne og kulturmiljø langs kysten.

Midlane skal gå til sikring og istandsetjing av freda og spesielt verneverdige kulturminne som er typiske for liv og verksemd langs kysten. Til-

skota blir fordelte på grunnlag av følgjande prioriteringar: tiltak som stansar og hindrar ytterlegare forfall, og tiltak som sikrar kulturminne og kulturmiljø som det finst få av. Bygningar og anlegg som forfell, kan sikrast mellombels. I arbeidet med kystkulturen skal det leggjast til rette for at kulturminne og kulturmiljø kan medverke til å skape attraktive lokalsamfunn.

Oppfølging og kontroll

Fylkeskommunen skal sjå til at tilskotsmottakaren leverer sluttrapportar på utført arbeid, og at arbeida blir utførte i samsvar med dei vilkåra som er sette. Fylkeskommunen rapporterer vidare til Riksantikvaren. I spesielle tilfelle er det òg aktuelt med kontroll på staden.

Underpost 72.5 Vern og sikring av freda og andre særleg verdifulle kulturmiljø og landskap

Post 72 har fått ein budsjettauke på 40 mill. kroner i budsjettåret 2013, der 22 mill. kroner enno ikkje er fordelte mellom bevaringsprogram og formål.

Mål

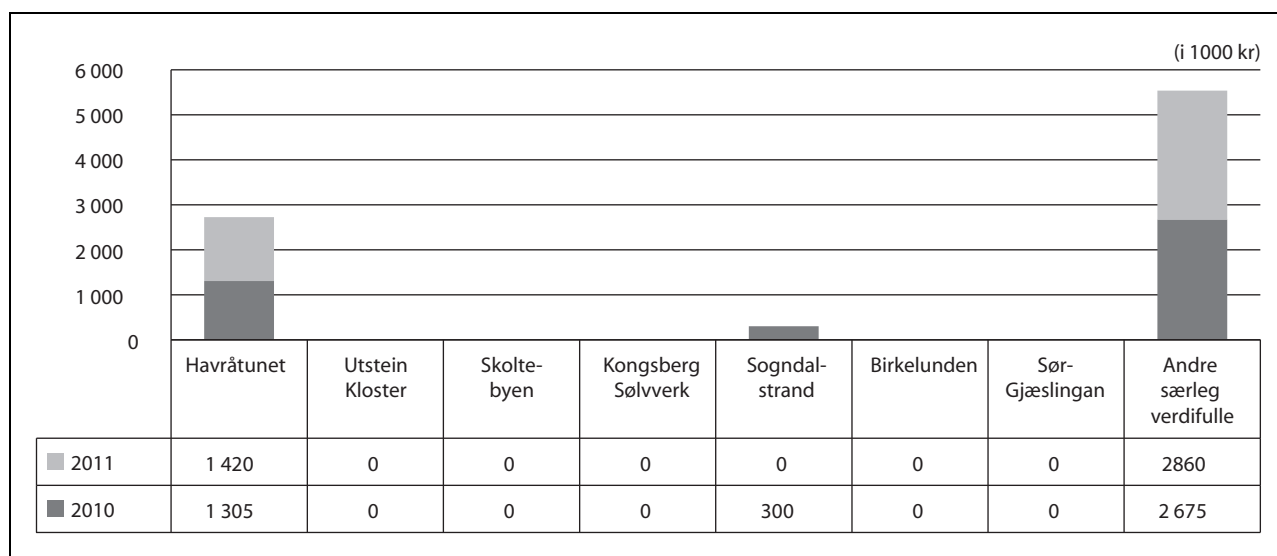
Å verne og sikre freda og andre særleg verdifulle kulturmiljø og landskap.

Kriterium for måloppnåing

Tiltak for å verne og sikre kulturmiljø og landskap.

Rapport 2011

Tilskotsordninga skal primært dekkje åtte utvalte kulturmiljø. I dei siste åra har 2 mill. kroner blitt øyremerkte Mortensnes/Ceavccageadge (områdefreding) og Utvalte kulturlandskap i jordbruket. Disse er rapporterte under kategorien «Andre særleg verdifulle kulturmiljø og landskap». Dei andre i denne kategorien får mindre beløp til skjøtsel, særleg til landskapstiltak. For relativt små tilskot blir det her oppnådd gode resultat.



Figur 6.3 Tiltak for å verne og sikre kulturmiljø og landskap, 2010 og 2011

I den årlege tildelinga blir alle underpostane sett i samanheng. Kulturmiljø blir òg tildelt midlar frå andre underpostar, for eksempel frå 72.2 (istandsetjing av bygningar i Birkelunden) og 72.4 (freda kulturmiljø ved kysten). Rapporteringa inkluderer 1 mill. kroner som vart brukt til kjøp av tenester og utbetalt frå post 21.

Oppfølging og kontroll

Riksantikvaren skal sjå til at tilskotsmottakaren

Tildelingskriterium

Tilskotsordninga skal medverke til å ta vare på dei freda kulturmiljøa. Det er desse som skal prioriterast ved tildeling av tilskot. Det kan òg ytast tilskot til andre særleg verdifulle kulturmiljø og landskap.

leverer sluttrapportar på utført arbeid, og at arbeida blir utførte i samsvar med dei aktuelle vilkåra. I spesielle tilfelle er det òg aktuelt med kon-

troll på staden. Fagleg oppfølgingsansvar kan leggjast til fylkeskommunen og Sametinget.

rast, sikrast og gjerast tilgjengeleg for publikum innan 2020 gjennom skjøtsel og tilrettelegging.

Underpost 72.6 Skjøtsel av automatisk freda kulturminne

Post 72 har fått ein budsjettauke på 40 mill. kroner i budsjettåret 2013, der 22 mill. kroner enno ikkje er fordelte mellom bevaringsprogram og formål.

Mål

Eit utval automatisk freda arkeologiske kulturminne og bergkunstlokalitetar skal dokumente-

Kriterium for måloppnåing

Talet på dokumenterte, sikra eller tilrettelagte automatisk freda kulturminne og bergkunstlokalitetar.

Rapport 2011

Underposten er delt mellom Bevaringsprogrammet for utvalte arkeologiske kulturminne (BARK) og Bevaringsprogrammet for bergkunst (BERG). Begge programma har nye strategiar med nye mål for perioden 2011-2020.

Tabell 6.11 Aktivitet for å dokumentere sikre og tilrettelegge arkeologiske kulturminne (BARK) og bergkunst (BERG), 2010 og 2011

	Tal	Aktivitet 2010	2010 (i 1000 kroner)	Aktivitet 2011	2011 (i 1000 kroner)
BERG	1852	Ikkje starta	7 000	183	5 908
BARK	450	Ikkje starta	1 801	Tilstandsregistrering og listeføring i fylka	3 000
Sum			8 801		8 908

Rapporteringa for 2011 inkluderer 4,517 mill. kroner som gjekk til kjøp av tenester, og vart utbetalt frå 21-posten. I 2010 hadde ikkje programma starta, og aktiviteten var derfor avgrensa til skjøtsel, dokumentasjon og liknande.

Målet for alle lokalitetane som inngår i BARK er tilrettelegging. Det er gjort eit utval på 450 lokalitetar som inngår i programmet. Bevaringsprogrammet BERG består av 1852 lokalitetar. Her blir aktivitetane skjøtsel, tilrettelegging og dokumentasjon støtta, og aktiviteten på desse områda var i 2011 på respektive 99, 18 og 76 tilsegner/aktivitetar.

Begge bevaringsprogramma vil i tida framover bruke Askeladden som eit hjelpemiddel for betre å måle aktivitetar. Tilpassinga skjer no, men Askeladden er framleis ikkje operativ på dette feltet.

Tildelingskriterium

Tilskota blir i hovudsak nytta til oppfølging av bevaringsprogrammet for utvalde arkeologiske kulturminne og bevaringsprogrammet for bergkunst. Målgruppa er eigarar og forvaltarar av arkeologiske kulturminne. Riksantikvaren priorite-

rer søknadene. Utval og tilrettelegging skjer gjennom eit sett kriterium, blant anna lokalt engasjement og der det knyter seg særlege opplevings- og formidlingsverdiar til kulturminna.

Tilskot kan blant anna gå til sikring, skjøtsel, restaurering og formidling, under dette tiltak som gir auka tilgjenge og som medverkar til å avgrense slitasje.

Oppfølging og kontroll

Riksantikvaren skal sjå til at tilskotsmottakaren leverer sluttrapportar på utført arbeid, og at arbeida blir utførte i samsvar med dei aktuelle vilkåra. I spesielle tilfelle er det òg aktuelt med kontroll på staden. Elles skjer kontrollen gjennom innsende rapportar frå tilskotsmottakar.

Underpost 72.7 Fartøyvernsetra

Post 72 har fått ein budsjettauke på 40 mill. kroner i budsjettåret 2013, der 22 mill. kroner enno ikkje er fordelte mellom bevaringsprogram og formål.

Mål

At dei tre utvalde fartøyvernssentra kan fungere som kompetansesenter for restaurering og vedlikehald av fartøy.

Kriterium for måloppnåing

Tiltak for å sikre og vidareutvikle kompetanse

Rapport 2011

I 2011 gjennomførte fartøyvernssentra følgjande tiltak for å sikre og vidareutvikle kompetanse om restaurering og vedlikehald av fartøy:

- Det er utarbeidd faktaark om restaurering og vedlikehald av tre- og stålfartøy. Slike faktaark er no tilgjengelege på heimesidene til fartøyvernssentra og Riksantikvaren, og arbeidet blir ført vidare i 2012
- Hjelp til fartøyeigarar med utarbeiding av oppsett for tryggleiks- og vedlikehaldssystem.
- Hjelp til fartøyeigarar med informasjon vedrørande reglar for fritak for betaling av mva ved restaurering.
- Arbeidet med utarbeiding av mal for dokumentasjon og tilstandsvurdering er starta.

Tildelingskriterium

Målgruppa er Nordnorsk Fartøyvernssenter og Båtmuseum, Hardanger Fartøyvernssenter og Bredalsholmen Dokk og Fartøyvernssenter.

Tilskot kan ytast som driftstilskot for å dekkje sentra sine utgifter til fellestenester knytte til forskning, dokumentasjon og fagleg rådgiving. Tilskotet skal primært medverke til å finansiere stillingar knytte til dokumentasjonsarbeid i samband med istandsetjingsarbeid på fartøy som Riksantikvaren gir tilskot til. Noko av tilskotsmidlane kan nyttast til investeringar i anlegga.

Oppfølging og kontroll

Riksantikvaren eller fylkeskommunen skal sjå til at tilskotsmottakaren leverer sluttrapportar på utført arbeid, og at arbeida blir utførte i samsvar med dei aktuelle vilkåra, for å sikre til at tiltak er gjennomførte etter antikvariske retningslinjer og andre føresetnader for tilskotet. I spesielle tilfelle er det òg aktuelt med kontroll på staden. Kontrollen overfor tilskotsmottakarar skjer gjennom

generell formalia- og sannsynskontroll av revidert årsrekneskap og årsmelding frå fartøyvernssentra.

Underpost 72.8 Tekniske og industrielle kulturminne

Midlane skal gå til arbeidet med bevaringsprogrammet for tekniske og industrielle kulturminne. Posten er auka med 18 mill. kroner som er omfatter Odda, Atlungstad og Haldenkanalen (i prioritert rekkefølgd). Det er ønskjeleg at alle tre er inkluderte på lista over prioriterte anlegg. I tillegg har post 72 har fått ein budsjettauke på 22 mill. kroner som enno ikkje er fordelte mellom bevaringsprogram og formål.

Mål

Å setje i stand og vedlikehalde dei prioriterte tekniske og industrielle anlegga innan 2015.

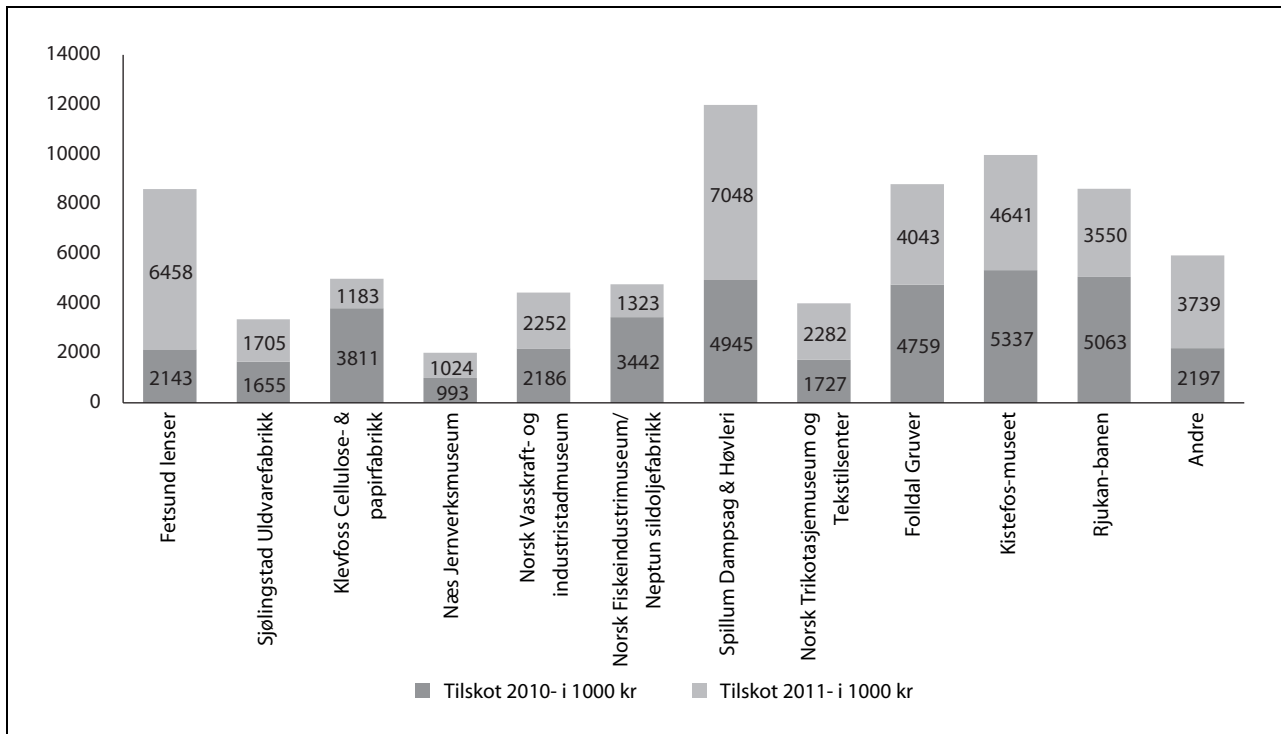
Kriterium for måloppnåing

- Del prioriterte tekniske og industrielle kulturminne som er sett i stand.
- Tilskot for å vedlikehalde dei prioriterte tekniske og industrielle kulturminna.

Rapport 2011

Ambisjonen er å oppnå eit avtalt vedlikehaldsnivå for dei utvalte anlegga. Tilskota har fram til i dag hatt ein positiv effekt, og sju av anlegga var ferdigstilte ved utgangen av 2011. Ytterlegare eitt anlegg vart ferdigstilt i 2012. Dermed sto att tre av anlegga på lista over prioriterte anlegg pr. 31.12.2011. Det er behov for å gjennomføre ei tilstandsvurdering av kvart av dei industrianlegga som er igjen, for å identifisere status og behov og fastsetje ein framdriftsplan. Det ble òg blitt løyvd midlar til 'andre' anlegg som representerer og dokumenterer norsk industri- og teknikkhistorie, og midlar til ei tilstands- og kostnadsvurdering av Odda smelteverk og prosjektleiing av Rjukan-prosjektet.

Definisjonen «ferdigstilt» må i denne samanhengen ikkje likestillast eller forvekslast med slutført. Tekniske og industrielle kulturminne vil også etter at dei har oppnådd normalt vedlikehaldsnivå ha behov for løyvingar for å dekkje vedlikehald og eventuelle skadar.



Figur 6.4 Tilskot for å vedlikehalde og setje i stand tekniske og industrielle kulturminne, 2010 og 2011

Rapporteringa for 2011 inkluderer 0,796 mill. kroner til kjøp av tenester som vart utbetalte frå 21-posten.

Tildelingskriterium

Midlane på posten går til Bevaringsprogrammet for tekniske og industrielle kulturminne, og blir primært brukte til sikring, vedlikehald og istandsetjing av dei prioriterte anlegga. Det kan òg blitt løyvd midlar til andre anlegg som representerer og dokumenterer norsk industri- og teknikkhistorie.

Målgruppa er i hovudsak private eigarar og forvaltalar av dei utvalde anlegga. Tiltak som stansar og hindrar ytterlegare forfall og tiltak for å fullføre pågåande arbeid med å setje i stand dei respektive anlegga skal prioriterast ved tildeling av tilskot. Det kan òg ytast tilskot til vedlikehald. Det vil bli lagt vekt på at denne typen kulturminne skal kunne gi grunnlag for verdiskaping gjennom ny bruk.

Oppfølging og kontroll

Riksantikvaren skal sjå til at tilskotsmottakaren leverer sluttrapportar på utført arbeid, og at arbeida blir utførte i samsvar med dei aktuelle vilkåra. I spesielle tilfelle er det òg aktuelt med kontroll på staden. Kontrollen overfor tilskotsmottakaren skjer gjennom generell formalia- og sannsynskontroll av rekneskap og innsende rapportar.

Underpost 72.9 Verdsarvlista, nasjonale oppgåver

Ein viser òg til kap. 1427 post 71. Post 72 har fått ein budsjettauke på 40 mill. kroner i budsjettåret 2013, der 22 mill. kroner enno ikkje er fordelte mellom bevaringsprogram og formål.

Mål

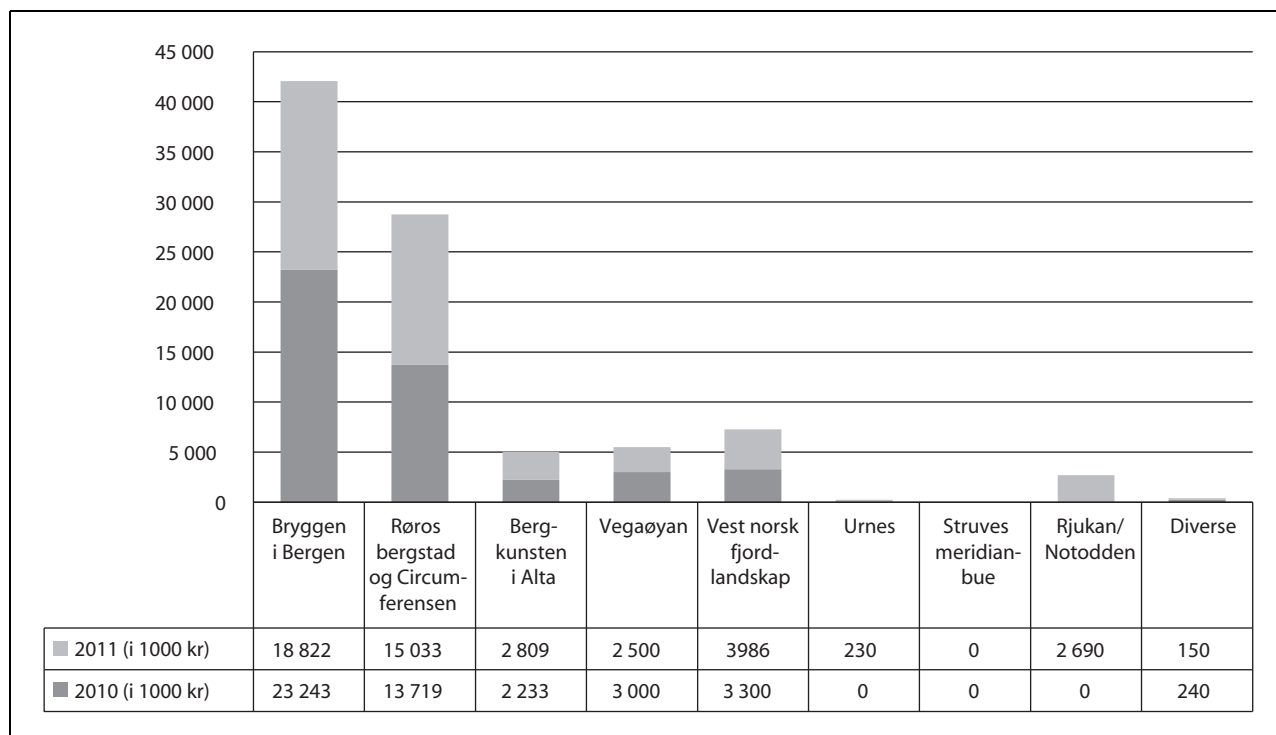
Å sikre og setje i stand dei norske stadene på Unescos verdsarvliste:

Kriterium for måloppnåing

Tiltak for å sikre og setje i stand dei norske verdsarvstadene.

Rapport for 2011

Posten er nytta til Bevaringsprogrammet for verdsarv. Her er Bryggen i Bergen det største prosjektet. Sidan 2007 er ein bygning ferdig sett i stand, ti bygningar er under istandsetjing og det er gjort sikringsarbeid på åtte bygningar. Det blir òg brukt midlar på overvaking av kulturlag og grunnvatn. Bevaringsprogrammet er i ferd med å utvidast med eit omfattande arbeid for å stabilisere grunnvatnet, noko det vart løyvd 45 mill. kroner til i 2011. Arbeidet var i oppstartsfasen i 2011, og 1,3 mill. kroner vart brukt dette året.



Figur 6.5 Tilskot for å sikre og setje i stand dei norske verdsarvstadene, 2010 og 2011

Rapporteringa for 2011 inkluderer 4, 457 mill. kroner som vart omdisponerte til kjøp av tenester på 21-posten.

Tildelingskriterium

Målgruppa er norske stader på Unescos verdsarvliste. Det er for tida sju stader (sjå figur under rapport 2011). Tilskot skal ytast i tråd med forpliktingane som følgjer av Unescos verdsarvkonvensjon og i tråd med dei internasjonale retningslinjene frå Unesco. I spesielle tilfelle kan midlane nyttast til tiltak som indirekte medverkar til sikring av verdsarven.

Oppfølging og kontroll

Oppfølging skjer gjennom møte og fagsamlingar gjennomførte i samsvar med avtalt arbeidsprogram. Kontrollen overfor tilskotsmottakaren skjer gjennom generell formalia- og sannsynskontroll av rekneskap og innsende rapportar. I spesielle tilfelle er det òg aktuelt at Riksantikvaren eller fylkeskommunen utfører kontroll på staden for å sjå til at tiltak er gjennomførte etter antikvariske retningslinjer og andre føresetnader for tilskotet.

Post 73 Brannsikring og beredskapstiltak, kan overførast, kan nyttast under post 21

Mål

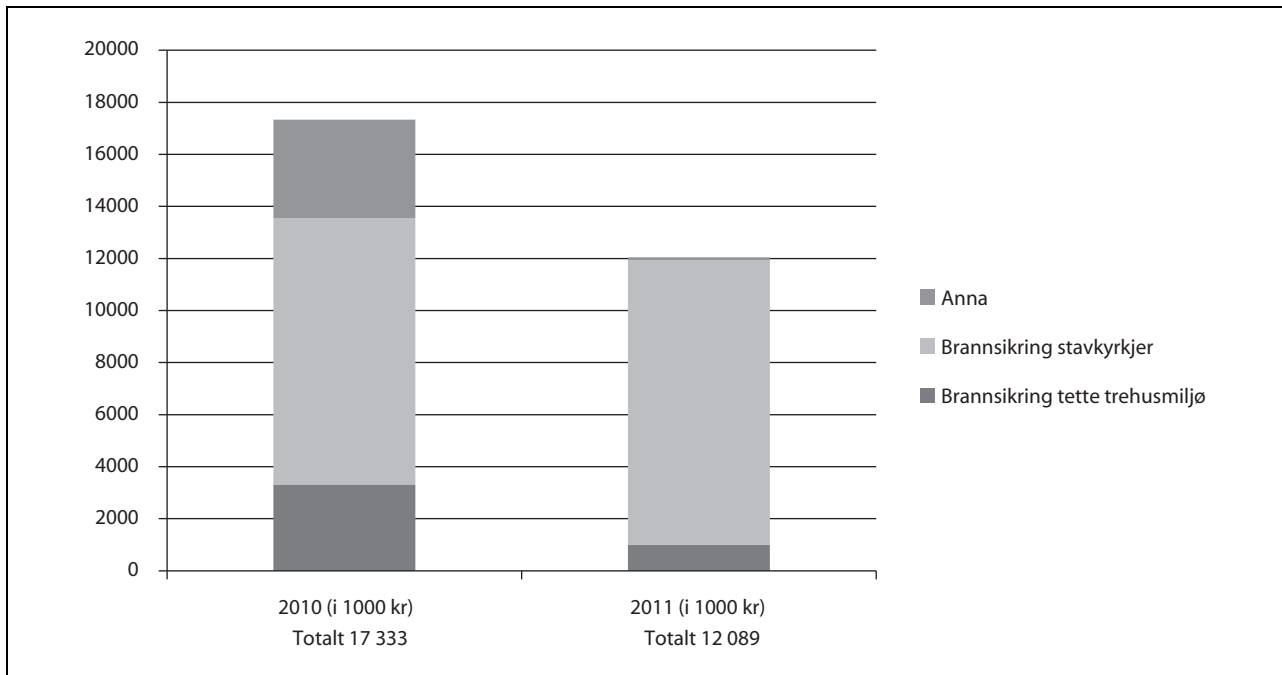
Tilskotsordninga skal sikre eit utval trehusmiljø og dei 28 stavkyrkjene mot brann.

Kriterium for måloppnåing

- Tiltak for å sikre trehusmiljø og stavkyrkjer mot brann
- Talet på branntilløp og brann i stavkyrkjer skal vere null
- Talet på brannar som spreier seg frå huset den startar i til andre bygningar i tette trehusmiljø skal vere null

Rapport 2011

Posten er knytt til bevaringsprogrammet for brannsikring av tette trehusmiljø og stavkyrkjene. Ved større tiltak er det ofte føremålstenleg at Riksantikvaren eller fylkeskommunane står for iverksetjing og gjennomføring av tiltaka. Tiltaket kjem i desse tilfella eigarane/forvaltarane til gode, men kostnadene blir rekneskapsførte som driftsutgifter over post 21. Omtrent 8, 7 mill. kroner vart omdisponert til kjøp av tenester i 2011. Dette er inkludert i rapporteringa.



Figur 6.6 Tiltak for å sikre trehusmiljø og stavkyrkjer mot brann, 2010 og 2011

Midlane er fordelt mellom ei rekkje tiltak for å halde oppe tryggleiken i stavkyrkjene. Det er òg utbetalt tilskot til sikring av tett trehusbusetnad i Bergen og prøveprosjekt med sikring av eit trapperom i Ålesund.

Det har ikkje vore branntilløp eller brannar i stavkyrkjer i 2010 eller 2011. Det har heller ikkje vore brannspreiing frå eit hus til eit anna i tette trehusmiljø i 2010 eller 2011.

Tildelingskriterium

Målgruppa er eigarar og forvaltarar av utvalde trehusmiljø og stavkyrkjer. Tilskot blir gitt til sikringstiltak i tette trehusmiljø og til drift, vedlikehald og oppgradering av brannsikringsanlegg i alle stavkyrkjene. Det blir lagt vekt på prosjekt som har overføringsverdi for brannsikring av andre verdifulle kulturminne og kulturmiljø.

Tiltaka skal gjennomførast etter antikvariske retningslinjer og i samsvar med eventuelle andre retningslinjer frå Riksantikvaren. Riksantikvaren kan sjølv prioritere og initiere oppgåver og tiltak på særleg viktige prosjekt.

Oppfølging og kontroll

Oppfølging og kontroll skjer gjennom generell formalia- og sannsynskontroll av rekneskap og innsend sluttrapport. Kontroll på staden frå Riksantikvaren kan òg vere aktuelt, under dette kontroll av om sikringstiltak, sikringsarbeid eller drift

av sikringstiltak er gjennomførte på eit fagleg akseptabelt nivå.

Post 74 Fartøyvern, kan overførast

Mål

Å sikre og setje i stand eit utval av freda fartøy og fartøy der det er inngått avtale med eigarar om vern. Fartøyvernet genererer viktige verdiar for eigarar, brukarar og lokalsamfunn langs kysten. Jf. nasjonalt mål 6.4.

Kriterium for måloppnåing

Talet på verna og freda fartøy som er sette i stand.

Rapport 2011

Midlane går til Bevaringsprogrammet for fartøy der Riksantikvaren gir økonomiske bidrag til antikvarisk istandsetjing og vedlikehald av freda og verneverdige fartøy. Budsjettet for 2010 og 2011 var på omtrent 42 mill. kroner. I tillegg har fire fylke fått SAVOS-midlar.

Dei freda fartøya har blitt høgast prioriterte ved tilsegn. Ved utgangen av 2011 var sju av åtte freda fartøy ferdig sette i stand, og pr. juni 2012 var åtte av ni sette i stand. Eit aukande tal freda fartøy medfører at ein aukande del av disponible midlar går til desse.

Pr. 31.12.2011 var totalt 119 av 223 fartøy på vernelista ferdig sette i stand. Det inneber at far-

tøya no er oppe på eit normalt vedlikehaldsnivå, noko som ikkje må forvekslast med slutført. Ein

situasjon av «normalt vedlikehald» kan normalt vare i tre til sju år.

Tabell 6.12 Fartøyvern, 2010 og 2011

	Total	Fartøy ferdig sette i stand 31.12.2011	Motteken støtte 2010	2010 (i 1000 kroner)	Motteken støtte 2011	Kr 2011 (i 1000 kroner)
Freda	8	7	6	4 923	6	6 903
Verna	215	112	82	32 722	66	35 748
<i>Sum</i>	<i>223</i>	<i>119</i>	<i>88</i>	<i>37 645</i>	<i>72</i>	<i>42 651</i>
SAVOS			4	1740	4	1 690

Freda fartøy som har motteke støtte i 2011 inkluderer ikkje jernbaneferjene Ammonia og Storegut som har fått midlar frå post 72.9.

Tildelingskriterium

Målgruppa er eigarar eller forvaltarar av freda fartøy, og fartøy der det er inngått avtaler med eigarar om vern. Tilskotsmidlane blir i hovudsak fordelte etter søknad til konkrete restaurerings- og istandsetjingsarbeid. I tillegg kan Riksantikvaren sjølv prioritere og initiere oppgåver og tiltak innanfor særlege satsingsfelt. Grunntilskotet til Norsk foreining for fartøyvern som er på 1,7 mill kroner blir utbetalt over denne posten etter søknad frå foreininga.

Tilskot til viktige sikrings- og restaureringstiltak vil bli tildelte etter følgjande prioriteringar: prosjekt som har allmenn interesse, er offentleg tilgjengelege, har økonomisk gjennomføringsvilje og -evne, potensial for lokalt engasjement, der det knyter seg særlege opplevings- og formidlingsverdier til fartøyet, tiltak som stansar og hindrar ytterlegare forfall, og fartøy som det finst få av. Tiltaka skal gjennomførast etter antikvariske retningslinjer og i samsvar med eventuelle andre retningslinjer frå Riksantikvaren. I startfasen av omfattande og samansette istandsetjingstiltak skal det skje ei god planlegging og prioritering av tiltaka, for å sikre ei kostnadseffektiv gjennomføring.

Oppfølging og kontroll

Riksantikvaren eller fylkeskommunen skal prioritere oppfølging av gitte tilsegner. Dei skal sjå til at tilskotsmottakaren leverer sluttrapportar på utført arbeid, og at arbeida blir utførte i samsvar med dei aktuelle vilkåra. I spesielle tilfelle er det òg aktuelt med kontroll på staden. Oppfølging og kontroll skjer overfor tilskotsmottakaren gjennom generell formalia- og sannsynskontroll av rekneskap og innsend sluttrapport.

Post 75 Internasjonalt samarbeid, kan overførast

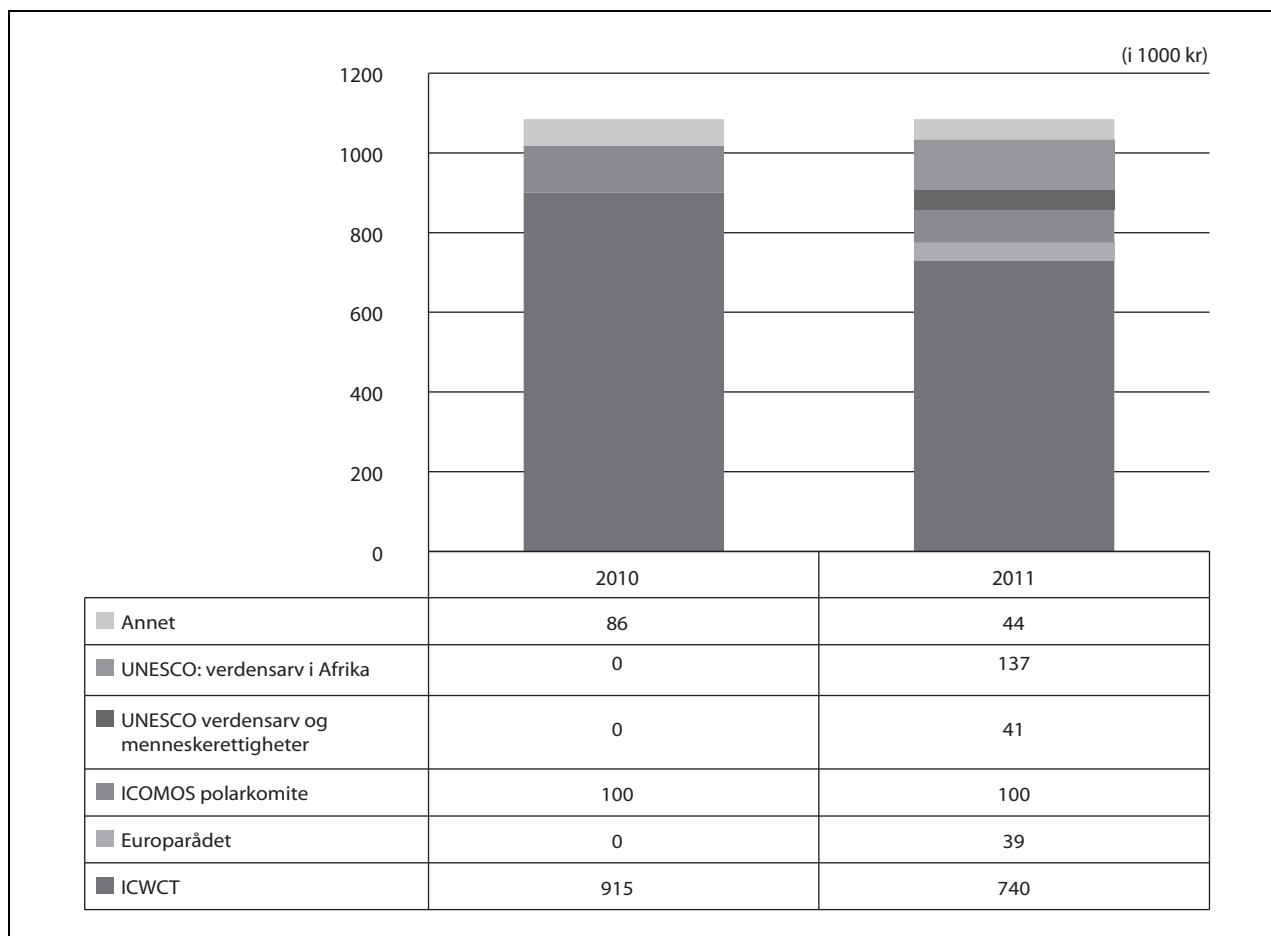
Mål

Målet med tilskotsordninga er å medverke til internasjonalt samarbeid om kulturminneforvaltning, markere Noreg som viktig medspelar til nøkkelorganisasjonar innanfor fagfeltet og som eit land med særleg kompetanse på forvaltning av bygningar i tre.

Kriterium for måloppnåing:

Tiltak som medverkar til internasjonalt samarbeid, markerer Noreg som viktig medspelar eller som eit land med særleg kompetanse på forvaltning av bygningar i tre.

Rapport



Figur 6.7 Internasjonalt samarbeid, 2010 og 2011

Hovuddelen av posten er tilskot til vidareutdanningskurset ICWCT (International Course on Wood Conservation Technology) som inngår i UNESCOs internasjonale kursportefølje. Dette er det einaste internasjonale etterutdanningstilbodet retta mot bevaring av bygningar og konstruksjonar i tre og markerer slik Noreg som eit land med særleg kompetanse på og som viktig medspelar til nøkkelorganisasjonar innanfor fagfeltet.

Posten har òg medverka med støtte til Europarådet, ICOMOS, UNESCO verdsarv og menneskerettar, og UNESCO verdsarv i Afrika. Aktivitetane er med på å markere Noreg som viktig medspelar i nøkkelorganisasjonar innanfor kulturminneforvaltninga og oppfyller nokre av Noregs internasjonale forpliktingar.

Tildelingskriterium

Midlane på posten blir nytta til tilskot til faglege samarbeidsprosjekt med andre land i samsvar

med norske politiske og fagpolitiske prioriteringar. Løyvinga dekkjer òg medlemsavgifter og utgifter knytte til samarbeidsavtaler og utgreiingsarbeid, under dette det norskrussiske miljøvern-samarbeidet under den bilaterale miljøvern-avtala.

Oppfølging og kontroll

Oppfølging skjer hovudsakleg i form av deltaking i møte i organisasjonane sine styrande organ, der det blir fatta avgjerder blant anna om budsjett, kontingentar og økonomisk styring. Oppfølginga av spesielle prosjekt skjer gjennom referanse-, arbeids- eller styringsgrupper, ved kontakt med slike grupper, eller ved direkte kontakt med prosjektet. Kontrollen overfor tilskotsmottakaren skjer gjennom generell formalia- og sannsynskontroll av innsende prosjektrapportar, årsmeldingar og av revisorstadfesta årsrekneskapar frå organisasjonane.

Post 77 Verdiskapingsarbeid på kulturminneområdet, kan overføres, kan nyttast under post 21

Mål

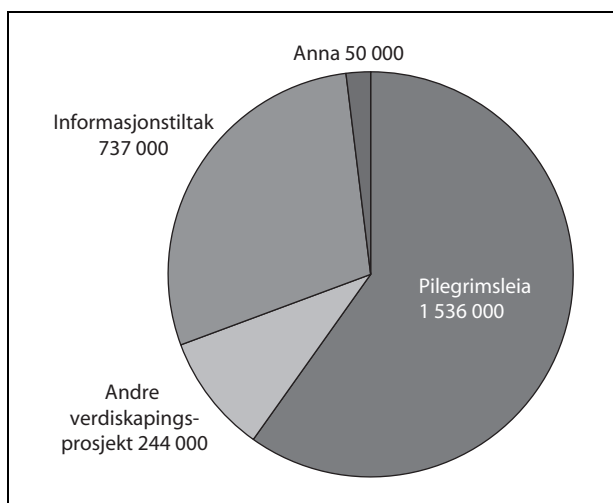
Hovudmålet i verdiskapingsarbeidet er å fremje kulturminnebasert verdiskaping basert på erfaringane frå fase 1 av verdiskapingsprogrammet. Formålet med tilskotsmidlane er meir spesifikt å stimulere til at kulturminne og kulturmiljø blir tekne i bruk i utvikling av lokalsamfunn og som grunnlag for næringsutvikling.

Kriterium for måloppnåing

Tiltak for å stimulere til at kulturminne og kulturmiljø blir tekne i bruk i utviklinga av lokalsamfunn og som grunnlag for næringsutvikling.

Rapport

Hovudaktiviteten i 2011 har vore å samanfatte og formidle erfaringar, og å greie ut grunnlaget for vidare arbeid med verdiskaping knytt til kulturminne og kulturmiljø. Nettsida *www.verdiskaping.info* er oppretta som formidlingskanal.



Figur 6.8 Tilskotsmidlar verdiskapingsarbeid, 2011

2,323 mill. kroner frå post 77 er i 2011 omdisponerte til kjøp av tenester på post 21. Dette beløpet

er inkludert i rapporteringa. Elles er det òg betalt ut 1,0 mill. kroner frå post 21 til Kultur- og naturreisa.

Tildelingskriterium

Midlane skal nyttast til satsingar som tydeleggjer og integrerer kulturminnefeltet i lokal og regional utvikling. Det skal leggjast vekt på prosjekt som koplår kulturarv og natur, og som involverer lokalt og regionalt næringsliv og frivillige. Det er ein føresetnad at fylkeskommunane og kommunane er aktive deltakarar. Arbeidet med Pilegrimsleia og Kultur- og naturreisa vil bli prioritert.

Oppfølging og kontroll

Kontrollen skjer i hovudsak gjennom generell formalia- og sannsynskontroll av innsende prosjektrapportar og årsmeldingar, og av revisorstadfesta årsrekneskapar.

Post 78 Tilskot til sikring og forvaltning av arkeologiske kulturminne, kan overføres, kan nyttast under post 21.

Mål

Sikre og styrkje forvaltninga av arkeologiske kulturminne

Kriterium for måloppnåing

Tiltak for å sikre og forvalte arkeologiske kulturminne

Rapport

I 2010 og 2011 fikk Kulturhistorisk museum ved Universitetet i Oslo, Arkeologisk museum Universitetet i Stavanger, Bergen Museum Universitetet i Bergen, Vitskapsmuseet NTNU og Tromsø museum ved Universitetet i Tromsø tilskotsmidlar frå post 78. Midlane har òg dekt sikringsutgravingar, fagleg assistanse, synfaringar, assistanse i kulturminnekriminalitetssaker med meir.

Tabell 6.13 Tiltak for å sikre og forvalte arkeologiske kulturminne 2010 og 2011

Forvaltningstype	2010 Talet på tilsegner	2010 (i 1000 kroner)	2011 Talet på tilsegner	2011 (i 1000 kroner)
Arkeologiske museum	5	2 228	5	1 900
Sjøfartsmuseum	5	4 395	5	4 400
NIKU	1	217	0	0
<i>Sum</i>		<i>6 840</i>		<i>6 300</i>

Sjøfartsmusea er pålagt ei formell rolle i forvaltninga av automatisk freda kulturminne og skipsfunn jf. Kulturminnelov og ansvarsforskrift. Desse musea er òg regionale kompetansesenter for forvaltning av kulturminne under vatn. Riksantikvaren nyttar tilskotsmidlar til å halde ved lag musea som fagleg kunnskapsbank. Fordelinga mellom musea skjer etter detaljert rapportering på bruk av tilskotet frå det føregåande året.

Tildelingskriterium

Målgruppa er forvaltningsinstitusjonar med ansvar for arkeologiske kulturminne etter gjeldande forskrifter.

Midlane skal nyttast til nødvendig fagleg assistanse til fylkeskommunane og Sametinget i forvaltningssaker, utgifter til nødvendige sikringsundersøkingar og anna sikringsarbeid, og til hjelp i kulturminnekriminalitetssaker ved dei arkeologiske forvaltnings- og sjøfartsmusea. I tillegg skal midlane dekkje saksbehandling og feltundersøkingar ved sjøfartsmusea. Midlane skal òg dekkje nødvendig fagleg underlagsmateriale for Riksantikvarens forvaltningsoppgåver som blir utførde av NIKU.

Oppfølging og kontroll

Oppfølging og kontroll skjer gjennom rapportering om bruk av midlane.

Kap. 4429 Riksantikvaren

		(i 1 000 kr)		
Post	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013
02	Refusjonar og diverse inntekter	2 715	4 052	3 700
09	Internasjonale oppdrag	540	1 498	1 100
16	Refusjon av fødsel- og adopsjonspengar	795		
18	Refusjon av sjukepengar	2 887		
	Sum kap. 4429	6 937	5 550	4 800

Post 02 Refusjonar og diverse inntekter

Posten gjeld refusjonar og innbetalte midlar frå oppdragsverksemd for andre institusjonar m.m., jf. omtale under kap. 1429 post 01. Under posten er det òg budsjettert inntekter ved sal av Riksantikvarens rapportar og andre produkt og inntekter frå det mellombelse nasjonale pilegrimssenteret. Meirinntekter under posten gir grunnlag for meirutgifter under kap. 1429 post 01, jf. forslag til vedtak II nr. 1.

Post 09 Internasjonale oppdrag

Midlane på posten skal finansiere dei tilsvarende utgiftene til verksemd knytt til kompetansenettverket i samband med miljøretta arbeid, jf. omtale under kap. 1429 post 01. Meirinntekter under posten gir grunnlag for meirutgifter under kap. 1429 post 01, jf. forslag til vedtak II nr. 1.

Kap. 1432 Norsk kulturminnefond

(i 1 000 kr)

Post	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013
50	Til disposisjon for kulturminnetiltak	62 406	59 480	61 440
	Sum kap. 1432	62 406	59 480	61 440

Post 50 Til disposisjon for kulturminnetiltak

Regjeringa fremjar forslag om at fondsordninga for Norsk kulturminnefond blir lagt om i 2013, og at Norsk kulturminnefond blir omorganisert som et forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Dei fondsmidlane som skal nyttast til kulturminnetiltak og til forvaltning av fondet vil framleis bli løyvde under denne posten. Dette løyvingsforslaget blir ikkje lenger knytt til avkastning av ein fondskapital, men fastsett under behandling av budsjettforslaget for dei einskilde åra framover. Uteståande tilsegn vil bli ført vidare til ny ordning, mens fondskapitalen, som no er på 1,4 milliardar kroner, blir tilbakeført til statskassa. Tildelingar til freda kulturminne må sjåast i samanheng med kap. 1429 post 72.2.

Mål

Å auka samspelet mellom offentlege og private midlar til vern og utvikling av verneverdige og

freda kulturminne og kulturmiljø. Ordninga skal stimulere til auka verneinnsats frå eigarar og næringsliv, og til meir effektive samarbeidsformer mellom offentlege og private aktørar.

Kriterium for måloppnåing

Aktivitet for å stimulere til vern og riktig utvikling av verneverdige og freda kulturminne og kulturmiljø.

Rapport for 2011

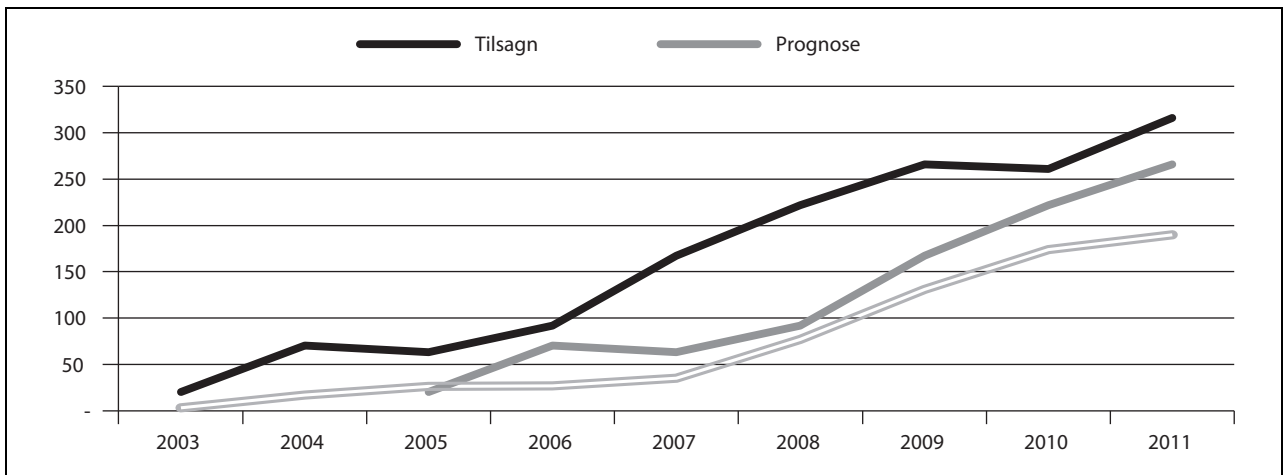
I 2011 vart det brukt 11,5 mill. kroner til forvaltning av Kulturminnefondet. 316 søknader med tilsegner på til saman inntil 61,284 mill. kroner vart innvilga. Kulturminnefondet har hatt auka aktivitetsnivå i 2011. Det vart gitt fleire tilsegner og utbetalt meir midlar enn i 2010. Det vart òg avslutta fleire prosjekt enn i 2010. I dei siste to åra har talet på avslutta prosjekt i høve til innvilga tiltak vist ei noko flatare kurve.

Tabell 6.14 Aktivitet til vern og utvikling av verneverdige og freda kulturminne og kulturmiljø 2010 og 2011

	Tal 2010	Kr 2010	Tal 2011	Kr 2011
Uteståande tilsegner pr. 01.01	589	77 739 401	671	94 154 423
Tilsegner gitt pr. 31.12	259	49 964 500	316	61 284 000
Tilsegner utbetalte og avslutta	167	18 072 624	185	19 892 926
Tiltak trekte/tilbakekalla	10	0	5	0
Tilsegner utbetalte og ikkje avslutta		15 193 544		16 025 550
Avkorta/tilbakeførte tilsegner		283 310		12 472 286
<i>Sum Uteståande tilsegner pr. 31.12</i>	<i>671</i>	<i>94 154 423</i>	<i>797</i>	<i>107 047 667</i>
Rekneskapsført/utbet. 31.12		33 266 168		35 918 476

Når alt talmateriale blir samanstillt viser det at talet på tiltak aukar meir enn talet på slutførte prosjekt. Ei viktig årsak er knytt til Regjeringas krisepakke der Regjeringa løyvde 233 mill. kroner til

bevaring av kulturminne. Krisepakken førte til eit press på handverkarar samtidig som det var ein nedgang i talet på kompetente restaureringshandverkarar. Resultatet var at tiltak vart utsette.



Figur 6.9 Utviklinga i talet på tilsegner og talet på slutførte prosjekt frå 2003 fram til 2012. Lys grå dobbel linje er prognose for slutførte prosjekt når desse er gjennomførte innanfor gjeldande tidsramme

Framstillinga viser utviklinga i talet på tilsegner og talet på slutførte prosjekt frå 2003 fram til 2012.

Kulturminnefondet har etablert søknads- og saksbehandlingsverktøyet Lykillinn. Dette er ein nettbasert database som vil kunne gi viktig informasjon om kva tiltak som blir støtta og korleis tilskota fordeler seg i forhold til satsingsområde og til geografisk spreing.

Tildelingskriterium

Tilskotsmidlane blir fordelte av kulturminnefondets styre etter søknad. Tilskot blir nytta til tiltak som fører til vern og sikring av kulturminne og kulturmiljø og til prosjekt som fremjar verdiskaping, næringsverksemd og aktivitet i lokalsamfunnet. Prosjekt som gir synergieffektar, som løyser ut private midlar eller betydeleg eigeninnsats, skal prioriterast.

Oppfølging og kontroll

Oppfølging skjer overfor tilskotsmottakar gjennom generell formalia- og sannsynskontroll av rekneskap og sluttrapport frå tilskotsmottakaren. I spesielle tilfelle er det òg aktuelt med kontroll på staden for å sjå til at tiltak er gjennomførte etter antikvariske retningslinjer og andre føresetnader for tilskotet.

Midlane frå fondet skal komme i tillegg til dei ordinære løyvingane til kulturminneformål.

Post 90 Fondskapital

Fondskapitalen er på i alt 1,4 mrd. kroner. Denne kapitalen blir tilbakeført til statskassa i samband med omlegginga av fondsordninga.

Kap. 4432 Norsk kulturminnefond

		(i 1 000 kr)		
Post	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013
85	Avkastning frå Norsk kulturminnefond	62 406	59 480	
90	Norsk kulturminnefond			1 400 000
	Sum kap. 4432	62 406	59 480	1 400 000

Post 85 Avkastning frå Norsk kulturminnefond

Denne posten blir oppheva når fondsordninga blir lagt om, jf. omtala under post 50 ovanfor.

Programkategori 12.40 Klima – og forureining

Løyvingsforslaga under denne programkategorien er på om lag 815,6 mill. kroner.

Løyvingane rettar seg mot resultatområda 1 Levande hav og kyst, 2 Livskraftige elvar og innsjøar, 4 Mangfaldige skogar, 9 Giftfritt miljø, 10 Rein luft og 11 Stabilt klima.

Prioriteringane i denne programkategorien konsentrerer seg i hovudsak om helse- og miljøfarlege kjemikaliar (under dette radioaktiv forureining), klima, luftforureining, vassforureining og ei rekkje sektorovergripande område slik som modernisering, forenkling og effektivisering, miljøinformasjon, miljøteknologi, Grøn stat, miljøbevisste innkjøp mv. Nokre av tiltaka er delvis finansierte under programkategori 12.10 (utgreiings- og prosjektmidlar, og midlar til forskning og overvaking), men høyrer naturleg inn under omtala av dei samla tiltaka under programkategori 12.40.

Vassforureining

Miljøvennleg skipsfart

Som ein maritim nasjon med lange tradisjonar er arbeidet med ein meir miljøvennleg skipsfart viktig for Noreg. Miljøvennleg skipsfart er òg eit område der Noreg har ei sterk stilling og stor gjennomslagskraft internasjonalt. I lys av auka skipstrafikk og behovet for strengare miljøkrav innan skipsfarten vil Regjeringa styrkje Noregsbidrag i strategisk internasjonalt arbeid, særleg på klimaområdet. Regjeringa vil òg prioritere handheving av nye og eksisterande miljøkrav, og oppfølging av tiltaka i Regjeringas maritime strategi.

Overgjødsling og nedslamming

Overgjødsling er framleis eit betydeleg forureiningsproblem i Noreg. I ferskvatn er det særlege problem knytte til overgjødsling i område med tett busetnad og/eller landbruksintensive område. I marine område er det særleg lokale fjordområde langs kysten på strekninga svenskegrensa – Stad som er utsette på grunn av utslepp frå kommunalt avløp, industri, landbruksavrenning/avrenning frå land og fiskeoppdrett. Oppfølginga av *Forskrift om rammer for vannforvaltningen* (vassforskrifta) er

sentral i det vidare arbeidet med å redusere problema knytte til overgjødsling og nedslamming.

Oljeforureining

Oljeforureining skuldast både akutte og operasjonelle utslepp frå offshore olje og gassverksemd, skipsfart og landbasert verksemd.

Regjeringas mål er at operasjonelle utslepp av olje ikkje skal medføre helse- eller miljøskade, eller medverke til å auke bakgrunnsnivået av olje over tid. Arbeidet for å nå målet om nullutslepp av miljøfarlege stoff frå petroleumsverksemda er viktig i denne samanhengen.

Vidare skal risikoen for akutt oljeforureining haldast på eit lågt nivå og ein skal kontinuerleg søkje å redusere risikoen ytterlegare, inkludert gjennom kravstilling til privat og kommunal beredskap.

Helse- og miljøfarlege kjemikaliar, under dette radioaktiv forureining

Arbeidet med helse- og miljøfarlege kjemikaliar både internasjonalt og nasjonalt er eitt av Miljøverndepartementets hovudsatsingsområde. Helse- og miljøfarlege kjemikaliar kan framkalle ulike sjukdommar som kreft og allergiar, eller kan skade forplantningsevna og arvestoffet. Miljøgifter blir sakte brotne ned i naturen og hopar seg opp i næringskjedene og er derfor ein alvorleg trussel mot det biologiske mangfaldet, matforsyninga og helsa for kommande generasjonar. Bruken av verkemiddel i kjemikaliepolitikken er lagt opp for å redusere risiko frå helse- og miljøfarlege kjemikaliar generelt, mens det for miljøgiftene er lagt til grunn at alle utslepp skal stansast innan 2020. Det er nødvendig med innsats både nasjonalt, regionalt og globalt for å kunne nå desse måla. Auka kunnskap er svært viktig i dette arbeidet. Kartlegging og overvaking, og arbeid relatert til miljøprøvebanken for miljøgifter, vil framleis vere prioritert.

Kjemikaliearbeidet i EU og globalt

Gjennom kjemikaliergelverket i EØS-området (REACH) og regelverk for biocid og klassifisering

og merking, får vi langt meir kunnskap og kontroll med bruk og utslepp av dei ti tusenvis av kjemikalier som er på marknaden. Hovudansvaret for å gjennomføre REACH ligg hos næringslivet sjølv, men styresmaktene har òg ei rekkje omfattande arbeidsoppgåver knytte til oppfølging og utvikling av REACH. I St. meld. nr. 14 (2006-2007) *Sammen for et giftfritt miljø – forutsetninger for en tryggere fremtid* seier Regjeringa at Noreg skal vere ein aktiv pådrivar i nasjonal og europeisk kjemikalieforvaltning. Noreg skal blant anna vurdere 5-15 miljøgifter med sikte på å foreslå regulering på europeisk nivå. Det blir òg arbeidd for at REACH-regelverket skal handtere nanomaterialar på ein god måte. Det globale kjemikaliearbeidet, bl.a. i Stockholmkonvensjonen og i ein framtidig kvikksølvkonvensjon, er òg vesentleg for at farlege kjemikalier på sikt ikkje skal sleppast ut i miljøet.

Det er derfor vidareført midlar til Klima- og forureiningsdirektoratets arbeid med oppfølging og vidareutvikling av REACH-regelverket.

Forureina sjøbotn og forureina grunn

Regjeringa presenterte i St.meld. nr. 14 (2006-2007) *Sammen for et giftfritt miljø – forutsetninger for en tryggere fremtid*, handlingsplanar for å sikre opptrapping av arbeidet med opprydding i forureina sjøbotn i fjordar og hamner og for opprydding i forureina jord. Handlingsplanane blir følgde opp ved at konkrete oppryddingstiltak blir sette i verk. Der forureinaren er kjent, er hovudverkemidlet for både forureina sjøbotn og forureina jord pålegg etter forureiningslova. Staten medverkar med midlar der det ikkje er mogleg å identifisere dei ansvarlege, eller der det ikkje er rimeleg å påleggje dei ansvarlege dei fulle kostnadene.

Radioaktiv forureining

Miljøverndepartementet arbeider for ei heilskapleg regulering og forvaltning av radioaktiv forureining og radioaktivt avfall, under dette overvaking og kartlegging av ulike kjelder til radioaktiv forureining. Midlane til dette arbeidet blir løyvde over kapittel 1448 med overskrifta *Radioaktiv forureining i det ytre miljø*. Desse midlane går til Statens strålevern.

Avfall

Arbeidet på avfallsområdet skal medverke til å auke ressursutnyttinga og redusere ulike miljøproblem, under dette spreining av helse- og miljøfarlege kjemikalier og utslepp av klimagassar. Det

blir arbeidd med å redusere veksten i avfallsmengdene, stimulere til auka gjenvinning av avfall, og å redusere mengda farleg avfall som ikkje er teke forsvarleg hand om. Vidare tek ein sikte på å redusere genereringa av ulike typar farleg avfall innan 2020 samanlikna med 2005-nivå. Det er etablert fleire verkemiddel for å nå dei nasjonale måla på avfallsfeltet, mellom anna forureiningslova og forskrifter gitt i medhald av lova, avgifter, refusjons- og panteordningar, bransjeavtaler og informasjonstiltak. Forvaltning av regelverk og verkemiddel på avfallsfeltet krev kontinuerleg oppfølging.

Miljøverndepartementet vil leggje fram ein avfallsplan og eit program for avfallsførebygging i tråd med krava i rammedirektivet for avfall.

Klima, luftforureiningar og støy

Klima

Regjeringa legg til grunn at Noreg skal oppfylle utsleppsforpliktinga si under Kyotoprotokollen samtidig som Regjeringa har eit overorda mål om å medverke til at klimaforhandlingane i regi av FN fører fram til ei brei klimaavtale som sikrar ei utvikling i tråd med togradermålet. Klimaproblemet kan berre løysast gjennom brei internasjonal samhandling. Det meste av den konkrete politikken blir likevel avgjort nasjonalt. I Meld. St. 21 (2011-2012) *Norsk klimapolitikk* har regjeringa lagt fram eit breitt sett av verkemiddel og ei rekkje tiltak for å få ned utsleppa av klimagassar og skape teknologiutvikling. Nokre av dei viktigaste tiltaka er eit nytt klima- og energifond, auka CO₂-avgift på sokkelen og satsing på kollektivtrafikk. Klimaforliket av 11. juni 2012 mellom regjeringspartia og Høgre, Kristeleg folkeparti og Venstre gjev semje om enkelte tillegg til klimameldinga, medverkar til ytterlegare konkretisering av verkemidla i klimameldinga og sikrar ein langsiktig klimapolitikk.

Regjeringa vil etablere ei CO₂-kompensasjonsordning for industrien som skal forvaltas av Klima- og forureiningsdirektoratet. Formålet er å oppnå større globale utsleppsreduksjonar ved å hindre karbonlekkasje frå industrien i Europa til land med mindre stram klimapolitikk. Ordninga vil omfatte blant anna produsentar av aluminium, ferrolegeringer, kjemiske produkt og treforedling.

Det norske kvotehandelsystemet er kopla til EUs system og omfattar no i underkant av 40 pst. av norske klimagassutslepp, stigande til omtrent 50 pst. frå neste år. I medhald av EUs reviderte kvotedirektiv vil kvotesystemet frå neste periode (2013-2020) bli vesentleg utvida. Blant anna blir ei

rekkje nye stasjonære industriinstallasjonar inkluderte. Luftfart vart òg ein del av systemet frå 2012. Endringane som er naudsynte i kvotereguleringa, både i lov og forskrift, for å implementere det reviderte kvotedirektivet i norsk rett er no vedtekne.

- Klimagassrekneskapa blir ført vidare gjennom løyvingar til Klima- og forureiningsdirektoratet.
- Det blir kontinuerleg arbeid med å betre utsleppsrekneskapa. For klimagassar har det i fleire år blitt gjort arbeid knytt til rekneskapa i høve til CO₂-opptak i skog. Dette blir ført vidare. I tillegg vart det i 2012 starta eit arbeid med å betre utsleppsrekneskapa for karbon i jord, for å redusere uvisse i anslaga. Dette arbeidet vil gå føre seg ut 2014.
- Overvaking av klimaendringar og luftforureiningar, særleg i nordområda, er av svært stor betydning for kunnskap om verknader av klimagassutslepp og andre miljøskadelege utslepp.

Klima og skoginitiativet

FNs klimapanel anslo i 2007 at avskoging og skogfornyelse i all hovudsak i utvekslingsland, årlig skaper om lag 17 pst. av dei samla, menneskeskapt klimagassutsleppa. Andelen er antageleg redusert dei siste åra, og OECD anslo i mars 2012 andelen til 10 pst. Kyotoprotokollens utsleppsforpliktingar omfattar likevel ikkje denne typen utslepp. I følgje IPCC er reduksjon av utslepp frå avskoging og degradering av skog (REDD) eit viktig og føremålstenleg tiltak i innsatsen mot global oppvarming, fordi det er relativt sett kostnads-effektivt og kan gi store og relativt raske utsleppsreduksjonar. Snarlege tiltak mot avskoging er heilt nødvendige for å oppnå målet om at den globale middeltemperaturen ikkje skal auke meir enn med to grader celsius i forhold til før industrielt nivå. På denne bakgrunnen kunngjorde statsminister Jens Stoltenberg under klimaforhandlingane på Bali i desember 2007 at Noreg er budd på å trappe opp innsatsen for tiltak mot klimagassutslepp frå avskoging og degradering av skog i utviklingsland til inntil 3 mrd. kroner årleg.

Langtransporterte luftforureiningar

Internasjonalt vart det i 2012 vedteke revisjon av Gøteborgprotokollen. I tillegg til dei noverande utsleppsforpliktingane som gjeld frå 2010, tok partane til protokollen på seg nye utsleppsforpliktingar med målar 2020. Noreg har teke på seg følgjande forpliktingar om utsleppsreduksjonar

innan 2020, med 2005 som basisår: svoveldioksid (SO₂): 10 pst. nitrogenoksid (NO_x): 23 pst. flyktige organiske sambindingar unntateke metan (nmVOC): 40 pst., ammoniakk: 8 pst. og små partiklar (PM_{2,5}): 30 pst. Noreg tek del i det faglege arbeidet som vil gi nødvendig kunnskapsgrunnlag for forhandlingar om nye internasjonale forpliktingar om reduksjonar i utsleppa til luft, både gjennom bidrag til det internasjonale arbeidet, og ved å vurdere nytte og kostnader for Noreg av moglege nye forpliktingar. Miljøvernforvaltninga vil framleis medverke til finansiering av internasjonale oppgåver under *Konvensjonen om langtransportert grenseoverskridande luftforureining*. Revisjon av EUs direktiv 2001/81/EF om nasjonale utsleppstak for visse forureinande stoff til luft er òg under førebuing. Direktivet er innlemma i EØS-avtala. Noreg vil òg gjere eigne faglege vurderingar som grunnlag for forhandlingar i EØS-organa om nye utsleppsforpliktingar i eit revidert direktiv. Nasjonalt blir det særleg arbeid med å gjennomføre tiltak og verkemiddel som er nødvendige for å overhalde Noregs utsleppsforpliktingar for nitrogenoksid (NO_x) i Gøteborgprotokollen. Ei hovudoppgåve vil vere å følgje opp avtala mellom Miljøverndepartementet og 15 næringsorganisasjonar for perioden 2011-2017 om reduksjon av NO_x-utsleppa.

Lokal luftforureining

Det er framleis behov for å betre luftkvaliteten i fleire norske byar og tettstader. Endra verkemiddelbruk vil bli vurdert.

Støy

Regjeringa vil føre vidare og følgje opp arbeidet med handlingsplanen mot støy for å nå dei nasjonale støymåla.

Miljø og samfunnsansvar i offentlege anskaffingar

Det er utarbeidd ein handlingsplan for miljø- og samfunnsansvar i offentlege anskaffingar, der tiltak knytt til klima og energi, helse- og miljøfarlege kjemikaliar og biologisk mangfald har fått høg prioritet. Det er utarbeidd rettleiande miljøkriterium for prioriterte produktgrupper.

Statlege verksemder skal ha eit miljøleingsystem som er godt integrert i dei andre styringsystema i verksemda. Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi) har ansvaret for å følgje opp handlingsplanen på nasjonalt nivå både når det gjeld miljømedvitne innkjøp og miljøleing.

Utgifter under programkategori 12.40 fordelte på kapittel

(i 1 000 kr)					
Kap.	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013	Pst. endr. 12/13
1441	Klima- og forureiningsdirektoratet	675 854	699 154	784 969	12,3
1445	Miljøvennleg skipsfart	4 138	4 000	4 132	3,3
1447	Miljøomsyn i offentlege innkjøp	16 476	18 000	14 000	-22,2
1448	Radioaktiv forureining i det ytre miljø	11 000	11 214	12 512	11,6
	Sum kategori 12.40	707 468	732 368	815 613	11,4

Kap. 1441 Klima- og forureiningsdirektoratet

(i 1 000 kr)				
Post	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013
01	Driftsutgifter	331 634	337 786	370 594
21	Spesielle driftsutgifter	22 115	20 095	19 473
22	Statleg ordning for frivillig kjøp av klimavotar	2 437	2 025	2 025
39	Oppryddingstiltak, <i>kan overførast, kan nyttast under postene 69 og 79</i>	90 443	64 760	17 162
69	Oppryddingstiltak, <i>kan overførast, kan nyttast under postene 39 og 79</i>			26 250
71	Grunnstøtte til frivillige miljøorganisasjoner og informasjon og kompetanseformidling om produksjon og forbruk		2 118	2 188
74	Miljømerking, miljøvennlig forbruk og forbruksinformasjon			1 120
75	Utbetaling av pant for bilvrak, <i>overslagsløyving</i>	182 376	221 320	281 320
76	Refusjonsordningar, <i>overslagsløyving</i>	46 849	50 000	50 000
79	Oppryddingstiltak, <i>kan overførast, kan nyttast under postene 39 og 69</i>			14 837
80	Miljømerking, miljøvennlig forbruk og forbruksinformasjon		1 050	
	Sum kap. 1441	675 854	699 154	784 969

Klima- og forureiningsdirektoratet skal setje i verk forureiningspolitikken og arbeide for å oppnå miljøforvaltningas miljømål.

Klima- og forureiningsdirektoratet skal medverke til å:

- redusere klimagassutsleppa
- redusere skadeverknadene av luftforureining

- redusere spreining av helse- og miljøfarlege stoff
- oppnå ei heilskapleg og økosystembasert hav- og vassforvaltning
- auke gjenvinninga og redusere utsleppa frå avfall og støy

- sikre tilgang til oppdatert og påliteleg miljøinformasjon.

Ein viser elles til omtale under del III Miljøforvaltningas resultatområde.

Klima- og forureiningsdirektoratet utøvar følgjande roller for å medverke til å nå miljømåla:

- overvake og informere om miljøtilstanden og utviklinga
- utøve mynde og føre tilsyn etter forureiningslova, produktkontrolllova og klimakvotelova
- styre fylkesmennenes miljøvernavingar innan Klima- og forureiningsdirektoratet sitt ansvarsområde og vere klageinstans for Fylkesmannens vedtak etter forureiningslovgivinga
- utgreie og gi råd overfor Miljøverndepartementet
- gjere tydeleg ansvaret til dei ulike samfunnssektorane for å oppfylle miljøpolitiske mål
- delta i det internasjonale miljøvernsamarbeidet og utviklingssamarbeidet på miljøområdet.

Post 01 Driftsutgifter

Posten dekkjer lønn til faste og mellombels tilsette og andre driftsutgifter for Klima- og forureiningsdirektoratet. Utgiftene omfattar blant anna husleige, reiser, internasjonalt arbeid, informasjon/formidling, kjøp av tenester, IKT-utgifter og drift av miljøinformasjonssystem (for eksempel Miljøstatus i Noreg, kvoteregisteret og Produktregisteret).

Klima- og forureiningsdirektoratet forvaltar fleire forskrifter som heimlar gebyr i samsvar med prinsippet om at forureinar skal betale. Utgiftene til forvaltning av desse ordningane er dekte over denne posten og dei tilsvarande inntektene er førte under kap. 4441 post 04. Dei aktuelle ordningane er:

- konsesjonsbehandling og kontroll i medhald av forureiningsforskrifta
- tilsyn og kontroll med kjemiske stoff og stoffblandingar, i medhald av forskrift om klassifisering og merking mv. av farlege kjemikalier
- deklarasjon av farleg avfall, i medhald av avfallsforskrifta
- drift av EE-registeret, i medhald av avfallsforskrifta
- forvaltning av klimakvoteforskrifta
- eksport og import av avfall

Posten er føreslått styrkt med 2 mill. kroner til Klima- og forureiningsdirektoratet si drift av nettstaden Miljøkommune.no. I tillegg er 0,5 mill. kro-

ner flytta til posten frå kap. 1400, post 21, til same føremål.

Vidare føreslås posten styrkt med 20 mill. kroner til etablering av ein CO₂-kompensasjonsordning. Ordninga skal forvaltas av Klima- og forureiningsdirektoratet og midlane skal nyttast til etableringskostnader, drift og løn i samband med ordninga. Det vil bli fremma behov for ytterligere bevilningar til sjølvkompensasjonane i samband med revidert nasjonalbudsjett.

3,2 mill. kroner til kjøp av tenester hos Folkehelseinstituttet, blant anna toksikologiske prøvar, ligg på denne posten.

Det er flytta til posten frå kap. 1400 post 21 1,9 mill. kroner til klimagassrekneskap – CO₂-opptak i skog (samarbeid med LMD).

Posten er føreslått styrkt med 1 mill. kroner til utvikling og forbetring av utsleppsrekneskapane for enkelte utslepp til luft. Til kompensasjon for lønnsoppgjeret i staten i 2010 er det lagt inn 10,216 mill. kroner og i prisjustering for andre driftsutgifter er det lagt inn 1,484 mill. kroner.

Klima- og forureiningsdirektoratet deltek i dei internasjonale forhandlingane under Klimakonvensjonen, særleg med spørsmål knytte til utsleppsrapportering, kvoteregisteret, forskning og overvaking. Vidare er Klima- og forureiningsdirektoratet Noregs nasjonale kontaktpunkt for FN's klimapanel og koordinerer alle prosessar knytte til klimapanelets arbeid.

Vidare dekkjer posten utgifter til delar av fylkesmennene sitt arbeid med konsesjonsbehandling og kontroll etter forureiningslova, jf. inntekter under kap. 4441 post 06. Inntektene blir tilbakeførte til fylka ved at Klima- og forureiningsdirektoratet utferdar belastningsfullmakt på denne posten til fylkesmennene. Klima- og forureiningsdirektoratet er ansvarleg nasjonal styresmakt og har koordineringsansvar for oppfølging og gjennomføring av REACH i Noreg.

F-gassforordninga

Formålet med ordninga er å redusere utslepp til miljøet av HFK, PFK og SF₆. Ordninga vil styrkje arbeidet med å hindre lekkasjar og stimulere til innsamling og forsvarleg behandling av brukt gass. Forskrift vart fastsett i 2010 og ordninga vart etablert i 2011.

Løyvinga på posten er i 2013 redusert med 5,5 mill. kroner (jf. endring i revidert nasjonalbudsjett for 2012) til 9,5 mill. kroner i samband med driftinga av sertifiseringsordninga for bedrifter og teknisk personell som skal handtere fluorerte klimagassar til kuldetekniske formål. Kostnadene er

dekte ved gebyr for sertifisering, og inntektene er førte på kap. 4441 post 04 Gebyrinntekter. Gebyrinntektene er sette ned med same beløp.

Kap. 1441, post 01 kan overskridast mot tilsvarende meirinntekter under kap. 4441, postane 02 Inntekter, statleg ordning for frivillig kjøp av klimakvotar, 04 Gebyr, 05 Leigeinntekter, 06 Gebyrinntekter, fylkas miljøvernavingdelingar og 09 Internasjonale oppdrag, jf. forslag til vedtak II nr. 1.

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Posten fordeler seg på følgjande område:

Lokalt klimaarbeid

Posten er redusert med 1,4 mill. kroner til arbeidet med lokalt klimaarbeid.

Helse- og miljøfarlege kjemikalier

Midlar til arbeidet med internasjonalt kjemikaliearbeid og til spesielle prosjekt som følgjer opp forslag i stortingsmeldinga om helse- og miljøfarlege kjemikalier er ført vidare. Løyvinga skal blant anna nyttast til å styrkje internasjonal regulering av miljøgifter og kartlegging av miljøgifter. Posten er ført vidare med midlar til oppfølging av EØS/EUs nye kjemikalierregelverk REACH.

Det er flytta 0,8 mill. kroner til arbeidet med stanse bruk og utslepp av miljøgifter til posten. Midlene er flytta frå kap. 1400, post 21.

Farleg avfall – (beredskap)

Posten dekkjer utgifter Klima- og forureiningsdirektoratet kan få ved å måtte fjerne spesielle typar avfall slik som eigarlaus farleg avfall, farleg avfall frå konkursbu eller farleg avfall som eigaren ikkje klarer å ta hand om på ein forsvarleg måte, jf. forureiningslova §§ 74 og 76.

Heilskapelege forvaltningsplanar for norske havområde

Det er vidareført 5,5 mill. kroner til arbeidet med heilskapeleg forvaltning av norske havområde i 2013.

Heilskapeleg vassforvaltning

Midlar til tiltak i oppfølging av vassforskrifta er vidareført med 2 mill. kroner.

Utsleppsrekneskap – luft

Ei bevilging på 815 000 kroner til klimagassregnskap for karbon i jord som er et samarbeid med LMD, er flytta frå kap. 1400, post 21.

Det er lagt inn prisjustering for driftsutgifter på 663 000 kroner.

Oppdrag og utgreiingar (FoU)

I tillegg dekkjer posten utgreiingar og vurderingar knytte til etaten sine saksområde. For 2013 gjeld dette i hovudsak arbeidet med helse- og miljøfarlege kjemikalier, avfall og klima (blant anna overvaking, NO_x-avtala).

Post 22 Spesielle driftsutgifter – statleg ordning for frivillig kjøp av klimakvotar

Klima- og forureiningsdirektoratet har ansvaret for ei statleg ordning for frivillig kjøp av klimakvotar. Formålet med ordninga er å gi verksemdar og privatpersonar høve til å kompensere for eigne utslepp ved at dei betaler for utsleppsreduksjon ein annan stad. Ordninga gir publikum høve til å kjøpe og få sletta godkjente klimakvotar på ein enkel måte. Kvar kvote som blir sletta, inneber ein utsleppsreduksjon på 1 tonn CO₂. Ordninga skal vurderast i løpet av året, og Klima- og forureiningsdirektoratet skal prioritere sal mot private bedrifter.

Kvotane skal seljast med eit påslag som skal dekkje administrative kostnader inkludert etablerings- og investeringskostnader. Klima- og forureiningsdirektoratet vil gjere nødvendige justeringar av administrasjonspåslaget slik at sjølvkostprinsippet blir ivareteke, og tilpasse påslaget til ressursbruken knytt til ulike avtaler om sal av klimakvotar. Det er lagt til grunn ein pris (pr. 30.08.2012) på EUA-kvotar på 58 kroner og CER-kvotar på 20 kroner eksklusive gebyr. Prognosane tilseier eit sal av 15 000 kvotar for 2013. Prisane endrar seg kvar dag og er styrt av markedet. Vi vil vurdere å endre prognosar og prisar i budsjettprosessen for å oppnå realistisk budsjettering.

Det er foreslått ei løyving på 2,025 mill. kroner for 2013. Løyvinga for budsjettet for 2012 var det same.

Posten kan overskridast mot tilsvarende meirinntekter på kap. 4441 post 02, jf. vedtak II nr. 1.

Rapportering for 2011:

I 2011 selde Klima- og forureiningsdirektoratet totalt 33 554 kvotar, der 3500 var EUA-kvotar og 30 054 var CER-kvotar.

Post 39, Oppryddingstiltak, kan overførast, kan nyttast under postane 69 og 79

Posten er knytt til resultatområde 9, Giftrikt miljø.

Posten blir nytta til å dekkje utgifter til undersøkingar og gjennomføring av oppryddingstiltak i grunn og sjøbotn som er forureina med farlege miljøgifter. Løyvinga går i hovudsak til arbeid i tilknytning til opprydding i forureina sjøbotn og til å føre vidare arbeidet med å rydde opp i forureina jord. Fokus for opprydding i forureina sjøbotn vil vere på 17 prioriterte område.

Løyvinga har blitt redusert dei siste tre åra fordi dei fleste oppryddingsprosjekta var i planleggingsfasen og det økonomiske behovet var derfor avgrensa. I tillegg er 8 mill. kroner som var nytta til Jærvassdraget, Morsa og Haldenvassdraget flytta til kap. 1427, post 70. Frå 2012 er fleire av prosjekta for opprydding i forureina sjøbotn ferdig kartlagde og vedtekne gjennomført lokalt med lokal delfinansiering slik at gjennomføringsfasen kan begynne.

Vidare dekkjer posten utgifter til opprydding frå gruver der Miljøverndepartementet er eigar. Miljøverndepartementet er eigar av avgangsdeponiet ved Knaben gruver der tiltak blir ferdigstilt i 2012. Opprydding i forureina jord i barnehagar har òg vore eit viktig prosjekt på posten. Dette prosjektet er no avslutta.

Prinsippet om at forureinar betalar ligg til grunn for arbeidet med opprydding av forureina sjøbotn, og så langt det er rimeleg vil pålegg etter forureiningslova bli nytta som verkemiddel for å sikre opprydding i forureina vatn, grunn og sjøbotn. Det vil likevel vere ulike situasjonar der det er aktuelt at miljøforvaltninga dekkjer delar av utgiftene til undersøkingar, opprydding eller andre tiltak som for eksempel:

- Der staten ved miljøforvaltninga er den ansvarlege for forureininga
- Der den ansvarlege ikkje kan identifiserast, ikkje er betalingsdyktig og/eller av andre grunnar ikkje kan stå for ei god opprydding
- Der det av miljøgrunnar hastar å få rydda opp. Staten forskotterer oppryddingskostnadene for å komme raskt i gang, og vil krevje kostnadene refunderte frå den ansvarlege i etterkant
- Der miljøforvaltninga vil skaffe fram grunnlag for å leggje til rette for kunnskapsinnhenting og formidling
- Der det er nødvendig for å medverke til ei samla opprydding eller anna tiltaksgjennomføring i eit område
- Der det av andre grunnar er urimeleg at den ansvarlege skal dekkje alle kostnadene.

I revidert nasjonalbudsjett for 2012 vart løyvinga på post 39 teknisk justert. Løyvinga vart i tillegg til 39-posten fordelt på to nyoppretta postar; 69 og 79. Prinsippet om at forureinar skal betale ligg til grunn for alle postane. Forslaget om å dele opp løyvinga på denne måten er ei oppfølging av Riksrevisjonens merknader i Dokument 1 (2011–2012) og Innst. 211 S (2011–2012) frå Kontroll- og konstitusjonskomiteen om utbetaling av tilskot over rett post. Løyvinga på kap. 1441 post 39 er foreslått redusert med 41,1 mill. kroner som er fordelte mellom postane 69 og 79. Posten er prisjustert med 1,489 mill. kroner.

Mange av dei store oppryddingsprosjekta i forureina sjøbotn er delfinansierte av kommunar og andre aktørar. Ettersom prosjekta strekkjer seg over fleire år, er det viktig at finansieringa er føreseieleg. Det er foreslått at Miljøverndepartementet i 2013 kan inngå forplikningar for framtidige år til å kjøpe inn materiell og til å gi tilsegn om tilskot ut over gitt løyving under kap. 1441 Klima- og forureiningsdirektoratet, post 39, 69 og 79. Oppryddingstiltak, men slik at samla ramme for nye forplikningar og gammalt ansvar ikkje overstig 25 mill. kroner. Fullmakta til å inngå forplikningar kan nyttast til innkjøp av både tenester og materiell og å til å gi eventuelle tilsegner om tilskot, jf. vedtak VIII.

Posten kan òg nyttast til planvis kartlegging, oppfølging og tiltaksretta overvaking av forureiningssituasjonen (tilstandsdata), til undersøkingar og utgreiingar for å leggje til rette for ein målretta og effektiv innsats i oppryddingsarbeidet og anna kunnskapsoppbygging.

Rapportering for 2011

Arbeidet med opprydding i forureina sjøbotn er godt i gang. Fram til no er undersøkingar gjennomførte i dei fleste av dei prioriterte områda, og i fleire av områda har dei viktigaste oppryddingstiltaka starta. Oppryddinga i Tromsø vert avslutta i 2012 og i Oslo hamn vil dei mindre gjenståande arbeida bli ferdige i 2013. I Kristiansand er dei viktigaste tiltaka gjennomførte og i Trondheim vart opprydding ved Killingdal gruver ferdigstilt, mens opprydding i hamneområdet er planlagt gjennomført i perioden 2012-2015.

Gjennom å samkøyre oppryddingsprosjekt med andre planlagde aktivitetar sikrar ein framdrift, og ein oppnår ei heilskapleg gjennomføring med både miljøvise og økonomiske fordelar. I Harstad skal for eksempel miljøoppryddinga samkøyrast med Kystverkets mudring av farleier, som er ein del av Nasjonal transportplan. Oppryd-

dingsprosjektet starta sommaren 2012 og er planlagt ferdigstilt ved årsskiftet 2013/2014.

Også i dei andre 12 områda blir det arbeidd aktivt, både med kartlegging av forureining og gjennomføring av tiltak i delområde. I tillegg har Klif pålagt ei rekkje kommunale trafikk- og industrihamner å undersøkje kva hamneverksemda medfører av forureining, og fylkesmenn har bede skipsverft om å utgreie tiltaksplanar dersom undersøkingar har vist at det er oppryddingsbehov – noko det så langt har vist seg å vere dei fleste stadene.

Post 69 Oppryddingstiltak, kan overførast, kan nyttast under postane 39 og 79

Posten skal nyttast til å dekkje utgifter som kommunane har til å undersøkje og til å gjennomføre oppryddingstiltak i grunn og sjøbotn som er forureina med farlege miljøgifter. I dei prioriterte tiltaksplanområda for forureina sjøbotn vil kommunen ofte stå for førebuing og gjennomføring av oppryddingstiltak. Posten skal nyttast til delfinansiering av oppryddingsprosjekt i kommunal regi, og der fleire aktørar er med på å finansiere tiltaket. Kommunen må normalt også sjølv medverke med midlar. I perioden 2012/2013 er det venta oppstart av oppryddingstiltak for sjøbotnen i Harstad. Post 69 vart oppretta i revidert nasjonalbudsjett med ei løyving på 26,25 mill. kroner. Sjå òg omtale under kap. 1441 post 39 og 79.

Post 71 Tilskot til frivillige miljøorganisasjonar og allmennyttige stiftelsar innanfor forureiningsområdet

Tilskotsordningane til frivillige miljøorganisasjonar og tilskot til kompetanseformidling og informasjon om miljøvennleg produksjon og forbruk er sett i samanheng og lagt om i statsbudsjettet for 2012. Ein del av omlegginga innebar at frivillige organisasjonar og allmennyttige stiftelsar med ei utprega forureiningsfagleg avgrensing vart flytta til denne posten under kap. 1441. Posten omfattar tilskot til *Norsk vassforeining*, *Norsk foreining mot støy*, tilskot til LOOP og Avfall Noreg sin «Hald Noreg Reint»-kampanje.

Mål

Tilskotsordninga skal medverke til å halde oppe eit utval av demokratisk oppbygde, landsomfattande organisasjonar med arbeid mot forureining som formål, for å sikre frivillig engasjement og

styrkje medverknaden i miljøvernsspørsmål lokalt, regionalt og nasjonalt, basert på fagleg innsikt.

Målet er òg å påverke produksjons- og forbruksmønsteret ved å byggje opp og formidle kompetanse om miljøvennleg produksjon og forbruk, og stimulere til berekraftig praksis i næringsliv, hushald og offentleg verksemd.

Tildelingskriterium

Storleiken på driftstilskota til frivillige organisasjonar blir fastsett bl.a. ut frå ei vurdering av organisasjonenes aktivitetsnivå nasjonalt og lokalt, økonomien deira og alternative høve til finansiering, saman med medlemstalet i organisasjonane. For 2013 er det rekna med tilskot til dei nemnde tilskotsmottakarane på same nivå som for 2012.

Det er ein føresetnad at organisasjonane og stiftelsane sender inn søknad om tilskot.

Det blir fortløpande vurdert om organisasjonane og stiftelsane tilfredsstiller kriteria for å ta imot støtte.

Oppfølging og kontroll

Tilskotsmottakarar blir følgt opp i forhold til at midlane blir nytta som føresett og at tiltak blir gjennomførte. Oppfølging og kontroll går føre seg ved generell formalia- og sannsynskontroll av innsende rapporteringar.

Post 74 Miljømerking, miljøvennleg forbruk og forbrukarinformasjon

Mål

Miljømerking er eit viktig ledd i ein førebyggjande miljøvernpolitikk og gir informasjon til og bevisstgjering av forbrukarar, næringsliv og offentlege verksemder om miljøvennlege val. Miljømerking er òg viktig for å fremje miljøtiltak langs heile produktkjeda, frå uttak av råvarer til produktet blir avfall. Dei offisielle miljømerkeordningane som *Svanen* og *Blomsten* er eit viktig supplement til lov-pålagte krav. Ordningane er nærare omtalt i Barne- og likestillingsdepartementets budsjettproposisjon.

Posten omfattar driftstilskot til Stiftelsen Miljømerking.

Kriterium for måloppnåing

Miljøverndepartementet føreset at midlane blir nytta til å intensivere arbeidet med utvikling av miljøkriterium slik at fleire produktgrupper blir merkte. Det skal særleg leggjast vekt på å utvikle kriteriesett for produktgrupper som medfører stor

miljøbelastning, slik at forbrukarane får betre høve til å gjere miljørette val. Dette vil blant anna vere produktgrupper der innhald av helse- og miljøfarlege stoff og klimagassar er eit problem. Det skal òg fokuserast på tiltak for å få fleire produsentar til å søkje om merket innanfor dei områda der det er utvikla kriterium og til å gi forbrukarar informasjon om spekteret av miljømerkte produkt på marknaden. Merkinga tek òg omsyn til klima ved utviklinga av kriterium.

Tildelingskriterium

Tildeling av midlar er basert på verksemda sitt resultat frå føregåande år og ein konkret søknad om midlar for kommande periode, sett opp mot prioriterte nasjonale miljø- og berekraftsmål.

Oppfølging og kontroll

Drifts- og prosjekttilskota blir følgde opp gjennom krav som blir fastsette i kvart enkelt tilsegnsbrev. Det blir motteke årsrapport og/eller rekneskapsversikt for alle tilsegner, i tillegg til at det er fagleg kontakt med dei enkelte tilskotsmottakarane.

Post 75 Utbetaling av pant for bilvrak, overslagsløyving

Vrakpantordninga rettar seg mot resultatområde 9, Giftrikt miljø. Posten er auka med 60 mill. kroner for 2013. Dei siste åra har det vore innlevert om lag 110 000 bilvrak årleg. Det er venta at innsamlingsnivået held seg stabilt i 2013.

Mål

Målet med vrakpantordninga er å stimulere bileigarar til å levere utrangerte bilar til godkjend biloppsamlingsplass slik at bilvraket kan takast hand om på ein forsvarleg måte og gjenvinnast. Posten dekkjer utbetaling av vrakpant og kostnader ved overføring av vrakpanten til bileigaren. Forskrift om kasserte køyretøy gir produsentar og importørar ansvaret for handtering av kasserte køyretøy. Produsentansvaret er no ein del av avfallsforskriftas kapittel 4 om kasserte køyretøy. Sjølv om ansvaret er lagt på produsentar og importørar, vil Regjeringa inntil anna er avgjort vidareføre dagens statlege avgifts- og panteordning.

Tildelingskriterium

Vrakpanten blir utbetalt av tollregion Midt-Noreg mot kvittering for at bilvraket er levert til god-

kjend biloppsamlingsplass for behandling. Ordinær vrakpant for 2013 er sett til 2 500 kroner, ein auke på 500 kr frå 2012, jf. Prop 1 LS (2012–2013).

Rapport for 2011

I 2011 vart det samla inn 122 000 bilvrak, som er ein auke på 20 pst. frå 2010, då det vart samla inn 102 000 bilvrak. Dette skuldast truleg at det vart gjennomført fleire kampanjar på området.

Oppfølging og kontroll

For å sikre at bilvraket har rett til vrakpant blir kvitteringa kontrollert mot det sentrale motorvognregisteret. Kontrollen skjer elles ved kontroll av lager på oppsamlingsplassane og rekneskap med vedlegg.

Post 76 Refusjonsordningar, overslagsløyving

Posten dekkjer ulike refusjonsordningar retta mot resultatområde 9, Giftrikt miljø, 10 Rein luft og 11 Stabilt klima. Posten dekkjer dessutan utgifter til ulike utgreiingar og tiltak som miljøstyresmakterne har behov for i samband med administrering av ordningane.

Det har vist seg vanskeleg å stipulere utbetalningar til ordninga og overslaga har variert.

Refusjon av smørjeoljeavgifta

Mål

Målet med ordninga er å stimulere til auka innlevering av spillolje til miljøgodkjent behandling. Spillolje er brukt smørjeolje og transformatorolje og er klassifisert som farleg avfall. Smørjeolje er, med unntak av enkelte bruksmåtar, pålagt smørjeoljeavgift, jf. St.prp. nr. 1 (2007–2008) *Skatte-, avgifts- og tollvedtak*, kap. 5542 post 71. Det vises til Finansdepartementets budsjett, kapittel om avgiftsplikt på mineralolje og bensin.

Kriterium for måloppnåing

Kriterium for måloppnåing er totalt innsamla kvantum av spillolje.

Tildelingskriterium

Det blir utbetalt refusjon for dei fleste typar brukt smørjeolje og andre brukte oljer (transformatoroljer med meir) med tilsvarende eigenskapar, med unntak av blant anna spillolje som kjem frå større

skip (større enn 250 fot) i internasjonal sjøfart. Refusjonen blir utbetalt til større mottaksanlegg (tankanlegg) med førehandstilsegn frå Klima- og forureiningsdirektoratet. I tilsegna er det fastsett ein del vilkår som refusjonsmottakar har plikt til å rette seg etter. Krav om utbetaling blir kontrollerte i forhold til førehandstilsegna.

Rapport for 2011

Innsamlingsgrad for spillolje (med og utan rett til refusjon) er i dag i underkant av 90 pst. og har vore stabil dei siste åra. I 2010 var total mengd innsamla spillolje på om lag 38 000 m³, av dette i underkant av 24 000 m³ med rett på refusjon. I 2011 vart det totalt samla inn 38 426 m³ der 25 125 m³ hadde rett til refusjon. Differansen mellom refusjon og innlevert mengde skuldast i stor grad at innsamla mengde inneheld ein del vatn.

Oppfølging og kontroll

Oppfølginga blir ivareteken gjennom statistikk over årleg innsamla spillolje. Ved kontroll i tankanlegga dei siste åra er det konstaterert mange brot på ordninga for refusjonar. Klima- og forureiningsdirektoratet følgjer opp brota ved å nekte refusjonsutbetaling eller krevje tilbakebetaling av feilaktig utbetalte refusjonar. Strengare reaksjonar som tilbaketrekking av tilsegna eller melding til politiet blir òg vurderte i alvorlege tilfelle.

Refusjon av avgift på Trikloret (TRI)

Mål

Målet med ordninga er å hindre utslepp til miljøet av TRI frå TRI-haldig avfall, og den er eit verkemiddel som skal medverke til at avgiftssystemet verkar optimalt.

Trikloret (TRI) er ei miljøgift. Bruk og utslepp skal reduserast vesentleg. TRI, som er eit løsemiddel som først og fremst blir brukt til avfeiting i industrien, vart frå 1. januar 2000 pålagt avgift, jf. St.prp. nr. 1 (1999-2000) *Skatte-, avgifts- og tollvedtak*. Posten dekkjer utbetaling av refusjon og utgifter til informasjon og administrasjon av ordninga. Det har dei siste åra vore få utbetalningar gjennom ordninga som følgje av at bruken av ny TRI er kraftig redusert. Det er ikkje venta vesentlege endringar i 2012.

Tildelingskriterium

TRI-haldig avfall skal leverast til godkjent mottak eller behandlingsanlegg for farleg avfall, og ein vil

få delvis refusjon av den innbetalte avgifta for den mengd TRI som finst i avfallet. For å stimulere til raskare utfasing av bruken av TRI vart refusjons-satsen sett til 25 kroner per kilo, noko som utgjer under halvparten av avgiftssatsen.

Rapport for 2011

I 2011 vart ein søknad om utbetaling av refusjon motteken og innvilga.

Oppfølging og kontroll

Oppfølginga skjer gjennom statistikk over årleg innsamla mengd TRI. Anlegg som tek imot farleg avfall og gjenvinningsverksemda skal vere godkjende av Klima- og forureiningsdirektoratet.

Avgifta har medverka til ein kraftig reduksjon i etterspørselen etter ny TRI. På grunn av dei små mengdene som er i bruk og som er omfatta av refusjonssystemet, vil ein vurdere om det er føremålstenleg å vidareføre refusjonsordninga eller om ein kan sikre innlevering av TRI-haldig avfall på andre måtar.

Refusjon av avgift på hydrofluorkarbon (HFK) og perfluorkarbon (PFK)

Mål

Refusjonsordninga er heimla i forskrift 1. juni 2004 nr. 930 om gjenvinning og behandling av avfall (avfallsforskrifta), kapittel 8. Hydrofluorkarbon (HFK) blir i første rekkje nytta i kjøle- og fryseanlegg, varmepumper og mobil luftkondisjonering.

Formålet med ordninga er å redusere utslepp til miljøet av HFK og PFK. Gassane er klimagassar, og reguleringa av desse er ein del av strategien for å redusere utsleppa av klimagassar i samsvar med Kyotoprotokollen. Ordninga med avgift og refusjon skal medverke til meir bruk av miljøvennlege hjelpemedium og mindre bruk av dei mest skadelege HFK/PFK-gassane, stimulere til produktutvikling, styrkje arbeidet med å hindre lekkasjar og stimulere til innsamling og forsvarleg behandling av brukt gass. Målgruppe for ordninga er aktørar som har større mengder HFK- og PFK-haldig avfall.

Tildelingskriterium

Forskrifta inneber at kuldebransjen og andre som leverer HFK og PFK til godkjent destruksjonsanlegg, kan krevje refusjon. Føresetnaden er dokumentasjon som viser kva for mengd og typar av HFK og PFK som er leverte.

Det blir utbetalt refusjon for den mengda HFK og PFK som er levert til godkjent destruksjonsanlegg for destruksjon. Refusjonssatsane vil vere lik dei gjeldande differensierte avgiftssatsane for avgifta på HFK og PFK ved innleveringstidspunktet, jf. Stortingets årlege avgiftsvedtak og forskrift 11. desember 2001 nr. 1451 om særavgifter § 3-18-2.

Rapportering 2011

I 2011 vart ingen tankar med HFK/PFK sende til destruksjon. Det er til og med august 2012 samla inn fire tankar.

Innhaldet i tankane er i all hovudsak ulike blandingar av HFK-gassar, då PFK-gassar er svært lite brukt i Noreg.

Oppfølging og kontroll

Klima- og forureiningsdirektoratet fører tilsyn med refusjonsordninga, jf. avfallsforskrifta § 17-3. Mengd HFK/PFK som blir samla inn og sendt til destruksjon varierer mykje frå år til år. Grunnen er at gassen blir innsamla på store tankar. Når ein tank er full, blir den sendt til forsvarleg destruksjon. Kvar tank som blir sendt til destruksjon

utløyser om lag 2-4 mill. kroner til utbetaling i refusjon, avhengig av samansetninga av gassane i tanken.

Post 79 Oppryddingstiltak, kan overførast, kan nyttast under postane 39 og 69

Posten skal nyttast til å dekkje utgifter som kommunale og interkommunale selskap/verksemder, private verksemder og privatpersonar har til å undersøkje og gjennomføre oppryddingstiltak i grunn og sjøbotn som er forureina med farlege miljøgifter. Posten skal nyttast til delfinansiering av utgreiings- og oppryddingskostnader. Prinsippet om at forureinar betaler ligg til grunn ved vurdering av om det skal givast tilskot. I Tromsø vil omfattande opprydding av forureina sjøbotn i regi av Tromsø Hamn KF avsluttast i 2012. Posten vart oppretta i revidert nasjonalbudsjett med ei løyving på 3,8 mill. kroner. Ein viser til omtale under kap. 1441 postane 39 og 69.

Post 80 Miljømerking, miljøvennleg forbruk og forbrukarinformasjon

Posten er flytta til nytt kap. 1441, post 74.

Kap. 4441 Klima- og forureiningsdirektoratet

(i 1 000 kr)

Post	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013
02	Inntekter, statleg ordning for frivillig kjøp av klimakvotar	3 174	2 161	2 161
04	Gebyr	35 922	40 759	35 259
05	Leigeinntekter	413	343	354
06	Gebyrer, fylkas miljøvernnavdelingar	18 471	22 000	22 000
07	Gebyrinntekter (Kvotesystemet)	7 786	10 600	10 600
09	Internasjonale oppdrag	6 423	5 958	6 155
15	Refusjon arbeidsmarknadstiltak	88		
16	Refusjon av fødsel- og adopsjonspengar	4 292		
18	Refusjon av sjukepengar	3 217		
	Sum kap. 4441	79 786	81 821	76 529

Post 02 Inntekter – statleg ordning for frivillig kjøp av klimakvotar

Post 02 Inntekter, statleg ordning for frivillig kjøp av klimakvotar har ei løyving på 2,161 mill. kroner i budsjettet for 2013, det same som i saldert budsjett 2012, jf. omtale under kap 1441 post 22 Statleg ordning for frivillig kjøp av klimakvotar.

Post 04 Gebyrinntekter

Posten er redusert med 5,5 mill. kroner i samband med nedjusterte overslag for F-gassforordninga. Ny løyving på posten er 35,259 mill. kroner. I samsvar med prinsippet om at forureinaren skal betale, er det innført gebyr på ulike område innanfor forureiningsområdet. Posten omfattar Klima- og forureiningsdirektoratets inntekter frå følgjande ordningar:

- gebyr frå utferding av sertifikat under ei sertifiseringsordning for bedrifter og personell som handterer fluorerte klimagassar (forskrift om fluorerte gassar). Ordninga er ein del av EØS-avtala som regulerer dei fluorerte klimagassane HFK, PFK og SF₆ gjennom krav til blant anna lekkasjetesting og kvalifikasjonar til teknisk personell
- gebyr for konsesjonsbehandling og kontroll i medhald av forskrift om avgrensing av forureining (forureiningsforskrifta)

- gebyr for tilsyn og kontroll med kjemiske stoff og stoffblandingar, i medhald av forskrift om klassifisering og merking m.v. av farlege kjemikalier
- gebyr for deklarasjon av farleg avfall, i medhald av avfallsforskrifta. Verksemder som leverer farleg avfall skal fylle ut eit deklarasjonsskjema med opplysningar om avfallets opphav, innhald og eigenskapar. Det er fastsett eit gebyr for denne deklarasjonen, og gebyret skal dekkje Klima- og forureiningsdirektoratet sine kjøp av tenester ved drift av systemet
- gebyr for drift av produsentregister for elektriske og elektroniske produkt (EE-registeret), i medhald av avfallsforskrifta. Alle som omset elektriske og elektroniske produkt (EE-produkt) i Noreg pliktar enten å ha eit eige retursystem som tek seg av desse produkta når dei blir avfall, eller å melde seg inn i eit kollektivt retursystem som tek seg av desse forpliktningane på deira vegner
- gebyr for eksport og import av avfall. Verksemder som importerer eller eksporterer meldepliktig avfall må ha løyve til dette.

I tillegg vil det på denne posten kunne komme inntekter frå andre ordningar, som for eksempel:

- Gebyr for behandling av søknader om godkjenning av biocidprodukt. Biociddirektivet vart ein del av EØS-avtala i 2003 og har blitt implementert i norsk lovverk gjennom biocidfor-

skrifta. Biociddirektivet krev at nasjonale styresmakter etablerer gebyrordningar som dekkjer dei kostnadene styresmaktene har ved gjennomføring av direktivet.

Kap. 1441 post 01 Driftsutgifter kan overskridast mot tilsvarende meirinntekter under denne posten, jf. forslag til vedtak II nr. 1.

Post 05 Leigeinntekter

Inntektene omfattar dei leigeinntektene Klima- og forureiningsdirektoratet har i samband med utleige av nokre kontorlokale og utleige av konferansesenteret. Meirinntekter under posten gir grunnlag for meirutgifter under kap. 1441 post 01 Driftsutgifter, jf. forslag til vedtak II nr. 1.

Post 06 Gebyrinntekter – fylkesmannsembetas miljøvern-avdelingar

Forureiningsforskrifta vart frå 2007 endra slik at Fylkesmannen kan krevje gebyr for arbeid med konsesjonsbehandling og kontroll. Fylkesmannens gebyrinntekter er førte under denne posten. Meirinntekter under posten gir grunnlag for meirutgifter under kap. 1441 post 01 Driftsutgifter, jf. forslag til vedtak II nr. 1.

Post 07 Gebyrinntekter (kvotesystemet)

Klima- og forureiningsdirektoratet forvaltar kvoteforskrifta. Verksemdar som er omfatta av kvoteplikta må ha løyve frå Klima- og forureiningsdirektoratet til kvotepliktige utslepp, i tillegg til eit godkjent program for utrekning og måling av utsleppa. Dei kvotepliktige verksemdene sine årlege utsleppsrapportar blir kontrollerte og verifiserte av Klima- og forureiningsdirektoratet.

I tråd med føresegnene i kap. 8 i kvoteforskrifta skal Klima- og forureiningsdirektoratets kostnader ved dette arbeidet finansierast av gebyr. Dette er i samsvar med EUs reglar. Det er ikkje knytt meirinntektsfullmakt til denne posten.

Klima- og forureiningsdirektoratet har òg ansvaret for å etablere og drifte det elektroniske kvoteregisteret. Utslepp av CO₂ frå luftfart er òg omfatta av kvoteplikta.

Post 09 Internasjonale oppdrag

Inntektene er knytte til internasjonalt miljøsam arbeid og bistandsarbeid med Utanriksdepartementet, Norad og andre. Inntektene skal nyttast til for eksempel institusjonsbygging i samarbeidsland. Dette samarbeidet vil bli utvikla vidare og trappa opp, jf. kap. 1441 post 01 Driftsutgifter. Kap. 1441 post 01 Driftsutgifter kan overskridast mot tilsvarende meirinntekter under denne posten, jf. forslag til vedtak II nr. 1.

Kap. 1445 Miljøvennleg skipsfart

(i 1 000 kr)

Post	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013
21	Spesielle driftsutgifter	4 138	4 000	4 132
	Sum kap. 1445	4 138	4 000	4 132

Rolle og oppgåver for Sjøfartsdirektoratet:

Sjøfartsdirektoratet er underlagt Miljøverndepartementet i saker som gjeld forureining og vern om det marine miljøet, og utfører viktig arbeid innanfor dette området. Arbeidet omfattar bl.a. utgreiingsoppgåver, utarbeiding av forskrifter, utføring av sertifikat, flaggstatskontrollar og hamnestatskontrollar. Sjøfartsdirektoratet utfører dessutan betydelege internasjonale oppgåver på miljøområdet retta mot FN's sjøfartsorganisasjon IMO,

EU, Nordsjøsam arbeidet og Det arktiske samarbeidet.

Sjøfartsdirektoratet har som ei av sine hovudmålsetjingar å medverke til at skipsfarten er ei miljøvennleg transportform. Dette inneber at direktoratet skal medverke til at norsk maritim verksemd er minst like miljøeffektiv som alternative transportformer, og har gode tekniske og operasjonelle forhold som førebyggjer miljøskadar. I tillegg skal direktoratet medverke til god tryggleik mot forureining ved effektivt tilsyn av norske skip og hamnestatskontroll av framande skip.

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Posten medverkar til å dekkje lønn til faste og mellombels tilsette og driftsutgifter for Sjøfartsdirektoratet i arbeidet med ein miljøvennleg skipsfart. Reduksjonar i utslepp av SO₂, NO_x og klimagassar står sentralt i dette arbeidet. Vidare skal

det gjennomførast tiltak for å redusere faren for utilsikta introduksjon og spreieing av framande arter i ballastvatn. Det blir arbeidd for ein ny konvensjon som tek sikte på forsvarleg opphogging av skip. Vidare dekkjer posten midlar knytte til utgreiingar, informasjon, internasjonalt arbeid og formidling relatert til miljøspørsmål.

Kap. 1447 Miljøomsyn i offentlege innkjøp

(i 1 000 kr)

Post	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013
21	Spesielle driftsutgifter	16 476	18 000	14 000
	Sum kap. 1447	16 476	18 000	14 000

Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi) vart oppretta under Fornyings- og administrasjonsdepartementet frå 1. januar 2008. Eitt av hovudarbeidsområda for direktoratet vil vere å leggje til rette for samfunnsstenlege, kostnadseffektive og kvalitetsrette offentlege innkjøp og å arbeide for at miljøbelastninga knytt til offentlege innkjøp blir minimert. Miljøbevisste offentlege nyskaffingar vil vere hovudarbeidsområdet til direktoratet innafør Miljøverndepartementets ansvarsområde. Det vil vere heilt sentralt for direktoratet å sikre at miljøomsyn blir integrerte som ein naturleg del av den generelle innkjøpspolitikken i all offentlig verksemd. Direktoratet har ansvar for å følgje opp handlingsplanen for miljø- og samfunnsansvar i offentlege anskaffingar på dei områda som gjeld miljøomsyn.

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Posten skal medverke til å dekkje lønn til faste stillingar og driftsutgifter for Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi) sitt arbeid med miljøbevisste offentlege nyskaffingar og miljøeiing. Dette vil omfatte ansvar for å vidareutvikle verkemiddel og sikre at handlingsplanen for miljø- og samfunnsansvar blir gjennomført i praksis, under dette å fremje og følge opp bruken av miljøeiingssystem i stat og kommune med fokus på effektivisering og synleggjering av resultat, særleg når det gjeld miljøansvarlege offentlege nyskaffingar. Krav til miljøomsyn i offentlege bygningar er ein del av handlingsplanen for miljø- og samfunnsansvar. Her er

det høve til store miljøforbetringar, dersom dei riktige krava vert stilte, til dømes krav til energibruk, miljøfarlege stoff, livsløpfokus med meir. Direktoratet for forvaltning og IKT vil styrkje innsatsen på dette området, blant anna gjennom satsing på kompetansefremjande tiltak, rettleiing, portal for bygg, anlegg og eigedom, verktøy for livsløpskostnader med meir. Posten er redusert med 4 mill. kroner då den faglege støttenesta (knutepunkt) i kvart fylke/region blir avslutta i 2012. Difi skal på bakgrunn av den erfaringa som er trekt, arbeide vidare for kompetansefremjande tiltak og spreieing av dei som medverkar til å minimere miljøbelastning ved offentlege innkjøp. Posten skal vidare dekkje drifts- og utgreiingsmidlar, informasjon, faglege råd til Miljøverndepartementet som grunnlag for politikkkutforming, bistand til Miljøverndepartementet i internasjonalt arbeid på området og formidling relatert til miljøspørsmål. Direktoratet skal setje i verk Regjeringas politikk på områda miljøansvar ved offentlege nyskaffingar og miljøeiingssystem.

Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi) skal vere eit nasjonalt kompetansesenter for miljø- og samfunnsansvarlege offentlege nyskaffingar. Kompetansefremjande tiltak og arbeidet med miljøeiing i statlege etatar blir ført vidare. Direktoratet skal kartleggje potensialet for innovative, offentlege nyskaffingar, deriblant å auke det offentlege sin kompetanse på metodikk og tiltak for å gjennomføre nyskaffingar som fremjar utvikling av miljøteknologi.

Kap. 1448 Radioaktiv forureining i det ytre miljø

(i 1 000 kr)

Post	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013
01	Driftsutgifter	11 000	11 214	12 512
	Sum kap. 1448	11 000	11 214	12 512

Rolle og oppgaver for Statens strålevern:

Statens strålevern er Miljøverndepartementets direktorat på området radioaktiv forureining og anna stråling i det ytre miljøet, og forvaltar som ledd i dette dei delane av stråle- og miljøvernlovgivinga som regulerer dette fagområdet. Strålevernet har òg ansvar for fagleg utgreiingsverksemd og tilsyn med radioaktiv forureining og for å koordinere nasjonal overvaking av radioaktiv forureining i det ytre miljøet. Dette blir gjennomført i samarbeid med andre relevante institusjonar og fagmiljø.

Resultat frå dei nasjonale programma for overvaking av radioaktiv forureining i det ytre miljøet viser ingen dramatiske endringar i nivå eller trendar. Nivåa av technetium-99 langs norskekysten viser vidare nedgang som følgje av reduserte utslepp frå Sellafield etter 2002. Den marine delen av overvakingssystemet er revidert noko med sikte på tilpassing til arbeidet med forvaltningsplanane og til arbeidet med å utvikle ei ny avtale om marin overvaking i OSPAR. Strålevernet deltek i leinga av komiteen i OSPARs radioaktivitetskomité (RSC) i perioden 2009-2011 og leier ekspertgruppa for radioaktiv forureining under Den blanda norskrussiske miljøvernkommissjonen.

Post 01 Driftsutgifter

Midlane under denne posten er retta mot resultat-område 9 Giftfritt miljø. Løyvinga er foreslått auka med 1 mill. kroner som er rammeoverført fra kap. 1400 post 21 til Strålevernet sitt arbeid på Svalbard.

Statens strålevern si fremste oppgåve er å styrkje forvaltning og rådgivingsverksemd under Miljøverndepartementets ansvarsområde. Dette omfattar kartlegging av radioaktivt avfall og avfallsstraumar, arbeide med miljøutfordringar i nord- og polarområda, vurdering av norsk oppfyl-ling av OSPARs målsetjingar, og formidling. Midlane i 2012 vil i første rekkje bli brukte til å implementere ny miljøforskrift, intensivere arbeidet med ny forvaltningsplan for nordområda og samarbeid i ekspertgruppa under den norskrussiske miljøkommisjonen.

Posten dekkjer utgifter som Statens strålevern har til lønn og godtgjersler for faste og mellom-bels tilsette. Vidare dekkjer posten utgifter knytt til oppdragsverksemd, ordinære driftsutgifter og utgifter knytte til etatens samla utgreiings- og rådgivingsverksemd på området radioaktiv forureining i det ytre miljøet.

Programkategori 12.50 Kart, geodata og eigedomsinformasjon

Løyvingane under programkategori 12.50 høyrer inn under verkemiddelområde Kunnskap og stad-data. Programkategorien omfattar verksemda i Kartverket, som er det nasjonale fagorganet for kart, geodata og eigedomsinformasjon. Kartverket har under dette ansvar for å etablere og for-

valte nasjonale kartseriar og halde register oppdaterte. Det administrative ansvaret for tinglysing i fast eigedom og burettar vart overført til Miljøverndepartementet i 2010. Programkategori 12.50 omfattar etter dette også tinglysing i fast eigedom og burettar.

Utgifter under programkategori 12.50 fordelte på kapittel

					(i 1 000 kr)
Kap.	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013	Pst. endr. 12/13
1465	Statens kartverk, arbeid med tinglysing og nasjonal geografisk infrastruktur	644 772	630 917	720 994	14,3
2465	Statens kartverk	12 736	12 000	12 000	0,0
	Sum kategori 12.50	657 508	642 917	732 994	14,0

Kap. 1465 Statens kartverk, arbeid med tinglysing og nasjonal geografisk infrastruktur

					(i 1 000 kr)
Post	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013	
01	Driftsutgifter	215 265	194 431	224 504	
21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overførast</i>	429 507	436 486	450 890	
30	Geodesiobservatoriet i Ny-Ålesund, <i>kan overførast</i>			45 600	
	Sum kap. 1465	644 772	630 917	720 994	

Post 01 Driftsutgifter

Løyvinga dekkjer lønn og andre driftskostnader knytte til rettsregistreringar av burettar og tinglysing i fast eigedom, under dette inntil 2 mill. kroner til arbeid i departementet. Løyvinga blir for Kartverket sett på som ei inntekt, slik at tilsvarende beløp blir inntektsførte under kap. 2465 Statens kartverk, post 24.1 Driftsinntekter. I 2011 vart det gitt ei ekstraløyving i nysalderinga for drifta av tinglysingssystemet Regina. I 2013 gjer

regjeringa framlegg om at utgiftene til Regina bli dekte over kap. 1465, post 01. Dette representerer ein auke på 25,8 mill. kroner.

Post 21 Spesielle driftsutgifter, kan overførast

Løyvinga dekkjer lønn og andre driftskostnader knytte til etablering og drift av den nasjonale infrastrukturen for geografisk informasjon. Løyvinga blir sett på som ei inntekt for Kartverket, slik at til-

svarande beløp blir inntektsført under kap. 2465 Statens kartverk, post 24.1 Driftsinntekter.

Posten er foreslått auka med 14,4 mill. kroner i 2013. Dette er ei pris- og avgiftsjustering og utgjør ein auke på 3,3 pst.

Det er foreslått ei fullmaktsramme i 2013 på 90 mill. kroner for å kunne bestille kartgrunnlag, under dette bestille kartleggingstenester og inngå avtaler om kartleggingssamarbeid som går over fleire år, jf. forslag til vedtak VI nr. 2.

Post 30 Geodesiobservatoriet i Ny-Ålesund, kan overførast

Arbeidet med å byggje nytt geodesiobservatorium i Ny-Ålesund starta i 2012 etter løyving i revidert nasjonalbudsjett. Den nye post 30 skal dekkje dette arbeidet, som vil halde fram til den gamle antenna blir riven i 2021. Nytt observatorium skal stå ferdig innan utgangen av 2017. Fram til 2021

vil det nye og det gamle anlegget bli samkøyrde før den gamle antenna blir riven.

Observatoriets VLBI antenne (VLBI – Very Long Baseline Interferometry) tek imot signal frå verdsrommet. Dette gjer det mogleg å kartleggje rørsler i jordoverflata, kor fort jorda roterer og jordas nøyaktige plassering i verdsrommet. Kartlegginga er nødvendig for å kalkulere bana til jordobservasjonssatellittane. Presise satellittbaner er naudsynt for nøyaktig klimaovervaking og all satellittbasert verksemd.

Det er foreslått at Kartverket i 2013 kan ha ei bestillingsfullmakt for å kunne inngå forplikningar for framtidige år til å kjøpe inn materiell og tjene under kap. 1465, post 30, men slik at samla ramme for nye forplikningar og gammalt ansvar ikkje overstig 150,4 mill. kroner, jf. vedtak V. Etableringa av observatoriet handterast som eit sjølvstendig prosjekt og inngår ikkje i Kartverkets kapitalbalanse.

Kap. 2465 Statens kartverk

(i 1 000 kr)

Post	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013
24	Driftsresultat			
45	Større utstyrsinnkjøp og vedlikehald, <i>kan overførast</i>	12 736	12 000	12 000
	Sum kap. 2465	12 736	12 000	12 000

Midlane under kapitlet er i hovudsak retta mot verkemiddelområde Kunnskap og staddata.

Rolle og oppgåver for Kartverket

Miljøverndepartementet legg vekt på at Kartverket skal vere eit tydeleg nasjonalt fagorgan innan sitt fagområde.

Kartverket har to hovudoppgåver:

- byggje og vedlikehalde ein nasjonal geografisk infrastruktur for sjø og land, og syte for at brukarane får enkel og effektiv tilgang til geografisk informasjon (geodata)
- ansvaret for tinglysing i fast eigedom og burettar

Kartverket skal delta i forskning og utvikling av geografisk informasjonsteknologi, og samarbeide med norsk industri og kartbransje, bl.a. om eksportretta tiltak. Kartverket skal syte for tilgang og forvaltning av geodata og eigedomsinforma-

sjon. Kartverket har ansvar for å samordne standardar og regelverk med andre land.

På enkelte område blir basisproduksjonen på kart- og geodataområdet forsert ut over det løyvinga over kap. 1465 post 21 gir grunnlag for, gjennom tilskot frå brukarar eller samarbeid om felles geodataprojekt. Fleire av Kartverkets produksjonsmål på kart- og geodataområdet føreset at budsjetterte samfinansieringsprosjekt blir realiserte.

Viktige målsetjingar for Kartverket i 2013 vil vere:

- Forbetre sjømålingane langs norskekysten og medverke til samarbeid med andre offentlege maritime etatar på sjøtryggleiksområdet
- etablere norsk marin djupnedatabase (NMDB) og leie og koordinere ei internasjonal offisiell elektronisk karttjeneste for å styrkje tryggleiken til sjøs bl.a. gjennom «Primar»-samarbeidet
- vere nasjonal forvaltar og formidlar av kart, geodata og eigedomsinformasjon, under dette tinglysingsinformasjon

- etablere standardar for det kartfaglege området, harmonisert mot andre fagområde
- leie arbeidet, etablere, forvalte og gjere tilgjengeleg ein infrastruktur av stadfesta (koordinatbestemt) informasjon som ein viktig og integrert del av Noreg digitalt
- bygge opp rolla som nasjonal geodatakoordinator
- bidra til kvalitetssikring av plandata (Noreg digitalt)
- vidareutvikle det offisielle eigedomsregisteret (matrikkelen)
- arbeide vidare med omstrukturering av grunnboka og legge til rette for utvikling av ny elektronisk tinglysing
- vidareutvikle ein funksjonell og påliteleg tinglysingsorganisasjon
- gjennomføre arbeide med nytt observatorium, og drifte og utføre målingar ved geodesiobservatoriet i Ny-Ålesund bl.a. knytt til globale endringar i klima, havnivå og rørsler i jordoverflata
- oppgradere IKT-infrastruktur (jf. miljøforvaltningas IKT-strategi)
- forbetre kontrolltenesta (CPOS) slik at norske brukarar kan få cm-grannsemnd med bruk av GPS (Global Positioning System) og andre satellittbaserte posisjonstenester
- forbetre digital høgdemodell

Post 24 Driftsresultat:

		(i 1 000 kr)		
Underpost	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013
24.1	Driftsinntekter	-958 582	-964 917	-1 054 000
24.2	Driftsutgifter, <i>overslagsløyving</i>	895 335	948 785	1 039 090
24.3	Avskrivningar	10 813	13 930	12 538
24.4	Renter av statens kapital	2 241	2 202	2 372
24.5	Til reguleringsfondet	50 193		
Sum post 24				

Kartverket er ei statleg forvaltningsbedrift som styrer den interne økonomien etter bedriftsøkonomiske rekneskapsprinsipp, mens statsrekneskapa blir rapportert etter kontantprinsippet.

Arbeidet til Kartverket er finansiert på fleire måtar. I tillegg til den direkte løyvinga over budsjettet til Miljøverndepartementet (kap. 1465) kjem samfinansiering og inntekter frå formidling av kart, geodata og eigedomsinformasjon. Tinglysingsge-

byra inngår ikkje i inntektsgrunnlaget til Kartverket, men blir ført brutto på kap. 4465 Tinglysing.

Kartverket har inga kommersiell rolle. Driftsresultatet i budsjettet er såleis sett til kr 0.

Underpost 24.1 Driftsinntekter

Kartverkets bedriftsøkonomiske driftsinntekter fordeler seg som følgjer:

Tabell 6.15 Statens kartverks driftsinntekter

		(i mill. kr)		
		Rekneskap 2011	Plan 2012	Plan 2013
Tildeling frå departementet, jf. kap. 1465		643	652	719
Samfinansiering		204	263	210
Inntekter og godtgjersler frå formidling av kart, geodata og eigedomsinformasjon		89	138	125
Sum driftsinntekter		936	1053	1054

Rekneskap 2011 er i tabellen ført opp i samsvar med Kartverkets bedriftsøkonomiske rekneskap. Plan 2012 refererer seg til Prop. 1 S (2011-2012), jf. Prop. 111 S (2011-2012). Samfinansiering og formidlingsinntekter er baserte på prognose frå Kartverket, og er avhengig av aktivitet og etterspurnad blant samarbeidspartar og brukarar. Samfinansiering dekkjer kostnader med prosjekt som vert utførte i fellesskap med kommunane, statlege etatar, energiverk og andre deltakarar i den geografiske infrastrukturen.

Inntekter og godtgjersler frå sal av kart- og eigedomsinformasjon dekkjer ein viktig del av Kartverket sine samla kostnader med innsamling, produksjon, reproduksjon og formidling av informasjon, medrekna kostnader til å utvikle nye produkt og til å utvikle nye formidlingstenester.

Statsaksjeselskapet Norsk Eiendomsinformasjon AS (NE) stod fram til og med 2010 for størsteparten av den inntektsbringande formidlinga av kart, geodata og eigedomsinformasjon på vegner av Kartverket. Ordninga var ikkje i samsvar med prinsippa i ny offentleglov om lik tilgang til offentlig informasjon. Etter at offentleglova vart sett i verk i 2009, var einerettsordninga til NE såleis basert på ei unntaksføresegn i offentleglova. I Prop. 1 S (2010–2011) varsla departementet at ordninga skulle opphøyre. Kartverket skal etter dette sjølv ha ansvaret for å formidle eigne data til brukarane.

Datasystema til Kartverket og NE er på fleire område tett integrerte. Det er derfor vedteke å føre vidare enkelte unntaksordningar etter offentleglova også i ein overgangsperiode etter 1. januar 2011.

Samarbeidet mellom Kartverket og NE har også på andre område vist seg å vere meir komplisert å løyse opp enn venta. Det er noko uvisse knytt til innkomme for Kartverket ettersom det enno er ein uavklart situasjon når det gjeld betaling fra NE til Kartverket.

Overføringa av ansvaret for formidling av eigne data til Kartverket er ikkje meint å endre gjeldande prispolitikk.

Underpost 24.2 Driftsutgifter, overslagsløyving

Posten omfattar utgifter til lønn og andre driftsutgifter, under dette etablering og oppgradering av den nasjonale geografiske infrastrukturen, og arbeidet med tinglysing i fast eigedom og buretar. Ein del av dette gjeld kjøp av tenester frå underleverandørar.

Underpostane 24.3 Avskrivningar og 24.4 Renter av statens kapital

Avskrivningane og renter av statens kapital for Kartverket blir utrekna etter fast praksis på grunnlag av dei kapitalgjenstandane som er bokførte pr. 31. desember året før budsjettåret. Avskrivningane blir inntektsførte i statsrekneskapen på kap. 5491 post 30, og rentene på kap. 5603 post 80. Avskrivningar og renter av statens kapital er budsjetterte ut frå ein venta bokført kapital på 67,8 mill. kroner pr. 31. desember 2012.

Underpost 24.5 Til reguleringsfondet

Eit eventuelt avvik mellom det løyvde beløpet under post 24 Driftsresultat og det rekneskapsførte beløpet under posten skal regulerast ved overføringar frå/til reguleringsfondet. Ei vesentleg årsak til avvik mellom det faktiske driftsresultatet og det budsjetterte driftsresultatet vil vere terminforskyvingar i kontante inn- og utbetalningar. Pr. 31. desember 2011 var reguleringsfondet på 266,03 mill. kroner. Departementet ber om fullmakt til å kunne fråvike spesifikasjonane under kap. 2465 post 24 ved bruk av reguleringsfondet, jf. forslag til vedtak V.

Post 45 Større utstyrsinnkjøp og vedlikehald, kan overførast

Posten omfattar alle varige investeringar over 200 000 kroner.

Kartverkets produksjonsutstyr er IT-basert. Produksjonsverksemda omfattar behandling av store datamengder frå oppmåling av sjø og land, EDB-basert kartproduksjon, føring av matrikkel og grunnbok m.v. Kartverket må fortløpande fornye og utbetre utstyrsparcken for å kunne utnytte effektivitetsvinstane i ny teknologi i produksjonen, og møte etterspørselen etter nye kart og eigedomsdata. Det budsjetterte investeringsnivået svarer likevel ikkje til meir enn om lag 1,2 pst. av totalomsetnaden.

Posten kan overskridast ved sal av utstyr der inntektene blir rekneskapsførte under kap. 5465 post 49, jf. forslag til vedtak II nr. 2.

Departementet foreslår at inntil 10 mill. kroner kan omdisponerast mellom kap. 1465 post 01, kap. 1465 post 21 og kap. 2465 post 45, jf. forslag til vedtak IV.

Tabell 6.16 Statens kartverks kapitalbalanse

	(i mill. kr.)			
	Rekneskap 31.12.10	Rekneskap 31.12.11	Venta 31.12.12	Venta 31.12.13
Eigedelar				
Anleggsmidler:				
Driftsmidler, egedommar	55,4	57,3	67,8	67,3
Aksjar, andelar	0,0	0,0	0,0	0,0
Utlån og obligasjonar	0,0	0,0	0,0	0,0
Sum anleggsmidler	55,4	57,3	67,8	67,3
Omløpsmidlar:				
Varebeholdning, varer i arbeid	2,9	5,2	5,2	5,2
Kortsiktige fordringar	254,4	311,2	311,2	311,2
Kortsiktige plasseringar	0,0	0,0	0,0	0,0
Kassebeholdning og innskot	0,0	0,0	0,0	0,0
Sum omløpsmidlar	257,4	257,4	257,4	257,4
Sum eigedelar	312,8	316,4	316,4	316,4

Tabell 6.17 Statens kartverks gjeld og egenkapital¹

	(i mill. kr.)			
	Rekneskap 31.12.10	Rekneskap 31.12.11	Venta 31.12.12	Venta 31.12.13
Gjeld og egenkapital				
Eigenkapital²:				
Eigenkapital utan reguleringsfond	-79,7	-81,3	-81,3	-81,3
Reguleringsfondet	215,8	266,0	266,0	266,0
Sum eigenkapital	136,1	184,7	184,7	184,7
Langsiktig gjeld³:				
Staten sin renteberande kapital	55,4	57,3	67,8	67,3
Anna langsiktig gjeld	0,0	0,0	0,0	0,0
Sum langsiktig gjeld	55,4	57,3	67,8	67,3
Kortsiktig gjeld⁴:				
Kortsiktig gjeld	355,4	474,6	474,6	474,6
Mellomverande med statskassen	-234,2	-342,9	-342,9	-342,9
Sum kortsiktig gjeld	121,2	131,7	131,7	131,7
Sum gjeld og eigenkapital	312,8	373,5	384,2	383,7

¹ Omløpsmidlar. Det blir ikkje gjort overslag over omløpsmidlane før rekneskapsavslutning. Omløpsmidlane blir derfor førte opp uendra i budsjettåret. Omløpsmidlane blir rekneskapsførte i samsvar med Kartverkets bedriftsøkonomiske rekneskap.

² Eigenkapital. Posten kjem fram som ein differanse mellom eigedelar og gjeld. Eventuelt avvik mellom rekneskapsført driftsresultat (etter føring til eller frå reguleringsfondet) og Kartverkets bedriftsøkonomiske resultat blir rekna mot eigenkapitalen.

³ Langsiktig gjeld. Kartverket finansierer alle anleggsmidler fullt ut som «lån» i statskassen. Statens renteberande kapital fungerer derfor som motpost til anleggskapitalen. Den renteberande kapitalen er fordelt på 5 ulike «lån».

⁴ Kortsiktig gjeld. Det blir ikkje gjort overslag over kortsiktig gjeld før rekneskapsavslutning. Kortsiktig gjeld blir derfor ført opp uendra i budsjettåret. Kortsiktig gjeld blir rekneskapsført i samsvar med Kartverkets bedriftsøkonomiske rekneskap.

Kap. 4465 Statens kartverk, arbeid med tinglysing og nasjonal geografisk infrastruktur

(i 1 000 kr)

Post	Nemning	Rekneskap		Forslag 2013
		2011	Saldert budsjett 2012	
01	Gebyrinntekter tinglysing, burettslag	62 170	59 000	59 000
02	Gebyrinntekter tinglysing, fast eigedom	1 023 008	989 000	604 000
	Sum kap. 4465	1 085 178	1 048 000	663 000

Post 01 Gebyrinntekter tinglysing, burettslag

Løyvinga på posten omfattar inntekter frå rettsregistrering av burettar. Gebyra er fastsette i forskrift etter eit sjølvkostprinsipp. Ulike tenester som for eksempel overføring av heimel til del i burettslag eller utskrift av grunnboka er prisa som gitt brøk av rettsgebyret (R). R er 860 kroner og har vore uendra sidan 2006. Dei faktiske inntektene i året vil avhenge av aktiviteten i eigedomsmarknaden.

I 2011 vart det rekneskapsført 62,17 mill. kroner i gebyrinntekter frå burettar. I budsjettet for 2012 er løyvinga på 59,0 mill. kroner og denne summen blir føreslått vidareført i 2013. Det er knytt noko uvisse til tala, som avhenger av utviklinga i den norske eiedomsmarknaden.

Det er foreslått ei meirinntektsfullmakt til å kunne overskride løyvinga på kap. 1465 post 01 mot tilsvarende meirinntekter på kap. 4465 post 01, jf. forslag til vedtak II nr. 1.

Post 02 Gebyrinntekter tinglysing, fast eigedom

Løyvinga på posten omfattar inntekter frå tinglysing i fast eigedom. Gebyra er fastsette i forskrift

og definerte som ein brøk av rettsgebyret (R). Dei faktiske inntektene i året vil avhenge av aktiviteten i eigedomsmarknaden.

I 2011 vart det rekneskapsført 1 023 mill. kroner i gebyrinntekter frå tinglysing i fast eigedom. I budsjettet for 2012 er løyvinga på 989 mill. kroner og situasjonen i eigedomsmarknaden tilseier ei like stor omsetning i 2013. Frå 1.1.2013 vert prisen på tinglysing av pantedokument i fast eigedom sett ned frå 2,25 R til 1,233 R, altså frå 1 935 kroner til 1 060 kroner. Tilsvarende vert det generelle tinglysingsgebyret sett ned frå 1,8 R til 1,233 R, altså frå 1 548 kroner til 1 060 kroner. Til saman gir dette ein reduksjon på 385 mill. kroner om talet på rettsstiftingar blir som i 2012. Det er knytt noko uvisse til tala, som avhenger av utviklinga i den norske eiedomsmarknaden.

Post 49 Sal av anleggsmidlar

På posten blir det ført tilfeldige inntekter for Kartverket, bl.a. inntekter frå sal av anlegg og utstyr, som av rekneskapstekniske grunnar skal bruttoførast.

Departementet ber om fullmakt til å kunne overskride løyvinga på kap. 2465 post 45 mot tilsvarende meirinntekter på kap. 5465 post 49, jf. forslag til vedtak II nr. 2 .

Programkategori 12.60 Nord- og polarområda

Utgiftene under programkategori 12.60 høyrer inn under resultatområda 1 Levande hav og kyst, 5 Storslått fjellandskap, 6 Verdifulle kulturminne og kulturlandskap, 9 Giftfritt miljø og 11 Stabilt klima. Programkategorien omfattar verksemda til Norsk Polarinstitutt, Svalbards miljøvernfond og Fram – nordområdesenter for klima- og miljøforskning.

Regjeringa prioriterer høgt å styrkje forskning og overvaking i polarområda som ledd i å følge globale miljøendringar og effektane av desse, og auka fagleg aktivitet ved Framsenteret i Tromsø. Samtidig vil kunnskapsgrunnlaget for miljøforvaltninga av norske nord- og polarområde vere viktig. Hovudinnsatsen vil vere retta mot klimaendringar, miljøgifter og biologisk mangfald. Det er behov for å framskaffe ny kunnskap om viktige delar av Barentshavets økosystem, bl.a. påverkna den frå klima, miljøgifter og hausting. Kunnskap til forvaltninga av isbjørnbestanden, arter som er sentrale for forvaltninga av Svalbard som villmarksområde, og raudlistearter som har regelmessig opphald på Svalbard, vil ha prioritet. Langtransporterte miljøgifter og miljøgifter frå kjelder med lokal betydning vil ha særleg fokus. Vidare er

verneområda på Svalbard viktige referanseområde for klima, miljøgift og økologisk forskning, og det er behov for auka kunnskap som grunnlag for forvaltning og vern av desse områda. Noreg har dessutan eit ansvar for å bringe fram kunnskap om og verne kulturminne som viser den menneskelege verksemda i polarområda gjennom tidene.

Arbeidet med gjennomføring av den heilskaplege forvaltningsplanen for Barentshavet er prioritert av Regjeringa. Formålet med forvaltningsplanen er å etablere rammevilkår som gjer det mogleg å balansere næringsinteressene knytte til fiskeri, sjøtransport og petroleumsverksemd innanfor ramma av ei berekraftig utvikling. Forvaltningsplanane skal leggje til rette for verdiskaping basert på ressursane i havområdet, og samtidig stille krav slik at miljøet i dei norske havområda blir sikra for kommande generasjonar.

Framsenteret i Tromsø, Nordområdesenteret for klima- og miljøforskning, har etter den offisielle opninga i september 2010 vore inne i ein aktiv etableringsfase. Det er til saman 20 norske institusjonar som tek del i senteret, og det faglege forskingsarbeidet er godt i gang på alle dei fem tematiske flaggskipsområda (ref. kap. 1474).

Utgifter under programkategori 12.60 fordelte på kapittel

					(i 1 000 kr)
Kap.	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013	Pst. endr. 12/13
1471	Norsk Polarinstitutt	260 422	246 414	257 334	4,4
1472	Svalbard miljøvernfond	12 674	11 730	12 320	5,0
1474	Fram – Nordområdesenter for klima- og miljøforskning	34 573	37 099	37 253	0,4
	Sum kategori 12.60	307 669	295 243	306 907	4,0

Kap. 1471 Norsk Polarinstitt

(i 1 000 kr)

Post	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013
01	Driftsutgifter	191 633	186 521	195 712
21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overførast</i>	68 340	59 395	61 124
50	Stipend	449	498	498
	Sum kap. 1471	260 422	246 414	257 334

Rolle og oppgaver for Norsk Polarinstitt:

Norsk Polarinstitt er den sentrale statsinstitusjonen for kartlegging, miljøovervaking og forvaltningsretta forskning i Arktis og Antarktis, jf. St.meld. nr. 42 (1992-93) *Norsk polarforskning*, fagleg og strategisk rådgivar overfor den sentrale forvaltninga og fagleg rådgivar for miljødirektorata og Sysselmannen i polarspørsmål.

Instituttet skal vidare:

- halde ved lag ein brei forskingsbasert kompetanse i miljøforvaltning innan viltforvaltning, område- og habitatvern, klimaovervaking og forureiningsproblematikk
- ha ansvar for topografisk og geologisk kartlegging av landområda på Svalbard og norsk biland og territorialkrav i Antarktis
- utvikle og leie overvakingssystem og system for miljøovervaking av norsk Arktis og for Antarktis
- medverke til å stimulere og koordinere nasjonal og internasjonal forskning på Svalbard gjennom å samarbeide om forskingsprosjekt og gi tilgang til instituttet sin infrastruktur, så som forskingsstasjon, feltutstyr og transport mot dekning av instituttet sine kostnader
- følge opp og gjennomføre norsk miljølovgiving i Antarktis
- ta hand om forvaltningas kunnskapsbehov
- fremje miljøforskning og forvaltningsrådgiving innan det bilaterale norkrussiske miljøvern-samarbeidet
- fokusere forskinga si på klimaprosessar og klimaendringar, effektane av desse på naturen, og økotoksikologi i Arktis og Antarktis
- utforske og overvake det marine miljøet i det nordlege Barentshavet

- leie Fagleg forum for økosystembasert forvaltning av Barentshavet og havområda utanfor Lofoten
- representere Noreg i internasjonale samarbeidsfora og formidle kontakt mellom norske og internasjonale fagmiljø
- medverke til å styrkje Framsenteret
- utvikle samarbeidet med dei andre forskingsinstitusjonane i Tromsø og i Nord-Noreg
- drive utovervend informasjon om polarområda, blant anna gjennom samarbeid med Polaria.

Post 01 Driftsutgifter

Midlane under denne posten er retta mot resultatområda 1 Levande hav og kyst 5, Storslått fjellandskap og 11 Stabilt klima. Løyvinga er foreslått auka med om lag 9 mill. kroner til R/V Lance for naudsynte utbedringer på båten og innsamling av data fra vinterhalvåret nord for Svalbard.

Posten dekkjer utgifter som Norsk Polarinstitt har til lønn og godtgjersler for faste og mellomtids tilsette. Vidare dekkjer posten ordinære driftsutgifter, drift av forskingsstasjon og luftmålestasjon i Ny-Ålesund og utgifter knytte til instituttets samla forskings- og ekspedisjonsverksemd, inklusive satsinga på ICE (Senter for is, klima og økosystem).

Posten dekkjer elles utgifter knytte til sals- og oppdragsverksemd og drift av polarforskningsfartøyet R/V «Lance». Dei tilhøyrande inntektene er førte under kap. 4471 postane 01 og 03. Løyvinga kan overskridast dersom det er tilsvarende meirinntekt under dei to nemnde postane, jf. forslag til vedtak II nr.1.

Midlar til arbeidet med gjennomføringa av den heilskaplege forvaltningsplanen for Barentshavet er vidareført med 3 mill. kroner.

Post 21 Spesielle driftsutgifter, kan overføres

Midlane under denne posten er retta mot Internasjonalt samarbeid. Løyvinga er foreslått auka med om lag 2 mill. kroner, priskompensasjon og auka forlegningskapasitet på Troll i Antarktis. Posten dekkjer utgifter til vitskapeleg samarbeid i Antarktis der midlane gjeld deltaking i det internasjonale Antarktis-samarbeidet og midlar til gjennomføring av dei norske Antarktis-ekspedisjonane.

Noreg medverkar gjennom forskingsinnsats og aktiv deltaking i arbeidet under Antarktis-traktaten med tilhøyrande Miljøprotokoll til eit globalt samarbeid for vern av det sårbare miljøet i Antarktis. Noreg deltek òg i viktige klimaforskningsprosjekt. Det er ein nær samanheng mellom å ha innverknad og å vere til stades, og norsk polarforskning i Antarktis har derfor ein viktig politisk og fagleg funksjon.

I tillegg til forskingsaktivitet skal løyvinga dekkje drift av forskingsstasjonen Troll og det internasjonale DROMLAN-prosjektet (Dronning Maud Land Air Network). Noregs nærvær i Antarktis er styrkt betydeleg, og vil i større grad medverke til det internasjonale arbeidet for å bevare Antarktis som det reinaste og minst påverka villmarksområdet i verda.

Posten dekkjer elles utgifter knytte til drift av TrollSat og utgifter til flyingar knytte til DROMLAN-samarbeidet. Dei tilsvarende inntektene er førte under kap. 4471 post 21. Løyvinga kan overskridast dersom det er tilsvarende meirinntekt

under den nemnde posten, jf. forslag til vedtak II nr.1.

Post 50 Stipend

Midlane under denne posten er retta mot resultat-område 1 Levande hav og kyst, 5 Storslått fjellandskap og 11 Stabilt klima.

Mål

Stipendmidlane skal auke rekrutteringa til og kompetansen innafor den norske polarforskninga. Midlane er eit viktig og effektivt verkemiddel for å stimulere norsk polarforskning på Svalbard. Støtte blir primært gitt til norske hovudfags- og doktorgradstudentar. Støtta skal dekkje ekstraavgifter ved opphald i felt.

Kriterium for måloppnåing

Talet på hovudfagsoppgåver og doktorgrader med polarforskning som emne.

Tildelingskriterium

Det blir lagt vekt på relevante polare problemstillingar, fagleg kvalitet og i kor stor grad temaet ligg til rette for forskning.

Oppfølging og kontroll

Kravet er rekneskapsoversikt og ein kort fagleg rapport om gjennomføringa.

Kap. 4471 Norsk Polarinstitut

Post	Nemning	(i 1 000 kr)		
		Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013
01	Sals- og utleigeinntekter	5 354	9 389	9 699
03	Inntekter frå diverse tenesteyting	57 234	51 748	53 456
16	Refusjon av fødselspengar/adopsjonspengar	983		
18	Refusjon av sjukepengar	1 606		
21	Inntekter, Antarktis	12 428	11 559	11 940
	Sum kap. 4471	77 605	72 696	75 095

Post 01 Sals- og utleieinntekter

Salsinntektene gjeld sal av kart, flybilette og publikasjoner, mens utleieinntektene gjeld utleige av feltutstyr, transportmiddel, blant anna utleige av forskingsfartøy og andre inntekter. Kap. 1471 post 01 kan overskridast tilsvarende eventuelle meirinntekter under denne posten, jf. forslag til vedtak II nr. 1.

Post 03 Inntekter frå diverse tenesteyting

Oppdragsinntektene gjeld inntekter frå eksterne oppdrag for andre offentlege instansar og frå det private næringslivet. Meirinntekter under denne

posten gir grunnlag for tilsvarende meirutgifter under kap. 1471 post 01, jf. forslag til vedtak II nr. 1.

Post 21 Inntekter, Antarktis

Posten gjeld refusjon av utgifter Norsk Polarinstittutt har for andre land og verksemder knytte til Antarktis-samarbeidet. I hovudsak gjeld dette refusjon av driftsutgiftene ved TrollSat i medhald av avtale med Kongsberg Satellite Services og inntekter frå flygingar knytte til DROMLAN-samarbeidet. Meirinntekter under denne posten gir grunnlag for tilsvarende meirutgifter under kap. 1471 post 21, jf. forslag til vedtak II nr. 1.

Kap. 1472 Svalbard miljøvernfond

(i 1 000 kr)				
Post	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013
50	Overføring til Svalbard miljøvernfond	12 674	11 730	12 320
	Sum kap. 1472	12 674	11 730	12 320

Svalbards miljøvernfond er føresett oppretta i svalbardmiljølova, og departementet etablerte fondet i 2005.

Fondet vil i utgangspunktet vere sett saman av midlar frå miljøavgift for tilreisande til Svalbard, av midlar kravde inn gjennom avgift for kort og for felling i samband med hausting, gebyr for teoretisk eksamen ved jegerprøva, verdien av flora og fauna som er handtert i strid med lova, miljøerstatning fastsett av Sysselmannen og tvangsmulkt. Både fondskapitalen og avkastninga skal nyttast til tiltak som har til føremål å verne miljøet på Svalbard. Fondet skal sikre si eiga drift, slik at ein mindre del av midlane vil gå til forvaltning av fondsmidlane og til utgifter knytte til innkrevjing

av inntektene. Svalbards miljøvernfond har eit styre som fordeler fondsmidlane etter eksterne søknader. Sekretariatet for fondet er lagt til Sysselmannen på Svalbard. Det er utarbeidd eigne vedtekter for verksemda til fondet og gitt forskrift om tilskot frå Svalbards miljøvernfond.

Inntektene til fondet gir grunnlag for tildeling til dei formåla som skal dekkjast av fondet i samsvar med svalbardmiljølova.

Post 50 Overføring til fondet

Posten skal berre nyttast til overføring av inntektene frå kap. 5578 post 70 Sektoravgifter under Svalbards miljøvernfond.

Kap. 5578 Sektoravgifter under Miljøverndepartementet

(i 1 000 kr)				
Post	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013
70	Sektoravgifter under Svalbard miljøvernfond	12 670	11 705	12 320
	Sum kap. 5578	12 670	11 705	12 320

Post 70 Sektoravgifter under Svalbards miljøvernfond

Denne posten blir nytta til avgifter som, i samsvar med Svalbardmiljølova, skal overførast til Svalbards miljøvernfond. Miljøavgift for reisande til Svalbard er hovudinntektskjelda til fondet, men

under denne posten blir det òg budsjettert med sal av jakt- og fiskekort m.m.

Meirinntekter under kap. 5578 post 70 gir grunnlag for tilsvarande meirutgifter som er budsjetterte under kap. 1472 Svalbards miljøvernfond, jf. forslag til vedtak II nr. 1.

Kap. 1474 Fram – Nordområdesenter for klima- og miljøforskning

(i 1 000 kr)

Post	Nemning	Rekneskap 2011	Saldert budsjett 2012	Forslag 2013
01	Driftsutgifter, <i>kan nyttast under postane 50 og 70</i>	545	4 099	4 253
50	Tilskot til statlege mottakarar, <i>kan overførast, kan nyttast under postane 01 og 70</i>	18 585	13 000	20 000
70	Tilskot til private mottakarar, <i>kan overførast, kan nyttast under postane 01 og 50</i>	15 443	20 000	13 000
	Sum kap. 1474	34 573	37 099	37 253

Midlane under dette kapitlet skal gå til å styrkje og skaffe framifrå ny kunnskap om klima og miljø i nord. Kunnskapen skal setje oss i stand til å forvalte hav- og landområda våre i nord, og dei ressursane som finst der, på ein endå betre måte. Betre kunnskap om klima og miljø har avgjerande verdi for ressursforvaltning, klimatilpassing, samfunnsplanlegging og beredskap i nord. Betre kunnskap om og forståing av prosessane i Arktis vil òg vere eit svært viktig bidrag til det internasjonale klimaarbeidet. Framsenteret vart opna i september 2010, og har no 20 deltakande institusjonar. Aktiviteten er delt inn i fem faglege satsingsområde (flaggskip). Dei er:

- havisen i Polhavet, teknologi og avtaleverk, leiar: Norsk Polarinstitutt
- effektar av klimaendringar på fjord og kystøkologi i nord, leiar: Havforskningsinstituttet
- effektar av klimaendringar på terrestre økosystem, landskap, samfunn og urfolk, leiar: Universitetet i Tromsø
- havforsuring og økosystemeffektar i nordlege farvatn, leiar: Havforskningsinstituttet
- miljøgifter – effektar på økosystem og helse, leiar: Norsk Institutt for Luftforskning

Post 01 Driftsutgifter, kan nyttast under postane 50 og 70

Midlane under denne posten skal nyttast til felles føremål for Framsenteret. Det gjeld særleg:

- drift, fellesfunksjonar og administrasjon av senterbygget i Tromsø, ved driftsselskapet Framsenteret AS
- sekretariat for Sentermøtet, det høgaste organet i Framsenteret
- profilering og formidling av senteret som heilskap.

Post 50 Tilskot til statlege mottakarar, kan overførast, kan nyttast under postane 01 og 70**Mål**

Midlane skal gå til dei statlege partnerane i Framsenteret, med mål å gjennomføre forvaltningsrelevant klima- og miljøforskning av høg kvalitet i nasjonale og internasjonale nettverk, og til å delta i og utvikle vidare både nasjonalt og internasjonalt tverrfagleg forskningssamarbeid innanfor rammene av den faglege hovudsatsinga for senteret. Midlane skal òg gå til aktiv formidling av forskingsresultat frå klima- og miljøforskning i nord til næringsliv, skuleverk, forvaltningsnivå og eit breitt publikum.

Kriterium for måloppnåing

- Framskaffe ny kunnskap av framifrå kvalitet som kan publiserast.
- Etablert forskarutdanning og mastergradsutdanning gjennom samarbeid med relevante

institusjonar innan høgre utdanning innan klima og miljø.

- Etablert fagleg forskingssamarbeid mellom relevante nasjonale institusjonar, fyller «kunnskapshol» og gi nasjonal meirverdi.
- Etablerte gode forskingsretta nettverk nasjonalt og internasjonalt, og samarbeid med dei andre FoU-miljøa i landsdelen.
- Fleirfaglege og tverrfaglege samarbeidsprosjekt mellom institusjonane og forskarar med naturvitskapleg, teknologisk og samfunnsvitskapleg kompetanse.
- Faglege produkt i rett tid og form til bruk for politikktutforming, og som kan nyttast til å redusere risiko og sikre at ny verksemd skjer på ein berekraftig måte.
- Formidla forskingsresultat til brukarane, som til dømes næringsliv, skuleverk, andre relevante brukarar og eit breitt publikum.

Rapport for 2011

I 2012 var det i gang 59 forskingsprosjekt innanfor dei 5 flaggskipa, og det vart produsert ei rekkje publikasjonar og rapportar. Vidare vart det presentert fleire nye forskingsresultat i media, og den første utgåva av magasinet «FRAM FORUM» utgitt. Her vart det gitt populærvitskapeleg informasjon om nye forskingsresultat til ei brei målgruppe. Det vart òg gjennomført fleire workshops, seminar og nettverksmøte i senteret.

Senteret har halde seminar for forskarskulen «Avanserte miljøfagstudier i Nordområdene» og medverka til å styrkje fleire mastergradsstudier og PhD-kurs.

Tildelingskriterium

Prosjekta må liggje innanfor dei vedtekne faglege satsingsområda, og vere kvalitetssikra av Noregs Forskringsråd. I tillegg må dei vere tverrfaglege. Etter at Senterets eigne organ har valt ut den årlege prosjektporteføljen, skal Miljøverndepartementet godkjenne denne før prosjekta kan starte opp.

Oppfølging og kontroll

Leiarane for kvar av dei faglege satsingsområda (Flaggskipsleiarane) er pålagt saman med dei andre deltakarane i flaggskipa å rapportere årleg om forskingsaktivitet som er sett i gang og oppnådde resultat innan 30. november.

Post 70 Tilskot til private mottakarar, kan overførast, kan nyttast under postane 01 og 50

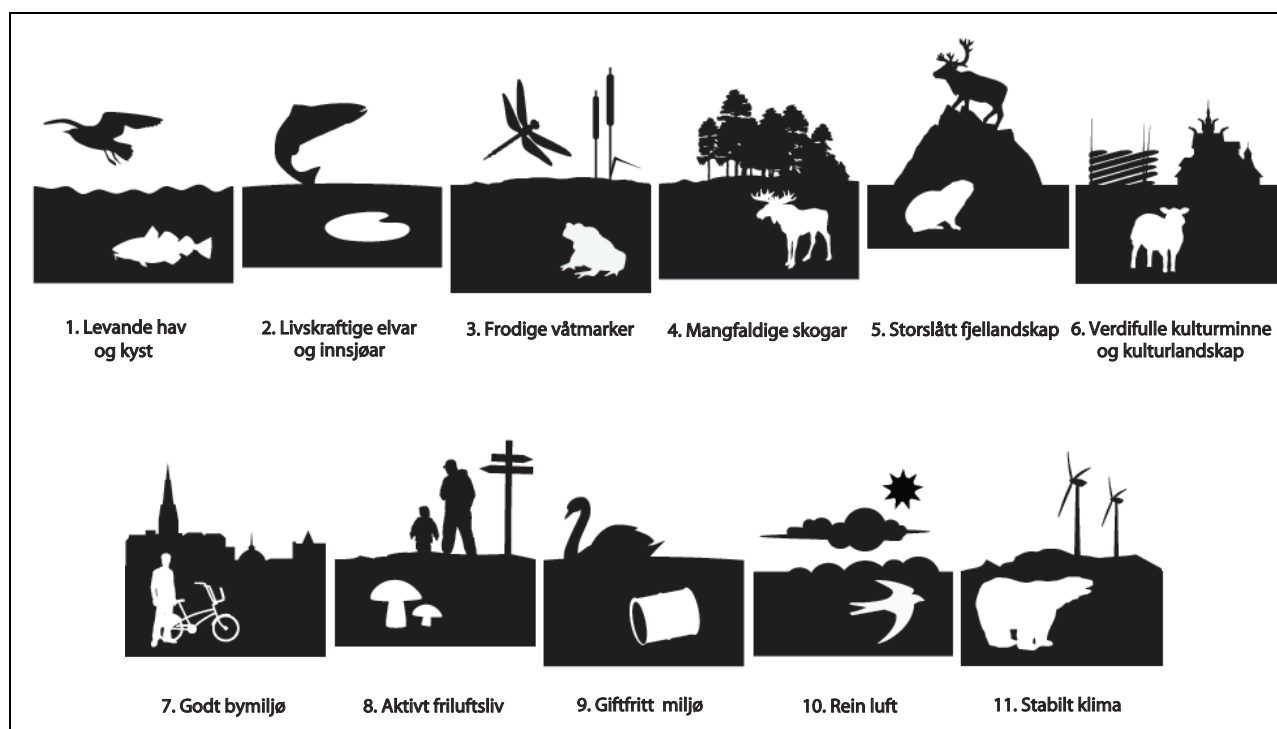
Midlane skal gå til dei ikkje-statlege partnarane i Framsenteret, til dei same føremåla som for post 50, og kriterium for måloppnåing, rapportering og tildeling og oppfølging og kontroll er dei same. Sjå elles omtala under post 50 ovanfor.

Del III
Omtale av Miljøverndepartementets
resultatområde og verkemiddel

7 Oversikt over resultatområde og verkemiddel

Miljøverndepartementet har gjennom lang tid delt opp miljøpolitikken i resultatområde og fekk i 2012 ei ny inndeling som vart presentert i Prop. 1 S (2011-2012). Denne strukturen gir eit klarare skilje mellom verkemiddel og dei miljøpolitiske resultatområda, og det er lagt stor vekt på økosystema i inndelinga. Kwart resultatområde og verkemiddel gir ei samla framstilling av tilstand, påverknader, og korleis ein skal nå dei nasjonale måla. Vidare er det gitt ein statusrapport på dei ein-skilde nasjonale måla med fokus på dei viktigaste

indikatorane. Oppdatert status på indikatorane er til ei kvar tid presentert på miljøstatus.no. Verkemidla representerer grunnleggjande føresetnader for å oppnå resultat i miljøpolitikken, og gjeld alle dei miljøpolitiske resultatområda. Miljømåla på kvart område er heilt avhengige av dei verkemidla miljøforvaltninga og andre sektorar har til disposisjon, anten det gjeld internasjonalt arbeid eller kunnskap. Samfunnsplanlegging er eitt av eksempla på eit viktig overgripande system som er ein reiskap for å nå dei miljøpolitiske måla.



Figur 7.1 Miljøpolitiske resultatområde

8 Kunnskap og staddata

Miljøvernpolitikken og all forvaltning av natur og miljø skal vere kunnskapsbasert. Jo meir kunnskap vi har, desto meir presis, effektiv og målretta forvaltning får vi. Kunnskapen blir bygd opp gjennom forskning, kartlegging, overvaking, miljøstatistikk og ulike former for rapportering. Grunnleggjande geografisk informasjon som miljødata, plandata, eigedomsdata og andre geodata er òg ein føresetnad for god miljøpolitikk. Dette blir omtalt under overskrifta Staddata. Kunnskapsoppbygging på miljøområdet er heilt avhengig av fagleg samarbeid på tvers av faggrensar og sektorar. Sektoransvaret står sentralt i miljøarbeidet, og miljøomsyn skal takast hand om innanfor rammene av styresmaktene sitt sektoransvar, inkludert forskning og overvaking.

Utviklinga av miljøpolitikken krev eit godt og oppdatert kunnskapsgrunnlag.

Kunnskap om miljø, planlegging og naturmangfald er i aukande grad ein viktig føresetnad for avgjerder som blir fatta på mange samfunnsområde.

Miljøovervakinga tek i utgangspunktet for seg kjende problemstillingar og må vere langsiktig, stabil og føreseieleg. Miljøforskninga medverkar til å avdekkje og avklare nye problemstillingar, men er samstundes eit viktig supplement og korrektiv til miljøovervakinga. Kartlegging gir oss kunnskap om førekomstar og utbreiing av artar og naturtypar, og kunnskap om kor mange og kva slag artar vi har og kva livsmiljø dei er knytte til. Det er ofte naudsynt med lange overvakingstids-

seriar for å forstå endringane i naturen. Rapporteringa skjer til databasar som dekkjer spesielle fagområde, f. eks. Naturbase (naturtypar, artar, statleg sikra friluftslivsområde, naturvernområde), Artskart (i regi av Artsdatabanken), Forureining, Askeladden (kulturminne) m. fl. Rapporteringsdata kjem frå både offentlege og private kjelder og kan vere lovpålagt eller frivillig. Spesielt kan nemnast KOSTRA (KOMMUNE STAT RAPPORTERING), som skal omfatte all rapportering frå kommunane til staten (også på andre område enn miljø), med unntak av den rapporteringa til sentrale databasar som allereie er pålagt. Miljøforvaltninga samarbeider med Statistisk sentralbyrå om utvikling og produksjon av areal- og miljøstatistikk, som i hovudsak er basert på data som er henta inn gjennom overvaking og rapportering. Miljødata er stort sett stadfesta (koordinatbestemte), og det er lagt stor vekt på å utvikle digitale kart og system for å handtere geografisk informasjon. *Noreg digitalt* har vist seg å ha stor betydning for utveksling av stadfesta informasjon på tvers av institusjonar og forvaltningsområde. Miljøstatus i Noreg, *miljøstatus.no* gir oppdatert informasjonen om tilstand og utvikling for miljøet, og presenterer miljøkunnskap i ein samanheng. Eit vesentleg mål er å skape forståing for samanhengane mellom miljøtilstand, kva som påverkar den, konsekvensar og tiltak. Miljøstatus i Noreg inneheld miljødata for fleire viktige miljøtema. Nettstaden har i tillegg ei eiga kartløyising. Løysinga, som er Noregs mest omfattande samling av oppdatert offentleg miljøinformasjon på kart, vart i 2012 tilpassa for bruk med nettbrett og smarttelefonar.

Boks 8.1 Miljøovervaking gir grunnlag for å oppdage nye problem og grunnlag for tiltak

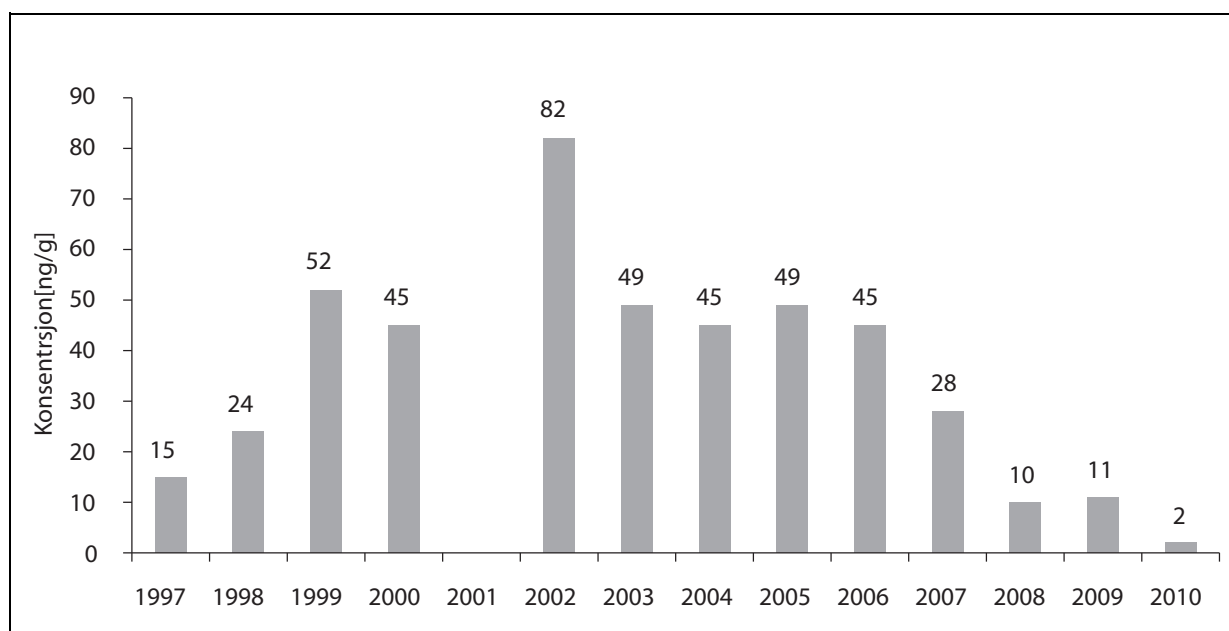
I 2002 synte data frå miljøovervaking auka verdiar av miljøfarlege flammehemmarar nord i Mjøsa. På dette tidspunktet var allereie nokre av desse stoffa oppførte på Noregs liste over stoff som skal avgrensast eller fasast ut.

Fordi vi hadde prøver av lagesild som var lagra i ein forløpar til Miljøprøvebanken kunne vi òg fastslå når dei skadelege utsleppa starta. Med bakgrunn i denne informasjonen kunne tiltak setjast i verk og vidare overvaking viste at vi allereie i 2010 hadde komme ned på det nivået som var før utsleppa starta.

Eksemplet viser kor viktig regelmessig miljøovervaking er og illustrerer i tillegg betydninga

av lange tidsseriar for miljødata. Dette viser òg kor viktig det er med ein nasjonal miljøprøvebank der lagra prøver raskt bidreg til å fastslå bakgrunnsnivå og historiske trendar.

Noreg var tidleg ute med å fokusere på bromerte flammehemmarar og med å skaffe data som kunne byggje opp under betydninga av å fase ut fleire av stoffa. Norske data medverka til at EU innførte forbod mot dei første flammehemmarane i 2003.



Figur 8.1 Bromerte flammehemmarar i lagesild

Kjelde: Klima- og forureiningsdirektoratet

Like viktig som kunnskapsinnhenting er oppgåva med å formidle kunnskapen til allmenta og avgjerdsstakarar. Miljøkunnskap og miljøutfordringar er ein sentral del av avgjerdsprosessar både i offentleg og privat sektor.

Ein betydeleg del av kunnskapsoppbygginga skjer gjennom utdanningsinstitusjonane. Både grunnopplæringa, under dette fagopplæringa, og høgare utdanningsinstitusjonar tilfører nye generasjonar kunnskap, haldningar og dugleik som kan medverke til ei berekraftig utvikling. Media, internett og bibliotek spelar òg ei viktig rolle i formidling av miljøkunnskap. Produktinformasjon og grønne sertifiseringsordningar er òg kjelder til slik kunnskap.

Å hente inn og å spreie slik kunnskap er ei av dei viktigaste oppgåvene for miljøforvaltninga. Auka kunnskap i folket om miljøutfordringar og om samhengane i naturen stimulerar miljøinteresse og medverkar til auka aksept for miljøpolitiske tiltak og verkemiddel. Pressa og frivillige organisasjonar er i denne samanhengen særleg viktige målgrupper for miljøforvaltninga sitt informasjonsarbeid. Moderne informasjonsteknologi blir i aukande grad teken i bruk for å effektivisere samhandlinga i miljøforvaltninga og med publikum.

Komplekse problem krev heilskapelege løysingar

For betre å kunne forstå miljøproblema sin komplekse natur og finne eigna løysingar, er det behov for både naturvitskapleg, samfunnsvitskapleg, kulturhistorisk og (relevant) teknologisk forskning. Identifisering og analyse av miljøskade og miljøkonsekvensar har ofte utgangspunkt i naturvitskaplege fag. Utvikling av tiltak og verkemiddel for å løyse miljøproblem, nasjonalt og internasjonalt, vil krevje eit fagleg grunnlag også frå samfunnsvitskapar som jus, økonomi og planlegging. Fleirfagleg og tverrfagleg fokusering og innretting vil derfor ofte vere nødvendig.

Sektoransvaret

Miljøpolitikken er karakterisert av overgripande problemstillingar der heilskapleg tankegang og avveging av ulike samfunnsinteresser er grunnleggjande for å få gjennomslag for tiltak. Kunnskapsoppbygging på miljøområdet er derfor heilt avhengig av fagleg samarbeid på tvers av faggrenser og sektorar. Mange av miljøutfordringane er i dag tverrsektorielle i forhold til styringssystemet både med omsyn til opphav, utbreiing og moglege løysingar. Sektoransvaret står sentralt i miljøarbei-

det, og miljøomsyn skal takast hand på innan rammene av styresmaktene sitt sektoransvar, inkludert forskning og overvaking. Dette inneber at sektorane har ansvar både for langsiktig kompetanseoppbygging for sektoren, og for meir forvaltningsretta overvakings- og forskningsaktivitetar innanfor miljøansvarsområda i eigen sektor. Felles forståing av røyndomen og kunnskapsgrunnlaget mellom miljøforvaltninga og andre departement/viktige samfunnsaktørar er ein føresetnad for å møte miljøutfordringane på ein heilskapleg måte, og for å få til ein god og konstruktiv dialog.

Miljøforvaltninga tek vare på den langsiktige kompetanseoppbygginga både ved basisløyvingar til miljøforskningsinstitutta og ved finansiering av visse grunnforskningsaktivitetar innanfor enkelte av forskningsprogramma i departementet sin programportefølje. Departementet sitt eige kunnskapsbehov blir teke vare på ved dei meir handlingsretta forskningsprogramma.

Miljøforskningsinstitutta har ei sentral og sjølvstendig rolle for utvikling av kunnskap som er naudsynt for god rådgiving i miljøspørsmål. Det er viktig og naudsynt at desse institutta kan tilby ein brei kompetansebase på høgt internasjonalt nivå, at dei samarbeider med dei beste internasjonale miljøa og har kapasitet og utstyr til å møte miljøforvaltningas behov. Basisløyvingane er heilt sentrale for å oppnå dette, og har dei siste åra blitt styrkte. St. meld. nr. 20 (2004-2005) *Vilje til forskning* gav eit klart signal om behovet for ei slik styrking. I tillegg til basisløyvingane til miljøforskningsinstitutta blir dei fleste institutta òg tildelte nasjonale oppgåver. Dette skal bl.a. sikre at institutta har ressursar til fagleg rådgiving til miljøforvaltninga, til deltaking og fagleg støtte for miljøforvaltninga i internasjonale organ ved behov. I tillegg blir det òg gitt tilskot til infrastrukturtiltak ved institutta.

Næringslivet er på same måten ein viktig samarbeidspart. Det er eit overorda forskingspolitisk siktemål at næringslivet aukar sin forskningsinnsats. Næringslivet har sjølv eit ansvar for kunnskap om miljøeffektar av eigen aktivitet. Det er òg viktig med innsats frå næringslivet for utvikling av miljøteknologi, blant anna nye miljøvennlege produkt og produksjonsprosessar, jf. eigen omtale av miljøteknologi.

Det internasjonale perspektivet

Mange miljøproblem er av ein slik karakter at dei ikkje kan løysast berre på nasjonalt nivå. Som ei følge av dette må forskinga i større grad enn tidlegare forankrast i internasjonale aktivitetar. Det er

derfor viktig at norske forskingsmiljø deltek i internasjonale forskingsaktivitetar, etablerer internasjonale kontaktar og inngår i internasjonale samarbeidskonstellasjonar der dette er føremåls-tenleg og kan gi utbytte.

Internasjonalt samarbeid er ofte nødvendig blant anna for å ta vare på den faglege breidda, få utfyllande vitskapleg kompetanse eller av ressursomsyn. Dette vil gi best mogleg nasjonal nytte av internasjonal forskning og god kopling og synergi mellom norske og internasjonale problemstillingar.

Ei rekkje av dei miljøutfordringane vi står overfor er grenseoverskridande. Eit godt kunnskapsgrunnlag basert på forskning og overvaking er ein føresetnad for at Noreg skal få gjennomslag i internasjonale forhandlingar om blant anna forpliktande utsleppsreduksjonar. Forskinga må derfor òg fokusere på at miljø- og utviklingspolitikken stadig blir meir global og internasjonalisert, med aukande tendens til bruk av multilaterale avtaler. Både utfordringa som følgjer av slike avtaler, internasjonal utvikling (for eksempel utviklingsvise og økonomiske endringar i Asia), og internasjonale prosessar som kan påverke kunnskapsbehova på norsk side, bør gjerast synlege i dei meir nasjonalt retta forskingsaktivitetane.

Mange norske forskingsmiljø har i fleire år delteke i internasjonale forskingsprosjekt, og det er viktig å leggje til rette for ei vidareutvikling av internasjonalt forskingssamarbeid. Noreg er fullt medlem av EUs sjuande rammeprogram for forskning og teknologisk utvikling. Av størst interesse for miljøforvaltninga er delprogram «Environment (including climate change)». Viktig i denne samanhengen er m.a. det nye EU-verkemiddelet Joint Programming Initiatives (JPI). Dette er europeiske forskingsprogram som truleg kjem til å bli finansierte med nasjonale midlar og med eit visst bidrag frå EU.

EUs rammeprogram for forskning er Europas viktigaste arena for kunnskapsproduksjon og gir bidrag til vidareutvikling av europeisk politikk for å møte felles utfordringar, ikkje minst på miljøområdet. Norske miljøstyresmakter deltek i styringa av miljøprogram, og norske forskingsmiljø deltek aktivt i eit breitt spekter av forskingsprosjekt.

Forholdet mellom forskning og overvaking

Forskning er nødvendig for å sikre best moglege overvaksingsdata, og overvaksingsdata (inkl. lange tidsseriar) er viktig grunnlag for mykje av forskninga. Utforming av program og val av metodar og parameter i overvakinga skjer derfor i samar-

beid mellom forvaltning og forskingsmiljø. Forskingsmiljøa sin kompetanse er òg sentral når overvaksingsresultat skal tolkast.

Miljøforskninga har stor nytte av det kunnskapstilfanget som kjem fram gjennom overvaking. I praksis er skilnadene mellom dei ulike formene for datainnhenting ikkje alltid så store. Generelt sett er innsamling av overvaksingsresultat langsiktig (5 – 100 år) og skjer etter standardiserte metodar, mens forskning trengst for å betre og utvikle metodikk for innsamling og tolking av data. Overvaksingsdata gir forskarar høve til å analysere utviklingstrendar i miljøet, då dei same metodane er nytta over lange tidsperiodar. Forsking med utgangspunkt i slike data har derfor stor verdi for miljøforvaltninga.

Mange prosjekt og arbeidsmåtar ligg i grenseland mellom forskning, overvaking, og kartlegging. Det er derfor viktig, både fagleg, organisatorisk og økonomisk, å sjå ulike former for kunnskapsinnhenting i samanheng.

Satellittdata har vist seg å vere eit svært godt grunnlag for å visualisere landskapsrelaterte problemstillingar. Det er likevel behov for meir kunnskap om korleis satellittdata innanfor miljøforvaltninga sine fagområde kan supplere og rasjonalisere eksisterande metodikk, og medverke til større målretting og presisjon i nødvendig feltarbeid. Satellittdata er særleg aktuelt for problemstillingar knytte til overvaking av endringar i arealbruk, utvikling av kulturminnebestanden, effektar av utmarksturisme, utvikling i polarområda, og overvaking av klimaendringar.

Kunnskapsbehov for dei enkelte resultatområda er beskrive under omtalen av desse.

Kunnskap om naturmangfaldet

Stortinget har vedteke at forvaltninga av naturmangfaldet skal vere kunnskapsbasert. Også i naturmangfaldlova § 8 og i eitt av dei nye globale måla for å ta vare på naturmangfaldet er vi forplikta til å bruke eksisterande og tilgjengeleg kunnskap i forvaltninga av naturmangfaldet. Dette er ein føresetnad for å følgje utviklinga i naturtilstanden og er nøkkelen til å sikre at gode og effektive miljøtiltak blir gjennomførte på rett stad til rett tid. Kartlegging, overvaking og forskning er grunnleggjande verkemiddel for å betre kunnskapsgrunnlaget. Gjennom overvaking av naturtypar og viktige areal for truga arter får styresmak-tane eit bilete av utviklinga i naturmangfaldet, og om verkemidla fungerer etter føremålet.

Boks 8.2 Naturindeks for Noreg

Naturindeks for Noreg gir eit overordna bilete av korleis det står til med norsk natur, og viser korleis dette utviklar seg over tid. Arbeidet byggjer på internasjonale metodar for liknande indeksar, men det er gjort eit betydeleg arbeid for å utvikle denne metodikken. Noreg er det første landet i verda som innfører ein offisiell naturindeks.

Naturindeksen bereknar tilstanden for naturmangfaldet i dei store økosystema, samanlikna med ein referansetilstand:

- havbotn
- hav-pelagisk (dei opne vassmassane i havet)
- kystvatn-botn
- kystvatn-pelagisk (i vassmassane langs kysten)
- ferskvatn
- ope lågland (kulturlandskap)
- skog
- myr-kjelde-flaummark
- fjell

For kvart av økosystema er det valt ut eit sett med indikatorar, til dømes data om bestandane av enkeltarter. Desse representerer dei ulike økosystema og omfattar både vanlege og sjeldne artar og ulike artsgrupper. Ved å sjå indikatorane i samanheng får ein eit bilete av tilstanden for naturmangfaldet innanfor kvart økosystem, og samla for norsk natur. Naturindeksen består av 309 indikatorar fordelt på dei ni hovudøkosystema.

Kvar indikator er gitt ein verdi mellom 1 og 0. Referanseverdien er sett lik 1. Verdien 1 betyr at tilstanden for indikatoren er svært god («naturtilstand» utan negativ påverknad frå menneske), medan 0 betyr at tilstanden er svært dårleg (for eksempel at ei art er utrydda). Ved å sjå på verdien for alle indikatorar som er knytte til eit økosystem, får ein eit gjennomsnittstal som gir eit bilete av tilstanden for naturmangfaldet i dette økosystemet.

Kartlegging i form av kartfesting av førekomst og utbreiing av artar og naturtypar er ein føresetnad for oppfølging av naturmangfaldlova på kort og lang sikt. Tilsvarende er kunnskapsoppbygging knytt til framande organismar svært sentralt for å sikre ein god og målretta innsats mot framande,

Boks 8.3 Definisjon av omgrepet truga artar

Artsdatabanken nyttar følgjande kategoriar i Norsk Rødliste for artar 2010:

Utdøydd (EX): Ei art er utdøydd når det er svært liten tvil om at arta er globalt utdøydd.

Utdøydd i vill tilstand (EW): Arter som ikkje lenger lever fritt, men der det framleis finnes individ i dyrehagar, botaniske hagar og liknande.

Regionalt utdøydd (RE): Ei art er regionalt utdøydd når det er svært liten tvil om at arta er utdøydd frå aktuell region (her Noreg). For at arta skal inkluderas må den ha vore etablert reproduserande i Noreg etter år 1800.

Kritisk truga (CR): Ei art er kritisk truga når best tilgjengeleg informasjon indikerer at eitt av kriteria A-E for kritisk truga er oppfylt. Arta har då ekstremt høg risiko for å dø ut.

Sterkt truga (EN): Ei art er sterkt truga når best tilgjengeleg informasjon indikerer at eitt av kriteria A-E for sterkt truga er oppfylt. Arta har då svært høg risiko for å dø ut.

Sårbar (VU): Ei art er sårbar når best tilgjengeleg informasjon indikerer at eitt av kriteria A-E for sårbar er oppfylt. Arta har då høg risiko for å dø ut.

Nær truga (NT): Ei art er nær truga når den ikkje tilfredsstillar nokre av kriteria for CR, EN eller VU, men er nær ved å tilfredsstillar nokre av desse kriteria no, eller i nær framtid.

Datamangel (DD): Ei art blir sett i kategori datamangel når uvissa om arta si korrekte kategori plassering er svært stor, og klart inkluderer heile spekteret av moglege kategoriar frå og med CR til og med LC.

Definisjonane er utarbeidde av den internasjonale naturvernunionen (IUCN). Omgrepet truga artar er eit samleomgrep for kategoriene: kritisk truga, sterkt truga og sårbar.

skadelege organismar. Døme på kartleggingsprosjekt er naturtypekartlegging (terrestrisk og marint), kartlegging av framande artar og kartlegging av truga artar. Kartlegging og overvaking av inngrepsfrie område i Noreg (INON) er ein arealbruksindikator som byggjer på data for utrekning av inngrepsfri natur innhenta frå kommunar, fylkesmenn og nasjonale register. MAREANO er eit

tverrsektorielt program for å kartleggje og styrkje kunnskapen om Noregs havbotn.

Overvaking av naturmangfaldet er grunnleggjande for å kunne danne seg eit bilete av utviklinga for arter og område over tid, kunne seie noko om årsaka til utviklinga og om tiltak har ønska effekt. Døme på overvakingssjorsjekt er overvaking av sjøfugl gjennom programmet SEAPOP, terrestrisk overvaking (TOV) og overvaking av ei rekke arter/artsgrupper (t.d. hjortevilt, rovvilt, villaks, og fjellrev). Rovdata har ansvaret for overvaking av rovvilt og formidling av resultatane.

Auka omfang av kartlegging og overvaking dei siste åra har gitt grunnlag for å utvikle ein naturindeks for heile Noreg jf. boks 8.2. Ein slik indeks, som vart presentert for første gong hausten 2010, er eit viktig barometer for korleis det står til med norsk natur. Alle dei store forskingsinstitutta i Noreg som gjennomfører naturovervaking, har medverka i utviklinga av naturindeksen, og ei statistikkgruppe har medverka i berekningar og metodeutvikling. I alt har om lag 125 fagpersonar levert data eller ekspertvurderingar. Noreg er, saman med Nederland, eit føregangslan i arbeidet med å få til ein heilskapeleg naturindeks basert på data og ekspertvurderingar om natur.

Naturindeksen gir ei samla oversikt over tilstand og utviklingstrendar for dei store økosystema hav, kystvatn, ferskvatn, ope lågland, skog, myr-kjelde-flaummark og fjell, også i ulike delar av landet. Kunnskapen om status og trendar skal nyttast til å setje inn målretta tiltak for å stanse tapet av naturmangfald i Noreg, og til formidling til politikarane, forvaltninga og allmenta. Naturindeksen synleggjer også kor kunnskapen om naturmangfaldet er mangelfull. På mange område manglar ein framleis data. Kartlegging og overvaking må derfor på plass for å få meir presis kunnskap som igjen er nødvendig for å peike på årsaker til endringar og for at tiltaka blir kostnadseffektive og målretta. Naturindeksen vil bli oppdatert kvart år basert på årlege overvakingssjorsjekt der dette finst. Den samla naturindeksen skal etter planen oppdaterast i 2015. I åra fram til denne oppdateringa tek ein sikte på å presentere temaindeksar for arter som blir overvaka årleg.

Den naturindeksen som vart presentert hausten 2010, er starten på eit langvarig arbeid med å måle endringar i naturen, og gi eit stadig betre grunnlag for å prioritere kor tiltak for å betre miljøet skal setjast inn og kva som bør prioriterast innanfor kartlegging og overvaking. Men naturindeksen åleine kan ikkje måle om vi når målet om å stanse tapet av naturmangfald. Sjølv om natur-

indeksen viser betring eller ingen endring i naturmangfaldet, kan det likevel vere alvorlege faresignalar som ikkje blir fanga opp. Det er derfor viktig å supplere naturindeksen med annan kunnskap som til dømes delindeksar, andre indikatorar for berekraft, raudlistar og ny kartlegging, overvaking og forskning.

Norsk røddliste for arter 2010 og Norsk røddliste for naturtyper 2011 er viktige kunnskapsgrunnlag for å vurdere bruk av ulike verkemiddel for å betre tilstanden for artene og naturtypane. Raudlistene inneheld spesifikk informasjon om mange truga arter og naturtypar som ikkje inngår i naturindeksen, men som er viktige for forvaltninga av desse artene. Det er derfor viktig at kunnskapsinnhenting knytt til raudlistene held fram med full styrke.

Artsdatabanken har sidan starten i 2005 hatt ansvaret for arbeidet med raudlistene og norsk svarteliste, som byggjer på ei økologisk risikovurdering av framande arter. Artsdatabanken spelar ei sentral rolle i arbeidet med å samordne og gjere dei viktigaste data om mangfaldet i naturen tilgjengelege for brukarar i areal- og miljøforvaltninga. Talet på observasjonar i rapporteringsverktøyet Artsobservasjonar i regi av Artsdatabanken er no oppunder 8 millionar. I tillegg til at denne portalen tilfører mykje kunnskap om førekomstar av arter, er den eit verktøy som aukar engasjement og kunnskap hos brukarane.

Det norske Artsprosjektet skal sikre langsiktig kartlegging og kunnskapsoppbygging om arter i norsk natur, med spesiell fokus på arter og artsgrupper vi har lite kunnskap om. Det blir òg viktig å gjere kunnskapen tilgjengeleg for alle, mellom anna via internett. Arbeidet skjer i nært samarbeid med det svenske artsprosjektet. Ambisjonen både i Sverige og Noreg er å kartleggje alle fleircella arter av planter og dyr i dei to landa. Prosjektet er administrativt plassert under Artsdatabanken. Både datainnhenting, dataflyt og forskning blir samordna med annan tilgrensande aktivitet. Det blir no viktig å få på plass forskingsdelen i prosjektet.

Det er gjennom åra samla inn ei stor mengd data gjennom naturkartlegging. Dette er data som det er viktig at alle dei som gjer vedtak har tilgang til, og på ein slik måte at dei er lette å bruke som grunnlag for ulike avgjerder og samfunnsvisse avvegingar. Som ei følge av dette er det gjennom åra utvikla fleire system og verktøy for å gjere data frå kartlegging og overvaking tilgjengelege. Naturbasen, som er utvikla av Direktoratet for naturforvaltning, er ei kartinnsynsløysing som i stor grad er basert på data frå kartlegging. Artsdatabanken har utarbeidd ei kartteneste kalla Art-

skart, der ein kan søkje stadfesta informasjon om over 1800 arter. Artsdatabanken arbeider òg med utvikling av ein naturtypebase basert på klassifiseringssystemet Naturtypar i Noreg (NiN).

Vassnett er utvikla i samband med gjennomføringa av EUs vassdirektiv i Noreg. Denne inneheld data om vassdrag, grunnvatn og kystområde, medan målet med Vassmiljøsystemet er å systematisere data og gjere data om tilstand og utvikling i miljøkvaliteten i vatn tilgjengeleg for bruk i det offentlege.

Det nasjonale overvåkingsprogrammet for rovvilt vart etablert i 2000, og omfattar dei fire store rovdyra gaupe, jerv, bjørn og ulv, og kongeørn. Rovdata vart etablert i oktober 2010 som ei sjølvstendig sining med eigen leiar og stab, i Norsk institutt for naturforskning (NINA), og representerer ei styrking av overvakinga og kartlegginga av desse artene. Rovdata har ansvaret for det faglege innhaldet, formidling, drift og utvikling av overvåkingsprogrammet, og er ein uavhengig leverandør av overvåkingsdata for dei fem nemnde artene i Noreg. Rovdata koordinerer overvakinga på landsbasis og syter for nasjonal og einskapleg gjennomarbeiding, samanstilling og rapportering av data. Rovdata arbeider for å styrkje lokal deltaking i kartlegginga og overvakinga av artene, og har mellom anna i samarbeid med Artsdatabanken, etablert ei nettbasert publikumløysing for innmelding av observasjonar av dei store rovdyra. Dette er i tråd med rovviltforliket inngått i Stortinget våren 2011, jf. Representantforslag 163 S (2010-2011). Førekomstane av rovvilt i Noreg har nær tilknytning til førekomstane i nabolanda våre. For Rovdata er det derfor ei sentral oppgåve å vidareutvikle samordninga av overvåkingsmetodar og samanstilling av bestandsdata på tvers av landegrensene. Fagrådet for *Nasjonalt overvåkingsprogram for rovvilt* består av ekspertar på ulike kompetanseområde med relevans for overvåkingsarbeidet. Fagrådet arbeider for at overvakinga av gaupe, jerv, bjørn, ulv og kongeørn skal vere best mogleg, og deira hovudoppgåve er å kvalitetssikre metodar og tilrå betringar i overvåkingsprogrammet. Rovdata har sekretariatsansvaret for Fagrådet, og alle som ønskjer det kan gi innspel til Fagrådet på moglege betringar i rovviltovervakinga.

Internasjonalt skjer det òg mykje arbeid for å framskaffe eit betre kunnskapsgrunnlag om naturmangfald og økosystemtenester. På det 10. partsmøtet for Konvensjonen om biologisk mangfald i oktober 2010 vart det vedteke at vi innan 2020 skal ha betre kunnskap, vitenskapeleg grunnlag og teknologi knytta til biologisk mang-

fald, verdiar, funksjon, statusutviklinga og trendar. Noreg har starta arbeidet med å følgje opp dette vedtaket ved å lage nasjonale mål om naturmangfald med utgangspunkt i dei internasjonale delmåla. Vidare seier vedtaket at landa skal revidere sine nasjonale handlingsplanar om naturmangfald og starte gjennomføringa innan 2015. Miljøverndepartementet skal utarbeide ein nasjonal handlingsplan om naturmangfald i samarbeid med sektorane. Norsk oppfølging av det globale delmålet om styrking og aktiv bruk av kunnskap om naturmangfald som grunnlag for avgjerder blir omtalt innanfor kvart resultatområde 1-6.

FNs generalforsamling har støtta opprettinga av eit internasjonalt naturpanel etter modell av klimapanelet (IPCC). Endelig vedtak om å opprette panelet vart fatta på internasjonalt møte i regi av FNs miljøprogram i april 2012. Naturpanelet skal vere eit vitskapleg uavhengig panel som skal gi kunnskap om jordas naturmangfald og økosystemtenester og fremje forslag til ny politikk. Frå norsk side er det ei prioritert oppgåve å få naturpanelet raskt i gang. Regjeringa vil arbeide for at FNs miljøprogram og andre relevante FN-organisasjonar aktivt skal støtte opp om naturpanelet sitt arbeid framover.

Regjeringas ekspertutval for verdiar av økosystemtenester skal greie ut korleis kunnskapen om verdiane av naturmangfaldet og økosystemtenestene kan styrkjast slik at grunnlaget for avgjerder blir betre. Utvalet skal foreslå metodar for å vurdere og verdsetje konsekvensane for velferd og livskvalitet av endringar i naturmangfald og økosystemtenester, og skal òg komme med forslag om korleis slike verdiar kan bereknast som del av Noregs nasjonalformue. Utvalet sitt arbeid vil leggje grunnlag for å følgje opp det globale delmålet om å fase ut eller reformere verkemiddel, under dette subsidiar, som er skadelege for naturmangfald. Utvalet skal leggje fram sine konklusjonar hausten 2013.

Kunnskap om klimautfordringa

Regjeringa vil framleis trappe opp klimaforskinga med spesiell vekt på rammevilkår, verkemiddel og teknologi for reduserte klimagassutslepp. Regjeringa vil vidare medverke til den globale innsatsen for å styrkje kunnskapsgrunnlaget i klimaarbeidet og til at den grunnleggjande klimaforskinga blir styrkt, jf. Meld. St. 21 (2011-2012) *Norsk klimapolitikk*. For ei nærare utgreiing om klimarelatert forskning viser ein til denne stortingsmeldinga.

I rapporten Energy Technology Perspectives 2012 peiker Det internasjonale energibyrået (IEA)

på at det finst alternativ til dagens forureinande energiteknologi, men at implementeringstakten for 8 av 10 slike teknologiar er for treg samanlikna med scenario som leier mot togradersmålet. IEA trekkjer blant anna fram teknologiar for energieffektivisering og CO₂-handtering som døme på teknologi med stort potensial for globale utsleppsreduksjonar, men som har svak implementeringstakt. For å kunne medverke til auka omstillingstakt er det derfor viktig med meir kunnskap om kva slag barrierar som finst for implementering av lågutsleppsteknologi, blant anna på transportområdet som står for nær ein tredel av dei norske utsleppa av klimagassar. Det er behov for meir kunnskap om omstilling kan gjerast på ein måte som medverkar effektivt til utsleppsreduksjon på ein miljøforsvarleg måte. Slik kunnskap kan baserast på erfaringar så langt med verkemidla i klimapolitikken, om kva som kjenneteiknar innrettinga av dei verkemidla som gir gode resultat.

Skogen og havet sitt opptak av CO₂ har stor betydning for klimaet. Kunnskap om det naturlige karbonkrinsløpet er derfor viktig for å kunne føreseie meir presist kor mykje klimaet vil endre seg utover i hundreåret. Korleis vi forvaltar naturen, landbruksområde og havet er òg av betydning, fordi det påverkar naturen sitt opptak av CO₂ og kor mye som blir frigitt til atmosfæren. Meir kunnskap blant anna gjennom observasjon og måling av naturen sitt opptak av klimagassar har betydning for å fastslå kor mykje utsleppa må ned for å oppfylle togradersmålet.

Kortliva klimadrivarar slik som sotpartiklar, svovelsambindingar og metan har effekt på klimasystemet, men mange ulike gassar og partiklar har varierende verknad. Det er store kunnskapsbehov knytt til identifisering av dei beste tiltaka for å redusere utslepp og forstå verknader, både for klimaendringar og andre omsyn knytte til helse- og miljøpolitikken.

Klimaendringane vil påverke samfunnet stadig meir. Det er behov for å forstå betre dei fysiske klimaendringane og konsekvensane for naturen. Det er vidare behov for meir kunnskap om kva klimaendringane betyr for ulike samfunnsområde, under dette for landbruk og fiskeri, for næringslivet og for transport- og energisystema.

Utarbeidinga av rapportane til FNs klimapanel er ein vitskapleg dugnad. FNs klimapanel utfører ikkje eiga forskning men vurderer publiserte vitenskaplege resultat, observasjonar og modellkøyringar. Dette arbeidet er botnplanken til dei internasjonale avtalene vi har fått på plass i dag. Den 5. hovudrapporten er under arbeid. Første delrapport skal leggjast fram hausten 2013, mens ende-

leg, samla rapport blir lagt fram hausten 2014, inklusiv delrapport om verknader av klimaendringar og moglege tilpassingstiltak.

Nokre av dei data som vil inngå i denne rapporten er henta frå overvåkingsstasjonen på Zepelin-observatoriet på Svalbard. Her måler *Norsk institutt for luftforskning* (NILU) konsentrasjonar av 23 klimagassar. Her er det få lokale forureiningskjelder, og staden er spesielt eigna til å overvake globale nivå og trendar for klimagassar og ozonreducerande stoff.

Kunnskap om helse- og miljøfarlege kjemikalier

Kunnskapsheving er svært viktig i kjemikaliearbeidet. Regjeringa arbeider for å auke kunnskapen om kjemiske stoff og kartleggje miljøgifter i naturen og i produkt. Auka kunnskap om helse- og miljøfarlege kjemikalier er nødvendig for å identifisere risiko for helse og miljø og for å kunne setje i verk effektive reguleringar og tiltak. Det er dyrt å rydde opp når miljøgifter først er spreidde i naturen. I dei fleste tilfella er det òg umogleg, då miljøgifter blir spreidde diffust over store område. Det er derfor svært viktig å oppdage spreing av ulike miljøgifter i tide slik at nødvendige tiltak kan setjast i verk. Gjennomslag i arbeidet med å styrkje internasjonale reguleringar er òg heilt avhengig av at det blir gjort ein betydeleg innsats i å leggje fram god dokumentasjon. Overvaking av miljøgifter i naturen for å følgje utviklinga over tid vil framleis vere prioritert. Opprettinga av ein nasjonal miljøprøvebank med ulike typar prøvemateriale for seinare analysar av miljøgifter vart derfor etablert i 2011. Miljøprøvebanken er plassert i Forskingsparken i Oslo og skal administrerast av forskingsinstitutta i CIENS. Miljøprøvebanken for miljøgifter skal samle inn og ta vare på prøver av biologisk materiale. Prøver av til dømes fisk, blåskjel, krabbe, fugleegg, slam og mosar vil bli nedfrosne for seinare analysar og undersøkingar. Innsamlinga skjer frå dei same lokalitetane kvart år. Føremålet er å kunne gjere nye analysar av prøver når det er utvikla betre metodar for å oppdage miljøgifter, fastsetje bakgrunnsnivå for nye miljøgifter og etablere tidstrendar. Dette vil bli eit svært nyttig verktøy i forvaltning av og forskning på miljøgifter.

Overvakinga av langtransportert luftforureining i luft og nedbør

Overvakinga av langtransportert luftforureining i luft og nedbør omfattar undersøkingar både av tilførsler og effektar av forureiningar. Klima- og for-

ureiningsdirektoratet har ansvaret for dei fleste overvåkingsprogramma.

Langtransporterte luftforureiningar omfattar forsurnande sambindingar (svovel- og nitrogen-sambindingar), eutrofi (nitrogensambindingar), bakkenært ozon, partiklar og miljøgifter (tungmetall, persistente organiske sambindingar).

Atmosfærisk tilførsel av forureinande sambindingar blir overvaka ved måling av kjemiske komponentar i luft og nedbør. Føremålet er å registrere nivå og eventuelle endringar i tilførsla av langtransporterte luftforureiningar. Målestasjonane er derfor plasserte slik at dei er minst mogleg påverka av lokale utsléppskjelder (bakgrunnsstasjonar).

Tilførsler av sambindingar i luft som fører til forsuring og eutrofi er overvaka på fem stasjonar (inkludert Svalbard). Tilsvarende sambindingar i nedbør er overvaka på 12 stasjonar.

Bakkenært ozon kan skade menneske si helse, vegetasjon og materialar. Atmosfæriske tilførsler av bakkenært ozon (og ozondannarar) er overvaka på fire stasjonar i fastlands-Noreg og på Zeppelinobservatoriet på Svalbard.

Atmosfæriske tilførsler av partiklar i luft er overvaka på tre bakgrunnsstasjonar i fastlands-Noreg. Partiklar kan i særleg grad føre til helseskadar og til skadar på materialar. Atmosfæriske tilførsler av miljøgifter er overvaka på tre stasjonar (i luft og nedbør på Birkenes og Andøya og i luft på Zeppelifjellet).

Forsuringsverknader på vasskvalitet blir følgt gjennom overvaking av innsjøar og små nedbørsfelt. Vasskvaliteten i ca. 85 innsjøar og fem små nedbørsfelt blir undersøkt årleg for å gi ei regional/landsdekkjande beskriving av vassforsuringsproblemet og endringar i situasjonen. Det biologiske overvåkingsprogrammet følgjer verknader på fisk gjennom regionale undersøkingar, og omfattar fiskebestandar i innsjøar og bekkar og botndyr i innsjøar.

Eutrofi-verknader er overvaka av Direktoratet for naturforvaltning som dekkjer delar av dette gjennom *Program for terrestrisk naturovervaking* (TOV).

(Verknader av) langtransporterte miljøgifter er overvaka med nokre års mellomrom i innsjøar (fisk og sediment).

Noreg samarbeider internasjonalt om utvikling av kunnskap om utslépp, tilførsler og effektar av luftforureiningar gjennom *Det europeiske overvåkingsprogrammet for langtransport av luftforureiningar* (EMEP) og andre samarbeidsprogram under *Konvensjonen om grenseoverskridande langtransportert luftforureining*. Innanfor ramma av

denne konvensjonen samarbeider landa òg om å utvikle kunnskapsgrunnlaget for val av tiltaksstrategiar for å redusere miljøskadar som følgje av langtransportert luftforureining, under dette kunnskap om mogleg utsléppsreducerande tiltak og kostnader ved desse. Norske fagmiljø som Meteorologisk institutt, Norsk institutt for luftforskning (NILU) og Norsk institutt for vannforskning (NIVA) medverkar i vesentleg grad til denne kunnskapsutviklinga gjennom sine funksjonar som internasjonale fagsenter under *Konvensjonen om grenseoverskridande langtransportert luftforureining*.

Auka kunnskap om og for polarområda

Miljøet i nordområda skal takast vare på gjennom berekraftig bruk og vern. Verdiskaping skal skje på ein slik måte at miljøverdiane og økosystemas struktur, verkemåte, produktivitet og naturmangfald blir haldne ved lag. Dette blir best sikra gjennom ei heilskapeleg og langsiktig forvaltning basert på beste tilgjengelege kunnskap.

Kunnskap er navet i nordområdesatsinga, slik det er formulert i *Nordområdestrategien* (2006) og *Nye byggesteiner i nord* (2009). Norsk Polarinstitutt med senter ICE (Ice, Climate & Ecosystems) representerer saman med Framsenteret (Fram – Nordområdesenter for klima- og miljøforskning) er sentrale element i den nasjonale forskingssatsinga for å bringe fram meir kunnskap for å møte miljøutfordringane i nord- og polarområda.

Norsk Polarinstitutt og Framsenteret si forskning gir viktige kunnskapsbidrag til det internasjonale miljø- og klimaarbeidet.

Miljøet i nord har vore påverka både av ytre faktorar og lokal aktivitet. Dei viktigaste ytre faktorene er klimaendringar, forsuring av havet og langtransporterte tilførsler av miljøgifter. Lokal påverknad omfattar ulike typar arealbruk og ressursutnytting der fiske, oppdrett, reindrift og utbygging av energi- og transportinfrastruktur er viktige faktorar. Det finst òg ei rekkje lokale kjelder og potensielle kjelder til forureining. Dette omfattar til dømes skipsfart, petroleumsverksemd, industriverksemd og atominstallasjonar i Noregs nærrområde.

Klimaprosessane knytte til snø, is, permafrost og havsirkulasjon i Arktis er av stor betydning for kor raskt og korleis klimaet vil bli endra lokalt, regionalt og globalt.

Betre kunnskap om klimaprosessane i Arktis er derfor kritisk for å kunne seie noko om framtidige klimaendringar. Auka kunnskap om klimaendringane er òg ein føresetnad for ei kunnskaps-

basert, heilskapeleg og langsiktig forvaltning for å sikre miljøet og livsgrunnlaget i nord.

Norsk Polarinstitut

Norsk Polarinstitut er den sentrale statlege institusjonen for kunnskapsproduksjon om polarområda for forvaltninga gjennom kartlegging, miljøovervaking og forvaltningsretta, naturfagleg forskning i Arktis og Antarktis. Instituttet si forskingsverksemd er konsentrert om klimaprosessar og klimaendringar, og effektane av desse på naturen, og om økotoksikologi i Arktis og Antarktis. Instituttet leier òg overvåkingsprogram og system for miljøovervaking av norsk Arktis og har lange tids-seriar frå både det fysiske miljøet og økosystemet.

Norsk Polarinstitut har dei heilårige forskingsstasjonane Troll i Antarktis, Sverdrupstasjonen og Zeppelinstasjonen i Ny-Ålesund på Svalbard.

Norsk Polarinstitutt si forskning i Antarktis gir viktige bidrag inn i det internasjonale samarbeidet om forvaltninga av Antarktis for å verne kontinentets særeigne og svært sårbare miljø. Denne forskinga er òg viktig for å halde oppe verdien av Antarktis som referanseområde og for å auke kunnskapen om området si rolle i dei globale miljøsystema og som indikator for jordas miljøtilstand. Vi har vore eit føregangsland i forskinga i Antarktis, og det er viktig at Noreg bidreg til internasjonal polarforskning med sine spesielle fortrinn med stasjonar både i Antarktis og på Svalbard.

Norsk Polarinstitutt si tilsette på Sverdrupstasjonen er ansvarlege for den daglege drifta og vedlikehaldet av måleinstrumenta til ei rekkje nasjonale og internasjonale program.

Stasjonen utfører kontinuerlege langtidsmålingar av meteorologisk data, kort- og langbølga radioaktiv stråling frå sola, og måling av overflatealbedo og spektralrefleksjonar. Det blir òg gjort daglege observasjonar av atmosfærisk ozon og UV-stråling med ei rekkje instrument.

Dei biologiske studiane ved stasjonen inkluderer overvaking av rein, fjellrev, isbjørn og forskjellige sjøpattedyr og -fuglar. Ein viktig aktivitet ved stasjonen er å måle effektane av miljøgifter på arktiske økosystem.

Ein annan viktig aktivitet er målinga av isbrear på Svalbard.

Zeppelinstasjonen, der NILU har det faglege ansvaret, spelar ei viktig nasjonal og internasjonal rolle for kartlegginga av klimaendringar; stratosfæreozon- og UV-endringar; miljøgifter (persistente organiske forureiningar som PCB, tungmetall som kvikksølv); og langtransporterte luftforu-

reiningar (sur nedbør, partiklar, overgjødning, bakkenær ozon).

Zeppelinstasjonen høyrer til ei lita gruppe av svært viktige globale atmosfærestasjonar; andre stasjonar finst på Hawaii, Sydpolen og Samoa i Stillehavet og i Alaska, Vest-Irland, Tasmania og Zugspitze/Jungfraujoch i Alpene.

Framsenteret

Etter opninga i september 2010 hadde Framsenteret, Nordområdesenter for Klima- og Miljøforskning, sitt første heile arbeidsår i 2011. Forskinga kom svært godt i gang på alle dei fem temaområda, kalla «flaggskip». Alle dei 19 partnerinstitusjonane i Framsenteret deltok i minst eitt flaggskip. Tokt og feltmålingar inngår i eit stort tal prosjekt. Nokre hovudpunkt følgjer.

Havisen i Polhavet, teknologi og avtaleverk – leia av Norsk Polarinstitut. Arbeidet har vore fordelt på 11 ulike prosjekt og forprosjekt og involverer både naturvitskapane og samfunnsvitskapane. Nokre døme:

- Karakteristikk av havisen ved fjernmåling,
- Måling av atlantisk vatn som strøymer inn i Polhavet, i eit omfattande internasjonalt samarbeid
- Framtidsbilete, «Arctic Futures», sosioøkonomiske og politiske forhold
- Fleire prosjekt på skipstrafikk. Bl. a.: trafikkstatistikk, forprosjekt på simuleringsmodellar, transportkorridorar, regulering av arktisk skipsfart, og FoU-behov
- Forprosjekt, olje i is. Deteksjon, transport og nedbrytning, biologiske effektar.

Effektar av klimaendringar på fjord- og kystøkologi i nord – leia av Havforskningsinstituttet. Den faglege aktiviteten var fordelt på 19 prosjekt, organisert som tre innsatsområde:

- Fysisk/biologisk kopling, oseanografi og bruk av habitat. M.a. studiar i Porsangerfjorden, global migrasjon av sjøfuglearter m.v.
- Struktur, funksjon og endring i økosystem i Arktis og nordlege fjordsystem. M.a. studiar av kongekrabbar.
- Den humane dimensjonen i økosystema sin respons på klimaendring. M.a. analyse av lokal økologisk kunnskap i fjordområde, og arkeologi frå mellomalderbuplassar i Finnmark for å dokumentere utnyttingsmønster.

Effektar av klimaendringar på terrestre økosystem, landskap, samfunn og urfolk – leia av Universitet i

Tromsø. Midlane i 2011 vart nytta innanfor fire ulike forskingstema:

- Vegetasjonsendring og forvaltning av grasetande beitedyr. M.a. etablering av eit saumlaust vegetasjonskart over vestre del av Barents-regionen og Svalbard.
- Økosystemverknader av ekstreme klimahendingar og årstidene.
- Tilpassingskapasitet i lokalsamfunn og hos urfolk.
- Tilpassa forvaltning av økosystemtenester. Eksempel: Utviklinga i lokal fuglejakt.

I tillegg har flaggskipet arbeidd med å førebu det kommande Klimaobservasjonssystem for Arktisk Tundra, KOAT. Dette arbeidet har fått direkte finansiering frå Kunnskapsdepartementet og Universitetet i Tromsø og skal etablere eit observasjonssystem på Varangerhalvøya og på Svalbard.

Havforsuring og økosystemeffektar i nordlege farvatn – leia av Havforskningsinstituttet. Flaggskipet har i 2011 hatt 10 eigne prosjekt og eitt større «insentivprosjekt». Det første året har i stor grad vore brukt til å byggje opp kompetanse innanfor havforsuring, innanfor fleire fagdisiplinar og institusjonar. Eitt av prosjekta i flaggskipet er rekna som nybrottsarbeid: «The Economics of Ocean Acidification.» Omfanget av samfunnsfagleg forskning innan havforsuring er i dag avgrensa, også internasjonalt. Prosjektet er første steg på vegen mot ei meir heilskapleg og fleirfagleg tilnærming. Utvikling av samfunnsvitskapelege forskingsprosjekt parallelt med dei naturvitskapelege vil vere til nytte for den heilskaplege forståinga av havforsuring.

Miljøgifter – effektar på økosystem og helse – leia av Norsk institutt for luftforskning. Midlane i 2011 vart nytta innanfor tre «arbeidspakkar»:

- Human helse og samfunn. M.a. eksponering under svangerskap og hos nyfødde, eksponeringsscenario for befolkninga i Nord-Noreg, analyse av reinsdyrkjøtt i Sør-Varanger og Arkhangelsk.
- Dyrehelse og økosystem.
- Forureining frå petroleumsverksemd og skipsfart i nord: Effektar på arktiske økosystem og human helse.

Formidling og samarbeid.

Dei fem flaggskipa har hatt kvar sin faglege lanseringskonferanse i perioden mai 2011 til februar 2012. Lanseringa har skjedd over heile landet: flaggskipa Polhavet og Miljøgifter i Oslo, flaggskip Fjord og Kyst i Porsanger, flaggskip Terrestrre Samfunn i Tromsø, flaggskip Havforsuring i Bergen. Framdagen gjekk av stabelen for første gong i Tromsø 11. november og skal arrangerast kvart år. Framsenteret deltok i den store internasjonale konferansen Arctic Frontiers, og er medarrangør frå og med 2012. Framsenteret har i 2011 hatt 310 medieoppslag på papir og nett og eit gjennomsnittleg besøk på nettsidene på 18 200 pr. månad.

Organisering.

Senttermøtet der alle partnerinstitusjonane deltek, er det øvste vedtaksorganet i Framsenteret. Det vart halde Senttermøte tre gonger i 2011. Drifta av bygninge, og ei rekkje fellesoppgåver som forskingskoordinering og formidling, blir handtert av Framsenteret A.S., som får eit driftstilskot over kap. 1474.

I februar 2012 vart Norsk Institutt for Skog og Landskap teke opp som partner nr. 20 i Framsenteret.

Staddata**Boks 8.4 Felles global referanseramme**

Alle land treng tilfang av grunnleggjande geografisk informasjon som miljødata, plandata, eigedomsdata og andre geodata. Informasjonen er viktig og nødvendig. For mange samfunnsområde er geodata naudsynt for dokumentasjon, verddivurderingar, analysar og statistikk og gir viktige bidrag til overvaking og kunnskap om klima.

Informasjonen må vere tilgjengeleg for heile samfunnet, både offentleg sektor, privat næringsliv og den enkelte. Data er viktige for samfunnsplanlegging, samfunnstryggleik og areal- og ressursforvaltning. Ein treng oppdaterte data for verdiskaping og utvikling av tenester og informasjon retta mot næringsliv og innbyggjarar, og for medverknad og opne demokratiske prosessar.

Eigedomsinformasjon både frå matrikkel og grunnbok er viktig grunnlagsinformasjon i all eigedoms- og arealforvaltning. Kartverket har ansvar for tinglysinga og for formidling av eigedomsinformasjon både frå matrikkelen og

grunnboka ut til brukarane i offentleg og privat sektor.

Plan- og miljøoppgåvene i kommunane kan ikkje løysast utan best mogleg bruk av kunnskap om arealdata og ressursar. Dette føreset godt samarbeid og informasjonsdeling. Internett og digitale kart gir grunnlag for forenkla tilgang til informasjon og til medverknad i plan- og vedtaksprosessar. Eit moderne samfunn er avhengig av geografisk informasjon og infrastruktur. Skip, fly og redningsteneste må finne vegen, grunneigarrettar må sikrast, areal- og reguleringsplanar må vise juridisk bindande vedtak om arealbruk – og lagrast i planregister for ettertida. Kart viser ikkje lenger berre kor ting er, men fungerer òg som analysereiskapar i planlegging for berekraftig utvikling og eit likeverdig samfunn. Geografisk informasjon kopla med statistikk gir instrument for å planleggje for ei berekraftig framtid og for å vurdere konsekvensane av ulike tiltak.

Tilstand

Kart og geografisk miljøinformasjon er tilgjengeleg døgnet rundt og styrkjer grunnlaget for å fatte gode og berekraftige vedtak. Geodata er tilgjengelege via internett, mobiltelefon og ulike elektroniske kartløyningar. Brukarane kan blant anna søkje etter adresse, stadnamn eller matrikkelnummer og i tillegg velje målestokk eller måleavstandar. Elektronisk tilgang til geodata har auka bruken av geografisk informasjon vesentleg dei siste åra. For å dekkje brukarane sine ulike og samansette behov for geodata, må innsamlinga, koordineringa og lovverket rundt dette famne ei rekkje ulike aktivitetar og fagfelt, som blant anna sjømåling, satellittovervaking og eigedomsregistrering.

Pålitelege, oppdaterte geodata gir grunnlag for auka tryggleik ved ferdsel til sjøs og til lands. Det gir grunnlag for effektiv og betre bergingsteneste. Det medverkar til effektiv og døgnopen forvaltning, trygging av eigedomsrett og ein fungerande marknad for eigedommar.

Basis geodata for landområda vert inndelte etter tema som separate primærdataseriar (veg, vassdrag, høgde osv.). Dette gir stor fleksibilitet i

produksjon og vedlikehald av data. Kart blir produserte ved å hente data frå ulike seriar og setje dei saman. Dataseriane kan òg nyttast i kombinasjon med fagdata frå ulike kjelder.

I Noreg har kommunar og ulike statlege etatar samarbeidd om felles kartlegging sidan 1992. Nylig vart Geovekst sitt 20-årsjubileum markert. Kartverket koordinerer dette arbeidet sentralt, regionalt og lokalt. Mesteparten av denne dataetableringa er fullført, og areal i byar og tettstader er i all hovudsak dekt. Utfordringa for desse areala ligg i vedlikehald av data. Frekvensen på ajourføringa av kartgrunnlaget vert tilpassa dei aktuelle endringane i ulike område. Såleis vil det vere hyppigare ajourføring i tettbygde strøk med høg aktivitet enn i område med liten aktivitet.

Bruk av pålitelege elektroniske sjøkart i kombinasjon med moderne navigasjonssystem aukar tryggleiken til sjøs. Bruk av slike system reduserer faren for skade på personar og miljø, reduserer materielle kostnader, aukar regulariteten for skipstrafikken, kortar ned tidsbruken på skipsruter og styrkjer næringsgrunnlaget langs kysten. Det er laga samanhengande elektroniske sjøkart for heile norskekysten, men framleis manglar det

nye, moderne djupnemålingar i mange område. Det er viktig at dette arbeidet held fram utan avbrot for å få betre tryggleik i skipstrafikken langs kysten.

Arbeidet med det marine kartleggings- og kunnskapsprogrammet MAREANO er ein viktig del av Kartverket si rolle som forvaltar av nasjonale djupnedata.

All privat og offentleg oppmåling, kartlegging, navigasjon og annan bruk av geografisk informasjon føreset eit korrekt geodetisk grunnlag. Det geodetiske grunnlaget er basert på eit tal målepunkt rundt om i Noreg. Nokre av punkta er utstyrte med måleutstyr som kontinuerleg gjer målingar, mens andre målepunkt vert besøkte periodisk for måleoppdatering. Observasjonsdata frå desse punkta dannar basis for berekning av ei nasjonal referanseramme som legg grunnlaget for all geografisk stadfesta informasjon i Noreg. Grunna kontinuerlege endringar i jorda si form, gravitasjonsfelt og rotasjonsfart er det behov for jamleg overvaking av referanserammene. Eit viktig mål er å forbetre den nasjonale referanseramma og bidra til betre globale referanserammer. Målet er at brukarane i framtida kan bruke globale målemetodar (som GPS) og få samsvar mellom kart (i nasjonal referanseramme) og eigen posisjon med 1 cm grannsemd.

Kartverket deltek i det internasjonale samarbeidet om ei felles global referanseramme, blant anna gjennom ein målestasjon i Ny-Ålesund. Stasjonen opererer ei «Very Long Baseline Interferometry» (VLBI) antenne, eit superledande gravimeter, fleire posisjonsmottakarar (GNSS) og ein vasstandsmålar. Stasjonen inngår blant anna i eit globalt nettverk med ein type store radioteleskop som gjer målingar i samsvar med ein felles måleplan. Det viktigaste resultatet av dette arbeidet er jordrotasjonsparameterane som er essensiell informasjon når ein skal operere satellittar i bane rundt jorda. I ytterste konsekvens vil verken GPS-satellittar eller satellittar for innhenting av miljødata eller kommunikasjon fungere utan VLBI-systema. Referanseramma er i tillegg naudsynt for å kunne overvake globale endringar, blant anna i havnivået.

I samband med revidert nasjonalbudsjett for 2012 vart Geodesiobservatoriet i Ny-Ålesund gitt ei løyving på 23 mill. kroner, som er viktig for å kunne starte oppgradering av observatoriet. I tillegg er det gitt bestillingsfullmakt til å overskride gitte årlege løyvingar for best mogleg å kunne gjere dei avtaler som er nødvendige i forhold til prosjektet sine høge teknologiske behov og arktiske plassering.

Kartverket er leverandør av grunnlagsdata om vasstand, havnivå og landheving. Kartverket sin kompetanse på landheving og gravitasjon er viktige for å forstå korleis havnivået blir endra i Noreg.

Alle kommunar har no teke i bruk ny horisontal referanseramme basert på internasjonal standard, og arbeidet med nytt nasjonalt høgdegrunnlag har starta. Høgpresisjon stadfesting i sann tid med ei grannsemd betre enn 1 cm er innan rekkevidde, og dette får stor betydning for til dømes kor nøyaktig ei gravemaskin kan arbeide.

Noreg skal ha eit nasjonalt geodetisk grunnlag

Skal ein lykkast med målet om 1 cm grannsemd, er det ein føresetnad at høgdegrunnlaget vert forbetra. Høgdegrunnlaget (NN1954) har vore utsett for landheving i lang tid og har derfor betydelege manglar som gjer at det er dårleg tilpassa bruk av satellitteknologi. Kartverket arbeider med å innføre NN2000 i alle kommunar. Det er eit mål at 80 pst. av kommunane skal ha innført det nye høgdegrunnlaget i 2015.

Nytt geodesiobservatorium i Ny-Ålesund vil etter planen stå ferdig i 2017, og det gamle vil vere rive innan 2021.

Innan geodetisk analyse arbeider Kartverket for å kombinere alle geodetiske måleteknikkar i ein og same operasjon. Resultata av dette arbeidet vil gi eit nytt og unikt bidrag til dei globale referanserammene, samtidig som det legg grunnlaget for overvaking av blant anna havnivå og havsirkulasjon.

Det er Kartverket som måler havnivå langs norskekysten og det er utvikla egne temasider om havnivå lokalt. Tenesta har som formål å synleggjere utviklinga i havnivå langs kysten vår.

Kartverket har utvikla ei ny nettbasert overvakingsteneste for romvær som viser korleis solstørmar og ustadig romvær påverkar GPS-stasjonar over heile Noreg – minutt for minutt.

Norske land- og sjøområde skal ha oppdaterte basisgeodata

Samanhengande elektroniske sjøkart har vore tilgjengelege for heile norskekysten sidan 2008. Farleia vert i aukande grad utfordra ved at fartøya blir større, har auka djupn og ferdast i delar av farleia eller kystfarvatn som tidlegare knapt har vore nytta av større fartøy. Framleis står det likevel att fleire viktige farvatn på norskekysten som må målast på nytt. Arbeidet held fram med å betre kvaliteten på kartgrunnlaget og å bytte ut linje- og

enkeltmålingar med heildekkjande målingar. om lag 27,5 pst. av kysten er målt med moderne målemetodar i dag.

Kartverket gjer årlege sjømålingar rundt Svalbard. Det blir kartlagt rundt 700 km² kvart år. Farvatnet vert stadig sterkare trafikkert, også i område der kartgrunnlaget er svært lite tilfredsstillande. Innsatsen er retta mot prioriterte, grunnare område.

Hovudkartserien til Kartverket i målestokk 1 : 50 000 blir gitt ut både i trykt og digital form. Det er laga ei ny trykt utgåve, som er komprimert slik at kvart kart inneheld fire kartblad i eitt trykk. Dette gir billigare trykte kart med betre kvalitet for bruk ute.

Utrykkingsetatane (ambulans, brann og politi) er avhengige av høg kvalitet og kontinuerleg oppdatering av adresse- og veginformasjon. Kartverket og Statens vegvesen arbeider for tida med eit prosjekt for å heve kvaliteten på veginformasjonen. Kartverket sitt landsdekkjande prosjekt for å etablere vegadresser i alle kommunar held fram.

Det skal vere effektiv tilgang til geodata og eigendomsdata for offentlege og private brukarar

Noreg digitalt er eit samarbeid om deling av geografisk informasjon (geodata) mellom kommunar, statlege etatar og andre verksemdar som medverkar til den nasjonale infrastrukturen for geografisk informasjon. Kartverket koordinerer og tilrettelegg samarbeidet. Deling av data mellom samarbeidspartane er basert på eigne elektroniske tenester drifta av Kartverket. Dei fleste statlege etatar, fylkeskommunane og kommunane med ansvar for utarbeiding og bruk av geodata tek del. I tillegg til basis geodata inngår òg ulike temadata som arealdata, ressursdata, miljødata og plandata i den felles geografiske infrastrukturen. Med eit stadig aukande tal partar i samarbeidet, har det skjedd ein stor auke i databruken, ikkje minst med gjensidig bruk av temadata.

Ei viktig side ved samarbeidet er felles harmonisering og standardisering av data og etablering av effektive tenester for datautveksling. Etablering og vidareutvikling av Noreg digitalt er eit omfattande arbeid. Verksemdene har sjølv ansvar for produksjon og tilrettelegging av temadata. Framdrifta i arbeidet avheng av kapasiteten i desse verksemdene. Noreg er aktivt med i utvikling og bruk av felles standardar for geodata internasjonalt.

Kartbilete er gratis tilgjengelege for allmenta via internettsidene til Kartverket. Anna formidling av data skjer gjennom forhandlarar.

Kartverket har etablert ei særskild koordineringsteneste (PRIMAR) for å gjere elektroniske sjøkart tilgjengelege i det internasjonale maritime miljøet. Kartverket leverer i dag autoriserte sjøkartdata frå 40 nasjonar gjennom denne tenesta. Store delar av kyststrekningane i dei samarbeidande landa er dekte. Om lag 5000 skip over heile verda nyttar autoriserte kartdata formidla gjennom PRIMAR. Blant brukarane er òg den norske lostenesta. Det er ei sentral målsetjing å få sjøkarttenestene i fleire land med i dette samarbeidet for å kunne gi eit mest mogleg samla tilbod av sjøkart til brukarane. Kostnadene ved drift av tenesta vert dekte av brukarbetaling.

Tinglysinga skal ha nógde brukarar og halde god kvalitet

Frå 2007 har all tinglysing i fast eigedom og burettar blitt samla i Kartverket. Grunnboka er det offisielle registeret over tinglyste rettar og hefte i fast eigedom og delar i burettslag. Kvar matrikkelening har eit eige grunnboksblad, som inneheld opplysningar om heimel, pengehefte, servituttar og diverse grunndata. Kartverket er tinglysstyresmakt i Noreg. Tinglysing i fast eigedom skjer ved Kartverkets hovudkontor på Hønefoss, mens tinglysing i burettar går føre seg i Kinsarvik i Ullensvang kommune.

Forholdet til brukarane har vore sentralt i den gjennomførte reforma og det er gjennomført to brukarundersøkingar. Brukarane meiner at Tinglysinga har eit godt omdømme og har tenester med høg kvalitet og er godt organisert.

Rask og effektiv saksbehandling i Tinglysinga hindrar unødig opphald i omsetjinga i bustadmarknaden. For 2011 ligg dette på 96,9, pst. for fast eigedom og 97,2 pst. på burett, noko som betyr at dei fleste sakene blir behandla og sende tilbake til brukaren i løpet av fire dagar. Rask saks handsaming vil framleis ha høg prioritet.

I 2011 vart meir enn 19 pst. av alle sakene til tinglysing saksbehandla elektronisk. Det er nødvendig å omstrukturere grunnboka. Det skjer ei stadig utvikling av fagsystema for å kunne behandle elektronisk tinglysing av stadig fleire dokumenttypar.

Mange av dei enklaste sakene vert både registrerte og kontrollerte automatisk, men dei meir komplekse må framleis kontrollerast manuelt. Kartverket sitt kundesenter for tinglysing er plassert i Ullensvang. Kundesenteret svarer på alle

Boks 8.5 Tinglysingsgebyret*Tinglysingsgebyret*

Tinglysinga er organisert som ein eigen divisjon i Kartverket under Miljøverndepartementet, og gir rettsvern for rettar i fast eigedom og del i burettslag overfor tredjeperson. Tinglyste dokument blir registrerte i grunnboka for fast eigedom og grunnboka for delar i burettslag. Rettsstiftelsar som går ut på å stifte, forandre, overdra, påhefte, anerkjenne eller oppheve rettar som har til gjenstand fast eigedom eller del i burettslag, kan tinglystast.

Gebyra ved ulike former for tinglysing er samla sett sterkt overprisa. I 2012 er det budsjettet med 1 048 mill. kroner i inntekter og vel 194 mill. kroner i driftsutgifter for tinglysingsystemet. Dersom ein samanliknar utgifts- og inntektsløyvingane for tinglysing på Kartverkets budsjett, utgjer overprisinga om lag 832 mill. kroner. Då er ikkje medrekna kostnader til arbeid med matrikel og anna infrastruktur som er naudsynt for tinglysinga. Kostnader ved utvikling og formidling av

eigedomsinformasjon er heller ikkje med i post 01 driftsutgifter.

Det er store skilnader i satsane for tinglysing av ulike typar dokument – frå gebyr som er fleire gonger kostnaden for tenesta (pantedokument) til tinglysing som er heilt gratis, jf. tabell. Gebyra er fastsette som ein multiplikator av rettsgebyret (860 kroner). Pantedokument er standardiserte, og er derfor blant dei enklare dokumenta å behandle. Likevel er tinglysing av pantedokument i fast eigedom eller rettar knytte til denne i dag pålagt høgare gebyrsats enn andre dokument (2,25 rettsgebyr, dvs. 1 935 kroner). Det alminnelege tinglysingsgebyret, som gjeld skøyte, heimelserklæring, erklæring/avtale, leigekontrakt mv. i fast eigedom, er òg betydeleg overprisa (1,8 rettsgebyr, dvs. 1 548 kroner). Refinansiering av lån innanfor same låneramme, med same pantsetjar(ar) og med same panteobjekt betaler 0,25 rettsgebyr, dvs. 215 kroner. For overføring av delar i burettslag blir det betalt 0,5 rettsgebyr, dvs. 430 kroner.

Tabell 8.1 Utvalte satsar for tinglysing. I kroner

	Sats 2012	Forslag 2013
Alminneleg tinglysingsgebyr	1 548	1 060
Pantedokument (fast eigedom)	1 935	1 060
Refinansiering ¹	215	215
Del og pantedokument i burettslag	430	430
Slettingar, utlegg, konkurstmeldingar, tvangssal mv.	0	0

¹ Refinansiering innanfor same låneramme, med same pantsetjar eller pantsetjarar og med same panteobjekt.

Den særskilt høge satsen for pantedokument for fast eigedom har inga god grunngeving. Regjeringa foreslår, som eit steg i retning av ei kostnadsriktig prising, at satsen for pantedokument blir sett ned til satsen for det alminnelege tinglysingsgebyret. Vidare blir den nye, felles satsen for det alminnelege tinglysingsgebyret og for tinglysing av pantedokument i fast eigedom redusert til 1 060 kroner. Provenytapet er anslått til om lag 400 mill. kroner påløpt og 385 mill. kroner bokført i 2013. Satsreduksjonen inneber innsparingar særleg for verksemdar og privatpersonar som gjennomfører fleire lånetransaksjonar med tinglysing av pantedokument.

Tinglysing av dei fleste typar dokument vil framleis vere betydeleg overprisa. Regjeringa vil derfor gjennomgå tinglysingsgebyra fram mot statsbudsjettet for 2014. Formålet vil vere å kartleggje kost-

nadene ved ulik tinglysing, vurdere ein føremålstenleg lov- og forskriftsheimel og utarbeide eit forslag til kostnadsriktig prising i tråd med Finansdepartementets retningslinjer for gebyr- og avgiftsfinansiering av statlege myndighetshandlingar.

Vidare vil tinglysingsgebyra bli gjennomgått med sikte på å kople dei frå rettsgebyret frå og med 2014. Etersom tinglysingsmyndet ikkje lenger ligg i domstolane, er det heller ikkje naturleg at reglane om gebyrfastsetjinga ligg i rettsgebyrlova, og at storleiken på gebyra er knytt opp mot rettsgebyret. Regjeringa vil på denne bakgrunnen setje i gang eit regelverksarbeid med sikte på å få føresegner om gebyr inn i tinglysingslova med forskrifter. Ei frikopling frå rettsgebyret krev ei endring av rettsgebyrlova, tinglysingslova og burettslagslova. Vidare må tinglysingsforskrifta òg endrast.

spørsmål om tinglysing i fast eigedom og burettar, og vil gradvis bli eit felles kundesenter for heile Kartverket.

Kontoret i Ullensvang utfører òg andre tinglysingsoppgåver, m.a. all registrering av rettar i delar i burettslag.

Det blir arbeidd på fleire felt for å sikre at grunnboka held god kvalitet. Kartverket har òg ansvar for formidling av eigedomsinformasjon både frå matrikkelen og grunnboka ut til brukarane i offentleg og privat sektor. Når det gjeld formidlinga ut til marknaden overtok Kartverket ansvaret for dette frå det heilstatlege selskapet Norsk Eigedomsinformasjon as (NE) med verkstad frå 1. januar 2011. I ein overgangsperiode på inntil tre år skal NE likevel bidra med formidling inntil Kartverket fullt ut sjølv kan gjere dette med eige teknisk system.

Disposisjonsretten over arealressursar er av dei mest sentrale rettane i samfunnet. Både private og det offentlege har behov for informasjon om eigedommar og eigarforhold. Autorisert offentleg eigedomsinformasjon er viktig for å sikre eigedomsretten og naudsynt for eigedomsmarknaden. Autorisert offentleg eigedomsinformasjon kan delast i tre delar:

- *Matrikkelen*, som omfattar faktiske opplysningar over alle faste eigedommar i landet, bygningar og adresser, m.a. med eintydig identifikasjon av kvar eigedom. Matrikkelen vert ført av kommunane. Kartverket er sentral matrikkelstyresmakt, og har ansvaret for utvikling av regelverk og å utvikle og drifte matrikkelsystemet. Kartverket stør kommunane med å sikre kvaliteten i datagrunnlaget og gjer data tilgjengeleg for brukarane. Matrikkelen er rekna som eitt av landets tre basisregister
- *Tinglysinga*, som er omtalt særskilt under statusbeskriving for målet for Tinglysinga
- *Kommunale planregister*, som omfattar opplysningar om offentlege arealplanar og andre føresegner som fastlegg korleis areala skal utnyttast. Planregistra er under etablering i kommunane. Kartverket stør kommunane med å kontrollere den tekniske kvaliteten og gjer plandata tilgjengelege i den nasjonale geografiske infrastrukturen. Lovgrunnlaget for kommunale planregister vart innført med ny plan- og bygningslov frå 1. juli 2009.

Påverknader

Påverknader kjem frå mange kantar. Teknologiutvikling og døgnopne løysingar gjer tilgangen til geografisk informasjon svært god. Det at fleire

sektorar brukar data og stiller krav til oppdaterte og gode data, er med på å auke kvaliteten og tilgangen, men det avdekkjer òg dårlege data. Den økonomiske utviklinga gjer for eksempel at stadig fleire og meir djuptgåande skip seglar i område der det tidlegare ikkje har vore slik trafikk og derfor ikkje er tilstrekkeleg kvalitet på sjøkart.

Nasjonale felleskomponentar og internasjonale standardar og direktiv er med på å skape geografiske data som kan brukast av stadig fleire i Noreg og over landegrensene.

Politikk for å nå dei nasjonale måla

Miljøverndepartementet har ansvar for nasjonal kart- og geodatapolitikk og tinglysinga. Kartverket er det nasjonale fagorganet for kart, geodata og eigedomsinformasjon. Det har under dette ansvar for å etablere og forvalte nasjonale kartseriar og halde register oppdaterte. Kommunane har ansvar på lokalt nivå, mellom anna som lokal matrikkelstyresmakt og for at det ligg føre eit oppdatert offentleg kartgrunnlag for planlegging og saksbehandling etter plan- og bygningslova.

Arbeidet med å digitalisere panteboka held fram, dvs. med tinglysingsgjenpartar frå perioden 1946–2007. Dette arbeidet vil medverke til raskare saksbehandling og enklare tilgang til informasjonen for brukarane. Dagleg produksjon er ca. 5000–7000 ark og det gjenstår fleire års arbeid.

Miljøverndepartementet har arbeidd aktivt med å utarbeide forskrifter og nasjonale produktspesifikasjonar for framstilling av arealplanar og digitalt planregister. Målsetjinga med dei nye reglane er å få på plass eit system som mogleggjer ei god oversikt over noverande og framtidig arealbruk i Noreg. Oppbygging og utvikling av planregister er ei viktig utfordring framover. Kartverket har ei sentral rolle i etablering, drift og forvaltning av eit nasjonalt planregister og regelverket rundt dette. Eit slikt register vil gi vesentleg betre tilgang til spesifikke plandata for innbyggjarane og lokale styresmakter og betre oversikt på nasjonalt nivå over arealutfordringane.

Geodatalova skal sikre betre tilgang til geografisk miljøinformasjon i Noreg og over landegrensene. Noreg har vedteke å innarbeide det europeiske INSPIRE-direktivet. Dette forpliktar til å opprette tenester for tilgang til og deling av miljødata, plandata, eigedomsdata og andre geodata mellom offentlege etatar både nasjonalt og innanfor EU/EØS-området. I den samanhengen er Kartverket tildelt rolla som nasjonal geodatakoordinator og skal samordne arbeidet med landets infrastruktur for geografisk informasjon. Hovud-

oppgåva blir å føre vidare samarbeidet om å dele data mellom meir enn 600 deltakande verksemder og partar i Noreg digitalt. Statens kartverk har ansvar for å leggje til rette og drifte felles nasjonale løysingar som skal gjere effektiv deling av data mogleg både nasjonalt og internasjonalt – i samsvar med nasjonalt rammeverk og INSPIRE-direktivet.

Kartverket har nyleg utvikla ein rapport om det offentlege kartgrunnlaget, som er på høyring. Plan- og bygningslova § 2-1 og kart- og planforskrifta § 5 seier at kommunen skal syte for at det ligg føre eit oppdatert offentlig kartgrunnlag og for at staten skal stille nasjonale kartdata til rådvelde for dei føremål som er omhandla i lova. Dette vil bli ein ny og viktig reiskap i arealplanlegginga.

Det er behov for tredimensjonal terrengmodell, basert på laserskanning frå fly. Det er mange som etterspør dette og modellen vil bli svært viktig som grunnlag for betre berekning av flaumsoner, skredfaresoner og verknader i strandsona (havnivåstiging). Det er viktig å vite kvar dei mest utsette områda er når ein skal investere i tiltak mot flaum og skred. Vi kan bygge husa våre i område der dei er minst utsette for flaum og leggje nye vegar til trasear som ikkje er flaumutsette. Innanfor Geovekst-samarbeidet vert det kvart år etablert slike data for mindre areal, særleg i tettstader.

Den nasjonale referanseramma er gjort tilgjengeleg i sanntid gjennom Kartverket si posisjonstene CPOS, som vart landsdekkjande i 2011. Talet på brukarar av CPOS-tenesta er sterkt aukande og CPOS er av den grunn sett på som samfunnskritisk infrastruktur.

I Europa vert det arbeidd med å utvikle eit nytt satellittbasert posisjonssystem – *Galileo*. *Egnos*, som er eit europeisk støttesystem for GPS, vil etter kvart òg bli eit støttesystem for *Galileo*. Dagens grannsemd ved bruk av *Egnos* er ikkje så god – det er først og fremst stabiliteten som er av betydning. Det er planar for å integrere *Egnos* i *Galileo*, og i denne samanhengen vil Kartverket medverke til at *Galileo* og *Egnos* kan fungere best mogleg, også i dei nordlege områda og ikkje berre i det sentrale Europa.

Statusrapportering på nasjonale mål i 2011

1. Landet skal dekkjast av relevant geografisk informasjon av høg kvalitet som skal nyttast effektivt på tvers av sektorar og forvaltningsnivå.

Indikatorar:

- Tal på kommunar med nytt nasjonalt høgdegrunnlag (NN2000).
- Oppdateringsgrad og kvalitet.

- Dekningsgrad og kvalitet.
- Datasett som det er etablert tenester til etter krava i geodatalova.
- Eigedomar med vegadressar (del i prosent av totalen)

På grunn av det dårlige vêret i fjor sommar vart det gjennomført mindre datafangst enn planlagt, både innanfor Geovekst og for omløpsfotograferinga. Resultata er på trass av dette tilfredsstillende, noko som i stor grad skuldast at det vart teke spesielt store volum i bestilling i 2011.

Sjømåling kystnært har gått etter plan. På Svalbard vart sesongen utvida etter avtale med Kystverket. Kartverket er i stand til å prosessere data noko snarare enn før.

Punktum for den krevjande Rocknes-saka vart sett 20.5.2011 då Høgsterett samrøystes avviste motparten sin anke over dommen i Borgarting lagmannsrett.

Kartverket arbeider aktivt med synleggjering og profilering og har fått positiv omtale i fleire nasjonale medium, spesielt i andre halvår 2011. Prisen dei vann for andre gongen på rad under den internasjonale kartografiske konferansen i Paris er ei påskjøning av kvaliteten på produkta deira.

www.seeiendom.no vart lansert 15.6.2011, og fekk mykje positiv omtale. Seinare fekk den òg ein pris som årets IT-fyrlykt.

2. Tinglysing i fast eigedom og del i burettslag blir gjort forsvarleg, effektivt og med kvalitet.

Indikatorar:

- Saksbehandlingstid
- Svartid på kundesenteret
- Kvalitet

For Tinglysinga har ein merkt effekten av at aktiviteten i bustadmarknaden har vore høgare enn venta og har strekt seg lengre utover sommaren enn kva som er erfart tidlegare år. Høg aktivitet kombinert med tøffe resultatmål har vore krevjande for Kartverket, men resultata er veldig gode. Samanlikna med 2010 har Kartverket hatt 86 000 fleire rettsstiftingar i 2011, som er ein auke på 6,1 pst. (samla for burett og fast eigedom). Mål for saksbehandlingstid er fire dagar for 95 pst. av dokumenta (gjeld båe fast eigedom og burett). For 2011 ligg dette på 96,9 pst. for fast eigedom og 97,2 pst. på burett. Dette er Kartverket godt nøgd med, særleg med tanke på det store talet rettsstiftingar som følgje av stor omsetnad av fast eigedom.

Kundesenteret har gjennomsnittleg svartid på telefon på 87 sekundar, dette er ein ny nedgang frå 2010. Alle e-postar er svara på innan 24 timar på yrkesdagar. Ny organisering frå årsskifte og ny fagstruktur har vore svært viktige tiltak med sikte på å sikre kvalitet i alle ledd. Brukarundersøkinga som vart utført i vår/sommar ga svært positive resultat. Ein samla score på 74 var ei klar forbetring frå 68 i 2009.

Informasjon og kommunikasjon

Miljøforvaltningas kommunikasjonsarbeid byggjer på prinsippa i staten sin kommunikasjonspolitikk. Vi legg vekt på å vise fram Regjeringas miljøpolitikk og fakta om miljøtilstanden på ein forståelig måte. God informasjon er viktig for at innbyggjarane, næringslivet, det offentlege og organisasjonar skal kunne ta omsyn til miljø i kvardagen.

Informasjonen skal vere tydeleg og tilgjengeleg og nå fram til ulike målgrupper og til dei som tiltaka får innverknad for. Det er viktig å gi informasjon om rettar, plikter og moglegheiter. Kommunikasjonstiltaka skal medverke til at folk blir engasjerte og medvitne på miljøspørsmål og får ei djupare forståing og kunnskap.

Miljøverndepartementet tek i bruk ulike kommunikasjonskanalar. Ein viktig kanal er departementet si nettside regjeringen.no/md. Departementet sine internettsider er ein formidlingskanal i pakt med lov om rett til miljøinformasjon og Regjeringas kommunikasjonsstrategi. Eitt døme er høyringssaker. Høyringsfråsegnene blir lagt ut på nettet. Internasjonale standardar for tilgjenge/universell utforming er innarbeidde på internettsidene. Syntetisk tale er tilgjengeleg på alle departement sine nettsider på regjeringen.no/md.

I tillegg til nettsidene nyttar departementet ulike sosiale medium som Facebook, Twitter, Flickr og YouTube. Konferansar, seminar og kurs er døme på andre kanalar som òg blir nytta til å spreie informasjon.

Miljøstatus i Noreg (www.miljostatus.no) er inngangsporten til fakta og annan informasjon knytt til tilstand og utvikling for dei miljøpolitiske resultatområda. Departementet har eit nært samarbeid med dei underliggjande etatane om informasjon til utvalde målgrupper. Eit døme på tilrettelegging av informasjon til forbrukarane er nettsida www.erdetfarlig.no, ei nettside om miljøgifter.

Nyhende, avgjerder og tolkingsfråsegner innan planlegging etter plan- og bygningslova og kartforvaltning blir formidla gjennom departementet sine nettsider og gjennom publikasjonane Plannytt og Planjuss.

Sidan 2007 har Miljøverndepartementet hatt ei eiga satsing på klimainformasjon gjennom Klimaløftet, som koordinerer Regjeringas samla klimainformasjon retta mot folk flest. Klimaløftets informasjons- og kommunikasjonstiltak er særleg retta mot dei unge gjennom opplegg i skulen og allmenta generelt. Foredragsturneen *Generasjon Grøn* har dei siste åra besøkt skular i heile landet og er svært etterspurd. Klimaløftet formidlar òg gjennom si eiga nettside klimalofet.no oppdatert og vitskapleg basert informasjon om klimaendringar, og har fleire ulike tiltak som byggjer opp kunnskap om klimaendringar og råd til folk flest om klimavennlege tiltak i kvardagen. Klimaløftet samarbeider med bedrifter, kommunar, frivillige organisasjonar og andre medspelarar i arbeidet for eit meir klimavennleg samfunn. Informasjonstiltak retta mot befolkninga generelt er mobiliserande kampanjar og aktivitetar i massemedia og sosiale media, vedlegg i aviser, stønad til tv- og filmproduksjon og nettsider, og andre kampanjar som til dømes Earth Hour. Døme på mobiliserande aktivitetar er Redesign – som fleire byar tek del i. Dette er folkelege arrangement som set søkelys på eit meir berekraftig forbruk, ved å vise i praksis korleis vi kan ta betre vare på produkta våre, gjenvinne og omskape dei.

Miljøvernforvaltninga si satsing på skule og kunnskapsoppbygging

Føremålet med miljøvernforvaltninga si skulesatsing er å byggje opp kunnskap om dei samla miljøutfordringane og skape nyfrikne og vitetrong for natur og miljø i den oppvaksande generasjonen.

FN har som mål at omgrepet berekraftig utvikling skal integrerast i landa sine utdanningssystem. Regjeringa har slutta seg til FN's utdanningstiar for ei berekraftig utvikling 2005-2014. Miljøvernforvaltninga si skulesatsing har derfor òg som mål, i samarbeid med Kunnskapsdepartementet, å medverke til at berekraftig utvikling blir eit omgrep som alle elevar forstår og har eit forhold til.

Elevar og lærarar treng fleire innfallsvinklar for å setje miljøfaglege tema på timeplanen. Miljøverndepartementet har derfor i samarbeid med skulesektoren utvikla fleire pedagogiske program og prosjekt. Mest ressursar blir nytta på Den naturlege skulesekken som er eit samarbeid mellom Kunnskapsdepartementet og Miljøverndepartementet.

Den naturlege skulesekken (DNS) støttar utviklinga av undervisningsopplegg som er tilpassa læreplanverket for Kunnskapsløftet og kompetansemåla for faga naturfag (biologi, kjemi og fysikk),

samfunnsfag og kroppsøving. Tilboda blir òg knytte til grunnleggjande dugleik som matematikk, lesing, skriving og bruk av IKT i dei nemnde faga. Eit berande pedagogisk omgrep er å flytte læringsarenaen frå klasserommet til samfunnet. I Den naturlege skulesekken er varierte arbeidsmetodar utandørs, bruk av nærmiljøet og aktørar i nærmiljøet som organisasjonar, museum, nasjonalparksenter osv., blitt ein anerkjent pedagogisk metode i undervisninga. Den naturlege skulesekken har fått svært positive tilbakemeldingar og evalueringar. Det er viktig at prosjekt som får støtte har overføringsverdi til andre skular, og å få fram prosjekt som inkluderer fleire fagdisiplinar.

Andre skuleprosjekt i miljøforvaltning, som f. eks. lærarkurs, Miljøambassadørar og Miljøjournalistane, har som mål å inspirere lærarar og elevar i ungdomsskulen og vidaregåande skular og er tilpassa kompetansemåla i læreplanen for desse trinna. Miljøambassadørane held engasjerande foredrag på ungdomsskular og vidaregåande skular, mens Miljøjournalistane er eit enkelt nettverktøy der elevane brukar journalistiske metodar til å lære om miljø i sin kommune. Direktoratet for naturforvaltning sitt prosjekt Friluftsliv i skulen tek for seg betydninga av naturoppleving som innfallspørt til naturforståing, og nasjonalparksentra er viktige formidlarar til skular i nærleiken av dei aktuelle parkane. Kartverkets Kart i skulen er eit gratis nettatlas som tilbyr oppdaterte norske kart og temakart eigna for bruk i mange fag. I tillegg driv òg Statens naturoppsyn naturformidling til skulen. Riksantikvaren har undervisningsopplegga Rydd eit kulturminne og Barnetråkk og Polarinstituttet har nettstader og filmar laga for skulen.

Den naturlege skulesekken er frå 2012 namnet på heile det samla miljøtilbodet i regi av miljøvernforvaltninga. Verktøy og andre tilbod skal integrerast saumlaust og naturretteleiarar og andre eksterne aktørar skal synleggjerast mellom anna i ein database som skulane kan kontakte for samarbeid.

Skriftleg materiell utvikla av miljøforvaltninga i Noreg og EU vert distribuert gratis til skulen. Dette er materiell som skulane kan nytte til å arbeide med grunnleggjande dugleik i faga samtidig som dei arbeidar med kunnskapsmål.

Det er viktig å få ei praktisk retting av opplæringa. Frå hausten 2012 blir tilboda trappa opp og meir integrerte i kvarandre. I samarbeid med Ungt Entreprenørskap vert det pilotert gründercampar og elevbedrift, med tema Generasjon Grøn og redesign, på ungdomstrinnet.

Miljøteknologi

Miljøteknologi er ein viktig føresetnad for å løyse dei store miljøutfordringane som verda står overfor. Dei mange områda der miljøteknologi blir utvikla, utgjer i dag verdas mest lovande teknologimarknader. Dette gir betydelege høve til verdiskaping. Grøne arbeidsplassar innan energiproduksjon og miljøteknologi vil kunne bli ei ny vekstnæring i Noreg. Dette krev ei betydeleg mobilisering av næringslivet si evne til innovasjon, problemløysing og effektivisering. Samtidig må styresmaktene etablere rammevilkår som gjer det privatøkonomisk lønsamt å tilby og etterspørje gode miljøløysingar. Regjeringa har lagt fram ein nasjonal strategi for miljøteknologi – *Næringsutvikling og grønn vekst*. Strategien har to hovudformål: Å leggje til rette for nasjonal verdiskaping og næringsutvikling og å medverke til å nå våre miljømål. Det største enkelttiltaket i strategien er *Program for miljøteknologi* på 500 mill. kroner over tre år (2011-13). Programmet skal fremje private investeringar knytte til kommersialisering av miljøteknologi og stimulere til nettverksbygging og strategisk samarbeid mellom leverandørar for levering av samansette system og løysingar. Vidare er det fokusert på:

- Bidra til reguleringar som òg fremjar utvikling av marknader for miljøteknologi.
- Bidra til å fremje etterspørsel etter miljøteknologi i offentlege og private verksemdar.
- Stimulere til nettverks- og nærings samarbeid på tvers av tradisjonelle næringsklynger.
- Bidra til utvikling av betre kunnskap om marknadene for miljøteknologi og kunnskap til bruk i vidare politikktutvikling.

Ein viser til omtale av miljøteknologiprogrammet i Prop. 1 S (2013-2014) frå Nærings- og handelsdepartementet.

9 Regelverk og samfunnsplanlegging

Verkemiddel og arbeidsmåtar i miljøpolitikken

Det er fleire sentrale prinsipp i forvaltning av miljø. Alt i § 110 b i Grunnlova er omsynet til miljø og naturverdiar slått fast: Her heiter det at «Enhver har Ret til et Milieu som sikrer Sundhed og til en Natur hvis Produktionsævne og Mangfold bevares. Naturens Ressourcer skulle disponeres ud fra en langsiktig og alsidig Betragtning, der ivaretager denne Ret ogsaa for Efterslægten».

Føre var-prinsippet som er nedfelt i forureiningslova, seier at dersom det er fare for at ein aktivitet kan skade miljøet, skal ein ta tilstrekkelege forholdsreglar mot slik skade, eller late vere å gjennomføre aktiviteten. Manglande eller utilstrekkeleg kunnskap skal ikkje vere argument for ikkje å setje inn tiltak. Dette kan sjåast på som ei form for forsikring.

Prinsippet om samla belastning står sentralt i naturmangfaldlova og inneber at ein skal leggje vekt på summen av påverknad på naturmangfaldet, både område og arter, når planar skal leggjast og vedtak skal fattast.

Forureinar betaler-prinsippet er òg ein del av forureiningslova og inneber at den som har ansvaret for at forureining skjer, har ansvaret for å rydde opp og å ta kostnadene ved dette.

Samordna berekraftig arealbruk medverkar til måloppnåing på ei rekkje miljøområde. Plan- og bygningslova er eit sær sars viktig verkemiddel i dette arbeidet.

Det er òg eit viktig miljøpolitisk prinsipp at vi skal ta i bruk dei til einkvar tid best tilgjengelege teknologien, i lys av økonomiske forhold, for å løyse miljøproblema. Dette er mellom anna nedfelt i naturmangfaldslova og forureiningslova. Jamfør også del III Verkemiddelområdet Kunnskap og staddata.

Sektoransvaret i miljøpolitikken inneber at alle aktørar i samfunnet, både offentlege og private, har eit sjølvstendig ansvar for å leggje miljøomsyn til grunn for sine aktivitetar og for å medverke til at dei overordna måla i miljøpolitikken kan bli nådde.

Bruken av miljøpolitiske verkemiddel må òg vere styrings- og kostnadseffektiv. Det vil seie at

dei må utformast slik at dei medverkar til å nå dei fastsette måla utan unødig bruk av tid eller ressursar. Til saman skal prinsippa og arbeidsmåtene syte for at miljøpolitikken blir effektiv og målretta og at den blir gjennomført ved hjelp av dei best tilpassa verkemidla. I denne samanhengen er det òg viktig at verkemidla har eit langsiktig perspektiv, og at dei er nokolunde stabile over tid. For at verkemiddel i form av regelverk og skattar og avgifter skal ha god effekt, bør dei vere utforma slik at dei blir opplevd som rimelege og rettferdige. Miljøpolitikken må òg utformast på ein slik måte at den kjem i minst moglege konflikt med andre sentrale samfunns mål.

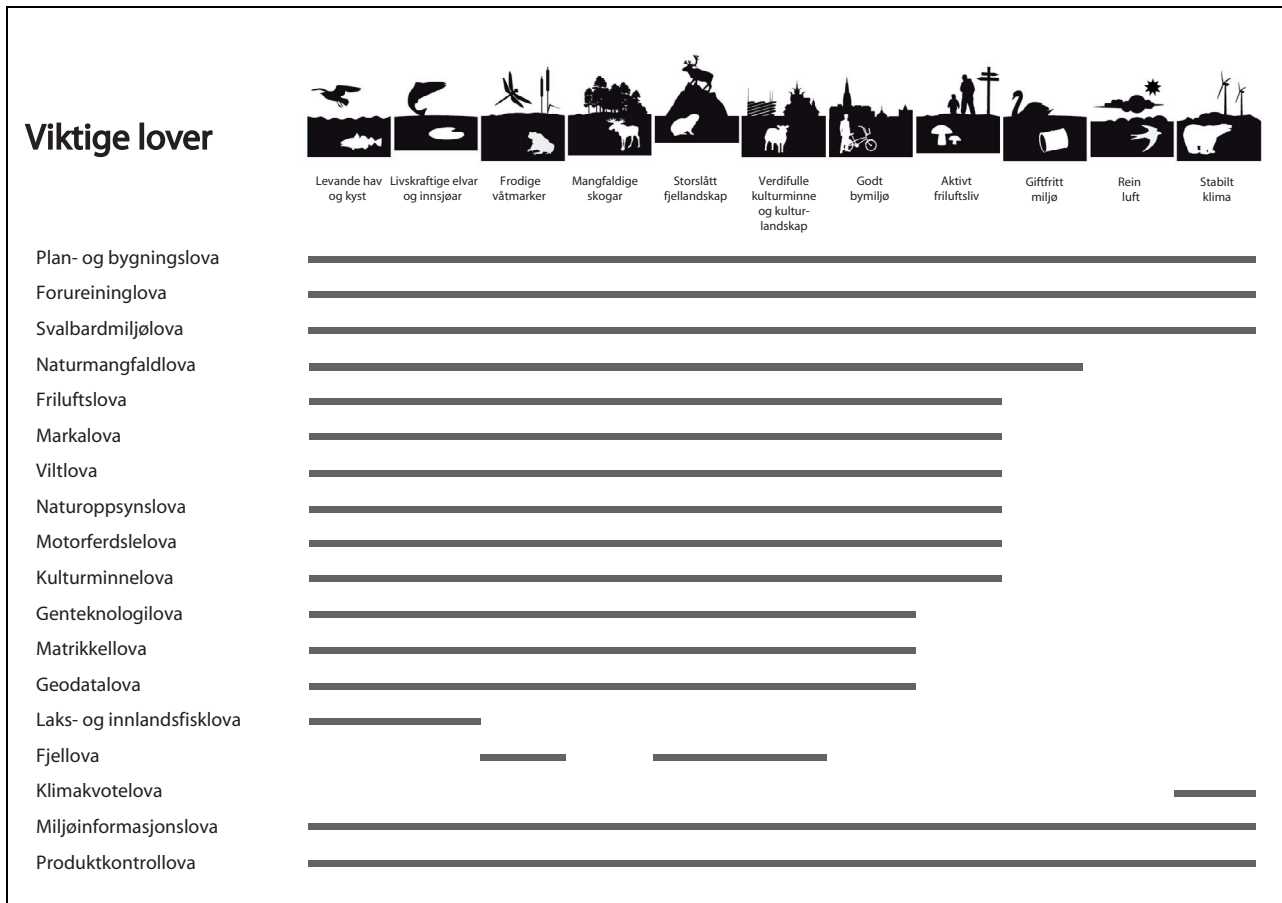
Tilsyn er òg eit viktig miljøpolitisk verkemiddel som avdekkjer brot på lova og verkar til å verne om helse og miljø. Tilsyn sikrar dessutan likskap for lova.

I tillegg til lov- og regelverk blir økonomiske instrument i form av til dømes gebyr og avgifter viktigare i miljøpolitikken. Dei einskilde sektorane har i tillegg verkemiddel som kan nyttast i miljøet si teneste, anten for å løyse eigne miljøproblem, eller som på transportområdet der miljøvenlege transportformer kan erstatte miljøskadelege.

Miljøverndepartementet og miljøforvaltninga har ansvar for å utforme mål og strategiar i miljøpolitikken og for å utarbeide planar for korleis miljøverdiar skal forvaltast. Mål- og resultatstyringsystemet i miljøpolitikken er eit døme på korleis departementet arbeider med dette. Forvaltningsplanane for havområda i nord (Barentshavet og Norskehavet) er døme på heilskapelege planar for større område, og som omfattar fleire sektorar. Arbeidet med forvaltningsplanane viser dessutan Miljøverndepartementets pådrivar- og samordningsrolle i høve til andre sektorar. Miljøverndepartementets ansvar omfattar òg å skaffe fram fagleg grunnlag for miljøpolitiske vedtak, å overvake utviklinga i miljøtilstanden og å forvalte verkemiddel på dei områda der miljøforvaltninga har hovudansvaret. Ein skal òg analysere verknadene av miljøpolitikken som grunnlag for vidareutvikling og eventuelle endringar i mål og verkemiddel. Miljøverndepartementet er både eit sektordepartement og eit samordningsdepartement.

Lov- og regelverk på miljøområdet

Nokre sentrale lover er omtalt nedanfor. For omtale av anna lov- og regelverk, sjå Lovdata og omtale under dei respektive resultatområda.



Figur 9.1 Viktige lover

Plan- og bygningslova

Lov av 27. juni 2008 nr. 71 *Om planlegging og byggesaksbehandling* (plan- og bygningslova) skal vere ein reiskap for å fremje berekraftig utvikling til beste for den enkelte, for samfunnet og for framtidige generasjonar. Planlegging etter lova skal bidra til å samordne statlege, regionale og kommunale oppgåver og gi grunnlag for vedtak om berekraftig forvaltning av ressursar. Det skal leggjast vekt på langsiktige løysingar, og konsekvensar for miljø og samfunn skal beskrivast. Ansvar for planlegging og vedtak av planar etter lova er lagt til Kongen (Regjeringa), fylkestinga og kommunestyra. Miljøverndepartementet er ansvarleg departement for plandelen av plan- og bygningslova.

Regjeringa skal utarbeide nasjonale forventningar til regional og kommunal planlegging kvart fjerde år.

Fylkeskommunane og kommunane skal utarbeide regionale og kommunale planstrategiar kvart fjerde år. Regjeringa skal godkjenne dei regionale planstrategiane.

Fylkestinga skal utarbeide regionale planar i samsvar med godkjende regionale planstrategiar. Kommunestyra har ansvaret for at det blir utarbeidd kommuneplanar og reguleringsplanar.

Planlegginga i kommunar og fylkeskommunar skal ta vare på både kommunale, regionale og nasjonale interesser og skal derfor skje i nært samråd med statlege organ. Fylkesmannen har ei sentral rolle i regional stat si samhandling med kommunar og fylkeskommunar.

Planlegginga skal sikre at avvegingane av ulike omsyn skjer ope og offentleg. Plan- og bygningslova fastset ordningar for deltaking der ein-skildpersonar, organisasjonar, næringslivet, kommunar, fylkeskommunar og statlege sektorinteresser er med.

Miljøverndepartementet skal avgjere konfliktsaker som ikkje blir løyste lokalt og sikre riktig bruk av lova gjennom rettleiing til aktørane i planarbeidet.

Plan- og bygningslova er eit særst viktig verkemiddel i arbeidet med å sikre ein samordna berekraftig arealbruk og verkar saman med andre viktige lover som naturmangfaldlova, forureiningslova, kulturminnelova, energilova og minerallova.

Plan- og bygningslova gjeld alle landareal og sjøareal ut til ei nautisk mil utanfor grunnlinja.

Naturmangfaldlova

Lov av 3. april 2009 *Om forvaltning av naturens mangfold* (naturmangfaldlova) har til føremål å ta vare på naturen sitt mangfold og dei økologiske prosessane gjennom berekraftig bruk og vern. Lova omfattar all natur, og gjeld for alle sektorar som forvaltar naturmangfald eller tek avgjerder som har konsekvensar for dette mangfaldet. Lova verkar saman med andre lover som påverkar eller regulerer bruk av norsk natur. Etter som lova gjeld på tvers av sektorar vil ho medverke til ei betre samordning av den samla forvaltninga av naturmangfaldet.

I naturmangfaldlovas kapittel II om reglar om berekraftig bruk blir det gitt forvaltningsmål for naturtypar og arter og det blir stilt krav til kunnskapsgrunnlaget for avgjerder. Miljørettslege prinsipp som føre var, omsynet til samla belastning, og at kostnader ved miljøskade skal berast av tiltaks-havar blir gjennom naturmangfaldlova formalisert for alle tiltak og bruk som påverkar naturmangfald. Lova krev at vurderingar av desse prinsippa skal gå fram av vedtak i den enkelte saka.

I naturmangfaldlova er det innført fleire nye verkemiddel. Dei viktigaste er ordningane med prioriterte arter og utvalde naturtypar. Kongen i statsråd kan ved forskrift peike ut enkelte arter som prioriterte og naturtypar som utvalde. På den måten kan vi sikre truga arter og naturtypar og andre arter/naturtypar som treng spesielt vern slik at dei kan overleve i norsk natur, og på sikt få til ei tilfredsstillande utvikling. Dette er viktige verkemiddel for å nå forvaltningsmåla for arter og naturtypar.

Naturmangfaldlovas kapittel V handlar om vern av område på land, i vassdrag og i sjø ut til 12 nautiske mil. Målet om å ta vare på økosystem, naturtypar, arter og deira naturlege utbreiingsområde har betydning for utval, restriksjonsnivå og forvaltning/skjøtsel av verneområde.

Gjennom naturmangfaldlovas kapittel IV har vi fått reglar som skal medverke til å hindre fram-

ande organismar å etablere seg i norsk natur. Innførsle og utsetjing av framande organismar vil krevje løyve, og det er gitt klare reglar om innførsle og utsetjing av framande organismar. Naturmangfaldlova er den første lova som regulerer forvaltning av genetisk materiale og uttak og utnytting av genetisk material (kapittel VII).

Forureiningslova

Lov av 13. mars 1981 nr. 6 *Om forurensninger og om avfall* (forureiningslova) skal verne det ytre miljøet mot forureining og redusere eksisterande forureining. Lova skal òg redusere mengda avfall og fremje betre avfallshandtering. Lova byggjer mellom anna på prinsippet om at forureinar betalar, prinsippet om føre var og prinsippet i lova om at det skal tas utgangspunkt i den teknologi som ut fra ei samla vurdering av nåværende og framtidig bruk av miljøet og av økonomiske forhold gir dei beste resultat. Lova skal sikre at forureiningar og avfall ikkje fører til helseskade, går ut over trivselen eller skader naturen si evne til produksjon og sjølvfornying.

Forureiningslova set eit generelt forbod mot forureinande utslepp, men opnar for at verksemdar kan søkje miljøstyresmaktene om utslepps-løyve. Behandling av utslepp etter forureiningslova tek utgangspunkt i prinsippet om kostnadseffektiv regulering. Vurderinga skal byggje på kunnskap om kostnader og teknologiske moglegheiter basert på informasjon frå aktuelle verksemdar, sektorstyresmakter og andre fagmiljø. Økonomiske forhold i verksemda og lokalsamfunnet kan tilleggjast vekt.

Store delar av transportsektoren er unnateke frå føresegnene i forureiningslova.

I avfallsforskrifta og forureiningsforskrifta, som begge er heimla i forureiningslova, er det gitt utfyllande føresegner om forureining og avfallshandtering. Tilsyn avdekkjer brot på lova. Det er i stor grad direktorata og fylkesmennene som har ansvaret for å utføre tilsyn etter forureiningslova og anna miljøregelverk. Forureiningsstyresmaktene gjennomførte i 2011 1584 miljøtilsyn og avdekte brot på forureiningsregelverket i om lag 70 pst. av tilsyna. Av dei avdekte brota vart totalt 11 saker melde til politiet. Informasjon i forkant av, under og etter tilsyn og aksjonar er nyttig for å sikre at regelverket blir etterlevd. Miljøverndepartementet er ansvarleg departement for forureiningslova. Miljøstyresmaktene er i forureiningslova delte inn i riksnivå (Kongen, Miljøverndepartementet og Klima- og forureiningsdirektoratet/Statens strålevern), fylkesnivå (fylkeskommunen og fylkesmannen) og kommu-

nalt nivå (kommunen). Kwart nivå er tildelt miljømyndede etter forureiningslova.

Kulturminnelova

Lov av 9. juni 1978 nr. 50 om kulturminne (Kulturminnelova) er det sentrale statlege verkemiddelet i kulturminnepolitikken. Føremålsparagrafen slår fast at kulturminne og kulturmiljø med deira eigenart og variasjon skal vernast både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i ei heilskapleg miljø- og ressursforvaltning. Det er eit nasjonalt ansvar å ta vare på desse ressursane som vitskapeleg kjeldemateriale og som varig grunnlag for nolevande og framtidige generasjonar si oppleving, sjølvforståing, trivsel og verksam. Alle typar kulturminne eldre enn frå 1537 og bygningar eldre enn frå 1650, er automatisk freda. Kulturminnelova gir heimel til å frede bygningar og anlegg eller delar av dei, uansett alder. Samiske kulturminne eldre enn 100 år er automatisk freda. Når det etter anna lov blir treft vedtak som påverkar kulturminna, skal det leggjast vekt på kulturminnelovas føremål. Lova sitt føremål og internasjonale konvensjonar understrekar òg at vi må ta vare på breidda og mangfaldet av kulturminne og kulturmiljø.

Svalbardmiljølova

Lov av 15. juni 2001 nr. 79 om miljøvern på Svalbard har som føremål å ta vare på eit tilnærma urørt miljø på Svalbard når det gjeld samanhengande villmark, landskapselement, flora, fauna og kulturminne. Svalbardmiljølova er ei rammelov som trekkjer opp hovudprinsipp for forvaltninga av miljøet på øygruppa. Lova og forskriftene regulerer dei fleste delar av miljøvernet på Svalbard, slik som områdevern, naturinngrep, ferdsel, vern av kulturminne, arealplanlegging i busetjingane, lokal forureining og avfall, i tillegg til jakt og fiske. Lova er eit viktig verkemiddel for å oppnå Stortingets høge mål for miljøvernet på Svalbard.

Planlegging for ei berekraftig utvikling

Gjennom plan- og bygningslova er det etablert verkemiddel for utvikling av ei meir berekraftig samfunnsutvikling, og areal- og ressursforvaltning.

Planlegginga gir rammer for kor vi skal bu, handle og bruke fritida vår, og korleis vi formar byar, tettstader og bygder som er attraktive for alle og fremjar folkehelsa. Samstundes er planlegging eit viktig verktøy for å sikre at naturens mangfald, kulturminne, kulturmiljø, og landskaps-

verdiar vert tekne vare på i eit langsiktig perspektiv i samsvar med nasjonale målsetjingar.

Levande byar og bygder og ei god forvaltning av natur og kulturarv krev heilskapleg planlegging. Ei berekraftig samfunnsutvikling set mål for fysisk, miljøvis, økonomisk, sosial og kulturell utvikling i kommunar og regionar. Planlegging skal medverke til å samordne statlege, regionale og kommunale oppgåver og gi grunnlag for vedtak om berekraftig forvaltning av ressursar. Ei god samfunnsutvikling må byggje på samarbeid og samspel mellom stat, kommune, fylke og privat sektor. Miljøverndepartementet har utvikla nasjonale mål og indikatorar for å måle om planlegginga av ei berekraftig samfunnsutvikling går i ønska retning. Sjå statusrapportering på nasjonale mål i 2012.

Arealpolitikk og planlegging etter plan- og bygningslova er tverrgående verkemiddel som grip inn på dei enkelte resultatområda for Miljøforvaltninga, og er slik med på å setje ramma for måloppnåinga på dei ulike miljøområda. Dei ulike resultatområda for miljøforvaltninga vil utdjupe utviklinga på ei rekkje natur- og miljøindikatorar. All planlegging skal skje innanfor ramma av nasjonale politikk, og det er satt opp nasjonale mål og indikatorar for måloppnåinga for planlegging på dei ulike resultatområda. Sjå resultatområde 1 Levande hav og kyst, 2 Livskraftige elvar og innsjøar, 3 Frodige våtmarker, 5 Storslått fjellandskap, 6 Verdifulle kulturminne og kulturlandskap, 7 Godt bymiljø, 8 Aktivt friluftsliv, 10 Rein luft og 11 Stabilt klima for desse måla. Sjå og nærare omtale i dei enkelte resultatområda for korleis til dømes plan- og bygningslova, nasjonale føringar og politikk for arealplanlegging og arealdisponering verkar inn på miljøet.

Tilstand

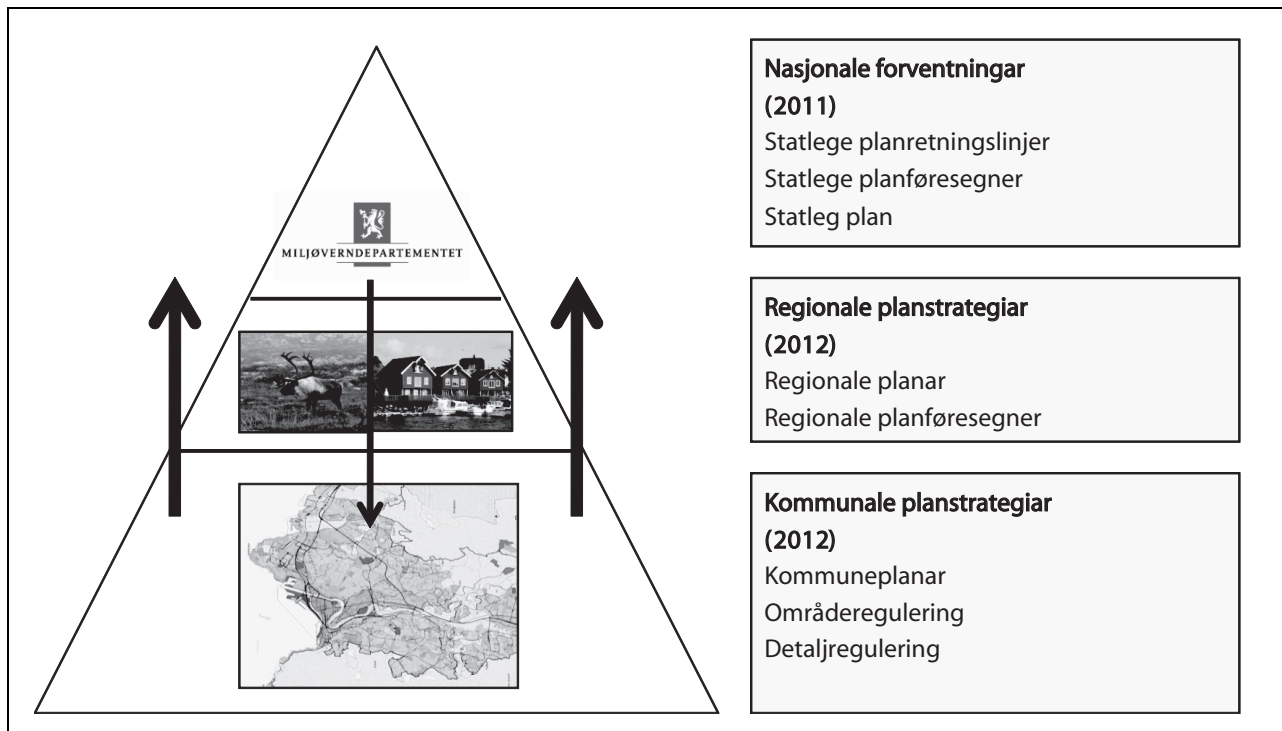
Plansystemet

Miljøverndepartementet er nasjonal planstyresmakt etter plan- og bygningslova og set overordna mål for planlegginga i fylke og kommunar. I denne rolla har Miljøverndepartementet ansvar for å samordne nasjonal politikk i planlegginga. Dette gjeld lovarbeid og enkeltsaker i tillegg til utviklingsarbeid og program. Departementet utarbeider lover og forskrifter, behandlar enkeltsaker og sikrar riktig bruk av lov- og plansystem gjennom rettleiing og opplæring.

Hovudansvaret for bruk av plan- og bygningslova er lagt til kommunane, som normalt fattar endeleg vedtak om arealbruken. Dei viktige oppgåvene kommunane har på plan- og miljøområdet

er seinast uttrykt i ny plan- og bygningslov, naturmangfaldlov og matrikkellov. I tillegg har kommunane fått nye oppgåver blant anna knytt til klimautfordringane. Det blir stilt auka krav til ei aktiv planlegging, til konsekvensvurderingar og til betre samordning.

Plan- og bygningslova definerer eit klart hierarki av vedtaksnivå, men den inviterer òg til samarbeid mellom nivåa. Samanhengane mellom føresegnene i lova er viktige for både innhald og prosess i reguleringsplanarbeidet. Figur 9.2 viser plansystemet, og samanhengen mellom plannivåa.



Figur 9.2 Plansystemet – samanhengen mellom plannivåa

Planlegging er forpliktande samarbeid og samspel på tvers av sektorar og mellom nasjonalt, regionalt og kommunalt nivå, der kommunane har eit viktig ansvar innanfor statlege og regionale rammer. Planlegging og vedtak skal vere opne og føreseielege og plan- og bygningslova fastset ordningar for deltaking der einskildpersonar, organisasjonar, næringslivet, kommunar, fylkeskommunar og statlege sektorinteresser er med. Det skal leggjast vekt på langsiktige løysingar, og konsekvensar for miljø og samfunn skal beskrivast og takast omsyn til når det skal fattast vedtak. Prinsippet om til dømes universell utforming skal takast hand om i planlegginga. Det same gjeld omsynet til oppvekstvilkåra for barn og unge, og estetisk utforming av omgивnadene.

Kommuneplanar og reguleringsplanar er viktige reiskapar for kommunane for å sikre areal til bustader, barnehagar, skular og næringsverksemd, og sikre kvalitet i nærmiljø og utbygging, grønstruktur og uteareal, med vidare. Gjennom god planlegging sikrar ein òg miljøvennlege og effektive transportløysingar, samfunnstryggleik og andre viktige samfunnsformål i heile landet. Oppdaterte kommuneplanar inneber at fleire kommu-

nar forvaltar arealressursane på bakgrunn av ny kunnskap, nytt regelverk og demokratiske medverknadsprosessar. Mellom anna vil omsynet til allmentas tilgang til strandsona, ulike tiltak for å møte klimautfordringane og omsyn til naturmangfald bli teke vare på i større grad. Departementet har eit aktivt rettleiings- og nettverksarbeid mot kommunar, fylkeskommunar og fylkesmenn på dette området. Boks 9.1. viser at planaktiviteten i Noreg er høg. Høg planaktivitet er positivt.

Boks 9.1 Planlegging i tal

Planaktiviteten i Noreg er høg og stabil. I 2011 rapporterte 400 av kommunane i landet at dei har ein gjeldande arealdel til kommuneplan, av desse 400 planane vart 89 vedtekne i 2011, 32 i 2010, 30 i 2009 og 28 i 2008 (for 30 kommunar manglar innrapportering). I 2011 vart det vedteke i overkant av 2000 reguleringsplanar, og det har vore om lag same nivå dei siste fem åra.

Ei rekkje statlege styresmakter, fylkeskommunar og nabokommunar har rett til å fremje motsegn til kommuneplanens arealdel og til reguleringsplanar. Ordninga med motsegnrett er meint å sikre at nasjonale og viktige regionale interesser blir tekne vare på i planlegginga, og at plansaker blir løfta opp til sentral avgjerd når det ikkje har vore mogleg å løyse avgjerande spørsmål gjennom den ordinære planprosessen. I 2011 vart 52 pst. av arealplanane på kommuneplannivå møtte med motsegn, og det har dei siste åra vore ein aukande tendens.

Ei motsegn stoppar ikkje ein plan, men inneber at det må fattast ei avgjerd av Miljøverndepartementet dersom det ikkje blir semje mellom kommunen og det organet som har fremja motsegn. I nær 99 pst. av alle tilfella blir kommunen og det organet som har fremja motsegn samde. Gjennom departementet si avgjerd i motsegnssaker vert viktig nasjonale arealpolitiske spørsmål konkretiserte og formidla. Boks 9.2 syner mellom anna dei viktigaste grunngevingane for motsegnene.

Boks 9.2 Kommunale planar til avgjerd i Miljøverndepartementet

Av meir enn 2000 arealplanar som blir vedteke i kommunane kvart år, blir berre mellom 1 og 2 pst. sende til Miljøverndepartementet for endeleg avgjerd fordi det ikkje er oppnådd semje om innhaldet i planen. Dette viser at det i dei fleste tilfella blir funne fram til gode løysingar som foreinar lokale, regionale og nasjonale interesser. I 2011 var det 24 motsegnssaker som vart behandla i Miljøverndepartementet. Rapporteringa på dei nasjonale måla for planlegging syner at det er svært få av dei få kommunal planane som gjeld bustadbygging i storbyane, som endar opp i departementet til avgjerd. Omsyn til strandsona, naturverdiar, landskap, friluftsliv og reindrift var dei viktigaste grunngevingane for motsegnene. Veg- og jernbane, kulturminne og konflikhtar knytte til jordvern utgjer andre grunngevingar.

Planutfordringane varierer

Planutfordringane i dei ulike delane av landet varierer, og hovuddelen av planlegginga skjer som private planinnspel. Planlegginga må møte utfordringar både i byar, tettstader og område med

spreidd busetnad. Det skjer ein betydeleg vekst i byar og tettstader. Om lag 80 pst. av befolkninga bur no i byar og tettstader. I storbyane og andre pressområde er planlegginga retta mot aukande arealmangel og behov for fortetting, bevaring av grøntområde og utvikling av miljø- og klimavenlege transportløyser. Sjå og resultatområde 7 Godt Bymiljø. I andre delar av landet er planlegginga eit verkemiddel for å oppretthalde busetjing og skape nye arbeidsplassar. Slik boks 9.3 viser er arealplanlegging eit utgangspunkt for ei konkretisering av korleis til dømes bustadbygging skal gjennomførast.

Boks 9.3 Areal til bustadbygging

Tilnærma alle kommunar har ein vedteken kommuneplan med arealdel. Gjennom ansvaret for å ha oppdaterte kommuneplanar har kommunane òg ansvaret for å sikre ei langsiktig tilrettelegging for areal til bustadbygging. Kommuneplanen skal gi ei avklaring av kor det kan byggjast mellom anna i forhold til andre arealinteresser. Det er i samanheng med kommuneplanen at dei store spørsmåla knytte til forhold som til dømes flaum og fare, friluftsliv og jordvern blir avgjort. Slik får ein eit føreseieleg utgangspunkt for ei konkretisering av korleis bustadbygging skal gjennomførast.

Denne store variasjonen inneber at det er heilt naudsynt med regionale og kommunale tilpassingar til planarbeidet. Det er derfor ei utfordring å utforme ein nasjonal arealpolitikk som kjem dei ulike regionale utfordringane i møte. Regional planlegging er òg naudsynt for å få til gode løysingar på tvers av kommunar og fylke, både innanfor samordna areal- og transportplanlegging, i fjellområda og i kystsona. Interkommunale og regionale arealplanar blir utarbeidde på bakgrunn av eige behov eller etter pålegg frå departementet. Trass i innstramma i plan- og bygningslova er det framleis eit sterkt press på strandsona. Bortfallet av inngrepsfri natur viser at utfordringa med å ta vare på slik natur ikkje er løyst. Det er framleis press på fjellområda.

Kommunane er planstyresmakt og har ansvar for å ta vare på nasjonale og regionale interesser av betydning i kommunale planar. Plan- og miljøkompetansen i mange kommunar er dei siste åra gradvis bygd ned. Dette har svekka evna til å ta

hand om plan- og miljøoppgåvene. Undersøkingar gjorde av mellom anna Norsk institutt for by og regionforskning (NIBR) om styrking av planforskning og planleggiarutdanning i Noreg frå mai 2012, og av Vestlandsforskning, viser at det er store manglar i plan og miljøkompetansen i både kommunar og fylkeskommunar. Det er derfor naudsynt å sikre og styrkje kompetansen og kapasiteten på dette området.

Metode og statistikk for å følgje utviklinga

Miljøstatus i Noreg, www.miljostatus.no, gir oppdatert informasjonen om tilstand og utvikling for miljøet. Eit viktig mål er å skape forståing for samhengane mellom miljøtilstanden, kva som påverkar den, konsekvensar og tiltak. Miljøstatus i Noreg inneheld miljødata for fleire viktige miljøtema. Nettstaden har i tillegg ei eiga kartløyning. Sjå òg verkemiddelområdet Kunnskap og staddata. Kommunane rapporterer i *KOSTRA*-systemet. Tala frå *KOSTRA* blir brukte til å vurdere måloppnåing i forhold til nasjonale mål.

Departementet vil setje i gang ei heilskapleg evaluering av erfaringane med plan- og bygningslova på viktig område, blant anna i forhold til måla for berekraftig arealforvaltning. Departementet finansierer fleire evalueringsprosjekt knytte til forskingsprogrammet DemosReg.

Påverknader

Gode løysingar krev godt plansamarbeid mellom kommunar, fylke og statlege etatar. Oppbygging og funksjon av plansystemet er viktig for innhald og prosess i planlegginga.

For å oppnå ei berekraftig samfunnsutvikling må ein sjå samhengene mellom samfunnsutvikling og arealbruk, slik plan- og bygningslova føreset. I kommuneplanens samfunnsdel skal kommunane ta stilling til langsiktige mål og utfordringar for kommunen. Planane skal vere grunnlaget for arbeidet i sektorane og skal følgjast aktivt opp i handlingsplan og budsjett. Samfunnsdelen gir grunnlag for prioriteringar i arealdelen.

Det er ei utfordring for kommunane å sikre heilskaplege og langsiktige rammer, når hovuddelen av planlegginga skjer som private planinnspel. Det er derfor viktig at kommunane brukar kommuneplanen aktivt for å sikre effektiv og god arealutnytting, samtidig som kravet til gode bu- og arbeidsmiljø blir tilfredsstilte.

Kravet om ei berekraftig utvikling og demokrati viser behovet for kommuneplanen som strategisk plan for langsiktig utvikling av kommunen,

både som samfunn og organisasjon. Dei fleste departementa stiller krav til kommunane på sine område. Det er viktig at kommuneplanane kan fange opp dei relevante plankrava utan at det nødvendigvis må utarbeidast eigne kommunale planar for dei ulike sektoromsyna. Det er for eksempel naudsynt å sjå næringsutvikling og verdiskaping, areal- og miljøforvaltning, levekår, folketalsutvikling og kommunal tenesteyting i nær samheng.

Planlegginga må styrkjast på ei rekkje område for å sikre ei meir berekraftig utvikling. Fleire stader er byggjeaktiviteten i strandsona framleis for høg, store samhengande naturområde minkar og verdifulle jordbruksareal vert nedbygde. Det er eit mål å redusere transportbehovet og såleis klimagassutsleppa blant anna ved å unngå store bilbaserte kjøpesenter utanfor tettstadene. På einskilde område er det derfor naudsynt med ein strengare plan- og dispensasjonspraksis, samstundes som kommunar og fylkeskommunar får høve til å utarbeide gode planar gjennom betre rettleiing og kompetansebygging. Miljøverndepartementet samarbeider med ei rekkje departement og andre instansar om stadutvikling, samordna areal- og transportplanlegging, friluftsliv, universell utforming, vind- og småkraftverk, trygging av matjord, fornybar energi, næringsutvikling med vidare.

Tilstrekkeleg plan- og miljøkompetanse er ein føresetnad for god samfunnsplanlegging. Ei særleg utfordring er knytt til kompetansen i kommunane. I tillegg er kapasitet eit hinder i det lokale utviklingsarbeidet.

Tilgang til relevante data er òg ein føresetnad for god planlegging. Gode planar krev kunnskap om verdiane på, og bruken av areal og ressursar. Denne kunnskapen og systema for å handtere slike data må bli endå betre. Det er derfor naudsynt å få til eit samordna system for kartlegging og overvaking av arealbruken og betre tilgang til kart og geografisk miljøinformasjon. Dette vil òg bidra til å auke kvaliteten på konsekvensutgreiingar av kommunale og regionale arealplanar

Politikk for å nå dei nasjonale måla

Skal ein nå måla om ein berekraftig arealpolitikk og bruk av plan- og bygningslova som vektlegg gode miljøløysingar treng ein kunnskap og samordning på tvers av forvaltningsnivå og sektorar.

Omsyn i planlegginga

Dei nasjonale måla under Miljøforvaltninga sine resultatområde og verkemiddel gjer synleg Regjeringas miljøpolitiske satsingar. Dei syner at plan-

legging mellom anna skal bidra til å sikre allmentas tilgang til arenaer for rekreasjon, fysisk aktivitet og naturopplevingar langs strandsona, vassdrag og innsjøar. Fjellandskapet skal forvaltast på ein måte som mellom anna sikrar levedyktige bestandar av villrein, allmentas tilgang til attraktive friluftsområde, og balanse mellom bruk og vern. Planlegginga skal sikre verdifulle kulturminne og kulturlandskap, og mellom anna medverke til å sikre god tilgang på dyrka og dyrkbar matjord. Planlegging skal brukast til å redusere utslepp og til klimatilpassing, blant anna knytt til areal-, energi- og transporttiltak. Eit funksjonelt og godt fysisk bymiljø med tilgang på bustader er viktig for trivsel og helse. Krav om risiko- og sårbarheitsanalysar ved utarbeiding av planar for utbygging bidreg til auka samfunnstryggleik.

Nasjonale forventningar til regional- og kommunal planlegging skal saman med Statlege planretningslinjer, som konkretiserer den nasjonale politikken, leggast til grunn for planlegging i kommunar, fylkeskommunar og statlege organ. Plan- og bygningslova fastset at det skal det utarbeidast eit nytt dokument med nasjonale forventningar til den regionale og kommunale planlegginga kvart fjerde år. I 2011 la regjeringa fram første forventningsdokument til kommunal og regional planlegging, *Nasjonale forventningar til regional og kommunal planlegging*. Forventningane skal følgjast opp i regionale og kommunale planstrategiar og er retningsgivande for regionale og kommunale planar. Nasjonale forventningar til regional og kommunal planlegging skal medverke til ei berekraftig utvikling og omfattar tema klima og energi, by- og tettstadsutvikling, samferdsel og infrastruktur, verdiskaping og næringsutvikling, natur, kulturmiljø og landskap, og helse, livskvalitet og oppvekstmiljø. Nasjonale retningslinjer for gjeldande arealpolitikk er gitt i St.meld. nr. 26 (2006-2007) *Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand*. Det er også gjeve statlege planretningslinjer for prioriterte politikkområde som blant anna klima- og energiplanlegging i kommunane, samordna areal- og transportplanlegging, oppvekstvilkår for barn og unge, og differensiert strandsonopolitikk. Det er i tillegg lagt fram retningslinjer for behandling av støy i arealplanlegging, og for behandling av luftkvalitet i arealplanlegginga. Regjeringa har fastsett rikspolitiske føresegnar for kjøpesenter.

Det er naudsynt med breie tiltak for å nå måla. Folketalet i Noreg er venta å auke sterkt dei neste ti åra, hovudsakleg i byar og tettstadar. Dette gir utfordringar for bustadforsyning, transport, arealbruk, klimagassutslepp, helse og livs-

kvalitet. Planlegging er eit verkemiddel for å sikre areal til bustadbygging, og Regjeringa vil vurdere kva høve som finst i plansystemet for å sikre god nok bustadforsyning. Miljøverndepartementet har i eit brev til fylkesmennene bede dei følgje opp at kommunane avklarar behovet for bustader og sett av tilstrekkeleg areal til bustader i si planlegging. Sjå resultatområde 7 Godt Bymiljø for omtale av korleis stimulere til betre bustadplanlegging som viktig del av byutviklinga. Ei ny satsing frå 2013 retta mot byane, «Plansatsing mot store byar», skal medverke til framtidsretta byplanlegging, betre bymiljø og tilrettelegging for auka bustadbygging. Viktige grep i satsinga er å styrkje kompetanse og kapasitet, og meir samarbeid på tvers av sektor- og kommunegrensane. Andre dømer er det regionale plansamarbeidet om areal- og transportplanlegginga mellom Oslo kommune og Akershus fylkeskommune etablert i samsvar med vedtak i Ot.prp. nr. 10 (2008-2009). Programmet Framtidas byar er eit nasjonalt samarbeidsprogram mellom 13 store byar, KS, fire departement og næringslivets hovudorganisasjonar for å redusere klimagassutsleppa, møte framtidige klimændringar og gjere byane betre å bu i. Dei nye planretningslinjene for strandsona har som mål å gjere tydeleg nasjonal arealpolitikk i 100-metersbeltet langs sjøen. Det blir gjennomført ei sterkare geografisk differensiering slik at byggjeforbodet blir strengast praktisert i sentrale område der presset på areala er stort, for å sikre allmentas tilgang til viktige natur- og friluftsområde. Dei siste åra er det sett i verk tiltak for å sikre dei inngrepsfrie naturområda, mellom anna krav om planprogram og konsekvensutgreiingar når kommunane legg ut nye arealområde i kommuneplanens arealdel. For fjellområda har Miljøverndepartementet sett i gang eit program der målet er at fylkeskommunane innan 2012 skal ha vedteke regionale planar for heilskapleg forvaltning av fjellområde som er viktige for villreinen. Miljøverndepartementet har bede fylkeskommunar og kommunar om å prioritere fritidshus i si kommunale og regionale planlegging, og er oppteke av at kommunane tek stilling til standard og storleik på eksisterande fritidsbustader i kommuneplanen. Miljøverndepartementet har òg teke initiativ til at det blir utarbeidd regionale planar for vindkraft. Universell utforming kom inn som ein strategisk fordel i plandelen i plan- og bygningslova i 2008. Det var eit resultat av ein politikk som starta sist på 1990-talet med å auke likeverdsaspektet for aktiv deltaking av menneske med nedsett funksjonsevne i samfunnslivet. I

heile denne perioden har departementet arbeidd med å styrkje dette aspektet i kommunal og regional planlegging.

Departementet vil halde god kontakt med instansar som har viktige oppgåver i utforminga av dei fysiske omgivnadane. Tiltak for auka kompetanse innan planbistand internasjonalt er òg ein del av departementets arbeid. Noreg har slutta seg til Den europeiske landskapskonvensjonen. Miljøverndepartementet har det overordna ansvaret for oppfølging av konvensjonen i Noreg. Formålet er å fremje vern, forvaltning og planlegging av landskap og organisere europeisk samarbeid om dette. Departementet ønskjer å få på plass ein samla, nasjonal landskapspolitikk som gjer greie for mål, vegval og aktuelle tiltak i samsvar med ansvarsdelinga mellom styresmaktene på ulike nivå. Departementet samarbeider med andre sentrale statsorgan, Nordisk Ministerråd og Europarådets organ om å utvikle politikken og metodebruken.

Oppdaterte planar på kommunalt og regionalt nivå

Regionale og kommunale planstrategiar skal lagast kvart fjerde år. Dei skal ta stilling til viktige planspørsmål for nyvalde fylkesting (regional planstyresmakt) og kommunestyre. Planstrategiane skal ta utgangspunkt i nasjonale mål og rammer frå Regjering og Storting, men leggje vekt på lokal røynsle og kunnskap i den regionale og kommunale tilpassinga av politikken. Regjeringa skal godkjenne dei regionale planstrategiane. På denne måten kan Regjeringas forventningar til planlegginga tilpassast dei ulike regionale utfordringane. Bruk av regionale planar for å gjere tydeleg den nasjonale politikken og oppnå betre samspel i planprosessen er eit viktig verkemiddel for å vere føreseieleg og klargjere kommunen sitt handlingsrom. Planstrategiane inneber ein gjennomgang av behovet for kommunal og regional planlegging i heile landet, blant anna i forhold til nasjonale og regional mål for berekraftig arealforvaltning.

I ny plandel av plan- og bygningslova er det fleire verktøy som vil styrkje den regionale arealplanlegginga. Interkommunale planar vil utfylle regionale planar initiert av fylkeskommunen. Det er òg gitt eigne reglar som skal sikre betre samordning mellom statlege verneplanar etter naturmangfaldlova og arealbruken i randsonene til slike område.

Arealbruken må sjåast i ein heilskapleg samanheng. Dette sikrar at viktige omsyn som til dømes landskap, naturmangfald og naturressursar kjem tidleg inn i planprosessen og at utbyggingmønsteret kan planleggjast slik at det blir

mest mogleg berekraftig. Oppdaterte planar baserte på ny kunnskap og nytt regelverk kan i større grad ta vare på dette.

Ordninga med motsegnrett er meint å sikre at overordna interesser blir tekne hand om og følgd opp godt nok i planar, og at plansaker blir løfta opp til sentral avgjerd når det er konflikt mellom styresmakter om avgjerande spørsmål. Dei fleste motsegnene blir løyste gjennom planprosessen. Motsegn er eit nødvendig element i det samla plansystemet, og både kommunane og styresmaktene med motsegnrett må medverke til å få til gode planprosessar og føremålstenleg bruk av ordninga med motsegn.

Plan- og miljøkompetanse

Det er eit mål at planlegging i kommunar, fylke og regionar skal skje innanfor ramma av nasjonal politikk. God plan- og miljøkompetanse er ein viktig føresetnad for ei ønska utvikling. Oppgåver, mynde og forventningar må derfor vere tydelege, slik at kommunane kan utnytte det miljøpolitiske handlingsrommet dei har. Nasjonal politikk og statlege interesser skal vere effektivt formidla til kommunar, regionalt nivå og statlege styresmakter. Statlege planverkemiddel for prioriterte politikkområde skal vere oppdaterte. God plan- og miljøkompetanse skal vere bygd opp gjennom interkommunale løysingar, arbeid i nettverk, erfaringsformidling frå utviklingsarbeid og andre rettleiings- og opplæringstiltak. Etatane på regionalt nivå må så snart råd er gjere kommunen kjend med viktige nasjonale og regionale interesser. Departementet vil styrkje rettleiinga mot kommunane, og leggje vekt på korleis verktøy i plan- og bygningslova kan nyttast for å sikre betre kommunal styring.

Miljøverndepartementet legg stor vekt på utvikling av regelverk og rettleiarar som utdjuvar innhaldet i lova og gir føringar for korleis viktige tema skal takast hand om gjennom planlegginga, og formidlar nasjonal politikk og god planpraksis. Fylkeskommunane har etter lova ansvar for fagleg oppfølging innanfor planlegging, og står saman med fylkesmennene for formidling og oppfølging av kommunane og statlege sektorstyresmakter. Det er etablert fleire lærings- og utviklingsnettverk mellom departementet, fylkeskommunane og fylkesmennene for å sikre klar og effektiv formidling av nasjonal politikk og statlege interesser. Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren har viktige formidlingsoppgåver knytte til kommunal og regional planlegging innanfor sine fagfelt. Miljøverndepartementet samarbeider med fylkeskommunane, fylkesmennene og KS om

bistand og oppfølging av kommunane slik at dei kan drive eit aktivt utviklingsarbeid når det gjeld kommunal planlegging. I samband med ny plan- og bygningslov er det arrangert eit omfattande opplæringsopplegg for kommunane i samarbeid med fylkeskommunar og fylkesmenn. Gjennom departementet sine avgjersler i motsegnssaker blir viktige nasjonale arealpolitiske spørsmål konkretiserte og formidla. Departementet legg vekt på å få til en meir målretta motsegnspraksis og betre samordning i planprosessane mellom statlege, regionale og kommunale styresmakter. Klargjering av nasjonal politikk gjennom mellom anna rettleiing og informasjon er eitt av fleire tiltak.

Avgjersler og lovforklaringar blir publiserte i rettskjelderegisteret Gyldendal Rettsdata og publikasjonen PlanJuss. Det er vidare lagt stor vekt på å formidle fortløpande informasjon over departementets internetsider www.planlegging.no.

Geografisk informasjon

Grunnleggjande geografisk informasjon som miljødata, plandata, eigedomsdata og andre geodata er viktig avgjerdsgrunnlag for samfunnsplanlegging, samfunnstryggleik og areal- og ressursforvaltning, og må vere tilgjengelege. Oppdaterte data er viktige for verdiskaping og utvikling av tenester og informasjon, og for medverknad og opne demokratiske prosessar. Kartverket har i 2012 ferdigstilt ein rapport om det offentlege kartgrunnlaget. Denne er ute på høyring. Plan- og bygningslova § 2-1 og kart- og planforskrifta § 5 seier at kommunen skal syte for at det ligg føre eit oppdatert offentleg kartgrunnlag, og at staten skal stille nasjonale kartdata til rådvelde for dei formåla som er omhandla i lova. Dette vil bli ein ny og viktig reiskap i arealplanlegginga.

Plan- og bygningslova pålegg kommunane å syte for planregister og eit offentleg kartgrunnlag i kommunen. Det er sett i verk tiltak for å fremje system for å hente inn og å gjere tilgjengeleg informasjon om arealstatus, arealutvikling og planstatus til bruk i planlegging og styring. Departementet legg vekt på informasjon og rettleiing om slike system. Departementet har mellom anna støtta opp om eit prosjekt (GeoIntegrasjon) for å få betre integrasjon mellom fagsystem og saks-/arkivsystem i kommunane, slik at oppdatering og samhandling kan skje meir effektivt. Det finst ei rekkje databasar som omhandlar arealbruk og arealverdiar i ulike institusjonar, og desse vil etter geodatalova vere pliktige til å dele data med kvarandre. Miljødatabasane som for eksempel Direktoratet for naturforvaltning Naturbase, Riksantikvarens Askeladden og Artsda-

tabankens Artskart gir informasjon om miljøverdiar på ulike areal. Kommunane er som arealstyresmakt brukar av alle desse basane. Det er oppretta ei eiga side for plankart og planregister med lenker til nasjonal produktspesifikasjon for arealplan, teiknereglar osv. www.regjeringen.no/kartforskriften. Sjå òg dei ulike resultatområda for Miljøforvaltninga og verkemiddelområdet Kunnskap og staddata for meir om politikk og rapportering på dei nasjonale måla.

Statusrapportering på nasjonale mål i 2012

Miljøverndepartementet har utvikla nasjonale mål og indikatorar for å måle om planlegginga for ei berekraftig samfunnsutvikling går i ønska retning.

Arealpolitikk og planlegging etter plan- og bygningslova er tverrgåande verkemiddel som er ein grunnleggjande foresetnad for å oppnå mål i miljøpolitikken, og gjeld alle dei miljøpolitiske resultatområda. Sjå derfor også nærare omtale i dei enkelte resultatområda for korleis til dømes plan- og bygningslova, og nasjonale føringar og politikk for arealplanlegging og arealdisponering verkar inn på miljøet.

1. Landet skal ha ein berekraftig arealpolitikk.

Planlegginga i kommunar, fylke og regionar skal sikre effektiv saksbehandling og god samordning mellom forvaltningsnivå og sektorar.

Indikatorar:

- Talet på interkommunale og regionale arealplanar.

Alle fylkeskommunane skal ha utarbeidd regionale planstrategiar innan 2012 og oversende desse til Miljøverndepartementet. Planstrategiane skal ta stilling til kva regionale planspørsmål som er viktige å arbeide med, og slik avklare fylkeskommunane sine behov i samsvar med lokale utfordringar og statlege politiske føringar. Gjennom godkjenning av dei regionale planstrategiane vil Regjeringa sikre at prioriterte nasjonale område blir tekne opp i den regionale planlegginga. I 2010 og 2011 vart 3 fylkesplanar og 2 fylkesdelplanar godkjende sentralt etter gammal plan- og bygningslov. Etter ny lov skal regionale planar utover den regionale planstrategien ikkje godkjennast sentralt. Dersom statlege styresmakter eller kommunar som er direkte involverte har vesentlege innvendingar til ein regional plan, skal planen til sentral behandling.

5 regionale planar var til behandling i MD i 2012 på bakgrunn av innvendingar frå fylkesmen-

nene. Tematisk spenner plantema i disse regionale planane frå små vasskraftverk, senterstruktur og handel, til vindkraft og villrein.

KOSTRA-statistikken blir utvikla med tanke på å få betre oversikt over interkommunale og regionale arealplanar.

- Utviklinga av kommunal planaktivitet målt etter talet på vedtekne kommuneplanar og kommunedelplanar, reguleringsplanar med kommunalt og privat initiativ, tidsbruk i plansaker og ressursbruken målt som brutto driftsutgifter

Planaktiviteten i Noreg er høg og stabil. Jamfør tabell 9.1.

Tabell 9.1 Reguleringsplanar

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Talet på vedtekne reguleringsplanar	2 450	2 095	1 935	1 983	2 067	2 182
Delen av reguleringsplanane som er private (prosent)	75	76	75	72	72	62

Kjelde KOSTRA, SSB

Tala tyder på stor aktivitet i kommunane, men det er for tidleg å seie noko sikkert om utviklinga går i retning av at ein auka del reguleringsplanforslag blir fremja av kommunane sjølve.

Samla saksbehandlingstid er ein indikator på effektiviteten i kommunane si planbehandling. I 2011 var gjennomsnittleg saksbehandlingstid for vedtekne reguleringsplanar 339 kalenderdagar. Dette er ein tydeleg auke frå 2010 med 317 kalenderdagar og frå 2009 med 244 dagar. Reell saksbehandlingstid varierer mykje, og det er knytt uvisse til tala fordi kommunane rapporterer ulikt på desse tala.

Ifølgje kommunerekneskapen i KOSTRA brukte Kommune-Noreg 3,3 milliardar kroner til fysisk planlegging, byggjesaksbehandling og kart og oppmåling i 2011. Tilsvarende tal for 2010 var 3 milliardar. Av desse utgiftene dekte kommunane inn 2 milliardar kroner (mot 1,77 milliardar i 2010) i form av gebyr og andre inntekter. Storleiken på gebyra varierer mykje. I dei store byane blir det ofte fremja store og komplekse planar som gir høge gebyr og lang saksbehandling.

- Talet på kommunar med aktuell planstrategi, samfunns- og arealdel av kommuneplanar og kommunedelplanar innanfor prioriterte område.

Aktiviteten i planlegginga på kommuneplannivå aukar, og heile 89 kommunar vedtok arealdel til kommuneplan i 2011 mot 32 i 2010, 30 i 2009 og 28 i 2008. 400 kommunar rapporterte at dei har ein gjeldande arealdel og 388 at dei har ein gjeldande samfunnsdel til kommuneplan (for 30 kommunar manglar innrapportering). Talet på vedtekne samfunnsdelar til kommuneplan og tematiske kommunedelplanar auka også, med 203 vedtekne planar i 2011, mot 161 i 2010, 163 i 2009 og 94 i 2008. Kjelde: KOSTRA, SSB.

Gjennomsnittleg alder for kommuneplanens arealdel er 5 år og for samfunnsdelen er den 6 år. Dette er tilfredsstillande. Men det er framleis fleire kommunar som ikkje har oppdatert eller kvalitativt god nok kommuneplan. Mangel på kompetanse og kapasitet til å utføre planlegginga er eit hinder i fleire kommunar.

Kommunane utarbeider planar for ei rekkje viktige plantema. Tabell 9.2. gir eksempel på dette.

Tabell 9.2 Del av kommunane i 2011 med gjeldande plan for viktige plantema

	Del kommunar med plan	Gjennomsnittsalder
Klima og energi	78 prosent	0,2 år
Biologisk mangfald	48 prosent	3,3 år
Friluftsliv	63 prosent	2,8 år
Kulturminne og kulturmiljø	53 prosent	3,1 år
Landskap	39 prosent	1,8 år
Universell utforming	39 prosent	0,7 år

Kjelde: KOSTRA, SSB.

Kommunane rapporterer på universell utforming gjennom KOSTRA. Arbeidet med å styrkje universell utforming i kommunal og regional planlegging har verknad ved at delen av kommunar med særskilt plan eller retningslinjer med fokus på universell utforming var 39 pst. i 2011, mot 30 pst. i 2010. Sju fylkeskommunar har tilsvarande fylkesdelplanar eller føresegner i fylkesplanar. I 2011 auka talet på kommunar med plan eller retningslinjer med fokus på universell utforming til 144 mot 117 i 2010. I 65 av kommunane vart slik plan vedteken i 2011. Sju fylke har ein plan som inneheld krav om universell utforming, dette er inga endring frå 2010. Arealbruksindikatorane som er under utvikling, skal blant anna utdjupe slik statistikk og gi betre oversyn over universell utforming og tilgjenge og kommunal planlegging og arealforvaltning.

Sjå resultatområde 1 Levande hav og kyst, 2 Livskraftige elvar og innsjøar, 5 Storslått fjellandskap, 6 Verdifulle kulturminne og kulturlandskap, 7 Godt bymiljø, 8 Aktivt friluftsliv, og 11 Stabilt klima for nærare omtale av planlegging innanfor prioriterte område.

2. All planlegging i kommunar, fylke og regionar skal skje innanfor ramma av nasjonal politikk

Indikatorar:

- Tal på og type motsegner fremja i planprosessen, etter motsegsorgan og -grunn, og tal avgjort av Miljøverndepartementet.

I 2011 vart det fremja motsegn til 118 av i alt 227 kommune(del)planer som var sende på høyring. Det svarer til 52 pst. av planane. Det vart fremja motsegn til 650 av i alt 2000 reguleringsplanar. Det svarar til 33 pst. av planane. Tala for 2010 var respektive 48 og 29 pst., for 2009 var dei 42 og 32 pst. Kjelde: KOSTRA, SSB. Omsyn til utbyggingsmønster, naturvern, friluftsliv, landskap, grønstruktur, jord- og skogbruk, strandsona, og kulturminne og kulturmiljø er dei grunngevingane som vart brukt oftast i motsegnene til kommuneplanane i 2011. Rapporteringa i KOSTRA omfattar ikkje korleis kommunane agerer som følgje av motsegnene til planane. Tala for 2011 viser ein auke i omfang av motsegner til kommuneplanens arealdel og ein svak auke i motsegner til reguleringsplanar.

Motsegsordninga er naudsynt for å sikre nasjonale og viktige regionale interesser. Departementet vil greie ut praktiseringa av motsegner i

plansaker og kva konsekvensar bruken av motsegsinstituttet har. I den samanhengen vil det bli lagt til rette for å betre samhandlinga mellom statlege fagorgan, fylkeskommunane og kommunane.

Av meir enn 2000 arealplanar som blir vedteke i kommunane kvart år, blir berre mellom 1 og 2 pst. sende til Miljøverndepartementet for endeleg avgjerd fordi det ikkje er oppnådd semje om innhaldet i planen. I 2011 var det 24 motsegnssaker som vart behandla i Miljøverndepartementet. Dette viser at det i dei fleste tilfella blir funne fram til gode løysingar som foreinar lokale, regionale og nasjonale interesser. Omsyn til strandsona, naturverdiar, landskap og friluftsliv og reindrift var dei viktigaste grunngevingane for motsegnene. Veg- og jernbane, kulturminne og konflikthar knytte til jordvern utgjør andre grunngevingar. Det er fylkesmannen, Statens vegvesen og reindriftsnæringa som oftast har motsegner til planar som hamnar i Miljøverndepartementet.

Det er svært få av dei få kommunal planane som gjeld bustadbygging i storbyane som endar opp i departementet til avgjerd. Boks 9.4. synleggjer dette.

Boks 9.4 Planar for bustadbygging i byane

I løpet av 2010 og 2011 har Miljøverndepartementet behandla følgjande plansaker som angår bustadbygging i storbyane:

- Osloområdet: I Oslo ingen motsegnssaker behandla i Miljøverndepartementet som omhandlar bustader dei to siste åra. I Bærum vart det reist motsegn mot eit bustadområde grunna omsynet til kollektivtransport, men Miljøverndepartementet opna for bustadbygging.
- Bergen: I motsegnssak til kommuneplanens arealdel, grunna omsyn til landbruks, natur og friluftsområde sa Miljøverndepartementet nei til eit bustadområde på 600 bustader, men opna samtidig for 450 andre bustader.
- Stavanger: I motsegnssak om mindre bustadutbygging sa Miljøverndepartementet nei på grunn av omsynet til jordvern.
- Trondheim: Ingen motsegnssaker behandla i Miljøverndepartementet som omhandlar bustader dei to siste åra.

- Talet på dispensasjonar for nybygg i verdifulle landbruks-, natur- og friluftsområde.

Planar heimla i plan- og bygningslova er bindande eller retningsgivande for kva slag tiltak som kan gjennomførast i område med stor miljøverdi. Det gjeld landbruks-, natur- og friluftsområde og andre typar område med restriksjonar for byggeaktivitet. I 2011 vart det gitt om lag 2 600 bygge-løyve i samsvar med kommunale arealplanar i desse områda. Dette er noko lågare enn i 2010 og 2009. I tillegg vart det gitt dispensasjonar. I 2011 vart det innvilga 1468 dispensasjonar for nybygg i

landbruks-, natur- og friluftsområde, noko som er om lag på same nivå som dei tre siste åra.

Regjeringa har hatt som mål å halvere den årlege omdisponeringa av viktige jordressursar innan 2010, og dette innebar ei årleg omdisponering på under 6000 daa. Statistikken skil ikkje ut dei mest verdifulle jordressursane, men som vist i tabell 9.3. er Regjeringa på rett veg med gradvis mindre omdisponering av dyrka og dyrkbar mark. Plan- og bygningslova er det viktigaste verkemidlet for å sikre berekraftig forvaltning av jordressursane.

Tabell 9.3 Omdisponering av dyrka og dyrkbar mark

	2007	2008	2009	2010	2011
Talet på dekar dyrka og dyrkbar mark som er omdisponert til andre formål enn landbruk	15 400	15 000	13 000	12 200	10 500
Av dette, dyrka mark (daa)	8 800	7 900	8 300	6 700	6 700

Kjelde: KOSTRA, SSB.

Landbruksdepartementet og Miljøverndepartementet har oppretta ei arbeidsgruppe som skal vurdere og fremje forslag om korleis verkemidla i plan og bygningslova kan nyttast for å styrkje jordvernet. Gruppa kjem med si innstilling i 2012.

Talet på fritidsbustader i strandsona, i snauffjell, og i og nær villreinområde er gode indikatorar på om kommunane og fylka har følgd opp nasjonal politikk på desse viktige arealpolitiske områda. Det var 32 400 fritidsbustader i snauffjellet i 2007. Talet på fritidsbustader innan 4 km frå villreinområde var 64 800 i 2007. Talet på fritidsbustader i 100-metersbeltet langs sjø var om lag 82 800 i 2007.

Regjeringa vedtok i mars 2011 statlege planretningslinjer for ei differensiert strandsoneforvaltning. Formålet med retningslinjene er å tydeleggjere nasjonal arealpolitikk i 100-metersbeltet langs sjøen innanfor ramma av plan- og bygningslova.

Retningslinjene deler landet inn i tre hovudområde:

- Kystkommunar i Oslofjorden til og med Telemark
- Andre område der presset på areala er stort
- Område med mindre press på areala

Departementet og DN følgjer opp retningslinjene gjennom dei regionale kystsonenettverka og i det generelle rettleiingsarbeidet.

Dei tilgjengelege areala for friluftsliv i strandsona minkar. I perioden 2000-2010 har tilgjengeleg areal blitt 2,1 pst. mindre i heile landet. I Sør-Noreg (frå Østfold til og med Hordaland) har reduksjonen

vore på 3,7 pst. Kjelde: SSB. Sjølv om tendensen framleis går i retning av mindre tilgjengeleg areal for friluftsliv i strandsona, har reduksjonen avteke på landsbasis mot slutten av perioden.

Byggeaktiviteten i strandsona minkar og ein har klart å bremse nedbygginga av fellesareala langs kysten. I perioden 2006 til 2010 minka bygginga i strandsona utanom tettstader med ein fjerdedel. I 2010 vart det utanom tettstader sett i gang 3 076 bygg, mot 4 123 i 2006. Kjelde: SSB/Matrikelen. Dei fleste fylke hadde færre bygg som er sette i gang i 2010. Unntaka var Oslo, Buskerud og Nord-Trøndelag. Hordaland hadde flest bygg som var sette i gang.

Færre søkjer om dispensasjon og 2011 var første året sidan 2006 at kommunane mottok færre søknader om nybygg i strandsona. Samstundes er det ein aukande del av desse søknadane som blir innvilga. I 2011 vart 78 pst. av søknadene innvilga, tilsvarende tal for føregåande år er 74 pst. i 2010, 66 pst. i 2009 og 67 pst. i 2008. Rapporteringa i KOSTRA viser at det i 2011 vart gitt 1045 dispensasjonar for bygging i strandsona langs sjøen. I 2010 vart det gitt 1122 dispensasjonar, mot 900 i 2009 og 812 i 2008. Sjølv om talet går ned frå 2010 til 2011 er nivået framleis høgt samanlikna med 2008 og 2009. Færre byggjer i samsvar med plan. I 2011 vart det gitt om lag 1294 byggjeløyve i samsvar med plan, noko som er lågare enn alle åra i perioden 2005-2010. Det vart gitt om lag 1540 byggjeløyve i samsvar med plan i 2010, noko som er same nivå som i 2009, mens det i 2008 var høgare med 1730 løyve. Tala viser at det er naudsynt med oppdaterte planar

for strandsonerområda for å sikre allmentas tilgang til viktige friluftsliv- og naturområde.

Tabell 9.4 viser utvikling i dispensasjonar og byggjeløyve i strandsona.

Tabell 9.4 Utbygging i strandsona

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Talet på dispensasjonar for nybygg i 100-metersbeltet langs sjøen	1134	808	767	812	900	1122	1045
Talet på godkjente byggjeløyve i samsvar med plan	1930	1 306	1 658	1 729	1 503	1541	1294

Kjelde: KOSTRA, SSB.

Tala viser at det til trass for innstramminga i ny plan- og bygningslov framleis er eit stort press på bygging i strandsona. Utviklinga viser òg at det framleis er nødvendig med tydelege nasjonale føringar om ein streng plan- og dispensasjonspraksis i område med høgt utbyggingspress i strandsona. Tala viser at Regjeringas innskjerpingstiltak er naudsynte. Det er eit mål at delen gitte dispensasjonar går ned, og at arealbruken i strandsona skjer i tråd med oppdaterte kommuneplanar. I desse planane bør kommunane vurdere å ta ut forelda, ikkje utbygde utbyggingsområde. Utviklinga i strandsona blir følgd gjennom KOSTRA-rapporteringa, og blir kunngjort av SSB i juni kvart år. I tillegg utarbeider SSB kvart år frå og med 2010 ein eigen arealstatistikk om status og tilgjenge for friluftsliv i strandsona.

KOSTRA-tal for dispensasjonar frå byggjeforbod i 100-metersbeltet langs vatn og vassdrag viser at det i 2011 vart gitt 244 dispensasjonar for nybygg. Dette er lågare enn i 2010 då det vart gitt 319 dispensasjonar, men noko høgare enn i 2008 og 2009 med respektive 203 og 163 dispensasjonar. Departementet ser det slik at det i ein del pressområde er behov for ein skjerpa politikk og betre plangrunnlag for å sikre strandsona langs vatn og vassdrag for allmenta, og av omsyn til flaum, klimatilpassing og naturmangfald. Departementet vil i si rettleiing framover leggje vekt på behovet for heilskapleg planlegging av arealbruken langs vatn og vassdrag.

Sjå òg resultatområde 1 Levande hav og kyst, 2 Livskraftige elvar og innsjøar, 5 Storslått fjellandskap, 6 Verdifulle kulturminne og kulturlandskap, og 8 Aktivt friluftsliv for omtale.

- Politikk formidla gjennom blant anna nasjonale forventningar, skriv, kurs og departementet sin nettstad.

Miljøverndepartementet utarbeider rettleiing om berekraftig planlegging og formidlar nasjonal politikk og god planpraksis.

Dei nasjonale forventningane til regional og kommunal planlegging vart vedtekne 1. juli 2011. Dei skal leggjast til grunn for planlegginga i kommunar og fylkeskommunar.

Det er utarbeidd bindande statlege planføresegner (SPB), og fleire statlege planretningslinjer (SPR) som er retningsgivande for planlegginga.

Nettstaden www.planlegging.no som er drifta av Miljøverndepartementet, er ein viktig arena for formidling av regelverk og rettleiarar. Nettbaserte rettleiarar blir oppdaterte jamleg. Utfordringa er å sikre god oversikt og at kommunar, planleggjarar o.a. blir merksame på oppdateringar og endringar. Fylkeskommunens og fylkesmannens rettleiingsansvar er viktig i denne samanhengen.

I tillegg til regelverk og rettleiarar blir avgjerder i motsegnssaker og svar på spørsmål som kan ha interesse for andre, lagt ut på www.planlegging.no. Nettsidene er svært mykje brukt, og tilbagemeldingar viser at nettstaden har ein viktig funksjon i rettleiingssamanheng. Mange fylkeskommunar og fylkesmenn arbeider med eigne nettsider, som blir koordinerte med departementet. Formidling av planfaglege tema skjer òg gjennom tidsskrifta Plannytt og Planjuss utgitt av departementet. I 2011 vart det utgitt 1 nummer av Plannytt. Plannytt nr. 1 for 2012 hadde Nasjonale forventningar til regional og kommunal planlegging som hovudtema.

I løpet av 2011 og 2012 er det presentert rettleiarar om kommunal planstrategi, regional planstrategi, kommuneplanens arealdel, kommuneplanprosessen og kommuneplanens samfunnsdel, konsekvensutgreiingar i oversiktsplanlegginga, om kvalitet i byrom og uteareal, stadutvikling og belysning, og handel, by og tettstadstruktur. I tillegg er det utgitt nye temarettleiarar om landbruk og planlegging i samar-

beid med Statens landbruksforvaltning, og mineralske førekomstar og planlegging etter plan og bygningslova i samarbeid med Direktoratet for mineralforvaltning. Det er òg utarbeidd rettleiar til forskrift om kart, stadfesta informasjon, arealplan digitalt planregister. Andre institusjonar utarbeider også rettleiing om korleis deira interesser kan takast vare på etter plan- og bygningslova.

Riksantikvaren og Direktoratet for naturforvaltning (DN) har på oppdrag frå Miljøverndepartementet utarbeidd ein grunnlagsmetode for landskapsvurderingar og ein rettleiar for landskapsanalysar i kommuneplanlegging. Det er òg utarbeidd ein rettleiarar for landskapsvurderingar i vindkraftsaker. Førebelse versjonar frå 2011 er til utprøving før dei skal ferdigstillast.

Informasjonsformidling skjer blant anna gjennom nasjonale og regionale konferansar for kommunar, fylkeskommunar, fylkesmenn og statlige etatar. Departementet arrangerer årleg fleire nettverkssamlingar for fylkesmennene, fylkeskommunane, andre regionale instansar og direktorat. Det blir òg gjennomført årlege nettverkssamlingar for kommunane i alle fylke. Departementet hjelper til med gjennomføringa etter behov. Nettverkssamlingane er sett på som ein viktig arena for rettleiing og utveksling av erfaringar og utfordringar knytte til bruk av ny lov. Vidareføring av nettverksarbeidet er òg blitt prioritert i 2011 og 2012.

Programmet Livskraftige kommunar – kommunenettverk for miljø og samfunnsutvikling, vart avslutta sommaren 2011. Erfaringane frå programmet viser at arbeid i læringsnettverk er eit godt verkemiddel for å styrkje miljøarbeidet i midtsjiktet av kommunar. Kommunerapportar og følgjeevalueringa syner at kommunane har styrkt miljøkompetansen sin og evna til å drive offensiv miljø- og samfunnsutvikling gjennom deltaking i programmet. Programmet har synleggjort eksempel på offensiv lokal miljø- og samfunnsutvikling gjennom eksempelpark, informasjonshäfte og portalar, og i dokumentasjonen frå følgjeevalueringa.

Miljøverndepartementet har både i 2011 og 2012 gitt tilskot til fylkeskommunane og fylkesmennene for å rettleie i plan- og bygningslova og til prosjekt knytte til planutfordringane i det enkelte fylke. I 2011 vart det blant anna gitt tilskot til utvikling av kurstilbod, rettleiar og nettsider, og oppfølging av ulovlege tiltak.

Senter for etter- og vidareutdanning i samfunnsplanlegging (SEVS), tilknytt KS, har òg i 2012 fått tilskot til utvikling og gjennomføring av kurs om reguleringsplanlegging etter ny plan- og bygningslov. Dei gjennomfører òg kurs for rådmenn om planlegging som styringsverktøy i kommunane, og

er sekretariat for opplæring av kommunane i planlegging knytt til samhandlingsreforma.

Miljøverndepartementet lanserte i 2011 www.miljokommune.no. Føremålet er å møte nokre av kompetanse- og kapasitetsutfordringane i kommunane. Nettstaden er hjelpemiddel for kommunane til saksbehandling innan miljø og planlegging. Nettstaden gir ei oversikt over kva som er kommunal mynde og oppgåver i dei lover og reglar som sorterar under Miljøverndepartementet. Der er òg forslag til korleis oppgåvene kan løysast med tilhøyrande flytskjema for saks-gang, og malar til saksdokument. Nettstaden skal vere i full drift frå 1.1.2014.

3. Plan- og bygningslova og aktuelle sektorlover skal nyttast aktivt for å sikre lokal og regional utvikling som vektlegg gode løysingar med tanke på miljøet, og sikrar god dokumentasjon av konsekvensar for miljø og samfunn.

- Talet på kommunale, fylkeskommunale og regionale planar der miljøstatus og miljøutfordringar er synleggjort i planstrategiar og planar.

Alle kommunar og fylkeskommunar skal ha utarbeidd planstrategiar innan 2012, og som skal ta stilling til kva planspørsmål det er viktig å arbeide med.

Statleg planretningslinje for klima- og energi-planlegging i kommunane vart fastsett i 2009, og nær alle kommunar har no ein klima- og energiplan. Gjennom KOSTRA-rapporteringa for 2011 seier 78 pst. av kommunane at dei har ein gjeldande plan for klima- og energi. Gjennomsnittsalderen for desse var 0,2 år. Ifølgje oversikta til Enova og KS hadde 410 kommunar vedteke ein klima- og energiplan pr. august 2012, mens 18 var i gang med planarbeidet. Over 99 pst. av kommunane har dermed eller er i ferd med å få på plass ein klima- og energiplan. Sjå òg Resultatområde 11 Stabilt klima.

Over 220 kommunar har skaffa seg kompetanse og erfaringar i klima- og miljøarbeid gjennom deltaking i samarbeidsprogramma Livskraftige kommunar, Grøne energikommunar eller Framtidens byar. Livskraftige kommunar vart avslutta sommaren 2011 og tilnærma alle kommunane har arbeidd med klima og energi som eit prioritert satsingsområde. Programerfaringane er no i ferd med å bli nedfelte i kommunane sine planstrategiar som skal utarbeidast i medhald av plan- og bygningslova. Erfaringar frå Livskraftige kommunar har òg vore eit grunnlag i førebuingane av Kommunal- og regionaldepartementet si satsing på *Lokalsam-*

funnsutvikling i kommunane, og KS sitt arbeid med klimakutt i kommunane og arbeidet med forbetring av lokal klima- og energistatistikk i KOSTRA.

I tråd med retningslinjer for planlegging og lokalisering av vindkraftanlegg har fire fylke vedteke regionale planar for vindkraft. Fleire andre fylke arbeider med vindkraftplanar eller andre planar for energi der vindkraft utgjer ein avgrensa del. Potensialet for vindkraft til havs og særleg frå flytande havmøller langs norskekysten er stort. Stortinget har vedteke ei lov om fornybar energi til havs (havenergilova). Miljøverndepartementet saman med underliggjande direktorat samarbeider med energistyresmaktene om å vurdere aktuelle utbyggingsområde for vindkraft til havs til område der konfliktnivået i høve til miljøomsyn og andre brukarinteresser (som f.eks. skipsfart, fiskeriinteresser, petroleumsverksemd) er akseptabelt.

Plan- og bygningslova vektlegg omsynet til samfunnstryggleik og stiller krav om risiko- og sårbarheitsanalysar ved utarbeiding av planar for utbygging. Det er varierende kvalitet på utgreiingar etter forskrifta om konsekvensutgreiingar under plan- og bygningslova. Dette gjeld spesielt for oversiktsplanar etter plan- og bygningslova. Miljøverndepartementet har utarbeidd ei rettleiing om konsekvensutgreiingar av oversiktsplanar, som blant anna omtaler korleis ulike miljøtema skal utgreiast og presenterast i slike planar. Samtidig har departementet sett i gang eit arbeid med å revidere forskrifta om konsekvensutgreiingar, blant anna for å sikre at forskrifta er i samsvar med gjeldande EU-rett. Ei revidert forskrift vil òg ta opp i seg dei nye krava til dokumentasjon som følgjer av naturmangfaldlova, og gi eit endå betre grunnlag for ei berekraftig og kunnskapsbasert forvaltning.

- Talet på planar i kommunar, fylkeskommunar og regionar med særleg fokus på klima og klimatilpassing, natur- og friluftsliv, areal og transport.

I 2011 rapporterer 129 kommunar i KOSTRA at dei har utarbeidd risiko- og sårbarheitsanalysar knytte til konsekvensar av klimaendringar. Det er om lag 30 pst. av kommunane. KOSTRA gir òg opplysningar om kva for problemstillingar som blir tekne opp; skred og rasfare, avrenning, temperatur, flaum, havnivå og bølger, vind eller anna.

I alt 16 fylke hadde i 2011 regionale areal- og transportplanar. Dei største byregionane utarbeider slike planar og strategiar som innspel til Nasjonal transportplan. Regionale arealplanar saman med eigne konseptvalutgreiingar er òg grunnlaget for utbygging av større samferdselstiltak. Fylkesdelplanar tek òg opp andre tema som går på tvers av kommunane, blant anna planar for fjellområde, villrein og kystzone.

Departementet har følgd opp Stortingets vedtak om samarbeid om areal- og transportplanlegging mellom Oslo kommune og Akershus fylkeskommune. Planstrategien for areal og transport mellom Oslo – Akershus er til endeleg godkjenning av Regjeringa etter vedtak i bystyre og fylkesting i 2012. Det regionale plansamarbeidet om areal- og transport er eit breitt samarbeid mellom Oslo kommune, Akershus fylkeskommune, alle kommunane i Akershus, involverte departement og alle dei store transportorgana, og er eit viktig steg på vegen til å løyse areal- og transportutfordringane i regionen.

Tabell 9.5 viser regionale planar fordelte på plantema, KOSTRA-tal for 2011.

Tabell 9.5 Regionale planar fordelte på plantema

	Tal på fylkeskommunar med ein eller fleire slike planar
Samordna plan for areal/transportplanlegging eller utbyggingsmønster	16
Plan for kulturminne og kulturmiljø	15
Plan for friluftsliv	13
Plan for kystsoner	10
Plan for klima/energi	14
Plan for universell utforming	7
Plan for vassdrag	0
Plan for fjellområde	8
Plan for grønstruktur	4
Plan for biologisk mangfald	3

Kjelde: KOSTRA, SSB.

Miljøverndepartementet samarbeider med andre departement om arbeidet med regionale natur- og kulturparkar i utvalte regionar. Berekraftig utnytting av natur- og kulturverdiane er sentralt i satsinga.

Fjell- og utmarksområda er ein vesentleg ressurs for nyskaping og næringsverksemd i bygdene. For å få til gode langsiktige løysingar krev dette ofte interkommunalt og regionalt samarbeid, som gir føringar for det kommunale planarbeidet. Miljøverndepartementet gjennomfører eit femårig program som blir avslutta i 2013 der fylkeskommunane utarbeider regionale planar for ei langsiktig forvaltning av dei viktigaste fjellområda med villrein. Planane omfattar 11 fylke og ca. 61 kommunar. Planane for Rondane – Sølknletten, Hardangervidda og Setesdal Vesthei, Ryfylkeheiane og Setesdal Austhei (Heiplanen) er snart full-

ført. Planarbeidet for dei andre områda; Forollhogna, Ottadalen, Nordfjella og Dovrefjell (Snøhetta/Knutshø) blir fullførte i løpet av 2013.

Det har dei siste åra blitt ferdigstilt mellom 4000 og 9000 fritidsbustader pr. år her i landet. I tillegg kjem standardauke og utvidingar på eksisterande fritidsbustader, som ein reknar med har om lag same omfanget. Standardauke inneber, i tillegg til auka areal og teknisk standard på bygningane, utbygging av veg, vatn og avløp og straumforsyning. Dei samla miljøkonsekvensane av slik standardauke vil vere betydelege i mange område. Auka standard fører òg med seg lengre brukstid. Regjeringa er derfor oppteken av at kommunane tek stilling til standard og storleik på eksisterande fritidsbustader i kommuneplanen. Tabell 9.6 viser utviklinga i utbygging av fritidsbustader.

Tabell 9.6 Utbygging av fritidsbustader

	2008	2009	2010	2011
Talet på hytter og sommarhus	388 938	394 102	398 884	405 883
Talet på heilårsbustader mv. som er nytta som fritidsbustader	28953	29 593	30 209	32 374
Talet på fritidsbustader	417891	423 695	429 093	438 257

Kjelde: SSB, Matrikkelen.

Det blir utarbeidd kommunale og regionale planar for ei rekkje område. Sjå òg dei ulike resultatområda for Miljøforvaltninga for nærare omtale.

– Talet på føreleggingsaker etter §8 i forskrift om konsekvensutgreiingar, og konflikttema i den enkelte saka.

Departementet behandla 28 føreleggingsaker etter forskrifta om konsekvensutgreiingar i 2011.

Hovuddelen av desse var vindkraftanlegg. Omsynet til naturmangfald var det sentrale temaet i dei fleste føreleggssakene.

Fylkesmannen og fylkeskommunen

Fylkesmannen er statens fremste representant i fylket. Ein stor del av den statlege regionale miljøforvaltninga er lagt til fylkesmannsembeta. Fylkesmannen ser til at nasjonale miljømål blir følgde opp regionalt og lokalt, og det arbeidet som embeta utfører er ein føresetnad for å gjennomføre Regjeringas miljøpolitikk. Fylkesmannen har ei sentral rolle knytt til samarbeid og samordning med andre sektorar og forvaltar viktige delar av lovverket på plan- og miljøområdet. Kommunane har svært varierende kapasitet og kompetanse på plan- og miljøområdet, og fylkesmannen si oppfølging og rettleiing av kommunane er derfor viktig.

Dei prioriterte oppgåvene for fylkesmannen på miljøområdet er arbeidet for å sikre og forvalte truga og spesielt verdifulle naturtypar, ta vare på truga og sårbare arter, under dette villaks, rovvilt og villrein, og kjempe mot framande organismar. Embeta har miljøfagleg ansvar for vassforvaltning og utfører arbeid innanfor klimaområdet, konsekvensbehandling, tilsyn med ulike verksemder på forureiningsområdet og opprydding i gammal forureining.

Som ei følgje av forvaltningsreforma overtok fylkeskommunen frå 1. januar 2010 dei fleste av fylkesmannen sine oppgåver innanfor friluftsliv, bestandsforvaltning av ikkje truga arter av vilt og innlandsfisk som det kan haustast av, og vassregionmyndet. Det betyr at både fylkesmannen og fylkeskommunen har viktige oppgåver innanfor vassforvaltning, og i dei fleste fylke samarbeider dei svært godt på dette området.

Planlegging er ein viktig reiskap for å nå dei miljøpolitiske måla. Gjennom plan- og bygningslova er det etablert verkemiddel for å skape ramar for ei samfunnsutvikling og eit miljø som tek vare på menneske, natur og klima. All planlegging i kommunar, fylke og regionar skal skje innanfor ramma av nasjonal politikk.

Midlar til løn og drift for miljøoppgåvene som fylkesmannen og fylkeskommunane utfører på miljøområdet er budsjetterte på kap.1510 Fylkesmannsembeta under Fornyings-, administrasjons- og kyrkjedepartementets budsjett og for Fylkeskommunen over kap 572 , post 60 under Kommunal- og regionaldepartementet.

Miljøansvar i anskaffingar og drift av offentlege verksemder

Offentleg sektor kjøpte i 2010 varer og tenester for rundt 381 mrd. kroner. Statsforvaltninga sin del var rundt 159 mrd. kroner.

Regjeringa ser det som viktig at statlege verksemder tek ansvar for å gå føre som ansvarleg innkjøpar og forbrukar ved å integrere miljøomsyn i sine anskaffingar. I arbeidet knytt til miljøansvar i offentlege innkjøp har Regjeringa eit særleg fokus på tiltak knytte til klima og energi, helse- og miljøfarlege stoff, avfall og biologisk mangfald.

- Det er utarbeidd ein handlingsplan for miljø- og samfunnsansvar i offentlege innkjøp, og det er utarbeidd rettleiande miljøkriterium for prioriterte produktgrupper. Rettleiande miljøkriterium for prioriterte produktgrupper til bruk for innkjøparar blir fortløpande lagt ut på www.anskaffelser.no. Miljøleing i statlege verksemder blir ført vidare gjennom handlingsplanen. Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi) har fått ansvaret for å følgje opp handlingsplanen for miljø- og samfunnsansvar i offentlege nyskaffingar som omfattar miljøomsyn. Innovasjon og leverandørutvikling er viktige verkemiddel for berekraftig utvikling av nyskaffingar og utvikling av miljøteknologi, og Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi) gir viktig bidrag til miljøomsyn i offentlege nyskaffingar gjennom: Utarbeiding av rettleiarar med miljøkriterium og beste praksis
- Utvikling av støtteverktøy for leiarar og innkjøparar
- Spreiing av verktøy, malar og eksempel på www.anskaffelser.no.
- Særskilt miljøfokus på portalen for bygg- og anleggsektoren.
- Integrering av miljøomsyn i konkrete nyskaffingar, rettleiing, kurs, standardiserte malar og verktøy for offentlege nyskaffingar, under dette integrering av miljø på e-handelsplattforma
- Arrangering av konferansar og kurs i offentlege nyskaffingar og miljø, og deltaking i nettverk, konferansar, seminar med kompetansehevande tiltak.

Miljøleing

- Assisterer departementa i å innføre EMAS-sertifisering for eiga drift i samarbeid med Departementa sitt servicesenter (DSS)
- Vidareføring og spreing av MiljøRapp, eit rapporteringssystem der statlege verksemder kan

rapportere nøkkeldata om miljøbelastning, tiltak og rutinar, slik at det blir lettare for departementa og andre interessert å følge opp gjennomføring av krav om miljøleing

- Utarbeider rettleiar til rapportering, arrangerer arbeidsseminar og yter støtte i utarbeiding av tiltaksplanar
- Utarbeider statistikk, samlar gode eksempel og lagar rapportar baserte på innrapportert data

Nærare om arbeidet

For å gi offentlege verksemder støtte i gjennomføringa av handlingsplanen, er det i kvart fylke etablert ei treårig regional fagleg støtteteneste (knotepunkt) som òg står til rådvelde for statlege, kommunale og fylkeskommunale verksemder. 2012 er siste året.

Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi) bistår Miljøverndepartementet i internasjonalt arbeid, under dette erfaringsutveksling, kompetansehevande tiltak ved grønne offentlege nyskaffingar og miljøteknologi.

Nettbasert rettleiing for kommunane på miljøområdet – www.miljokommune.no

Kommunane har omfattande ansvar, oppgåver og mynde etter miljølovverket. Mange kommunar har problem med å utføre alle sine lovpålagte oppgåver på ein tilfredsstillande måte. Dette kan skuldast mangel på kapasitet eller kompetanse. Men miljøstyresmaktene si rettleiing overfor kommunane er òg varierende og til dels mangelfull. Meir tilgjengeleg og målretta rettleiing kan hjelpe kommunane til å bruke myndet dei er tillagt etter forureiningslova, plan- og bygningslova, naturmangfaldlova, kulturminnelova og anna miljølovgiving betre og meir effektivt enn i dag. Miljøverndepartementet har derfor bede Klima- og forureiningsdirektoratet om å etablere, med bidrag frå alle etatar, ein felles nettstad retta mot tilsette i små og mellomstore kommunar. Nettstaden skal samle rettleiingar til kommunane på dei områda der kommunen er miljøstyresmakt. Dei første tekstane vart publiserte våren 2012, og planen er at nettstaden skal vere komplett innan utgangen av 2013.

10 Internasjonalt samarbeid

Dei viktigaste miljøproblema, klimaendringar, tap av naturmangfald og spreining av miljøgifter, er globale. Skadeverknadene kan komme på heilt andre stader enn der problema har sitt opphav. Fattigfolk med låg energibruk kan bli ramma spesielt hardt av klimautviklinga, og nord- og polarområde blir sterkt påverka av klimaendringar og miljøgifter som skuldast utviklinga i heilt andre delar av verda. Ein kan dessutan ikkje sjå desse problema isolert frå kvarandre. Klimaendringar vil kunne skape problem både for ville arter og økosystem og for landbruket i viktige område.

Dei store miljøutfordringane kan berre løysast gjennom eit tett samarbeid mellom verdas land. Her vil dei globale miljøavtalene stå heilt sentralt. På same tid er drivkreftene bak den allmenne samfunnsutviklinga og dermed òg miljøutviklinga i aukande grad globale. Samarbeid for å sikre ein god miljøpolitikk må derfor skje innanfor dei organa som har miljø som hovudoppgåve, men òg i fora der ein fastset andre viktige rammevilkår. På fleire område er det store motsetnader mellom ulike land i synet på desse spørsmåla. Noreg skal vere eit føregangsland i miljøpolitikken. Dette inneber sterk innsats for å løyse miljøproblema og vidareutvikle miljøpolitikken internasjonalt og nasjonalt.

Felles for dei globale miljøproblema er at vi treng sterke internasjonale verkemiddel i tillegg til ein ambisiøs politikk i dei enkelte landa. Dette er ei vanskeleg utfordring i ei verd med store skilnader i ansvar mellom fattige og rike land for dei problema vi står overfor. Globale miljøforhandlingar har derfor i seinare år vore sterkt prega av ei polarisering nord/sør. EU er ein pådrivar i internasjonalt miljøarbeid. Samtidig ser vi òg at land som Kina, India, Brasil, Sør-Afrika og Russland spelar ei heilt anna rolle som miljøpåverkarar og politiske aktørar enn for berre få år sidan. Også på andre politikkområde som gjeld handel og økonomisk politikk er dei globale maktforholda radikalt endra t.d. sidan den første Rio-konferansen om miljø og utvikling i 1992.

Det er òg store skilnader på dei globale miljøproblema. For miljøgifter er dei fleste problema som kom frå innanlandsk produksjon og norske

kjelder løyste. Dei belastningane som Noreg blir påført skuldast i stor grad langtransportert forureining eller produkt utanfrå. Klimaendringar skuldast summen av utslepp i alle delar av verda samtidig som verknadene kjem både globalt og lokalt/regionalt. Ei positiv utvikling her må skje ved at alle aktørar, ikkje minst land med store utslepp, legg opp til ein aktiv klimapolitikk med tilstrekkelege utsleppskutt. Det globale tapet av naturmangfald er eit resultat av øydelegging av økosystem og tap av arter i tusenvis av område over heile verda. Tiltak for å bremse dette må skje på alle nivå, frå betre naturforvaltning lokalt og nasjonalt til utvikling av effektive internasjonale verkemiddel. Nord- og polarområda er viktige referanseområde for globale trendar innan alle desse områda, spesielt gjeld dette truslane frå klimaendring og miljøgifter.

Det er ein nær samanheng mellom utviklinga på ulike miljøområde som klima, naturmangfald og miljøgifter. For eksempel vil globale klimaendringar føre til endra livsvilkår for planter og dyr i dei enkelte landa. Både naturlege økosystem, kulturlandskap og landbruksområde vil bli påverka. For Noregs del kan dette dreie seg om t.d. arktiske naturtypar, økosystem med havis, høgfjellsnatur og oppvekstområde for viktige fiskeslag. Grunnlaget for matproduksjon og busetnad vil kunne bli svekt eller forsvinne over stadig større område etter kvart som havet stig og frekvensen og intensiteten av tørke, varmebølger, ekstrem nedbør og flaum aukar. Samtidig vil tilgangen til vatn og jordbruksproduksjon kunne auke i andre område, særleg i nord.

Sjølv om uvissa er stor, er det viktig å erkjenne at klimaendringane vil kunne få langtrekkjande konsekvensar for mattryggleik, økonomisk utvikling, migrasjon og konflikt.

I tida som kjem må ein sjå på alle høve til å nytte den kunnskapen ein har om samverknader mellom miljøområde. Ein må søkje å bryte negative synergieffektar og i staden finne løysingar som kan vere bra for fleire miljøområde på same tid. Vel fungerande og robuste økosystem er t.d. viktig for å redusere trusselen frå klimaendringar. Til dømes vil betre bevaring av skog i dei enkelte landa min-

ske utslipp av drivhusgassar og såleis medverke til å bremse den negative globale klimautviklinga. Betre skogbevaring vil òg bety betre vilkår for naturmangfald og naturlege økosystem, noko som igjen vil ha store positive verknader for dei økosystemtenestene som menneskesamfunnet er så avhengige av. Den norske skogsatsinga vil vere eit viktig bidrag i denne samanhengen.

Miljøpolitikken blir stadig meir prega av samverknaden mellom internasjonalt og nasjonalt nivå. Måla blir i stor grad sette gjennom vedtak i konvensjonane, men dei må nåast gjennom tiltak i enkeltland. For Noreg blir det lagt viktige rammer for miljøpolitikken gjennom at EU utviklar eigne miljøreglar som følgjer opp og utviklar konvensjonane vidare. Gjennom EØS-avtala vert dei fleste av EUs miljøreglar gjennomførte i norsk miljølovgiving. På eit område som miljøgifter blir til dømes reglane som gjeld for Noreg i hovudsak utvikla gjennom EUs kjemikalierregelverk og forvaltningsregime. Noreg deltek aktivt i dette arbeidet under Europakommisjonen for å påverke EUs utvikling av reglar. Noreg og EU har ein ambisiøs politikk på kjemikalieområdet, noko som òg gjer det enklare å arbeide for ambisiøse reglar på internasjonalt nivå.

Drivkreftene bak den allmenne samfunnsutviklinga og dermed miljøutviklinga blir i aukande grad internasjonaliserte i dagens globale økonomi. Både EU og Verdas handelsorganisasjon set t.d. viktige rammevilkår for utviklinga i Noreg. Det er derfor viktig å arbeide for eit internasjonalt rammeverk som mogleggjer ambisiøse miljøreglar på nasjonalt, regionalt og globalt nivå, både innanfor dei organisasjonane som har miljø som føremål, innan bilateralt samarbeid og innanfor dei institusjonane som legg rammene for den allmenne utviklinga.

På trass av mange positive utviklingstrekk, er det liten tvil om at tilstanden på område som klima og naturmangfald går i feil retning. I den femte rapporten om den globale miljøtilstanden (GEO-5) som FNs miljøprogram gav ut i 2012 kjem det tydeleg fram at situasjonen har forverra seg for meir enn halvparten av dei miljømåla som er vedtekne av det internasjonale samfunnet. Ein har heller ikkje lukkast med å få fram eit samarbeid som grip tak i problema på ein effektiv måte. Det er derfor viktig å arbeide for eit internasjonalt regelverk som gjer mogleg ein ambisiøs miljøpolitikk.

Internasjonalt miljør samarbeid skjer under globale miljøavtaler som dekkjer klima (jf. resultatområde 11), naturmangfald (jf. resultatområde 1-5) og miljøgifter (jf. resultatområde 9) og under det bilaterale miljør samarbeidet med ein del sentrale utviklingsland, som Kina, India, Brasil og

Sør-Afrika. Kapitlet om internasjonalt samarbeid omfattar òg anna relevant samarbeid (ut over dei reine miljøavtalene) innanfor FN, EU, Verdas handelsorganisasjon, anna samarbeid om handels- og investeringspolitikk og OECD. I tillegg er det eit breitt nordisk og europeisk samarbeid bl.a. gjennom EØS-midlane, og gjennom samarbeidet i nord- og polarområda. Gjennom EØS-avtala vert mykje av EUs miljøreglar gjennomførte i norsk miljølovgiving, og det er omtalt under det enkelte resultatområdet. Verkemidla dekkjer både Miljøverndepartementets og andre departement sine ansvarsområde.

Miljør samarbeid under FN-paraplyen

Det globale miljøstyresettet treng styrking og reform. Det vart slått fast i ein rapport frå FNs generalsekretær av mai 2010 at miljøpilaren sakkar akterut samanlikna med dei andre pilarane i berekraftig utvikling. Styrking av internasjonalt styresett for berekraftig utvikling var eit hovudtema på årets Rio-konferanse. Sjølv om det ikkje vart semje i Rio om å oppgradere FNs miljøprogram til FNs miljøorganisasjon vil Noreg framleis arbeide for dette på sikt.

I 2013 vil det vere viktig for Miljøverndepartementet å følgje opp følgjande vedtak frå Rio+20-møtet i juni 2012: styrking av FNs miljøprogram, utvikling av berekraftsmål, etablering av oppfølgingsmekanisme på grøn økonomi, slik at land som ønskjer bistand i arbeidet for ei grøn utvikling vil kunne få det, mellom anna ved å følgje UNEP sitt arbeid på området inklusive det vedtekne 10-årige rammeprogrammet for berekraftig produksjon og forbruk. Det vil vere viktig å bidra til å utvikle vidare arbeidet kring verdsetjing av naturkapitalen. I samarbeid med Utanriksdepartementet og Finansdepartementet vil Miljøverndepartementet særskilt følgje forslaga frå Rio+20-møtet om å supplere måling av brutto nasjonalprodukt (BNP) med måling av utviklinga i naturkapitalen og befolkninga si reelle velferd, og styrkje samarbeid for rapportering om næringslivet si eiga berekraft. Desse verkemidla vil fremje betre verdsetjing av naturkapitalen og leggje vekt på sosial velferd, ikkje minst i privat sektor. Departementet vil òg prioritere arbeidet for at styrkje FNs miljøprogram. FNs miljøprogram må styrkjast i rolla som det viktigaste organet for utforming av FNs politikk på miljøområdet. Det kan blant anna skje gjennom betre normative og kunnskapsgenererande funksjonar, betre styringsstruktur, auka samhandling med andre FN-organ og ved å unngå unødig dobbeltarbeid og kompetansestrid mellom

anna ved å lage strategiar for FN-systemets samla miljøarbeid. Vi vil mellom anna spele inn til forhandlingane i FN's generalforsamling om desse strategiane i medhald av mandat frå Rio+20-møtet. Eit anna viktig område vil vere å medverke inn i utviklinga av ein FN-prosess for vern av havområde utanfor nasjonal jurisdiksjon, basert på ei økosystembasert forvaltning. Departementet vil òg medverke til å følgje opp FN's generalsekretær sitt initiativ om berekraftig energi til alle (Sustainable Energy for All), der den norskinitierte partnerskapen på klima og energi vil vere ein del av iverksetjinga.

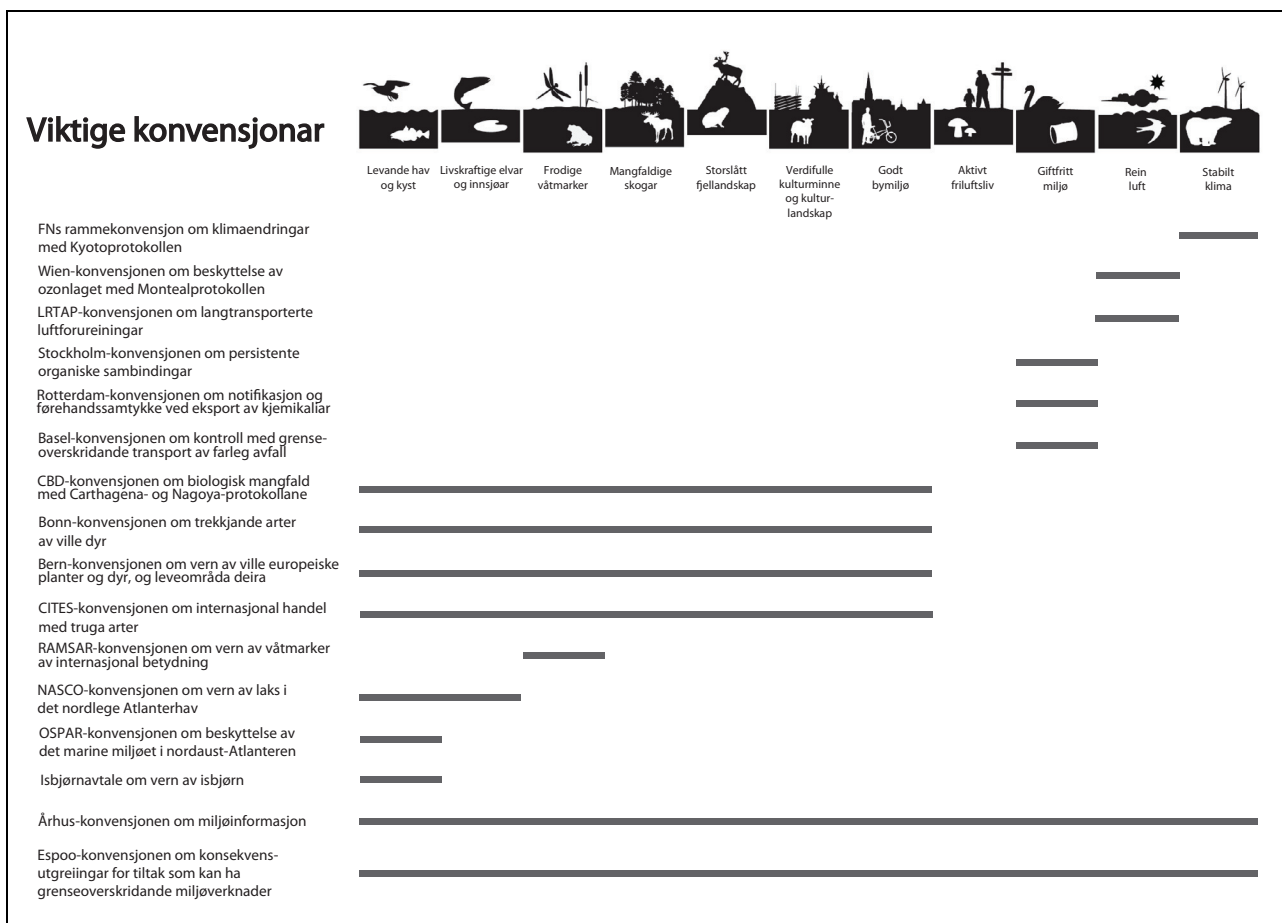
Miljøverndepartementet vil òg, i tett samarbeid med dei nordiske landa, følgje aktivt opp semja om å etablere eit internasjonalt panel for kunnskap om biologisk mangfald og økosystemtenester – Naturpanelet – etter modell av Klimapanelet og med støtte frå FN's miljøprogram, FN's organisasjon for ernæring og landbruk, FN's utviklingsprogram og FN's organisasjon for utdanning, vitskap, kultur og kommunikasjon. Noreg vil i tillegg medverke aktivt til å styrkje kapasitetsbygging i tilknytning til Naturpanelet sitt arbeid.

FN har teke initiativ for å betre forvaltninga av geografisk informasjon og samarbeidet om slik informasjon mellom landa. FN's økonomiske og sosiale råd har i den samanhengen sett ned ei eiga ekspertgruppe for forvaltning av global geografisk informasjon. Departementet deltek i arbeidet med bistand frå Kartverket.

Viktige internasjonale miljøavtaler og finansiering av globale miljømål

Noreg skal vere ein pådrivar i arbeidet med å utvikle vidare nye globale avtaler for å møte miljøutfordringa og skal vere eit føregangsland i oppfyl-ling og implementering av avtaler.

Nokre internasjonale avtaler dekkjer spesielle og regionale utfordringar, mens andre er globale. Mange av miljøavtalene er underlagt FN, fordi eit grenselaust samarbeid er nødvendig for å løyse problem som artar seg på same måten i mange land. Miljøforvaltninga deltek i forhandlingar for å utvikle best moglege avtaler, og i arbeid for å medverke til at avtalene blir følgde i praksis.



Figur 10.1 Figur over dei viktigaste internasjonale konvensjonane på miljøområdet.

Her er det gitt ei kort beskriving av dei viktigaste avtalene på miljøområdet, så som klimakonvensjonen, internasjonale avtaler på miljøgiftområdet og konvensjonen om biologisk mangfald. Elles viser vi i ein tabell dei viktigaste avtalene for Noreg. Andre internasjonale avtaler har òg stor innverknad på miljøområdet, her er EØS-avtala i ei særstilling. UNESCO-konvensjonen om verdas kultur- og naturarv, Forørkningskonvensjonen om kampen mot forørkning, Antarktistraktaten og Havrettstraktaten er òg sentrale avtaler for Noreg. Noreg har òg underteikna mange bilaterale avtaler og ministererklæringar på miljøområdet. Ei oversikt over alle internasjonale avtaler på miljøområdet finst på www.miljostatus.no.

Noreg underteikna i 1992 FNs rammekonvensjon om klimaendring (Klimakonvensjonen), som er det sentrale rammeverket for det internasjonale klimasamarbeidet. Konvensjonen er ratifisert av 195 partar. Gjennom Klimakonvensjonen er partane forplikta til å arbeide for at konsentrasjonen av klimagassar i atmosfæren skal stabiliserast på eit nivå som hindrar ein farleg og negativ menneskeskapt påverknad på klimasystemet. Dette skal gjerast gjennom å etablere nasjonale klimastrategiar og gjennomføre tiltak for å redusere utslepp av klimagassar. Klimakonvensjonen inneheld ingen talfesta utsleppsforpliktingar for partane. I Mexico i desember 2010 vart det oppnådd semje om togradermålet, dvs. at vi saman med andre land har forplikta oss til å redusere omfanget av klimaendringane til ein auke i verdas gjennomsnittlege temperatur på under to grader samanlikna med før industriell tid.

Kyotoprotokollen frå 1997 er ei juridisk bindande internasjonal klimaavtale under Klimakonvensjonen. Alle industrialiserte land, unntate USA, har under Kyotoprotokollen forplikta seg til talfesta utsleppsreduksjonar. I tillegg kan landa bruke dei fleksible gjennomføringsmekanismane under protokollen til å kjøpe og selje utsleppskredittar. Dette for å sikre at klimagassutsleppa blir gjennomførte der dei kostar minst, samtidig som målet for dei samla totale utsleppsreduksjonane står fast. Styrken i Kyotoprotokollen er at den har nedfelt bindande kvantitative utsleppstak for kvart land. Den har felles reglar for korleis landa skal rekne, rapportere, måle og bokføre utsleppsreduksjonar og felles retningslinjer for korleis landa skal bokføre bruk av fleksible gjennomføringsmekanismar. Ein stor veikskap med protokollen er at den i seg sjølv ikkje er tilstrekkeleg til å nå togradermålet. I dag er berre om lag 30 pst. av dei globale klimagassutsleppa omfatta av protokollen, og i ein ny periode med bindande kvantitative tak på

land sine utslepp frå 2013 er det venta at dette talet vil gå ytterlegare ned. På partsmøtet for FNs klimakonvensjon på Bali i Indonesia i 2007 starta ein forhandlingsprosess for å etablere ei klimaavtale som omfattar alle land. Forhandlingane omfattar utsleppsreduksjonar, klimatilpassing, teknologioverføring og finansiering og skal leie fram til eit samla resultat. Denne forhandlingsprosessen skal etter planen vere ferdig etter møtet i Qatar i 2012. Då vil ein ha eit rammeverk for å følgje opp utsleppsmål frå meir enn 80 land fram til 2020, og ulike ordningar og institusjonar for å støtte gjennomføring av tiltak, blant anna Det Grøne Klimafondet. Partane til FNs Klimakonvensjon skal forhandla om ei ny, juridisk bindande avtale som skal gjelde for alle land frå 2020.

Internasjonalt arbeid er nødvendig for å redusere bruk og utslepp av miljøgifter globalt, både for å redusere mengda langtransportert forureining og for å redusere produksjonen, omsetninga og bruken av miljøgifthaldige produkt som er produserte utanfor Noreg. Noreg arbeider med å få inn forbod og avgrensingar mot fleire stoff gjennom Stockholm-konvensjonen om persistente organiske miljøgifter, Rotterdam-konvensjonen om handel med farlege kjemikaliar, og UNECE-protokollane om respektive organiske miljøgifter og tungmetall. Noreg ønskjer òg å styrkje Basel-konvensjonen om farleg avfall, bl.a. for å sikre at ikkje farleg avfall blir dumpa i utviklingsland. Noreg er òg ein pådrivar for streng regulering av bruk og utslepp av kvikksølv i den nye globale konvensjonen om kvikksølv som no blir forhandla fram. Denne konvensjonen skal vere ferdig i 2013. Noreg støttar den globale kjemikaliestrategien SAICM, som medverkar til grunnleggjande kapasitetsbygging for kjemikalieforvaltning i utviklingsland, og er ein viktig del av den norske satsinga for å redusere dei globale utsleppa av helse- og miljøfarlege kjemikaliar.

FNs konvensjon om biologisk mangfald (CBD) er det sentrale internasjonale rammeverket rundt arbeidet med å ta vare på naturmangfaldet. Denne konvensjonen er eit uttrykk for verdssamfunnet si bekymring over tapet av naturmangfald og behovet for tiltak for å motverke dette gjennom vern og berekraftig bruk av naturmangfald. Konvensjonen seier òg at goda som oppstår gjennom bruk av genetiske ressursar skal fordelast rettferdig. Avtala vart framforhandla i 1992 og er no ratifisert av 193 partar. Konvensjonen er ein prosessorientert rammekonvensjon som fastlegg overordna mål, prinsipp og generelle forpliktingar, mens spesielle forpliktingar blir utforma gjennom protokollar, arbeidsprogram og partsmøtevedtak.

Konvensjonen har i dag to protokollar. Den eine er Cartagena-protokollen om handel med og bruk av levande genmodifiserte organismer (GMO). Den andre er Nagoya-protokollen om tilgang til genressursar og rettferdig fordeling av fordelar ved bruk av desse, som vart vedteken på det 10. partsmøte i Nagoya, Japan, hausten 2010. Alle partsland er pålagt å setje i verk tiltak for bevaring og berekraftig bruk av naturmangfald mellom anna gjennom nasjonale strategiar, handlingsplanar og rapportering som skal gjelde for alle samfunnssektorar. Dette pålegg utviklingslanda ei stor bør, som forvaltarar av størsteparten av jordas naturmangfald. For å sikre ei rettferdig byrdefordeling er dei industrialiserte landa forplikta til å medverke med finansiering, overføring av teknologi og tiltak for rettferdig fordeling av gode.

Noreg har arrangert 6 internasjonale konferansar om naturmangfald i samarbeid med konvensjonen om biologisk mangfald og FNs miljøprogram. Den 7. Trondheimskonferansen om biologisk mangfald skal haldast i 2013, og vil medverke til å styrkje gjennomføring av dei 4 første måla i konvensjonen sin strategiske plan som gjeld styrking av kommunikasjon, innlemming av verdiane frå naturmangfald og økosystemtenester i nasjonale avgjerdsprosessar, skadelege subsidiar og produksjon og forbruk.

Noreg vil føre vidare internasjonalt samarbeid knytt til verdiane av økosystemtenester og biologisk mangfald gjennom TEEB-prosjektet (The economics of ecosystems and biodiversity) og arbeid for å synleggjere naturkapitalen gjennom Verdsbankens prosjekt om verdsetjing av naturkapitalen (WAVES).

Noreg har slutta seg til Den europeiske landskapskonvensjonen. Miljøverndepartementet har det overordna ansvaret for oppfølging av konvensjonen i Noreg. Formålet er å fremje vern, forvaltning og planlegging av landskap og organisere europeisk samarbeid om dette.

Gjennom plan- og bygningslova er det etablert eit verkemiddel for ei berekraftig samfunnsutvikling og areal- og ressursforvaltning. I kommunal og regional planlegging skal mellom anna internasjonale konvensjonar og avtaler følgjast opp.

For å medverke til arbeidet med å verne felles globale miljøgode i verdas fattige land har velstående land over to tiår medverka til verdas største miljøfond, Det globale miljøfondet (GEF). Investeringsbehovet er likevel mange gonger større enn det som kan skaffast gjennom frivillige bidrag, så det er viktig å nytte desse gåvemidlane til å skape interesse for og evne til å innarbeide miljøomsyn i

regelverk. Det er likeeins viktig at fondet støttar formåla i dei multilaterale miljøavtalene. FNs miljøprogram tek del i styringa av fondet gjennom ansvaret for vitskapeleg og teknologisk rådgiving for GEF.

Tilgang til miljøinformasjon, deltaking i avgjerdsprosessar og høve til å klage på domstolsprøving i miljø saker er heilt sentralt for at allmenta skal kunne medverke til å fremje eit miljø som sikrar helse og trivsel og ei berekraftig utvikling. Norge har derfor slutta seg til UN/ECE-konvensjonen om tilgang til miljøinformasjon, allmentas deltaking i avgjerdsprosessar og høve til å klage på domstolsprøving på miljøområdet (Aarhuskonvensjonen). Ei viktig drivkraft bak arbeidet har òg vore ønsket om å medverke til demokratiseringsarbeidet i ECE-regionen og då særleg i Sentral- og Aust-Europa og Sentral-Asia.

Globale mål for bevaring av naturmangfald

På det 10. partsmøtet under Konvensjonen om biologisk mangfald i 2010 i Nagoya, Japan, vart det semje om eit nytt globalt mål: «Effektiv og umiddelbar handling for å stanse tap av naturmangfold for å sikre at økosystemene i 2020 er velfungerende og leverer nødvendige økosystemtenester.» I tillegg vart det vedteke 20 delmål for korleis ein skal oppnå dette overordna globale målet.

Dei globale delmåla skal implementerast i den nasjonale politikken i partslanda. Landa skal rapportere om dette til Konvensjonen før partsmøtet i India i oktober 2012. Vidare vart det vedteke at landa skal oppdatere/revidere sine nasjonale handlingsplanar ut frå dei nye globale måla, og at gjennomføringa av slike handlingsplanar/strategiar skal vere starta seinast innan 2015. Desse strategiane/planane blir vurderte som hovudinstrument i kvart enkelt land for gjennomføring av konvensjonen. Arbeidet med ein nasjonal handlingsplan vil vere viktig i 2013.

Mange av dei globale delmåla er allereie innlemma i dei nasjonale måla under resultatområde 1- 5 og under kulturlandskap i resultatområde 6. Alle dei globale tilstandsmåla kan finnast direkte i målstrukturen. Dei globale prosess- og verkemiddel måla representerer verkemiddel og prosessar som anten er i bruk eller vil bli tekne i bruk i nasjonale strategiar. Dei globale delmåla som omfattar formidling av og innarbeiding av verdiane av naturmangfald i rapporteringssystem, nasjonale avgjerdsprosessar og om mogleg i nasjonalregnskap er under oppfølging gjennom regjeringas ekspertutval om verdiane av økosys-

temtenester. Utvalet skal mellom anna greie ut korleis kunnskapen om verdiane av naturmangfaldet og økosystemtenestene kan styrkjast slik at grunnlaget for avgjerder blir betre, og foreslå metodar for å vurdere og verdsetje konsekvensane for velferd og livskvalitet av endringar i naturmangfaldet og økosystemtenester. Utvalet sitt arbeid vil leggje grunnlag for å følgje opp det globale delmålet om å fase ut eller reformere verkemiddel, under dette subsidiar, som er skadelege for naturmangfald.

Noreg underteikna Nagaoya-protokollen i New York 11. mai 2011, og Regjeringa har som mål å ratifisere protokollen i løpet av hausten 2012. Som eit ledd i prosessen med ratifisering vil det òg bli utarbeidd ei forskrift heimla i naturmangfaldlova og havressurslova om uttak av genetisk materiale i Noreg, og utnytting av dette materialet. Det globale delmålet om å bruke tradisjonell kunnskap hos urfolk og i lokalsamfunn som er relevant for å bevare naturmangfald blir indirekte følgt opp gjennom arbeidet med Nagoya-protokollen. Konsultasjonsordninga med Sametinget og ulike høyringsprosessar, særleg etter plan- og bygningslova, dekkjer føresetnaden om deltaking i relevante prosessar. I nært samarbeid med samiske miljø og organisasjonar, ideelle organisasjonar og ei rekkje andre fagmiljø, er det starta arbeid med innsamling, systematisering og formidling av tradisjonell kunnskap om natur, økologi og tradisjonar.

Handel, investeringar og miljø

Ei viktig utfordring er korleis ein skal sikre at dei store handels- og investeringsstraumane støttar ein berekraftig utvikling og ikkje medverkar til å underminere til dømes miljøpolitikken. Handels- og investeringsavtaler kan setje så strenge krav til dokumentasjon og regelverk at det blir vanskeleg å føre ein ambisjøs miljøpolitikk på område som kjemikalier/miljøgifter, klima, genmodifiserte organismar, vern av truga dyre- og plantearter og regnskog, vern av tradisjonelle kunnskap hos urfolk og rettferdig deling av fordelar knytte til patentering av produkt som nyttar tradisjonell kunnskap om naturressursar. Men slike avtaler kan òg gi rom for å medverke positivt til ein ambisjøs miljøpolitikk. Her vil til dømes kapitlet om berekraftig utvikling, som er tema i alle EFTA-forhandlingar, utgjere eit viktig bidrag. Vidare kan òg referansar til tekst i Konvensjonen for Biologisk Mangfald (CBD) i handelsavtala sitt kapittel for immaterielle rettar vera eit nyttig bidrag. Bilaterale og regionale handels- og investeringsavtaler

er i sterk utvikling. For å kunne løyse dei store globale miljøutfordringane er det dermed avgjerande å arbeide for at desse avtalene blir utforma slik at miljøpolitikk kan gjennomførast både nasjonalt og internasjonalt. Noreg forhandlar no handelsavtaler med blant andre India, Indonesia, Russland, Vietnam og land i Mellom-Amerika.

Utanriksdepartementet og Nærings- og handelsdepartementet har hovudansvaret for handels- og investeringspolitikken. Miljøverndepartementet si rolle er å vere pådrivar for god miljøintegrering i bilaterale, regionale og multilaterale handels- og investeringsavtaler, til dømes norske posisjonar som bidreg til at vi kan halde fram med ein ambisjøs miljøpolitikk og ikkje avgrensar rommet for denne.

Ein stor del av varene som blir nytta i Noreg er produserte utanfor landets grenser. Det er viktig at ikkje handels- og investeringsavtalene fører til at Noreg medverkar til miljøskadar i andre land. For å unngå dette blir det nytta informasjonstiltak, grønare offentlege innkjøpskjeder, meir etisk handel og miljøomsyn for investeringar.

EU, EØS og miljøpolitikken

EU er ein pådrivar i internasjonal miljøpolitikk. Internasjonalt samarbeid i globale og regionale miljøfora er ramma både for EU og Noreg når miljøpolitikken blir utforma. Internasjonale konvensjonar er følgde opp og dannar ofte utgangspunkt for meir ambisjøs regelverk i EU. Det gjeld blant anna på område som kjemikalier, vatn, klima, luft og avfall. Vi har dei seinaste åra sett ein stadig sterkare dynamikk mellom EU og arbeidet i dei ulike konvensjonane der samspelet fremjar ein meir ambisjøs miljøpolitikk. Når utviklinga av globalt regelverk ikkje lykkast, kan EU gå føre ved utvikling av eige regelverk. Det har for eksempel lenge vore erkjent at luftfartssektoren representerer eit raskt veksande bidrag til klimagassutslipp. Når arbeidet i FNs luftfartsorganisasjon ikkje har resultert i konkrete globale tiltak for å redusere klimagassutslipp frå luftfarten, vedtok EU i 2008 sitt eige luftfartskvotedirektiv som inneber at CO₂-utslipp frå luftfartssektoren vart inkludert i EUs kvotesystem frå 2012.

Noreg og EU har eit omfattande miljør samarbeid, men ein del sentrale miljøpolitiske område er likevel ikkje omfatta av EØS-avtala. Det gjeld naturvern og forvaltning av naturressursar, landbruk og fiskeri. På desse områda er ikkje Noreg forplikta av EUs rettsakter, men EUs regulering av vilkåra for desse sektorane har innverknad for Noreg. I lys av utviklinga sidan avtala vart inngått,

og den omfattende praksisen som ligg føre i å innlemme EUs rettsakter på miljøområdet, er miljøområdet ein sentral del av EØS-samarbeidet.

Miljøområdet er ein sentral del av EØS-arbeidet. EU/EØS-regelverket er viktig for å sikre felles reglar og for å tilstreve ein høg miljøstandard i heile Europa. Det felles europeiske regelverket har betydning også i forhold til handel med tredje land, det gjeld til dømes krav til kjemikalier, avfallshandtering og handel med tømmer.

Miljøsam arbeidet med EU stiller stadig auka krav til Noreg, blant anna som følgje av raskare utvikla og meir sektorovergripande miljøregulering. EU vedtek no ofte rammeverk som fortløpande blir utvikla vidare og konkretisert i eige regelverk. Aktiv deltaking og påverknad av EUs miljøpolitikk krev god koordinering mellom departementa og rask utvikling av nasjonale posisjonar. Det er viktig å gi konkrete og fagleg godt grunnlagte innspel i alle fasar av EUs politikktvikling. Dei viktigaste kanalane for deltaking og påverknad er Kommissjonens ekspertgrupper og komitear, formannskapslandet, andre framstående medlemsland og det nordiske miljøsam arbeidet. Europaparlamentet har fått stadig større politisk innverknad og har no medråderett og veto i så godt som alt miljøregulering. Men kontakten med Parlamentet er ikkje så godt utvikla som ønskeleg. Implementering av EU-regulering i norsk rett er ein viktig del av EU/EØS-samarbeidet. Å delta i relevante EU-komitear gir, i tillegg til tidleg påverknad, høve til å opparbeide naudsynt kompetanse for å innlemme regelverket i norsk rett.

Miljø har ein sentral plass i EUs strategi for berekraftig vekst og auka sysselsetjing, Europe 2020. Auka ressurs- og energieffektivitet er sett på som ein føresetnad for å skape ein meir konkurransedyktig økonomi og nye arbeidsplassar. Politikken skal medverke til å nå fleire av EUs mål samtidig, både å redusere klimagassutslepp, verne økosystem og skape berekraftig industri, transport, landbruk og fiskeri. Milestolpane for eit ressurseffektivt Europa i 2020 skal òg gi klare signal til næringsliv og investorar, med stor vekt på betre produksjonsprosessar og innovasjon i næringslivet. Noreg må vurdere EØS-relevans og betydning for norsk miljøpolitikk av dei enkelte forslaga til nye og endra verkemiddel og regelverk under flaggskipet for ressurseffektivitet.

Kommissjonen vil i løpet av hausten 2012 leggje fram det sjuande miljøhandlingsprogrammet. Miljøhandlingsprogramma har styrkt utviklinga av EUs miljøpolitikk sidan det første programmet vart lagt fram tidleg på 70-talet. Det sjette miljø-

handlingsprogrammet er ein del av EØS-avtalsprotokoll 31. Til grunn for det nye programmet ligg evalueringa av Europas miljøstatus som vart lagt fram i 2010, «The European Environment – State and Outlook». Rapporten viser at det har vore framgang på fleire område, mellom anna innfor kjemikaliepolitikken og i arbeidet med klimændringar. Men mykje står att, mellom anna innfor naturmangfald, og jord- og vasskvalitet. Betre gjennomføring av eksisterande regelverk er òg naudsynt. Det nye miljøhandlingsprogrammet vil bli lagt fram i løpet av hausten 2012 og det er venta at programmet vil ha ein visjon for eit grønt Europa fram mot 2050 og konkrete målsetjingar for arbeidet fram mot 2020.

Målsetjinga for EØS-midlane er å medverke til sosial og økonomisk utjamning i EU og EØS. Det er òg eit mål å styrkje samarbeidet mellom Noreg og mottakarlanda. Mottakarlanda er EUs 12 nye medlemsland frå 2004 og 2007, og i tillegg Hellas, Portugal og Spania. I femårsperioden 2009-2014 går ca. 40 pst. av midlane til miljø- og klimaprogram og program for kulturarv. Miljø og klima er det største satsingsområdet i denne perioden. EØS-midlane er eit viktig miljøpolitisk verkemiddel for Noreg, og er eit bidrag til at dei nye EU-landa gjennomfører vedteken miljøpolitikk i EU. EØS-midlane gir oss òg høve til å styrkje det langsiktige miljø- og kulturarvsamarbeidet med styresmaktene i mottakarlanda. Miljøforvaltninga er partner i 19 program innan miljø og kulturarv i 10 land. Denne innsatsen har òg betydning for vårt nasjonale arbeid, og forvaltninga får ny kunnskap gjennom europeisk samarbeid. Det vil bli lagt til rette for å involvere norske kommunar, organisasjonar, forskning og næringsliv i prosjekt og andre former for bilateralt samarbeid. Støtte til energieffektivisering, fornybar energi, og reduksjon av klimagassutslepp har vore viktige satsingar og er det framleis. I tillegg er satsing på karbonfangst og lagring, klimatilpassingar, naturmangfald, vass- og havforvaltning, kjemikalier og kulturarv viktige område.

Nordisk og OECD

Det nordiske arbeidet er ei viktig ramme for dei nordiske landa si samordning overfor EU, samtidig som Norden-politikk for Noreg og dei nordiske landa er blitt ein stadig større del av Europapolitikken. Det nordiske samarbeidet har på denne måten blitt ein integrert del av Europapolitikken.

Miljøverndepartementet vil medverke til at det nordiske miljøsam arbeidet påverkar globalt og

regionalt miljøarbeid på prioriterte område som klima, naturmangfald og kjemikalier. Eksempel er felles forståing av økosystema sin verdi og verdsetjing av naturkapitalen for å få eit betre velferdsmål, strengare kjemikaliereregulering i EU og globalt, og utvikling av ramma for å fremje grøn økonomi. I tillegg til oppfølging av det nye miljøhandlingsprogrammet for perioden 2013-2018 med vekt på grøn samfunnsutvikling, klima, biodiversitet, kjemikalier og miljøgifter, vil oppfølging av Rio+20 og rapporten til dei nordiske statsministre om «Norden – ledende i grønn vekst» stå sentralt framover. Det nordiske politiske samarbeidet er basert på eit tett samarbeid mellom styresmakter, ekspertar og forskning, som medverkar til å utvikle konkrete tilnærmingar på felles utfordringar, og som gir faglege innspel til å utvikle vidare miljøregelverket i EU og FN. Det er òg viktig å medverke til at Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling (OECD) held fram med å støtte den miljøpolitiske agendaen. OECD er ein viktig premissleverandør av fagleg og politisk relevante analysar, retningslinjer og normer. Særleg er organisasjonen sitt arbeid med klima og verdisetjing av økosystemtenester av betydning.

Utviklingssamarbeid og bilateralt miljøsamarbeid

Land med raskt veksande økonomi har både stor påverknad på den globale miljøtilstanden og stor betydning for å følgje opp og utvikle globale miljøavtaler. Miljøverndepartementet har særskilde avtaler om samarbeid med miljøstyresmaktene i blant anna Kina, India, Brasil og Sør-Afrika. Desse landa har stor betydning for utvikling av den globale miljøtilstanden, i kraft av store og aukande klimagassutslipp, utslipp av miljøgifter og stort biologisk mangfald som er truga. Dei er derfor sentrale i internasjonalt miljøvernssamarbeid. Det bilaterale samarbeidet skal byggje relevant fagleg samarbeid og gi ei plattform for dialogen om internasjonale miljøutfordringar. Miljøverndepartementet skal leggje til rette for slik dialog blant anna ved å bidra til ein portefølje av prosjekt som er retta inn mot det enkelte land si evne til å gjennomføre internasjonale forpliktingar i klimakonvensjonen, konvensjonen om biologisk mangfald og i konvensjonane om farleg avfall og kjemikalier. Prosjekta vil hovudsakeleg vere finansierte over UDs budsjett. I tillegg blir det nytta midlar over Miljøverndepartementets budsjett for å setje i gang nye prosjekt og utgreiingar.

Regjeringa har gjort miljø og klima til sentrale satsingsområde i Noregs bistand til dei fattigaste landa og i samarbeidet med land med rask økonomisk utvikling.

Miljøverndepartementet vil, i samarbeid med Utanriksdepartementet, medverke til at Stortingsmelding 14 (2010-2011) *Mot en grønnere utvikling* blir gjennomført. Kunnskapsgrunnlaget, nødvendige institusjonar, lover, reguleringar og andre verkemiddel må på plass for å kunne realisere ei grønnare utvikling. Noreg skal medverke til at utviklingslanda vel ei utvikling med lågutslepp og får på plass system for ei berekraftig forvaltning av naturressursane. Departementet vil følgje opp særskilte initiativ frå Regjeringa i så måte, under dette Regjeringas klima- og energiinitiativet («Energy+»), programmet Rein Energi og Regjeringas klima- og skogprosjekt (sjå nærare omtale av Noregs klima og skogsatsing under Resultatområde 11 Stabilt klima). Miljøverndepartementet med Klima- og forureiningsdirektoratet og Direktoratet for naturforvaltning deltek òg i Olje for Utvikling-programmet, mellom anna i Ghana, Uganda, Aust-Timor, Sudan og Mosambik. Formålet med programmet er å overføre norsk kompetanse slik at utviklingsland kan forvalte petroleumsressursane på ein måte som medverkar til varig reduksjon av fattigdom og sikrar at ein tek miljøomsyn.

Departementet deltek òg i Miljø for Europa-prosessen, der formålet er å betre miljøsituasjonen i dei tidlegare sovjetrepublikkane (med unnatak av Russland), og samarbeider med Utanriksdepartementet i innretting av miljøprosjekt i desse landa.

Nord- og polarområda

Nord- og polarområda er blant dei stadene på kloden der klimaendringane gjer seg raskast og sterkast gjeldande. Temperaturane i Arktis har dei siste tiåra stige dobbelt så raskt som det globale gjennomsnittet, og er allereie 2° C høgare enn for hundre år sidan. Isdekket i sommartida er redusert med omtrent ein tredel i forhold til gjennomsnittet i perioden 1979-2000, og nådde ein førebels botnrekord i september 2012. Det utrekna årlege tapet av masse frå Grønlandsisen er firedobla sidan 2000. Temperaturen i permafrosten har stige med inntil 2 °C. Desse endringane har betydning ikkje berre for Arktis, men for klimaet på heile den nordlege halvkula og den framtidige havnivåstigninga. Dei raske klimaendringane set miljøet i Arktis under aukande press. Dette blir forsterka gjennom lettare tilgjenge, auka transportverksemd og ressursutnytting. Semja mellom Noreg og Russland om delinja i Barentshavet vil òg venteleg medverke til auka økonomisk verksemd i området.

Både klimaendringane og eit surare hav vil utgjere ein aukande negativ påverknad på artar og

økosystem som finst i polarområda i dag. Når aktiviteten i desse områda samstundes aukar raskt, er det naudsynt at strenge miljøkrav og sikring av særleg verdifulle og sårbare område og arter kjem på plass før aktiviteten aukar og spreier seg til nye område. Om naturmangfaldet i nord skal takast vare på som grunnlag for verksemd og velferd i framtida, må det sikrast gjennom ei heilskapleg og langsiktig forvaltning grunna på føre var-prinsippet og prinsippet om samla belastning. Berre slik kan ein syte for at aktivitet og påverknad blir vurdert samla, og unngå at meir næringsverksemd og utnytting av naturressursane i nord fører til ringare miljøkvalitet eller kjem i konflikt med natur- og miljøvernomsyn og berekraftig bruk av økosystema. Dette set høge krav til både nasjonale reglar og rammer, og til samarbeid og samordning av forvaltninga på tvers av landegrensar. Desse prinsippa ligg til grunn både for naturmangfaldlova, svalbardmiljølova og forvaltningsplanane som skal sikre ei heilskapleg, økosystembasert forvaltning av norske havområde, og blir fremja av Noreg i det bilaterale samarbeidet med Russland og innanfor Arktisk råd.

Ei heilskapleg forvaltning må vere grunnlagd på den beste tilgjengelege kunnskap. Regjeringa er oppteken av at kunnskapsgrunnlaget for forvaltninga av miljøet og ressursane skal vere solid, og at konsekvensane for miljøet skal vere grundig vurderte før ein fattar avgjerd om ny aktivitet. Når klima er i rask endring samstundes som aktiviteten aukar og spreier seg til nye område, har ein òg behov for å gjere analysar av dei samla konsekvensane på sikt, og kva område som blir særleg viktige for biologisk mangfald og levande ressursar i framtida. Slik kan ein gjere betre vurderingar av kva krav ein bør stille, kva område som bør ha særskilt vekt, og kor grensene for menneskeleg aktivitet bør trekkjast av omsyn til sårbare område og arter i nordområda.

Ei berekraftig forvaltning av miljøet i nord krev ein målretta nasjonal innsats og eit målretta internasjonalt samarbeid. Slikt samarbeid må famne om både dei landa vi deler naturrikdommane med, og dei landa som driv verksemd i nord. Samarbeidet må òg knytast opp mot globalt samarbeid for å stanse klimaendringar og forureining som trugar miljøet og dei levande ressursane i regionen.

Miljøvernssamarbeid i nord har òg betydning for Noregs høve til å oppfylle sine plikter under miljøvernavtaler på område som klima, forureining, naturvern og vern av kulturminne.

Aktiv medverknad i Barentssamarbeidet og Arktisk råd gir gode høve til koordinering av miljøarbeidet i nord når det gjeld forureining og miljøgif-

ter, klimaendringar og bevaring av biologisk mangfald. Miljøverndepartementet arbeider for at Arktisk råd skal medverke effektivt til betre vern av og eit betre kunnskapsgrunnlag om miljøet i Arktis.

På ministermøtet i Nuuk på Grønland i mai 2011 var det stor vilje blant medlemslanda til å bruke Arktisk råd meir aktivt, og det vart bestemt at eit permanent sekretariat for Arktisk råd skal leggjast til Tromsø innan våren 2013. Arktisk råd har ministermøte annakvart år, og mykje av aktiviteten i 2012 har vore retta inn mot å produsere leveransar til ministermøtet i 2013. Ein omfattande analyse av snø, is og permafrost i Arktis har vist at havis, permafrost og brear i Arktis smeltar meir og raskare enn ein trudde før. Kortliva klimadrivarar som sot har særleg stor betydning i Arktis, og Noreg har teke initiativ til eit prosjekt for å redusere utslepp av sot frå fyring. Noreg er ein viktig bidragsytar til to større prosjekt som skal etablere ei samordna overvaking av naturmangfaldet i Arktis, og vurdere status, trendar og framtidsutsikter for arktisk flora og fauna fram mot ministermøtet i 2013. Desse prosjekta vil kunne gi eit langt betre kunnskapsgrunnlag for samarbeid om bevaring av arter og økosystem i Arktis. Noreg finansierer storparten av sekretariatet til Arktisk råds miljøovervakingprogram (AMAP) og medverkar aktivt i programmet, blant anna for å samanfatte oppdatert kunnskap om havforsuring i Arktis. Noreg deltek òg i prosjektsamarbeidet for å redusere faren for forureining av miljøgifter i Arktis. Miljøgifter som kvikksølv representerer framleis ein risiko for dyreliv og befolkning i Arktis. Innanfor Arktisk råd er Noreg ein viktig pådrivar for å fremje heilskapleg havforvaltning og beskytte dei arktiske marine områda. Noreg har òg teke initiativ til ei samla utgreiing av dei endringane som skjer i Arktis, og kva dette vil bety for framtidig miljø, aktivitet, forvaltning og behov for tilpassing. Noreg medverkar òg til eit større prosjekt som skal greie ut faren for store og brå endringar og såkalla «vippepunkt» i dei arktiske økosystema.

Situasjonen i nordområda gir nye kunnskapsutfordringar på miljø- og klimaområdet. Fram – Nordområdesenter for klima- og miljøforskning i Tromsø, vart etablert i september 2010. 20 norske institusjonar inngår i senteret, og det blir etablert gode internasjonale forskingsnettverk. I 2012 er det etablert full fagleg aktivitet innanfor 5 prioriterte satsingsområde på klima og miljø, noko som vil bli ført vidare i 2013.

Svalbard er ein internasjonalt viktig natur- og kulturarv som Noreg har eit særskilt ansvar for å bevare. Ein medviten verneinnsats gjennom

mange tiår har medverka til at berre ein liten del av Svalbards landområde er merkt av tyngre naturinngrep. Sjølv om situasjonen for det biologiske mangfaldet og villmarksnaturen i dag er god, er artar og økosystem sårbare for fleire typar påverknad som er venta å auke. Dette gjeld særleg klimaendringar, men òg havforsuring og aukande ferdsle og interesse for naturressursane på og kring Svalbard.

Dei seinare åra har den urørte naturen på Svalbard fått større vekt som referanseområde for klima- og miljøforskning. Å sikre tilgangen til urørte område er derfor ei viktig utfordring.

Dei viktigaste verkemidla for vern av miljøet på Svalbard er svalbardmiljølova med forskrifter, overvaking av miljøtilstanden og aktivitetar som kan påverke den. Etter etablering av fleire nye verneområde er det å tilpasse forvaltninga av desse områda til endringar i klima og aktivitet gjennom forvaltningsplanar ei hovudutfordring.

Svalbards miljøvernfond har vore fullt operativt sidan 2008. Hovudinntekta til Fondet er eit gebyr for alle tilreisande til Svalbard. Fondet tildelte i første tildelingsrunde i 2012 6,6 mill. kroner. For hausten 2012 er det 6,4 mill. kroner til fordeling. Midlane går til ulike tiltak og prosjekt innafor undersøkingar og tiltak for å kartleggje og overvake miljøtilstanden, kartleggje årsaker til miljøpåverknad og miljøverkningar av verksemd, gjenoppretting av miljøtilstanden, tilskot til skjøtsel og vedlikehald og overvaking av kulturminne og informasjons-, opplærings- og tilretteleggings tiltak. Styret vil halde fram med to årlege tildelingsrundar også i 2013.

Statens kartverk driv eit geodetisk observatorium i Ny-Ålesund, som er ein del av eit globalt forskingsnettverk. Rørslene på jordoverflata, jordrotasjonen og jordas nøyaktige plassering i verdsrommet blir kartlagt her. Observatoriet er viktig for all satellitteknologi, klimaforskning og overvaking. Stasjonen er bemanna året rundt og bidreg til den faste busetnaden i Ny-Ålesund. Regjeringa har vedteke fornying og oppgradering av observatoriet.

Miljøverndepartementet deltek aktivt i dei årlege konsultative møta under Antarktistraktaten (ATCM) for å ta vare på miljøinteresser i Antarktis og vil medverke til eit godt samarbeid om forvaltninga av kontinentet. Med utgangspunkt i vår heilårs forskingsstasjon Troll i Dronning Maud Land og gjennom deltaking i internasjonalt forskings-samarbeid, gir Noreg viktige bidrag både til å betre kunnskapsgrunnlaget for forvaltninga av Antarktis, og til det internasjonale klimaarbeidet.

Samarbeid med Russland

Noreg og Russland har eit særskilt ansvar for å verne naturmiljøet og for ei berekraftig utnytting av ressursane i området. Eit breitt og effektivt miljøvernssamarbeid med Russland står derfor sentralt i Regjeringas nordområdestrategi. Havmiljø og samarbeid i grenseområda er spesielt prioriterte område. Den auka økonomiske aktiviteten som er venta som følgje av den nye nordskrussiske delelinja gjer det naudsynt med eit tett samarbeid om heilskapeleg og økosystembasert forvaltning av Barentshavet. Utviklinga av eit konsept for ein forvaltningsplan for russisk side av Barentshavet, basert på dei norske erfaringane med forvaltningsplanen for Barentshavet og Lofoten, er derfor høgt prioritert. Saman med etableringa av eit felles nordskrussisk miljøovervakingssystem, vil dette utgjere viktige premisser for auka verksemd innan fiskeri, skipstransport og olje- og gassverksemd. Samarbeidet om radioaktiv overvaking er alt godt i gang. Miljøkrav til og kontroll av petroleumsverksemd er òg viktige element i havmiljøssamarbeidet.

Ei styrkt miljøovervaking får ein sentral plass innan det grensenære samarbeidet, der dei store utsleppa frå nikkilverka på Kola framleis er den største utfordringa. Noreg vil halde fram med å følgje opp overfor russiske styresmakter slik at naudsynte tiltak blir sette i verk for å få redusert utsleppa. Det er i tillegg ei høgt prioritert oppgåve å medverke til å eliminere dei såkalla *hot spots*, som er store og kompliserte miljøutfordringar i Barentsregionen, beskrivne i Arktisk Råds miljøovervakingssystem og NEFCO si *hot spot*-liste frå 2003. Her er arbeidet i ferd med å komme over i ein tiltaksfase. Når Noreg avsluttar sitt formannskap i Barentsrådet i 2013, har ein som mål at fleire hot spots skal vere strokne av lista, basert på ei vurdering av at naudsynte tiltak er gjennomførde.

Noreg er ein aktiv deltakar i Barentssamarbeidet, der ein også fokuserer på reinare produksjon i industrien og berekraftig forbruk, forvaltning av naturmangfaldet og av vassressursane i regionen. Blant anna er det no høgt prioritert å etablere eit nettverk av verna område i Barentsregionen for å beskytte naturmangfaldet og økosystema. Med bakgrunn i at Barentsregionen vil bli hardt råka av klimaendringane, vil ein òg i samarbeid med dei andre delane av Barentssamarbeidet lage ein handlingsplan for å møte dei utfordringane klimaendringane vil medføre.

Statusrapportering på nasjonale mål i 2012

Nasjonalt mål 1. Vere ein pådrivar for nye og strengare miljøvernavtaler, spesielt globalt.

4 av 5 møte i forhandlingskomiteen for forhandlingane om ein ny global konvensjon om kvikksølv er no gjennomførte. Noreg er ein pådrivar for streng regulering av bruk og utslepp av kvikksølv i den nye konvensjonen. Den skal vere ferdig i 2013. Det er framgang på fleire område, men det er framleis ei stor utfordring å få på plass ein ambisiøs, men realistisk avtale i 2013 som kan få universell tilslutnad.

Nasjonalt mål 2. Politikk og regelverksutvikling i EU/EØS resulterer i høge miljøkrav og fremjar ei berekraftig utvikling.

Indikatorar:

- Norsk deltaking i EUs avgjerdsprosessar og forvaltningsregime.

Gjennom aktiv deltaking i Kommissjonens ekspertgrupper og komitear har miljøforvaltninga arbeidd for tidleg å kunne medverke til utarbeiding av forslag til miljøregelverk. Det er gjort innspel til og har vore kontakt med relevante aktørar i Kommissjonen, Europaparlamentet og sentrale medlemsstatar, med særleg vekt på områda klima, naturmangfald, ressurseffektivitet/grøn økonomi, genmodifiserte organismar (GMO) og kjemikaliar/avfall. Det er bl.a. sendt skriftlege innspel til EUs institusjonar om implementering av Nagoya-protokollen om tilgang til genressursar og rettferdig fordeling, svovel i marint drivstoff, berekraftig produksjon og forbruk, EUs 7. miljøhandlingsprogram, effektiv regulering av nanomaterialar, og vern av vassressursane i Europa. Det er lagt stor vekt på politisk kontakt og god dokumentasjon av norske posisjonar og konkrete tekstbidrag til regelutviklinga i EU, og bilateral kontakt og alliansebygging i viktige saker på den globale miljøagendaen. Det nordiske samarbeidet har vore brukt aktivt under det norske formannskapet i arbeidet med å påverke EUs politikktutvikling.

- Rask avklaring av norske posisjonar på nytt EU-regelverk.

Norske posisjonar på EU-regelverk blir avklara systematisk og så raskt som mogleg gjennom EØS-spesialutvalet for miljø der Miljøverndepartementet legg fram for andre departement nye initiativ som er komne frå EU. Det blir fortløpande arbeidd for å sikre at relevante EU-rettsakter blir gjennomførte på ein open og effektiv måte i det

norske lovverket. Miljøverndepartementet har ein aktiv dialog med EFTAs overvåkingsorgan, Kommissjonen og andre departement om gjennomføring av miljørettsakter.

- Norsk miljøforvaltning deltek i samarbeidsprogram i prioriterte land som mottok støtte frå EØS-midlane (2009-2014).

MDs etatar er blitt partnarar i 19 program innan miljø og kulturarv i 11 land. Dette er meir enn venta, og viser at det er stor interesse for samarbeid med norske miljøstyresmakter. Etatane tek del i forvaltning av over 1 mrd. kroner totalt. Midlane skal bl.a. medverke til at landa gjennomfører forpliktingar gjennom EU-direktiv og internasjonale konvensjonar. Etatane sin innsats er dekt av givarlanda sine administrasjonsmidlar.

Nasjonalt mål 3. Arbeide for at globale og regionale samarbeidsorgan på miljøområdet, under dette FNs miljøprogram (UNEP), blir utvikla til effektiv reiskap for utvikling og gjennomføring av miljøpolitikk.

Indikatorar:

- FNs miljøprogram som meir autoritativt, relevant og resultatorientert miljøorgan og det faglege tyngdepunktet i FN-systemet på miljøområdet.

Noreg er no medlem i styret av FNs miljøprogram for perioden 2012-2014. På årets styremøte i februar arbeidde Noreg for at det skulle bli ei erklæring frå miljøministrane til Rio+20-møtet. Denne erklæringa vart ikkje så ambisiøs som Noreg ønskte. Noreg var aktiv deltakar i Rio+20 forhandlingane om globalt miljøstyresett. Vedtaket frå Rio om universelt medlemskap vil bli følgt opp under FNs generalforsamling. Dette vil styrkje FNs miljøprogram, og vil gi land meir eigarskap til programmet.

- Miljøforbetringar som følgje av finansieringa av globale miljøtiltak gjennom det globale miljøfondet (GEF) målt pr. krone (færre tonn CO₂-ekv., mindre artstap, fleire km² verna, færre tonn miljøgifter).

GEF har komme lengre enn dei fleste andre bistandsorganisasjonar med å talfeste miljøresultat, men det er framleis ei stor utfordring å finne presise måltal. For klima har ein anslått at prosjekta til GEF dei siste fire åra har gitt totale utsleppsreduksjonar på 1,7 mrd. tonn CO₂, som hittil har kosta 2,60 USD pr. tonn. I tillegg kjem samfinansiering på 9,8 mrd. USD som er venta å gi ein utsleppsreduksjon på ytterlegare 23,7 mrd.

tonn CO₂. For GEF sitt arbeid med vern av naturområde har investering på 1,9 mrd. USD gitt 634 mill. ha verneområde. Dette gir ein grunnkostnad på 2,99 USD pr. ha, men driftskostnader som varierer frå land til land kjem i tillegg. Grunnfinansiering frå GEF på 0,5 mrd. USD og tilleggsfinansiering på 1,1 mrd. USD har sikra sluttbehandling av 58 000 tonn miljøgifter, i hovudsak PCB, til ein kostnad av 2,7 US dollar pr. tonn. Kostnadene varierer sterkt med type miljøgift og korleis stoffet er tilgjengeleg. Endelege tal vil først liggje føre når resultatet av siste uavhengige evaluering kjem i 2013.

- Målretta nordisk samarbeid mot aktiv påverknad av globalt og regionalt miljøarbeid.

Gode resultat har dei siste åra blitt oppnådd spesielt i arbeidet med å påskunde utvikling av ei global kvikksølvavtale og av Gøteborgprotokollen. Under det norske formannskapet i 2012 har fokuset på «Klima og grøn økonomisk vekst» blitt styrkt. Ministermøtet på Svalbard samla seg om ei erklæring for å redusere utslepp av kortleva klimagassar for å medverke til å bremse temperaturutviklinga og smeltinga i Arktis. Det har vore halde ein konferanse om «Grøn økonomisk vekst» i Oslo og seminar om kortleva klimadrivarar, verdsetjing av økosystemtenester og gjenvinning av plast og tekstilar for å styrkje innsatsen på områda. Nordisk Ministerråd heldt to sidearrangement om respektive økosystemtenester og miljømerking under toppmøtet i Rio sommaren 2012. Vidare er arbeidet med det vellykka miljømerket Svanen styrkt økonomisk og organisasjonsvist. Ekspertsamarbeidet medverkar jamleg med innspel til prosessar i EU og FN. Det er utarbeidd eit nytt miljøhandlingsprogram for perioden 2013–2018 med vekt på grøn samfunnsutvikling, klima, biodiversitet og kjemikaliar og miljøgifter.

Nasjonalt mål 4. Rammevilkår for handel og investeringar skal gi rom for bruk av miljøpolitiske verkemiddel og fremje omsyn til miljø og ei berekraftig utvikling.

Indikatorar:

- Miljøomsyn integrerte i handels- og investeringsavtaler.

Arbeidet med å hindre avgrensingar i Noregs høve til å regulere ut frå miljøomsyn har stått sentralt. Dette gjeld særleg enkeltland sitt høve til å stille miljø- og helsekrav til produkt – for eksempel høvet til å stille miljøkrav til bruken av kjemikaliar. Handelsavtala mellom EFTA og Peru, som

vart ratifisert i 2012, inneheld referansar til Konvensjonen om Biologisk Mangfald (CBD) i kapitlet om immaterielle rettar, og går dermed lengre enn andre EFTA-avtaler i å sikre miljøomsyn knytt til genetiske ressursar.

- Eigne miljøkapittel i bilaterale og regionale handelsavtaler.

I forhandlingane om frihandelsavtaler som skjer gjennom EFTA har arbeidet med eigne kapittel om handel og berekraftig utvikling vore høgt prioritert. Eksempel på dette er Noregs pågåande handelsavtaleforhandlingar med blant andre India, Indonesia, Russland, Kasakhstan, Kvite-russland, land i Mellom-Amerika, Sør-Korea, Bosnia-Herzegovina og Vietnam. I avtala mellom Hong Kong og EFTA vart resultatet eit kapitel om handel og miljø. Avtala mellom EFTA og Montenegro inneheld eit kapittel om handel og berekraftig utvikling (arbeidstakarrettar og miljø) basert på EFTA-modellen.

- Føresegner i internasjonale avtaler på handels-, investerings- og miljøområdet som byggjer på prinsippet om at avtalene er likestilte og sidestilte.

Arbeidet for at avtaler på handels-, investerings- og miljøområdet ikkje inneheld forpliktingar som skaper eit hierarki mellom miljø- og handelsregelverka, er høgt prioritert. Det har vore eit viktig tema blant anna i klimaforhandlingane og i samband med toppmøtet om berekraftig utvikling i Rio. I forhandlingane om forholdet mellom miljø- og handelsregelverk i Verdas handelsorganisasjon har det vore lite framgang som ei følge av den generelle forhandlingsprosessen.

Nasjonalt mål 5. Strategisk politisk dialog med samarbeidsland og medverke til å styrkje desse landa si evne og vilje til å ta på seg og gjennomføre internasjonale forpliktingar.

Indikator:

- Styrkt klima- og miljør samarbeid med Kina, Sør-Afrika, Brasil og India der prosjektporteføljen speglar dei globale miljøutfordringane og medverkar til å styrkje landa si evne til å ta på seg og gjennomføre internasjonale miljøforpliktingar.

Det har vore god dynamikk særleg i samarbeidet med India, Brasil og Sør-Afrika i 2012. Ekspertsamarbeidet med Kina har vore ført vidare i 2012. Under det bilaterale samarbeidet med India har ein utvikla og opna eit senter for naturressursar

og -lovgeving i Chennai, India. Konkret samarbeidsprosjekt knytt til handtering av elektrisk og elektronisk avfall er under utarbeiding. Under det bilaterale miljøsam arbeidet med Brasil har ein gjennomført ein større studietur der ekspertar frå Brasil fekk innblikk i korleis ein frå norsk side arbeider med å utvikle nasjonale planar for forvaltninga av større havområde. Ein har òg diskutert nærare samarbeid knytt til oljeberedskap. Under samarbeid med Sør-Afrika har ein identifisert nye samarbeidsområde knytte til klima, naturmangfald og grøn økonomi.

- Medverke til ei langsiktig oppbygging av miljøforvaltning i dei tidlegare sovjetrepublikkane (EECCA-landa).

Departementet har gitt tilsegn til prosjekt i Kaukasus og Sentral-Asia innanfor områda vatn, biodiversitet, kjemikaliar, grøn økonomi og kapasitetsbygging (over UD sitt budsjett). Desse prosjekta er no i ferd med å setjast i verk.

Nasjonalt mål 6. Utviklingspolitikken skal medverke til ei grønare utvikling og til oppbygging av kapasitet og kompetanse til å forvalte miljø- og naturressursar.

Indikator:

- Gjennomføring av St.meld. nr 14 Mot en grønere utvikling med vekt på handlingsplanen for miljøretta utviklingsarbeid, miljøpilaren i programmet Olje for Utvikling og satsinga Rein Energi for utvikling.

Departementet har vore aktivt i utviklinga av eit nytt klima- og energiinitiativ («Energy+»). Resultata frå initiativet skal målast ut frå reduserte klimagassutslepp og auka energitilgang i utviklingsland. Miljøverndepartementet har vidare ansvaret for miljøpilaren i Regjeringas satsing på Olje for Utvikling (OfU). I 2012 har det vore lagt vekt på å styrkje miljødimensjonen gjennom kompetanse- og kapasitetsbygging i OfU-landa. Mellom anna har ein drive opplæring i bruk av miljøkonsekvensanalysar, utvikling av miljølovgiving og beredskapsplanar for at landa betre kan ta miljøomsyn ved olje- og gassutvinning.

Nasjonalt mål 7. Avgrense påverknad og risiko for påverknad på miljøet i nord- og polarområda som følgje av menneskeleg aktivitet.

Indikatorar:

- Bevaringsstatus for utvalde arter og økosystem i Arktis.

På grunn av endringar i havis og isbrear vil økosystemet i iskanten endrast. Fisk, plankton og algar er avhengige av iskanten for å overleve og reprodusere. Mangel på havis vil òg tru ge andre dyrearter. Grønlandssel og klappmyss vil miste leveområda sine, og isbjørnen vil miste jaktområda.

I følgje den norske Artsdatabanken høyrer 70 av dei raudlista artene heime på Svalbard. Av desse er 47 vurderte som truga. For 30 av desse er klimaendringar ein av fleire påverknadsfaktorar, og blant dei finn vi isbjørn og kvalross. Også steinkobbe er klassifisert som ei sårbar art som er truga av både klimaendringar og miljøgifter.

I tillegg er arter som ismåke og lomvi vurderte som truga. For desse er miljøgifter ein viktig påverknadsfaktor.

Grønlandskvalen ved Svalbard er ein av dei mest utryddingstruga kvalbestandane i verda, og leveområda blir reduserte fordi drivisen i Arktis forsvinn.

- Status for havforsuring i Arktis.

Kaldt vatn tek opp meir CO₂ enn varmt vatn, og det inneber at våre nordlege havområde er spesielt utsette for havforsuring. Havet har blitt opp mot 30 prosent surare sidan starten på den industrielle revolusjonen.

Overvåkingsdata frå norske havområde viser at havvatnet blir surare.

- Nivå av utvalde forureiningskomponentar i det arktiske miljøet.

I Arktis er svovelsambindingar hovudårsaka til forsuring, mens nitrogen har noko underordna betydning. Forsuringsproblemet har avteke markant sidan syttitalet og er ikkje eit stort miljøproblem i Arktis. Likevel er det framleis episodar om våren der det er synleg dis. I tillegg til å vere eit potensielt problem for forsuring i sårbare område i Arktis er desse stoffa òg kortliva klimapådrivarar som er viktige for å forstå korleis partiklar påverkar klimaet både regionalt og globalt.

I 2011 vart det ved Zeppelinstasjonen observert det lågaste årlege gjennomsnittet sidan målingane starta for parametrane sum HCH, sum DDT, sum klordaner og sum PCB. Sum PAH var blant dei lågaste verdiane målt til no. HCB har stige litt for kvart år sidan 2007.

I isbjørnen er det funne høge nivå av visse typar bromerte flammehemmarar. Ein har òg funne ei rekkje «nye» miljøgifter i lufta på Svalbard, som ulike typar bromerte og fluorerte stoff.

Kvikksølv blir ført med luft- og havstraumar nordover til Arktis. Inuitane på Grønland og i

nordvest-Canada, som hovudsakleg lever av feit fisk, sel og kval, har eit dagleg inntak av metylkvikksølv som er høgare enn tilrådd av Verdas helseorganisasjon (WHO). Målingane viser ingen endringar i årleg gjennomsnitt for kvikksølv på Svalbard. Ein finn berre det som er normalverdiar for kvikksølv på den nordlege halvkula, det vil seie 1,5 nanogram pr. kubikk.

- Sårbare og verdifulle område som er verna eller gitt særleg vern.

Vernestatus for dei ulike arktiske områda varierer avhengig av kva slag arktisk definisjon som blir nytta. I Noreg er eksempelvis 67 pst. av Svalbard og heile Jan Mayen verna. Dei verna områda går ut til 12 nautiske mil frå kystlinja rundt Svalbard og Jan Mayen.

Noreg medverkar aktivt i arbeidet innanfor OSPAR med marine verna område (MPA – Marine Protected Areas). Det er spesielt dei verna områda rundt Svalbard og Bjørnøya som utgjør store areal. Dei ni norske MPAane dekkjer til saman eit sjøareal på 84 898 km².

Det er òg ei rekkje verneområde i Arktis under RAMSAR-konvensjonen.

Vidare er det identifisert særleg verdifulle og sårbare område i forvaltningsplanen for Barentshavet og havområda utanfor Lofoten, og av Meld. St. 10 (2010–2011) går fram at det i områda ved iskanten og polarfronten ikkje skal setjast i gang petroleumsverksemd i denne stortingsperioden. Det skal heller ikkje setjast i gang petroleumsverksemd innanfor eit belte på 65 km rundt Bjørnøya i denne stortingsperioden.

- Status for implementering av heilskapeleg forvaltning i den arktiske regionen.

Det er eit tett og godt samarbeid mellom Noreg og Russland om økosystembasert forvaltning, særskilt innan samarbeidet om havmiljø, noko som er særleg viktig på grunn av den auka økonomiske aktiviteten som er venta i Barentshavet. Fokus er på å utarbeide eit konsept for ein forvaltningsplan for russisk del av Barentshavet, basert på norske erfaringar og i samarbeid med norske fagmiljø.

Det er sett i gang ei rekkje prosjekt for å medverke til å byggje opp kunnskap og overføre kompetanse og slik å støtte opp om samarbeidet om økosystembasert forvaltning av Barentshavet. Ein sentral del av dette er oppbygging av eit felles miljøovervakingsprogram for Barentshavet, der ein i 2012 har arbeidd med ei felles liste over indikatorar som skal overvakast, noko som vil halde fram i 2013. Eit anna særleg prioritert område er

samarbeidet mellom styresmaktene om regelverk og kontroll av aktivitetar som påverkar Barentshavet, med vekt på kontroll og tilsyn av miljøtryggleik i petroleumsverksemd.

- Talet på spesielle verneområde og forvaltningsområde som er oppretta og kulturminne som er freda.

Indikatoren går ut frå 2013, og for 2012 er det rapportert for denne indikatoren under indikatoren »Sårbare og verdifulle område som er verna eller gitt særleg vern».

- Talet på relevante miljøindikatorar som er overvaka og rapporterte.

Det har i 2012 gått føre overvaking av følgjande indikatorar:

- Miljøtilstanden i grensevassdraga (Pasvikprogrammet).
- Luftkvaliteten i grenseområda, konsentrert om svoveldioksid og tungmetall.
- Forureiningssituasjonen i innsjøar i grenseområda, med fokus på forsuring og tungmetall.
- Status for truga fuglearter, med særskilt fokus på dverggås, snøugle og stellerand.
- Status for vassfugl, brunbjørn, smågnagarar, bisam og elvemusling.
- Vandringsmønster for atlantisk laks.

– Storleiken på utslepp frå Petsjenga-Nikkel. Samla sett har utsleppa av svoveldioksid frå nikkerverka på Kola gått ned med om lag 36 pst. i perioden 1999–2008, mens støvutsleppa som inneheld tungmetall har gått ned med om lag 10 pst. Dei samla utsleppa av svoveldioksid ligg likevel framleis på om lag 100 000 tonn pr. år, meir enn 5 gonger Noregs samla utslepp. Undersøkingar visar auka opphoping av tungmetall i naturen dei seinare åra, noko som etter norsk syn er alvorleg.

Den norsk-russiske arbeidsgruppa som er vedteken oppretta av den norsk-russiske regjeringskommisjonen for økonomisk og teknisk/vitskapeleg samarbeid har ikkje komme i gang, noko som har skuldast at bedrifta som eig nikkerverka ikkje har ønskt å samarbeide. Gruppa skal ha som hovudoppgåve å følgje opp at felleserklæringa frå president Medvedevs besøk i Noreg i april 2010 blir etterlevd. I erklæringa er det erkjent av begge sider at utsleppa gir grunn til bekymring, og det står at russiske styresmakter er klare til å medverke til at utsleppa kjem ned på eit nivå som ikkje skader helse og miljø i grenseområda. For å undersøke grunnlaget for ei slik gruppe vart det i juli 2012 arrangert eit arbeidsmøte i Oslo mellom

norske og russiske styresmakter og ekspertar og med representantar for bedrifta, der ein vart einige om at dialogen må halde fram med sikte på å få redusert utsleppa. Ein vart òg samde om at det må bli større openheit kring utsleppa og at informasjonen om miljøsituasjonen må bli betre. Spørsmålet om å få ned utsleppa frå Petsjenga-Nikel har vorte teke opp bilateralt i alle møte på politisk nivå der dette har vore naturleg.

- Talet på område med samordna forvaltning mellom Noreg og Russland og kvaliteten på dette samarbeidet.

Eit område med samordna forvaltning i grenseområda er Pasvik-Inari trilaterale park, som er eit grenseoverskridande verneområde mellom Noreg, Russland og Finland. I samarbeidet om forvaltning av verneområde inngår berekraftig turisme og etablering av nettverk for samarbeid mellom kommunane, turistbedrifter og forvaltning for betre løysing av felles miljø- og forvaltningsoppgåver. I 2012 har det vore arbeidd med å følgje opp tiltaksplanen for parken, mellom anna er det gjennomført ein analyse av felles raudliste. Det har òg vore fokus på vedlikehald av dei etablerte nettverka.

- Talet på miljøprosjekt i Nordvest-Russland, med økonomisk støtte frå NEFCO og NIB og talet på miljøprosjekt med norsk samarbeidspartnar. (Indikatoren blir frå 2013 endra til: Talet på miljøprosjekt i Nordvest-Russland med norsk samarbeidspartnar.)

Innan det norskrussiske miljøvernssamarbeidet har det vore arbeidd med om lag 45 prosjekt innan felta havmiljø, naturmangfald, reduksjon av forureining, grensenært samarbeid, undersøking av radioaktiv forureining og klimaendringar i Barentsregionen. Dei fleste prosjekta er ein del av arbeidsprogrammet for det norskrussiske miljøvernssamarbeidet for 2011-2012, men det er òg ein del andre prosjekt, for eksempel samarbeidsprosjekta mellom norske og russiske miljøvernorganisasjonar. Vern av havmiljø har vore særleg prioritert, og er derfor særskilt omtalt. Det har i 2012 blitt vedteke eit nytt arbeidsprogram for perioden 2013-2015. Mange av samarbeidsprosjekta i det norskrussiske miljøvernssamarbeidet støttar opp om miljøvernssamarbeid som går føre seg i organisasjonar som Arktisk råd og Barentsrådet.

11 Resultatområde 1 Levande hav og kyst

I Noreg finn vi nokre av dei mest produktive havområda i heile verda. Norske havområde har eit særst rikt naturmangfald med blant anna internasjonalt viktige bestandar av fisk som sild, torsk og lodde, og sjøfuglar som lunde, polarlomvi og alkekonge. Kvalross, storkobbe og kvitkval er døme på bestandar av sjøpattedyr. Korallreva langs norskekysten er unike i global samanheng. I høve til mange andre økosystem har havområda ikkje så mange arter, men hos nokre arter er det svært store bestandar. Noreg har ein storslått og variert kystnatur, både over og under vatn. Det er nær samanheng mellom økosystema i havet og på land, til dømes transporterer sjøfugl store mengder næring frå havet og inn på land. Mange av artene i kystsona er svært spesialiserte og ein del av dei finst berre her.

For Noreg har naturressursane frå havet ført til at vi er å rekne som ein av verdas viktigaste havnasjonar, og dei har medverka til verdiskaping og velstand. Petroleumsverksemda og fiskerinæringa er Noregs største eksportnæringar. Sjøtransport er ein betydeleg aktivitet i norske havområde, og det er stort potensial for framtidig produksjon av fornybar havenergi. Rekreasjon og turisme knytt til friluftsliv i kystsona gir gode opplevingar og er òg grunnlag for økonomiske verdier.

Tilstand

Havområda utgjer om lag seks gonger Noregs totale landareal innanfor 200-milssona. Tilstanden i Barentshavet og Norskehavet er generelt god med unntak for enkelte sjøfugl- og fiskebestandar. Nordsjøen og Skagerrak er sterkt påverka av menneskeleg aktivitet. Tilstanden i kystsona er sterkt varierende. Tareskogane er blitt reduserte i fleire tiår både i nord og sør, og bestanden av kysttorsk ligg no svært lågt. Ei rekkje sjøfuglbestandar er blitt sterkt reduserte dei siste åra. Brakkvatn, som er ei blandingssone mellom ferskvatn og sjøvatn, er òg rekna til det marine miljøet. Slike leveområde er sterkt utsette for påverknad frå land.

Ein viktig grunn til det store mangfaldet i norske havområde er førekomsten av grunne havom-

råde, slik som Nordsjøen, Barentshavet og kontinentalsokkelen langs kysten. Svært mykje av havets biologiske produksjon går føre seg i slike grunne område.

Det finst ei rekkje ulike livsmiljø i havet. Den djupe havbotnen, dei frie vassmassane, kontinentalskråninga, dei grunnare områda med fiskebankar og dei helt kystnære områda gir mat og skjul til alt frå dei største kvalane til dei minste planktondyra. Fisk er næringsgrunnlag for mange sjøfugl, og den rike tilgangen på fisk forklarar i stor grad plasseringa til dei største sjøfuglkoloniane. Sjøfuglane er ein viktig del av kystnaturen og det marine økosystemet, og sjøfuglartene er sikre indikatorar på miljøtilstanden i havet. Fleire sjøfuglbestandar langs norskekysten har hatt ein urovekkjande tilbakegang. Lomvi er klassifisert som truga på Norsk Rødliste for arter 2010. For lomvi er situasjonen så alvorleg at det er eit spørsmål om tid før arten forsvinn som hekkefugl i mange fuglefjell langs fastlandskysten. Noreg har eit spesielt forvaltningsansvar for fleire sjøfuglarter fordi bestandane utgjer ein vesentleg del av den europeiske eller nordatlantiske bestanden.

I kystsona og på sokkelområda finst spesielt artsrike samfunn knytte til tare, koralldyr og svamp. Desse artene skaper livsmiljø som gir skjul til og levestad for ei rekkje små arter som igjen er næring for fisk og sjøfugl langs kysten. Vi veit lite om tilstanden til desse artene totalt sett. Men botndyr som korallar, svamp og sjøfjør er særleg utsette for påverknad og belastning frå botnslepende reiskap i fiskeria, som botntrål.

Stortaren og sukkertaren dannar tareskogar langs heile vår langstrakte kyst, og gir «husly» til ei rekkje arter av til dømes raudalgar, børstemakk, skjell, krepsdyr, slangestjerner, tanglopper, sniglar og store og små fisk. Det er ikkje uvanleg å finne opptil 100 forskjellige arter knytte til ei einaste tareplante, og om lag 250 arter av mobile dyr er registrerte i tareskogen. Tilstanden for stortare er i ferd med å betre seg noko. Det er observert at stortare har etablert seg igjen i ytre kystområde nord til Bodø der den før var nedbeita av kråkeballar. Lengre nord er det framleis store område med berre kråkeballar med noko tare-

skog innimellom. Tilstanden for sukkertaren har ikkje endra seg dei siste åra. Det er framleis omfattande bortfall av sukkertareskog langs kysten i Sør-Noreg. Det er anslått at om lag 80 pst. av sukkertaren er forsvunnen frå den norske Skagerrakkysten og at om lag 40 pst. er blitt borte langs kysten av Rogaland og Hordaland. Sukkertaren er i tillegg forsvunnen enkelte stader frå kystområda i Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal.

Det er rekna ut naturindeks for naturmangfaldet knytt til vassmassane (pelagisk) og botnlevande arter i havet. Datagrunnlaget for dei botnlevande artene er vesentleg dårlegare enn for artene i vassmassane (pelagiske arter). Tilstanden for botnforholda er betre i det djupe Norskehavet enn i dei grunnare områda i Barentshavet, Nordsjøen og Skagerrak. Dei store fiskeria i havet påverkar alle arter som lever i vassmassane, både direkte via fiske, og også indirekte via endra næringskjeder. Naturindeksen for 2010 viser best tilstand i vassmassane i Barentshavet (NI=0,76), noko dårlegare i Norskehavet (NI=0,68) og Nordsjøen (NI=0,62), og dårlegast i Skagerrak (NI=0,49).

Berre 3 pst. (87 arter) av dei truga artene som er registrerte på Norsk rødliste for 2010 lever i havet. Den låge delen skuldast i stor grad manglande kunnskap, både om enkelte arter og grupper av arter, slik at det ikkje er grunnlag for å gjere raudlistevurderingar. Døme på truga arter i havet er dvergålegras, piggishavsreke, østers, ål, brugde, vanleg uer, klappmyss og grønlandskval.

Blant sjøfuglane er artene krykkje, lomvi, lunde og makrellterne nokre eksempel på truga arter.

Isbjørn er ein truga art. Det same er fleire av våre sjøpattedyr som til dømes klappmyss, narkval og grønlandskval.

Noregs naturtypar blei for første gongen vurdert av Artsdatabanken i 2011. Av marine naturtypar på djupt vatn er korallrev og muddervulkanbotn døme på truga naturtypar i slike område. I marine grunne område er spesielt sukkertareskog i Skagerrak og Nordsjøen vurdert som truga.

Det er førebels ikkje vedteke prioriterte arter eller utvalte naturtypar etter naturmangfaldlova i havområda.

Langs fastlandskysten er nokre korallrev beskytta etter fiskerilovgivinga. 36 område er kandidat område for marin verneplan, og det konkrete vernearbeidet er no starta opp for alle 36 område.

Kysten omfattar område der hav og land gjen-sidig påverkar kvarandre. Inkludert fjordar og bukter har fastlands-Noreg 25 148 km kystlinje

(data frå Statistisk Sentralbyrå). Når strandlinja langs øyane er rekna med, kjem vi opp i 83 281 km. Miljøtilhøva i kystsona gjer det mogleg med spesialisering og sameksistens av mange arter som ikkje lever i andre naturtypar. Eit viktig felles-trekk for kystsona er tilførsle av ekstra næring frå havet, mellom anna gjødsel frå sjøfugl, gyteprodukt frå sild som kjem inn for å gyte og tang som blir skylt på land, vert brote ned og vaska tilbake til sjøen. Dette gir svært produktive økosystem, og tradisjonelt har naturtypa strandeng vore utnytta til både slått og beite. Opphøyr av slik drift har ført til attgroing i ei rekkje strandenger. Andre viktige naturtypar i strandsona er stranddyner og strandberg.

Typiske arter som tilhøyrer kysten er selane havert og steinkobbe, kysttorsk og ei rekkje andre fiskearter som gyt og veks opp i bl.a. tare-skogane. Ulike tangarter, rur og ei rekkje andre virvellause dyr er òg knytte til denne sona.

Om lag 13 pst. (485 arter) av dei truga artene lever på hav og land i kystsona. Insekt og anna småkryp dominerer biletet, men 79 karplanter er òg truga. Døme på truga arter i kystsona er karplantene honningblom, purpurmariland og gul hornvalmue, sommarfuglen klippeblåvenge og buksebie. Den vesle orkideen honningblom, som lever i fuktige slåtteeenger og beitemark på strandeng, finst no berre på tre stader i Hvaler kommune, mens den for få år sidan var kjend frå om lag 70 lokalitetar i det sørlege og søraustlege Noreg. Honningblomen er svært sårbar overfor menneskeleg aktivitet. Alle slag omdisponeringar av areal, drenering, gjødsling og gjengroing som følgje av opphøyr av tradisjonell drift tek livet av den. Også klippeblåvengen, som helst vil leve i kystnære svaberg- og klippeområde, er sårbar for endringar i leveområde.

Vi finn sju naturtypar i kystsona på Norsk rødliste for naturtypar 2011. Døme på truga naturtypar er sanddynemark og strandeng.

Klippeblåvenge er vedteken som prioritert art med økologisk funksjonsområde etter naturmangfaldlova. Det betyr at den får skreddarsydd reglar for å bli teken vare på gjennom berekraftig bruk, slik at leveområda blir tekne hand om og skjøtta på riktig måte. Orkideen honningblom er òg vedteken som prioritert art etter naturmangfaldlova, men utan økologisk funksjonsområde. Det er førebels ingen utvalte naturtypar i kystsona.

Dei tilgjengelege areala i strandsona minkar. I løpet av perioden 2000-2010 har tilgjengeleg areal for friluftsliv blitt 2,1 pst. mindre i heile landet. I Sør-Noreg (frå Østfold til og med Hordaland) har reduksjonen vore på 3,7 pst. (Kjelde: SSB). Rap-

porteringa i KOSTRA viser at det i 2011 vart gitt 1045 dispensasjonar for bygging i strandsona, 100-metersbeltet, langs sjøen. I 2010 vart det gitt 1122 dispensasjonar, mot 900 i 2009 og 812 i 2008. Sjå omtalen av Planlegging for ei berekraftig utvikling under verkemiddelområdet Regelverk og samfunnsplanlegging, for nærare informasjon.

Kyst- og havområda på Svalbard har store førekomstar av sjøfugl og pattedyr som sel, kvalross, isbjørn og polarrev. Havområda rundt Svalbard er grunne og har isdekke større eller mindre delar av året. Store bankeområde med hardbotn er skilt av djupare renner med blautbotn. Iskantsona, som er grensa mellom isdekte område og ope hav, utgjer eit særleg produktivt område. Det same gjeld polarfronten, der temperert atlantisk havvatn frå sør møter dei kalde, arktiske vassmassane frå polarbassenget. Kystsona er prega av grunne område med øyar og skjer, kystsletter med lausmassestrender, laguner, innsjøar og dammar, større og mindre brefrontar og ein del større deltaområde. Klippekystar førekjem òg fleire stader, ikkje minst på Bjørnøya.

I kystsona på Svalbard er det ein nær samanheng mellom livet i havet, i drivisen og på land. Sjøfugl og pattedyr som isbjørn, sel og polarrev nyttar både landområda og isdekte sjøområde til næringssøk og reproduksjon. Både sjøfugl og sjøpattedyr finn det meste av næringa si i havet, men vegetasjonen på kystslettene har òg stor betydning for ein del arter. Samtidig er den gjødslinga sjøfuglane står for viktig for vegetasjonen og dyrelivet i kystsona.

Svalbards kystområde og tilgrensande hav- og drivisområde står i dag fram som lite påverka av lokal aktivitet. Dyrelivet er i utgangspunktet freda, og det skjer berre avgrensa jakt og fangst på enkelte arter. Det meste av kystlinja og 87 pst. av Svalbards territorialfarvatn er verna som naturreservat og nasjonalparker. Også dei delane av Svalbard som ikkje er verna er godt skjerma gjennom svalbardmiljølova. Også i havområda og kysten rundt Svalbard er det likevel nokre arter som er truga. Døme på slike arter er sjøfuglane alke og ismåke, sjøpattedyra grønlandskval, kvalross, steinkobbe og isbjørn. Den gode miljøtilstanden i dag er resultatet av eit målretta vern av arter og område sidan Noreg overtok suvereniteten i 1925. Før dette vart dyre- og fuglelivet på Svalbard i fleire hundre år utsett for omsynslaus jakt og fangst, noko som reduserte fleire bestandar kraftig. Fleire av pattedyr- og fugleartene har ikkje klart å komme tilbake til tidlegare nivå til trass for mange års freding, mens andre har hatt ein kraftig

vekst. Forvaltninga manglar kunnskap om utviklinga for mange av artene på Svalbard.

For pattedyr er artene på Norsk rødliste for arter 2010 dei same som i 2006, og omfattar isbjørn, kvalross og steinkobbe. For Svalbard er det òg 18 fuglearter på raudlista. Dette er to fleire enn i 2006. Polarlomvi har komme inn på grunn av teikn på sterk bestandsnedgang dei siste åra, og praktærfugl på grunn av at bestanden truleg er mindre enn anteke før.

Påverknadar

Påverknadene på dei marine økosystema oppstår frå menneskelege aktivitetar i havområda, slik som fiskeri, skipsfart og petroleumsverksemd, og påverknader utanfrå som langtransportert forureining og utslepp av CO₂/klimaendringar som medfører stigande havtemperatur, auka ismelting og havforsuring. Klimaendringar kan ha store effektar på enkelte nøkkelarter og samfunn, særleg i dei nordlege områda og på Svalbard. Risiko for ulykker og utslepp som kan påverke miljøverdier er òg ein del av den samla belastninga på dei marine økosystema.

Hausting har størst direkte påverknad på fisk og sjøpattedyr. Når det blir hausta av ein fiskebestand påverkar det bestanden, og dette vil i ein normalsituasjon vere den største menneskeskapte påverknaden. Ei berekraftig forvaltning av fiskebestandane betyr at det er produksjonsoverskotet i bestanden som det blir hausta av. Fiske på dei store kommersielle bestandane, slike som lodde, sild og torsk, skjer i dag innanfor biologiske grenser. For nokre mindre bestandar som blålange, vanleg uer og snabeluer er fiskepresset for stort.

Fleire sjøfuglarter er i sterk tilbakegang. Klimaendringar/auka sjøtemperatur, konkurrans med fiskeria og oljeforureining er dei viktigaste truslane mot sjøfugl. Matmangel på grunn av konkurrans mellom sjøfugl og fiskeri betyr ikkje nødvendigvis at sjøfuglen og fiskeria konkurrerer om den same fisken der og då. Konkurransen er ofte forseinka og indirekte, og vi treng framleis meir kunnskap for å forstå mekanismene og kvantifisere samanhengane. Sjøfugl blir òg påverka av bifangst og forureining.

Endringar i arealbruk er den viktigaste trusselfaktoren i kystsona. Dette gjeld spesielt mange algar og virvellause dyr som lever på godt beskytta stader i kystsona, i fjordbasseng eller i brakkvatn som blir påverka av menneskeleg aktivitet som mudring i strandsona, båthamner, veganlegg og fritidsbusetnad. Nye undersøkingar

viser at slike beskytta område er viktige gyte- og oppvekstområde for kystbestandar av fisk.

I kystsona omfattar arealendringar alle former for nedbygging, utfylling og omdisponering av naturmark til andre formål. Her er òg endra bruk, som til dømes opphøyr av beite, ein viktig faktor. I ytre kystområde kan viktige leveområde skadast ved fiske med botntrål. Tråling med tung botnreiskap øydelegg samfunna med dyr på botn, blant anna korallrev, korallskogar, sjøfjør og svampsamfunn. Spesielt korallane er svært sakteveksande, og ei ny oppbygging vil ta lang tid. Auka kartlegging dei siste åra har vist at botntråling har hatt større påverknad på økosystema på botnen enn ein trudde før.

Plan- og bygningslova gjeld alle landareal og sjøareal ut til ei nautisk mil utanfor grunnlinja. I plan- og bygningslova er både det generelle byggeforbodet i 100-metersbeltet langs sjøen og reglane om dispensasjon stramma inn. Likevel har talet på fritidsbustader i strandsona auka. Talet på fritidsbustadar i 100-metersbeltet langs sjøen var på ca. 82 800 i 2007. Dette er ein auke på ca. 3 600 frå 2003. Rapportering i KOSTRA viser at det i 2011 vart gitt 1 045 dispensasjonar for nye bygningar i 100-metersbeltet langs sjøen, mot 1 122 i 2010. Det vart gitt ca. 1 503 byggjeløyve i samsvar med plan i 2009. I 2010 og 2011 vart det gitt respektive 1 540 og 1 294 byggjeløyve i samsvar med plan. Dei nye tala viser at det trass i innstramminga i ny plan- og bygningslov framleis er eit stort press på bygging i strandsona.

Akvakultur i kystområda er ei form for arealbruk som gir negative miljøkonsekvensar i form av forureining, smitte av villfisk med lakselus og innblanding av rømd oppdrettslaks i villaksbestandar, jf. resultatområde 2 Livskraftige elvar og innsjøar. I dei nasjonale laksefjordane som vart oppretta i 2007 er det forbode å etablere ny oppdrettserksemd og eksisterande oppdrettserksemd skal flyttast ut. Akvakultur utgjer òg ei betydeleg utslippskjelde langs kysten, spesielt i Vest- og Nord-Noreg, og er den største kjelda til menneskeskapte utslepp av næringssalt frå Lindesnes til den russiske grensa.

Overgjødsling i kystsona påverkar spesielt algar og virvellause dyr langs kysten i område nær tett busetnad eller intensivt jordbruk. Påverknad frå land i form av avrenning av næringsstoffa nitrogen og fosfor og tilførsel av anna forureining har størst betydning i Nordsjøen og Skagerrak. Forureining frå miljøgifter har vore og er framleis eit stort problem i mange kyst- og fjordområde og i ope hav, sjølv om tiltak gjennom mange år har medverka til å redusere problema. I nordområda er det spesielt problem med miljøgifter som vert transporterte

over lange avstandar med luft og havstraumar, og som kjem inn i dei arktiske næringskjedene der dei endar opp i isbjørn, sel og sjøfugl. Mange typar av utslepp til havet når strendene med større eller mindre effekt. Utslepp av olje kan truge enkeltförekomstar av truga arter og nær truga arter og naturtypar, og påverke økosystema heilskapeleg. Plastforsøpling til havs utgjer ein reell og stadig veksende trussel mot det marine miljøet og kan føre til betydelege skadar og lidningar for marint dyreliv. Plast som blir skylt inn på strendene blir bygd inn i lausmassane og gir strukturelle endringar på vekseplassen. Sjøfugl er særleg utsett med omsyn til plastforsøpling ved at den gjerne gjer ei fatal forveksling av plastfragment med mat. I tillegg følgjer økonomiske og sosiale effektar, som kostnader relaterte til opprydningsarbeid langs kysten, skadar på båtar, tapt fiskeutstyr og reduksjon av kystnaturens estetiske verdi.

Klimaendringar kan ha store effektar på enkelte arter. Ved auka sjøtemperatur vil arter med nordleg utbreiing bli påverka direkte ved at livsvilkåra blir dårlegare. For tareskogen kan auka sjøtemperatur få katastrofale konsekvensar fordi artene av tare er tilpassa eit relativt kaldt klima. Overgjødsling medverkar saman med temperaturendringar til at sukkertaren blir borte. Overgjødslinga kan komme frå fleire sektorar, m.a. jordbruk, vatn og avløp og akvakultur. Forsuring av det marine miljøet vil på sikt kunne få store konsekvensar for ei rekkje marine arter. I kystsona vil høgare vasstand gi endringar i leveområde, og meir hyppig uvêr og sterkare vind vil påverke både planter og dyr.

Introduksjon og spreing av framande organismar har auka betydeleg dei siste 30 åra. Dette skuldast særleg auke i skipstrafikk mellom ulike havområde med stadig raskare skip og tømning av ballastvatn. Også akvakultur basert på framande organismar har skapt problem ved uønska spreing, og ved spreing av andre organismar som utilsikta har følgd med. Problema oppstår når dei framande artene konkurrerer ut dei stadeigne artene eller endrar deira naturlege utbreiingsområde. Døme på slike arter i det marine miljøet er japansk drivtang, stillehavsøsters og kongekrabbe. Klimaendringane vil venteleg forsterke dette problemet, blant anna grunna varmare vatn.

Den største trusselen mot naturmangfaldet i hav og kystområda på Svalbard er klimaendringar og havforsuring. Temperaturauken skjer raskast i Arktis. Drivisen er eit viktig leveområde for mange arter, og utbreiinga av havis om sommaren vil i følgje prognosane minke raskt. Dette er venta å få alvorlege konsekvensar for arter som er

avhengige av is, som sel og isbjørn. Arktiske farvatn er òg utsette for konsekvensar av havforsuring, fordi kaldt vatn tek opp mest CO₂. Også langtransporterte miljøgifter er framleis ei betydeleg utfordring for artene på toppen av dei marine næringskjedene. Påverknad frå fiskeria kan òg auke etter kvart som kommersielle fiskeslag kan bevege seg nordover og inn i Svalbards kystfarvatn. Det føregår eit betydeleg rekefiske ved Svalbard, men i verneområda er bruk av rekeetrål berre tillate på djup større enn 100 meter.

Svalbards kystområde blir òg stadig lettare tilgjengelege på grunn av mindre havis. Utviklinga går i retning av ei stadig veksande cruiseverksemd både i og utanfor verneområda. Arealbruken utanfor busetjinga er avgrensa til ferdsel knytt til turisme, forskning og friluftsliv.

Politikk for å nå dei nasjonale måla

Forvaltningsplanar for havområda

Norske havområde er forvalta samla innanfor ramma av forvaltningsplanane for havområda Barentshavet – Lofoten og Norskehavet. Formålet med å utarbeide forvaltningsplanar for havområda våre er å leggje til rette for verdiskaping gjennom berekraftig bruk av ressursar og gode, og samtidig halde oppe struktur, verkemåte, produktivitet og naturmangfald i økosystema.

Regjeringa tek sikte på å presentere ein forvaltningsplan for norsk del av Nordsjøen og Skagerrak i 2013. Eit omfattande fagleg grunnlag for forvaltningsplanen vart lagt fram i mai 2012. Når forvaltningsplanen for Nordsjøen og Skagerrak er på plass, vil ein ha grunnlag for ei heilskapleg og økosystembasert forvaltning av alle norske havområde.

For Barentshavet – Lofoten og Norskehavet er den viktigaste utfordringa å halde ved lag ein god miljøstatus. For Nordsjøen og Skagerrak er utfordringa å utarbeide og setje i verk ein plan for å betre miljøtilstanden. Eit nært samarbeid med dei andre Nordsjølanda blir viktig i dette arbeidet. Arbeidet må òg samordnast med dei planane som dei andre Nordsjølanda skal lage som følgje av EUs Havstrategidirektiv.

Betre kunnskapsgrunnlag

Eit godt kunnskapsgrunnlag er avgjerande for god forvaltning av hav- og kystområda og står sentralt i utarbeiding, oppfølging og oppdatering/revidering av forvaltningsplanane. Store delar av nyare kunnskap om marin natur har komme frå kartleggingsprogrammet for havbotn, MAREANO. Gjennom

MAREANO er det oppdaga til dømes nye marine naturtypar, naturlege gassoppkommer og nye korallrev på havbotnen på kontinentalsokkelen, og dette programmet har gitt viktig kunnskap som mellom anna vart brukt ved oppdatering av forvaltningsplanen for Barentshavet – Lofoten. MAREANO vil bli ført vidare i 2013. Kartleggings- og overvåkingsprogrammet for sjøfugl, SEAPOP, har skaffa viktige data om sjøfuglbestandane og grunnar til nedgangen i desse. Dette programmet vil òg bli ført vidare. Tilførsleprogrammet har gitt ny kunnskap om tilførsler og spreing av miljøgifter i havområda. Klimaendringar og havforsuring er dei største utfordringane havmiljøet står overfor i tida framover. Forsking på verknadene av havforsuring er i startgropa, men vi veit allereie no at endringar skjer raskast i dei kalde farvatna i nord og at dyr som er avhengige av kalkskal vil vere særleg sårbare. Det er derfor svært viktig å skaffe betre kunnskap om forsursingsutviklinga og om effektane av forsuring, både på enkelte arter, i næringskjeda og på økosystema. For å oppnå dette er det avgjerande å halde ved lag ei dekkjande og langsiktig overvaking.

Marin verneplan

Oppretting av marine verneområde og marine beskytta område er eit viktig verkemiddel innanfor ein heilskapleg havmiljøpolitikk og økosystembasert forvaltning. I tillegg til å hindre tap av naturmangfald og sikre ressursgrunnlaget er målet med dette å bevare eit representativt utval av marin natur for kommande generasjonar og som referanseområde for forskning og miljøovervaking. Oppstart av verneplanarbeidet for 17 kandidatområde vart kunnngjort i september 2009.

Forvaltning av sjøfugl

Noreg har eit spesielt forvaltningsansvar for fleire arter av sjøfugl fordi bestandane utgjer ein vesentleg del av den europeiske eller nordatlantiske bestanden. I 2013 vil sjøfuglforvaltninga bli følgt opp med utgangspunkt i kunnskapen som kjem fram gjennom SEAPOP-programmet, den nordiske handlingsplanen som er utarbeidd for å motverke nedgangen i sjøfuglbestandane, og forvaltningsplanane som er utarbeidde for havområda våre. Som oppfølging av forvaltningsplanen for Barentshavet – Lofoten er det blant anna etablert ei arbeidsgruppe bestående av sjøfugleksperter og havforskarar som skal greie ut samanhengane mellom nedgangen i mange av sjøfuglbestandane

og tilgangen på næring, og foreslå eventuelle tiltak for å betre næringstilgangen for sjøfugl.

Tareskogane

Situasjonen i tareskogane langs kysten er framleis særers varierende og mange stader er dei framleis borte. Tareskogane er viktige fordi dei gir mat og ly til viktige arter som det blir hausta av og mange hundre mindre arter som er del av tareskogen sitt økosystem. Stortaren har vore nedbeita av kråke-bollar i mange tiår. Sukkertaren er delvis forsvunnen frå svenskegrensa til Stadt. Sukkertareprosjektet (2005–2008) avdekte at taren er kjensleg både overfor auka temperaturar i vatnet, men òg auka overgjødning og tilførsle av slam. I 2011 vart det gjennomført ei undersøking om påverking av overgjødning i kystsona, bl. a. for å finne ut i kva grad oppdrettsanlegga medverka til dette. I 2013 vil ein konsentrere seg om å setje i gang prioriterte tiltak for å betre situasjonen for sukkertaren. Arbeidet vil bli knytt til tiltak under vassforskrifta.

Marine framande organismar

Regjeringa har som mål at tiltak mot dei mest skadelege, etablerte framande organismane i hav og kystvatn skal vere sette i gang eller gjennomført. Tilførsel av framande organismar i det marine miljøet skjer både gjennom utslepp av ballastvatn, ulovleg utsetjing og naturleg innvandring frå nærliggjande havområde. I norske farvatn er det særleg kongekrabben som skapar problem, samtidig som den blir utnytta som ressurs. Miljøverndepartementet samarbeider nært med Fiskeri- og kystdepartementet for å stoppe spreinga av denne krabben vest- og sørover. Det er no dokumentert at krabben påverkar havbotnen negativt der den har vore lenge. I 2013 vil miljøforvaltninga medverke til å auke kunnskapen om desse påverkningane. Departementet vil òg medverke i arbeidet med å evaluere forvaltninga i dag av kongekrabbe.

Noreg har tiltredd konvensjonen om kontroll og behandling av ballastvatn og sediment frå skip (Ballastvatnkonvensjonen). Når denne konvensjonen trer i kraft internasjonalt, vil risikoen for introduksjon av framande organismar frå skip bli betydeleg redusert. Ei nasjonal forskrift om handtering av ballastvatn tredde i kraft 1. juli 2010. Forskrifta stiller krav om at ballastvatn skal skiftast ut i bestemte avstandar frå kysten eller i bestemte soner for å hindre introduksjon av framande arter. Etter at konvensjonen har tredde i kraft internasjonalt, vil det òg bli innført obligatoriske krav om

reinsing av ballastvatnet før det blir slept ut. Forskrifta opnar likevel for reinsing på frivillig basis for å prøve ut ny teknologi.

Prioriterte arter og utvalde naturtypar

I nokre tilfelle vil det vere mest føremålstenleg å ta vare på truga arter og naturtypar ved å gi dei status som prioriterte arter eller utvalde naturtypar etter naturmangfaldlova. Arbeidet med å peike ut prioriterte arter og utvalde naturtypar vil halde fram i 2013. I dette arbeidet vil òg arter og naturtypar knytte til kyst og hav bli vurderte. Det blir mellom anna arbeidd med naturtypane kystlynghei og ålegraseng for å vurdere desse som utvald naturtype.

I Nasjonale forventningar til regional og kommunal planlegging ligg ei forventning om at dei alminnelege føresegnene i naturmangfaldlova om berekraftig bruk blir lagt til grunn for planlegging som kan påverke naturmangfaldet. Førekomstar av utvalde naturtypar og prioriterte arter sine økologiske funksjonsområde skal innarbeidast i planlegging på land og til sjøs.

Akvakultur

Det er framleis store og aukande utfordringar knytte til negative miljøeffektar av akvakultur. Dei største utfordringane knyter seg til smitte av villfisk med lakselus, innblanding av rømt oppdrettsfisk i villaksbestandar og forureining (utslepp av næringssalt og organisk stoff).

Det blir arbeidd med å styrkje overvakinga av utslepp frå oppdrettsanlegg for å ha eit best mogleg vurderingsgrunnlag både før det blir gitt løyve til verksemd og under drift. Ved å styrkje overvakinga vil ein kunne sjå på den totale utsleppsbelastninga i eit større område rundt anlegget og ikkje berre rett under.

Tiltak for å avgrense smitte av lakselus på villaks og sjøaure og innblanding av rømt oppdrettsfisk er omtalt under resultatområde 2.

Petroleumsverksemd og skipsfart

Oljeforureining skuldast både akutte og operasjonelle utslepp frå offshore olje- og gassverksemd, skipsfart og landbasert verksemd.

Målet om nullutslepp (nullutsleppsmålet) er basert på føre var-prinsippet og inneber at det som hovudregel ikkje skal sleppast ut olje og miljøfarlege stoff, verken tilsette eller naturleg førekommande kjemiske stoff. Dette generelle nullutsleppsmålet gjeld for heile norsk sokkel. Målet om nullutslepp er vurdert som oppnådd for tilsette

kjemikalier. Det er behov for ytterlegare tiltak for enkelte innretningar for å sikre at nullutslippsmålet blir nådd òg for olje og naturleg førekommande stoff i produsert vatn.

Ved boring i område med korallar eller sårbar botnfauna, vil det bli stilt strenge krav for å hindre nedslamming som kan føre til skade på faunaen.

Auka skipsfart langs kysten, under dette auka sjøtransport av olje og gass, gir òg nye utfordringar. Skipsfarten er internasjonalt regulert gjennom konvensjonar fastsette av FN's skipsfartsorganisasjon (IMO). IMOs regelverk er svært omfattande, og det er etablert bindande regelverk for alle dei sentrale miljøutfordringane for skipsfarten. Noreg medverkar til at utslippskrava til skip blir stadig strengare gjennom å arbeide for strengare regelverk, ratifisere konvensjonane og syte for god handheving. Sjøfartsdirektoratet står for handheving av desse krava av norskregistrerte skip i alle farvatn, og av utanlandske skip i norsk farvatn gjennom hamnestatskontroll. Arbeidet med hamnestatskontroll skjer i nært samarbeid med andre land i vår region gjennom Paris Memorandum Of Understanding (PMOU)

Klima- og forureiningsdirektoratet stiller krav etter forureiningslova til kommunar, petroleumsverksemd og anna privat verksemd om beredskap mot akutt forureining.

Arealpolitikk i strandsona

Strandsona skal sikrast som natur- og friluftsområde tilgjengeleg for alle. Strandsona som nasjonal interesse er tydeleggjort ved det generelle byggjeforbodet i 100-metersbeltet langs sjøen. Forbodet har eksistert sidan 1965 og er ført vidare i ny plan- og bygningslov. Men talet på dispensasjonar i strandsona viser at det framleis er nødvendig med tydelege nasjonale føringar om ein streng plan- og dispensasjonspraksis i område med mykje utbyggingsspress i strandsona. Det er eit mål at delen gitte dispensasjonar går ned, og at arealbruken i strandsona skjer i tråd med oppdaterte kommuneplanar. I desse planane bør kommunane vurdere å ta ut forelda, ikkje utbygde utbyggingssområde.

Statlege planretningslinjer for ei differensiert strandsoneforvaltning vart vedtekne av Regjeringa i mars 2011. Formålet med retningslinjene er å gjere nasjonal arealpolitikk i 100-metersbeltet langs sjøen tydeleg innanfor ramma av plan- og bygningslova, og å ta hand om allmenta sine interesser og unngå uheldig bygging. Byggjeforbodet er strengast praktisert i sentrale område der presset på areala er størst. Departementet og Direktoratet for naturforvaltning følgjer opp retningslinjene gjen-

nom dei regionale kystsonenettverka og i det generelle rettleiingsarbeidet. Dei fire regionale kystnettverka vart oppretta i 2005, og består av fagmedarbeidarar frå kvart fylkesmannsembete. Nettverka følgjer opp den nasjonale strandsonepolitikken overfor kommunane og bidreg til harmonisering av forvaltningspraksis på landsbasis.

I Nasjonale forventningar til regional- og kommunal planlegging blir det slått fast at kommunane må vurdere arealbruken i strandsona i eit heilskapleg og langsiktig perspektiv, og at det må takast særleg omsyn til natur- og kulturmiljø, friluftsliv, landskap og allmenta sine interesser.

Tiltak i hav og kyst rundt Svalbard

Det er ei viktig utfordring å regulere den veksande cruisetrafikken og forskingsaktiviteten både i og utanfor verneområda, blant anna for å sikre verneområda sin verdi som referanseområde for klima- og miljøforskning. Det blir no utarbeidd forvaltningsplanar for verneområda på Svalbard for å sikre at aktiviteten skjer i samsvar med verneformålet. Det blir òg utarbeidd ein handlingsplan for isbjørnbestanden, som er særleg sårbar for effektane av klimaendringar. Vidare blir det gjort ei vurdering av dagens artsforvaltning med hovudfokus på arter som det kan haustast av og raudlistearter. Det skal òg lagast retningslinjer for fangstverksemda på Svalbard i tråd med svalbardmiljølova.

Klimaendringane vil gjere Svalbards kyst- og havområde meir utsette for framande organismar frå tempererte område. Nye tiltak kan vere nødvendig, og Sysselmannen på Svalbard arbeider derfor med ein handlingsplan mot framande organismar på Svalbard.

Internasjonalt samarbeid for å beskytte havområda

Noregs internasjonale arbeid på havmiljøområdet omfattar mellom anna samarbeid under Konvensjonen om vern av det marine miljø i det nordaustlege Atlanterhavet (OSPAR). OSPAR handlar om eit breitt spekter av havmiljøspørsmål, under dette dumping/disponering av avfall i havet, utslipp frå offshore olje- og gassverksemd og spørsmål knytte til marint naturmangfald, som utvikling av økologiske miljøkvalitetsmål og vern og beskyttelse av marine område. For EUs medlemsland er konvensjonen òg ei viktig regional plattform for ei koordinert gjennomføring av EUs havstrategidirektiv i vårt havområde. For Noreg som tredjeland i gjennomføringa av direktivet blir konvensjonen derfor eit viktig forum for samarbeid med EU på dette feltet.

Som medlem av Arktisk Råd deltek Noreg òg aktivt i arbeidet under PAME (Protection of the Arctic Marine Environment Working Group). PAMEs aktivitetar er retta mot vern av det marine miljøet i Arktis. Auka økonomisk aktivitet og klimadringar medfører auka utfordringar i Arktis, og dette krev ei heilskapleg tilnærming for å handtere både eksisterande og kommande utfordringar.

Statusrapportering på nasjonale mål i 2012

1.1. *Dei marine økosystema sin struktur, verkemåte, produktivitet og naturmangfald skal oppretthaldast eller gjenopprettast og danne grunnlag for verdiskaping gjennom berekraftig bruk av ressursar og økosystemtenester.*

Indikator:

- Føringer og tiltak i forvaltningsplanane for havområda som er gjennomførte innan dei fristar som er fastsette.

Mange av dei aktivitetane og tiltaka som er i gang vil medverke til å nå dette målet. Dette gjeld mellom anna kunnskapsinnhenting knytt til kartlegging av havbotn gjennom MAREANO og kartlegging og overvaking av sjøfugl gjennom SEAPOP. Arbeidet med å gjennomføre forvaltningsplanane for havområda Barentshavet – Lofoten og Norskehavet er godt i gang. Det faglege grunnlaget for ein forvaltningsplan for Nordsjøen og Skagerrak vart lagt fram i mai 2012. Same månad vart det halde ein open konferanse i Haugesund for å komme med innspel til forvaltningsplanen.

Tabell 11.1

Vasstype	Tal totalt	Ikkje risiko	Mogleg risiko	Risiko	Ikkje vurdert
Kystvatn	2.100	59 %	20 %	21 %	0 %

1.3. *Alle bestandar som kan haustast av fisk, virvellause dyr og tare skal vere forvalta økosystembasert og haustast berekraftig.*

Indikator:

- Talet på arter der hausting og anna uttak er ein viktig faktor for negativ påverknad.

Dei viktigaste kommersielle fiskebestandane blir kontinuerleg overvaka. Det er sett grenseverdiar for kor høgt uttaket kan vere. Ein reknar i dag med at for mellom anna ål og pigghå er hausting ein faktor som medverkar til ein dårleg bestandsituasjon. Det er likevel behov for meir kunnskap

1.2. *Alt kystvatn skal ha minst god økologisk og god kjemisk tilstand eller godt økologisk potensial der dette er relevant innan 2021.*

Indikatorar:

- Del av førekomstar av kystvatn i Noreg som tilfredsstillar miljømåla i vassforskrifta

Pr. 1 mai er dei 11 vassregionane og 108 vassområda delt inn i om lag 24.500 vassførekomstar. Av desse er om lag 2.100 vassførekomstar i kystvatn. Planarbeidet og innhenting av kunnskap for alt kystvatn er i full gang, og data som blir presentert under må reknast som førebelse. Tal frå Vann-nett pr. 1 mai 2012 syner at godt over halvparten av vassførekomstane i kystvatn er utan risiko for å ikkje tilfredsstillar miljømåla i vassforskrifta. For kjemisk tilstand er innlagte data enno ikkje tilstrekkelege til å hente ut statistikk.

Miljøkvalitetsstandardar for prioriterte stoff er nyleg spesifiserte i vassforskrifta ved gjennomføring av eit underdirektiv til vassdirektivet. Miljøkvalitetsstandardane konkretiserer miljømåla for kjemisk tilstand i vatn for 33 prioriterte stoff. Det vil ofte vere meir føremålstenleg å overvake miljøgifter i sediment og/eller organismar fordi denne typen overvaking gir eit betre bilete av belastninga av stoff som hopar seg opp i næringskjeda og utgjør eit problem over tid. Det blir derfor arbeidd med å utvikle miljøkvalitetsstandardar for organismar og sediment.

om dei verknadene fiske og fangst gir på enkelte arter og økosystema i havet.

1.4 *Utryddinga av truga marine arter skal vere stansa, og status for arter i nedgang skal vere forbetra innan 2020.*

Indikator:

- Talet på truga arter knytt til hav og kyst.

Ingen kjende marine arter er utrydda i våre farvatn sidan nordkaperen (ein art av bardekval) forsvann. Den siste kjende observasjonen av denne arten var i 1999. Det er i dag 45 truga marine arter

på Norsk rødliste for arter 2010. Døme på truga arter er ål, grønlandskval, storskate og lomvi.

1.5. Dei mest truga naturtypane skal ha status som utvalde naturtypar.

Indikator:

- Talet på truga naturtypar knytt til hav og kyst
- Talet på utvalde naturtypar i havet og på kysten.

Ifølge Norsk rødliste for naturtypar 2011 er ni marine naturtypar kategorisert som truga. Det skjer eit kontinuerleg arbeid knytt til vurdering av truga marine naturtypar som bør bli utvalde naturtypar i sjø. I løpet av 2012 vil naturtypa ålegraseng etter planen bli vurdert som utvald marin naturtype. Om lag halvparten av landets kommunar er kartlagde for utvalde marine naturtypar, men det er stort behov for auka kartlegging av naturtypar i sjø for å skaffe eit betre grunnlag for å vurdere status for ulike marine naturtypar.

1.6. Eit representativt utval av norsk natur skal vernast for kommande generasjonar innanfor naturmangfaldlova sitt verneområde.

Indikator:

- Areal og del av verna areal (inkl. årleg endring) fordelt på naturtypar i hav.

Omlag 2 pst. av sjøarealet innafor territorialgrensa er verna i medhald av naturmangfaldlova. Den naturfaglege evalueringa frå 2010 viste at 497 av totalt 2688 verneområde hadde havstrand, kyst eller sjøfugl som hovudfokus. Evalueringa viste at kyst og havstrand sett under eitt er middels godt dekte av vern, men dette biletet varierer frå fylke til fylke og med ulike naturtypar. Fleire truga, marine naturtypar og spesielle marine naturtypar har dårleg vern i Noreg. Direktoratet for naturforvaltning er i gang med å utarbeide forslag til ein strategi for korleis dei ulike verkemidlane i naturmangfaldlova kan brukast for å sikre eit representativt utval av marine naturtypar og naturtypar langs kysten.

Første fase av marin verneplan omfattar 36 område. Arbeidet med å sikre 17 av områda starta i 2009. I 2012 vart det meldt oppstart av verneplanarbeidet for dei resterande 19 områda.

Som bidrag til OSPARs nettverk av verna og beskytta område i det nordaustlege Atlanterhavet har Noreg førebels meldt inn tre område som er

beskytta under fiskerilovgivinga, to område som er verna etter naturvernlova (Selligrunden naturreservat og Ytre Hvaler nasjonalpark), og område ved Svalbard og Bjørnøya som er verna etter svalbardmiljølova. I tillegg vart Jan Mayen naturreservat (verna etter Lov om Jan Mayen) meldt inn i februar 2012.

1.7. Verneverdiane i dei marine verneområda skal oppretthaldast/gjenopprettast.

Indikatorar:

- Talet på og del av verneområde der verneverdiane er truga i hav og kystområde.
- Talet på og del av verneområde med forvaltningsplan.

Direktoratet for naturforvaltning gjennomførte i 2008-2010 ei kartlegging av tiltaks- og planbehovet i verneområda som viste at verneverdiane var truga i 35-40 pst. av verneområda.

Når vernevedtak for alle områda i marin verneplan er fatta, tek ein sikte på å utarbeide forvaltningsplanar og tilpasse forvaltningssystemet til marine verneområde, under dette å kartleggje naturtypar nærare og å setje i gang overvaking.

1.8. Innan 2015 er dei samla menneskeskapte belastningane på korallrev og andre sårbare økosystem som er påverka av klimaendringar eller havforsuring minimerte, slik at deira funksjon i størst mogleg grad er halden oppe.

Indikatorar:

- Utvikling i surleiksgrad (pH).
- Talet på korallrev og andre sårbare økosystem påverka av havforsuring

På grunn av variasjonar i biologisk aktivitet er det stor naturleg variasjon i pH i havet. Systematisk overvaking av pH i norske havområde er gjennomført berre sidan 2010. Dette er for kort tid til å kunne identifisere ein langsiktig trend i pH-utviklinga. Andre målingar indikerer likevel at også norske havområde er i ferd med å bli forsura som følgje av at havet tek opp CO₂ frå atmosfæren. Dette fører til lågare pH og redusert innhald av kalkmineralar, som er viktige byggjesteiner for organismar med kalkskal.

Metodar for å måle effektar av havforsuring er under utvikling. Det er førebels ikkje etablert overvaking som gjer det mogleg å vurdere denne indikatoren.

1.9. Dei mest truga artene skal ha status som prioriterte arter.

Indikatorar:

- Talet på prioriterte arter knytt til hav og kyst.
- Bestandssituasjonen for utvalde sjøfugl.

Det er førebels ikkje vedteke prioriterte arter knytte til hav og kyst etter naturmangfaldlova, men fleire truga marine artar er aktuelle som prioriterte arter og er under vurdering.

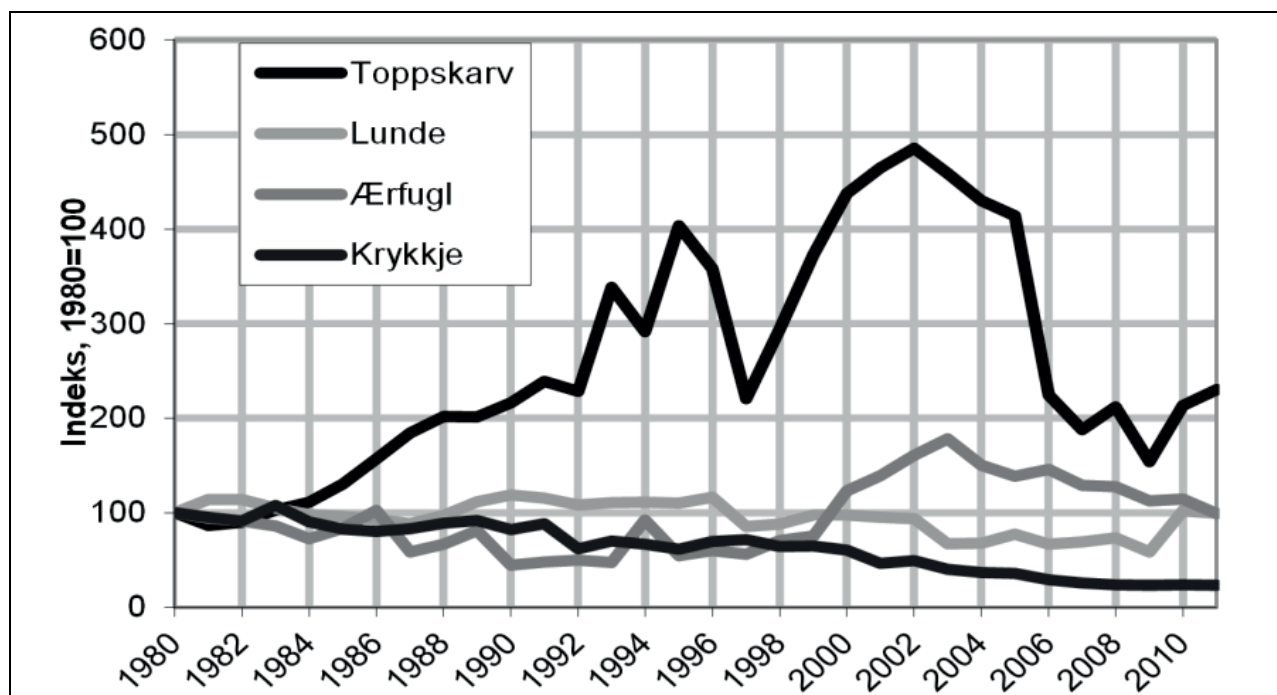
Sjøfuglane blir oppfatta som gode indikatorar for tilstanden i havet og langs kysten. Den kraftige tilbakegangen i bestandane av sjøfugl, spesielt i dei nordnorske sjøfuglbestandane, gir derfor god grunn til uro om korleis det står til med dei marine økosystema. Talet truga arter av sjøfugl i Noreg, inkludert Svalbard, har auka med fem arter frå 2006 til 2010. Både nordisk og internasjonalt er ein uroa over situasjonen for sjøfuglane. I 2011 vart det lagt fram ein nordisk handlingsplan for sjøfugl. Handlingsplanen er ikkje behandla i Nordisk Ministerråd enno.

Ved å overvake størrelsen på hekkebestandar, artens overleving, reproduksjon og diett frå år til år gjennom eit nettverk av nøkkellokalitetar får vi ei augeblikksbilete av korleis det går med sjøfuglane våre, betre innsikt i kva som påverkar dei og kunnskap om deira sårbarheit for ulike typar av påverknad. Spesielt pelagisk beitande arter som lomvi og krykkje har ein negativ bestandsutvikling og sviktande rekruttering. Toppskarvbestanden viser ei positiv utvikling i overvåkings-

perioden 1980-2011 sett under eitt. Ærfuglbestanden har halde seg relativt stabil i heile overvåkingsperioden, men det er variasjonar mellom enkeltområde. Det har vore ein auke i Skagerrak og ein nedgang i Trondheimsfjorden og på delar av Helgelandskysten. For krykkje og lunde har utviklinga vore negativ. Hekkebestanden av krykkje er no under ein fjerdedel av nivået i 1980. Ei tilsvarende utvikling har vi sett over heile Nord-Atlanteren. Hekkebestanden av lunde var i 2011 omtrent lik bestanden i 2010. Langtidstrenden for alle koloniane er likevel negativ.

På grunn av den store tilbakegangen i bestandene gjennom mange år, er mellom anna lomvi, alke, polarlomvi, lunde og krykkje oppført på Norsk rødliste for arter 2010.

Nedbeitinga av stortare langs kysten blir nøye overvaka. Dei siste tala frå 2010 viser at stortare etablerer seg igjen i dei ytre kystområda nord til Bodø der den tidlegare var nedbeita av kråkeballar. Lengre nord er det framleis store område som blir dominerte av kråkeballar, og med noko tareskog innimellom. Det vil komme nye tal frå overvaking av stortare i løpet av 2012. Tilstanden for sukkertaren har ikkje endra seg dei siste åra. Det er framleis omfattande bortfall av sukkertareskog langs kysten i Sør-Noreg. Det er anslått at om lag 80 pst. av sukkertaren er forsvunnen frå den norske Skagerrakkysten og at om lag 40 pst. er blitt borte langs kysten av Rogaland og Hordaland. Sukkertaren er i tillegg forsvunnen enkelte stader frå kystområda i Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal.



Figur 11.1 Bestandsutviklinga i norskehavområde for utvalde indikatorarter for perioden 1980-2011 (SEAPOP 2011).

1.10. Ved innførsel og utsetjing av framande organismar skal vesentlege uheldige følgjer for naturmangfaldet unngåast. For dei mest skadelege framande organismane som allereie er sette ut i norsk natur skal tiltak for å nedkjempje desse vere sett i gang eller gjennomført.

Indikatorar:

- Talet på nedkjempings/utryddingstiltak fordelt pr art.

I den andre risikovurderinga av framande organismar i norsk natur, *Fremmede arter i Norge – med norsk svarteliste 2012*, som vart lagt fram i juni 2012 vart 1180 arter risikovurderte. Bak arbeidet ligg ein klassifiseringsmetode utvikla av norske biologar. Metoden er eit nybrottsarbeid også i internasjonal samanheng, og kan i prinsippet nyttast på alle arter på kloden. Risikovurderingane og svartelista er eit viktig verktøy når styresmaktene skal prioritere tiltak mot etablerte, skadelege framande organismar.

Noreg har ratifisert IMOs konvensjon om spreing av framande organismar med ballastvatn frå skip. Ei norsk forskrift om handtering av ballastvatn tredde i kraft 1. juli 2010. Noreg er eit av dei første landa i verda som innfører krav til handtering av ballastvatn.

Med unntak for avgrensa lokalitetar, er det vanskeleg å utrydde framande organismar som spreier seg langs kysten og i havområda. Utviklinga i spreinga av stillehavsøsters blir overvaka, og vi ser at status er avhengig av isdekke om vinteren slik at utbreiinga varierer noko frå år til år. Sjølv om arten no er godt etablert i Noreg, er det ikkje aktuelt med utryddingstiltak. Unnateke frå dette er område der vi ser at arten er ein direkte trussel mot den truga arten flatøsters, eller at stillehavsøstersen dekkjer badeplassar eller liknande.

I Hordaland og Rogaland er framande marine organismar kartlagde i eit pilotprosjekt ved hjelp av metoden «Rapid Coastal Survey», der det vart søkt etter utvalde framande arter i til saman 68 småbåthamner. Metoden eignar seg godt til å kartleggje førekomsten av fastsitjande artar.

Handlingsplanen mot mink er ferdig, og den er viktig for å verne sårbare sjøfuglbestandar på øyar langs kysten. Statens naturoppsyn har ansvaret for å halde nede mink i verneområda, og har ansvaret for overvakinga i to lokalitetar i ytre Hvaler nasjonalpark.

Eit system for tidleg varsling av framande marine artar er starta opp. Dette vil vere eit viktig verktøy for å få oversikt over utviklinga i framande marine organismar.

1.11. Utsetjing av genmodifiserte organismar skal ikkje føre til skade på naturmangfaldet, jf. genteknologilova.

Indikator:

- Se resultatområde 6

Det er ikkje påvist genmodifiserte organismar i hav- og kystområda. I USA er genmodifisert laks under vurdering i høve til helserisiko. Den norske oppdrettnæringa har signalisert at slik laks ikkje er aktuell i Noreg. Mattilsynet har under matlova gitt dispensasjon til fiskfôrprodusentar til å bruke 19 ulike genmodifiserte planter. Næringa har ikkje nytta seg av dispensasjonen.

1.12. Dei nasjonale tilførslene av næringssalt og partiklar til kystvatn som er prega av overgjødning eller nedslamming skal reduserast til eit nivå som sikrar god kjemisk og økologisk tilstand innan utgangen av 2021.

Indikatorar:

- Delen av kystvatn som har god kjemisk og økologisk tilstand.
- Delen av kystvatn som står i fare for nedklassifisering som følgje av tilførsler av næringssalt.

Resultat frå kystovervakinga viser at tilstanden dei fleste stader er god med omsyn til kjemisk og biologisk tilstand på ytre kyst. På indre kyst har vi imidlertid fleire vassførekomstar som står i fare for å ikkje å oppnå miljømålet innan 2021. Tilstanden på Vestlandet og nordover er mindre godt kjent grunna manglande overvaking

1.13. Operasjonelle utslepp skal ikkje føre til helse- eller miljøskade eller medverke til auke i bakgrunnsnivåa av olje eller andre miljøfarlege stoff over tid.

Indikatorar:

- Mengda operasjonelle utslepp av olje og miljøfarlege stoff i vatn frå petroleumsverksemd
- Mengda operasjonelle utslepp av olje og miljøfarlege stoff frå skip og landbasert verksemd.

Målet om nullutslepp (nullutsleppsmålet) tyder at det som hovudregel ikkje skal sleppast ut olje og miljøfarlege stoff, verken tilsette eller naturleg førekommande kjemiske stoff. Nullutsleppsmålet gjeld heile norsk sokkel og er basert på føre var-prinsippet. Målet skulle ha vore nådd for både nye og eksisterande installasjonar innan 2005. Målet om nullutslepp er vurdert som oppnådd for tilsette kjemikalier. Basert på innrapporterte tal for

utslepp for 2008 og nye tilbakemeldingar på status frå operatørane i 2009 har Klima- og forureiningsdirektoratet vurdert måloppnåinga for nullutsleppsarbeidet og behovet for vidare arbeid. Klima- og forureiningsdirektoratet har funne at det er behov for ytterlegare tiltak for enkelte innretningar for å sikre at nullutsleppsmålet blir nådd også for olje og naturleg førekommande stoff i produsert vatn.

Den viktigaste kjelda til utslepp av olje frå petroleumsverksemda er utsleppa av produsert vatn. Vassproduksjonen har auka jamt på sokkelen, og i 2011 var vassproduksjonen 161 mill. m³. I følgje prognosar frå Oljedirektoratet vil mengda produsert vatn auke fram mot 2015 for deretter å halde seg stabil. Produsert vatn som kjem opp på plattformene med brønnstraumen blir reinsa, og anten pumpa tilbake i reservoaret eller reinsa og sleppt ut. Ca. 17 pst. av vatnet blir injisert. Mengda injisert vatn har vore stabilt dei siste åra. I 2011 vart det i alt sleppt ut 1589 tonn dispergert olje til sjø saman med det produserte vatnet, på same nivå som i 2010.

1.14. Risikoen for helse- eller miljøskade som følgje av akutt forureining skal haldast på eit lågt nivå og skal kontinuerleg søkjast redusert ytterlegare.

Indikator:

- Talet på og mengd akutte utslepp av olje og andre miljøfarlege stoff frå petroleumsverksemd, skip og landbasert verksemd.

Verksemd som kan føre til akutt forureining skal til ei kvar tid ha eit akseptabelt beredskapsnivå sett i høve til risikoen for akutt forureining.

Alle operatørselskapa på norsk sokkel må etablere ein akseptabel beredskap mot akutt forureining basert på miljø- og risikoanalyse, før leite- og produksjonsverksemd startar. Petroleumsnæringa skal til ei kvar tid syte for dimensjonering og plassering av beredskapsfunksjonar som gir best mogleg beredskap innafør dei rammene som styresmaktene har sett, blant anna gjennom krav og vilkår i enkeltløyve. I 2011 var det i alt 281 akutte utslepp av olje på til saman om lag 219 m³ frå off-shoreverksemda på norsk sokkel. På landsida har 72 bedrifter utvida beredskapskrav og 33 regionar har beredskapskrav og godkjende beredskapsplanar. Alle høgrisikobedrifter er dekte. Kommunane dekkjer sitt beredskapsansvar gjennom interkommunalt samarbeid, og landet er inndelt i 33 interkommunale samarbeidsregionar som alle har godkjende beredskapsplanar. I 2011 vart det registrert 80 akutte utslepp av olje og andre kjemi-

kaliar frå landbasert industri. I tillegg kjem akutte utslipp frå landtransport, bunkersanlegg og nedgravne oljetankar. Det er ikkje rapportert store akutte utslipp av olje og kjemikaliar frå landbasert industri.

1.15. Planlegging i kommunar, fylke og regionar skal medverke til å hindre uønska nedbygging i strandsona og sikre berekraftig ressursutnytting langs kysten

Indikatorar:

- Del av arealet i 100-metersbeltet langs kysten frå svenskegrensa til og med Hordaland som er tilgjengeleg for allmenta.
- Talet på dispensasjonar for nybygg i 100-metersbeltet langs sjø.
- Talet på nybygg i strandsona i medhald av plan.
- Omfang av planar for sjøareala langs kysten.

Talet på gitte dispensasjonar for nybygg i 100-meterbeltet langs saltvatn gjekk ned frå 2010 til 2011, men delen søknader som blir godkjende ved dispensasjon stig. Tala viser at Regjeringas innskjerpingsiltak er naudsynste.

Miljøforvaltninga har i 2011 og 2012 arbeidd aktivt med å formidle nasjonal politikk for planlegging i strandsona gjennom fleire samlingar i kystsonenettverka (fylkesmannen) og fylkeskommunane. Direktoratet for naturforvaltning er i gang med å utarbeide gode døme på arealplanlegging i strandsona og gir juridisk bistand til kommunar for å sikre ålmenta sine interesser i strandsona. Det er òg utvikla rettleiingsmateriell for korleis kommunane kan ta vare på naturmangfald i strandsona og i kystsona. Sjå omtala av Planlegging for ei berekraftig utvikling under verkemiddelområdet Regelverk og samfunnsplanlegging, for nærare informasjon.

1.16. Transport og ferdsl på Svalbard skal ikkje medføre vesentlege eller varige skadar på vegetasjon eller forstyrre dyrelivet. Svalbards natur skal kunne opplevast uforstyrta av motorisert ferdsl og støy, også i område som er lett tilgjengelege frå busetjingane.

Indikatorar:

- Volum og fordeling av motorisert ferdsl til sjøs på Svalbard.

- Talet på og geografisk spreing av landstigningar frå cruiseskip utanfor planområda.
- Talet på helikoptertimar.

Dei siste åra har om lag 50 private småbåtar besøkt Svalbard årleg. Talet på cruiseskip som besøker Svalbard eitt eller to døgn som del av ein lengre reise, har vore stabilt i underkant av 30 dei seinare åra, mens talet på passasjerar på desse skipa er om lag 26 000. Også mange av turistane som kjem til Svalbard med fly deltek på 4-7 dagar lange ekspedisjonscruise rundt øygruppa. Talet på turistar som deltek på slike cruise, har auka frå om lag 5 000 i 2001 til om lag 10 000 i 2010. Cruise-turistane gjekk i land på rundt 100 forskjellige stader i 2000. Talet på stader aukar, og har passert 140. Talet på helikoptertimar har dei siste åra vore stabilt på om lag 1300 timar.

1.17. På Svalbard skal omfanget av villmarksprega område haldast ved lag, naturmangfaldet bevarast tilnærma upåverka av lokal aktivitet, og verneområda sin verdi som referanseområde for forskning sikrast.

Indikatorar:

- Del av verneområda med godkjent forvaltningsplan.
- Bestandsstatus for raudlista arter og andre utvalde arter.
- Status for framande arter og effektar av desse.

To av dei 29 verneområda på Svalbard, Bjørnøya naturreservat og Hopen naturreservat, har godkjent forvaltningsplan. Arbeidet med forvaltningsplanar for naturreservata Nordaust-Svalbard og Sørøst-Svalbard er fullført, og arbeidet med oppstart av forvaltningsplan for Nordvest-Spitsbergen og Forlandet nasjonalparkar med nærliggjande fuglereservat er under planlegging. Totalt 8 av artene som lever på Svalbard finst på Norsk rødliste for arter 2010. Det er førebels ingen utvalde arter på Svalbard.

12 Resultatområde 2 Livskraftige elvar og innsjøar

Om lag 5 pst. av arealet i Noreg er dekt av ferskvatn i eit rikt mangfald av bekker, elvar, dammar, innsjøar og andre vassførekomst. I tillegg kjem grunnvatn som ein viktig føresetnad for livet på landjorda. Noregs elvar og innsjøar gir grunnlag for eit rikt mangfald av arter, naturoppleving, rekreasjon, friluftsliv og andre økosystemtenester som til dømes reint drikkevatt og arter som kan haustast. Noreg har om lag ein halv million innsjøar og vatn av ulik storleik, og i Finnmark åleine finn vi meir enn 180 000 slike. Ni av verdas 20 høgaste fossar finst i Noreg.

Alle elvar og innsjøar er ein eineståande verden av levande organismar, nøyaktig tilpassa til omgivnadene og kvarandre. Vassdraga blir ofte omtala som livsnervane i naturlandskapet. Elvane er ein føresetnad for fordeling av vatn og næring til omliggjande naturområde.

Vassdraga er og har vore svært viktige for verdiskaping. Dei store elvane har frå gammalt av spela ei sentral rolle for busetjing og utvikling av lokalmiljø og landsdelar. I vassdrag var det ofte rike førekomst av fleire arter av fisk, og vassvegen gav gode høve til transport og produksjon av kraft som førte til at det langs vassdraga voks fram lokalsamfunn baserte på industri driven av vatn.

Tilstand

Ferskvatn omfattar innsjøar, elvar, bekker, dammar og grunnvatn. Vassystema i Noreg er prega av mange små innsjøar og raskt strøymande elvar. Nesten alle dei store vassdraga startar i fjellet, og norske elvar er derfor prega av fossar og stryk. Glomma og Tana er dei einaste vassdraga som nærmar seg det ein kan kalle ei flod. Vi finn dei fire djupaste innsjøane i Europa i Noreg. Alle desse er djupare enn 450 meter.

Innhaldet av kalk i ferskvatn og surleiksgraden (pH) i vatnet er ein av dei viktigaste faktorane for kva slag arter av planter og dyr som vil trivast i vatnet. Til dømes har berggrunn og jordsmonn på Sørlandet og Sørvestlandet liten evne til å nøytralisere tilførsler av sur nedbør. For å behalde plante- og dyreliv i vassdraga i desse områda har ein derfor kalka i mange år. Andre viktige miljøfaktorar i

ferskvatn er straumtilhøve, temperatur og om det er grus, sand og leire eller fast fjell, store stein og grov grus på botnen.

Om lag 2800 dyrearter lever heile eller delar av livet sitt i ferskvatn. Dette omfattar mange dyregrupper som pattedyr, fisk, amfibium, insekt, krepsdyr og ei rekkje arter av dyreplankton. Vi finn flest arter av insekt og krepsdyr. Det er registrert 45 arter av ferskvassfisk. Døme på fisk i ferskvatn er aure, røye, åbor og gjedde. Den atlantiske villaksen er nok den fiskearten som flest har eit høve til, som til dømes god mat på bordet og som grunnlag for verdiskaping eller natur- og fiskeopplevingar og rekreasjon. Noreg er i dag eitt av laksen sine viktigaste leveområde, og vi finn om lag ein tredel av all atlantisk villaks i Noreg. Tana-vassdraget er verdas mest produktive laksevassdrag. Bever og oter er to arter av pattedyr som lever i eller nært knytt til bekker og vatn.

Alle dei seks artene av amfibium i Noreg er knytte til ferskvatn. Stor salamander er avhengig av små dammar utan fisk i for ynglinga si, særleg er gardsdammar godt eigna. I dag er mange gardsdammar grodde eller fylte igjen, og stor salamander er ein truga art, hovudsakeleg fordi den har mista svært mange av yngleområda sine. For om lag 80 fuglearter er ferskvatn viktig føde og/eller reproduksjonsområde. Døme på fugl knytt til ferskvatn er ulike arter av ender og gjæser, fossekall, hegre og trane.

Totalt 97 karplanter er registrerte i ferskvatn. Ulike sumpplanter og planter med blad og blomster i eller rett under vassflata er enklast å få auge på. Døme på slike arter er kvit nøkkerose, ofte kalla vasslilje, og store samlingar av sumpplanter som flaskestarr, elvesnelle og dunkjevle. I tillegg finn vi ei rekkje arter av planteplankton som lever i dei frie vassmassane, og algar og sopp som er festa til botn eller til andre planter og dyr. Planteplankton er den mest artsrike gruppa i ferskvatn med minimum 1050 arter. Ein reknar med at det finst minimum 900 arter av fastsitjande algar i rennande vatn i Noreg. Vi finn mosar i alle storleikar i rennande vatn, frå små såkalla levermosar som er vanskelege å sjå utan lupe, til vanleg elvemose som kan bli eit par meter lang. I mosevegetasjo-

nen er det ein rik fauna av smådyr som til dømes ulike insektlarver og fiskeyngel.

Ifølgje Naturindeksen for Noreg for 2011 er tilstanden for naturmangfald i ferskvatn samla sett god med ein indeks på 0,75. Tilstanden i ferskvatn er betra sidan 1990.

Noreg er delt inn i 11 vassregionar frå kyst og fjord til fjell. Vassregionane er igjen delte inn i 108 vassområde og om lag 24.500 vassførekomstar. Av

desse er om lag 21.000 vassførekomstar i vassdrag, fordelte på om lag 14.800 vassførekomstar i elv, 6.200 vassførekomstar i innsjø, og 1.300 vassførekomstar av grunnvatn.

Tal frå Vann-nett pr. 1 mai 2012 syner at over halvparten av vassførekomstane i vassdrag og grunnvatn er utan risiko for å ikkje tilfredsstille miljømåla i vassforskrifta. Tala blir oppdaterte når det kjem ny kunnskap.

Tabell 12.1 Oversikt over risiko for ikkje å tilfredsstille miljømåla i vassforskrifta

Vasstype	Tal totalt	Ikkje risiko	Mogleg risiko	Risiko	Ikkje vurdert
Elv	14.800	51 %	21 %	34 %	3 %
Innsjø	6.200	55 %	10 %	31 %	4 %
Grunnvatn	1.300	57 %	31 %	26 %	10 %

Om lag 7 pst. (267 arter) av dei truga artene har meir enn 20 pst. av bestanden sin i ferskvatn. Av kransalgane er 17 av 20 arter truga. Også ein stor del av amfibia (67 pst.) og augestikkarane (37 pst.) er med på Norsk rødliste for arter 2010. Døme på truga arter i eller knytte til ferskvatn er karplantene korsandemat og mjukt havfruegras, glasskivesnigel, billa elvesandjeger, edelkrepss, elvemusling, oter og damfrosk.

Talet på laksebestandar har gått kraftig tilbake og mange bestandar er truga eller sårbare. Om lag 54 norske laksebestandar er utrydda eller har så få individ at dei står i fare for å bli utrydda. I om lag 40 pst av dei 427 laksebestandane som er igjen er tilstanden svært dårleg eller dårleg.

Vi finn sju naturtypar i ferskvatn på Norsk rødliste for naturtyper 2011. Døme på truga naturtypar er kalksjøar og klare kalkfattige innsjøar.

Om lag 15 pst. av ferskvatnet er verna etter naturmangfaldlova. Gjennom Verneplan for vassdrag er 388 vassdragsområde sikra mot vassdrag-sutbygging.

Det finst ei rekkje innsjøar og elvar på Svalbard. Innsjøar og mindre vatn finst særleg på strandflatene på Vest-Spitsbergen, og ikkje minst på Bjørnøya som har om lag 700 vatn. I tillegg finst ei rekkje store breelvar. Mange av vatna manglar avløp til sjøen, og er oftast isfrie berre 2-3 månader i året. Produksjonen av planteplankton og botnvegetasjon er låg. I tillegg til ein- og fleircella algar finn vi ein del små krepsdyr, og dessutan insektlarver, særleg fjørmygg og stadvis ei vårflugeart. Røye finst i om lag 100 vatn og vassdrag over heile Svalbard. I 2011 vart det fiska 236 røyer mot 173 i 2010. Tidlegare vart røya utsett for overfiske. I dag er miljøgifter ein stor trussel for

arten. I Ellasjøen på Bjørnøya er nivået av PCB i røye så høgt at det ikkje er tilrådeleg å ete storfisk. Verdiane er av dei høgaste som nokon gong er målte i Arktis. Svalbardrøya som art kan vere over 100 000 år gamal, og stasjonær Svalbardrøye er truleg blant verdas eldste røyebestandar.

Dei store elvane på Svalbard er breelvar med eit svært høgt innhald av slam. Her finst inga røye, og artsmangfaldet er svært lågt.

Påverknader

Dei viktigaste truslane mot økosystema og artene i elvar og innsjøar er avrenning frå landbruket, fysiske inngrep og endringar i arealbruk eller vassføring, særleg vasskraftutbygging, spreidd avløp, forsuring, og introduksjonar av framande organismar.

Om lag 1/3 av innsjøarealet er påverka av vasskraftutbygging, og 15 av Noregs 20 høgaste fossefall er regulerte.

Etablering av ny vasskraft, og då særskilt små vasskraftverk, har auka betrakteleg dei siste åra og sidan år 2000 er det blitt gitt over 400 konsesjonar. Det ligg i dag over 600 konsesjonssøknader i kø hos Noregs vassdrags- og energidirektorat, og tala er venta å auke sterkt fram mot årsskiftet 2012/2013. Dette tidspunktet er sett som ein tidsfrist for utbyggingar som skal kvalifisere for elsertifikat gjennom å vere i produksjon innan utgangen av 2020. Dette vil stille store krav også til miljøvernforvaltninga med sikte på vurdering av miljøkonsekvensar av nye små vasskraftverk.

Mens ein tidlegare har trudd at små vasskraftverk har små miljøkonsekvensar, blir den samla utbyggingsmengda likevel ein reell trussel mot

mange miljøkvalitetar som naturmangfald, landskaps- og friluftssinteresser og i nokre tilfelle også kulturminne og kulturmiljø. Inngrep i form av vegar, drenering og gjenfylling er ein særskilt trussel mot mindre vassførekomstar.

Nivået for forsuring av ferskvatn er framleis over tolegrensa i 10 pst. av Noregs landareal, sjølv om forsuringssituasjonen har blitt betre dei 10-15 siste åra. Det er særleg område på Sørlandet og Vestlandet som framleis er påverka av forsuring. Forsuring har gjennom fleire tiår ført til store skadar på plante- og dyrelivet i ferskvatn. Mange sniglar og amfibium er gått tapt i store areal på Sørlandet, og det er anslått at 94 pst. av totalt 47 kjende bestandar av elvemusling i Vest- og Aust-Agder er borte. For enkelte grupper av vassplanter er meir enn 50 pst. av dei opphavlege artene tapt frå delar av dei mest forsura vassdraga i Sør-Noreg.

Forureining som følgje av tilførsel av nærings-salt (overgjødsling) er framleis eit betydeleg forureiningsproblem, særleg i område med tett busetnad og landbruksintensive område. Dei viktigaste tilførselene kjem frå jordbruk, fiskeoppdrett, kommunalt avløp og industri.

Spreiing av framande organismar er eit alvorleg trugsmål mot norske vatn og vassdrag, og lakseparasitten *Gyrodactylus salaris*, signalkreps, ørekyte, gjedde og sørv er døme på artar som har hatt negative konsekvensar på økosystema i ferskvatn. Skadar skuldast både at dei introduserte artene påverkar økosystema negativt og at dei fører til alvorlege sjukdommar hos dei opphavlege artene.

Dei historiske truslane mot dei ville laksestammene, som til dømes sur nedbør, vasskraftutbygging og andre inngrep i vassdrag blir i dag motverka på ein effektiv måte og vil truleg ikkje føre til ytterlegare nedgang i laksestammene. Også lakseparasitten *Gyrodactylus salaris* kan handterast, men her må innsatsen for å nedkjempe parasitten først vidare. Hovudutfordringane for villaksen i dag er lakselus og innblanding av oppdrettslaks i dei ville stammene. I nokre tilfelle er også hausting ei utfordring.

På Svalbard er svalbardrøya påverka av hausting, men enno meir alvorleg er miljøgifter som kjem til Svalbard med hav- og luftstraumar. Årsaka til miljøgiftbelastninga i Ellasjøen er truleg fugleskitt og avrenning frå koloniar av hekkande alkekonge. Påverknaden på elvar og innsjøar på Svalbard som følgje av inngrep og arealbruk er minimal.

Politikk for å nå dei nasjonale måla

Heilskapeleg vassforvaltning

Hovudgrepet for å nå mål under resultatmål 2 er den heilskapelege og økosystembaserte vassforvaltninga etter vassforskrifta. Arbeidet er eit nasjonalt løft for vassforvaltninga, og inngår i tillegg i det felles europeiske arbeidet under vassdirektivet. Målet er at det i 2015 skal liggje føre regionale planar for alt ferskvatn, kystvatn (ut til 1 nm) og grunnvatn, med tilhøyrande tiltaksprogram for å nå god miljøtilstand, både økologisk og kjemisk, innan utgangen av 2021. I 2012 er det gjennomført ei grovkartlegging av miljøtilstanden og risikoen for ikkje å nå miljømåla, den såkalla karakteriseringa. Basert på dette har vassregionane sendt på høyring eit dokument om «vesentlege vannforvaltningsspørsmål». Arbeidet i 2013 vil bestå av ei oppfølging av denne høyringa og det vil bli utarbeidd tiltaksanalysar i alle vassområde. Dette arbeidet blir leia av dei fylkeskommunane som er vassregionstyresmakt, og blir gjennomført med brei medverknad av kommunar, andre fylkeskommunar, aktuelle sektorar og interesseorganisasjonar. Arbeidet skjer i følgje nasjonale ramar og retningslinjer som blir koordinerte av Direktoratet for naturforvaltning og Miljøverndepartementet.

For dei vassområda som har vore med i pilotfasen frå 2009, og som derfor allereie har vassforvaltningsplanar og tiltaksprogram, blir planane rullerte samtidig med at nye planar blir utarbeidd for dei andre vassområda. Her er tiltaka allereie sette i gang, og gjennomføringa vil finne stad i 2013 og åra framover. Dette gjeld mellom anna tiltak for å redusere avrenning frå landbruk, tiltak som kommunen gjennomfører for å redusere forureining frå spreidde avløp, restaurering av vassløp og fjerning av vandringshinder frå veg (kulvert).

I tillegg blir det arbeidd for godt vassmiljø gjennom prosjekt for opprydding av forureina sediment i hamner (se resultatområde 9 Giftfritt miljø), regulering av prioriterte miljøgifter både gjennom regelverk og gjennom enkeltløyve til utslepp frå til dømes industri, gruvedrift, akvakultur og anna næring. Nokre vassområde har særskilt store utfordringar, og det har dei siste åra vore gitt særskilte tilskot til nokre av desse områda.

Kalking av vassdrag

Nivået for forsuring av ferskvatn er framleis over tolegrensa i om lag 10 pst. av Noregs landareal, og fram mot 2030 er det berre venta små betringar i forsuringssituasjonen. Det vil derfor vere naud-

synt å halde fram med kalking av vatn og vassdrag i lang tid framover. For å oppnå ytterlegare betring i vasskvaliteten i dei forsura områda må utsleppa av svovel- og nitrogensambindingar til luft i Europa reduserast meir enn målsetjingane i Gøteborgprotokollen. Protokollen vart revidert i mai 2012 med mellom anna nye forpliktingar til reduksjon i utslepp fram mot 2020.

Berekraftig energiproduksjon

Ny vasskraft kan føre til øydelegging av vassmiljøet. Miljøverndepartementet har derfor eit fortløpande og tett samarbeid med Olje- og energidepartementet for å medverke til at det er prosjekta med størst samfunnsnytte og minst miljøpåverknad som får konsesjon. Den samla belastninga på vassdragsnaturen må vurderast. I tillegg er det viktig å finne fram til dei beste avbøtande tiltaka i dei prosjekta som får løyve.

I 2013 vil det liggje føre ein gjennomgang og fagleg prioritering av kommande saker om revisjon av gamle vassdragskonsesjonar. Gjennomgangen vil bli utført av Noregs vassdrags- og energidirektorat og Direktoratet for naturforvaltning, på oppdrag frå Olje- og energidepartementet og Miljøverndepartementet. Målet er å finne fram til gode miljøforbetringar med avgrensa tap av produksjon.

Tiltak mot forureining frå gruver

I område over heile Noreg har det vore gruveverksemd. Restane etter nedlagd gruveverksemd varierer frå store anlegg til nokre få sjakter, og kan utgjere viktige kulturminne. Samstundes kan nedlagde gruver vere betydelege forureiningskjelder, då miljøgifter, særleg kopar, renn ut i grunnvatn, elvar og innsjøar. For å hindre forureining blir det gjennomført tiltak som til dømes å fylle gruvene med vatn for å unngå oksidering av kopar. Ni av gruveområda som gir dei største miljøproblema er prioriterte område, og tiltak blir gjennomført på alle stadene unnateke Storwartzfeltet, der omsyn til kulturminne veg tungt. Overvaking viser at tiltaka ofte har god effekt, men at det er naudsynt med ytterlegare tiltak nokre stader.

Nærare om tiltak for arter

Eit godt vassmiljø er ein føresetnad for god tilstand for dei artene som lever der. Dei grepa som betrar eller sikrar vassmiljøet, medverkar derfor også til å nå dei nasjonale miljømåla som er knytte til arter som lever i vatn. Dette er likevel ikkje til

strekkeleg. I tillegg til økosystemforvaltninga, blir det arbeid med ein del tiltak som er konkret retta mot arter. Dette gjeld prioritering av arter, oppbevaring i genbank og regulering av fiske. I tillegg kjem arbeidet med å nedkjempe framande organismar, under dette nedkjemping av parasitten *Gyrodactylus salaris*, og krypsiv. I 2012 vart det løyvd 35 mill. kroner utover budsjettet på 101 mill. kroner til nedkjemping av *Gyrodactylus salaris*, for å kunne gjennomføre andre gangs behandling av Lærdalselva med surt aluminium og behandling av Vefsn-regionen. I 2013 startar arbeidet med å etablere fiskestammene på nytt i desse elvane. Det blir òg førebudd og starta behandlingar i andre smitteregionar. Når det gjeld villaksforvaltninga utover nedkjemping av *Gyrodactylus salaris* og kalking, vil det i 2013 bli prioritert å arbeide vidare med å finne berekraftige løysingar for fisket i Tana. Forhandlingane med Finland om ein ny overeinskomst starta i 2012, og har som hovudmål å sikre eit berekraftig fiske i vassdraget. Nye fiskereglar er venta å vere på plass frå 2015. I mellomtida blir forhandlingane òg nytta til dialog om mellombelse fiskesparande tiltak

Arbeidet med å sikre truga laksestammer i genbank vil halde fram. Det same gjeld oppbevaring av arter mens ein ventar på nyetablering etter behandling mot *Gyrodactylus salaris*.

Proposisjon om endringar i lakse- og innlandsfisklova vart fremja for Stortinget våren 2012. Om endringane blir vedtekne hausten 2012, kan Miljøverndepartementet setje dei i verk i 2013.

Miljøverndepartementet held fram arbeidet med utvikling av ei kvalitetsnorm for villaks med heimel i naturmangfaldlova § 13. Norma skal vere eit verktoy både for miljøvernstyresmaktenes og for andre styresmakter si forvaltning i saker som er viktige for villaksen. Norma skal medverke til å klargjere nasjonale målsetjingar for den enkelte bestand av villaks, basert på vurderingar av produksjon, genetisk integritet og sjansen for hausting.

Fiskeri- og kystdepartementet arbeider parallelt med utvikling av målemetodar og grenseverdiar for kva som skal vere akseptabel miljøpåverknad frå havbruk, med særleg fokus på genetisk integritet/rømming og lakselus på villfisk. Miljøverndepartementet, Fiskeri- og kystdepartementet og andre aktuelle departement har eit tett samarbeid om desse prosessane, som kan føre til eit betra kunnskaps- og vurderingsgrunnlag for villaks og dei menneskeskapte faktorane som villaksen er påverka av. Ikkje berre villaks, men òg sjøaure er påverka av lakselus, og det er viktig at tiltak tek tilstrekkeleg omsyn til sjøauren. Tiltak

mot lakselus og rømming er omtalt i Fiskeri- og kystdepartementets budsjettproposisjon.

Heilskapeleg planlegging av arealbruk langs vassdraga

Det er ikkje eit generelt byggjeforbod langs vassdrag, men forbod kan fastsetjast gjennom kommuneplanen. Dei fleste kommunane har innført eit slikt byggjeforbod langs vatn og vassdrag. I den nye plan- og bygningslova er det innført ei plikt for kommunane til å vurdere behovet for eit slikt forbod. Nasjonale forventningar til regional- og kommunal planlegging fastslår at det skal takast omsyn til allmenne interesser langs vassdrag, og at det er venta at kommunane vurderer behov for byggjeforbod i ei sone på inntil 100 meter langs vassdrag i kommuneplanen. Utbyggingspresset langs vatn og vassdrag varierer, og kommunane ser i stor grad ut til å følgje opp sine egne reglar om byggjeforbod i kommuneplanen. I ein del pressområde er det likevel behov for ein innskjerpa politikk og betre plangrunnlag for å sikre strandsona for allment bruk. Det blir òg viktig framover å ha fokus på flaum, som blir forsterka av klimaendringane, og omsyn til naturmangfald. Departementet vil derfor i si rettleiing framover leggje vekt på behovet for heilskapeleg planlegging av arealbruk langs vassdraga.

Sentrale styresmakter utarbeidde retningslinjer for fylkesvise planar for små vasskraftverk i 2009 og oppfordra fylkeskommunane til å ta i bruk dette verktøyet. Planane skal medverke til at naturmangfald, friluftsliv og store landskapsverdier ikkje går tapt samtidig som talet på små vasskraftverk aukar. Vedtekne fylkesvise planar er ikkje bindande for den endelege konsesjonsbehandlinga, men søknadar i område som i fylkesplanen er vurderte som spesielt konfliktylte, vil normalt ikkje få konsesjon. Retningslinjene blir òg lagt til grunn for konsesjonsbehandlinga av enkeltprosjekt. Dei fylkesvise planane er meint å romme viktige heilskapelege vurderingar og vil derfor vere ein viktig del av grunnlaget for konsesjonsbehandlinga. Så langt har to fylke utarbeidd slike planar.

Nærare om Svalbard

Det er laga ei eiga forskrift for røyefiske på Svalbard, og ein eigen strategi for forvaltning av røye skal setjast ut i livet. Det er behov for betre kunnskap som grunnlag for forvaltning av røyebestandane på Svalbard og regulering av fiske i vatn og vassdrag der dette er tillate. Mangel på innrappor-

tering av fiskeresultat over tid gir òg ei usikker statistikk. Klimaendringane kan i framtida føre til interesse for oppdrett på Svalbard. Svalbardmiljølova gir eit høgt vernnivå i høve til all verksemd som kan påverke røyebestandane. Det er no laga ein handlingsplan mot framande arter på Svalbard.

Statusrapportering på nasjonale mål i 2012

2.1. Utryddinga av truga arter i ferskvatn skal vere stansa, og status for arter i nedgang skal vere betra innan 2020.

Indikator:

- Talet på truga arter knytt til ferskvatn.

I følgje Norsk Rødliste for arter 2010 er 166 arter i naturtypane ferskvass-system, 117 arter i flaumsoresystem og 6 arter i is-, snø- og breforland truga. Elvemusling er døme på ei slik art. Det vart utarbeidd ein handlingsplan allereie i 2006 for å sikre elvemuslingen. Fylkesmannen i Nord-Trøndelag er ansvarleg for å koordinere oppfølging av handlingsplanen. Kartlegging av elvemusling er gjennomført, og arten blir no overvaka i 16 utvalte elvar. I 2011 vart det gjennomført eit pilotprosjekt med oppdrett av elvemusling. Målet med oppdrett av arten er å ta inn i eit anlegg utvalte bestandar som har dårleg rekruttering, og avle fram individ til dei er så robuste at dei kan setjast tilbake til og overleve i sine vassdrag. I 2012 vil det bli teke inn 20 bestandar til anlegget som ligg på Austevoll ved Bergen. Prosjektet er initiert av Universitetet i Bergen, og blir finansiert gjennom tilskotsordninga for prioriterte arter.

2.2. Alle vassførekomstar skal ha minst god økologisk og god kjemisk tilstand eller godt økologisk potensial der dette er relevant i løpet av 2021.

Indikatorar:

- Talet på vassførekomstar som tilfredsstillar miljømåla i vassforskrifta og vedtekne vassforvaltningsplanar.
- Talet på gjennomførte vilkårsrevisjonar av dei som er forfalne til revisjon.
- Talet på restaurerte vassførekomstar.

Arbeidet med å vurdere *risiko for ikkje å nå miljømål* har gått føre seg for fullt som del av karakteriseringa der første landsdekkjande datasett låg føre 1. juli 2012. Fram mot 1. mai 2013 skal kunnskapshola tettast, karakteriseringa oppdaterast med ny kunnskap, og kategorien «mogleg risiko» vil bli avvikla. Dei kvalitetssikra tala på «Risiko»

eller «Ingen risiko» skal rapportert til ESA 1. august 2013.

Det er eit mål å ha oversikt over miljøtilstanden i alle vassførekomstar før 1. juli 2014. Men det har ikkje vore nok midlar til å setje i gang naudsynt overvaking, så i mangel av konkrete data vil ein for mange vassførekomstar måtte bruke ekspertvurderingar og modellering. Innafor tilgjengelege ressursar blir overflatevatn prioritert.

Olje- og energistyresmaktene har gjennomført to vilkårsrevisjonar av dei om lag 200 konsesjonane som det i 2012 er mogleg å revidere. Pr. 1. januar 2012 var det høve til å revidere 195 konsesjonar. I løpet av 2012 vil det vere høve til å revidere ytterlegare 13 konsesjonar.

Vassforskrifta føreset at det skal gjennomførast beskyttande, forbetrande og gjenopprettande tiltak for å sikre god miljøtilstand i vassførekomstane. Det er god erfaring med mange lokale restaureringstiltak, særleg avbøtande tiltak ved vassdragsreguleringar. Full restaurering av heile elvestrekningar har vi hatt lite av i Noreg, men det finst nokre gode døme på gjenopning og restaurering av elvar, mellom anna Akerselva og Alna i Oslo, og Ilabekken i Trondheim.

I fleire land i Europa har vassdirektivet ført til at ein har etablert nasjonale kompetansesentra for vassdragsrestaurering, og det er etablert eit europeisk senter (ECRR) og eit europeisk forskingsprogram (RESTORE). I Noreg har Direktoratet for naturforvaltning, i samarbeid med i Noregs vassdrags- og energidirektorat, arrangert to nasjonale seminar om vassdragrestaurering.

2.3. Ingen vassførekomstar skal nedklassifiserast (bli dårlegare) som følgje av auka tilførsel av nærings salt eller partiklar frå ny aktivitet, jf. krava i vassforvaltningsforskrifta.

Indikator:

- Talet på vassførekomstar som står i fare for nedklassifisering (bli dårlegare) som følgje av tilførsel av nærings salt eller partiklar.

Tilførselene av nærings salt til vatn er venta å auke som følgje av klimaendringar. Auka nedbør vil gi meir avrenning og meir nærings salt vil bli vaska ut av jorda og transportert til vatn.

Når søknader om nye eller endra løyve til utslepp etter forureiningslova vert behandla, blir også vassforskriftas §12 vurdert. Den gir strenge vilkår for kva som kan tillatast av nye forureiningar, og klare dokumentasjonskrav knytt til dagens miljøtilstand og mogelege konsekvensar av dei forureiningar det vert søkt om. Informasjon om

dette er no lagt inn i Klima- og forureiningsdirektoratet sine standarddokument.

2.4. Alle bestandar som blir hausta av dyr og planter i ferskvatn skal vere forvalta økosystembasert og hausta berekraftig slik at artene opptrer i levedyktige bestandar innanfor sitt naturlege utbreiingsområde innan 2020.

Indikator:

- Bestandsstatus for arter som blir hausta eller utnytta på annan måte.

Det er tillete å fiske etter 33 arter av innlandsfisk. Fiske etter innlandsfisk er omfattande og går føre seg over heile landet. Tilstanden for alle artene som blir hausta er god.

Fylkeskommunen skal sikre bestandane av dei artane av innlandsfisk som det kan haustas av. Som planmynde har fylkeskommunane ei viktig oppgåve i å ta omsyn til lokale bestandar ved vassdragstiltak og kultivering av innlandsfisk og i regional areal- og transportplanlegging. Kommunane har ansvar for å innpasse omsynet til fiskeinteressene i si oversiktsplanlegging, arbeide for felles organisering av rettshavarar, leggje til rette for driftsplanlegging, sikre eit best mogleg fisketilbod for allmenta og syte for åtgjerder for sikring og forbetring av fiskebestandane.

2.5. Dei mest truga naturtypene skal ha status som utvalde naturtypar.

Indikator:

- Talet på utvalde naturtypar knytt til ferskvatn.

Det er vedteke ein utvald naturtype etter naturmangfaldlova knytt til ferskvatn. Dette er kalksjøar som er kategoriserte som truga i Norsk rødliste for arter 2010.

2.6. Varig vern skal oppretthaldast og eit representativt utval av vassdragsnatur skal vernast for kommande generasjonar.

Indikator:

- Areal og del av verna areal (inkludert årleg endring) fordelt på naturtypar knytte til ferskvatn.

Om lag 15 pst. av ferskvassarealet er verna etter naturmangfaldlova. Norsk institutt for naturforskning si naturfaglege evaluering av norske verneområde frå 2010 viste at evjer, bukter og viker, kroksjøar, flaumdammar og meandrerande elve-

parti, viktige bekkedrag, dammar og naturleg fisketomme innsjøar og tjern i for liten grad er representerte i dei verna områda. Direktoratet for naturforvaltning arbeider no med ein strategi for korleis dei ulike verkemidla i naturmangfaldlova kan brukast til å sikre at fleire av dei viktige delane av vassdragsnaturen blir betre representert i dei verna vassdragsområda.

2.7. Verneverdiane i verneområda skal oppretthaldast/gjenopprettast.

Indikator:

- Talet på og del av verneområda knytt til ferskvatn som er truga.

Direktoratet for naturforvaltning arbeider med eit nytt forvaltningssystem for verneområde som omfattar forvaltningsplanlegging inkl. forvaltningsplanar med bevaringsmål, basiskartlegging, skjøtselstiltak, etablering av eit landsdekkjande overvakingsopplegg og rapportering.

2.8. Dei mest truga artene i ferskvatn skal ha status som prioriterte arter.

Indikator:

- Talet på prioriterte arter og bestandsutviklinga for desse.

Dei åtte første prioriterte artene etter naturmangfaldlova vart vedtekne i mai 2011. Dette er fugleartene dverggås og svarthalespove, insektartene elvesandjeger, eremitt og klippeblåvenge og plantartene dragehovud, honningblom og raud skogfrue. Av desse artene lever billa elvesandjeger i og ved elvar.

Fleire truga arter knytte til elvar og innsjøar som er aktuelle som prioriterte arter er under vurdering. Bl.a. er det under utarbeiding faggrunnlag for dei stasjonære laksestammene namsblank og byglandsbleke med tanke på å få dei vurdert som prioriterte arter.

2.9. Dei ville laksebestandane, under dette det genetiske mangfaldet, skal sikrast slik at dei opptre i levedyktige bestandar i sine naturlege leveområde.

Indikatorar:

- Grad av oppnåing av gyttemåla for stammene.
- Stammene sin genetiske integritet.

Regulering av laksefisket er basert på vitskapeleg rådgiving, kunnskap om tilstanden til bestandane, fagleg skjønn og erfaringar. I 2008 vart det innført

eit nytt reguleringsregime med vesentlege innskrenkingar i fisket både i elv og i sjø. Dette vart ført vidare i 2009 og ytterlegare innskrenkingar vart gjennomførte i 2010. Reguleringane i sjø i 2011 vart haldne oppe på nivået for 2010, mens det vart gjennomført ytterlegare innstrammingar i elvefisket. Dette reguleringsregime er ført vidare i 2012, og har ført til at sjølv om innsiget av laks til laksevassdraga var historisk lågt i 2010, så er måla for gytebestandane likevel nådd i dei fleste elvane. Eit viktig unntak er Tanavassdraget, der den negative utviklinga truleg berre er knytt til overhausting. Anbefalingane frå arbeidsutvalet for laksefiskereguleringane i Finnmark og Nord-Troms som vart oppretta i samsvar med ei konsultasjonsavtale med Sametinget i 2011 er i all hovudsak følgt opp i 2012. I 2011 vart Tanavassdragets fiskeforvaltning oppretta. Dette er eit lokalt, rettsbasert organ for forvaltninga av fisket i Tanavassdraget. Forhandlingane med Finland om regulering av fisket i vassdraget starta i 2012.

Sur nedbør, vasskraftreguleringar, fysiske inngrep, *Gyrodactylus salaris*, lakselus og rømt oppdrettslaks er dei mest alvorlege truslane mot dei ville laksebestandane. Lakselus og rømt oppdrettslaks er dei einaste truslane som det ikkje er sett inn nok effektive tiltak mot, og lakselus og rømt oppdrettslaks er truleg viktige årsaker til særleg lågt innsig av laks på delar av Vestlandet.

Vi veit at 20 vassdrag i dag er infiserte av *Gyrodactylus salaris*. Målsetjinga for arbeidet med nedkjemping av parasitten er å utrydde den frå alle infiserte vassdrag der dette er realistisk, og samtidig minimalisere risikoen for vidare spreiding. Rotenon er framleis forvaltninga sitt viktigaste verkemiddel for nedkjemping av *Gyrodactylus salaris*, mens utvikling av kombinasjonsmetoden (surt aluminium i kombinasjon med rotenon) held fram i Lærdalselva. I samanheng med utrydding av *Gyrodactylus salaris* er det sett i gang eit omfattande arbeid med å ta vare på laksestammer frå dei vassdraga som blir behandla i genbankar. Bruk av fiskesperrer blir utvikla vidare, blant anna med planlegging av elektriske fiskesperrer.

I Vefsn-regionen vart det i desember 2010 bekrefta at *Gyrodactylus salaris* påvist på røye i vatna ovanfor Fusta var dødelege for laks, og planen for behandlinga av vassdrag for regionen vart endra grunna desse funna. Det er gitt løyve til å gjennomføre behandling i vassdrag i Vefsn-regionen med rotenon over to år, og vassdraga vart behandla i tråd med planen i august 2011. I Lærdalselva vart første behandling med bruk av aluminiumsmetoden gjennomført i 2011. Behandlingane vart meir kostnadskrevjande enn planlagt,

og det vart derfor løyvd ytterlegare midlar for å følgje opp behandlingane i 2012.

Ei revidert lakse- og innlandsfisklov vart fremja for Stortinget våren 2012. Lovforslaget inneber mellom anna at det blir stilt krav om obligatorisk organisering av rettshavarar i laksevassdrag, og at ordninga med nasjonale laksevassdrag og -fjordar blir lovfesta.

Vitskapeleg råd for lakseforvaltning har vurdert gjennomsnittleg oppnåing av gytemåla for 186 bestandar i 2011. Gjennomsnittlig måloppnåing for alle vurderte bestandar var 84 pst. for 2009-2011 og 87 pst. for 2011 åleine. Forvaltningsmåla vart ikkje nådd for 29 pst. av bestandane i 2009-2011.

Med bakgrunn i vitskapelege undersøkingar, overvaking og modelleringar har Direktoratet for naturforvaltning vurdert påverknaden frå rømt oppdrettslaks. I åtte vassdrag kan bestandane vere kritisk truga eller tapt grunna påverknad frå rømt oppdrettsfisk. I 21 vassdrag blir den naturlege genvariasjonen til villaksen vurdert som truga. Rømt oppdrettslaks er vurdert til å vere ein alvorleg risiko i 340 vassdrag, og det er ingen laksevassdrag i Noreg der det ikkje er funne rømt oppdrettslaks.

Vitskapeleg råd for lakseforvaltning har vurdert konkret hausting i høve til haustingspotensialet for totalt 189 laksestammar i 2011. I 13 vassdrag vart overutnyttinga vurdert som stor (>30 pst.), i 20 vassdrag vart overutnytting vurdert som moderat (10-30 pst.), i 15 vassdrag vart overutnytting vurdert som liten (<10 pst.) og i 125 vassdrag var det inga overutnytting.

2.10. Ved innførsel og utsetjing av framande organismar skal vesentlege uheldige følgjer for naturmangfaldet unngåast. For dei mest skadelege framande organismane som allereie er sette ut i norsk natur skal tiltak for å nedkjempe desse vere sett i gang eller gjennomført.

Indikatorar:

- Talet på nedkjempings/utryddingstiltak fordelt pr. art nasjonalt, regionalt og lokalt.

Handlingsplanen mot *Gyrodactylus salaris*, som er utarbeidd av Direktoratet for naturforvaltning i samarbeid med Mattilsynet, vil bli revidert i 2012. Handlingsplanar mot vasspest, signalkreps og ei rekkje introduserte fiskearter, vil bli ferdigstilte i løpet av 2012.

Følgjande tiltak mot framande organismar i elvar og innsjøar er sette i gang eller gjennomførte:

Signalkreps: Østfold – Uttynningsfiske av signalkreps i Øymarksjøen i regi av Fylkesmannen i Østfold og Oslo-Akershus utmarkslag.

Gjedde: Telemark – Utrydding av gjedde i delar av Telemarkskanalen og bygging av elektrisk fiskeperre for å hindre vidare spreining av gjedda.

Gyrodactylus salaris: Nordland – Førstegongsbehandling av 10 infiserte elvar i Vefsn-regionen i 2011. Andregangsbehandling av elvane, og behandling av dei infiserte innsjøane i 2012.

Sogn og Fjordane – Førstegongsbehandling av Lærdalselva med aluminiumsmetoden i 2011. Andregangsbehandling planlagt i 2012.

Møre og Romsdal – Vidareføring av prosjektering av fiskeperre i Driva. Simulert behandling av Rauma som førebuing til førstegongsbehandling i 2013 planlagt.

I Bjårvatn i Rogaland er det sett i gang slått av smal vasspest for å avgrense omfanget av skadevekst og forsøke å hindre vidare spreining. Prosjektet har òg som mål å forbetre kunnskapen omkring bruk av slått som tiltak for å halde nede enkelte framande organismar. Kunnskap om utbreiing og spreingsfaktorar er viktig for å kunne setje inn målretta tiltak, og kartlegging av enkelte framande arter i ferskvatn er sett i gang.

2.11. Utsetjing av genmodifiserte organismar skal ikkje føre til skade på naturmangfaldet, jf. genteknologilova.

Indikator:

- Se resultatområde 6.

Det er ikkje påvist genmodifiserte organismar (GMO) i elvar og innsjøar.

2.12. Dei nasjonale tilførselene av næringssalt og partiklar til ferskvatn som er prega av overgjødsling eller nedslamming skal reduserast til eit nivå som sikrar god kjemisk og økologisk tilstand innan utgangen av 2021.

Indikatorar:

- Delen av norske vassførekomstar som ikkje har god kjemisk og økologisk tilstand grunna tilførsler av næringssalt eller partiklar.
- Talet på vassførekomstar som står i fare for nedklassifisering som følgje av tilførsler av næringssalt eller partiklar.

Overgjødsling er framleis eit betydeleg forureiningsproblem i Noreg. Dei viktigaste tilførselene kjem frå jordbruk, fiskeoppdrett, kommunalt

avløp og industri. Resultata frå grovkarakteriseringa i samsvar med EUs rammedirektiv for vatn, viser at problem med overgjødning omfattar omtrent like mange vassførekomstar som forsyning og vasskraftreguleringar til saman. Det vil seie at om lag 30 pst. av alt vatn i Noreg har risiko for ikkje å oppnå måla grunna overgjødning. Dette gjeld hovudsakeleg ferskvatn i område med tett busetnad eller i landbruksintensive område.

2.13. Planlegging i kommunar, fylke og regionar skal medverke til å hindre uønska nedbygging av 100-metersbeltet langs vassdrag og innsjøar.

Indikatorar:

- Talet på dispensasjonar for nybygg i 100-metersbeltet langs vassdrag.
- Talet på nybygg langs vassdrag i medhald av plan i LNFR-område.

KOSTRA-tal for dispensasjonar frå byggjeforbod i 100-metersbeltet langs vatn og vassdrag viser at det i 2011 vart gitt 244 dispensasjonar for nybygg. Dette er lågare enn i 2010 då det vart gitt 319 dispensasjonar, men noko høgare enn i 2008 og 2009 med respektive 203 og 163 dispensasjonar.

Miljøforvaltninga har i 2011 og 2012 arbeidd aktivt med å formidle nasjonal politikk for planlegging i 100-metersbeltet langs vassdrag og innsjøar, mellom anna gjennom fleire samlingar med kystsonenettverka (fylkesmennene) og fylkeskommunane der 100-metersbeltet langs vassdrag og innsjøar har vore eit viktig tema.

Sjå omtalen av Planlegging for ei berekraftig utvikling under verkemiddelområdet Regelverk og samfunnsplanlegging, for nærare informasjon.

13 Resultatområde 3 Frodige våtmarker

Våtmarkene er av dei mest produktive økosystema vi finn på jordkloden, og dei er blitt kalla «biologiske supersystem». Denne naturtypa er også blant verdas mest truga økosystem. Noreg har fleire typar av våtmark enn mange andre land, frå næringsfattige torvmyrer og svært næringsrike grasmyrer til ulike kjelder og flaummark. Knappt noko land i Europa har større variasjon i utforming og plante- og dyreliv i våtmarker. Av totalt 50 artar av torvmosar i Europa finn vi 47 i Noreg. Mange av dei 46 artene av augestikkarar som finst i Noreg er av dei største insekta vi har.

Våtmarkene leverer viktige økosystemtenester. Mange våtmarker, særleg myrer, har stor kapasitet til å lagre vatn, og medverkar på den måten både til å jamne ut flaumtoppar og hindre tørke ved å vere eit slags vassmagasin. Denne sida ved våtmarkene gjer dei spesielt interessante i klimatilpassing. Våtmarkene har òg ei unik evne til å reinse vatn, og skaffar på den måten reint drikkevatt. Våtmarkene bind store mengder karbon, og øydelegging gjennom drenering og utbygging av myr kan derfor føre til store CO₂-utslepp når torvmosen rotnar. Mange myrer kan karakteriserast som naturen sitt bibliotek ved at frø og restar av planter og dyr blir bevarte i ulike lag grunna mangel på oksygen. Myra blir derfor ei viktig kjelde til kunnskap om klima og plante- og dyreliv i tidlegare tider.

Tilstand

Våtmark er definert på litt ulike måtar. I Naturindeksen omfattar våtmark myr, kjelde og flaummark (under dette elvedelta). Våtmarker dekkjer om lag 10 pst. av arealet i Fastlands-Noreg, og størstedelen av dette er myr.

Myr og kjelder er område med høgt nivå av grunnvatn heile eller store delar av året, og her lever artar som er tilpassa eit liv under tilhøve metta av vatn. Flaummark er område langs elvar og innsjøar som blir utsette for overfløyming, erosjon og sedimentering. Naturtypene i våtmarksområda er svært mangfaldige og mange er artsrike. Myrer har høgt nivå av grunnvatn som gir høg markfukt og oksygenfattig miljø nesten heilt

opp til overflata. Dette gir dårlege livsvilkår for mange artar. Likevel er det stort mangfald av liv i den øvste delen av torva, ikkje minst av artar som bakteriar, algar og sopp. Torvmosane er spesielt tilpassa eit liv på myr ved at dei veks raskt i spissen av skotet, og døyr nedanfrå. Daude torvmosar utgjer derfor ein stor del av torva i mange myrar. Karplantene som lever på myr har oftast luftvev i stengel og rot (sumpplanter) som til dømes mange artar av starr, myrull og bukkeblad. Andre planter har tilpassa seg ved at dei lever nær overflata der det er god tilgang på oksygen. Dette gjeld soldogg og tettegras. Desse to artene fangar i tillegg insekt som blir sitjande fast på klistrete blad og dei får på den måten tilleggsnæring.

Vi finn fleire typar av myr i Noreg, med næringsfattige nedbørsmyrer og næringsrike grasmyrer som dei to ytterpunktene. På dei næringsfattige nedbørsmyrene finn vi berre om lag 20 artar av karplanter, mens vi på ei rikmyr finn meir enn 200 artar av karplanter. Insektlivet på myr er heilt spesielt. Mest iaugefallande er dagsommarfuglane og augestikkarane. Ei rekkje insekt lever nesten berre på og i torvmosar, og det øvste laget på torvmyrer inneheld store mengder av edderkopparter og billearter. Vi finn fleire artar av frosk og salamander i myrvatn- og i flaummarksdammar som ikkje er for sure. Slike område har òg ein karakteristisk fuglefauna. Det er særleg mange vadefuglar som er avhengige av våtmark, men òg andre artar som gjæser, ender, riksefuglar og ein del artar av sporvefugl treng slike naturtypar som hekke- og rasteplass, og for nokre er dei òg overvintrings- og fjørfellingsområde.

Kjelder har oksygenrikt grunnvatn som spring fram frå undergrunnen, og dekkjer vanlegvis små areal. Ei rekkje plantearter er karakteristiske for kjelder, til dømes trillingsiv, gulsildre og mange mosearter. Faunaen er meir artsfattig. Fjørmygg, døgnfluger, steinfluger og vasskalvar er typiske insektarter rundt vasskjelder.

Ifølge Naturindeksen for Noreg for 2011 er tilstanden for naturmangfaldet i våtmark (myrkjelde-flaummark) middels god med ein indeks på 0,57. I dag skjer lite omlegging av myr til dyrkemark, men tidlegare inngrep har gjort store ska-

dar og dei fleste av desse er irreversible. Om lag 15 pst. (443 arter) av dei truga artene lever i våtmark. Dei fleste av planteartene på raudlista er knytte til rikmyr. Døme på slike arter er plantene huldrestarr, myrflangre, knottblom og alvemose. Våtmarker er viktige hekkeområde for alle dei fem norske fugleartene som er med på Den globale raudlista. Dette er dverggås, åkerrikse, dobbeltbekkasin, storspove og svarthalespove. Dverggåsa har dei seinare åra minka sakte men sikkert, til nokre få attverande par i Finnmark. Av andre dyr er spissnutefrosk og storsalamander arter på Norsk rødliste for arter 2010. Vi finn 16 naturtypar i våtmarksområde på Norsk rødliste for naturtypar 2011. Døme på ein slik naturtype er palsmyr.

Ein god del av dei mest verdifulle areala av våtmark som er att, er verna etter naturmangfaldlova. Gjennom verneplan for myr og våtmark er meir enn 600 naturreservat oppretta. For flaummark er Verneplan for vassdrag svært viktig. Om lag 18 pst. av myrene er verna. Myrer i fjellet er godt dekte av områdevernet, mens langt færre våtmarker i låglandet i Sør-Noreg er verna. Inkludert Svalbard har vi no 51 våtmarkssystem som blir rekna som internasjonalt viktige våtmarksområde på lista til Ramsarkonvensjonen. Døme på slike område er Stabbursneset (Finnmark), Nordre Øyeren (Akershus) og Åkersvika (Hedmark).

Dverggås og svarthalespove er vedtekne som prioriterte arter med økologisk funksjonsområde etter naturmangfaldlova. Slåttemyr er utvald naturtype etter naturmangfaldlova og skal derfor takast særskilt omsyn til.

På Svalbard utgjør våtmarker ein stor del av tundraområda i dei isfrie dalføra og på kystslettene. Våtmarker på Svalbard omfattar mosetundra og andre våte tundratypar, område med innsjøar og dammar, elvesletter, deltaområde og grunne kystområde med øyar og skjer. Desse områda har stor verdi for trekkjande bestandar av gjæser, ender og vadefuglar. Våtmarker på Svalbard er generelt lite påverka av arealbruk og arealbruksendringar. Ein stor del av dei viktigaste våtmarkene på øygruppa er i dag innanfor verneområda, som dekkjer 67 pst. av landarealet. Fem mindre område på Svalbard og Bjørnøya, Hopen, Sørkapp og Nordenskiöldkysten er no førte inn på lista til Ramsarkonvensjonen om vern av våtmarker. Alle Ramsarområde på Svalbard er verna i medhald av Svalbardmiljølova.

Påverknader

Endra arealbruk er vurdert til å vere ein trussel mot heile 85 pst. av dei truga artene som lever i våtmarksområde. Minst 1/3 av det opphavlege arealet av myr under skoggrensa er brukt til landbruks- og utbyggingsføremål. I låglandet i Sør-Noreg er ein endå større del av myrene øydelagde som naturlege økosystem. I til dømes Vestfold og store delar av Østfold og Akershus er så godt som alle større myrer som ikkje er verna øydelagde eller sterkt påverka av tekniske inngrep. Heilt sidan midten av 1700-talet og fram mot 2000 har ein i Noreg drive med grøfting av myr for å auke arealet av dyrka mark og for å auke skogproduksjonen. I perioden 1919-1996 er det gitt tilskot til oppdyrking av om lag 2000 km² myr, og meir enn 4000 km² myr er grøfta for skogplanting. For slike landbruksføremål er rikmyrene best eigna, og det er no berre att små areal av rikmyrer i låglandet. Desse inneheld mange truga arter. Bruk av myr til torvstrø og brenntorv har gått hardast ut over nedbørsmyrene. I tillegg kjem nedbygging til vegar, idrettsanlegg, tomtegrunn og vassmagasin knytte til kraftutbyggingar. Mange arter knytte til flaummark er blitt sjeldne som følge av kraftutbyggingar. Døme på dette er karplantene sibirstjerne, småjonsokblom og kveinhavre. Billa elvesandjeger og fuglen fjellmyrløpar er døme på sjeldne dyr.

Så lenge det har vore jordbruk i Noreg, har myrer og flaummarker vore hausta gjennom husdyrbeite og utmarksslått. For slått og beite eigna rikmyrene og dei gras- og urtedominerte flaummarkene seg best. Derfor var desse naturtypane dei siste som vart brukte til utmarksslått. I nokre område gjekk myrslått føre seg til etter 1950. Men så vart det slutt på slik bruk, og når beite og slått som hadde vore utøvd i fleire hundre år ikkje vart gjennomført lenger blir resultatet attgroing og andre endringar i dei artsrike, kulturprega naturtypane. Desse prosessane går føre seg med full tyngd i våre dagar. Resultatet er at ei rekkje arter som krev mykje lys og open vegetasjon, som til dømes den truga orkideen svartkurle, får problem med å overleve.

Auka tilgang på nitrogen gjennom blant anna luftforureining fører til auka produksjon, og derfor attgroing. Dette påverkar spesielt konkurransesvake arter. Klimaendringar vil òg påverke våtmarkene, og komme i tillegg til dei eksisterande påverknadane. Mange drenerte myrer som ikkje held på vatnet, fører vatnet raskt ut i elvane, som stigraskare og meir enn dei elles ville gjort.

Mangfaldet og fordelinga av våtmarker på Svalbard er kritisk avhengig av permafrosten og prosessar knytte til denne. Våtmarkene på Svalbard er derfor spesielt sårbare for klimaendringar. Oppvarming av permafrosten på Svalbard er allerede observert. Ved Longyearbyen har temperaturen dei siste 30 åra auka med 0,7 pr. tiår på ca. 2 meters djup. Denne oppvarminga har auka det siste tiåret. Med dei raske temperaturstigingane som er venta på Svalbard, kan den framtidige tininga av permafrost skje raskare enn tidligare berekna.

Etterkvart som temperaturen i Arktis stig, kan våtmarkene bli ei globalt viktig kjelde til frigjering av CO₂ og metan til atmosfæren. Det er avgrensa med organisk materiale i permafrosten på Svalbard. Tining av permafrost på Svalbard vil derfor truleg bety lite som kjelde til klimagassar.

Våte tundraområde på Svalbard er svært sårbare for mekanisk slitasje knytt til barmarkskøyring. Det er mange område med tydelege skadar knytte til slik køyring i samband med gruvedrift og oljeleiting på land fram til 1980-talet. Inngrep som vegar og liknande kan på grunn av permafrosten endre hydrologien og dermed påverke våtmarker over forholdsvis store område. I dag er inngrep og barmarkskøyring strengt regulert, og endra arealbruk er i lita grad eit trugsmål mot våtmarker og artene som lever der.

Politikk for å nå dei nasjonale måla

Sikring av våtmark

Det er viktig at våtmarkene blir beskytta, anten ved vern eller anna ivaretaking. Dei fleste land i verda, inkludert Noreg, er partnarar i Ramsarkonvensjonen som er den internasjonale avtala om våtmarker. Det at våtmarker har ei eiga internasjonal avtale understrekar kor viktig denne naturtypen er. Konvensjonen handlar om å ta vare på våtmarker i brei forstand; både som leveområde for planter og dyr, og som viktig naturressurs for mange menneske. Dei internasjonalt viktige våtmarksområda (Ramsarområda) skal forvaltast slik at den økologiske funksjonen blir halden ved lag. Landa skal òg syte for berekraftig bruk av våtmarker generelt i forvaltning og arealplanlegging, og kartleggje og gjennomføre verneplanar for våtmarker.

Den naturfaglege evalueringa av norske verneområde viser at det er mangelfull dekning i verneområda av våtmarkstypene lågareliggjande rikmyr, kjelde, kjeldebekk, intakt låglandsmyr, kystmyr, kroksjøar og flaumdammar. Departementet følgjer no opp denne evalueringa, og Direktoratet for naturforvaltning er i gang med å utarbeide ei

fagleg tilråding for å ta vare på norsk naturmangfald, og forslag til korleis og når naturmangfaldlovas ulike verkemiddel skal nyttast for å sikre våtmarker og andre viktige naturtypar.

Sikring av verneverdiar i verna våtmarksområde

Sjølv om vi har verna 18 pst. av myrane i Noreg og 51 våtmarksområde står på Ramsarkonvensjonen si liste som internasjonalt viktige våtmarksområde, er òg verneområda utsette for press frå omgivingane. Det er viktig å sikre at forvaltninga av etablerte verneområde byggjer opp under verneformålet slik at verneverdiane ikkje blir reduserte eller øydelagde. Dei siste åra har forvaltningsplanar for Ramsarområde blitt prioriterte, og dei fleste eldre Ramsarområda har no ein ferdig forvaltningsplan, eller ein slik plan under arbeid. Ein del av områda som nyleg har blitt Ramsarområde manglar framleis forvaltningsplan, men vil bli prioritert i 2013. Framover blir det viktig å få gjennomført tiltaka i forvaltningsplanane for Ramsarområda, og å lage forvaltningsplanar for dei mange verna våtmarksområda som ikkje er Ramsarområde. Ein plan for korleis handbøker, retningslinjer, rettleiarar og anna materiell frå Ramsar kan bli betre teke i bruk i Noreg vil bli laga av Direktoratet for naturforvaltning i 2013.

Direktoratet for Naturforvaltning er i gang med å utarbeide forslag til utviding av Ramsarområde basert på oppretting av nye verneområde og utviding av eksisterande område med Ramsar-status. Departementet vurderer å starte ein gjennomgang av verna våtmarksområde for å vurdere om avgrensingane er føremålstenlege med tanke på å halde ved lag områdas økologiske funksjon. Verneforskriftene for fleire Ramsarområde er av eldre dato, og det blir vurdert å gjennomgå desse, og eventuelt utarbeide nye.

Direktoratet for naturforvaltning har tilrådd at 11 nye område på fastlandet får status som Ramsarområde. Desse vil bli vurdert godkjent som Ramsarområde i 2013.

Prioriterte arter og utvalte naturtypar

Arbeidet med å peike ut prioriterte arter og utvalde naturtypar vil halde fram i 2013. I dette arbeidet vil òg arter og naturtypar knytte til våtmark bli vurderte. Døme på naturtypar i våtmark som blir vurderte som utvalte naturtypar er elvedelta, fossesprøytsonar, høgmyr i innlandet og rikmyr. Ein vil òg følgje opp dei artene som er blitt prioriterte og dei naturtypene som er blitt utvalde, inkludert dei handlingsplanane som er utar-

beidde. Staten kan gi tilskot til tiltak for å ta vare på dei prioriterte artene og utvalde naturtypene.

Restaurering av våtmarksområde

Det er viktig å halde ved lag og restaurere økosystema sin funksjon som bufferar mot naturkatastrofar. I internasjonalt bistandsarbeid vil Regjeringa arbeide for å fremje forståinga av at naturen er eit førstelinjeforsvar mot konsekvensar av klimaendringar. Som det går fram frå NOU om klimatilpassingar i det norske samfunn frå 2010 så er restaurering av våtmarker eit viktig tiltak for å møte og tilpasse seg klimaendringane også nasjonalt, blant anna for å gjere oss mindre utsette for flaum. Det er eit mål å restaurere minst halvparten av øydelagde våtmarker innan 2020. Direktoratet for naturforvaltning laga i 2012 ein plan for restaurering av våtmarksområde i Noreg som omfattar både verna og ikkje verna våtmark. Planen blir utarbeidd i samråd med landbruksforvaltninga, vassregionstyresmaktene og Noregs vassdrags- og energidirektorat. Restaurering av våtmarksområde vil følgje denne planen i 2013.

Kunnskap og informasjon om våtmark

Det er viktig å auke forståinga og kunnskapen om dei økosystemtenestene som våtmark leverer, og få betre kunnskap om verdien av desse økosystema og kostnadene ved tap av våtmarker. Regjeringa har i fleire år støtta våtmarkssenter og -utstillingar. Denne satsinga vil halde fram i 2013. I 2013 vil det bli sett i gang ulike nye informasjonstiltak som følgjer av handlingsplanen for bevisstgjerung og informasjon om våtmarker. Det vil òg bli oppretta eit nasjonalt Ramsarråd med utgangspunkt i nettverket av våtmarksinitiativ som allereie møtest ein gang i året. Frivillige organisasjonar og forskingsmiljø vil òg bli inviterte med i rådet.

Kartlegging av våtmark inngår i arbeidet med naturtypekartlegging i Noreg, både innafor og utanfor verneområde. Kartlagde lokalitetar blir lagt inn i kartdatabasen Naturbase. Ramsarkonvensjonen oppfordrar til systematisk kartlegging av partslandas våtmarker, og Noreg har allereie gjort mykje som kan inngå i eit slikt register. Departementet vurderer å opprette eit eige våtmarksregister.

Internasjonalt arbeid med våtmark

Ramsarkonvensjonens (Våtmarkskonvensjonen) definisjon av våtmark omfattar fleire naturtypar.

Typiske eksempel er innsjøar og tidevassområde, strandsoner, korallrev, mangroveskog og laguner. Regjeringa er oppteken av at det er stort potensial hos styresmakter og utviklingsaktørar for auka medvit om dei økosystemtenestene som fattige får frå våtmarker. Våtmarkene blir ofte demde opp, bygde ned eller drenerte. Det er behov for meir kunnskap slik at styresmakter og råka lokalbefolkning får større innsikt i kva for ressursar våtmarker gir til lokalsamfunn. Derfor er det sett i gang arbeid med ein internasjonal rapport om økonomisk verdi av våtmarker og vatn som blir ferdig hausten 2012. Nasjonalt er det sett ned eit offentleg utval som skal komme med tilrådingar for korleis verdien av økosystemtenester kan bli teken omsyn til. Målet for ei slik kunnskapsoppbygging er å synleggjere dei verdiane denne økosystemtypen representerer og kostnadene knytte til å øydeleggje den, og å synleggjere korleis desse verdiane kan takast omsyn til i prosessar og avgjerder, og kva for verkemiddel som kan brukast for å ta var på verdiane.

Våtmark på Svalbard

Den strenge reguleringa av inngrep og barmarksøkoyring som kan påverke våtmarksområde vil bli ført vidare. For verneområda, inkludert Ramsar-områda på Svalbard, vil det bli utarbeidd forvaltningsplanar som skal ta vare på omsynet til våtmarker og artene som er knytte til desse områda.

Statusrapportering på nasjonale mål i 2012

3.1. Utryddinga av truga våtmarksarter skal vere stansa, og status for arter i nedgang skal vere betra innan 2020.

Indikator:

- Talet på truga arter knytt til våtmark.

I følgje Norsk Rødliste for arter 2010 er 174 arter i våtmark truga. Av desse finn vi både karplanter, til dømes mjukt havfruegras, insekt som strandmaurløve og mange fugleartar som til dømes brushane og myrrikse.

3.2. Mangfaldet av naturlege våtmarker skal takast vare på eller gjenopprettast innanfor deira naturlege utbreiingsområde, og slik at alle arter førekjem i levedyktige bestandar. Det genetiske mangfaldet og viktige økologiske funksjonar og tenester skal takast vare på.

Indikator:

- Talet på restaurerte våtmarksområde.

I 2012 vart arbeidet med restaurering av delar av Hæra naturreservat i Østfold sett i gang. Reservatet ligg i Trøgstad kommune som òg har forvaltningsmynde for området. Arbeidet er finansiert gjennom bestillingsdialogen mellom Statens naturoppsyn og Fylkesmannen i Østfold. Hæra naturreservat er eit stort og komplekst våtmarksområde og arbeidet fram mot ein fullskala restaurering er venta å ta fleire år.

3.3. *Dei mest truga naturtypene i våtmark skal ha status som utvalde naturtypar.*

Indikatorar:

- Talet på truga naturtypar i våtmark.
- Talet på utvalde naturtypar i våtmark.

I følge Artsdatabanken si Rødliste for naturtypar 2011 er 10 naturtypar i våtmark truga. Dette gjeld naturtypene grankjeldeskog, kystnedbørsmyr, sentrisk høgmyr, varmekjær kildelauvskog, open låglandskildemyr, slåttemyrflate, palsmyr, rikare myrflate i låglandet, rikare myrkantmark i låglandet og slåttemyrkant.

Det er ikkje vedteke utvalde naturtypar knytte til våtmark etter naturmangfaldlova.

3.4. *Dei mest truga artene i våtmark skal ha status som prioriterte arter.*

Indikator:

- Talet på prioriterte arter knytt til våtmark.

Dei åtte første prioriterte artene etter naturmangfaldlova vart vedtekne i mai 2011. Dette er fugleartene dverggås og svarthalespove, insektartene elvesandjeger, eremitt og klippeblåvenge og plantartene dragehovud, honningblom og raud skogfrue. Av desse artene lever planta honningblom i våtmark, og dverggås og svarthalespove er nært knytte til våtmark.

3.5. *Eit representativt utval av våtmarker skal vernast for kommande generasjonar.*

Indikator:

- Areal og del av verna areal (inkl. årleg endring) fordelt på naturtypar knytte til våtmark.

Om lag 18 pst. av myrene er verna. Den naturfaglege evalueringa frå 2010 viste at 633 av totalt 2688 verneområde hadde våtmark som hovudfokus. I løpet av 2012 er det gjennomført utviding av våt-

marksområdet Rinnleiret naturreservat i Nord-Trøndelag. Dette våtmarksområdet har Ramsarstatus.

Eit viktig tiltak for å verne truga arter i våtmarksområde er å ta vare på leveområda deira, og det blir arbeidd for å utvide eksisterande og utpeike nye område for vern under Ramsarkonvensjonen.

3.6. *Verneverdiane i verneområda skal haldast ved lag/gjenopprettast.*

Indikatorar:

- Talet på og del av verneområde knytt til våtmark der verneverdiane er truga.
- Talet på og del av verneområde knytt til våtmark med forvaltningsplan.

Kartlegginga som Direktoratet for naturforvaltning gjennomførte i 2008-2010 viste at verneverdiane var truga i 35-40 pst. av verneområda. Naturtypar knytte til våtmark er blant dei mest truga naturtypene.

Pr. våren 2012 har 14 av dei totalt 42 Ramsarområda på fastlandet ein godkjent forvaltningsplan. Etter planen skal ytterlegare 8 Ramsarområde få ein forvaltningsplan innan utgangen av 2012.

3.7. *Ved innførsel og utsetjing av framande organismar skal vesentlege uheldige følgjer for naturmangfaldet unngåast. For dei mest skadelege framande organismane som allereie er sette ut i norsk natur skal tiltak for å nedkjempe desse vere sett i gang eller gjennomført.*

Indikatorar:

- Talet på utryddingstiltak fordelt på art nasjonalt, regionalt og lokalt.

Av dei totalt 217 artene i den nye svartelista har 14 våtmark som eitt av sine viktigaste leveområde. Døme på slike arter er mink, kanadagås og mårhund. Handlingsplanane for mink og for mårhund er følgde opp med ei rekkje tiltak. Så langt er det ikkje noko som tyder på at mårhund har klart å etablere seg i Noreg.

3.8. *Planlegging i kommunar, fylke og regionar skal medverke til å hindre uønska nedbygging av våtmarker.*

Det visast til omtale under «Politikk for å nå dei nasjonale måla».

14 Resultatområde 4 Mangfoldige skogar

Skogen har frå dei eldste tider vore ein svært viktig del av næringsgrunnlaget i Noreg. Den gav mat, brensel og husvirke, og allereie på 1300-talet vart det eksportert trelast frå Noreg. Skogbruk og foredling av trebaserte produkt er òg i dag viktige distriktsnæringar, som har økonomisk betydning nasjonalt, regionalt og lokalt.

I skogen lever 60 pst av artene i Noreg, og om lag halvparten av dei truga artene. Det betyr at for å ta vare på norsk naturmangfald, må skogen forvaltaast riktig. Det store mangfaldet av arter skuldast stor variasjon i livsmiljø. Vi finn skog frå sør til nord og frå kyst til innland, og trekronene dannar eit tredimensjonalt rom med levestader for mange ulike arter. Død ved og gamle tre gir livsgrunnlag for mange truga arter.

Skogane er svært viktige for friluftsliv og naturopplevingar, og er for mange den nærnaturen som oftast blir brukt.

Intakte skogøkosystem påverkar vassdraga positivt, mellom anna ved å magasinere vatn i nedbørfeltet og ved å filtrere nedbørsvatn gjennom trekronar og jordsmonn. Slike skogøkosystem vil òg motverke jordskred, snøskred og steinsprang i bratt terreng. Skogen binder og lagrar store karbonmengder både i tre og i jordsmonnet, og har stor betydning i arbeidet med å hindre og tilpasse oss klimaendringane.

Tilstand

Skog dekkjer om lag 130 000 kvadratkilometer, tilsvarende om lag 34 pst. av fastlands-Noreg. Produktiv skog, som er definert som skog som årleg kan produsere minst ein kubikkmeter tømmer pr. hektar, utgjer om lag 83 000 kvadratkilometer. Grunna ulikt klima varierer skoggrensa mot fjellet i ulike delar av landet, frå havnivå i Finnmark til 1200 meter over havet i innlandsstrøk i Sør-Noreg. Skoglandskapa i Noreg er mindre oppstykkja av jordbruk og busetnad enn i mange andre europeiske land fordi det hos oss er små areal som er eigna for oppdyrking. Eigeomsstrukturen er slik at det er mange som eig relativt små skogareal.

Skog er, forutan fjell, den hovudnaturtypa vi har mest av i Noreg. Hovudtypar av skog er bar-

skog og lauvskog, men desse skogtypane opptrer ofte i blanding. Barskogen er dominert av gran og furu. Furu liker seg best på tørr og næringsfattig jord, mens gran trivst best på djup jord med god tilgang på vatn. Den vanlegaste typen av lauvskog er nordleg (boreal) lauvskog med blant anna osp, bjørk, rogn, selje og gråor, og finst ofte i blanding med barskogar. Edellaubskog har varmekjære tre som eik, ask, hassel, svartor, lind og bøk, som veks særleg i sørlege og vestlege delar av landet nær kysten. Fjellbjørkeskogen dannar ofte eit belte mellom barskogen og snaufjellet.

Trea gir ein spesielt stor variasjon i struktur, levestader og miljø med rom for fleire arter enn naturtypar som ikkje har tresjikt. Trekroner, stammer og greiner har sine unike samfunn av arter. Når trea døyr blir det skapt nye livsmiljø, og eit stort tal arter deltek i nedbrytinga av ståande og liggjande tre. Dette er ein viktig grunn til at heile 60 pst. av artene som er kjende i Fastlands-Noreg er knytte til skog.

Dei mest artsrike gruppene av arter i skog er insekt og edderkoppar, sopp, lav og mosar. Velkjende dyregrupper som fugl og pattedyr utgjer mindre enn 1 pst. av alle artene i skog. Eit stort tal sopparter gjer næringa i dødt plantevev tilgjengeleg for andre arter ved å bryte ned cellulose og lignin. Det er enorme mengder sopp i skog, men det aller meste ligg skjult som eit nettverk av «trådar» (hyfar) under bakken og inne i ved og andre plantedelar. Det er først når det blir danna fruktlegkam, hattsopp på bakken og kjuker på død ved, at vi legg merke til dei.

Norske skogar har eit stort mangfald av lav og mosar takka vere den kystnære plasseringa med rikeleg nedbør. Mosar og lav dominerer på flater utan jord slik som stein, berg og trestammar der dei slepp å konkurrere med karplanter om plassen. Av karplanter i barskog dominerer ofte ulike lyng- og bærlyngvekstar som røsslyng, blåbær og tyttebær vegetasjonen på bakken. I lauvskogane er blåveis, kvitveis, gaukesyre, og grasarter som skogsvingel vanlege arter. Av vanlege pattedyr i skog er rådyr, mus, ekorn, rev og elg dei som er lettast å få oppleve. Fjellnære skogsområde er viktige leveområde for mange arter som også lever i

fjellet. Ein av desse er kongeørna. Av dei store rovdyra er gaupe, bjørn og ulv i hovudsak knytte til skogen.

Naturindeksen for Noreg for 2011 gir tilstanden for naturmangfaldet i skog ein indeks på 0,43. Tilstanden i skog er dårlegast i Midt-Noreg og Hedmark. Om lag 1840 truga arter, eller 50 pst. av dei truga artene, er knytte til skog. Døme på truga arter i skog er orkideen raud skogfrue, lavarten huldrestry, ei rekkje arter av sopp og mose og ei rekkje insektarter i gruppa tovingar. Raud skogfrue er vedteken som prioritert art med økologisk funksjonsområde etter naturmangfaldlova. Døme på truga pattedyr som lever i skog er brunbjørn, gaupe, ulv og flaggermusartene breiøyre og børsteflaggermus. Der den truga hubroen finst i innlandet, hekkar den som oftast i skogsterreng. Vi finn 19 naturtypar i skog på Norsk rødliste for naturtypar 2011. Døme på truga naturtypar er kystgranskog, temperert kystfuruskog, olivinskog og kalklindeskog. Kalklindeskog er vedteken som utvalt naturtype etter naturmangfaldlova.

Om lag 2,5 pst. av den produktive skogen er verna etter naturmangfaldlova. Dette gjeld strengt vern i naturreservat eller i nasjonalparker der skogbruk ikkje er tillate.

Påverknader

Det er bestandsskogbruket med hogstflater, plantefelt og skogsvegar som i stor grad formar dagens skoglandskap. Bestandsskogbruket inneber at bartre blir hogde ved ein alder på ca. 80 år, mens den økologiske alderen er opptil 500 år for gran og 7-800 år for furu. Nokre stader i høgare liggjande skogstrøk ligg store areal med hytter og alpinanlegg, mens spora frå tidlegare seterdrift i overgangen mellom skog og fjell mange stader er utviska. I låglandet kring byar og tettstader har skogen nokre stader måtta vike for ny busetnad og industri. Men samla sett er ikkje skogen på vikande front. Dei siste tiåra har til dømes det totale tømmer volumet auka mykje, mellom anna som følgje av storstilt treplanting og skogskjøtsel sidan 1950-talet.

Skogbruk er i Norsk rødliste for arter 2010 oppført som negativ faktor for meir enn 1400 av dei truga artene som er knytte til skog. Det er særleg hogst som er ein negativ faktor for mange arter, men òg treslagsskifte og skogsvegar påverkar eit betydeleg tal arter negativt. Når tre blir hogde og transporterte ut av skogen blir strukturen og samansetninga av skogen endra. Ved flatehogst er endringane spesielt store i og med at nesten alle trea blir fjerna, og fordi skogen som blir

hoggen gjerne blir etterfølgt av eit relativt einsaldr og einsarta plantefelt. Få tre blir ståande til dei blir fleire hundre år gamle, og mengda av død ved blir i eit skogbruksareal vesentleg redusert samanlikna med naturskogar. Ein stor del av dei truga artene i skog er knytte til død ved. Desse artene er i stor grad avhengige av spesielle kvalitetar av død ved, som til dømes av grove dimensjonar og ulike nedbrytingsstadium. Ein annan effekt av hogst og planting er at dei lokale klimatilhøva endrar seg. Først blir det skapt lysopne, varme og tørre hogstflater som seinare blir til mørke, kjølege og fuktige plantefelt.

Det er over lang tid nytta eit stort tal framande treslag i skogbruket, også utanlandske treslag som høyrer heime på andre kontinent. Det er dokumentert at desse utplanta framande treslaga spreier seg i stor grad i norsk natur, noko som mellom anna er ein trussel mot verneverdiane i fleire verneområde.

Arealinngrep så som bygging av skogsvegar kan vere problematisk for fleire typar av miljøverdiar, til dømes for å kunne ta vare på inngrepsfrie naturområde. Nye skogsvegar er ei av hovudårsakane til reduksjonen av inngrepsfrie naturområde (INON) i Noreg.

Dei gamle haustingsskogane er døme på ei gamal driftsform som har gitt auka naturmangfald. Dei er særleg rike på mosar, sopp og lav fordi trea blir så gamle grunna styvinga og lauinga. I dag finst denne driftsforma berre nokre få stader i Sør-Noreg.

Sidan 1990-talet er det sett inn tiltak i skogbruket for å redusere dei negative effektane av hogst og planting ved å unngå hogst på areal som ein trur er særleg viktige for mange raudlista arter. Statistikk frå landsskogstakseringa viser aukande volum av tre i alle dimensjonar og aldersklassar, og målingar visar at mengda av død ved aukar. Mengda gamle tre og død ved er likevel framleis låg samanlikna med i urørt skog. Vi har dei siste 50 åra hatt ein stor nedgang i husdyrbeiting i skog, og ein kraftig auke i beiting av hjortedyr. Det totale uttaket av biomasse som følgje av beiting har dermed ikkje endra seg mykje, men endringa frå husdyr til hjortedyr har ført til eit skifte frå grasetarar til lauv- og kvistetarar. Auken i bestandane av hjortedyr fører til auka press på lauvtreforynginga, og viktige treslag for mange raudlista arter som osp, rogn og selje, får dårlegare kår.

Klimaendringar i form av auka temperatur og meir nedbør vil naturleg nok påverke samansetninga av arter i skoglandskap. Eit døme er dei nordlege bjørkeskogane som ikkje er spesielt

artsrike, men som representerer ein særeigen skogstype for Norden. Bjørkeskogen vert normalt angripen av målarlarver med om lag ti års mellomrom. Kraftige angrep fører til at skogen døyr, og blir fornya over store areal. Klimaendringar kan føre til endringar i frekvens og lokalisering av desse insektangrepa, med konsekvensar òg for andre arter som lever i dei nordlege bjørkeskogane.

Politikk for å nå dei nasjonale måla

Auka skogvern

Ved evalueringa av norsk miljøpolitikk i 2011 peika OECD på det låge omfanget av skogvern som ei spesiell utfordring, og framheva at Noreg manglar eit overordna mål for kor mykje skog som skal vernast. Ei norsk evaluering frå 2010 av gjennomført vern har som konklusjon at det særleg er underdekning av verna areal blant anna for produktiv skog, at det er eit klart behov for ytterlegare vern, og tilrår at nye verneområde bør styrkje områda sin funksjon som økologiske nettverk.

Også i klimasamanheng er auka skogvern viktig, og å styrke skogvernet er eit viktig klimatiltak i Meld. St. 21 (2011-2012) *Norsk klimapolitikk*.

Til no er om lag 2,5 pst. av den produktive skogen i Noreg verna. Arbeidet med skogvern skjer i hovudsak ved frivillig skogvern på privat grunn, og ved vern av skog eigd av Statskog SF og av Opplysningsvesenets fond (prestegardsskogar).

Det blir viktig å sikre god framdrift i skogvernet innanfor dei tilgjengelege budsjetttrammene, og arbeidet med å verne dei mest verdifulle skogsområda er høgt prioritert.

Tilboda frå private skogeigarar om område for frivillig vern overstig budsjetttrammene. Det er derfor naudsynt å regulere inntaket av nye område for frivillig vern slik at ein raskast mogeleg får verna dei områda som har vore lenge i prosess. Den føreslåtte auken på 111 millionar kroner gjer at ein i 2013 kan verne mange område der det allereie er inngått avtalar om frivillig skogvern. Nye avtaler om frivillig vern må likevel regulerast strengt, då det ligg føre avtalar om frivillig vern for mange område som tidlegast vil kunne vernast 2014.

Det er hittil verna 101 område gjennom arbeidet med frivillig skogvern. Ei utfordring som må løysast er å sikre viktige område på privateigd grunn i dei tilfella der grunneigaren ikkje tilbyr frivillig skogvern. Framdrifta er ikkje som føresett for skogvern på statsallmenningar, etter at det i 2008 vart lagt opp til større grad av medverknad og prinsipp om frivillig vern.

For 2013 er det følgjande hovudelement i skogvernarbeidet:

- Frivillig skogvern: Før vidare arbeidet med vern av område med hovudfokus på vern av område som har vore lenge i prosess.
- Statskog SFs grunn: Før vidare verneprosessar i mellom anna Troms og for aktuelle område i Borregaardsskogane.
- Skog eigd av Opplysningsvesenets fond (prestegardsskogar): Før vidare verneprosessar.
- Systematisk naturfagleg registrering i prioriterte skogtypar og gjennomføring av verneprosessar knytte til dette.

Osломarka er næraste turområde for om lag 1,2 millionar menneske. I markalova er det heimel for vern av «eventyrskogar» for friluftslivformål, og i 2011 vart det gjennomført kartlegging av slike område i Osломarka. Våren 2012 er det meldt oppstart etter markalova for ein verneprosess for 28 av dei kartlagde områda. For mange av desse områda er det opna for frivillig vern etter naturmangfaldlova.

Sikring av naturverdiane i verneområda

Skogreservat er generelt relativt lite skjøtsel-skrevjande, og i mange tilfelle er det fri utvikling av skogen som gir best verdi for naturmangfaldet. For ein del område er det likevel behov for tiltak, til dømes fjerning av framande treslag. Dette er i hovudsak framande treslag, som til dømes sitkagran, som tidlegare er planta ut i skogbruket, og som no spreier seg i stor grad både innanfor og utanfor verneområde. Det harast å fjerne slike treslag før skadane på stadeigne arter og naturtypar i verneområda blir uopprettelege, og før spreinga kjem ut av kontroll.

Prioriterte arter og utvalde naturtypar

I nokre tilfelle vil det vere mest føremålstenleg å ta vare på truga arter og naturtypar ved å gi dei status som prioriterte arter eller utvalde naturtypar etter naturmangfaldlova. Arbeidet med å peike ut prioriterte arter og utvalde naturtypar vil halde fram i 2013. I dette arbeidet vil òg arter og naturtypar som er knytte til skog bli vurderte. Ein vil òg følgje opp dei artene som er blitt prioriterte (raud skogfrue og eremitt) og dei naturtypane som er blitt utvalde (kalklindeskog), inkludert dei handlingsplanane som er utarbeidde. Staten kan gi tilskot til tiltak for å ta vare på dei prioriterte artene og utvalde naturtypane.

Berekraftig skogbruk

Berekraftig skogbruk inneber at skogen drivast slik at blant anna naturleg førekommande arter blir tekne vare på. Om lag halvparten av dei trua og nær trua artene i Noreg lever i skog, og skogbruk er antatt å være en negativ påvirkning for om lag 1400 av desse artene. I dei seinare åra er det sett inn tiltak i skogbruket for å redusere negative effekter ved å unngå eller tilpasse hogst på areal som er særleg viktige for raudlista arter. Det er ikkje noko som tyder på at det totalt sett har vore ei forverring i situasjonen for våre trua og nær trua arter frå 2006 til 2010. Samarbeidet i Levande Skog ble avbrutt i juni 2010. Om lag 80 prosent av den produktive skogen blir forvalta etter denne skogforvaltningsstandarden, som nå er kalla Norsk PEFC Skogstandard, mens arbeidet for å etablere ein nasjonal standard under Forest Stewardship Council (FSC) har stoppa opp. For å hindre at nøkkelbiotoper blir påverka av hogst, skjer det nå ein gjennomgang av alle sertifiserte skogeiendommar for å sikre at det ikkje er hogd i dei livsmiljøa som skal vere sett til side. Om ein finn at hogst har redusert verdiar i slike nøkkelbiotoper og livsmiljø skal det finnast erstatningsareal, og det blir sett i verk overvåkings- og kontrollopplegg for å hindre at slikt skjer framover. Det blir arbeidd med å videreutvikle eit berekraftig skogbruk, blant anna med å sikre at hogst ikkje skjer i område som har viktige verneverdiar etter naturmangfaldlova. Som klimatiltak vil regjeringa betre insentiva til uttak av råstoff frå skogen til bioenergi med særleg vekt på hogstavfall slik at blant anna tiltak med kort tilbakebetalingstid for CO₂ blir prioriterte. Det skal òg utviklast miljøkriterium for tiltak som planting på nye areal og gjødsling.

Bevaring av økosystemtenestene i skogen

Med klimaendringane er det venta at vekstsesongen blir lengre, noko som vil føre til auka vekst i norske skogar, fleire varmekjære arter over eit større areal og endring i kva slag treslag som er dominerande i eit område. Eit tørrare sommar klima kan auke faren for skogbrann, spesielt på Austlandet. Med klimaendringane kan det bli meir skogskader, sommartørke, stormfelling og auke i soppsjukdommar og barkebilleangrep.

Blandingsskogar med stort genetisk mangfald, og eit stort mangfald av arter, naturtypar og levestader, gir meir robuste skogøkosystem som er i stand til å stå i mot tørke og storm.

Framover blir det viktig å ta meir omsyn til endra nedbørsmønster ved hogst og vegbygging for å unngå auka avrenning, flaum og skred. Skogens økosystemtenester må sikrast ved god forvaltning. Planting av stadeigne og blanda treslag er døme på eit tiltak som kan motverke større stormskadar.

Det er eit delmål at inngrepsfrie naturområde som er igjen skal takast vare på, og at rehabilitering av område med «gamle» inngrep skal gjennomførast der det er mogleg. Bygging av skogsbilveggar er, ved sida av energiutbygging, hovudårsak til bortfall av inngrepsfrie naturområde i Noreg. Skogsvegbygging og påfølgjande hogst av gammal skog som ofte har stått urørt over lang tid, kan òg ha negative effektar for eit stort tal truga arter som lever i slik gammal skog. I St.meld. nr. 26 (2006-2007) *Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand* går det blant anna fram at Regjeringa vil endre regelverket for bygging av skogsveggar slik at omsynet til inngrepsfrie naturområde blir teke hand om. Vidare går det fram at Regjeringa vil sikre planlegging og saksbehandling ved bygging av skogsveggar som tek vare på viktige område for naturmangfald og område med nasjonalt viktige verneverdiar, og ein vil leggje vekt på å vere open og sikre medverknad i saksbehandlinga. Denne varsla revisjonen av Landbruks- og matdepartementet sitt regelverk er omtalt blant anna i Meld. St. 9 (2011-2012) *Landbruks- og matpolitikken*.

Rovviltforvaltning

Rovviltforvaltninga har sidan første stortingsmelding om rovvilt i 1991-1992 vore basert på ei todelt målsetjing om å ta vare på beitenæring og rovvilt. Eit hovudverkemiddel er ei arealdifferensiert forvaltning der ulike geografiske område blir prioriterte til høvesvis beitedyr og rovvilt. I rovviltforliket frå 2011 blir den todelte målsetjinga ført vidare, og det er semje om at ei slik soneinndeling skal forvaltast tydeleg. Med unntak av forvaltningsområdet for ynglande ulv, som heilt ut er avgrensa av Stortinget, er det rovviltnemndene i dei ulike regionane som gjennom forvaltningsplanane har ansvaret for dei regionale prioriteringane. I område prioriterte for rovvilt skal bestandsmåla nåast og produksjon av sau og andre utmarksbaserte næringar skal tilpassast førekomsten av rovvilt i desse områda. Rovviltforliket frå 2011 blir følgt opp gjennom endringar i lover og forskrifter.

Tiltak mot uønska spreiding av framande organismar

Eit krav til eit berekraftig skogbruk er at bruken av framande treslag er under kontroll. Det er dokumentert at tidlegare utplanta framande treslag spreier seg i betydeleg grad, deriblant utanlandske treslag som har vore nytta i skogbruket. Det er eit mål at tiltak mot dei mest skadelege, etablerte framande organismane skal vere sette i gang innan 2015. Skogstyresmaktene har eit hovudansvar for å setje i verk tiltak for å få kontroll med spreinga frå gamle utplantingar, som i nokre tilfelle ikkje er lønsame å avverke. Nye utplantingar av utanlandske treslag er frå 1. juli 2012 regulert i ei ny forskrift under naturmangfaldlova om utsetjing av utanlandske treslag til skogbruksformål. Forskrifta vil innebere betre kontroll med nye utplantingar av utanlandske treslag enn i dag. Det vil òg verte forbod mot å setje att tre (livsløpstre) av utanlandske treslag ved hogst.

Betring av kunnskapsgrunnlaget

For å kunne fange opp dei mest verdifulle skogareala i høve til naturmangfald er det viktig å betre kunnskapsgrunnlaget, til dømes gjennom kartlegging og dokumentasjon av verneverdige skogareal, slik at ein veit kor dei mest verneverdige områda er og slik at dei kan prioriterast. Hovudfokus for systematiske kartleggingar av prioriterte skogstypar som grunnlag for skogvernarbeidet vil i 2013 vere på blant anna edellauvskogar og kystfuruskogar.

Ein stor del av truga arter og naturtypar i Noreg finst i skog, men til no omfattar naturtypekartlegginga i liten grad skog. Det skal derfor gjennomførast fagleg uavhengige naturtypekartleggingar i norske skogareal, slik som for andre naturtypar. I dette arbeidet vil ein bruke ulike kunnskapskjelder, deriblant primærdata frå Miljøregistreringar i skog (MiS).

God kunnskap om skogareala er òg ein føresetnad for at landbruksstyresmaktene skal kunne utvikle eit meir berekraftig skogbruk.

Motorferdsle i skog

Motoriserte framkomstmiddel i utmark vil i mange tilfelle vere nyttige og naudsynte. Samtidig fører motorferdsel i naturen til ei rekkje ulemper og skadar, som støy, terrengskadar, forstyrning av dyrelivet og konflikhtar med friluftslivet. Barmarkskøy-

ring kan føre til omfattande terrengskadar. Skadepotensialet er størst i sårbare område med liten tilvekst, men òg i låglandet kan slik køyring gi store sår i terrenget. Utviklinga i talet på dispensasjonar og i talet på kjøretøy gir god grunn til å gi barmarkskøyringa større merksemd framover, jf. kap. 15 resultatområde 5 Storslått fjellandskap, tilstand.

Det er eit mål å regulere motorferdsle i utmark for å ta vare på naturmiljøet, fremje trivselen og sikre stille og ro i naturen. På bakgrunn av ei tilråding frå Direktoratet for naturforvaltning i 2008 vedtok Miljøverndepartementet i 2009 enkelte endringar i motorferdslefskrifta.

Endringane gjer det blant anna mogleg å gi løyve til køyring i utmarksnæring og gruppeturar for pensjonistar og nokre andre grupper. Regjeringa vurderer om det er behov for fleire endringar i motorferdslerregelverket.

Internasjonalt skogarbeid

Ei EU-forordning for å hindre import av ulovleg tømmer vart vedteken hausten 2010 og vil tre i kraft seinast i 2013. Forslaget inneber at den som første gong plasserer tømmer og tømmerprodukt i EUs indre marknad, skal sikre at tømmeret er lovleg hogd i samsvar med lovgivinga i opphavslandet. Forordninga er så langt vurdert som EØS-relevant for Noreg og Regjeringa utgreier kva slag verknader dette vil ha for norsk import og eksport av tømmer og tømmerprodukt.

Noreg deltek i internasjonal forhandlingskomité for ei legalt bindande avtale om berekraftig skogbruk i Europa. Ei slik avtale har intensjon om å få til forpliktingar på tvers av deltakarlanda om å gjennomføre ein berekraftig skogbrukspolitikk med balanse mellom miljø, næring og sosiale forhold.

Statusrapportering på nasjonale mål i 2012

4.1. Utryddinga av truga arter i skog skal vere stansa, og status for arter i nedgang skal vere betra innan 2020.

Indikatorar:

- Talet på truga arter i skog.
- Talet på truga arter som er negativt påverka av skogbruk.

Omlag 50 pst. av dei truga artene på Norsk rødliste for arter 2010 er knytte til skog. 1406 av dei truga artene i skog er vurderte å vere negativt påverka av skogbruk.

4.2. *Mangfaldet av naturtypar i skog skal takast vare på eller gjenopprettast innanfor sitt naturlege utbreiingsområde, og slik at alle stadeigne arter førekjem i levedyktige bestandar. Det genetiske mangfaldet og viktige økologiske funksjonar og tenester skal takast vare på.*

Indikatorar:

- Utvikling i areal av inngrepsfrie naturområde (INON).
- Utvikling i areal av rehabiliterte INON-område.
- Tal og areal restaurerte skogområde.
- Talet på dispensasjonar som er gitt for motorferdsel i utmark, og utvikling i talet på dispensasjonar.

Over 1000 kvadratkilometer inngrepsfri natur (område 1 km eller meir unna tyngre tekniske inngrep) gjekk tapt i perioden 2003-2008. Dette er ein auke på om lag 30 pst. i høve til førre periode. Energisektoren stod for om lag 40 pst. av bortfallet, medan landbrukssektoren, i all hovudsak skogsbilvegar, stod for om lag 30 pst. av dette bortfallet.

Oppdatering av INON skal ferdigstillast i 2013. Direktoratet for naturforvaltning arbeider samstundes med tekniske løysingar knytte til oppdatering og korreksjonar som skal rasjonalisere og forenkle INON-kartlegginga. Statens Kartverk arbeider med «traktorvegdatabase» som eit vesentleg innslag i den vidare utviklinga av INON-systemet. Vi har nokre få døme på tilbakeføring av område med inngrep til inngrepsfrie naturområde, mellom anna knytt til omlegging av større kraftlinjer. Omfanget av slike endringar, og endringar i skogsområda vil gå fram av oppdateringa av INON i 2013.

Det er spesielt dei kulturelterte skogane som treng restaurering. Døme på tiltak er å tynne ut tresjikt, syte for aldersfordeling slik at nye tre blir rekrutterte og avgrense busksjikt. Hasseltangen landskapsvernområde i Aust-Agder og Jomfruland landskapsvernområde i Telemark er døme på område der det nyleg er gjennomført slikt restaureringsarbeid.

Vi har i dag berre oversikt over det totale talet på dispensasjonar for motorferdsel som er gitt for all utmark, ikkje fordelt på skog og fjell. Talet på dispensasjonar og utviklinga i tal på dispensasjonar som er gitt til motorferdsel i utmark er omtala under resultatområde 5 Storslått fjellandskap.

4.3. *Alle bestandar som blir hausta av planter og dyr i skog skal vere forvalta økosystembasert og haustast berekraftig slik at artene opptrer i levedyktige bestandar innanfor sitt naturlege utbreiingsområde innan 2020.*

Indikator:

- Bestandsstatus for arter som blir hausta eller utnytta på annan måte.

For dei skogslevande artene av vilt som blir hausta blir det kvart femte år gjennomført ein revisjon av forskrift om arter som det kan jaktast på og deira jakttider. Ingen aktuelle arter hadde behov for å bli tekne ut av forskrifta, eller få kortare jakttid som følge av negativ bestandsutvikling ved siste revisjon i 2011. I 2012 vart dei gjeldande føresegnene om forvaltninga av hjortevilt reviderte, og det vart i endå større grad gitt ansvar til kommunane om å ta omsyn til bestandar i kommunen, og samstundes avvege omsynet til andre samfunnsområde, slik som trafikkproblem, skade på skog m.v.

4.4. *Areal brukt til skogbruk skal vere forvalta berekraftig innan 2020.*

Indikatorar:

- Talet på truga arter i skog som har skogbruk som negativ påverknad.
- Del av samla produktivt skogareal som er nøkkelbiotop/MiS-figur avsett til ikkje-hogst.

Omlag 50 pst. av dei truga artene på Norsk rødliste for arter 2010 er knytte til skog. 1406 av dei truga artene i skog er vurderte å vere negativt påverka av skogbruk. Hogst er den enkeltaktiviteten som påverkar klart flest av desse artene negativt.

I Norsk rødliste for naturtypar 2011 er seks naturtypar i skog vurderte som truga.

I følge Norsk institutt for skog og landskap (Rapport 02/2012) utgjer nøkkelbiotopar/MiS-figurar 1,3 pst. av totalt produktivt skogareal.

4.5. *Det skal årleg vere 65 ynglingar av gaupe, 13 ynglingar av bjørn, 3 ynglingar av ulv og 850– 1200 hekkande par av kongeørn.*

Indikatorar:

- Talet på dokumenterte ynglingar av gaupe, bjørn og ulv.
- Talet på hekkingar av kongeørn.

I 2012 vart det registrert 69 familiegrupper av gaupe på landsbasis før kvotejakta og før reproduksjonssesongen. Bestandsmålet vert difor nådd i 2012. Talet på familiegrupper i 2012 svarer til ein bestand på 384-408 dyr i Noreg. Det er tredje året på rad som det vert registrert ein nedgang i talet på familiegrupper av gaupe i Noreg. I 2011 vart det utvikla ein modell for å kunne gi prognosar for bestandsutviklinga kommande år. Dette verktøyet vil truleg gjere det lettare for dei regionale rovvilt-nemndene å setje riktige kvotar for hausting i framtida. Det vert arbeidd for at bestandsovervakinga av gaupe skal vere samordna med svenske naturstyresmakter i løpet 2012, slik at det frå 2013 og framover vil vere mogleg å utvikle samordna bestandsdata for felles bestandar.

Ved bruk av DNA frå prøver som er samla inn av mellom anna lokale elgjegerar og Statens naturoppsyn, kunne ein i 2011 identifisere 151 ulike individ av brunbjørn i Noreg. Av desse var talet på hannar 100, og talet på binner 51. I tråd med rovviltforliket frå 2011 vart det våren 2012 sett i verk uttak av nokre individ av bjørn i område som tidlegare år har hatt særleg store rovviltskadar på sau. Effekten av dette tiltaket vil ikkje vere målbart før seinhausten 2012. Det er estimert at 6 binner fekk ungar i 2011, og målet om 13 ynglingar pr. år er derfor ikkje nådd.

Vinteren 2011/2012 vart det registrert 28-32 ulvar med heilnorsk tilhald. I tillegg til desse hadde 28-32 ulvar tilhald i grenserevir delt mellom Sverige og Noreg. Det nasjonale bestandsmålet på 3 ynglingar vart nådd i 2010. Siste rapport viser at det også i 2011 var 3 ynglingar av ulv i Noreg, alle innanfor forvaltningsområdet for ynglande ulv. I 2012 vert det arbeidd vidare med å utvikle samarbeidet med svenske styresmakter om data og overvaking av bestandar. Det er utarbeidd ein felles strategi for korleis kvart land skal ta vare på dei individa som er særleg verdifulle for den genetisk utviklinga i ulvebestanden.

Kongjørna er vanleg i heile Noreg. Ny kartlegging viser førekomst av reir av kongjørn i ein del område der det tidlegare ikkje har vore kjent førekomst av kongjørn, samstundes som kongjørn no manglar i andre område der arten tidlegare var registrert. Det er sett i gang arbeid for å samle inn og setje saman eldre data om hekkingar av kongjørn, og status for arta i dei ulike territoria. Dette arbeidet blir slutført i 2012, med unntak for delar av vestlandsfylka som vil bli avslutta i 2013. Det er òg sett i gang eit nasjonalt overvåkingsprogram for kongjørn der utvalde lokalitetar får ei intensiv oppfølging.

4.6. *Dei mest truga naturtypene i skog skal ha status som utvalde naturtypar.*

Indikatorar:

- Talet på truga naturtypar i skog.
- Talet på utvalde naturtypar i skog.

I følge Norsk rødliste for naturtypar 2011 er det 6 naturtypar i skog som er kategoriserte som truga. Desse er kalklindeskog, kalkrik bøkeskog, lågurt kalkgranskog, kystgranskog, olivinskog og temperert kystfurusskog.

Det er vedteke to utvalde naturtypar i skog etter naturmangfaldlova, desse er hole eiker og kalklindeskog.

4.7. *Dei mest truga artene i skog skal ha status som prioriterte arter.*

Indikator:

- Talet på prioriterte arter i skog.

Dei første åtte prioriterte artene etter naturmangfaldlova er fugleartene dverggås og svarthalespove, insektartene elvesandjeger, eremitt og klippeblåvenge og plantartene dragehovud, honningblom og raud skogfrue. Av desse lever eremitt og raud skogfrue i skog. Fleire arter knytte til skog er aktuelle som prioriterte arter og under vurdering.

4.8. *Eit representativt utval av naturtypene i skog skal vernast for kommande generasjonar.*

Indikator:

- Verna skog – areal produktiv skog og del av produktiv skog nasjonalt (inkl. årleg endring).

Pr. oktober 2012 er om lag 2,5 pst. av den produktive skogen verna som naturreservat eller nasjonalpark. Dette utgjer eit areal på ca. 1892 km².

Skog verna etter naturmangfaldlova omfattar i stor grad skog på låg bonitet, jf. tal frå landskogtakseringa. Middels bonitetar er representerte, mens område med høg bonitet utgjer i overkant av 1 pst. av det produktive skogarealet i verneområda. Totalt består om lag 50 pst. av dei verna skogområda av lauvskog på låg bonitet. I naturreservata finn vi ei overvekt av furuskog. Her finn vi 30 pst. furuskog og 20 pst. lauvskog, begge av låg bonitet. Granskog og skog der gran er det viktige treslaget dominerer på middels og høg bonitet, både i nasjonalparkar og naturreservat.

4.9. Verneverdiane i verneområda skal oppretthaldast/gjenopprettast

Indikator:

- Talet på og del av verneområde i skog der verneverdiane er truga.

Kartlegginga som Direktoratet for naturforvaltning gjennomførte i 2008-2010 viste at verneverdiane var truga i 35-40 pst. av verneområda.

4.10. Ved innførsel og utsetjing av framande organismar skal vesentlege uheldige følgjer for naturmangfaldet unngåast. For dei mest skadelege framande organismane som allereie er sette ut i norsk natur skal tiltak for å nedkjempe desse vere sette i gang eller gjennomført.

Indikatorar:

- Areal, totalt og årleg endring, med utplanta framande treslag og utanlandske treslag brukt til skogbruksformål.
- Areal med spreining av framande treslag og utanlandske treslag brukt til skogbruksformål
- Talet på nedkjempinger/utryddingstiltak fordelt pr. art nasjonalt, regionalt og lokalt.

Tal frå Statistisk sentralbyrå viser at det i 2010 vart gitt stønad frå skogfond til utplanting av 1850 daa med utanlandske treslag. Om lag same areal vart planta til med utanlandske treslag i 2008 og 2009.

Av dei 1170 reproduserande framande artene i Noreg som vart risikovurderte i den nye svarte-

lista for framande arter frå juni 2012, er 321 arter oppgitt med skog som hovudhabitat. 108 av desse er på svartelista. Det er no søknadsplikt for framtidig utplanting av sitkagran, som er eit døme på ein framand art i skog.

Ein stor del av tiltaka mot framande organismar i skog skjer i verneområda. I regi av Statens naturoppsyn blir det årleg gjennomført skjøtsels-tiltak mot framande organismar, blant anna platanlønn, sitkagran, bergfuru, buskfuru, rynkerose, kjempespringfrø og fleire andre forvilla hageplanter. Gran blir òg fjerna i verneområde der den ikkje naturleg høyrer heime og trugar verneformålet. Det er gjennomført jakttid heile året på mink, mårhund, bisamrotte og villsvin.

Det er førebels ikkje utvikla eigne nasjonale handlingsplanar mot framande arter som hovudsakeleg er knytte til skog.

Forskrift om utsetjing av utanlandske treslag tredde i kraft 1. juli 2012. Føremålet med forskrifta er å unngå at utsetjingar av utanlandske treslag kan føre til uheldige følgjer for naturmangfaldet.

4.11. Utsetjing av genmodifiserte organismar skal ikkje føre til skade på naturmangfaldet, jf. genteknologilova.

Indikator:

- Se resultatområde 6.

Det er ikkje påvist genmodifiserte organismar (GMO) i skog.

15 Resultatområde 5 Storslått fjellandskap

Noreg har unik natur- og kulturhistorie i fjellområda. For mange er noko av det viktigaste ved fjellet at ein kan oppleve stille og ro i tilnærma urørt natur og villmark, og sjå planter og dyr som er sjeldne eller ikkje finst i andre land i Europa. Gamal seterkultur, husdyr og blomstrande setervollar er òg viktige kjenneteikn ved norske fjellområde. I tillegg til fjordlandskapet, er det fjellet mange turistar kjem til Noreg for å oppleve.

Planter og dyr i fjellet er tilpassa ekstreme miljøtilhøve, og det skal lite til for å forstyrre den fine likevekta som er utvikla gjennom fleire tusen år. Dei krevjande miljøtilhøva har ført til at naturtypene i fjellet har få arter samanlikna med mange naturtypar i låglandet, men det er som oftast mange individ innanfor kvar art.

Fjellområda har vore utnytta av menneske i fleire tusen år, og mange fjellområde er svært rike på kulturminne. Støling, jakt, fangst og fiske og andre haustingsaktivitetar er dei viktigaste formene for tradisjonell bruk. Reiselivsnæringa sin bruk av natur- og kulturminneverdiar i fjellområda, den landbruksbaserte turismen og nordmenn si aukande interesse for friluftsliv og opplevingar i fjellheimen gir i dag den største verdiskapinga i mange fjellbygder og utmarks kommunar. Å finne balansen mellom bruk og vern er ei viktig utfordring.

Tilstand

Om lag 30 pst. av Fastlands-Noreg er fjell. Med fjell meiner ein her areal over og nord for skoggrensa. Elvar og vatn i fjellet er ikkje inkluderte i dette. I størstedelen av Noreg er det fjellbjørkeskogen som dannar skoggrensa. Fjellandskapet inkluderar også berg og grunnlendt mark, det arktiske tundralandskapet, og is- og brelandslapet som er særlig utbredt på Svalbard og Jan Mayen. Noreg har i overkant av 1600 brear.

Fjellet representerer ekstreme livstilhøve for alt levande. Faktorar som vind, is, snødekke, store temperatursprang, tørke og fukt i marka, verknad av frost og kalkinnhald i jord og stein påverkar planter og dyr. På grunn av dei ekstreme tilhøva er det mange spesialistar blant planter og dyr i fjel-

let. Til dømes har fleire sjeldne fjellplanter svært snevre tolegrensar for temperatur eller dei krev høgt kalkinnhald i jorda. For mange pattedyr og fuglar er tilgang på føde den viktigaste faktoren for å overleve. På grunn av dei spesielle tilpassingane til ekstreme miljøtilhøve er artene i fjellet svært sårbare når dei blir utsette for ytterlegare påverknader.

Vegetasjonen i fjellet er dominert av dvergbusker, gras- og starrarter, mosar og lav, og stort innslag av urter på kalkrik grunn. Tjukkeleik og fordeling av snøen avgjer plantene si fordeling frå avblåst rabbe til snøleie. I snøleia blir snøen ofte liggjande til ut i juli, og ny snø kjem allereie i september/oktober. Dei plantene som veks slike stader må vere raske og effektive for å rekke å blomstre og setje frø før snøen kjem. Døme på planter som veks i snøleie er musøyre, moselyng og polarvier. Dei plantene som veks på rabbane har liten eller inga skjerming frå snøen om vinteren, og må tole vind, enorme variasjonar i temperatur og ofte lite og tørr jord. Døme på slike planter er krekling, greplyng, rabbetust og fleire arter av mose og lav. Den hardføre og vakre blomen mogop, som slår ut i full blom mens det enno er skiføre i fjellet, trivst òg i slike område. Dei næringsrike og lett forvitrande bergartene i delar av Dovrefjell har resultert i svært rike plantesamfunn. Reinrosa er ei art som likar seg godt i slike område.

Insektfaunaen i fjellet er dominert av dei store insektgruppene tovenger, veps, biller og sommarfuglar. Typiske fjellfuglar er heilo, snøsporv, steinskvett og fjellrype. Ramnen er med sin karakteristiske lyd lett å oppdage.

Villreinen har gjennom utviklingshistoria tilpassa seg dei barske tilhøva i fjellet, særleg om vinteren. Pelsen er tjukk og svært tett, og sjølv mulen er hårkledd i motsetning til hos andre arter i hjortefamilien.

For 200-300 år sidan levde villreinen i fjellet i heile landet, og i Nord-Noreg var villreinen framleis talrik omkring 1800. Villrein i Skandinavia finst i dag berre i fjellet i Sør-Noreg som 23 meir eller mindre skilte grupper av individ. Noreg har som einaste land i Europa fjellområde med villrein. Lemen er den mest karakteristiske av norske

smågnagarar. Når det er såkalla lemenår (om lag kvart fjerde år), kan dette vesle brungule dyret setje sitt preg på heile vidda.

Av andre pattedyr er fjellrev og jerv viktige dyr i fjellet. Fjellreven er kritisk truga, og det er sett i gang ei rekkje tiltak for å sikre at fjellreven framleis skal kunne opplevast i norsk natur. Der det er villrein, finn vi òg ofte jerv.

I følgje naturindeksen for Noreg 2011 er tilstanden for naturmangfald i fjellet samla sett god med ein indeks på 0,67, men i enkelte sentrale fjellområde i Sør-Noreg er tilstanden dårlegare. Berre 4,2 prosent (158 arter) av dei truga artene lever i fjellet. Dette betyr ikkje nødvendigvis at den negative påverknaden på naturmangfaldet her er mindre enn i andre system, men heller at delen av arter knytt til fjellet er låg. Døme på truga arter i fjellet er plantene masimjelt, knuthørapp, aksvevrika og brannmyrklegg, og fugleartene dobbeltbekkasin og snøugle. Av pattedyra er jerv truga, i tillegg til fjellreven. Villreinen er ikkje ein truga art, men blir rekna som ein norsk ansvarsart som vi har eit spesielt ansvar for å ta vare på. Døme på truga naturtypar i fjellet er fuglefjell, jordpyramide og polarørken.

Om lag 75 prosent av areala i nasjonalparkane ligg i fjellområde. Dette vil auke litt når nasjonalparkplanen er gjennomført. I tillegg finn vi om lag 70 prosent av landskapsvernområda og litt over 20 prosent av naturreservata i fjellet. Med unntak av dverggås er det førebels ingen prioriterte arter eller utvalte naturtypar i fjellområda.

Vi finn ein stor del av den inngrepsfrie naturen i fjellområda. Det var ein nedgang i bortfallet av inngrepsfri natur frå perioden 1988-1994 og fram til og med perioden 1998-2003, mens det i siste måleperiode (2003-2008) har vore ein auke frå perioden før. Bortfallet av inngrepsfri natur i siste periode (2003-2008) var 1027 km².

Talet på fritidsbustader i snaufjell, og i og nær villreinområde er gode indikatorar på om kommunane og fylka har følgd opp nasjonal politikk på desse viktige arealpolitiske områda. Det var 32 400 fritidsbustader i snaufjellet i 2007. Talet på fritidsbustader innan 4 km frå villreinområde var 64 800 i 2007.

Det totale talet på snøskuterar har auka jamt frå om lag 53 500 i 2003 til nesten 69 000 ved utgangen av 2010. Talet på barmarkskøyretøy (All Terrain Vehicles – ATV) har òg auka kraftig, frå 295 nyregistrerte køyretøy i 1995 til over 33 300 køyretøy pr. 31. desember 2010. Dette betyr at omfanget av motorferdsle i utmark har auka kraftig.

Talet på dispensasjonar gitt i medhald av motorferdselslova og den nasjonale forskrifta viser at det i 2011 vart behandla 14 389 søknader om dispensasjon for motorferdsel i utmark. Av desse vart 97 prosent godkjende, ein stor del av desse handla om motorferdsle i fjellet. I tillegg kjem dispensasjonar som er gitt for fleire år, slik at det i 2011 var 23 900 aktive dispensasjonar. For barmarkskøyring vart det totalt godkjent 2184 søknader i 2011.

Fjellområda er viktige område for friluftsliv for mange, både for fotturar om sommaren og/eller på ski om vinteren. Statistisk sentralbyrås levekårsundersøking for 2011 viser at i løpet av eit år er åtte av ti nordmenn på fottur i skogen eller på fjellet. 55 pst. har vore på ein lengre fottur i skogen eller på fjellet dei siste tolv månadene. Deltainga i fotturar i fjellet har auka betydeleg sidan 1970 og fram til i dag, frå 38 pst. deltaking i 1970, 47 pst. i 2001 til 56 pst. i 2011.

Svalbard har mykje villmark, men det er likevel mange spor etter menneske i naturen. Restar etter tidlegare forskning, fangst, gruvedrift og ekspedisjonar finst mange stader. Det meste av Svalbard er likevel utan tyngre tekniske naturinngrep. Ca. 98 pst. av landområda kan kallast villmark utan større tekniske inngrep. Plante- og dyrelivet på land er i dag lite påverka av inngrep og arealbruk. 65 pst. av landområda på Svalbard er verna som naturreservat og nasjonalparkar, og omfattar eit representativt tverrsnitt av naturmangfaldet på øygruppa. Forvaltninga av desse verneområda er svært viktig for miljøtilstanden i fjell- og tundraområda på Svalbard.

Påverknader

Endra arealbruk er vurdert som den viktigaste påverknaden på naturen i fjellet. Sjølv om få menneske bur fast i fjellområda, er ei rekkje av desse områda sterkt prega av og forma av mennesket. Husdyrbeite i fjellet og fjellbjørkeskogen er ein gammal aktivitet i fjellområda, som etter kvart utvikla seg til å bli ein viktig del av jordbruket gjennom etablering av setrar i fjell og fjellnære strøk. Frå om lag 50 000 setrar som var i drift i 1850, var vi nede i 1237 setrar i 2008 som i avgrensa grad utnytta utmarka. Mange kulturpåverka naturtypar knytte til seterbruk i fjellet i tidlegare tider er derfor i sterk tilbakegang. Sjølv om seterdrifta er kraftig redusert, er det framleis omfattande husdyrbeiting i fjellområda våre. Moderat beite har ein positiv effekt for mange arter. Dei økologiske effektane av beite varierer sterkt avhengig av type beitedyr og mengda av

dei. Utrekningar frå Hardangervidda viser at enkelte område har beitegrunnlag for meir sau, mens det i Setesdalsheiane er område med meir sau enn det er beitegrunnlag for. Delar av Finnmark er i dag vurdert som overbeita, og på Finnmarksvidda, som er viktig vinterbeite for tamrein, er lavdekket blitt betydeleg redusert. Reduksjon i hogst og slått, og endring i husdyrbeite i områda langs skoggrensa har ført til gjengroing, og på sikt vil desse områda utvikle seg til skogsmark dominert av fjellbjørk, vier og andre vedaktige planter.

Ein reknar med at truslane mot naturmangfaldet i fjellet er aukande. Gjennom dei siste tiåra har fjellområda vore utsette for fleire store fysiske inngrep slik som vasskraftutbyggingar som gir store fysiske inngrep utanom sjølve vassdraget i form av blant anna vegar og neddemming av areal. Av dei meir enn 1000 kvadratkilometer inngrepfri natur som gjekk tapt i perioden 2003-2008 var det energisektoren som sto for det største bortfallet, blant anna gjennom utbygging av småkraftverk, vindkraft og kraftleidningar.

Bygging av vegar og kraftlinjer fører til fragmentering av område og påverkar trekkmonsteret til villrein og truleg òg andre dyr som trekkjer over større område. Hyttebygging skjer som oftast i randsonene av fjellet, men gir òg ringverknader oppover i fjellet. Det er eit generelt press for utbygging inn mot fleire verneområde, og randsoneproblematikken har høg prioritet i kommuneplanlegging og regional planlegging. Den tradisjonelle bruken og stølsdrifta går framleis tilbake, og tregrensa er flytt høgare opp mange stader.

Aukande motorferdsle er i ferd med å redusere kvaliteten på mange fjellområde som tur- og turistobjekt, både innanfor og utanfor verneområda. Undersøkingar viser at for mange, ikkje minst utanlandske turistar, er stille noko av det som er oppfatta som unikt ved den norske fjellheimen. Motorferdsle har òg negative effektar på dyre- og plantelivet. I sårbare område med liten tilvekst gjer barmarkskøyning stor skade. Sår i terrenget brukar lang tid på å lækjast, nokre gror aldri til. For planter og annen vegetasjon er skadane langt mindre for snøskuter enn for barmarkskøyning. Men også køyring på vinterføre kan gi mekaniske skadar på dvergbjørk og vier i lynghei og dvergbjørkhei som resultat av den direkte kontakten mellom skuter og buskene. Køyring med snøskuter på mark som ikkje er snødekt gir stor skade på vegetasjonen og øvre jordlag. Snøskuterens store fart og evne til å komme fram over alt aukar stressbelastninga på dyrelivet, og opnar for tilgjenge til tidlegare uforstyrta

område. Forstyrningar gir dyra mindre beitetid, noko som igjen kan føre til mindre tid for inntak av mat. Dette gjeld blant anna for villrein, kongeørn og andre rovfuglar. Hekkande rovfuglar kan oppleve mislykka hekkingar på grunn av auka bruk av snøskuter.

Klimaendringar vil blant anna gi mildare klima og lengre vekstsesong. Dette vil ha store konsekvensar for dei artene som er tilpassa fjellmiljøet, og resultere i betydelege endringar i samansetjinga av arter. Endra miljø for enkelte nøkkelarter kan føre til endringar i næringsnett. Eit døme på dette er smågnagarar som tidlegare hadde toppar med 3-5 års mellomrom i nordleg del av Skandinavia. Dei siste tiåra har smågnagar-syklusane vore betydeleg svakare med mindre toppar og lengre tid mellom toppane. Klimaendringane aukar òg prosessen med gjengroing.

Fjellområde med reisetid inntil 3-4 timar frå dei større byane har hatt ein sterk vekst i talet på fritidsbustader dei seinare åra. Fleire stader er det konflikt og vanskelege avvegingar mellom natur- og friluftssinteresser og utbyggingsinteresser. På Svalbard er ferdslen knytt til turisme, friluftsliv og forskning aukande. I vårmånadene er ferdsla med snøskuter stor i mange område på det sentrale Spitsbergen. Motorisert ferdsla på land kan føre til støy, køyrespor frå ulovleg køyring på barmark og lokal luftforureining. Motorferdsle fører òg til at høvet til å drive tradisjonelt friluftsliv utan forstyrningar er redusert rundt busetjingane i periodar av året. Det er foreløpig ikkje dokumentert negative endringar i bestandane av rein, rev eller gjæser i dei områda der snøskutertrafikk og anna ferdsla har auka mest.

Politikk for å nå dei nasjonale måla

Nye nasjonalparkar og andre verneområde

Gjennomføringa av nasjonalparkplanen og dei fylkesvise verneplanane er på det næraste slutført. Pr. september 2012 gjenstår fire verneplanar i nasjonalparkplanen og ein fylkesvis verneplan. Arbeidet med marin verneplan og skogvern held fram i samsvar med gjeldande planar.

Norsk institutt for naturforskning (NINA), har i sin *NINA rapport 535 Naturfaglig evaluering av norske verneområder* peika på manglar ved vernet i dag dersom ein skal nå både dei nasjonale måla og dei internasjonale måla. Noreg har forplikta seg til gjennom mellom anna Konvensjonen om biologisk mangfald. Evalueringa peikar mellom anna på at eksisterande verneområde i liten grad dekkjer naturtypar i lågareliggjande område og i dei kystnære områda i Sør-Noreg.

Det blir no utarbeidd ein strategi for å avklare kva slag naturtypar som bør sikrast gjennom områdevern i medhald av naturmangfaldlova, eller gjennom bruk av andre verkemiddel i naturmangfaldlova. Oppfølginga av strategien kan gjere det aktuelt å starte nye verneprosessar.

Det kan òg vere aktuelt å gjere utgreiingar som følgje av lokale initiativ til nye verneområde frå mellom anna kommunar og organisasjonar. Føresetnaden for at slike forslag skal kunne følgjast opp, er mellom anna at dei inneheld naturtypar som er underrepresenterte blant eksisterande verneområde, og at naturverdiane i områda oppfyller vilkåra for områdevern i naturmangfaldlova. To av områda det blir arbeidd med er Dåapma på Fosen og Lofotodden i Nordland. Det kan komme fleire slike initiativ.

Det kan òg vere aktuelt å revidere eksisterande verneområde, anten ved endring av vernekategori eller grense- og forskriftsendringar. Som følgje av at naturmangfaldlova ikkje stiller krav om statsgrunn i nasjonalparkar slik som den tidlegare naturvernlova gjorde, har det komme fleire lokale initiativ til å endre vernekategori frå landskapsvernområde til nasjonalpark. Døme på dette er Trollheimen landskapsvernområde i Møre og Romsdal, Ormø-Færder landskapsvernområde i Vestfold, Jomfruland-Stråholmen i Telemark og Oksøy-Ryvingen i Vest-Agder.

Sikring av verneverdiane i nasjonalparkane

Når heile nasjonalparkplanen er gjennomført, vil om lag 27 pst. av fjellområda vere verna gjennom naturmangfaldlova. På denne måten har vi sikra juvelane og noko av den mest storslåtte naturen i Noreg, og vi oppfyller dei globale måla for vern av fjell. Dei verna områda representerer store ressursar og mangfaldige høve til opplevingar, samtidig som dei er sårbare og spesielle. Føremålet med vernet har nettopp vore å sikre naturverdier for å bevare områda sin funksjon som leveområde for planter og dyr, og som område for opplevingar for menneske. Framover blir det auka fokus på å ta vare på verneverdiane i verneområda. Å ta vare på verneverdiane er ein føresetnad både for å bevare dei sårbare økosystema i fjellet, for framtidige opplevingar og for verdiskaping i fjellbygdene no og i framtida. Alle verneområde skal, der det er naudsynt, ha skjøtsels- og forvaltningsplanar. Slike planar gir konkrete forvaltnings- eller bevaringsmål for området, retningslinjer om bruk, informasjon, skjøtsel, og eventuell tilrettelegging. På den måten medverkar forvaltningsplanane til å oppretthalde og fremje naturverdiane i verneom-

råda. Fjellområda er ofte populære turområde. For å ta vare på fjellnaturen blir det i enkelte område opparbeidd stigar for å kanalisere trafikken vekk frå sårbare område. Formidling av informasjon er eit anna viktig verkemiddel for å sikre naturverdiane.

Arealplanlegging i fjellet

Plan- og bygningslova er det viktigaste verktøyet for arealplanlegging i fjellområda, og denne lova er òg viktig for styring av bruk av randsonene til verneområda. Ny plan- og bygningslov gjer det mogleg å innføre omsynssoner i randsonene til nasjonalparkar og landskapsvernområde, blant anna for å hindre øydelegging av verneverdiane. Det kan òg bli gitt retningslinjer om avgrensing av verksemd og særlege omsyn samtidig med fastsetjing eller revisjon av verneforskrift eller forvaltningsplan. I mange fjellområde er det laga regionale planar der hovudtrekka i arealbruken blir avklart på tvers av kommunegrensene.

Fritidsbustadene skal lokalisert og utformast med vekt på omsyn til allment friluftsliv, landskap, estetikk og naturmangfald. Landskaps- og stadanalysar må brukast for å ta vare på kvaliteten ved områda under planlegging av nye bustader. Det er viktig at kommunane gjennomfører grundige landskapsanalysar. Alle nye hytteområde i fjellet bør vurderast særleg grundig i høve til eksponering i landskapet, ha god tilpassing til terrenget og medføre minst mogleg inngrep. Dei bør vere så lite synlege som mogleg, for å redusere fjernverknaden. Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren har utarbeidd ein rettleiar for metode i landskapsanalyse, som no er under utprøving i fleire kommunar. I Nasjonale forventningar til regional og kommunal planlegging er det ei forventning at omsynet til landskap, naturmangfald, ressursbruk, energibehov og estetikk blir vektlagt når det blir lagt til rette for utbygging av fritidshus.

Ved planlegging av nye hytteområde i fjellet må det i tillegg til landskapsanalysar gjerast grundige vurderingar av konsekvensar for friluftslivet. Slike analysar og vurderingar vil i nokre tilfelle vise at utbygging ikkje er tilrådeleg. Det er viktig at kommunane følgjer dei statlege føresegnene og retningslinjene som gjeld for utforming og plassering av hytter i fjellområda, og at fylkeskommunane og fylkesmennene følgjer opp kommunane, slik at viktige friluftsområde ikkje blir bygde ned. Samstundes må ein leggje til rette for best mogleg samspel mellom fritidsbustader, reiselivsområde og friluftslivet, knytt til m.a. opparbeiding og drift

av løyper og stigar, parkering m.v. Mindre fjellområde må ikkje byggjast ned med hytter i ei slik grad at verdien deira for friluftsliv og særpreg og karakter forsvinn. I område der det blir planlagt nye fritidsbustader, må det leggjast vekt på å sikre samanhengande grønne samband. Fjellområda skal òg i framtida gi rom for det enkle, tradisjonelle friluftslivet der stille og ro er ein viktig føresetnad. Samtidig skal meir moderne friluftaktivitetar som til dømes kiting, terrengsykling, alpint og elvepadling kunne finne stad utan at natur- og kulturhistoriske verdiar blir øydelagde, jf. resultat-område 8 Aktivt friluftsliv.

Verdiskapingsprogrammet *Naturarven som verdiskapar* er eit utviklingsprogram med mål om at verneområda og andre verdifulle naturområde skal vere ein viktig ressurs i samfunnsutviklinga. Samtidig skal områda forvaltast slik at mangfaldet i naturen blir teke vare på. Programmet går føre seg i perioden 2009-2013 og har 15 prosjekt fordelte over heile landet. Gjennom programmet ønskjer ein å utvikle og spreie kunnskap om samanhengen mellom naturarven, naturvern og sosial, kulturell og økonomisk utvikling.

Lokal forvaltning av verneområde

Etablering av den nye modellen for lokal forvaltning av nasjonalparkane og dei store verneområda er i slutfasen. Dei fleste verneområdestyra er no etablerte, og dei fleste nasjonalparkforvaltarane vil etter planen vere tilsette i løpet av 2012. Verneområdestyra har representantar frå kommunar, fylkesting og frå Sametinget i område med samiske interesser. God kunnskap skal ligge til grunn for forvaltninga, og det skal utviklast faglege fellesskap gjennom oppbygging av lokale/regionale forvaltningsknutepunkt, i hovudsak knytte til nasjonalparksenter eller andre typar av naturinformasjonssenter. På denne måten blir nasjonalparksentra lokale kunnskapsbasar for forvaltning av verneområda, og lokale/regionale faglege fellesskap der kunnskapen til nasjonalparkforvaltaren om forvaltning av verneområda blir kombinert med fagpersonar som har kunnskap om naturrettleiing, guiding og naturbasert reiseliv.

Statens naturoppsyn spelar ei viktig rolle i arbeidet med å ta vare på naturverdiane i fjellet, driv mellom anna utstrekt naturrettleiing i fjellområda, og fører oppsyn med at føresegnene i ei rekkje miljølover blir etterlevde. Statens naturoppsyn er framleis under utvikling.

Sikring av inngrepsfrie område

Dei attverande naturområda i Noreg utan tyngre tekniske inngrep finst i stor grad i fjellet. Det er eit delmål at slike attverande inngrepsfrie naturområde skal takast vare på. Der det er mogleg, er det òg eit delmål å restaurere område med «gamle» tekniske inngrep. Einskilde inngrep vil kvar for seg ofte ikkje påverke fjellnaturen i vesentleg grad. Men samla effekt av fleire mindre inngrep fører til ei gradvis fragmentering og påverknad av den sårbare fjellnaturen og naturverdiane her. Å unngå irreversible inngrep i desse områda handlar om å sikre den viktigaste kapitalen for ei naturbasert turistnæring.

I Nasjonale forventningar til regional og kommunal planlegging er det ei forventning at omsynet til inngrepsfrie naturområde utan tyngre tekniske inngrep (INON-område) blir lagt vekt på i planlegginga.

Energiltak er ein viktig årsak til reduksjon av inngrepsfrie naturområde. For å møte denne utfordringa er det blant anna utarbeidd *Retningslinjer for små vannkraftverk* (Olje- og energidepartementet 2007) og *Retningslinjer for planlegging og lokalisering av vindkraftanlegg* (Miljøverndepartementet/Olje- og energidepartementet 2007) om blant anna forholdet til inngrepsfrie naturområde i saksbehandlinga for små vasskraftverk og vindkraftanlegg.

Sikring av villreinen

Det er i Nasjonale forventningar til regional og kommunal planlegging venta at aktuelle fylkeskommunar utarbeider og vedtek regionale villreinplanar innan 2013. Planane vil avklare hovudtrekka i arealbruken, og drøfte høve til lokal verdiskaping og utvikling. Planane vil òg gi grunnlag for å utpeike ti nasjonale villreinområde. Åtte av desse vil utgjere to europeiske villreinregionar. Dei regionale planane vil bli lagt til grunn for vidare regional og kommunal planlegging.

For villreinen, som Noreg har eit særleg ansvar for å ta vare på, er større samanhengande og lite forstyrre område ein føresetnad for å overleve. Verneområda i fjellet dekkjer berre delar av leveområdet til villreinen, og kommunal og regional planlegging er eit svært viktig verktøy for betre forvaltning av villreinen. Fylkeskommunane har fått i oppdrag innan 2012 å utarbeide regionale planar for å fastsetje grensa for nasjonale villreinområde i Sør-Noreg. Planane skal balansere bruk og vern, og sikre ei langsiktig og heilskapeleg planlegging på tvers av kommunegrensar. Pla-

nane skal følgjast opp gjennom årlege regionale handlingsplanar, og vil gi føringar både for sektorstyresmakter og den kommunale planlegginga. For dei andre fjellområda kan også regionale planar nyttast for å sikre ei heilskapleg forvaltning av fjellområde.

Rovviltforvaltning

Jerven finn vi hovudsakeleg i fjellområda langs riksgrensa mot Sverige og Finland, frå Sør-Trøndelag og nordover. Det finst òg ein mindre bestand i sentrale fjellstrøk lengre sør i Noreg. Bestandsmålet for jerv er 39 årlige ynglingar i året. Førebelse tal viser at det var 69 ynglingar av jerv i Noreg i 2012. Dette er ein auke på 11 ynglingar i høve til 2011. Rovviltforvaltninga vil i tråd med forliket frå 2011 føre vidare arbeidet med å halde bestandane så nær det fastsette bestandsmålet som mogleg. Lisensfelling er hovudverkemiddelet i bestandsreguleringa av jerv, men i enkelte område har ikkje lisensfellinga gitt tilfredsstillande resultat. I dei siste åra har miljøstyresmaktene gjennomført ekstraordinære uttak av jerv etter at lisensfellingsperioden er slutt. I 2011 vart 9 av dei 58 registrerte ynglingane tekne ut gjennom slike ekstraordinære uttak.

Motorferdsle i fjellet – fråvær av støy

Det er viktig å skjerme viktige friluftsområde mot støy frå køyretøy på bakken, vatnet, småfly og helikopter gjennom oppfølging og handheving av føresegnene i motorferdslelova og forskrift om bruk av vasskuter og liknande. Utviklinga i talet på dispensasjonar og i talet på køyretøy gir god grunn til å gi barmarkskøyninga større merksemd framover. Det er spesielt viktig å skjerme fjellheimen og dei sårbare områda nord i Noreg mot terengskadar som følgje av bruk av barmarkskjøretøy. Utviklinga i ulovleg køyning og dei store konsekvensane den fører med seg viser at det er viktig at regelverket blir handheva. I fjellområda veks naturen langsamt og lyden ber langt. Der er det særskild viktig at ein rettar seg etter forbodet mot bruk av vasskuter.

Det er Regjeringas mål å regulere motorferdsle i utmark for å ta vare på naturmiljøet, fremje trivsel og sikre stille og ro i naturen.

På bakgrunn av ei tilråding frå Direktoratet for naturforvaltning i 2008 vedtok Miljøverndepartementet i 2009 enkelte endringar i motorferdslelova. Regjeringa vurderer om det er behov for fleire endringar i motorferdslelova.

I Nasjonale forventningar til regional og kommunal planlegging er det venta at kommunar med eit visst omfang av motorisert ferdsel i utmark tek dette opp som tema i planlegginga.

Finnmark er det einaste fylket med opne løyper for motorferdsel på barmark. Ein rapport frå barmarksprosjektet i Finnmark med tilrådingar for å avgrense barmarkskøyning i Finnmark vart sendt Miljøverndepartementet frå Direktoratet for naturforvaltning 15. februar 2011. Regjeringa vurderer tilrådingane i prosjektet.

Den 1. juli tredde forskrift om bruk av vasskuter og liknande i kraft. Forskrifta fører vidare forbodet i småbåtlova og kommunane sitt høve til å gi dispensasjon. Forskrifta inneheld òg eit kart som viser område der kommunen ikkje har mynde til å gi dispensasjon. Når kommunen skal vurdere kor dei skal opne opp for bruk av vasskuter, må dei vurdere risiko for skade på miljø, mellom anna ulempe i form av støy, og risiko for tryggleiken. Departementet arbeider med å utvide kartet til også å gjelde innsjøar og vassdrag.

Nye friluftformer i verneområda

I samband med behandlinga av endringar i friluftlova i Innst. 400 L (2010–2011) vedtok Stortinget 15.06.2011 følgjande oppmoding til Regjeringa:

«Stortinget ber regjeringen i forbindelse med statsbudsjettet for 2013 foreta en gjennomgang av friluftloven og andre tilstøtende lover og regelverk med formål å fjerne restriksjoner mot nye friluftformer i norsk natur og åpne naturen for nye brukergrupper innenfor økologisk bærekraftige rammer.»

Regjeringa viser til at friluftlova er fundamentet for å utøve friluftsliv i Noreg, og gir allmenta omfattande rettar til å gå, sykle, gå på ski osv. i norsk natur. Friluftlova gjeld òg nye aktivitetar som kiting, brettsegling, terrengsykling m.v. Friluftlova gir i seg sjølv svært få restriksjonar på å utøve friluftsliv. Dei få avgrensingane lova set er først og fremst av omsyn til grunneigarar og til andre brukarar. Til dømes er det avgrensingar i høvet til ferdsel i innmark, og reglar for minsteavstand ved telting. Lova gir vidare eit avgrensa mynde til å fastsetje lokale kommunale forskrifter som innskrenkar ferdsleretten. Det er ikkje gitt mange slike forskrifter, og dei er i hovudsak fastsette av omsyn til andre brukarar. Til dømes finst det avgrensingar på ferdsle med hest i delar av Osloomarka av omsyn til ferdsle til fots og på

ski. På visse badestrender er det fastsett reglar for bruk av seglbrett m.v. innanfor badebøyane, og det finst forbod mot sykling i preparerte skiløyper.

Det finst i nokre tilfelle vektige samfunnsom-syn som tilseier at retten til fri ferdsel må vike i visse område. Friluftsløva fastset derfor at ferdsleretten må vike for restriksjonar som følgjer av anna lovverk.

Døme på slike innskrenkingar i ferdsleretten kan ein finne i tilknytning til drikkevasskjelder, i visse militære område, i hamneområde og i visse farleier, rundt oppdrettsanlegg, rundt petrole-umsinstallasjonar, ved enkelte kulturminne, osv. Det er òg enkelte stader forbode med ferdsle på islagte vatn, heimla i lokale politivedtekte. Når det gjeld restriksjonar som utrykkeleg retter seg mot nye friluftformer er det av omsyn til trygg-leiken fastsett eit særskilt forbod mot fallskjem-hopping i Trollveggen. Det finst òg eksempel på at politiet har lagt ned forbod mot laussnøkøy-ring på ski i område som er særleg utsette for ras. Det er vidare vanleg med forbod mot dyk-king og bruk av seglbrett i hamneområde og skipsfarleier.

I ein del område verna etter naturmangfald-lova er det av omsyn til naturverdiane lagt avgren-singar på ferdsle. Til dømes er forbod mot å stige i land på holmar og skjer ganske vanleg i hekketida i sjøfuglreservat. I nokre verneområde er det òg restriksjonar som retter seg spesielt mot nye ferdsleformer. I nasjonalparkane Rondane, Dovre og Hallingskarvet er det til dømes avgrensingar på kiting vinterstid av omsyn til sårbare villrein-stammer. I enkelte verneområde er det òg sær-skilte forbod mot vassport som surfing, seglbrett etc. for å hindre unødvendig forstyrring av sårbart fugleliv. I ein del verneområde er det dessutan restriksjonar på sykling og bruk av hest for å min-ske terrengslitasje på verdifull natur og konflikt med andre friluftaktivitetar.

Ferdslerestriksjonane som gjeld i enkelte ver-neområde har skapt debatt, og på bakgrunn av oppmodingsvedtaket frå Stortinget har Miljøvern-departementet gått nærare gjennom restriksjo-nane på nye friluftformer i verneområda. Sikte-målet har vore å kartleggje kva kunnskap ein har om ulike ferdselsformer sin påverknad på verne-verdiane, og om det er behov for meir kunnskap før ein eventuelt kan vurdere endringar i restri-kjonsnivå.

Gjennomgangen viser at restriksjonane i ver-neområda i all hovudsak er godt grunngitte, men at det kan vere behov for å innhente ytterlegare kunnskap knytt til visse område og ferdselsformer

for å kunne vurdere restriksjonsnivået nærare. Slik kunnskapsinnhenting vil kunne dreie seg om både litteraturstudiar og feltstudiar. Feltstudiar bør normalt gå over fleire sesongar. Det er alle-reie sett i verk og ferdigstilt ein litteraturstudie knytt til fuglefredingsområda på Jærstrendene og Lista som bl.a. kartlegg kunnskap om vassport og påverknad på sjøfugl.

Departementet vil òg vurdere å sjå på tiltak for betre skilting som gjer tydeleg og grunngir dei aktuelle ferdselsforboda i verneområda, og som kan rettleie utøvarar av friluftsliv.

Prioriterte arter og utvalde naturtypar

Arbeidet med å peike ut prioriterte arter og utvalde naturtypar vil halde fram i 2013. I dette arbeidet kan òg arter og naturtypar knytte til fjel-let bli vurderte. Mellom anna er fjellrev ein kandi-dat til å bli prioritert art. Ein vil òg følgje opp dei artene som er blitt prioriterte og dei naturtypane som er blitt utvalde, inkludert dei handlingspla-nane som er utarbeidde. I Nasjonale forventnin-gar til regional og kommunal planlegging ligg ei forventning om at dei alminnelege føresegnene i naturmangfaldlova om berekraftig bruk blir lagde til grunn for planlegging som påverkar naturmangfald. Førekomstar av utvalde naturty-par og økologiske funksjonsområde for prioriterte arter skal innarbeidast i planlegging på land, og for utvalde naturtypar òg i sjø.

Sikring av villmarksnaturen på Svalbard

Villmarksnaturen på Svalbard er i utgangspunktet godt verna gjennom verneområde som dekkjer 65 pst. av landarealet, eit utstrekt vern av arter og eit generelt strengt miljøregelverk som omfattar all lokal aktivitet som kan påverke villmarkspreget og naturmangfaldet. På Svalbard blir det no arbeidd med forvaltningsplanar for verneområda. Det er utarbeidd forvaltningsplanar for Hopen og Bjørnøya naturreservat. Desse reservata dekkjer til saman 6.168 km² land- og sjøareal, og det ligg dermed føre forvaltningsplanar for ca. 5 pst. av samla areal i verneområda. Sysselmannen utarbei-der eit forslag til forvaltningsplan for naturreser-vata på Aust-Svalbard som skal høyrast våren 2012. Når denne planen er fastsett vil det bli utar-beidd forvaltningsplanar for nasjonalparkane som skal sikre at ferdsle og annan aktivitet skjer i sam-svar med verneformålet.

Sysselmannen på Svalbard skal òg vurdere og eventuelt setje i verk tiltak for betre å leggje til rette for ikkje-motorisert friluftsliv og turisme på

Svalbard. Forholdet til snøskutertrafikken vil vere det sentrale.

Ei meir nøyaktig kartlegging av inngrepsfrie naturområde på Svalbard i samsvar med den INON-klassifikasjonen som er nytta på fastlandet er utarbeidd av Direktoratet for naturforvaltning, og den konkrete kartlegginga vil starte i 2012. Dette vil gi eit betre grunnlag for å måle endringar i inngrepsstatus.

Det finst inga detaljert vegetasjonskartlegging på Svalbard eller systematisk overvaking av effektar av ferdsel på vegetasjon. Norsk Polarinstittutt har avtaler med ulike forskings- og utgreiingsinstitusjonar om etablering av overvaking i markvegetasjonen på Svalbard. Dette skjer i regi av Miljøovervakingssystemet for Svalbard og Jan Mayen (MOSJ), og vil òg omfatte effektar av ferdsel.

Statusrapportering på nasjonale mål i 2012

5.1. Utryddinga av truga arter i fjellet skal vere stansa, og status for arter i nedgang skal vere betra innan 2020.

Indikator:

- Talet på truga arter knytt til fjellet.

I følgje Norsk Røddliste for arter 2010 er 147 arter i arktisk og alpine område truga.

5.2. Mangfaldet av naturtypar i fjellet skal takast vare på eller gjenopprettast innanfor sitt naturlege utbreiingsområde, og slik at alle arter førekjem i levedyktige bestandar. Det genetiske mangfaldet og viktige økologiske funksjonar og tenester skal takast vare på.

Indikatorar:

- Utvikling i areal av inngrepsfrie naturområde (INON).
- Utvikling i areal i rehabiliterte INON-område.
- Talet på dispensasjonar som er gitt og utvikling i talet på dispensasjonar under motorferdsellova.

Dei siste hundre åra er dei villmarksprega naturområda i Noreg (område 5 kilometer eller meir unna tyngre tekniske inngrep) reduserte frå omkring halvparten av landarealet til i underkant av 12 pst. i 2008, og i Sør-Noreg var det berre att 5 pst. i 2008.

I perioden 2003-2008 stod utbygging i vassdrags- og energisektoren for om lag 40 pst. av bortfallet av inngrepsfrie naturområde, ein god del av dette i fjellområda. Med dei venta investe-

ringane i energisektoren vil presset på INON-areal i fjellområda auke markant, særleg knytt til utbygging av vindkraft og kraftlinjer i sentralnettet.

Det er i 2012 sett i gang arbeid for å førebu ei ny oppdatering av INON for ferdigstilling i løpet av 2013. Vi har nokre få døme på tilbakeføring av utbygde fjellområde til inngrepsfrie naturområde, mellom anna knytt til omlegging av større kraftlinjer. Omfanget av slike endringar, og endringane i fjellområda, vil gå fram av oppdateringa av INON i 2013.

Talet på dispensasjonar gitt i medhald av motorferdsellova og den nasjonale forskrifta er tilgjengeleg som KOSTRA-rapportering. I 2011 vart det behandla 14 389 søknader om dispensasjon for motorferdsel i utmark. Av desse vart om lag 13 900 (97 pst.) godkjende. For å få eit samla bilete må det òg reknast med dispensasjonar som er gitt for fleire år. I overkant av 10 000 tidlegare gitte dispensasjonar var framleis gyldige i 2011, dvs. at det var om lag 23 900 aktive dispensasjonar i 2011. Samla tal gyldige dispensasjonar gjekk ned med omkring 1350 frå året før. For barmarkskøyning vart det totalt godkjent 2184 søknader i 2011. Dette er 274 fleire enn året før, noko som inneber ein auke på om lag 14 prosent. Det er 5 kommunar som står for 1571 av dispensasjonane.

5.3. Alle bestandar som blir hausta av planter og dyr i fjellet skal vere forvalta økosystembasert og hausta berekraftig slik at artene opptre i levedyktige bestandar innanfor sitt naturlege utbreiingsområde innan 2020.

Indikator:

- Bestandstatus for arter som har blir hausta eller utnytta på annan måte

Hausting av planter i fjellet skjer primært gjennom beiting. Beiting er i hovudsak òg tillete i verneområde, og er ikkje vurdert som ein trussel mot naturmangfaldet i fjellet.

Hausting av hjortevilt i fjellet er godt regulert ved at hjorteviltet er forvalta på grunnlag av kvotar.

5.4. Villreinen skal sikrast i livskraftige bestandar i sine naturlege utbreiingsområde i Sør-Noreg.

Indikatorar:

- Status for arbeidet med dei regionale planane for villreinfjella.
- Areal som inngår i nasjonale villreinområde og randsoner.

- Talet på kommunar som har innarbeidd nasjonale villreinområde og randsoner i kommuneplanen.
- Talet på dispensasjonar som er gitt innanfor nasjonalt villreinområde og randsoner.
- Del av villreinen sitt leveområde som er verna etter naturmangfaldlova.

Den største satsinga for å nå målet er knytt til arbeidet med regionale planar for dei ti nasjonale villreinområda. På oppdrag frå Direktoratet for naturforvaltning har dei to villreinsentra på Hjerkinna og Skinnarbu, i samarbeid med NINA og særskilt oppnemnde prosjektgrupper, lagt ned eit stort arbeid med kartlegging og dokumentasjon av villreinen sine leveområde som grunnlag for dei regionale planane. Alle desse prosjekta er no fullførte og rapporterte. Det blir òg gjennomført brukarstyrte FoU-prosjekt med GPS-merking av villrein og kartlegging av friluftsliv og ferdsle innanfor dei fleste av desse områda. Snøhetta-prosjektet, som vart sett i verk etter Stortinget si behandling av eit Dok8-forslag knytt til Snøheimvegen og restaurering av Hjerkinna skytefelt i 2008, vil bli sluttført i 2012 og rapportert 1. kvartal 2013. Etter kommunevalet hausten 2011 er det i 1. kvartal 2012 gjennomført ny oppnemning og halde oppstartsamlingar for dei ni regionale villreinnemndene. Det blir lagt opp til vidaregåande kursing av dei einskilte nemndene i regi av Norsk Villreinsenter. Dei to villreinsentra legg ned eit stort arbeid med dokumentasjon, rådgiving og naturrettlegging i høve til andre aktørar og barn og unge. Det er òg utvikla publikumsattraksjonar som vil vere viktige bidrag til verdiskaping innanfor lokalt næringsliv i regionane der sentra ligg.

5.5. Det skal årleg vere 39 ynglingar av jerv.

Indikator:

- Talet på dokumenterte ynglingar av jerv.

I 2011 vart det registrert 58 ungekull av jerv i Noreg. Av desse vart 9 ungekull tekne ut av Statens Naturoppsyn ved uttak frå hi. Førebelse resultat frå 2012 syner at arta framleis har flest individ i Nord-Noreg. Dei seinare åra har talet på dyr auka i skogsområde lenger sør. Det vert arbeidd for at bestandsovervakinga av jerv skal vere samordna med svenske naturstyresmakter i løpet 2012, slik at det frå 2013 og framover vil vere mogleg å utvikle samordna bestandsdata for felles bestandar.

5.6. Dei mest truga naturtypene i fjellet skal ha status som utvalde naturtypar.

Indikator:

- Talet på utvalde naturtypar knytt til fjell.

I følge Norsk rødliste for naturtypar 2011 er sju naturtypar knytte til fjell truga. Dette gjeld naturtypene fuglefjell, grotte, ravedal, open grunnlendt kalkmark i boreonemoral sone, avblåst normal arktisk steppe, varm kjelde og jordpyramide.

5.7. Dei mest truga artene i fjellet skal ha status som prioriterte arter.

Indikator:

- Talet på prioriterte arter knytt til fjell.

Av dei første åtte prioriterte artene som vart vedteke etter naturmangfaldlova i juni 2011 er det dverggsåsa som er knytt til fjellet. I tillegg blir fjellrev vurdert som prioritert art.

5.8 Eit representativt utval av naturtypene i fjellet skal vernast for kommande generasjonar.

Indikator:

- Areal og del av verneareal (inkl. årleg endring) fordelt på naturtypar i fjellet.

Den naturfaglege evalueringa av norske verneområde frå 2010 viste at 27 pst. av fjellarealet i Noreg var verna. I 2011 og 2012 vart ytterlegare 2 562 km² i fjellet verna.

Pr. april 2012 er 49 av i alt 54 verneframlegg i nasjonalparkplanen gjennomførte. Lahku (tidlegare omtalt som Sundfjordfjella) vil bli verna i 2013. Goaheloubbal nasjonalpark vil bli oppretta og Øvre Anarjohka nasjonalpark vil bli utvida i løpet av 2013. For å få samanheng med nasjonalparken på svensk side vart Fulufjellet nasjonalpark vedteken april 2012. Denne kjem i tillegg til områda i nasjonalparkplanen.

Fem kommunar i Nord-Trøndelag har fremja ønske om å etablere ein nasjonalpark (Dåapma) på Nord-Fosen. Denne verneprosessen er i gang. Likeeins har ein starta prosessen med å vurdere ein nasjonalpark på Lofotodden etter ønske frå kommunane Moskenes, Værøy og Flakstad. Landskapsvernområdet Ormo-Færder i Vestfold er under vurdering for omgjering til nasjonalpark. Av dei 800-1000 kandidatområda som Noreg skal foreslå til Emerald Network i løpet av 2012 vil det òg vere verna fjellområde.

5.9. Verneverdiane i verneområda skal oppretthaldast/gjenoppretta.

Indikatorar:

- Talet på og del av verneområde i fjellet der verneverdiane er truga.
- Talet på og del av verneområde i fjellet med forvaltningsplan.

Direktoratet for naturforvaltning gjennomførte i 2008-2010 ei kartlegging av tiltaks- og planbehovet i verneområda som viste at verneverdiane var truga i 35-40 pst. av verneområda.

Arbeidet med basiskartlegging i verneområde starta i 2010, og vart i perioden 2011-2012 ført vidare og utvida til nye område. Basiskartlegging vil mellom anna gi eit betre grunnlag for å rapportere om verneverdiane blir haldne oppe og om forvaltning av ulike naturtypar i verneområda. I perioden 2011-2012 vart det utarbeidd ein overordna struktur og plan for overvaking, og manualar (rettleiingar) for arbeid med bevaringsmål og overvaking. Konkret overvaking i verneområde starta i 2012.

Arbeidet med å utvikle forvaltningsplanar for verneområda i fjellet har vore prioritert. Av dei 55 områda som er vedtekne etter nasjonalparkplanen har i dag 25 område godkjent forvaltningsplan. I tillegg er det om lag 20 planar som er under utarbeiding.

Ein reknar med at dei fleste nasjonalpark- og verneområdestyra og dei fleste nasjonalpark- og verneområdeforvaltarane vil vere på plass i løpet av 2012. Det er til no oppretta 26 forvaltningsknotepunkt. Pr. 1. april 2012 er det autorisert 15 nasjonalparksenter. Lokalt vert det arbeidd med planar for fleire nasjonalparksenter. Vidare utvikling av nasjonalparksenter vil bli sett i samanheng med etableringa av den nye forvaltningsmodellen for verneområda.

5.10. Ved innførsel og utsetjing av framande organismar skal vesentlege uheldige følgjer for naturmangfaldet unngåast. For dei mest skadelege framande organismane som allereie er sette ut i norsk natur skal tiltak for å nedkjempe desse vere sett i gang eller gjennomført.

Indikatorar:

- Talet på nedkjemping/utryddingstiltak fordelt per art nasjonalt, regionalt og lokalt.

Det er ikkje utvikla handlingsplanar som er spesielt retta mot framande organismar i fjellområda, men dei ferdigstilte handlingsplanane mot mink

og mårhund vil ha verknad også i fjellområda. Direktoratet for naturforvaltning har sett i gang utvikling av ein handlingsplan mot framande organismar på Svalbard som vil bli ferdig i løpet av 2012.

5.11. Planlegging i kommunar, fylke og regionar skal medverke til å hindre uønskt nedbygging i fjellet.

Indikator:

- Talet på regionale fjellplanar.

I følgje KOSTRA er det utarbeidd regionale planar for fjellområda i 8 fylke. Av desse er 4 planar vedtekne etter 2009. Alle dei viktigaste villreinområda vil vere omfatta av slike planar innan 2013. Det er i tillegg laga interkommunale planar for fleire fjellområde, utan at desse er vedtekne som formelle regionale planar.

Miljøverndepartementet har det overordna ansvaret for oppfølging av Den europeiske landskapskonvensjonen i Noreg. Plan- og bygningslova av 2008 og naturmangfaldlova av 2009 gir nye høve til å ta vare på mangfaldet i landskapet.

I samarbeid med Artsdatabanken arbeider Direktoratet for naturforvaltning med utvikling av ein metodikk for kartlegging av landskapsmangfald, og det er utvikla eit system for kartlegging av landskapstypar som blir prøvd ut i Nordland fylke 2012. Kartlegginga av landskapstypar vil gi meir systematisk kunnskap om mangfaldet i landskapet, og vil gi betre grunnlag for å overvake endringar i arealbruk i fjellområda, både i og utanfor verneområda. Ei viktig målsetjing med arbeidet er få til ein nasjonal database med data om landskap i Noreg.

Direktoratet for naturforvaltning arbeider også med å lage døme på korleis ein kan styre arealbruken og hindre uønska nedbygging i fjellet gjennom planlegging etter plan- og bygningslova.

Sjå også omtalen av Planlegging for ei berekraftig utvikling under verkemiddelområdet Regelverk og samfunnsplanlegging, for nærare informasjon.

5.12. På Svalbard skal omfanget av villmarksprega område haldast ved lag, naturmangfaldet skal bevarast tilnærma upåverka av lokal aktivitet, og verneområda sin verdi som referanseområde for forskning vere sikra.

Indikator:

- Omfanget av villmarksprega område på Svalbard i samsvar med INON-klassifikasjon.

Opplegget for INON-klassifisering på Svalbard er no på plass, og den konkrete kartlegginga er starta i 2012.

5.13. Transport og ferdsle på Svalbard skal ikkje medføre vesentlege eller varige skadar på vegetasjon eller forstyrre dyrelivet. Svalbards natur skal kunne opplevast uforstyrra av motorisert ferdsel og støy, også i område som er lett tilgjengelege frå busetjingane.

Indikatorar:

- Volum og fordeling av motorisert ferdsel til lands på Svalbard.
- Tilgang på og forvaltning av snøskuterfrie område.
- Talet på registrerte snøskuterar på Svalbard.
- Registrerte effektar på dyreliv og vegetasjon som følgje av ferdsel.

Motorisert ferdsle på land og utanom busetjingane er i hovudsak knytt til snøskuterbruk og helikopterflyging.

Det har dei siste åra vore mellom 10 og 30 dispensasjonar i året for køyring med snøskuter i nasjonalparkar. Desse dispensasjonane omfattar opp til 100 snøskuterar.

Dei fastbuande si ferdsle med snøskuter i nasjonalparkane er på eit stabilt nivå. Snø- og sjøisforhold for sesongen speglar omfanget av slik ferdsle. Talet på søknader om dispensasjon har berre auka svakt og talet på gjennomførte turar er redusert frå 75 i 2010 til 60 i 2011.

Talet på søknader frå tilreisande om dispensasjon for køyring utanfor forvaltningsområde 10 har stabilisert seg på eit lågare nivå dei siste åra, mens talet gjennomførte turar auka frå 6 i 2010 til 18 i 2011.

Det vart registrert om lag 1600 helikopterturar i 2011. Registreringa er ikkje fullstendig. Vidare vart det registrert 2100 landingar, men landingsstatistikken er ikkje komplett. Hovuddelen av landingar (og dermed flygingar) er konsentrert til område rundt Longyearbyen, Sveagruva og St. Jonsfjorden. Desse landingane er i stor grad knytte til leiteaktivitet etter kol og gull. Det er elles ganske mange område over heile øygruppa som har inntil fem landingar. I hovudsak er desse landingane knytte til forskingsverksemd, til Selsmannens utøving av mynde og til rednings- og ambulanseoppdrag. På Sentral-Spitsbergen er det to område som er sett av til ikkjemotorisert ferdsel og friluftsliv. I det eine området er det forbod mot motorisert ferdsel heile året. I det andre området kan fastbuande køyre på frosen og snødekt mark fram til 1. mars. Etter 1. mars er området skuterfritt.

Det var 2672 registrerte skuterar i 2008. I 2011 var talet om lag 2000. Reduksjonen på ca. 500 skuldast at ZN-registrerte skuterar er tekne ned til fastlandet.

Det er foreløpig ikkje dokumentert negative endringar i bestandane av rein, rev eller gjæser i områda med snøskutertrafikk og anna ferdsle.

16 Resultatområde 6 Verdifulle kulturminne og kulturlandskap

Vi kan finne kulturminne overalt – i by og bygd, i skog, på fjellet, på våtmark, i ferskvatn, langs kysten og til og med på botnen av havet. Dette er handfaste og originale vitnesbyrd som kan fortelje spennande historier om menneske, samfunn og levekår før og no. Arkeologiske kulturminne er ofte dei einaste kjeldene til kunnskap om Noreg si eldste historie.

Mange av byane og tettstadene våre er rike på kulturminne og kulturhistoriske verdier, og vi kan finne eit mangfald av bygningar frå ulike tiår. Forvalta og formidla riktig utgjer desse ein viktig og uerstatteleg ressurs. Men, mange av dei bustadhusa og fabrikkbygningane som fylte byar og tettstader for berre eit par generasjonar sidan, er i dag blitt sjeldne. Det er òg venta ein sterk befolkningsvekst dei neste 50 åra, noko som vil føre til ytterlegare press på kulturminne og kulturverdier, særleg i byar og tettstader.

Landskap, frå tette bylandskap og jordbrukslandskap, til tilsynelatande urørte utmarks- og fjellandskap, inneheld også spor etter menneske. Mangfaldet og kombinasjonen av natur- og kulturverdier er ein karakteristisk og viktig del av landskapet. Det er òg ein viktig del av merkevara Noreg og det som turistane kjem for å sjå og oppleve.

Landbrukets kulturlandskap er ein type landskap som er heilt avhengig av menneskeleg aktivitet for å halde ved like verdiane. Dette er landskap forma av landbruksverksemd, og omfattar alt frå område med intensiv landbruksproduksjon til eit landskap forma og framleis prega av ekstensiv bruk. Landbrukets kulturlandskap inneheld både eit stort mangfald av kulturminne frå heile jordbrukshistoria og eit stort naturmangfald. Til dømes er engvegetasjonen som har oppstått som resultat av slått og/eller beite blant dei mest artsrike livsmiljøa i Norden.

Historiske bygningar, bymiljø, arkeologiske spor og landskap er alle ein viktig del av vårt felles minne. Dette er ressursar som ikkje kan fornyast. Blir dei øydelagde eller fjerna, er dei borte for alltid og med dei ein del av identiteten vår. Dei er ikkje berre historie, men er høgst aktuelle også i dag, som del av eit levande samtidmiljø. Både

gamle og nye kulturlandskap og kulturminne kan bli vurderte som verneverdige. Det er uansett viktig å vere bevisste på kva vi vel ut og ønskjer å ta vare på for ettertida. For å forstå og kunne formidle vår eiga historie og utvikling, treng vi eit variert utval frå ulike tider av historia.

Tilstand

Arkeologiske kulturminne frå før 1537 er automatisk freda. Pr. juni 2012 er det registrert ca. 281 000 arkeologiske enkeltminne, fordelt på rundt 143 000 lokalitetar, men undersøkingar viser at for kvart arkeologisk kulturminne som er registrert, kan det vere meir enn 20 ukjente. I Noreg har vi rundt hundre større og mindre ruinar frå middelalderen. Det er flest kyrkjeruinar, dernest ruinar etter klosteranlegg og borg- og festningsanlegg. Ein del av desse er i svært dårleg tilstand, noko som i hovudsak skuldast det generelle forfallet og gamle reparasjonar med bruk av harde materialar som sement. Elleve mellomalderruinar er sette i stand så langt. Bergkunst er òg arkeologiske kulturminne, det vil seie forhistoriske bilete som er hogde, slipte eller måla på berg. Det er registrert meir enn 1850 stader, som til saman framstiller fleire ti tusen figurar. Bergkunsten er utsett for både naturleg nedbrytning og menneskeskapt øydelegging, men tilstanden til mykje av den er likevel blitt betre gjennom skjøtsel og sikringstiltak.

I mellomalderen fanst det mellom 1000 og 2000 stavkyrkjer i Noreg. I dag har vi berre 28 igjen. 19 av desse er sette i stand til ordinært vedlikehaldsnivå, og dei siste ni kyrkjene skal etter planen vere sette i stand innan 2015. Brannsikringsanlegga i stavkyrkjene er ikkje tilfredsstillande. Vi har òg meir enn 200 profane (ikkjekyrkjelege) trebygningar frå mellomalderen. Dette kan vere stabbur, bur, loft og stover på gamle gardsanlegg. Mellomalderbygningane vart sette i stand på 1990-talet, og alle bygningane fekk utstyr til brannsløkking. Riksantikvaren overvakar utviklinga i tilstanden til desse bygningane og i 2011 er bl.a. taka på ein del av dei utbetra.

Totalt er det freda rundt 6000 bygningar i Noreg, noko som utgjer om lag ein promille av alle bygningane i landet. Vel 3200 av bygningane er i privat eige, og ein gjennomgang i 2006 viste at mange av desse var prega av forfall. Situasjonen har betra seg noko dei siste seks åra. Endringar i industri og næring har skapt fleire kulturminne i form av nedlagte industrilokale og anlegg frå 1900-talet og tidlegare. Slike kulturminne må sjåast i ein heilskap som inkluderer bygningar og produksjonsutstyr, arbeids- og bustadforhold, ressurstillgang, tekniske innretningar og anlegg.

Boks 16.1 Rjukanbana

Riksantikvarens liste over prioriterte tekniske og industrielle kulturminne tel no elleve anlegg. Rjukanbana er det hittil siste som har komme inn på denne lista. Bana går frå Vemork kraftstasjon ned til ferjeleiet ved Tinn-sjøen ved Mæl, og var ein del av ei samanhengande transportåre med tog og jernbaneferjer mellom Rjukan og Skien – ei transportåre som utgjorde livsnerven for dei nye industrisamfunna på Rjukan og Notodden tidleg på 1900-talet, og som var avgjerande for å transportere kunstgjødsel frå Rjukan og ut i verda. For hundre år sidan var Norsk Hydros anlegg på Rjukan og Notodden eit norsk industriføretak i verdensklasse, basert på ei norsk oppfinning og norsk vasskraft, og på utanlandsk kapital.

I dag er dette jernbaneanlegget i ferd med å bli freda, og det utgjer òg eit viktig element i søknaden om verdsarvstatus for industristadene Rjukan/Notodden og Odda/Tyssedal – som representantar for industrihistoriske kulturminne knytte til prosessindustri basert på vasskraftproduksjon.

Samiske kulturminne som er eldre enn hundre år, er automatisk freda. Berre ein mindre del av dei samiske bygningane er hittil registrerte, og det finst derfor inga systematisk totaloversikt over

kva for samiske bygningar som er automatisk freda, og heller inga dekkjande oversikt over kva for tilstand dei er i. Ei systematisk kartlegging av samiske freda bygningar og tilstanden deira starta i 2011 og vil etter planen vere ferdigstilt i 2014. Pr. mai 2012 er ni fartøy freda og 226 fartøy har status som verneverdige. Dei fleste av dei freda fartøya er i god stand, mens mange av dei verneverdige fartøya framleis har behov for omfattande restaurering.

Oversikta over kva for kulturminne som ikkje er freda, men som likevel er verneverdige, er for dårleg. Informasjonen om kva slag tilstand dei er i, og om eventuelle tap av kulturminne, er mangelfull. Gjennom *Kunnskapsløftet for kulturminneforvaltningen 2011-2015* er det starta eit arbeid for å få betre oversikt over verneverdige kulturminne. Dette er eit omfattande, langsiktig og ressurskrevjande arbeid der kommunane er sentrale. Men arbeidet fører òg til auka lokalt engasjement og medvit om kulturarven som eit viktig fellesgode og ein ressurs. I Kunnskapsløftet blir det arbeidd med å etablere eit overvåkingsprogram for verneverdige kulturminne for å få fram betre informasjon om tilstand og tap.

Jordbruksverksemd har medverka til å forme mykje av den naturen vi ser i dag langs kysten, i skogen og på fjellet. I det historiske jordbruket var beiting og hausting av fôr til husdyr omfattande, og areal både i skog, våtmark, kystsona, fjellet og open mark i låglandet er framleis prega av dette. Kulturlandskapet omfattar både område med intensiv landbruksproduksjon og landskap forma og enno prega av ekstensiv bruk, som dei gamle beite- og slåttemarkane. I tillegg er kystlynghei definert som del av kulturlandskapet. Utrekningar gjennomførte ved Norsk institutt for skog og landskap indikerer at om lag 20 pst. av arealet i Sør-Noreg viser klar påverknad frå jordbruksverksemd. Til samanlikning dekkjer det aktive produksjonsarealet, dvs. jordbruksområde med innmark, tun og hagar om lag 3,6 pst. av Noregs totale areal. Landbrukssektoren forvaltar dei fleste av dei 233 bygningane i landet frå mellomalderen og rundt ein tredel av dei om lag 6000 freda bygningane.

Tabell 16.1 Definisjonar

Omgrep	Definisjon
Kulturminne	Alle spor etter menneskeleg verksemd i vårt fysiske miljø, under dette lokaltetar det knyter seg historiske hendingar, tru eller tradisjon til.
Kulturmiljø	Område der kulturminne inngår som del av ein større heilskap eller samanheng.
Arkeologiske/ marin-arkeologiske kulturminne	Arkeologiske kulturminne er fysiske spor og restar som ligg i eller under markoverflata/under vatn.
Automatisk freda	Eit automatisk freda kulturminne er eit fast kulturminne som er freda direkte etter lov, utan særskilt vedtak. Automatisk freda er: Alle faste kulturminne frå før 1537, samiske kulturminne eldre enn 100 år, erklærte ståande byggverk med opphav frå perioden 1537 – 1649, alle kulturminne på Svalbard frå før 1946.
Vedtaksfreda	Eit vedtaksfreda kulturminne er freda gjennom vedtak etter kulturminnelova eller Svalbardmiljølova. Vedtaksfreding kan omfatte alle typar kulturminne som ikkje fell inn under automatisk freding.
Freda fartøy	Fartøy som er freda etter kulturminnelova § 14a.
Verneverdig	Der det er gjort ei kulturminnefagleg vurdering, og kulturminnet er identifisert som verneverdig.
Verneverdige fartøy	Fartøy der det er inngått ei avtale mellom eigar og Riksantikvaren om å ta vare på fartøyet. Dette inneber blant anna at fartøyet skal setjast i stand etter antikvariske prinsipp.
Tap	Der kulturminnet er fjerna.
Representativitet	Representativitet handlar om å belyse utviklinga av Noreg som samfunn, og heile samfunnet si utvikling og historie. Eit representativt utval er eit dynamisk omgrep, og kva som er sett på som fredingsverdig endrar seg over tid. Sjå òg St.meld. nr. 16 (2004-2005) kap. 4.2.3.
Ordinært vedlikehaldsnivå	Tilstand som krev at berre planlagt vedlikehald er nødvendig, jf. norsk standard for tilstandsanalyse av freda og verneverdige bygningar (NS 3423).
Sikra	Fysiske tiltak på eller ved eit kulturminne for å verne kulturminnet mot skade og tap, og for å ta vare på kulturminnet på staden eller for å sikre det vitskaplege kjeldematerialet.

I tillegg til eit stort mangfald av kulturminne er kulturlandskapet prega av stort naturmangfald. Engvegetasjonen som har oppstått som resultat av slått og/eller beite er blant dei mest artsrike livsmiljøa i Norden. I Noreg finn vi mellom 650 og 700 plantearter i slike enger. Om lag halvparten av dei finst ikkje andre stader. Ei rekkje insektartar er knytt til eng. Til dømes lever om lag 70 pst. av våre dagsommarfuglar i open engvegetasjon. Kulturlandskapet er i tillegg prega av ei rekkje ulike

grasarter. I område som blir beita blir arter med tornar, kisel og gift eller planter som smakar eller luktar vondt favoriserte fordi beitedyra vel dei artene som er lette å ete og smakar godt. Beitedyra unngår oftast å beite i nærleiken av eiga avføring, og planter rundt denne får då ekstra gode høve for frøsetjing og spreining. Dyremøkk er i seg sjølv òg eit spesielt livsmiljø for ei rekkje arter, spesielt insektartar og sopp.

Boks 16.2 Utvalte kulturlandskap i jordbruket

Landbruks- og matdepartementet og Miljøverndepartementet har i samarbeid valt ut 22 kulturlandskap i jordbruket (minst eitt frå kvart fylke). Føresetnaden for å vere med i utvalet er at områda har store verdiar knytte til både kultur- og naturarv, og at det er mogleg å få til langsiktig drift, skjøtsel og vedlikehald av blant anna kulturmarker, bygningar og andre kulturminne. Drifta er forankra i frivillige avtaler mellom staten og grunneigarar/brukarar.

Goarahat/Sandvikhalvøya i Porsanger vart i 2012 inkludert i utvalet som erstatning for Makkenes i Vadsø. Dette sjøsamiske området er rikt på både kulturminne og naturtypar, blant anna tufter frå yngre steinalder, bergkunst, naturbeitemark og mange raudlista arter.

Som for dei fleste naturtypar er òg kulturlandskapet og naturmangfaldet her bestemt av faktorar som topografi, berggrunn og jordsmonn, men utan menneskeleg aktivitet ville vi ikkje hatt dei naturtypene som er typiske for kulturlandskapet. Innhaldet av arter i beitemark er avhengig av kva slag husdyr som beitar, kor mange dyr som beitar, når og kor lenge dei beitar og beitehistorikken i området. I tillegg kjem klimagraderingar frå kyst til innland, frå sør til nord og frå lågt til høgare over havet.

I følge naturindeksen for Noreg har ope lågland (tilnærma lik kulturlandskapet) saman med skog den dårlegaste tilstanden av alle dei store økosystema med ein indeks på 0,44 i 2011. Samla sett er tilhøva i kulturlandskapet mest bekymringsfullt. Det blir vanskeleg, truleg umogleg, å stoppe gjengroinga, og mange av dei areala som er igjen er òg pressa av utbygging. Om lag 1000 arter av dei truga artene har bestandane sine knytte til kulturlandskapet. Dette er i hovudsak sopp, karpantar, biller og sommarfuglar. Døme på truga arter i kulturlandskap er orkideen svartkurl, solblom og billa eremitt. Åkerrikse, svathalespove og sanglerke er døme på truga fuglearter, mens slåtteeing og kystlynghei er døme på truga naturtypar i kulturlandskapet.

Leppeblomen dragehovud og eremitt er vedteknene som prioriterte artar utan funksjonsområde etter naturmangfaldlova. Svarthalespove er vedteknene som prioritert art med økologisk funksjons-

område etter naturmangfaldlova, mens slåttemyr og slåttemark har fått status som utvalte naturtypar etter naturmangfaldlova.

Det nasjonale målet for jordvernpolitikken har sidan 2004 vore at årleg omdisponering av dyrka mark skal halverast til under 6000 dekar innan 2010. Målet om å halvere årleg omdisponering vart formulert i St.meld. nr. 21 (2004-2005) *Regjeringens miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand og er teke inn i Noregs strategi for berekraftig utvikling jf. nasjonalbudsjettet for 2008. Jordvern målet er òg omtalt i St.meld. nr 9 (2011-2012) Landbruks- og matpolitikken.*

Ifølge offisielle KOSTRA-tal vart det omdisponert 6 700 dekar dyrka mark til andre formål enn landbruk i 2011. Dette er om lag like mykje som året før. Dei siste åra har det likevel vore ein nedgang, og det er ikkje registrert så lite omdisponering av dyrka mark sidan 1980. Meir enn 2/3 av det som blir omdisponert blir teke i bruk til bustad-, nærings- og samferdsleformål.

Omdisponeringa av dyrka mark har dei siste fem åra halde eit stabilt lågare nivå enn i perioden 1994-2003. Ein har likevel ikkje lukkast med å komme heilt ned på det nivået som det politiske halveringsmålet inneber; ei årleg omdisponering på under 6000 daa. I regi av Norsk institutt for kulturminneforskning blir det gjennomført ei systematisk overvaking av tap og skade på arkeologiske kulturminne i eit utval kommunar. Resultata frå desse undersøkingane viser at også arkeologiske kulturminne er ei svært utsett gruppe. Landbrukssektoren står for ein stor del av desse skadane gjennom for eksempel endring av pløyedjup, markbehandling, grøfting eller anna jordarbeiding. I tillegg medverkar ulike bygg- og anleggsverksemdar til at automatisk freda kulturminne forsvinn eller blir skadde.

Påverknader

Verdifulle kulturminne og kulturmiljø forsvinn i eit raskt tempo og i stort omfang. Endringane i ulike næringar, busetjing og livsstil får konsekvensar for korleis kulturminne og kulturmiljø blir brukte, og for om dei blir tekne vare på. Flytting frå distrikta inn til byane og deira nærrområde fører med seg mange utfordringar i arbeidet med å ta vare på dei kulturhistoriske verdiane. Nedlegging av gardsbruk og lite bruk av utmarka fører til store landskapsendringar og tap av landskapsopplevingar. Auka bruk av kraftfôr og mindre bruk av marginale beiteareal fører til at gamle slåtte- og beitemarkar gror igjen. Desse endringane får konsekvensar både for trivsel i lokalsamfunna og for

reiselivet. I distrikta er det derfor viktig å få til ein berekraftig bruk av kulturminne, kulturmiljø og landbrukets kulturlandskap, for å hindre at dei forfell eller gror igjen. I område som er under utvikling og omforming i byane, er det viktig å integrere utvalde kulturminne. Kysten har alltid vore ein innfallspurt til landet vårt og ei sentral samferdselsåre. Her finn vi dei eldste spora etter busetjing, og her har det til alle tider vore forholdsviss tett mellom kulturminna. Utbyggingspresset i kystsona kan derfor representere ein trussel mot kulturminna, både dei vi finn på land og dei som ligg under vatn.

For dei ståande kulturminna, som for eksempel bygningar, vil heile spekteret av inngrep, frå feil eller manglande vedlikehald til riving, kunne truge dei kulturhistoriske verdiane. Ein hovudtrussel mot bygningar er at dei taper sin opphavlege funksjon, går ut av bruk og derfor forfell raskt. Dei seinare åra er ein blitt meir merksam på påverknadene av klimaendringar på kulturminna. Energisparing blir stadig viktigare, men dersom energispar tiltak blir utført på gal måte, kan verneverdige bygningar både få bygningsskadar og miste sin kulturhistoriske verdi. På lengre sikt vil auka nedbør og høgare havnivå gjere det meir krevjande å ta vare på freda og verneverdige bygningar.

Også jord- og skogbruk har gått gjennom store endringar som resultat av fråflytting, auka krav til inntening og nye driftsmetodar. Dette påverkar både bygningar og naturmangfald. Bygningar forfell fordi dei går ut av bruk og ikkje vert haldne i hevd, og naturmangfaldet blir påverka av mekanisering, industrialisering og innføring av kunstgjødsel. Det gamle arealkrevjande jordbruket er erstatta med intensiv drift på mindre areal, og resterande område er i ferd med å gro igjen ettersom drifta har opphørt. Denne gjengroinga av marginale jordbruksareal er den viktigaste trusselen for om lag 60 pst. av dei truga artene i kulturlandskapet, og blir forsterka av skogplanting på gammal kulturmark. I dei mest sentrale strøka er det intensivering av jordbruket som trugar naturmangfaldet og kulturminneverdiane. Faktorar som har påverka om lag 25 pst av dei truga artene i desse områda inkluderer pløying, gjødsling, intensiv drift med til dømes mykje bruk av sprøytemiddel og for høgt beitetrykk kopl med manglande beiting eller slått i kantsoner.

Nedbygging av jordbruksareal som følgje av at byar og transportnettverk treng meir plass er òg ein viktig faktor for påverknad av naturmangfaldet i kulturlandskapet. Dette kan òg føre til at kulturminne og kulturmiljø går tapt eller blir skadde. Framande skadelege organismar kan truge

Boks 16.3 Isens Arkeologi

Dei seinare åra har høgare sommartemperaturar gjort at isbrear og snøfonner har trekt seg dramatisk tilbake. I tillegg viser nedsmeltinga at desse breane og fonnene i fjellheimen ikkje har hatt ei så radikal tilbaketrekking på fleire tusen år. Arkeologiske funn i isen som no blir blottlagde, gir handfast supplement til klimaforskinga.

Ettersom dei arkeologiske funna har lege bevart i isen, er det til dels spektakulære og unike funn som har dukka opp. Blant anna er Noregs eldste og best bevarte boge, 3.300 år gammal, funnen på Lomsegga i Breheimen. Bogen er nok tapt under reinsjakt på sommaren på breane, der dyra trekkjer for å sleppe unna dei plagsame insekta. Her låg jegeren og venta. Eit anna og samtidig funn er ein sko frå bronsealderen frå Kvitingskjølen i Lom, Noregs eldste sko. Ein kan spekulere i kva som skjedde med jegeren, men dette er informasjon som gir oss verdifull kunnskap, både om den arkeologiske forhistoria, men òg om klimaforhold og utbreinga av snøfonner og isbrear i dei siste tusenåra.

naturmangfaldet og produksjonen i landbruket. Fleire forvilla hageplanter spreier seg særleg i kantsoner i jordbrukslandskapet, som kan vere viktige biotopar for mange truga artar. Framande treslag, både norsk gran utanfor sitt opphavlege utbreiingsområde og utanlandske treslag planta ut i skogbruket, har spreidd seg i kystlynghei.

Svalbard har kulturminne som neppe finst nokon annan stad i verda. Dei representerer verksemda til fleire nasjonar gjennom meir enn 400 år. Alle kulturminna på Svalbard frå før 1946 er automatisk freda, men kulturminneverdiane blir i aukande grad påverka av ferdsel i terrenget, auka utbygging og press på areala i busetnadene. Klimaendringane fører òg til at kulturminna i aukande grad blir nedbrotne.

Politikk for å nå dei nasjonale måla

Regjeringas viktigaste satsing er etableringa av ti bevaringsprogram. Programma legg vekt på å få fram synlege resultat gjennom tilskot til bl.a. istandsetjing av freda og fredingsverdige kulturminne. Nokre av programma har òg som mål å gjere kulturminna meir tilgjengelege for publikum.

Fredingsarbeidet

Det vert arbeidd med ein strategi for fredingspolitikken som skal gjere utvalet av freda kulturminne og kulturmiljø meir representativt, jf. nasjonalt mål 6.3. Erfaringane frå fredingsgjennomgangen, der nesten 1900 bygningar er gjennomgått til no, er eit viktig grunnlag for det vidare arbeidet med fredingsstrategien.

3200 freda bygningar er i privat eige. Eigarane sin vilje, kompetanse og motivasjon er heilt avgjerande for at det einskilde kulturminnet og kulturmiljøet skal bli teke godt vare på. Saman med tilskot frå staten er friviljug innsats frå eigarane avgjerande for å nå målet om at freda bygningar skal vere sette i stand innan 2020. Arbeidet med landsverneplanar, det vil seie verneverdig eige-dom i offentleg sektor, blir ført vidare i 2013. Målet er at alle dei kulturhistorisk viktige bygningane eigd av staten er ferdig freda innan mai 2014, i tilknytning til grunnlovsjubileet.

Den nye fartøyverneplanen legg opp til at eit representativt utval fartøy skal fredast dei kommande åra. Utvalde delar av industrihistoria er representert ved dei elleve prioriterte anlegga i bevaringsprogrammet for tekniske og industrielle kulturminne. I åra som kjem, må det vurderast korleis eit breiare utsnitt av industrihistoria kan dokumenterast og formidlast, og om fleire fredingar er aktuelle

Kunnskapsløftet for kulturminneforvaltninga

Riksrevisjonens forvaltningsrevisjon Dokument nr. 3:9 (2008-2009) Riksrevisjonens undersøking av korleis Miljøverndepartementet tek hand om det nasjonale ansvaret sitt for freda og verneverdige bygningar blir blant anna følgt opp gjennom *Kunnskapsløftet for kulturminneforvaltninga 2011-2015*. Kunnskapsløftet skal gi meir effektiv og samordna forvaltning av både dei freda kulturminna som har nasjonal verdi og lokale kulturminne som har regional og lokal verdi. Satsinga skal sikre gode styringsdata for å kunne rapportere på utviklinga mot oppnåing av dei nasjonale måla.

I Kunnskapsløftet er det sju delprosjekt, blant desse bl.a. modernisering av den nasjonale kulturminnedatabasen Askeladden. Kulturminneportalen skal gi enkel tilgang til informasjon om kulturminne, og innehalde nettbaserte saksbehandlingsverktøy og læringsverktøy. For å få fram grunnlagsdata om tapet av verneverdige kulturminne, vil det bli utvikla eit system for registre-

Boks 16.4 Registrering av automatisk freda samiske kulturminne.

Registreringsarbeidet, som er leia av Sametinget, starta med forarbeid i 2011. Registreringane i felt kom i gang sommaren 2012 og vil strekkje seg over tre sesongar. Det er rekna med at ca. 1500-2000 bygningar eldre enn 1925 vil inngå i registreringane, som omfattar alle fylke frå Finnmark i nord til Hedmark i sør. Registreringane er berekna å koste om lag 11 mill. kroner og er finansiert over Kunnskapsløftet.

ring og vurdering av verneverdi og eit overvakingssystem for å følgje utviklinga over tid, jf. nasjonalt mål 6.1. Kommunal kompetanse vil bl.a. bli styrkt gjennom arbeid med kulturminneregistrering, analysar som grunnlag for kulturminneplanar og utprøving av regionale kompetansemodellar.

Ny stortingsmelding

Regjeringa har vedteke at det skal leggjast fram ei ny stortingsmelding om kulturminnepolitikken i inneverande stortingsperiode. Meldinga vil vise korleis mangfaldet av kulturhistoriske verdier på ulike vis kan tene som ressursar for å utvikle attraktive lokalsamfunn i heile landet. Eit viktig fundament i meldinga vil òg vere å vise at kultur- og naturarven utgjer grunnlaget i ei heilskapleg miljøforvaltning. Nye metodar i kartlegginga gir betre kunnskapsgrunnlag i arealplanlegginga. Meldinga vil òg gå inn på risikoelement som er trekte fram av Riksrevisjonen i forvaltningsrevisjonen knytt til verneverdige og freda bygningar.

Gjennomføring av verdsarvkonvensjonen

Strategidokumentet for utvikling av ein heilskapleg politikk for norsk gjennomføring av verdsarvkonvensjonen peiker på overordna utfordringar for arbeidet med verdsarv og klargjer ambisjonar og prioriteringar. Arbeidet har involvert mange ulike samarbeidsaktørar og ein brei høyringsprosess vart gjennomført i første halvår 2012. Hovedkonklusjonane i dokumentet skal inngå som ein del av stortingsmeldinga.

Verdiskaping

Gjennom verdiskapingsarbeid blir kulturminnefeltet betre integrert i arbeidet med utvikling av lokalsamfunn ved at kulturminne og kulturmiljø vert sett på som ressursar som blir tekne i bruk på nye måtar og som grunnlag for næringsutvikling. Dette aukar interessa og innsatsen for å ta vare på kulturminna og medverkar òg til å styrkje lokale identitet og tilhøyring. Erfaringane frå dei gjennomførte pilotprosjekta i verdiskapingsprogrammet for kulturminne (2006-2010) vekker regional og lokal interesse og fleire fylkeskommunar initierer verdiskapingsprosjekt og prosjekti-dear basert på kulturminne og kulturmiljø. Tilskot frå verdiskapingsprogrammet har så langt løyst ut om lag tre gonger så mange midlar frå private og andre offentlege kjelder.

Arkeologiske kulturminne

Staten dekkjer utgifter til arkeologiske registreringar og utgravingar i samband med mindre, private tiltak. Ordninga har positiv verknad når det gjeld ukontrollerte tap av denne typen kulturminne. Strategi for forvaltning av arkeologiske kulturminne (2011) blir følgt opp med ei rekkje ulike tiltak.

Sektorretta arbeid

Sektorretta arbeid rettar seg mot andre samfunnssektorar der målet er at den enkelte sektor skal ta vare på eiga historie, sjå til at verksemda som sek-

toren utøvar tek omsyn til kulturminne, kulturmiljø og landskap, og at sektoren brukar kulturminne aktivt i verdiskaping. Landsverneplanane er eit konkret eksempel på korleis alle statlege sektorar har arbeidd med eiga historie uttrykt i eigedomsmassen.

Det er behov for å arbeide meir med å utvikle fleire av sektorane sine verkemiddel slik at desse ikkje kjem i konflikt med bevaringsomsyn. Verkemidla må innrettast for å bevare av kulturarven. Kompetanse på bevaring av kulturarven i den enkelte sektor er viktig for at kvar sektor kan ta ansvaret for bevaring av kulturminne, kulturmiljø og landskap.

By- og tettstadsområde med kulturhistoriske verdier

I by- og tettstadsområde med kulturminne og kulturmiljø må ny busetnad innpassast med særleg varsemd og respekt. Riksantikvaren arbeider med å formidle dei moglegheitene som ligg i koplinga mellom formelle og faglige verktøy. Målet er å medverke til at kommunane får kommunedelplanar for kulturminne og kulturmiljø. Desse vil kunne leggje grunnlaget for reguleringsplanar der føresegner og omsynssoner gir rammene for ei god og berekraftig forvaltning av kulturminna og kulturmiljøa.

Klima og energi

Klimaendringane utfordrar oss på to område. På den eine sida må vi redusere klimabelastningane for å bremse klimaendringane. På den andre sida vil klimaendringane krevje tilpassingar og endringar i forvaltninga av kulturminne.

Nettstaden Bygg og bevar er ei viktig satsing for å gi råd, rettleiing og hjelp i spørsmål om restaurering og rehabilitering av eldre bygningar. Riksantikvaren skaffar òg fram kunnskap som grunnlag for utvikling av ein politikk som sikrar berekraftig forvaltning av eldre bygningar. Det er særleg viktig å skaffe kunnskap om energieffektivisering som tek omsyn til tekniske løysingar og kulturhistoriske verdier i eldre bygningar.

Vedlikehald og skjøtsel i landbrukets kulturlandskap

Landbrukets kulturlandskap kan ikkje haldast ved like utan at menneskeleg påverknad held fram. Det er behov for å setje i stand og halde ved like bygningar i jordbrukslandskapet, der særleg mindre bygningar utanfor gardstuna er truga av forfall. Det er i tillegg behov for å arbeide meir langsiktig med skjøtsel i dei viktigaste areala for

Boks 16.5 Bygdøy – ei kulturhistorisk og naturfagleg skattekasse i Noreg

I 2012 vedtok Regjeringa å frede Bygdøy kulturmiljø og vern av Dronningberget og Hengsåsen naturreservat. Dette utgjer eit areal på vel 2,2 kvadratkilometer, rundt to tredelar av Bygdøylandet.

Naturreservata og det meste av kulturminnefredinga omfattar Bygdøy Kongsgard, som er eigd av staten og forvalta i fellesskap mellom Statsbygg og Norsk folkemuseum. Samtidig vedtok Miljøverndepartementet reguleringsplan for Bygdøy kongsgard og folkepark. Reguleringsplanen er tilpassa kulturmiljøfredinga og naturreservata. Det er i all hovudsak statens grunn som er freda og verna.

naturmangfold og med restaurering av truga naturtypar som er prega av attgroing. Ulike miljøverkemiddel kan medverke til å få til ein god nok skjøtsel, men det er naudsynt å identifisere samanheng mellom tiltak og effekt i verkemiddel frå landbruks- og miljøvernforvaltninga for å kunne målrette desse og oppnå ei positiv utvikling. Kartlegging, overvaking og resultatstyring er viktig for å kunne ha kunnskap om status og utvikling.

Gjennom prosjektet *Utvalgte kulturlandskap i jordbruket* har landbruks-, natur- og kulturminneforvaltninga gått saman om å gi nokre område betre tilhøve for å bevare natur- og kulturhistoriske verdiar. I jordbruksoppgjeret 2012 vart det vedteke å gjennomføre ei ekstern evaluering av administrative element rundt satsinga i 2013. Evalueringa skal vurdere forvaltning og forvaltnings-effektivitet, og kostnadseffektivitet. Vidare skal måloppnåing og effekt av satsinga vurderast opp mot å løyse utfordringane gjennom andre verkemiddel i miljøforvaltninga og landbruket.

Omsyn til jordvern i kulturlandskapet

I Nasjonale forventningar til regional og kommunal planlegging er det venta at fylkeskommunane og kommunane tek omsyn til jordbruksareal og kulturlandskapet, og medverkar til at dei nasjonale måla for jordvern blir nådde ved å avgrense omdisponering av dei mest verdifulle jordressursane og redusere oppsplitting av viktige areal.

Aktiv bruk av verkemidla i plan- og bygningslova gjer det mogleg med langsiktige løysingar som tek vare på omsynet til samfunnsutviklinga, samtidig som omdisponeringa av areal kan haldest innanfor jordvernmålet. Som del av kommunal planstrategi skal val knytte til langsiktig arealbruk drøftast. Omsynssoner kan mellom anna nyttast til jordvern. Det er innført ein ny heimel som gir statlege styresmakter tilgang til å bestemme at delar av ein arealdel ikkje kan endrast eller opphevast i ein gitt periode, blant anna ut frå omsyn til jordvernet. Vilråra for dispensasjon er gjort klare og stramma inn slik at det vil bli vanskelegare å omdisponere jord ved dispensasjon frå vedtekne planar.

Oppfølging av landskapskonvensjonen

Noreg har slutta seg til Den europeiske landskapskonvensjonen, og Miljøverndepartementet har overordna ansvar for oppfølginga av konvensjonen. Formålet er å fremje vern, forvaltning og planlegging av landskap og organisere europeisk

samarbeid om dette. Det er utarbeidd ein rettleiar for landskapsanalysar i kommunal planlegging og utprøving av metoden skjer i fleire kommunar med medverknad frå Miljøverndepartementet. Vidare arbeider departementet med metodar for klassifisering og vurdering av verdiar i landskapet, og utvikling av metodikk for kartlegging av landskapstypar slik at data kan leggjast i ein database.

Jordressursane

Regjeringa vil følgje opp bruken av dei nye verkemidla i plan- og bygningslova for å sikre jordressursane. Regjeringa vil vurdere å lage eigne statlege planretningslinjer for sikring av jordressursane.

Prioriterte arter og utvalde naturtypar

Arbeidet med å peike ut prioriterte arter og utvalde naturtypar vil halde fram i 2013. I dette arbeidet vil òg arter og naturtypar knytte til kulturlandskap bli vurderte. Ein vil òg følgje opp dei artene som er blitt prioriterte og de naturtypane som er blitt utvalde, inkludert dei handlingsplanane som er utarbeidde.

Framande organismar

Regjeringa vil følgje opp Tverrsektoriell nasjonal strategi og tiltak mot framande skadelege arter. Strategien inneheld tiltak som skal gjerast i ulike sektorar, til dømes samferdsel og landbruk. I 2012 lanserte Artsdatabanken ei svarteliste der fleire framande organismar er risikovurderte.

Det tidlegare nasjonale programmet for kartlegging og overvaking av biologisk mangfold sette i gang fleire større prosjekt for å betre kunnskapsgrunnlaget med omsyn til status for framande organismar i Noreg. Ein del framande organismar spreier seg lett i kulturlandskapet der skjøtselen er opphøyrtd og hevda er dårleg. Døme på slike arter er sitkagran, lupinar og rynkerose. God hevd og skjøtselstiltak er derfor førebyggjande tiltak mot slik spreiding.

Naturmangfaldlova har reglar som skal medverke til å hindre at framande organismar etablerer seg i landet. Forskrift om innførsel og utsetjing av framande organismar forventast ferdigstilt i 2013.

Innførsle av framande organismar vil krevje løyve. Alle som vil innføre ein organisme til Noreg må først gjere seg kjend med miljørisikoen, og konsekvensane for naturen ved innførsel skal klar-

leggjast. Det blir ikkje gitt løyve til innførsel dersom det er grunn til å tru at innførsel eller utsetjing vil få vesentlege uheldige følgjer for naturen. Lova har òg reglar om uttak av framande organismar for å verne om arter som finst naturleg, og reglar om å påleggje den ansvarlege for ulovleg utsetjing av framande organismar å rydde opp. Reglane gjeld uavhengig av korleis dei aktuelle organismane har hamna i norsk natur.

Regjeringa fører ein restriktiv politikk på GMO-området og styresmaktene vurderer miljørisiko nøye ved søknader om utsetjing av GMO. Norske styresmakter har så langt ikkje godkjent genmodifiserte organismar for dyrking eller anna form for utsetjing i naturen. Samtidig aukar bruken av genmodifiserte organismar i omfang i mange andre land, og situasjonen blir følgt nøye gjennom overvakingssystem, prøver og analysar. Slike system skal syte for at vi veit kva slag typar av genmodifiserte organismar som eventuelt finn vegen til Noreg. Denne informasjonen vil så danne grunnlag for eventuelle tiltak for å sikre økosystem og naturmangfald.

Kulturminne på Svalbard

Kulturminneplan for Svalbard 2010 – 2020 låg føre i 2011 og vil bidra til å sikre eit representativt utval

kulturminne og hindre ukontrollert tap, jf. nasjonalt mål 6.16. Arbeidet med undersøkingar i felt og registreringar held fram. I samsvar med kulturminneplanen blir det arbeidd med bygningsvern og med å avdekkje nedbrytingsmekanismer for å utvikle metodar for istandsetjing og vedlikehald. Det er òg viktig å føre vidare det haldningsskapande informasjonsarbeidet, mellom anna gjennom ein serie med informasjonshefte.

Statusrapportering på nasjonale mål i 2012

6.1. Det årlege tapet av verneverdige kulturminne og kulturmiljø skal ikkje overstige 0,5 prosent innan 2020.

Indikatorar:

- Prosentvis årleg tap av verneverdige kulturminne i utvalde område.

Det kan førebels ikkje rapporterast på indikatoren. Det blir arbeidd med å etablere eit langsiktig overvakingssystem for verneverdige kulturminne. Det har sidan 2011 gått føre registreringar av verneverdige kulturminne i utvalte kommunar, og det vil bli mogleg å rapportere på det årlege tapet frå og med 2016.

- Prosentvis årleg tap av SEFRAK-registrerte bygningar i utvalde område.

Tabell 16.2 Prosentvis årleg tap av SEFRAK-registrerte bygningar i utvalde område.

År	Prosentvis årleg tap	Kommentar
2005–2010	0,8 %	Kontrollregistreringane vart utført i kommunane Gjerstad, Fræna, Kautokeino og Nord-Aurdal.
2006–2011	1,1 %	Kontrollregistreringane vart utført i kommunane Tromsø og Nittedal.

I 2011 vart kommunane Tromsø og Nittedal kontrollregistrert som ledd i overvakingssystemet «Gamle hus då og nå» for tredje gang. Førre kontrollregistrering var i 2006. I alt vart 1154 SEFRAK-registrerte bygningar kontrollerte, av dei har 64 bygningar gått tapt. Dette svarer til eit samla årleg tap på 1,1 pst.

- Talet på tapte bygningar i tette trehusmiljø. Det er pr. i dag ikkje mogleg å rapportere på denne indikatoren. Tap (uavhengig av årsak) av bygningar i tette trehusmiljø kan hentast inn via Matrikkelen, men dette har vist seg å vere eit så tidkrevjande arbeid at det i dag ikkje er forsvarleg ut frå ressursomsyn å gjere det.

- Talet på kommunar med kommunedelplan for kulturminne og kulturmiljø.

Tabell 16.3 Talet på kommunar med kommunedelplan for kulturminne og kulturmiljø.

År	Tal kommunar
2010	162
2011	199

Det har vore ein auke i talet på kommunar som har vedteke eigne planar med fokus på kulturminne og kulturmiljø. Samtidig er det bekymringsfullt at over halvparten av norske kommunar ikkje har ei samla oversikt over kva slag kultur-

minne som finst innanfor kommunegrensene, og ikkje har ei plan for å sikre dei verneverdige kulturminna.

- Storleiken på areal med bevaringsstatus etter plan- og bygningslova.

Tabell 16.4 Storleiken på areal med bevaringsstatus etter plan- og bygningslova.

År	Dekar
2009	40 181
2010	47 294
2011	52 007*

* innrapporterte tal hos SSB for 2011 er på 98 181 dekar. Det er tre kommunar som har rapportert inn usannsynleg høge tal (dette kan skuldast ei samanblanding av kvadratmeter og dekar). SSB tilrår å trekkje frå dei usannsynlege tala frå desse tre kommunane, dermed blir totalen for 2011 redusert til 52 007 dekar.

- Prosentvis årleg tap av kulturminne i jordbrukets kulturlandskap.

Overvakingsprogrammet 3Q (Tilstandsovervakning og resultatkontroll i jordbrukets kulturlandskap) har gjennomført ei rekkje feltregistreringar, men tala kan pr. i dag ikkje angi årleg tap, då kvart

Tabell 16.5 Årleg tap av og skade på automatisk freda arkeologiske kulturminne i utvalde område og etter årsaksforhold.

År	Prosentvis årleg tap	Prosentvis årleg skade	Kommentar
2005-2010	0,06 %	1,2 %	Kontrollregistreringane vart utført i kommunane Skien, Trondheim, Grong og Tromsø.
2006-2011	0,0 %	0,9 %	Kontrollregistreringane ble utført i kommunane Fræna, Kautokeino og Nord-Aurdal.

I 2011 vart kommunane Fræna, Kautokeino og Nord-Aurdal kontrollregistret for tredje gang. Den førre kontrollregistreringa var i 2006. I alt 726 automatisk freda arkeologiske kulturminne vart kontrollerte. Ingen kulturminne har gått tapt sidan 2006, men mange er skadde, og delen av dei

område berre er registrert éin gong. Tala angir derfor status og gir berre ein indikasjon på utviklinga. Når programmet begynner å registrere gamle flater på nytt vil det bli mogleg å rapportere på endringar og tap.

Bygningar totalt (alle bygningar, inga aldersgrense): 85 pst. i god stand, 12 pst. i forfall og 3 pst. ruinar. SEFRAK: 82 pst. god stand, 14 pst. i forfall, 4 pst. samanrast.

92 pst. av bustadhusa er i god stand. Driftsbygningar: 83 pst. i god stand, 15 pst. i forfall og 2 pst. ruinar. Særleg truga av forfall er førindustrielle bygningstypar frå «det gamle jordbruket». Av desse er det berre stabburet som finst i eit større tal og i god stand. Smier, bryggjarhus, jordkjellrar, løer og sommarfjøs er svært utsette. Aller dårlegast stilt er sommarfjøs. Av desse er berre 23 pst. i god stand, 30 pst. er i forfall og 47 pst. er ruinar.

6.2. For automatisk freda arkeologiske kulturminne skal det årlege tapet ikkje overstige 0,5 prosent innan 2020.

Indikatorar:

- Årleg tap av og skade på automatisk freda arkeologiske kulturminne i utvalde område og etter årsaksforhold.

som ikkje kan finnast att på grunn av gjengroing, har auka betrakteleg. Spesielt i Fræna er gjengroing eit aukande problem, og 64 av 416 kulturminne kunne ikkje finnast att i 2011.

- Talet på automatisk freda arkeologiske kulturminne som blir fjerna gjennom dispensasjon.

Tabell 16.6 Talet på automatisk freda arkeologiske kulturminne som blir fjerna gjennom dispensasjon

År	Tal	Kommentar
2010	333	Tal vedtak om utgravingar som vart fatta dette året.
2011	359	Frå og med 2011 blir det rapportert på tal arkeologiske kulturminne som er blitt fjerna gjennom dispensasjon det gjeldande året i staden for talet på vedtak om utgravingar. Talet kan derfor ikkje samanliknast direkte med talet som er rapportert inn for 2010.

Riksantikvaren har sendt ut melding til tiltakshavarar om ferdigstilte arkeologiske undersøkingar («ferdigmelding») i til saman 98 saker som gjeld til saman 359 ulike lokalitetar. Det er mange føresetnader knytte til desse tala. Blant anna er tala berre baserte på at institusjonane som har ansvaret for arkeologiske undersøkingar, har meldt frå om at undersøkingane er ferdige. Det er òg stor ulikskap med omsyn til kva som er omfatta av ein lokalitet i Askeladden, og dermed korleis en tel og/eller avgrensar eit kulturminne.

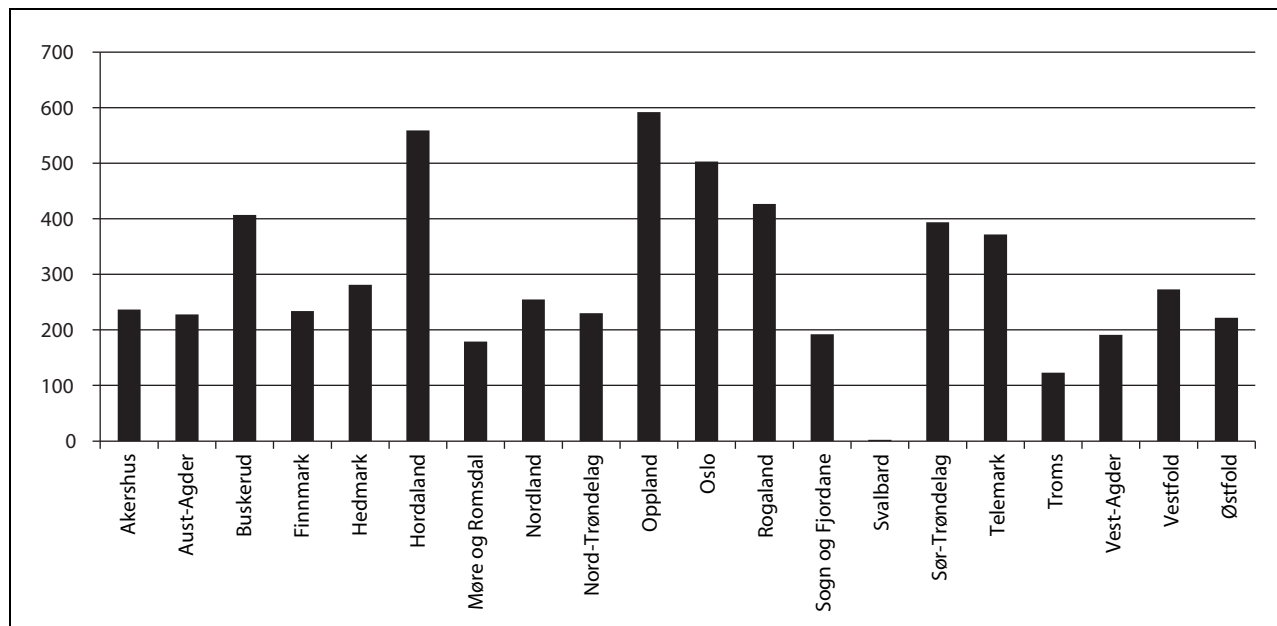
6.3. Eit representativt utval kulturminne og kulturmiljø skal vere vedtaksfreda innan 2020.

Indikator:

- Talet på freda bygningar og anlegg fordelte etter geografisk, sosial, etnisk, nærings- og tidsvis breidde.

Ved utgangen av 2011 er det registrert totalt 5920 vedtaksfreda, forskriftsfreda og mellombels freda bygningar og anlegg. Dei automatisk freda kulturminna tel ikkje med i denne rapporteringa, då dette er fredingar som ikkje kan styrast, og som derfor ikkje er relevante i denne samanhengen.

Geografisk fordeling



Figur 16.1 Geografisk fordeling av freda bygningar og anlegg

Sosial fordeling

57 pst. av dagens vedtaks- og forskriftsfreda bygningar og anlegg har registrert sosial miljøsamheng. I samband med fredingsstrategiarbeidet er

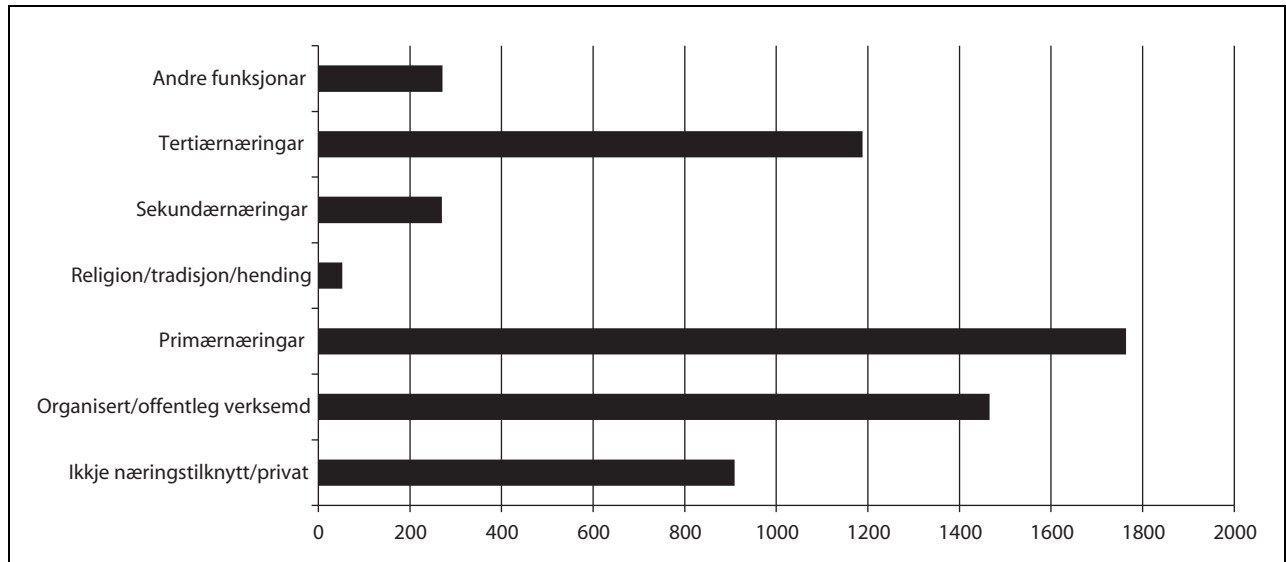
fylkeskommunane bedne om å gjere ei vurdering av kva slag sosial miljøsamheng dei freda bygningane i kvart fylke kan seiast å vere knytte til.

Etnisk fordeling

Pr. i dag er ikkje kulturminna registrerte med etnisk tilhøyring i Askeladden. Ei oppgradering vil gjere dette mogleg, men det er framleis ein del uavklarte spørsmål rundt korleis ei slik registrering kan gjerast på ein god og forsvarleg måte.

Næringsvis fordeling

Den største gruppa av fredingar er knytt til primærnæringar, først og fremst landbruket. Få fredingar er knytte til sekundærnæringar, det vil seie næringar som industri, bergverk og vass- og kraftforsyning.



Figur 16.2 Næringsvis fordeling av freda bygningar og anlegg

Tidsfordeling

Det er freda flest bygningar frå 1800-talet, men 1900-talet har blitt betre representert gjennom nye fredingar dei seinare åra.

Tabell 16.7 Tidsfordeling av freda bygningar og anlegg

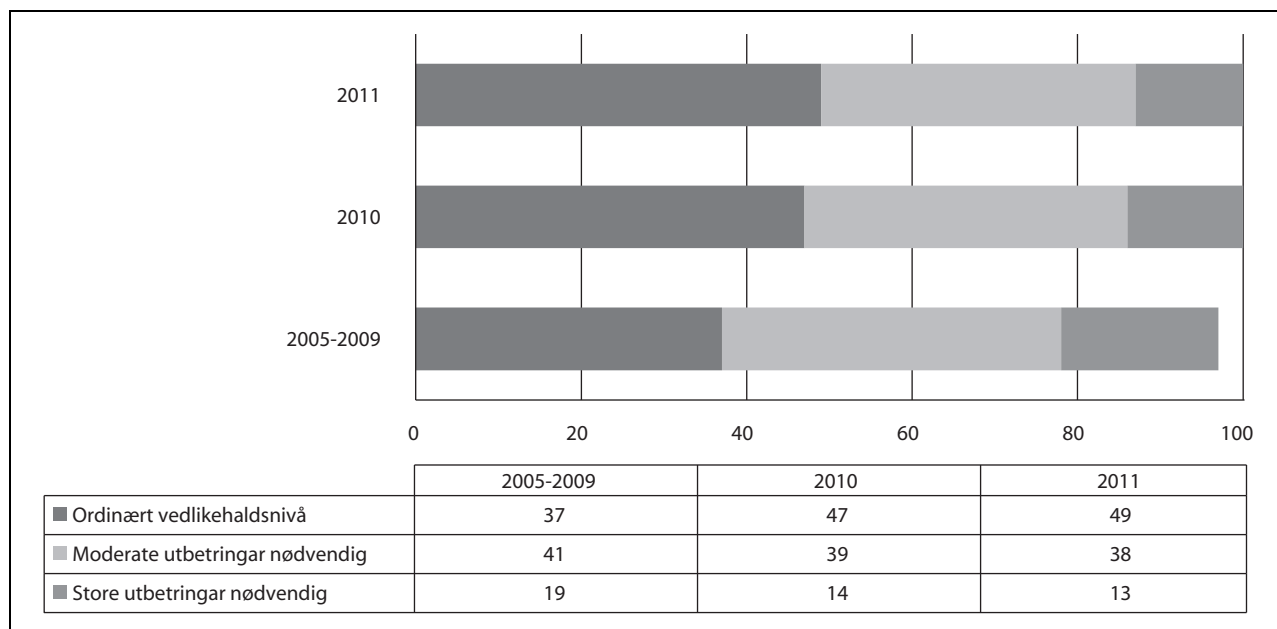
Datering	Bygning	Grøntanlegg- gjerder, fontener og liknande	Kyrkje	Teknisk/ Industrielle minne	SUM
Etterreformatorisk tid	563	33		65	660
1537-1649	34				34
1600-talet	163	12	1	33	209
1700-talet	1121	25	3	12	1161
1800-talet	2019	19	3	75	2116
1900-talet	1476	76	4	173	1729
2000-talet	3	5		2	10
Totalt	5379	170	11	360	5920

6.4. Freda bygningar, anlegg og fartøys skal ha ordinært vedlikehaldsnivå innan 2020.

Indikatorar:

- Del av freda bygningar og anlegg med ordinært vedlikehaldsnivå (i prosent).

Arbeidet med å løfte freda bygningar, anlegg og fartøy opp til eit ordinært nivå med omsyn til vedlikehald blir styrt gjennom dei respektive bevaringsprogramma. Etterslepet på istandsetjing og vedlikehald er likevel stadig stort.

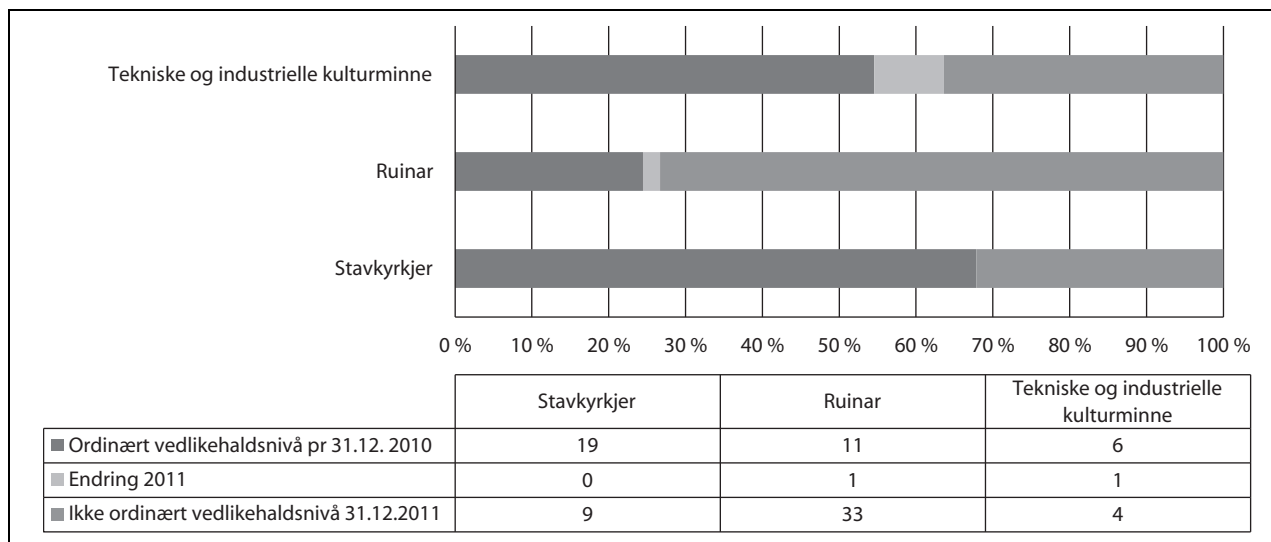


Figur 16.3 Freda bygningar i privat eige: Bygningar med dei ulike vedlikehaldsnivåa er vist i prosent.

Mangelfull oppdatering av tilstandsgrad gjer det vanskeleg med ei presis rapportering på denne indikatoren. Tala for 2010 og 2011 er derfor overslag basert på opplysningar frå fire fylke.

Samiske kulturminne: Registrering av freda samiske bygningar starta opp i 2011 og skal avsluttast i 2014. Når dette arbeidet er ferdigstilt vil det bli mogleg å rapportere på indikatoren.

Ruinar, stavkyrkjer og tekniske og industrielle kulturminne: Tabellen viser del og tal stavkyrkjer, ruinar og teknisk og industrielle kulturminne som var sette i stand til ordinært vedlikehaldsnivå pr. 31.12.2010, og utviklinga i 2011.



Figur 16.4 Utviklinga i ordinært vedlikeholdsnivå for teknisk og industrielle kulturminne, ruinar og stavkyrkjer 2010–2011

- Talet på freda fartøy og fartøy som inngår i verneplan for fartøy, og som er sette i stand.

Tabell 16.8 Talet på freda fartøy og fartøy som inngår i verneplan for fartøy, og som er sette i stand.

År	Verneverdige fartøy (inkludert freda)	Fartøy som er sette i stand
2010	207 (6)	99 (2)
2011	215 (8)	112 (7)

6.5. Eit representativt utval automatisk freda arkeologiske kulturminne skal vere sikra innan 2020.

Indikator:

- Talet på sikra automatisk freda arkeologiske kulturminne.

I 2011 og 2012 har fylka gjennomført tilstandsregistreringar av tilrettelagte og skjotta arkeologiske kulturminne. Det er òg utarbeidd lister over prioriterte arkeologiske kulturminne som skal sikrast og gjerast tilgjengelege gjennom bevaringsprogrammet for utvalde arkeologiske kulturminne. Pr. mai 2012 har 18 fylke levert tilstandsregistreringar. Dette materialet vil gi ein samla, nasjonal oversikt over tilrettelagte arkeologiske kulturminne og kulturmiljø, slik at det kan rapporterast på indikatoren i 2013. Når det gjeld bergkunst er det i 2011 utført skjøtsel på 112 lokalitetar, tilrettelegging av 18 lokalitetar og dokumentasjon av 76 lokalitetar. Ei oversikt over kor mange

lokalitetar som totalt er sikra kan det pr. i dag ikkje rapporterast på.

6.6. Utryddinga av truga arter i kulturlandskapet skal vere stansa, og status for arter i nedgang skal vere betra innan 2020.

Indikator:

- Talet på truga arter knytt til kulturlandskap.

Omlag 20 pst. av artene på Norsk rødliste for arter 2010 er knytte til kulturlandskap, og 750 arter knytte til kulturlandskapet er truga. Døme på truga arter er søstermariland, soppane slimjordtunge og rosa vokssopp og insekta bakkehumble og heroringvenge.

6.7. Mangfaldet av naturtypar i kulturlandskapet skal takast vare på eller gjenoppsettast innanfor sitt naturlege utbreiingsområde, og slik at alle arter førekjem i levedyktige bestandar. Det genetiske mangfaldet og viktige økologiske funksjonar og tenester skal takast vare på.

Indikator:

- Talet på restaurerte naturtypar i kulturlandskapet.

Tiltak som er sette i gang gjennom arbeidet med utvalde kulturlandskap i jordbruket, handlingsplanar for utvalde naturtypar og prioriterte arter etter naturmangfaldlova, og forvaltningsplanar og bevaringsmål i ulike verna kulturlandskap, medverkar alle til å ta vare på og restaurere

naturmangfaldet i kulturlandskapet. Eit døme er Leka i Nord-Trøndelag der ein er i ferd med å restaurere store areal av attgrodd og tilplanta kystlynghei gjennom rydding av lauvtre og sitkagran og igangsetjing av skjøtsel i form av beiting. Dette området har både vernestatus, er eit utvalt kulturlandskap og er utvalt naturtype etter naturmangfaldlova. I 2012 har det vore restaureringstiltak på lokalitetar med naturtypene slåttemark, slåttemyr, haustingsskog og kystlynghei. Dette er eit arbeid som vil halde fram kontinuerleg i åra framover.

Samhandling med miljøverkemidla i landbruket har vore i fokus i 2012. Særleg gjennom arbeidet med utvalde kulturlandskap og utvalde naturtyper etter naturmangfaldlova skjer det ei betre målretting av landbrukets miljøverkemiddel i mange fylke.

6.8. Areal brukt til landbruk skal vere berekraftig forvalta innan 2020.

Arbeidet med utvalde kulturlandskap er eit kontinuerleg samarbeid mellom miljø- og landbruksforvaltninga der eit viktig mål er å ta vare på kulturminne og naturverdiar i aktive jordbruksområde. I 2012 er det 22 utvalde kulturlandskap i jordbruket. Talet har ikkje vore auka sidan 2010. Dei regionale miljøprogramma i jordbruket blir reviderte i 2012.

Grasmarkene si betydning for fangst av karbon i samanheng med klimaendringane har til no vore lite påakta i Noreg. Direktoratet for naturforvaltning har lagt fram ein rapport om dette i 2012.

6.9. Dei mest truga naturtypene i kulturlandskapet skal ha status som utvalde naturtyper

Indikatorar:

- Talet på truga naturtyper knytt til kulturlandskapet.
- Talet på utvalde naturtyper i kulturlandskap.

I følge Norsk rødliste for naturtyper 2011 er dei tre naturtypene kulturmarkseng, kystlynghei og slåtteng truga naturtyper i kulturlandskapet. I tillegg er fleire sterkt kulturpåverka og til dels kulturavhengige naturtyper som er lagt inn under andre hovudøkosystem i raudlista truga. Dette gjeld mellom anna slåttemyrflate og slåttemark (lagt under våtmark) og strandeng og sanddyne-mark (lagt under kyst).

Det er vedteke to utvalde naturtyper etter naturmangfaldlova i kulturlandskapet, desse er slåttemark og slåttemyr. Det blir arbeidd med å få

kystlynghei, haustingsskog, naturbeitemark og strandeng som utvalde naturtyper.

Tiltak og kvalitetssikring av arbeidet med dei utvalde naturtypene er organisert gjennom fylkesvise skjøtelsgrupper. Desse sikrar at miljø- og landbruksforvaltninga er godt samordna. Nasjonale koordinatorar for dei enkelte handlingsplanane sikrar fagleg god og mest mogleg lik praksis i alle fylke.

I 2012 har arbeidet med å setje i verk handlingsplanen for slåttemark halde fram, og alle fylka i Noreg deltek no med dette.

6.10. Dei mest truga artene i kulturlandskapet skal ha status som prioriterte arter.

Indikator:

- Talet på prioriterte arter knytt til kulturlandskap.

Av dei åtte første prioriterte artene etter naturmangfaldlova som vart vedteke i mai 2011 er dragehovud, honningblom, klippeblåvenge, svarthalespove og eremitt heilt eller delvis knytte til kulturlandskapet.

Det blir arbeidd med å peike ut nye prioriterte arter og utvalde naturtyper. Fleire arter i kulturlandskap som er aktuelle som prioriterte arter er under vurdering, mellom anna orkideen svartkurl. Staten vil òg følge opp eksisterande prioriterte arter og utvalde naturtyper.

6.11. Eit representativt utval av naturtypene i kulturlandskap skal vernast for kommande generasjonar.

Indikator:

- Areal og del av verna areal (inkludert årleg endring).

Viktige naturtyper i kulturlandskapet som til dømes kystlynghei, slåttemark og strandeng er verna gjennom arbeidet med dei fylkesvise, tematiske verneplanane og til ein viss grad gjennom nasjonalparkplanen. I arbeidet med dei tematiske verneplanane har ikkje naturtyper innanfor kulturlandskap vore eigne tema. Eit verneområde med mykje kystlynghei kan til dømes vere verna som reservat med sjøfugl som vernetema. Det same gjeld mange store seterdalar verna som del av landskapsvernområde. Vi manglar derfor pr. i dag data på kor store areal innafor dei ulike verneområda som kan karakteriserast som kulturlandskap. Vi har heller ikkje tal på areal på dei naturtypene

av kulturlandskap som er verna etter kulturminnelova som del av eit kulturmiljø.

Evalueringa av gjennomført vern frå 2010 konkluderer mellom anna med at kulturlandskap treng betre vern, eller andre sikringstiltak om ein skal nå det nasjonale målet. Som følgje av evalueringa er Direktoratet for naturforvaltning i gang med å utarbeide forslag til ein strategi for korleis dei ulike verkemidla i naturmangfaldlova kan brukast for å sikre eit representativt utval av norsk naturmangfald, under dette naturtypar i kulturlandskapet.

6.12. Verneverdiane i verneområda skal oppretthaldast/gjenopprettast.

Indikatorar:

- Talet på og del av verneområde der verneverdiane er truga.
- Talet på og del av verneområde med forvaltnings- og/eller skjøtselsplan.

Verneverdiane i kulturlandskapet er i første rekkje truga på grunn av nedbygging og drifts- endringar i jordbruket som fører til aukande gjen- groing. Dette gjeld dei fleste naturtypane i kulturlandskap som er verna, og set store krav til skjøtsel i desse naturtypane.

Kulturlandskapsområde inngår i ei rekkje av dei ca. 100 forvaltnings/skjøtselsplanane for verneområde som er godkjende i 2012.

6.13. Ved innførsel og utsetjing av framande organismar skal vesentlege uheldige følgjer for naturmangfaldet unngåast. For dei mest skadelege framande organismane som allereie er sette ut i norsk natur skal tiltak for å nedkjempe desse vere sette i gang eller gjennomført.

Indikatorar:

- Talet på nedkjempings/utryddingstiltak fordelt pr. art nasjonalt, regionalt og lokalt.

Av dei 1180 reproduserande artene som vart risikovurderte i den nye svartelista for framande arter frå juni 2012, er 88 arter knytte til kulturmark på svartelista.

Størsteparten av tiltaka mot framande organismar skjer i verna naturtypar av kulturlandskap. I regi av Statens naturoppsyn blir det årleg gjennomført skjøtselstiltak mot framande organismar, blant anna kjempespringfrø, rynkerose og fleire andre forvilla hageplanter. Handlingsplan mot rynkerose vart ferdigstilt i 2012. I tillegg finansierer Direktoratet for naturforvaltning årleg ei

rekkje tiltak mot framande organismar utanfor verneområda som nokre fylkesmenn gjennomfører (Oslo og Akershus, Nord-Trøndelag og Rogaland). Fleire fylkesmenn har utarbeidd handlingsplanar mot framande artar. Planen prioriterer tiltak i verneområde og i kommunane.

I tillegg finansierer Direktoratet for naturforvaltning årleg ei rekkje tiltak mot framande organismar utanfor verneområda. Desse tiltaka blir ofte gjennomførte i regi av fylkesmannen, og omfattar både tiltak for å halde artar nede og opplæring, informasjon og kartlegging. Fleire fylkesmenn har no laga informasjonsbrosjyrar om risikoen ved spreiding av «hagerømlingar». Fylkesmennene i Oslo og Akershus, Østfold og Rogaland har laga eigne handlingsplanar for korleis utfordringane knytte til framande artar skal løysast. Fleire andre fylke er i ferd med å lage tilsvarende planar.

I 2011 og 2012 er det arbeid vidare med å utvikle metodikk for overvaking av framande organismar. Eit samarbeid med Artsdatabanken om eit system for tidleg oppdaging og varsling av nye framande organismar vart ferdig i 2011. Det er òg teke initiativ for å auke registreringa av framande organismar i nettportalen Artsobservasjonar frå medlemmer i frivillige organisasjonar og andre interesserte.

6.14. Utsetjing av genmodifiserte organismar skal ikkje føre til skade på naturmangfaldet, jf. genteknologilova.

Indikator:

- Talet på tilfelle der det er påvist mengder GMO over tilletne grenseverdier.

Det er ikkje påvist genmodifiserte organismar (GMO) i kulturlandskapet.

6.15. Planlegging i kommunar, fylke og regionar skal medverke til å hindre uønska nedbygging av matjord og ta vare på viktige kulturminne.

Indikator:

- Avgang dyrka og dyrkbar mark i medhald av planar etter plan- og bygningslova.

Plan- og bygningslova er det viktigaste verkemidlet for å sikre berekraftig forvaltning av jordressursane. Det har gradvis blitt mindre omdispensering av dyrka og dyrkbar mark. Sjå omtalen av Planlegging for ei berekraftig utvikling under verkemiddelområdet Regelverk og samfunnsplanlegging, for nærare informasjon.

Landbruksdepartementet og Miljøverndepartementet har oppretta ei arbeidsgruppe som skal vurdere og fremje forslag om korleis verkemidla i plan og bygningslova kan nyttast for å styrkje jordvernet.

6.16. Eit representativt utval av kulturminne på Svalbard skal bevarast som kjeldemateriale og grunnlag for opplevingar for framtidige generasjonar. Tapet av kulturminne som følgje av menneskeleg verksemd skal i gjennomsnitt ikkje overstige 0,1 prosent årleg.

Indikatorar:

- Bevaringsstatus for utvalde kulturminne og kulturmiljø.
- Talet på årleg tap av registrerte kulturminne i prosent.

Det faste arbeidet med vedlikehald og restaurering av freda bygningar har halde fram i 2011. Lista over høgt prioriterte kulturminne vil bli utvida og ein strategi angitt for kvart av desse.

Arbeidet med revisjon av Kulturminneplanen vart avslutta i første halvdel av 2012. Det blir i 2012 engasjert ein restaureringshandverkar på heilårsbasis som ei prøveordning.

Prosjektet Amundsenvilla i Ny-Ålesund er ferdigstilt, og dette har vore eit svært vellykka samarbeidsprosjekt mellom eigar, Sysselmannen og RA.

Dokumentasjonsprosjektet for freda hytter blir ført vidare og dannar ein viktig kunnskapsbasis for forvaltning av og forskning omkring fangsthyttene og fangstkulturen.

Arbeidet med oppdatering og kvalitetssikring av svalbarddelen av den nasjonale databasen for faste kulturminne, Askeladden, er blitt prioritert. Det er blitt noko seinka av problem knytte til kartgrunnlaget, men mykje er likevel gjort.

Det vart innført ferdselsregulering i 2010 ved ni utvalte kulturminnelokalitetar for å sikre minst mogleg påverknad. Dette synest å fungere problemfritt. For å oppnå best mogleg vern av alle kulturminna mot menneskeleg påverknad blir det satsa mykje på informasjon gjennom Svalbardporten, guideopplæring og foredrag som Sysselmannen deltek i.

Det er ikkje rapportert om direkte tap av kulturminne i 2011 anna enn at det er kjent at erosjon rundt det meste av kysten aukar og et av enkelte gravfelt og eldre tufter.

17 Resultatområde 7 Godt bymiljø

I alt 80 prosent av den norske befolkninga bur i dag i byar og tettstader. Å skape gode by- og tettstadsmiljø er derfor viktig for trivsel og helse for dei fleste av oss. Veksten av byane har vore sterk i heile etterkrigstida. Vi har over 900 byar og tettstader i Noreg, frå dei minste med vel 200 innbyggjarar til den største, som er Oslo med eit folketal på meir enn 600 000.

Veksten kjem ikkje berre i dei større byane, men òg i kringliggjande kommunar. Den sterke veksten i hovudstadsregionen og i andre storbyregionar fører med seg særskilde utfordringar, mellom anna når det gjeld infrastruktur, bustadmarknader, levekår og tenestetilbod. Fleire av desse utfordringane krev løysingar på tvers av kommune- og fylkesgrenser og samarbeid med statlege styresmakter.

Eit funksjonelt og godt fysisk bymiljø er viktige føresetnader for trivsel og helse. Godt tilgjenge til kvardagsfunksjonane, rein luft, vakre og trygge omgivelser og høve til sosial deltaking og fysisk aktivitet i nærmiljøet er gode som folk set pris på. Også for næringslivet er godt fungerande og attraktive stader viktig for verksemda og for å rekruttere og halde på arbeidskrafta.

Tilstand

Sikre ein berekraftig bystruktur gjennom effektiv arealbruk og styrkt miljøvenleg transport

Det er eit mål å utvikle meir konsentrerte byar og tettstader av omsyn til arealbruk og transport. Samtidig skal det sikrast område med god kvalitet til rekreasjon og leik. I dei største byane skjer det meste av utbygginga som fortetting og byomforming. Dette er ikkje i same grad tilfelle i mindre byar og tettstader, men for landet samla aukar tettleiken noko. Konsentrert byutvikling er ein føresetnad for eit effektivt kollektivtrafikktilbod og for at fleire sykklar og går. Dermed er det også god klimapolitikk.

Fortettinga og den sterke satsinga på kollektivtransporten dei siste åra har medført at fleire

reiser miljøvenleg i dei 13 største byane som inngår i Framtidas byar. Delen som reiser på miljøvennleg måte i mindre byar og tettstader er klårt lågare.

Byane ligg ofte knytt til den beste dyrka jorda i landet. I dei mest produktive områda er gjerne òg naturmangfaldet størst. Det er til dømes på det sentrale Austlandet at talet på truga arter er størst. Vekst i byar og tettstader vil derfor ofte vere ei utfordring i høve til å ta vare på dyrka mark og naturmangfald. Rundt byane ligg det òg friluftareal som er mykje brukt. Det er derfor viktig å hindre ukontrollert vekst i byane og å nytte dei areala som er eigna til utbygging best mogleg, og vidare sikre ei planlegging som tek godt omsyn til både dyrka mark og til truga arter, truga naturtypar og andre verdifulle område for naturmangfald.

Det er ei utfordring å gjennomføre ein meir arealeffektiv utbyggingspolitikk. Den nye plan- og bygningslova har verktøy som skal gjere det lettare å få til fortetting og omforming i byane. Regjeringa har vidare styrkt jordvernet, og mange byar har bymarker som er tekne vare på gjennom planvedtak eller eiga lov (Oslo-marka). Dei rikspolitiske retningslinjene for samordna areal- og transportplanlegging blir lagt til grunn for planlegginga. Hovudprinsippa er mellom anna konkretisert i arbeidet med regional planstrategi for Oslo og Akershus som Miljøverndepartementet har leia. Også dei andre større byregionane har utarbeidd samordna areal- og transportplanar og konseptvalutgreiingar med sikte på å fremje meir miljøvenleg transport. Gjennom Framtidas byar er fleire byar i gang med å vurdere køprising og parkeringsavgrensingar som verkemiddel samtidig som kollektivtilbod og sykkelvegnett blir bygd ut. Slike verkemiddel er viktig og heilt nødvendig for å nå målet i Stortingsmelding nr. 21 (2011-2012) *Norsk klimapolitikk*, om at veksten i persontransporten i storbyane skal skje med kollektivtransport, sykkel og gange. Sjå resultatområde 10 Stabilt klima.

Stimulere til betre bustadplanlegging som viktig del av byutviklinga

Den sterke veksten i folketalet i byane har ført til auka press på bustadmarknaden og kommunane må sette av tilstrekkeleg areal for boligformål. Ein berekraftig bystruktur inneber bu- og nærmiljø med kvalitet og med trygge, trivelege opphaldsareal ute som inviterer til leik og sosialt samvær. Omsynet til miljø og målet om redusert energibruk skal liggje til grunn for nybygging og rehabilitering av eksisterande bustadmasse. Omsynet til korte avstandar mellom bustad og barnehage, skule, nærbutikkar og kollektivtransport, og tilgang på gang- og sykkelstigar, skal liggje til grunn for tomteval og bustadforsyning.

Stimulere til at offentlege og private, publikumsretta verksemdar blir lokaliserte på ein måte som medverkar til å byggje opp under ein berekraftig bystruktur

I ein berekraftig bystruktur er det naudsynt å styrkje sentrum i byar og tettstader og andre knutepunkt i kollektivnettet. I byane aukar talet på busette og arbeidsplassar i sentrumsområda, men sentrumshandelen taper terreng. Berre Oslo har halde ved lag sin del. Noko av årsaka ligg i at kjøpesenter og andre butikkar blir lokaliserte i utkanten av eller utanfor byen. I 2008 vedtok Regjeringa ei ny rikspolitisk forskrift om kjøpesenter. Forskrifta skal sikre at kjøpesenter og anna handelsverksemd blir lokaliserte i samsvar med godkjente fylkes- og fylkesdelplanar for senterstruktur og service. Departementet følgjer ein streng praksis når det avgjer motsegn saker og arbeider med å styrkje fylkesmennene si oppfølging av føresegna. I Framtidens byar blir det gjennomført prosjekt for å styrkje sentrum som handelsstad gjennom betre samhandling mellom kommune og næringsliv.

Det er i forhold til berekraftig utbygging uheldig at sjukehus, høgskular og anna publikumsretta statleg verksemd i nokre tilfelle blir lokaliserte på stader med dårleg kollektivtilbod, ofte utanfor eller i utkanten av byen eller tettstaden. I 2009 utarbeidde Miljøverndepartementet saman med Statsbygg ein rapport med gode døme på korleis lokalisering av statleg verksemd kan byggje opp under berekraftig byutvikling. Statsbygg legg i sin nye strategi for verksemda si vekt på dette prinsippet. Departementet legg desse prinsippa til grunn for behandling av enkeltsaker, og fylkesmennene er gjennom embetsoppdraget

bedne om å følgje opp dette ved statleg lokalisering i kommunane.

Medverke til reduserte utslepp av klimagassar og tilpassing til klimakonsekvensar, knytt til blant anna areal-, energi- og transporttiltak.

Utsleppa av klimagassar i dei 13 største byane er aukande. Det er då rekna med utslepp som byane sjølve kan påverke. Vegtrafikken står for om lag 60 pst. av desse utsleppa, utslepp frå stasjonære kjelder, særleg oppvarming, utgjer 20 pst., 10 pst. kjem frå avfallsdeponi og resten frå andre mindre kjelder. Vegtrafikk er òg den viktigaste kjelda til utslepp av NO₂, og viktig bidragsytar til utslepp av svevestøv. Dei store utsleppa frå vegtrafikken heng saman med den måten vi har utvikla byane våre på, med store avstandar mellom bustader, arbeidsplassar, handel og ulike tenester. Dette skaper mykje bruk av bil og store utslepp. Dette byar gir korte avstandar, mindre transportbehov og mange fleire kan gå, sykle eller ta bussen. Tett utbygging gjer det samstundes lettare å forsyne bygningar med fjernvarme basert på rein energi i staden for tradisjonelle løysingar.

Behovet for å redusere klimagassutsleppa vil krevje energieffektivisering av eksisterande bygningsmasse, inkludert verneverdige bygg, samstundes som dei kulturhistoriske verdiane må først vidare. Tradisjonell eldre busetnad er laga av miljøvennlige materialar og dei har eit langt livsløp. Dette er viktige eigenskapar i eit miljø- og klimaperspektiv.

Mange norske byar og tettstader ligg ved kysten eller i nærleiken av vassdrag. Dei er sårbare for klimaendringane med omsyn til blant anna havnivåstigning, flaum, overvatn og skred. Klimaendringane inneber risiko for liv og verdiar, og kostnadene knytte til tilpassing er potensielt store. Samtidig skal det planleggjast for stor uvisse. Det gjeld både å sikre seg mot dei store farane og gjennomføre dei mange små tiltaka som kan dempe verknadene av endringane. Til dømes er det naudsynt å betre dimensjoneringa av avløpsrør, bekker kan opnast for å ta unna meir vatn og grå flater kan erstattast av grøne flater. Grøne flater syg betre opp overflatevatnet og gir nedkjøling, og er slik sett òg eit viktig tiltak med omsyn til klimatilpassing. Klimaendringane vil i aukande grad òg krevje tilpassingar og endringar i forvaltninga av kulturminne. Gjennom risiko- og sårbarheitsanalysar og god planlegging kan byane få oversikt og i tide ta dei naudsynte grepa.

Sikre høg kvalitet i byrom og uteareal og ta vare på grønstruktur og naturmangfald

Når veksten i byane i stor grad skjer gjennom omforming og konsentrert utbygging, er det viktig å sikre dei grønne lungene og kvaliteten på uteareala. Tal frå KOSTRA viser at leike- og rekreasjonsarealet i tettstadene samla sett har minka noko frå 2000 til 2011, men med store variasjonar mellom byane. Gjennomsnittet ligg på 17 dekar pr. 1000 innbyggjarar i 2011. Tala viser litt overraskande at det ikkje er ein klar samheng mellom kor tett byen er og storleiken på slike areal. Dette indikerer at mange av dei tettast utbygde kommunane i planlegginga si bevisst sikrar grøntområda og vektlegg kvalitet i utforminga av byen.

Det er òg viktig å ta vare på område som gir naturmangfald i byane. I tillegg til markaområda i nærleiken av byane, er dei grønne lungene, attverande skogholt, gamle tre, parkane og vassdraga viktige leveområde for ei rekkje arter av planter og dyr.

Dei fleste truga artene lever i dei rikaste og mest produktive områda sør og aust i landet. Dette er samtidig dei områda der det bur flest folk. Oslofjordområdet er eit døme på eit slikt område. Oslo kommune er leveområde for ei rekkje truga artar, og har derfor eit særskilt ansvar for å ta vare på attverande naturområde og grønne lunger i og nær byen. Dette krev ei kunnskapsbasert planlegging og forvaltning, der ein prøver å få til vinn-vinn-løysingar, som kjem både menneske, friluftsliv og naturverdiar til gode.

Med ordninga prioriterte arter og utvalde naturtypar etter naturmangfaldlova, skal dei artane og naturtypane som er prioriterte og utvalde takast særskilt godt vare på. Fleire av dei første prioriterte artene og utvalte naturtypane som vart vedtekne våren 2011 finst i og rundt tettstader og bynære område. Dette gjeld til dømes naturtypane slåttemark, innhole eiker og kalklindeskog, og artane dragehovud, raud skogfrue og eremitt.

Det må leggjast stor vekt på kvalitet i fortettinga, både ved utforminga av bygningsmassen og for å sikre gode og trygge opphaldsområde og uterom med godt tilgjenge for alle. I historiske by- og tettstadsområde må ny busetnad innpassast med særleg varsemnd og respekt. Utfordringa er både å integrere kulturminneomsyn på ein god måte i kommunale planprosessar og å nytte kulturminne i byutviklinga. Det er viktig å utvikle og føre vidare byane sin historiske identitet og tidsdjupn.

Samanhengande grøntområde med turstigar og sykkelveggar kan binde dei ulike bydelane saman og sikre tilgang til nærliggjande natur- og friluftsområde. Sikring av kulturhistoriske verdiar er viktig for kvalitet og variasjon i byar og tettstader.

Ved bustader, skular og barnehagar skal det vere god tilgang til trygg ferdsel, leik og annan aktivitet i ein variert og samanhengande grønstruktur med gode samband til kringliggjande naturområde. Plandelen i plan- og bygningslova legg sterk vekt på kvalitet i uteområda. Dei rikspolitiske retningslinjene for barn og unge sine interesser i planlegginga, som blant anna skal sikre gode uteareal, er blitt tydelegare gjennom den nye lova og tilhøyrande rettleiing.

For å kunne måle utviklinga på desse områda, må vi utvikle nye indikatorar, blant anna treng vi indikatorar for ein del av naturkvalitetane i by som knyter seg til parkar, grønne samband, leikeplassar og tilgang til vatn. Vi treng òg indikatorar som måler korleis kulturmiljø, gater og plassar blir tekne hand om og utvikla vidare.

Miljøverndepartementet støttar opp om stadutvikling ved å skipe gode møtestader mellom ulike sektorar og forvaltningsnivå. Det er utarbeidd rettleiar om stadutvikling og belysning, og det blir utvikla rettleiarar om kvalitet i uteareal og byrom, og for handel, by og tettstadsstruktur. Miljøverndepartementet samarbeider òg med Kommunal- og regionaldepartementet, Statens vegvesen, Vegdirektoratet, Riksantikvaren, Husbanken og Direktoratet for naturforvaltning gjennom *Forum for stadutvikling* om tiltak for å styrkje kompetansen i kommunane, blant anna gjennom regionale konferansar for stadutvikling. Det er òg laga ein nasjonal nettportal for stadutvikling på Regjeringas nettsider; stedsutvikling.no.

Den rikspolitiske føresegna om kjøpesenter har vore verksam frå 2008. Departementet utarbeider no ein rettleiar som skal gjere det enklare å bruke føresegnene i planlegginga både i regionar og kommunar.

Påverknader

Befolkningsframskrivingane tyder på at befolkningsveksten framleis kan bli sterk i byområda dei næraste 20 åra, til dømes kan Oslo få nesten 200 000 fleire innbyggjarar fram til 2030. Dette vil føre til eit betydeleg press på landbruks-, natur- og friluftsområda rundt byane og på dei grønne lungene i byen. Auka befolkningsvekst stiller oss vidare overfor særlege utfordringar knytte til auka utslepp frå transport; av dei som medverkar til

både lokal luftforureining, støy og klimaendringar.

For dei enkelte byane og tettstadene fører veksten til store endringar. Dei mest synlege skjer gjennom utbygging av nye bustadområde, etablering av større næringsverksemd og offentlege institusjonar og gjennom ny infrastruktur. Dei fleste endringane er likevel små og lite merkbare frå år til år, men over tid vil summen av nye investeringar og dei mange små inngrepa kunne gi store konsekvensar for bymiljøet.

Sidan utbygging i praksis er irreversibel, er det viktig å sikre at endringane skjer til det beste for innbyggjarane, næringslivet og miljøet. Dette inneber at endringane bør nyttast til å byggje opp under miljøvenlege bystrukturar, transportformer og transportsystem, betre dei fysiske omgivingane, mellom anna med omsyn til tilgjenge for alle, leggje til rette for helsefremjande aktivitetar og medverke til at klimaendringane kan møtast på ein robust måte. Klimaendringar vil innverke på korleis vi planlegg og utviklar våre byar og tettstader. Samtidig må eigenart og identitet, verdifulle kulturmiljø, biologisk mangfald, grønstrukturar og naturområde takast vare på og utviklast vidare.

Utviklinga av berekraftige byar og tettstader skjer i eit komplisert samspel mellom offentlege styresmakter og private aktørar. Miljøverndepartementet samarbeider med ei rekkje departement og andre instansar om mellom anna samordna areal- og transportplanlegging, friluftsliv, universell utforming, trygging av matjord, næringsutvikling, stadutvikling med vidare. Det er ei viktig og krevjande oppgåve å formidle dei nasjonale krava og forventningane til planlegginga til kommunar, fylkeskommunar og statlege sektorstyresmakter med motsegnrett.

Det er mange konflikhtar som må løysast, mellom utbygging og vern og mellom ulike interesser. Planlegging etter plan- og bygningslova fastset spelereglar og skapar arenaer som er viktige for partane både når dei langsiktige linjene skal trekkjast og når det kjem til gjennomføring.

Tilstrekkeleg plan- og miljøkompetanse og tilgang til grunnlagsdata er ein føresetnad for god samfunnsplanlegging. Ei særleg utfordring er derfor knytt til plan- og miljøkompetansen i kommunane. Det blir stilt auka krav til ei aktiv planlegging, til konsekvensvurderingar og til betre samordning. Plan- og miljøkompetansen i mange kommunar er dei siste åra gradvis bygd ned. Dette har svekt evna til å ta hand om plan- og miljøoppgåvene. Kommunane har ei avgjerande rolle i planlegging for ei berekraftig utvikling, og det er der-

for naudsynt å sikre og styrkje kapasiteten på dette området i kommunane.

Politikk for å nå dei nasjonale måla

Arbeidet med å skape berekraftige, attraktive og funksjonelt utforma byar og eit fysisk miljø som fremjar helse- og livskvalitet blir følgt opp i den nasjonale politikken gjennom ei rekkje verkemiddel og tiltak.

Viktige statlege retningslinjer for godt bymiljø er knytte til

- samordna areal- og transportplanlegging
- barn og unge sine interesser i planlegginga
- lokalisering av kjøpesenter
- klima- og energiplanlegging i kommunane
- behandling av støy i arealplanlegginga

I Nasjonale forventningar til kommunal og regional planlegging vedtekne i juni 2011, er by- og tettstadutvikling omtalt som eit eige tema. Her er gjeldande politikk oppsummert og konkretisert. Ein viser òg til resultatområde 10 Rein luft om politikken for å nå nasjonale mål knytte til rein luft og støy og resultatområde 11 Stabilt klima.

Miljøverndepartementet har som miljø- og planleggingsstyresmakt eit særskilt ansvar for å samordne og formidle den nasjonale miljøpolitikken og arealpolitikken, blant anna for den fysiske utviklinga i byområda.

Plansatsing mot store byar

Det er naudsynt med breie tiltak for å nå måla om ei berekraftig utvikling i byar og tettstader. Folketallet i Noreg er venta å auke sterkt dei neste ti åra, hovudsakleg i byar og tettstader. Dette gir utfordringar for bustadforsyning, transport, arealbruk, klimagassutslepp, helse og livskvalitet. Ei ny satsing frå 2013 retta mot byane skal medverke til framtidretta byplanlegging, betre bymiljø og tilrettelegging for auka bustadbygging. Viktige grep i satsinga er å styrkje kompetanse og kapasitet, og meir samarbeid på tvers av sektor- og kommunegrensene.

Planlegging og tilrettelegging av bustadområde er ei viktig oppgåve for kommunane. Kommunane kan på eige initiativ ta ansvar for omregulering til fleire bustader og vurdere verkemiddel som strategiske tomtekjøp, urbant jordskifte og utbyggingsavtaler. Det er òg viktig å få synleggjort gode døme på utbyggingsprosjekt der det blir bygd tett med kvalitet. Regjeringa vil vurdere

kva høve som finst i plansystemet for å sikre god nok bustadforsyning.

Boks 17.1 Prinsippa for berekraftig by- og tettstadutvikling går fram av St.meld. nr. (2001-2002) Bedre miljø i byer og tettsteder:

- Kollektivtransporten utgjer ryggraden i bystrukturen og er styrande for utbyggingismønsteret.
- Eit sterkt sentrum med konsentrasjon av arbeidsplassar, bustader, handel og kontorfunksjonar.
- Konsentrert utbygging av næring og bustader i kollektivknutepunkt.
- Lokalsamfunn med tett og variert bustadstruktur, grøne lunger, skular, barnehagar, handel og næring.
- Samanhengande grønstruktur der grøne korridorar og samband knyter dei ulike byområda med grøne lunger til omkringliggjande markaområde.
- Hovudnett for sykkeltrafikk som gjer sykkel til eit attraktivt transportmiddel.
- Hovudvegssystemet går utanom lokalsamfunn, men sentrum og knutepunkt blir betente.

For å sikre at politikkkutforming og verkemiddel blir mest mogleg treffsikre i forhold til utfordringane, driv departementet utviklingsarbeid i samarbeid med byane og andre aktørar. Utviklingsarbeidet som er omtalt nedanfor følgjer opp delmåla knytte til det nasjonale resultatmålet på godt bymiljø.

Framtidas byar

Miljøverndepartementet starta i 2008 programmet *Framtidas byar*, som er eit samarbeid mellom dei 13 største byane, KS, fire departement og næringslivets hovudorganisasjonar. Hovudmålet er å redusere dei samla klimagassutsleppa frå vegtransport, stasjonær energibruk og forbruk og avfall i dei største byområda. Samtidig skal det utviklast strategiar for å møte framtidige klimaendringar. Delmål for arbeidet er å betre det fysiske bymiljøet med tanke på helse, oppleving og næringsutvikling.

Måla skal oppnåast gjennom meir forpliktande samhandling mellom lokale, regionale og statlege styresmakter og med næringslivet. På den måten

vil vi utnytte tilgjengelege ressursar betre, utvikle meir effektive verkemiddel og prøve ut nye tiltak for å fremje klima- og miljøvennlege byar.

Ei stort mengd samarbeidsområde, prosjekt og tiltak er sette i gang i byene, av ulik storleik og art, og med ei stor mengd involverte aktørar. Erfaringane frå alle desse blir formidla gjennom nettstaden www.framtidensbyer.no og direkte til andre byar og interesserte gjennom konferansar, rapportar m.m., og ved etablering av ei eksempel-samling.

Utvikling av ulike verktøy for utrekning og måling av klimagassutslepp og effektar av tiltak er ein viktig del av arbeidet. Framtidas byar blir målt gjennom jamleg rapportering og følgjeevaluering med indikatorar på ulike nivå. Evalueringsrapporten frå 2010 syner at Framtidas byar medverkar til å heve byane sitt arbeid med klima- og bymiljøspørsmål, og at det er venta utsleppsreduksjonar som følgje av prosjekt som blir gjennomførte innan programmet.

For å oppnå hovudmålet om reduserte klimagassutslepp og tilpassing til klimaendringane er arbeidet organisert i dei fire innsatsområda *areal og transport, energi i bygg, forbruk og avfall og tilpassing til klimaendringane*. Under desse innsatsområda og fellesområdet er om lag 40 samarbeidsområde i gang, i tillegg til ei rekkje underområde, prosjekt og tiltak. Delmålet om betre bymiljø er ikkje eit eige innsatsområde, men er knytt til dei fleste samarbeidsområda og aktivitetane.

I tillegg til avtalepartane er ei rekkje andre offentlege, private og frivillige aktørar involvert i arbeidet. Det er utvikla eit eige rapporteringssystem som måler aktivitetane og resultatata, for kvar-talsvis og årleg oppfølging. Det blir over budsjettet gitt støtte til utviklingsarbeid, samarbeidsprosjekt og andre tiltak.

I arbeidet framover vil programmet leggje vekt på blant anna smartbyløyningar og områdeutvikling, der samarbeid med næringslivet og heilskaplege modellar er viktige element.

Gjennom å styrkje kommunanes kompetanse og stimulere til handling, er målet på sikt å medverke til mindre klimagassutslepp, meir attraktive og miljøvennlege byar, og regional utvikling. Satsinga i Groruddalen

Regjeringa har sidan 2007 vore med på eit historisk byløft i Groruddalen i Oslo. Groruddalen har 130 000 innbyggjarar. Regjeringa og byrådet i Oslo har inngått ei intensjonsavtale om eit samarbeid om Groruddalen for 10-årsperioden 2007-

2016. Det langsiktige hovudmålet er ei berekraftig byutvikling, synleg miljøopprusting, betre livskvalitet og samla sett betre levekår i Groruddalen. Det skal utviklast eit lokalt og inkluderande sam-

arbeid med dei som bur i dalen, organisasjonar, burettslag, næringsliv, bydelar og offentlege organisasjonar.

Boks 17.2 Satsinga i Groruddalen

Etter snart seks år med ekstra satsing i Groruddalen er det mange synlege resultat. Dei fem første åra medverka Oslo kommune med 266 mill. kroner og Regjeringa med 586 mill. kroner. Samferdsledepartementet har blant anna medverka til doble avgangar på Grorudbana og Furusetbana, oppgradering av stasjonar langs Grorudbana og Furusetbana, ny gang- og sykkelbru over E6 og fleire nye gang- og sykkelvegstrekingar.

Miljøverndepartementet medverkar med midlar til blant anna ein bydelspark i kvar bydel og til opprusting av ein Akergard i kvar bydel. Mange ferdigstilte turvegtiltak gjer det no mogeleg å gå langs Alnaelva frå Ammerud og heilt ned til Gamlebyen. Eit samhengande tverrsamband er ferdig frå Grorud til Ellingsrud. For å få innbyggjarane til å ta i bruk grøne lunger i nærmiljøet har det vore arbeidd med å synleggjere dei nye turvegane og parkane.

Kommunal- og regionaldepartementet gir støtte til områdeløft for to område i kvar bydel i Groruddalen. Det blir gitt støtte til ulike tiltak som til dømes sosiale arrangement, motorsenter og skatehall på Haugenstua, opprusting av Svarttjern på Romsås og til leiarprogram for ungdom. Barne-, likestillings- og integreringsde-

partementet medverkar blant anna med midlar til gratis kjernetid i barnehagane, Kunnskapsdepartementet medverkar med midlar til Språkløftet og Utviklingsprosjektet (ekstra ressursar til skular med meir enn 25 prosent minoritetsspråklege), Helse- og omsorgsdepartementet medverkar med midlar til to folkehelseprosjekt (forsterka svangerskapsoppfølging og kosthald, aktivitet og norsk).

Det er i 2011 gjennomført ei midtvegsevaluering av satsinga i Groruddalen. Konklusjonen er at satsinga i hovudsak er på riktig kurs. Det er god samheng mellom dei fleste tiltaka som blir initierte og det ein ønskjer å oppnå. Enkelte delmål bør likevel revurderast med tanke på tilstrekkeleg tiltaksportefølje.

Oslo kommune har ansvaret for den heilskaplege utviklinga i Groruddalen. Miljøverndepartementet samordnar staten sin innsats. Den felles innsatsen er organisert i fire program. Miljøverndepartementet følgjer opp program 2: Alna, grønstruktur, idrett og kulturmiljø. Målet for dette programmet er å styrkje den blågrøne strukturen og naturmangfaldet i Groruddalen, og gi betre forhold for friluftsliv, fysisk aktivitet og idrett. Kulturminne skal vernast og brukast, og forståinga for historia skal styrkjast.

Utvikling av urbane kvalitetar

Departementet har sett i gang arbeid og utviklingsprosjekt som omfattar utforming av gater, plassar og andre offentlege rom i byane, leike, opphalds- og grøntareal og samhengande stigar og vegar for gåande og syklende. Grøne prosjekt

vil òg fange opp omsynet til klimatilpassing. Når byane blir omforma og fortetta er det òg viktig å ta vare på kulturminne og verdifulle kulturmiljø.

Bymiljøprisen som vart delt ut første gongen i 2002, er eit ledd i å synleggjere ein miljøretta bypolitikk.

Boks 17.3 Dei nasjonale gatene og plassane våre

Riksantikvaren og Statens Vegvesen starta i 2011 eit arbeid med målsetjing å få etablert eit nasjonalt program med arbeidstitel «Våre nasjonale gater og plassar». Føremålet er å skape auka medvit om den betydninga gater og offentlege rom i byane har som sosial og offentlig arena, og løfte fram føredøme med store bruksvise, visuelle og meningsberande kvalitetar. Byar og stader har oppstått i knutepunkt der viktige ferdsleveggar kryssar kvarandre. Gatene har vore byane sine hovudpulsårer, og plassane har vore sentrale arenaer som er viktige for vår identitet og stadstilhøyring. Eit arbeid med «Våre nasjonale gater og plassar» har som mål å medverke til ei meir kvalitetsbevisst og miljøvennleg byutvikling som gir oss betre byar å leve i, med betre møteplassar. Målet er òg å utvikle byane som nasjonale og internasjonale reisemål med betydning for lokalt næringsliv. Tilrettelegging for både kollektivtrafikk, gåande og syklende, med universell utforming som prinsipp, skal vere ein integrert del av denne utviklinga. Gjennom det planlagde programmet ønskjer Riksantikvaren og Statens vegvesen å invitere til ein nasjonal dugnad for å heve kvaliteten på nokre av nasjonen sine viktige fellesområde.

Bevaring av grønstruktur og naturmangfald

For å ta vare på og styrkje kvalitetane i grønstruktur, unngå spreiding av framande arter og bevare naturmangfaldet, er det viktig at dei som forvaltar grøne areal i tettbygde område ser nærare på korleis ein kan betre tilhøva for truga arter eller andre arter som finst naturleg i nærleiken. Til dømes bør ein vurdere om ein i større grad kan nytte stadeigne plantearter i staden for planter frå fjerne himmelstrøk i parkar og andre grøne anlegg. I nokre tilfelle vil det vere mest føremålstenleg å ta vare på truga arter og naturtypar ved å gi dei status som prioriterte arter eller utvalde naturtypar etter naturmangfaldlova. Arbeidet med å peike ut prioriterte arter og utvalde naturtypar vil halde fram i 2012. I dette arbeidet kan òg arter og naturtypar som er å finne i og ved tettbygde strøk bli vurderte. Ein vil òg følgje opp dei artene som er blitt prioriterte

og dei naturtypane som er blitt utvalde, inkludert dei handlingsplanane som er utarbeidde. Staten kan gi tilskot til tiltak for å ta vare på dei prioriterte artene og utvalde naturtypane.

Universell utforming

Miljøverndepartementet siktar mot den felles visjonen *Noreg universelt utforma 2025* i si deltaking i Regjeringas Handlingsplan for universell utforming 2009 – 2012. Likeverdig deltaking i samfunnsutvikling og byliv er eit mål.

Det føreset at kompetansen blir heva lokalt og regionalt når det gjeld universell utforming som strategi for planlegging og utforming av omgivnad og produkt. Det viktigaste tiltaket i samband med dette er *Nasjonalt utviklingsprosjekt for universell utforming i fylke og kommunar*. Tiltaket inkluderer no 50 kommunar og åtte fylke. Tiltak i den nye handlingsplanen gjeld òg universell utforming i by- og tettstadutvikling, auka tilgjenge til offentlege bygningar og uteområde, friluftsliv og kulturminne. Aspektet er inkludert på fleire resultatområde så langt det passar. Ein vil ha særskilt fokus på kommunesenter. Forslag til målbare arealbruksindikatorar er utvikla i Noreg digitalt og i Matrikkelen. Tiltaka vil gi betre oversyn over universell utforming og tilgjenge i kommunal planlegging og arealforvaltning.

Miljøverndepartementet gjer satsinga i nært samarbeid med Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. BLD finansierer fleirtalet av tiltaka.

Statusrapportering på nasjonale mål i 2012

7.1. Planlegging i kommunar, fylke og regionar skal medverke til at byar og tettstadar er berekraftige, attraktive og funksjonelt utforma med eit godt fysisk miljø som fremjar helse og livskvalitet.

Indikatorar:

- Talet på byregionar med samordna areal- og transportplanar.

I alt 16 fylke hadde i 2011 regionale areal- og transportplanar. Dei største byregionane utarbeider slike planar og strategiar som innspel til Nasjonal transportplan. Regionale arealplanar saman med eigne konseptvalutgreiingar er òg grunnlaget for utbygging av større samferdsletiltak. Planstrategien for areal og transport for Oslo og Akershus er til endeleg godkjenning av Regjeringa etter vedtak i bystyre og fylkesting i 2012.

- Tettstadareal pr. innbyggjar.

Tall for byane viser at dess tettare folk bur, dess meir miljøvenleg transport er det. I dei 13 største byane skjer no det meste av utbygginga som fortetting og byomforming. I 2009 har kvar innbyggjar i gjennomsnitt 500 m² tettstadareal til disposisjon, noko mindre enn i 2000. Utbygginga i mindre byar og tettstader er jamt over ikkje så konsentrert. Her har kvar innbyggjar meir enn 1000 m² og tettleiken minskar.

- Delen av dei daglege reisene som skjer på miljøvenleg måte.

Fortettinga og den sterke satsinga på kollektivtransporten dei siste åra, har medført at fleire reiser miljøvenleg, frå 35 pst. i 2005 til 36 pst. i 2009 for byane i Framtidas byar samla. Delen som reiser på miljøvenleg måte i mindre byar og tettstader er klart lågare, ikkje berre fordi kollektivtilbodet er dårlegare utbygd, men òg fordi færre sykklar og går.

- Delen av omsetninga i varehandel i kommunen innanfor by- og tettstadsområde.

Frå 2003 til 2009 var sentrum sin del av samla handelsomsetning i dei største byane blitt redusert med 5-6 prosentpoeng. Berre Oslo har halde ved lag sin del. Noko av årsaka ligg i at kjøpesenter og andre butikkar blir lokaliserte i utkanten av eller utanfor byen.

- Utslepp av klimagassar i kommunar og fylke. Utsleppa av klimagassar auka i dei 13 største byane med 5 pst. frå 1991 til 2010. Det er då rekna med utslepp som byane sjølve kan påverke. Vegtrafikken står for om lag 60 pst. av desse utsleppa, utslepp frå stasjonære kjelder, særleg oppvarming, utgjer 20 pst., 10 pst. kjem frå avfallsdeponi og resten frå andre mindre kjelder. Vegtrafikk er òg den viktigaste kjelda til utslepp av NO₂, og viktig bidragsytar til utslepp av svevestøv. Ein viser til omtale av resultatområde 10 Rein luft for nærare omtale av tilstanden for lokal luftkvalitet.

- Leike- og rekreasjonsareal i tettstader pr. 1000 innbyggjarar.

Tal frå KOSTRA viser at gjennomsnittet av leike- og rekreasjonsareal i mellomstore byar ligg på nærare 17 dekar pr. 1000 innbyggjar i 2011. I dei 13 største byane som er med i «Framtidas byar», er gjennomsnittet noko lågare, med 14 dekar pr. 1 000 innbyggjarar same året. I perioden 2003 til 2011 har leike- og rekreasjonsarealet i tettstadene minka noko.

- Delen busette med kortare avstand enn 500 m til rekreasjonsareal større enn 200 daa i byar og tettstader.

Delen av befolkninga med tilgang til større rekreasjonsareal har gått ned frå 79 til 77 prosent i heile landet frå 1999 til 2009. I dei større byane er delen redusert frå 66 prosent til 64 prosent i same periode.

- Talet på kommunar med rekreasjons- og friluftsområde lagt til rette med universell utforming.

For 2011 rapporterte 198 kommunar at dei hadde eitt eller fleire rekreasjons- eller friluftsområde lagt til rette med universell utforming. Talet på område auka frå 1339 i 2077 til 1814 i 2011.

- Talet på kommunar med vedteken plan og retningslinjer for universell utforming.

Sjå omtala av Planlegging for ei berekraftig utvikling under verkemiddelområdet Regelverk og samfunnsplanlegging, for nærare informasjon.

- Tal på kommunesenter som er kartlagde etter kriteria for tilgjenge for personar med nedsett funksjonsevne.

Nasjonalt utviklingsprosjekt for universell utforming i fylke og kommunar inkluderar no 60 kommunar og 14 fylke (både fylkesmenn og fylkeskommunar) og vil bli utvikla vidare til målet: 25 pst. av alle kommunar og alle fylke. Tiltak i den nye handlingsplanen gjeld òg universell utforming i by- og tettstadutvikling, auka tilgjenge til offentlege bygningar og uteområde, friluftsliv og kulturminne. Det skal etablere eit program med fokus på kommunesenter.

Forslag til målbare indikatorar er utvikla, både for kartlegging i Noreg digitalt og i Matrikkelen. Statens kartverk gjennomfører kartlegging etter kriterium for tilgjenge for personar med nedsett funksjonsevne. Talet på kartlagde tettstadsenter kom i 2012 opp i 112. Departementet samarbeider med Statens bygningstekniske etat om kompetanseprogrammet Universell utforming i kommunar og fylke og med å utvikle ein felles rettleiar om universell utforming til Teknisk forskrift.

- Ny indikator frå 2013: Bustadbygging som er sett i gang

Bustadbygginga har gått ned etter 2007 som følgje av blant anna finanskrisa, og nådde botn i 2010. I 2011 auka talet på igangsette bustader igjen så å seie i alle byane, ei utvikling som har halde fram på landsbasis i 2012. Trondheim er den byen som har hatt sterkast auke i bustadbygginga frå 2010 til 2011. For Oslo har nedgangen etter 2007 halde fram både i 2010 og 2011.

18 Resultatområde 8 Aktivt friluftsliv

Friluftsliv gir auka trivsel, betrar folkehelsa og aukar forståinga av og interessa for å ta vare på naturverdiar og kulturminne. I dag har vi om lag 2350 statleg sikra friluftsområde i Noreg, og ein unik allemannsrett til ferdsle i utmark. Friluftsliv er kjenneteikna av koplinga mellom fysisk aktivitet og naturoppleving, og at friluftsliv ikkje trenger å ha noko konkurranseelement. Særskilt viktig er naturen i nærmiljøet, som er den klart mest etterspurde arenaen for fysisk aktivitet i kvardagen.

Friluftsliv inneheld eit vidt spekter av aktivitetar, som stiller svært ulike krav til dugleik og utstyr. Mange friluftslivsaktivitetar, som til dømes det å gå tur, krev lite av kunnskap og hjelpemiddel. Alle vil kunne finne ein eller fleire friluftslivsaktivitetar som dei kan utøve og finne mening i, og som gir både fysisk aktivitet og naturoppleving.

Nordmenn er svært aktive friluftslivsutøvarar. Den norske naturen og landskapet, friluftsliv og nordmenn sitt nære tilhøve til naturen er ein viktig del av det nasjonale medvitte og ein integrert del av mange nordmenn sine liv. Ein viktig grunn til at friluftsliv er så utbreidd i Noreg er at naturen – både den som er tilrettelagt og den som ikkje er tilrettelagt – er lett tilgjengeleg over heile landet, også frå byar og tettstader. Den lovfesta retten i friluftslova til å kunne ferdestad fritt og opphalde seg i naturen (allemannsretten), og at ferdsle og opphald i naturen er gratis er andre viktige grunnar til at nordmenn må kunne kalla seg friluftslivsmenneske og at stadig fleire frå andre land søkjer til Noreg for å få unike natur- og friluftslivopplevingar.

Tilstand

Friluftslova er grunnleggjande for å halde allemannsretten i hevd og sikre høve til friluftsliv for alle. Markalova sikrar høve til friluftsliv, naturoppleving og idrett i det mest brukte friluftsområdet i landet – skogområda kring hovudstaden. Plan- og bygningslova blir nytta til å ta hand om interesse som er regulerte i friluftslova og markalova.

Det er grunnleggjande at vår generasjon har eit ansvar for å gi kommande generasjonar like godt høve til naturopplevingar som vi sjølve har fått.

Natur og naturmangfald gir opplevingar, identitet og tilhøyring. I ei undersøking frå 2010 kjem det fram at to tredelar av befolkninga ønskjer å drive meir fysisk aktivitet i naturen og nærmiljøet (Synovate 2010). I ei anna undersøking frå 1999 svarte 19 av 20 nordmenn at naturen er viktig for «det gode liv». Det betyr at det ikkje er nytteverdien som er drivkrafta for å drive med friluftsliv. Undersøkingar viser at det først og fremst er fred og ro, og det å komme ut i frisk natur folk ønskjer når dei går på tur. Ein stor del av det norske friluftslivet handlar om store og små naturopplevingar som blir minne for livet.

Allemannsretten sin sterke stilling i Noreg heng nært saman med den vekta naturopplevingar har for folk i det daglege. Ettersom busetjingsmønsteret har blitt meir og meir knytt til byar og tettstader, har naturen i og ved slike område fått ein endå viktigare funksjon som arena for rekreasjon, friluftsliv og naturopplevingar. Naturen i nærmiljøet er særskilt viktig, og den klart mest etterspurde arenaen for fysisk aktivitet i kvardagen. Samtidig er allemannsretten truga av kommersialisering, privatisering og ikkje minst ulovlege stengsel i strandsona. Mange enkelttinggrep langs kysten, spesielt rundt Oslofjorden og på Sørlandskysten, har redusert tilgangen til attraktive strandområde. Liberal dispensasjonspraksis etter plan- og bygningslova i 100-metersbeltet langs sjøen er ei av årsakene. Mange stader har dette ført til auka hytte- og bustadbygging i områder som tidlegare var attraktive for friluftslivet. Samtidig med utstrekt utbygging har det skjedd auka privatisering av strandsona. Slik privatisering kan både vere lovleg og ulovleg. Den ulovlege privatiseringa er kjenneteikna av at hovudmålet er å halde allmenta borte frå område der den har lovleg tilgang til å ferdsle og opphald. I perioden 2000-2011 har delen av strandsonareala som ligg nærare enn 50 meter frå ein bygning nesten blitt fordobla. I 2000 var talet 8,9 pst., i 2011 16,5 pst. Til trass for mindre bygging krympar likevel dei delane av strandsonarealet som er potensielt tilgjengeleg for friluftsliv.

Tal frå Statistisk sentralbyrå viser at befolkningstettleiken aukar i byar og tettstader. Dette er

i samsvar med nasjonale mål om ei meir konsentrert utbygging av omsyn til arealbruk, transport og klima. I mange byar skjer det ei umedviten fortetting som inneber at opne areal som kan brukast til leik og rekreasjon blir nedbygde. Samanhengande turdrag blir brotne eller smalna inn og mister verdien for turar i nærmiljøet og til nærliggjande, større naturområde. Dette svekkjer høvet til å drive friluftsliv i nærleiken av bustadområda. Dette har òg negativ verknad på den naturlege spreinga av det lokale plante- og dyrelivet. På landsbasis vart 12,4 prosent av dei opne areala nedbygde i perioden 1999-2004. Tala er noko usikre, då det målte omfanget av nedbygging delvis kan skuldast forbetringar i offentlege register over bygningar. Nyare tal viser at tilgangen til nærturterreng har halde seg konstant på 64 pst. frå 2004 til 2009.

I over femti år har staten medverka til å sikre folk tilgang til friluftslivsområde, gjennom kjøp av grunn eller avtaler om bruk og tilrettelegging. I dag har vi om lag 2 350 offentlege friluftsområde i Noreg, område som kommunane og staten i samarbeid har sikra og tilrettelagt for allmenta sitt friluftsliv. I tillegg kjem mange mil med viktige ferdselsårer for friluftsliv, mange med kulturhistorisk bakgrunn og betydning, som pilegrimsleier og kongeveggar. Andre gir auka tilgjenge til og mellom attraktive område, slik som kyststigar for betre allmenn tilgang til strandsona. Mange slike turstigar er knytte til kystleiene og rimelege overnattingstilbod på fyrstasjonar og hytter ved sjøen.

Motoriserte framkomstmiddel i utmark og vassdrag vil i mange tilfelle vere nyttig og naudsynt, som for eksempel i redningstenesta eller i reindrifta. Samtidig medfører motorferdsel i naturen ei rekkje ulemper og skadar, som støy, terrengskadar, forstyring av dyrelivet og konflikhtar med friluftslivet, jf. resultatområde 4 Mangfaldige skogar og resultatområde 5 Storslått fjellandskap.

Politikk for å nå dei nasjonale måla

Sikre allemannsretten

Noreg har store friluftssareal og ein allemannsrett til ferdsle i utmark, og dei fleste har gode høve til friluftsliv. Men somme stader, særleg i strandsona, er allemannsretten under press. Sikring og tilrettelegging av friluftsområde og kyststigar er viktige tiltak for å gi allmenta betre tilgang til kystsona. Årleg blir det sikra nye attraktive område ved kysten og ved befolkningsnære område med statlege friluftsmidlar. Allemannsretten er heimla i friluftsløva. For å styrkje allemannsretten fremja Regjeringa våren 2011 forslag om enkelte endrin-

gar i friluftsløva som tredde i kraft 1. januar 2012. Endringane inneber bl.a. at det blir tillate å ferdast til fots på veg eller stig gjennom innmark som leier til utmark, at det blir tillate å ferdast varsamt i skogplantefelt også om sommaren, at det i forskrift kan bli gitt reglar som tillet telting nærare enn 150 meter frå hus og hytter i kystnære område, og styrking av høva til inngrep overfor ulovlege stengsel og skilt som hindrar allmenn ferdsel, opphald og hausting. Regjeringa arbeider med å lage nye forskrifter til friluftsløva, og det er sett i gang arbeid med å revidere rettleiaren til løva. Regjeringa vi òg sjå nærare på enkelte restriksjonar for nye friluftstyper i verneområda, jf. omtale under resultatområde 5 Storslått fjellandskap.

Sikring og tilrettelegging av friluftsområde

I tråd med auka befolkning, tilflytting til byar og tettstader og nedbygging av sjø- og vassdragsnære område og andre naturområde, er det stadig behov for å sikre nye område for friluftsliv, anten ved kjøp eller gjennom avtalar om varig bruksrett. Nærfriluftsområde og landfaste område i kystsona har høg prioritet. Arbeidet for å opne ulike typar av statseigedom for allmenta vil halde fram – område som til dømes Forsvaret, Jernbaneverket, Statsskog eller andre statlege instansar ikkje lenger har bruk for.

Miljøverndepartementet har under arbeid ein nasjonal handlingsplan for statleg sikring og tilrettelegging av friluftslivsområde. Planen blir utarbeidd i nært samarbeid med kommunar, fylkeskommunar og friluftslivsorganisasjonane. Overordna målsetjing for planen er å kartleggje kva for område som bør sikrast og korleis desse områda bør leggjast til rette for at flest mogleg av befolkninga skal utøve friluftsliv. Ein tek sikte på å ferdigstille planen sommaren 2013.

For å stimulere til at det blir utarbeidd forvaltningsplanar for alle statleg sikra friluftslivsområde, blir det frå 2013 stilt krav om forvaltningsplan for å få statleg støtte til tilrettelegging.

Fylkeskommunane har etter forvaltningsreforma fått auka ansvar for at kommunane følgjer opp friluftsliv i planlegginga si. Fylkeskommunane og kommunane legg til rette for friluftsliv ved mellom anna å ta vare på og utvikle område for grønstruktur.

Arbeidet med å kartleggje aktuelle verneområde for friluftsliv i Marka etter markaloven tok til sommaren 2011. Prosessen med å etablere slike verneområde i Marka held fram i 2013.

Allmentas tilgang til strandsona skal takast vare på

I strandsona er allemannsretten under særleg press. Det er eit mål for Regjeringa å ta vare på allmentas tilgang til strandsona. Strandsona som nasjonal interesse er tydeleggjort ved det generelle byggjeforbodet i 100-metersbeltet langs sjøen, og statlege planretningslinjer for ei differensiert strandsoneforvaltning vart vedtekne av Regjeringa i mars 2011. Sikring og tilrettelegging av kyststigar og friluftsområde i strandsona er viktige tiltak for å gi allmenta betre tilgang til kystsona. Sikring av område langs kysten med stort befolkningspress er eit særleg prioritert område.

Endringane i friluftslova som tredde i kraft 1. januar 2012, vil medverke til å styrkje allemannsretten i kystsona. Endringane inneber at det no er opna for at det i forskrift kan bli gitt reglar som tillet telting nærare enn 150 meter frå hus og hytter i kystnære område. Arbeidet med ein slik forskrift vil halde fram i 2013.

Stimulering til friluftsliv

Friluftslivet si sentrale stilling i det norske samfunnet skal bestå og forsterkast. Stimulering og opplæring til naturvennleg friluftsliv er ein viktig del av arbeidet med å auke deltakinga i friluftsliv blant barn og unge. Det er mellom anna viktig at barn og unge blir tekne med ut i naturen gjennom barnehage, skule og tilbod frå frivillige organisasjonar, og på den måten både lærer å ferdast i naturen og får gode naturopplevingar og forbetra helse. Det er òg viktig at det blir lagt til rette for at menneske med bakgrunn frå andre kulturar får innføring i den norske friluftslivstradisjonen.

Det er sett i gang fleire ulike prosjekt i skuleverket med sikte på å lære barn og unge å ferdast og bli glade i naturen, og ta del i friluftaktivitetar på ein naturvennleg måte under omsyn til miljø, landbruksdrift og andre brukarar. Eitt av prosjekta er «Den naturlige skulesekken», som har som hovudmål at skulane skal utnytte nærmiljøet som læringsarena for å utvikle elevane og lærarane si nyfiske og kunnskapen deira om natur, gi medvit om berekraftig utvikling og miljøengasjement, og kunnskap om helse og livsstil. Dette er eit samarbeidsprosjekt mellom Kunnskapsdepartementet, Miljøverndepartementet og ei rekkje natur- og friluftslivsorganisasjonar.

Direktoratet for naturforvaltning sette i 2011 i gang ei eiga nærmiljøatsing, der siktemålet er auka fysisk aktivitet og naturoppleving nær der folk bur. Satsinga er 3-årig, med 2013 som siste året. Her samarbeider ein tett med blant anna

andre statlege etatar, fylkeskommunar, kommunar og frivillige organisasjonar for å kartleggje og utvikle tiltak som vil auke deltakinga i friluftaktivitetar i nærmiljøet. Ein vil trekkje erfaringar frå nærmiljøprosjektet inn i Nasjonal handlingsplan for statleg sikring og tilrettelegging av friluftsområde, og trekkje fram gode eksempel til inspirasjon for andre.

Tilrettelegging for attraktive friluftsområde

Siktemålet med tilrettelegging er å gjere dei offentlege friluftsområda attraktive og godt tilgjengelege for varierte aktivitetar og opplevingar for alle befolkningsgrupper.

Prioriterte arter og utvalte naturtypar har òg stor betydning for å halde ved lag og gi grunnlag for gode naturopplevingar i friluftsområda. Det same gjeld bevaring av kulturminne og synleggjering av kulturhistoria her.

Ein vil leggje til rette for universell utforma tilgang for opphald, bading, fiske og andre friluftaktivitetar. Informasjonstiltak, naturskjøtsel og driftsordningar er særskild viktige ledd i arbeidet med å leggje til rette for friluftsområda. Kommunen har hovudansvaret for tilsyn og drift slik at områda er i god stand, og allmenta har hovudansvaret for miljøvenleg atferd.

Fylkeskommunane og staten medverkar økonomisk til driftsordningar i Oslofjordområdet, i Skjergardsparkane på Sørlandet og i Vestkystparken i Rogaland og Hordaland. For dei mest brukte friluftsområda her har kommunane ei viktig regional vertsrolle, og det har derfor vore etablert ei felles skjergardsteneste med ansvar for drift og oppsyn. Denne ordninga blir no evaluert.

Samarbeid med friluftslivsorganisasjonar og andre

Departementet og den offentlege friluftslivsforvaltninga elles samarbeider nært med interkommunale friluftsråd og frivillige organisasjonar innanfor friluftsliv. I mange sikra friluftsområde er det friluftsråd som har ansvaret for drifta. Friluftsråda og organisasjonane har mange viktige prosjekt og tiltak både når det gjeld å stimulerte og lære opp til friluftsliv, og når det gjeld å forvalte og ta vare på viktige friluftsområde.

Løyvingane til Friluftsrådas landsforbund (FL), dei interkommunale friluftsråda og Forum for natur og friluftsliv i fylka (FNF) er auka i 2013.

Samarbeid og dialog med friluftslivsorganisasjonane vil framleis vere eit prioritert område og ein integrert del av departementets arbeid med fri-

luftsliv. I alle viktige saker som rører ved friluftsliv vil friluftslivorganisasjonane bli involverte eller høyrde, og i mykje av arbeidet har organisasjonane ei direkte og konkret rolle. Til dømes vil friluftslivsorganisasjonane få sentrale roller i planlegginga og gjennomføringa av Friluftslivets år 2015.

Det finst ei rekkje tilskotsordningar for natur- og friluftsområde. Nokre ordningar er det fylkeskommunen som forvaltar og fordeler til organisasjonar og kommunar, på vegne av staten. Andre ordningar er direkte retta mot enkeltpersonar, organisasjonar, stiftelsar eller bedrifter. Også Kulturdepartementet forvaltar viktige støttemidlar for friluftsliv, i samarbeid med fylkeskommunar, kommunar og dei sentrale friluftslivorganisasjonane.

Avgrense motorferdsel i utmark og vassdrag

Det å oppleve stille i naturen og å komme vekk frå støy og forureining er viktige grunnar for å gå tur eller vere ute i naturen.

Både det enkelte køyretøyet, og summen av mange motorkøyretøy utgjør ei belastning for naturen og friluftslivet. Det er Regjeringas mål å regulere motorferdsle i utmark for å ta vare på naturmiljøet, fremje trivselen og sikre stille og ro i naturen, jf. omtale under resultatområde 4 Mangfaldige skogar og resultatområde 5 Storslått fjellandskap.

Forskrift om bruk av vasskuter vart fastsett av Regjeringa 22. juni 2012. I forskrifta blir eit generelt forbod mot bruk av vasskuterar halde ved lag, kombinert med eit høve til dispensasjon for kommunane. Fordi store område langs kysten har betydelege naturverdiar og høgt konfliktpotensial både med omsyn til miljø- og tryggleik, er det fastsett område der kommunar ikkje har heimel til å opne for bruk av vasskuter. Eit rundskriv om praktisering av forskriften blei ferdigstilt hausten 2012.

Statusrapportering på nasjonale mål i 2012

8.1. Alle skal ha høve til å drive friluftsliv som helsefremjande, trivselsskapande og miljøvennleg aktivitet i nærmiljøet og i naturen elles.

Indikatorar:

- Del av befolkninga som deltek i friluftslivsaktivitetar.
- Talet på skular som deltek i prosjektet Den naturlege skulesekken.
- Del av bustader, skular og barnehagar i eit utval byar og tettstader som har trygt og tilgjengeleg leike- og rekreasjonsareal innan 500 meters avstand.

Nordmenn er svært aktive utøvarar av friluftsliv. I 2011 deltok 92 pst. av befolkninga i ei eller anna form for friluftsliv (Statistisk sentralbyrås levekårsundersøking), mens talet var 96 pst. i 2001. Oppslutninga om mange aktivitetar er høg både blant barn og vaksne, og barna si deltaking ligg generelt på noko høgare nivå enn det vi finn blant dei vaksne. Blant den vaksne delen av befolkninga er fotturane den klart største aktiviteten med ein oppslutnad på 83 pst. På ein klar andreplass følger utandørs bading med 71 pst. Deretter følgjer båtturar med 55 pst., skiturar med 50 pst., fiske- turar med 46 pst. og sykkelturar med 43 pst. Bær- og sopplukking har ein oppslutnad på 37 pst. og bruk av alpinanlegg 25 pst. 26 pst. driv med terrengsykling, som er ein betydeleg oppgang frå ei deltaking på 13 pst. i 2001.

Av dei mindre aktivitetane kan nemnast at jakt har ei oppslutning på 8 pst. og 7 pst. har køyrt alpint utanfor anlegg (off-piste) i fjellet.

2011-undersøkinga viser at tendensen til nedgang i interessa for friluftsliv blant ungdom held fram. I 2001 deltok 97 pst. av ungdom mellom 16-24 år i friluftslivsaktivitetar, mens talet var 91 pst. i 2011. Interessa for fisking, plukking av bær og sopp og utandørs bading har gått noko ned i aldersgruppa 16-24 år dei siste åra. I denne aldersgruppa har samtidig deltakinga i fotturar i fjellet, off-piste-køyting i fjellet og terrengsykling auka betydeleg. Og deltakinga i skiturar og båtturar har auka noko dei seinare åra i aldersgruppa 16-24 år. I heile befolkninga har det vore ein betydelig vekst i kategorien fotturar i fjellet og båtturar sidan 2001.

Prosjektet Den naturlege skulesekken har kvart år sidan 2009 lyst ut utviklingsmidlar til skuleprosjekt innan berekraftig utvikling. Alle grunnskular (1.-10. trinn) og vidaregåande skular (Vg1) kunne våren 2011 søkje om inntil 50 000 kroner kvar til å utvikle sine prosjekt. Av 242 søknader som kom inn vart 94 innvilga. Innan søknadsfristen 20. april i 2012 kom det inn 238 søknader. Av dei vart 151 innvilga. Nasjonalt senter for naturfag i opplæringa (Naturfagsenteret) ved Universitetet i Oslo behandlar søknadene i samarbeid med fleire høgskular som er engasjerte som regionkontaktar i Den naturlege skulesekken. Ordninga med regionkontaktar er ei forsøksordning som er starta i samarbeid med Kunnskapsdepartementet, i første omgang for skuleåra 2011/12 og 2012/13. Regionkontaktane erstattar Ressursgruppa.

Det er ein føresetnad for å få innvilga søknaden at skulen nyttar nærområdet som læringsarena. To eller fleire skular i kvart fylke deltek i Den naturlege skulesekken, dei fleste er grunn-

skular. På miljøstatus.no kan ein finne ei grafisk framstilling av den fylkesvise fordelinga og talet på skular i Den naturlege skulesekken for åra 2009 og 2010.

I det tverrsektorielle samarbeidsprosjektet «Forum for friluftsliv i skulen» er hovudfokus at alle elevar skal få oppleve meistring og trivsel gjennom aktivt friluftsliv, og få gode vanar for å vere i naturen. Forumet arbeider mellom anna med kompetanseutvikling i friluftsliv for lærarar, lærarstudentar og andre aktuelle ressurspersonar. For å inkludere personar med ein annan kulturbakgrunn i den norske friluftslivstradisjonen er denne befolkningsgruppa prioritert når det gjeld tilskot til friluftslivsaktivitetar. Vidare blir det gitt tilskot til fleire organisasjonar som gjennomfører prosjekt som stimulerer og lærer barn og unge og minoritetar friluftsliv og naturvennleg ferdsel i naturen.

Statistisk sentralbyrås levekårsundersøking 2011 viser at om lag 43 pst. har trygg tilgang til rekreasjonsareal. Busette i dei største byane har dårlegast tilgang til rekreasjonsareal. For gruppa barn og unge under 20 år er delen noko høgare.

Det er store skilnader i tilgang når ein ser på dei einskilde tettstadene. I gjennomsnitt er det ein tydeleg samanheng mellom tilgang og tettstadsstorleik. Delen busette med tilgang er mindre i dei større tettstadene. I gjennomsnitt har 59 pst. tilgang til rekreasjonsareal i små tettstader, mot 36 pst. i større tettstader.

8.2. Område av verdi for friluftslivet skal sikrast og forvaltast slik at naturgrunnlaget blir teke vare på.

Indikator:

- Tal på nye friluftsområde sikra med statleg medverknad pr. år.
- Prosentdel av friluftsområde sikra med statleg medverknad som har eigne forvaltningsoppbygg.

I 2011 vart 41 nye område sikra for friluftsliv ved kjøp eller avtale. I tillegg kjem avtaler om skjergardspark i Lister-regionen.

I 2011 valde Direktoratet for naturforvaltning ut sju pilotkommunar som gjennom sine nærmiljøprosjekt har retta fokus mot sikring og tilrettelegging av areal og stimulering til fysisk aktivitet der folk bur. Andre samarbeidspartar i nærmiljø-satsinga er fylkeskommunane, Vegdirektoratet, Helsedirektoratet, Husbanken og Den Norske Turistforeining. Erfaringane frå nærmiljøprosjektet skal formidlast til dei andre kommunane i landet, fylkeskommunar og organisasjonar.

Utkast til statusdel i nasjonal handlingsplan for statleg sikring og tilrettelegging av friluftsområde vart ferdig i 2011. Arbeidet med å ferdigstille handlingsplanen er ført vidare i 2012.

Ved utgangen av 2011 var det på landsbasis utarbeidd forvaltningsplanar for om lag 40 prosent av dei statleg sikra friluftslivsområda. Men det er stor variasjon mellom fylka. I Hordaland er det utarbeidd forvaltningsplanar for tilnærma alle friluftslivsområda, mens det i Sogn og Fjordane, Nord-Trøndelag, Troms og Finnmark ikkje er utarbeidd slike planar.

8.3. Allemannsretten skal haldast i hevd.

Indikator:

- Del av befolkninga som har kunnskap om allemannsretten.
- Del av arealet i 100-metersbeltet langs kysten frå svenskegrensa til og med Hordaland som er tilgjengeleg for allmenta.

Allemannsretten er nedfelt i friluftslova, og ei undersøking som Synovate gjennomførte i 2009 syner at friluftslova er rimeleg godt kjend blant folk – om lag to av tre fortel at dei har høyrte om den. Det er fleire over 60 år som kjenner til lova enn i dei yngre aldersgruppene, og det er fleire med høgare utdanning enn dei med lågare utdanning som har høyrte om friluftslova.

Ni av ti nordmenn har høyrte om allemannsretten. Ei undersøking frå 2009 (Befolkningens friluftsvaner) viser at bare 52 pst. av de unge mellom 15-24 år har høyrte om allemannsretten. Også for allemannsretten er det ein klar samanheng mellom utdanning og kjennskap: blant dei med universitetsutdanning har 98 pst. høyrte om allemannsretten, mens 77 pst. av dei med grunn/ungdomsskule som høgaste utdanning kjenner til allemannsretten. Undersøkinga frå 2010 viser til dømes at det har vore ein auke i kunnskapen om allemannsretten. 58 pst. veit no at allemannsretten gjeld på privat eigedom, mens denne delen var 44 pst. i 2008. Med verknad frå 1. januar 2012 vart friluftslova endra på fleire punkt. Allmenta sin rett til ferdsel og opphald er utvida. Omsynsfull ferdsel i skogplantefelt er no tillate også når plantene er under knehøgde. Det er i utgangspunktet tillate å sykle, ri og liknande aktivitetar på veg og opparbeidd sti i innmark for å komme til utmark, og det er opna opp for å gjere unntak for 150-meters regelen i kystsona.

Det er store skilnader i presset på strandsona. I kommunane langs Oslofjorden er 52 pst. av arealet i strandsona påverka av bygningar (det vil seie

at den ligg innafor ein omkrins av 50 meter eller mindre frå ein bygning). I presskommunane langs kysten på Sørlandet, Vestlandet, i Møre og Romsdal og i Trøndelag er 29 pst. av strandsona påverka av bygningar. I kystkommunar med lågare utbyggingspress er 12 pst. av strandsona bygningspåverka.

I Oslofjordregionen er det berekna at 39 pst. av strandsonarealet er potensielt tilgjengeleg for allmenta, og ikkje beslaglagt av jernbane, veg, bygd areal eller dyrka mark. Det tilsvarande talet for område med mindre arealpress er 74 pst.

Det er store variasjonar mellom dei ulike kommunane innafor same presskategori. I kommunar som Hå, Kvinesdal og Klepp er det bygningsnære arealet under 10 pst. av strandsona til trass for at dei blir sett på som presskommunar. Sørreisa, Odda og Sula er kategorisert som kommunar med lågt utbyggingspress, men desse har meir enn 30 pst. av arealet i strandsona mindre enn 50 meter frå ein bygning.

I mars 2011 vart nye planretningslinjer fastsette. Formålet med retningslinjene er å utdjupe plan- og bygningslova av 27. juni 2008 § 6-2, og gi statlege føringar for kommunal og fylkeskommunal planlegging. Retningslinjene skal òg tydeleggjere nasjonal arealpolitikk i 100-metersbeltet langs sjøen. Målet er å ta vare på allmenne interesser og unngå uheldig bygging langs sjøen. Det er gjennomført ei sterkare geografisk differensiering, der restriksjonar på bruk av strandsona er strengast i sentrale område der presset på areala er stort.

8.4 Planlegging i kommunar, fylke og regionar skal medverke til å fremje eit aktivt friluftsliv og skape helsefremjande, trivselsskapande og miljøvenlege nærmiljø.

Indikator:

– Talet på kommunale og regionale friluftsplonar.

Alle fylkeskommunar har friluftsliv som tema i planlegginga si, men dei regionale skilnadene påverkar kva slag plangrep som blir tekne. Friluftslivsinteressene blir som regel behandla i anten regional plan, temaplan og/eller strategidokument. Tematisk blir friluftsliv ofte omtala saman med tema som idrett, fysisk aktivitet og folkehelse.

Plan er eit politisk styringsdokument ut frå kommunen sin eigen situasjon, og skal ta opp i seg relevante problemstillingar, mellom anna friluftsliv. Tilnærma alle kommunar har fokus på friluftsliv i planane sine, ofte i form av føresegner og retningslinjer i kommuneplan eller ein eigen kommunedelplan for idrett og fysisk aktivitet/friluftsliv. Det finst inga oversikt over kor stort areal som er avsett til friluftsliv i planane.

I 2011 rapporterer 63 pst. av kommunane at dei har ein gjeldande plan for friluftsliv og gjennomsnittsalderen for desse er 2,8 år. 13 fylkeskommunar har ein plan for friluftsliv, og gjennomsnittsalderen er her 5 år.

Sjå og omtalen av Planlegging for ei berekraftig utvikling under verkemiddelområdet Regelverk og samfunnsplanlegging, og resultatområde 7 Godt bymiljø, for nærare informasjon.

19 Resultatområde 9 Giftfritt miljø

Vi har alle rett til eit miljø som tryggjer helse og velferd, og til ein natur der mangfaldet og produksjonsevna blir tekne vare på. Forureininga av Akerselva i Oslo vinteren 2011 viste kor viktig rein natur er for innbyggjarane, og medvitnet vårt om helse- og miljøfarlege stoff aukar når det for eksempel blir påvist slike stoff i barneleiker. I framtida bør alle produkt vi omgjer oss med vere trygge for helse og miljø. Eit reint miljø er ein føresetnad for eit rikt dyre- og planteliv, og for at vi fritt skal kunne bruke naturen og hauste av naturressursane. Mykje av norsk verdiskaping og produksjon er òg avhengig av eit reint miljø.

Miljøgifter blir sakte nedbrotne i naturen og hopar seg opp i næringskjedene. Luft og havstrumar transporterer miljøgifter til område langt frå utsleppskjelder, og miljøgifter utgjør derfor også ein risiko for livet i arktiske område.

Ressursane i avfallet skal takast vare på og nyttast om igjen i størst mogleg grad. Sluttbehandling av avfall, anten ved forbrenning eller deponering, skal skje slik at miljøet blir minst mogleg påverka. Dette gjeld òg dei radioaktive avfallsstrumane.

Tilstand

Kjemikaliar bidreg i stor grad til auka velferd og til viktige produkt og tenester i samfunnet. Samtidig har mange kjemikaliar eigenskapar som medfører ein uakseptabel risiko for helse eller miljø. Helse- og miljøfarlege kjemikaliar kan gi både akutte effektar og langtidseffektar. Helse- og miljøfarlege kjemikaliar kan framkalle ulike sjukdomar som kreft og allergiar eller skade forplantningsevne og arvestoff. Kjemikaliar kan òg forårsake skade på immunforsvaret og nervesystemet. Skadelege helseeffektar kan førekomme ved bruk av kjemikaliar, ved innanding av forureina luft eller ved inntak av mat eller drikkevatn som er forureina. *Miljøgifter* er helse- og miljøfarlege kjemikaliar som blir sakte brotne ned i naturen og hopar seg opp i næringskjedene. Dyr på toppen av næringskjedene er særleg utsette for miljøgifte. Miljøgiftene er derfor ein alvorleg trussel mot naturmangfald, matforsyning og kommande generasjonar si helse.

Mykje er gjort for å redusere risikoen for helse og miljø frå ulike kjemikaliar, men det er ikkje tilstrekkeleg for å møte dei langsiktige utfordringane. Nivåa i miljøet av enkelte kjente miljøgifter som PCB er på veg ned, og forbod nasjonalt og internasjonalt har gitt viktige resultat. Industriutsleppa av miljøgifter er kraftig reduserte i Noreg og andre vestlege land, og dei samla utsleppa av prioriterte miljøgifter er vesentleg reduserte dei siste 15 åra. Produkt vi nyttar til dagleg er ei stadig større kjelde til utslepp av miljøgifter. Sjølv om vi har ført ein effektiv kamp mot ei rekkje forureinande utslepp dei siste tiåra, gjenstår framleis store oppgåver.

Miljøgifter frå tidlegare tider ligg mange stader som forureiningar i grunnen på land eller i botnsediment i sjø og ferskvatn. Noreg mottok òg betydelege langtransporterte tilførsler av miljøgifter via luft- og havstrumar. Arktis er spesielt utsett for langtransporterte tilførsler av miljøgifter på grunn av dei dominerande hav- og luftstrumane. Dette går særleg ut over dyr høgt i næringskjeda, som isbjørn, polarmåke og spekkhoggarar.

Avfallsmengdene aukar framleis, og er ei kjelde til utslepp av miljøgifter og klimagassar. Dei siste åra har veksten i avfallsmengdene vore noko større enn den økonomiske veksten. Mengda farleg avfall aukar òg, men stadig mindre blir handtert på ukjent måte. Det er likevel mogleg å auke innsamling og kontroll med farleg avfall. Over tid har strengare krav til deponi og forbrenningsanlegg og bruk av meir miljøvenleg teknologi medverka til betydelege reduksjonar i utslepp til luft og vatn frå sluttbehandling av avfall. Utsleppa av metan har gått ned sidan 1990. Frå 1. juli 2009 vart det forbode å deponere biologisk nedbryteleg avfall som restavfall, papir/papp, trevirke og tekstilar av naturstoff (ull og bomull). Krav til oppsamling av deponigass og forbodet mot deponering av nedbryteleg avfall gir reduserte utslepp av klimagassen metan. Deponia har dei seinare åra fått krav om oppsamling av sigevatn for å redusere faren for at miljøgifter fører til forureining. Ei rekkje deponi som tidlegare ikkje hadde krav til reinsing av dette sigevatnet har no fått slike krav.

Radioaktive stoff har liknande eigenskapar og potensielle skadeverknader på det ytre miljøet som tungmetall og andre miljøgifter. Radioaktiv forureining kan òg ha samverkande effekt med andre miljøgifter, noko som kan gi ein gjensidig forsterkande effekt.

Resultatet frå dei nasjonale programma for overvaking av radioaktiv forureining i det ytre miljøet viser vidare nedgang som følgje av reduserte utslepp frå Sellafield. Den marine delen av overvakingssystemet er revidert noko med sikte på tilpassing til arbeidet med forvaltningsplanane og til arbeidet med marin overvaking i OSPAR. For nukleærindustrien går utsleppa ned, men for ikkje-nukleær industri går utsleppa framleis opp.

Noreg har vesentleg høgare utslepp frå petroleumsverksemda enn dei andre nordsjølanda. Den norske delen av utsleppa gjekk ned frå 59 pst. av dei totale utsleppa i 2007 til 50 pst. i 2010. Trollfeltet utgjer om lag 40 pst. av dei norske utsleppa. Om desse utsleppa blir haldne utanfor, er utsleppa frå Noreg og Storbritannia av omtrent same størrelse.

For å redusere utslepp og risiko for utslepp frå andre land har Noreg dialog og samarbeid med dei landa der det finst kjelder som kan påverke Noreg. I tillegg deltek Noreg i internasjonalt arbeid, og satsar på kartlegging, overvaking og forskning.

Tabell 19.1 Definisjonar

Viktige omgrep	Definisjon
Farleg avfall	Avfall som ikkje kan behandlast saman med vanleg avfall fordi det kan medføre alvorlege forureiningar eller fare for skade på menneske og dyr
Gjenvinning	Fellesnemning på ombruk, materialgjenvinning, forbrenning med energiutnytting og kompostering
Materialgjenvinning	Utnytting av avfall slik at materialet blir teke vare på heilt eller delvis, f.eks. produksjon av skrivepapir frå returpapir
Miljøgift	Lite nedbrytelege helse- og miljøfarlege kjemikaliar som hopar seg opp i næringskjedene og i miljøet, eller andre stoff som gir tilsvarande grunn til bekymring

Boks 19.1 Kvikksølv – nødvendig med tiltak internasjonalt

Kvikksølv er blant dei farlegaste miljøgiftene. Det blir transportert over store avstandar langt frå utsleppskjeldene og utgjer ein trussel mot miljøet og menneske si helse. Kvikksølv kan blant anna skade nervesystemet, og foster og barn er særleg utsette.

Dei samla utsleppa av kvikksølv til luft, jord og vatn frå norske kjelder vart reduserte frå om lag 6 tonn i 1985 til 2,5 tonn i 1995 og vidare til om lag 0,8 tonn i 2009. Det nasjonale utsleppet til luft er i dag betydeleg mindre enn dei mengdene som blir tilførde Noreg via luftstraumar frå

andre land. Mattilsynet har gitt kosthaldsråd for enkelte arter av ferskvassfisk på grunn av høgt innhald av metylkvikksølv, og undersøkingar av kvikksølv i ferskvassfisk i Sør-Noreg (åbor og aure) har vist auka konsentrasjonar av kvikksølv.

Tiltak internasjonalt er viktig for å få redusert global spreiding av kvikksølv. Noreg er derfor ein av initiativtakarane til ei ny global avtale om redusert bruk og utslepp av kvikksølv, og er ein aktiv pådrivar i å få på plass streng regulering i EU.

Påverknader

Kjemikalieutslappa stammar frå produksjon av råstoff og ferdigvarer i industrien, frå bruk av produkt i heimen, i industri og arbeidsliv, frå spreiding av gammal forureining lagra i grunn og sjøbotn og frå avfallsbehandling. Det er ti tusenvis av kjemikalier på den europeiske marknaden, og desse går inn i talrike produkt og avfall. For mange av desse kjemikaliane har vi avgrensa kunnskap om deira helse- og miljøverknader. Talet på stoff med moglege helse- og miljøskadelege verknader er stort, og det er aukande utfordringar frå nye stoff. Vi veit for lite om stoff med hormonforstyrrende eigenskapar, og også om kva samla verknader brukten av mange kjemikalier kan føre med seg. Det siste blir ofte populært kalla «cocktail»-effekten.

Uvisse om mogleg helse- og miljørisiko ved auka bruk av nanomaterialar er òg ei utfordring, og det er naudsynt med auka kunnskap. Produkt vi omgir oss med, som reingjeringsmiddel, klede, møblar, leiketøy og hobbyprodukt, PC-ar og mobiltelefonar, kan innehalde stoff vi har liten eller ingen kunnskap om helse- og miljøverknaden av. Tilsvarande vil gammal forureining lagra i jord og sjøbotn kunne føre til at helse- og miljøskadelege stoff blir spreidde til omgivnadene. Kjemikalier som er hamna i jordmassar blir lite uttynna, dei blir som regel verande på same staden over lang tid og lek sakte ut til omgivnadene. Forureiningar som ligg avleira i sjøbotnen, kan spreiest til omgivnadene gjennom bl.a. oppvirvling og beiting og utgjer då først og fremst ein trussel mot planter og dyr i sjøen. Forureiningar blir førte vidare gjennom næringskjedene i sjøen og kan ende opp i fisk og skaldyr som folk et.

Sluttbehandling av avfall vil òg kunne føre til fare for utslepp av miljøskadelege stoff til jord, luft og vatn. Avfallsdeponi er strengt regulerte og deponia må samle opp sigevatnet og greie ut reinsebehovet. Reinsekraft blir fastsette for kvart enkelt deponi etter ei konkret vurdering. Utsleppskrava til avfallsforbrenning er svært strenge, og utsleppa frå avfallsforbrenningsanlegga er i dag låge. Dei potensielle miljøskadane frå avfallsbehandling gjer det viktig å minimere mengda avfall som blir sluttbehandla. I tillegg inneheld mange typar avfall material som det kan vere miljømessig gunstig å nytte om igjen. Ved å stimulere til meir gjenbruk og gjenvinning, reduserer vi mengda avfall som går til sluttbehandling samtidig som vi utnyttar ressursane i avfallet betre.

Dei stadig veksande avfallsmengdene gjer at utfordringane knytte til avfallsbehandling på lang sikt vil auke.

Det blir produsert og omsett stadig fleire produkt, og mange av desse inneheld helse- og miljøfarlege stoff. Det gjer at mengda farleg avfall frå slike produkt aukar. Farleg avfall kan ikkje behandlast saman med vanleg avfall fordi det kan medføre alvorlege forureiningar eller fare for skade på menneske og dyr. Det er derfor eigne innsamlingsordningar for ulike fraksjonar farleg avfall som skal sikre forsvarleg behandling av avfallet. Det er òg strenge reglar som skal hindre at slikt avfall blir eksportert til land utan kapasitet til å behandle det forsvarleg. Det er likevel framleis noko farleg avfall som går til ukjent behandling og det er viktig med kontinuerleg fokus på å auke innsamlinga av det farlege avfallet.

Radioaktive stoff er nytta til ei rekkje ulike formål i Noreg, som i behandling av pasientar på sjukehus og ved forskning og utdanning. Det er òg radioaktive komponentar i enkelte forbrukarprodukt som for eksempel røykvarslarar. Dette kan føre til utslepp av radioaktive stoff og det oppstår radioaktivt avfall som må takast hand om. Radioaktiv forureining og radioaktivt avfall kan oppstå som eit biprodukt i ulike typar prosessindustri, og ved utvinning av mineral og graving i alunskiferhaldig grunn. Forureining og avfall oppstår òg som følgje av oppkonsentrering av naturleg førekommande radionuklidar som finst i berggrunnen, slik som ved utvinning av olje og gass. Radioaktivt avfall oppstår ved framstilling av radioaktive stoff og ved drift av forsøksreaktorane til *Institutt for energiteknikk (IFE)*. Radioaktiv forureining av norske land- og havområde kjem òg frå internasjonale kjelder, slik som historiske atomsprengingar i atmosfæren og Tsjernobyl-ulykka. Risiko for framtidige ulykker er i hovudsak knytt til anlegg i nærområda våre, i særleg grad dei gamle atomkraftverka i Russland.

Radioaktiv forureining og radioaktivt avfall kan innehalde ulike nuklidar med svært forskjellig faregrad og halveringstid, og i ulike konsentrasjonar. Faregrad og halveringstid er avhengig av dei ibuande eigenskapane til dei radioaktive stoffa og må takast med i vurderinga når det skal avgjerast kva som er forsvarleg handtering av avfallet.

Politikk for å nå dei nasjonale måla

Helse- og miljøfarlege kjemikalier

Verkemiddelbruken har som formål å redusere risiko for skade på helse og miljø knytt til utslepp og bruk av kjemikalier generelt. For miljøgifter er det lagt til grunn at bruk og utslepp skal stansast innan 2020. Målet om vesentleg reduksjon av utslepp av prioriterte stoff innan 2010 var eit før-

ste steg på vegen mot 2020-målet. Det er dei same stoffa som er omfatta av målet om å stanse utslepp innan 2020 som er oppførte på lista over prioriterte helse- og miljøfarlege kjemikalier (rapportering for utslepp av prioriterte stoff er omtalt under statusrapportering på nasjonale mål. Ein viktig del av arbeidet vidare er òg å identifisere fleire miljøgifter som er omfatta av målet, og følgje opp desse både på nasjonalt og internasjonalt plan. Førre var prinsippet skal brukast når kunnskapen om risiko for helse og miljø er usikker.

Miljøgifter blir transporterte over store strekningar med luft- og havstraumar, og gjennom handel med produkt og avfall. Derfor er både nasjonalt og internasjonalt arbeid svært viktig og ein føresetnad for å handtere utfordringane vi står overfor. Nasjonalt er forureiningslova og tilhøyrande forskrifter sentrale verkemiddel for å regulere forureinande utslepp, under dette utslepp av kjemikalier. Hovudregelen i forureiningslova er at forureining er forbode. Ingen har såleis lov til å forureine utan at det er gitt løyve til det, anten gjennom individuelt løyve til ei verksemd eller i forskrift. Streng regulering av utslepp av farlege kjemikalier frå industri og prosessar er lagt til grunn gjennom forvaltninga etter forureiningslova. Som klar hovudregel blir pålegg etter forureiningslova òg nytta som verkemiddel for å sikre opprydding i forureina vatn, grunn og sjøbotn. For å sikre ein samla og effektiv verkemiddelbruk i dette arbeidet er det i tillegg utarbeidd ein eigen handlingsplan for opprydding i forureina sjøbotn, basert blant anna på fylkesvise tiltaksplanar for opprydding i forureina sjøbotn i dei 17 høgast prioriterte områda i landet.

I tillegg til forureiningslova er produktkontrolllova og forskrifter gitt i medhald av denne sentrale juridiske verkemiddel på kjemikalieområdet. Produkt blir omsette internasjonalt, og norske forbod og andre reguleringar må vere i samsvar med Noregs internasjonale plikter om produktregulering og handel. Kjemikalierregelverket i Noreg og EU er harmonisert gjennom EØS-avtala. Hovudregelen er såleis at dei same krava skal gjelde i Noreg og EU. I 2008 vart det innført eit nytt og svært omfattande kjemikalierregelverk i EU/EØS om registrering, vurdering, godkjenning og restriksjonar på kjemikalier (REACH-regelverket). Vidare utviklinga av dette regelverket er svært viktig i kjemikaliepolitikken, og Noreg bidreg aktivt i arbeidet for å styrkje regelverket. Vidare er informasjon eit viktig verkemiddel for å skape medvit rundt kjemikaliebruk og innhald i produkt. Avgifter blir òg nytta for å avgrense bruk

av enkelte stoff. Det europeiske kjemikaliebyrået ECHA (European Chemicals Agency), som har sete i Helsinki, er viktig i EUs kjemikaliearbeid. ECHA registrerer alle kjemikalier, og er navet i ei omfattande kunnskapsutveksling og vidareutvikling av kunnskapsgrunnlaget. Noreg har ein nasjonal ekspert tilsett i byrået og er representert i komitear og i styret i ECHA. Vi har òg felles reglar med EU om produkt med *biocid* som blir nytta til å øydeleggje uønskte organismar.

Globalt er Noreg aktivt med i arbeidet under Stockholmkonvensjonen om persistente organiske miljøgifter, Basel-konvensjonen om grensekryssande transport av farleg avfall, Rotterdamkonvensjonen om handel med farlege kjemikalier og miljøgiftsprotokollane under FN si økonomiske kommisjon for Europa (ECE). Noreg støttar òg den globale kjemikaliestrategien SAICM. Vidare tek Noreg aktivt del i arbeidet med kjemikaliespørsmål innan OSPAR-konvensjonen, FN si Sjøfartsorganisasjon IMO, Nordsjø-deklarasjonane og FN sitt miljøprogram (UNEP). Under FNs miljøprogram blir det no gjennomført forhandlingar om ei ny global avtale for å redusere bruk og utslepp av kvikksølv. Noreg har spelt ei sentral rolle for å få i gang dette arbeidet. Det aller meste av transport av kjemikalier globalt skjer med skip. Det er gjennom MARPOL-konvensjonen etablert svært strenge globale krav for å unngå miljøskadelege utslepp frå slik transport. I tillegg har IMO etablert ein eigen konvensjon som regulerer bruk av miljøgifter i botnstoff brukt på skip. Denne konvensjonen forbyr bruk av organotinn. Mjukare verkemiddel enn reguleringar, slik som informasjon, er viktig for å skape medvit rundt kjemikaliebruk og innhald i produkt. Avgifter blir òg nytta for å avgrense bruk av enkelte stoff.

Kunnskapsheving gjennom forskning, kartlegging av potensielt farlege stoff i produkt, avfall og utslepp, og miljøovervaking er svært viktig i kjemikaliearbeidet. Auka kunnskap om helse- og miljøfarlege kjemikalier, under dette nanomaterialar, er nødvendig for å identifisere risiko for helse og miljø, og for å kunne setje i verk effektive reguleringar og tiltak på et tidleg tidspunkt. Betre kunnskap om miljøgifter i Arktis er av stor strategisk vekt for å få på plass regionale eller globale avtaler for å redusere utslepp av miljøgifter. Data frå Arktis er svært nyttig fordi det er utbreidd internasjonal semje om at stoff som blir funne att i Arktis, langt frå utsleppskjeldene, utgjør alvorlege problem.

Avfall

Det overordna målet med avfallspolitikken er å syte for at skadane frå avfall blir så små som mogleg på menneske og naturmiljø. Det er viktig å minimere utslepp av lokal forureining, klimagassar og miljøgifter frå avfall. Samtidig ønskjer ein å auke utnyttinga av ressursane i avfallet. Politikken på avfallsfeltet skal medverke til at meir avfall blir halde i krinsløp og kjem til nytte som råvarer.

Avfallspolitikken blir gjennomført gjennom eit samspel mellom ei rekkje ulike verkemiddel; forureiningslova og forskrifter gitt i medhald av lova, avgifter, refusjons- og panteordningar, bransjeavtaler og informasjonstiltak, og kombinasjonar av desse. Verkemidla skal sikre ein samfunnsøkonomisk og miljømessig god balanse mellom det som blir gjenvunne som material, og det som blir brent eller deponert. Det er innført fleire verkemiddel for å stimulere til material- eller energigjenvinning, under dette forbod mot deponering av nedbryteleg avfall og produsentansvar for fleire typar avfall. Det er etablert eigne retursystem for fleire ulike avfallsfraksjonar, mellom anna for elektrisk og elektronisk avfall, batteri, bilvrak, PCB-haldige isolerglassruter og fleire typar emballasjeavfall. Svært gode resultat frå retursystema medverkar til høg gjenvinningsgrad samtidig som eventuelle miljøgifter i avfallet blir sikra ei forsvarleg behandling.

EU vedtok 19. november 2008 eit nytt rammedirektiv for avfall (2008/98/EF). Direktivet erstattar det tidlegare rammedirektivet for avfall, direktivet om farleg avfall og direktivet om spillolje. Det nye rammedirektivet vart innlemma i EØS-avtala med verknad frå 2. juli 2011. Norsk avfallsregelverk er vurdert å vere i tråd med rammedirektivet. Miljøverndepartementet har likevel gitt Klima- og forureiningsdirektoratet i oppdrag å utarbeide eit forslag til endring av avfallsforskrifta, og grunnlagsmateriale til enkelte endringar i forureiningslova, med sikte på å bringe omgrepa i avfallsregelverket meir i samsvar med EU-retten. Direktiv om handtering av avfall frå mineralindustrien vart vedteke i EU i 2006, og er innlemma i EØS-avtala. Direktivet er gjennomført i norsk rett gjennom eit nytt kapittel i avfallsforskrifta, som tredde i kraft 19. mai 2012. Når det gjeld returordninga for innsamling av elektrisk og elektronisk avfall, har EU vedteke nye reglar i direktivet for elektrisk og elektronisk avfall for å effektivisere ordningane og auke innsamlingsmåla. Endringane tredde i kraft 13. august 2012 og vil ventleg medføre enkelte endringar i avfallsforskrifta kapittel 1. Miljøverndepartementet vil leggje fram

ein avfallsplan og eit program for avfallsførebygging i tråd med krava i rammedirektivet for avfall.

Innsats knytt til å redusere helse- og miljøfarlege stoff i ulike produkt vil ha innverknad på arbeidet med å redusere miljøproblema når produkta blir avfall. Det er viktig å halde fram den store innsatsen som allereie blir gjort internasjonalt for å redusere innhaldet av helse- og miljøfarlege stoff i nye produkt. Farlege kjemikaliar i produkt endar før eller seinare opp som avfall. For å redusere mengdene farleg avfall som oppstår blir innhaldet av farlege kjemikaliar og miljøgifter i produkt regulert gjennom produktkontrolllova med tilhøyrande forskrifter. Enkelte stoff eller produktgrupper er forbodne eller avgrensa i forskrift.

Sjølv om stadig meir farleg avfall blir forsvarleg teke hand om er det likevel farleg avfall som går til ukjent behandling. Det blir gjort ein særleg innsats for å auke innsamlinga av prioritert farleg avfall og å sikre forsvarleg handtering. Tilsyn med farleg avfall og samarbeid mellom involverte etatar er vesentleg styrkt dei siste åra, og dette arbeidet skal halde fram. Tilsyn har fått auka merksemd for å redusere illegal import og eksport, særleg eksport til fattige land, og det blir arbeidd med ei lovendring for å skjerpe reaksjonane mot ulovleg eksport og import av farleg avfall. Miljøverndepartementet vurderer fortløpande utviklinga på området, om verkemidla fungerer etter intensjonen og behovet for nye verkemiddel. Auka innsamling av avfall som inneheld olje er prioritert, og informasjon til bransjen og tilsyn er styrkt. Informasjon til befolkninga, bedrifter og kommunar er òg ein viktig del av styresmaktene sitt arbeid for å auke innsamlinga av farleg avfall.

I juli 2011 fastsette FNs sjøfartsorganisasjon IMO nye krav til utslepp av avfall frå skip (anna avfall enn olje, kjemikaliar og kloakk). Hovudregelen er at det er forbode å sleppe ut avfall frå skip. Regelverket inneheld òg særskilte vilkår for utslepp av visse typar avfall. Noreg tok i 1999 opp miljøproblema knytte til opphogging av skip, og fremja etableringa av eit internasjonalt bindande regelverk i regi av FNs sjøfartsorganisasjon. Dette fekk Noreg tilslutning til. Og i 2009 vart ein ny konvensjon om sikker og miljøforsvarleg opphogging av skip (Hong Kong-konvensjonen) fastsett.

EU la i 2011 fram ein strategi for auka ressurs effektivitet med forslag til både sektorvise og sektorovergripande tiltak. Miljøverndepartementet følgjer aktivt med på EUs arbeid for auka ressurs effektivitet, og gjer innspel på avfalls- og gjenvinningsområdet der vi har relevant erfaring å bidra med.

Radioaktive stoff

Utslepp, risiko for utslepp og spreiding av radioaktive stoff som kan forårsake helse- og miljøskade skal haldast på lågast mogleg nivå. Alt radioaktivt avfall skal handterast forsvarleg på godkjent måte. Noreg har i forureiningslova ei god reiskap for å nå måla med å redusere utslepp og risiko for utslepp nasjonalt og for å sikre eit heilskapeleg og miljøvist forsvarleg system for handtering av radioaktivt avfall. Eit godt utbygd overvakingssystem er sentralt for å sikre god og oppdatert kunnskap om tilstanden. Innføringa av eit deklarasjonssystem for radioaktivt avfall har vore eit viktig verkemiddel for å sikre kartlegging av avfallet. Gjennomføring av regelverket, kartlegging av dei ulike sektorane og å sikre ei god avfallshandtering er høgt prioritert også i 2013. Arbeidet med å få betre kunnskap om ulike kjelder til radioaktiv forureining, om miljøeffektane av dei og eit betre grunnlag for overvaking skal òg førast vidare. Det er òg prioritert å vidareføre forskning på den verkanden radioaktiv stråling har i det ytre miljøet.

Miljøforvaltninga sitt ansvarsområde

Miljøforvaltninga har hovudansvaret for gjennomføring og oppfølging av forureiningslova. Miljøfor-

valtninga har ansvaret for å motverke skadelege verknader av kjemikaliar på naturmiljøet og på forbrukarane. Påverknad av arbeidstakarane si helse er arbeidsmiljøstyresmaktene sitt ansvarsområde. Miljøforvaltninga sitt ansvar for helsepåverknad er òg avgrensa til enkelte bruksområde for kjemikaliane. Vidare er ansvaret avgrensa til enkelte eigenskapar ved stoffa. Brann- og eksplosjonsfare ved bruken av kjemikaliar fell utanfor miljøforvaltninga sitt ansvar. Miljøstyresmaktene på kjemikalieområdet er Miljøverndepartementet, Klima- og forureiningsdirektoratet og Fylkesmannen.

Miljøstyresmaktene har hovudansvaret for avfallspolitikken. Enkelte verkemiddel ligg likevel under andre departement sine ansvarsområde. Miljøstyresmaktene på avfallsfeltet er Miljøverndepartementet, Klima- og forureiningsdirektoratet, Fylkesmannen og kommunen.

Miljøforvaltninga har òg ansvar for å verne det ytre miljøet mot skadelege verknader av radioaktiv forureining, blant anna frå utslepp og frå radioaktivt avfall. Miljøstyresmaktene på radioaktivtetsfeltet er Miljøverndepartementet og Statens strålevern.

Statusrapportering på nasjonale mål i 2012

9.1. Utslepp og bruk av kjemikaliar som utgjør ein alvorleg trussel mot helse og miljø skal kontinuerleg reduserast med det målet å stanse utsleppa innan 2020.

Tabell 19.2 Utsleppsreduksjonar for prioriterte helse- og miljøfarlege kjemikaliar

	Utslepp* 1995 (ca. tonn)	Utslepp* 2009 (ca. tonn)	Utsleppsreduksjon 1995–2009 (ca. pst.)**
Miljøgift			
Arsen (As) (eks. forureina jord)	36	29	20
Bly (Pb) (eks. forureina jord)	600	118	80
Bromerte flammehemmarar	0,4	ca. 3	-
Dietylheksylftalat (DEHP)	285	ca. 117	58
1,2-dikloreten (EDC)	33	8	77
Dioksin (mengdeining i g TEQ)	74	21	71
Heksaklorbenzen (HCB)	0,09	0,009	91
Kadmium (Cd) (eks. forureina grunn)	5	1,4	72
Klorerte alkylbenzenar (KAB, som EOC1)	0,08	0,02	76
Klorparafinar, kortkjeda (SCCP)	1	0,3	73
Klorparafinar, mellomkjeda (MCCP)	27	15	44

Tabell 19.2 Utsleppsreduksjonar for prioriterte helse- og miljøfarlege kjemikalier

Miljøgift	Utslepp* 1995 (ca. tonn)	Utslepp* 2009 (ca. tonn)	Utsleppsreduksjon 1995–2009 (ca. pst.)**
Krom (Cr) (eks. forureina jord)	100	43	59
Kvikksølv (Hg) (eks. forureina grunn)	2,5	0,8	69
Muskxylen	0,9	0,14	76
Nonyl/oktylfenoler og deira etoksilat	25	4,2	83
Pentaklorfenol (PCP)	10	0,002	> 99
PFOS og PFOS-relaterte sambindingar***	22	0,002	> 99
Polyklorerte bifenyler (PCB) (utfas. ståande masse)	487	135	72
Polysykliske aromatiske hydrokarbon (PAH) (eks. forureina grunn)	268	94	64
Tensid (DTDMAC, DSDMAC, DHTMAC)	8	0,8	90
Tetrakloreten (PER)	367	61	84
Tributyl- og trifenylinnsambindingar (TBT og TFT)	29	0	100
Triklorbenzen (TCB)	Ca. 0,021	0,06	-
Triklloreten (TRI)	620	26	96
Bisfenol A		1,4	
Decametylcyklopentasiloxan (D5)		5,4	
Dodekylfenol		4,7	
PFOA		Ca. 0,015	
Trikloran		1,7	
2,4,6-tri-tert-butylfenol (TTB-fenol)		ikkje kjent	
Oktametylsyklotetrasiloksan (D4)		ikkje kjent	
Tris(2-kloretyl)fosfat (TCEP)		ikkje kjent	

¹ Basert på eit forbruk på 1 pst. av EUs omsetning

* Utslepp frå forureina grunn ikkje med

** Som følge av låge utsleppsnivå kan små endringar i utsleppsdata føre til heller store endringar i den utrekna reduksjonsprosenten.

*** Mengd PFOS og PFOS-relaterte sambindingar i brannskum (utgjer hovudmengda av produkt der PFOS-sambindingar har vore brukte) 2005

Kjelde: Klima- og forureiningsdirektoratet

Det er dei same stoffa som er omfatta av måter om å stanse utslepp innan 2020 som er oppført på prioriteringslista i tabell 19.2. Det er uvisse og manglar i utsleppsdata for fleire kjelder og stoff. Betre datagrunnlag er viktig for å kunne vurdere tiltak og verkemiddel, i tillegg til å utarbeide prognosar og vurdere måloppnåing. Klima- og forureiningsdirektoratet arbeider med å betre datagrunnlaget. Det er sett i gang eit prosjekt for å identifisere og sette kunnskapshol og identifisere tiltak som er

nødvendig for at målsetjinga på området skal oppnåast.

Ein viktig del av arbeidet vidare er å identifisere fleire miljøgifter som er omfatta av målet, og følgje opp desse både på nasjonalt og internasjonalt plan.

Miljøstyresmaktene vurderer kontinuerleg kva slag stoff som på bakgrunn av gitte kriterium skal vere omfatta av prioritetslista. Ny vitskapeleg informasjon og endra bruksmønster kan aktuali-

sere nye stoff eller gjere andre mindre aktuelle. Førørels ligg det føre lite informasjon om forbruk og utslepp av dei nye stoffa på lista.

Stoffa oktametylsyklotetrasiloksan (D4) og tris(2-kloretyl)fosfat (TCEP) er vurderte å oppfylle kriteria for prioritetslista og stoffa blir no inkluderte i lista.

D4 blir blant anna brukt i kosmetikk, maling, impregneringsmiddel, drivstofftilsetning, vaske-middel, lim, bindestoff, overflatebehandling og byggjematerialar. Stoffet er skadeleg i miljøet. Det er mistenkt for å kunne skade forplantningsevna, er svært persistent og blir oppkonsentrert i organismar. Stoffet er gjenfunne i miljøet, blant anna i Arktis.

TCEP kan brukast i tekstilar og plastmaterialar for å hindre at dei tek fyr. I Noreg er det registrert import av TCEP til bruk i brannhemmande maling og i bindemiddel. Stoffet kan skade forplantningsevna og er giftig i miljøet. Tilgjengelege data visar at stoffet er svært persistent og det er gjenfunne i miljøet, mellom anna i fugleblod og egg.

Regjeringa nedsette i 2009 eit offentleg utval med mandat å foreslå konkrete tiltak som kan medverke til at 2020-målet blir nådd. Utvalet kom med utgreiinga si i november 2010. Den har vore på høyring, og departementet vurderer tiltak og verkemiddel i det vidare arbeidet. Miljøverndepartementet vil leggje vekt på vurderingar og forslag frå utvalet i det vidare arbeidet for å nå 2020-målet.

Innsatsen tek stor grad sikte på å medverke til å styrke reguleringane under EU/EØS-regelverk og internasjonale avtaler. Noreg har påteke seg å evaluere fleire stoff under EU/EØS-kjemikaliereregulering REACH. REACH omfattar registrering, vurdering, godkjenning og restriksjonar på kjemikalier. Klima- og forureiningsdirektoratet har foreslått forbod mot produksjon, import, omsetjing og bruk av fem kvikksølvambindingar under REACH. Desse stoffa er nytta i visse typar polyuretannplast, for eksempel elastiske plastprodukt. Forslaget er basert på omfattande dokumentasjon av bruken av stoffa, helse- og miljøeffektar og økonomiske konsekvensar av forbodet. Stoffa blir produserte og brukte i store mengder i EU i dag. Klima- og forureiningsdirektoratet arbeider òg aktivt for å få stoff omfatta av krava til godkjenning under REACH, og har blant anna utarbeidd dokumentasjon for ulike arsensambindingar. Det går òg føre omfattande arbeid for å få stoff klassifiserte med omsyn til helse- og miljøfare. Klima- og forureiningsdirektoratet har sendt klassifiseringsforslag for sju stoff til EU, som blant anna omfattar

den perfluoreerte sambindinga PFOA som kan finnas i impregneringsmiddel i tekstilar.

Klima- og forureiningsdirektoratet har vidare teke på seg å vurdere to stoff i programmet der EU/EØS-landa gjennomgår dokumentasjonen i registreringane frå industrien for å identifisere om det er behov for risikoreduserande tiltak. I tillegg har Klima- og forureiningsdirektoratet påteke seg å vurdere tre stoff under REACH som er mistenkte for å ha miljøgiftegenskapar.

Samtidig blir behovet og handlingsrommet for strengare nasjonale reguleringar vurdert. Miljøverndepartementet sende forslag til regulering av fire stoff (mellomkjeda klorparafinar (MCCP), bly og blyambindingar, pentaklorfenol (PCP) og perfluoroktylsyre (PFOA) i forbrukarprodukt på høyring til ESA i desember 2010. Forslaget vart òg sendt på nasjonal høyring og notifisert til WTO. Det har komme inn mange kommentarar til forslaget og Miljøverndepartementet vurderer no forslag til reguleringar i lys av desse. I 2008 vart det innført nasjonalt forbod mot kvikksølv i produkt og utvida forbod mot den bromerte flammehemmaren deka-BDE.

Miljøstyresmaktene har òg fokus på helse- og miljørisiko ved bruk av nanomaterialar. Det er sentralt å framskaffe betre kunnskap om bruk og moglege negative verknadar som eit grunnlag for å kunne innføre tiltak. Samstundes er det viktig å få på plass gode system for å vurdere risikoen ved nanomaterialar og reguleringar som sikrar tilstrekkeleg vern av helse og miljø.

Internasjonalt arbeid er svært viktig for å redusere bruk og utslepp av miljøgifter globalt. Noreg arbeider med å få inn forbod og avgrensingar mot fleire stoff gjennom Rotterdamkonvensjonen om handel med farlege kjemikalier, Stockholmkonvensjonen om persistente organiske miljøgifter og UNECE-protokollane om høvesvis organiske miljøgifter og tungmetall. Stadig nye miljøgifter blir inkluderte i listene under konvensjonane og fleire stoff er under vurdering, blant anna den bromerte flammehemmaren HBCDD som er foreslått av Noreg. Noreg er òg ein pådrivar for streng regulering av bruk og utslepp av kvikksølv i den nye globale konvensjonen om kvikksølv som no blir forhandla fram. Denne konvensjonen skal vere ferdig i 2013. Noreg støttar den globale kjemikalierestrategien SAICM. Strategien bidreg til grunnleggjande kapasitetsbygging for kjemikalieforvaltning i utviklingsland, og er ein viktig del av den norske satsinga for å redusere dei globale utsleppa av helse- og miljøfarlege kjemikalier. Noreg medverkar finansielt til tiltak i utviklingsland gjennom fleire kanalar over Utanriksdeparte-

mentets budsjett, særleg gjennom Det globale miljøfondet (GEF), og ved bidrag til UNEP og program for kapasitetsbygging under dei internasjonale konvensjonane.

Overvaking av miljøgifter i naturen for å følgje utviklinga over tid vil framleis vere prioritert, og opprettinga av ein nasjonal miljøprøvebank med ulike typar prøvemateriale for seinare analysar av miljøgifter er under etablering. Miljøprøvebanken er plassert i Forskingsparken på Blindern i Oslo og er administrert av forskingsinstitutta i CIENS. Miljøprøvebanken skal samle inn og ta vare på prøver av biologisk materiale, for deretter å fryse dei ned for seinare analysar av miljøgifter. Dette blir eit svært nyttig verktøy i forvaltning av og forskning på miljøgifter. Formålet er å kunne gjere nye analysar av prøver når det er utvikla betre metodar for å oppdage miljøgifter, fastsetje bakgrunnsnivå for nye miljøgifter og etablere tids-trender.

9.2. Risiko for at utslepp og bruk av kjemikaliar er årsak til skade på helse og miljø skal minimerast.

Indikator:

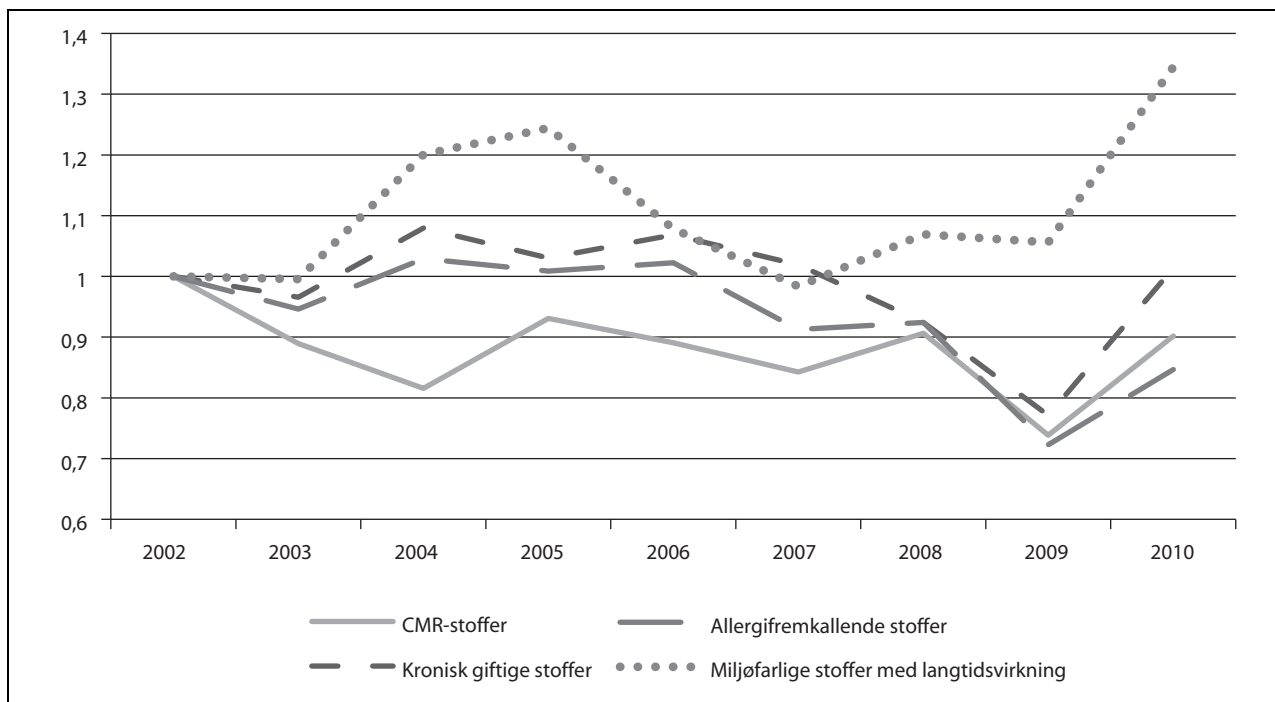
- (Risikoindikator for potensiell eksponering for helse- og miljøfarlege kjemikaliar går ut frå og med 2013.)
- Indikatoren blir erstatta av følgjande: Risikoindikator for utslepp av farlege stoff.

Målet er at stadig mindre helse- og miljøfarlege kjemikaliar skal brukast og sleppast ut, òg frå pro-

dukt og avfall, og at kjemikaliar skal nyttast på ein måte som reduserer risikoen for helse- og miljøskade.

For å måle utslepp av helse- og miljøfarlege kjemikaliar er det utvikla ein utsleppsindikator for utvalte helse- og miljøfarlege stoff. Indikatoren tek utgangspunkt i mengde produsert, importert og eksportert av kjemikaliane kombinert med ein utsleppsfaktor basert på bruksområde. Figur 19.1 viser utviklinga i denne utsleppsindikatoren for kjemiske stoff klassifiserte med omsyn til kreft, mutagene, reproduksjonsskadelege (CMR), kronisk giftverknad, allergiframkallande effekt og miljøfare i perioden 2002 – 2010. Indikatoren i 2002 er sett lik 1.

Utrekningane indikerer at utsleppa av dei farlege kjemikaliane har auka frå 2009 til 2010. Dette skjer etter ein periode der det i fleire år har vært nedgang i utsleppa. Trenden for dei ulike gruppene varierer over tid, men frå 2009 til 2010 er det auke i utslepp for alle gruppene, og spesielt for dei utrekna utsleppa av miljøfarlege stoff. Hovudårsaka til auken i utrekna utslepp av miljøfarlege stoff er auka bruk av koparoksid for impregnering av nøter i oppdrett. Koparoksid er eit miljøskadeleg stoff, men det oppfyller ikkje kriteria for ei prioritert miljøgift. Noko av endringane kan forkla- rast ved konjunkturedringar ettersom det påverkar både import og produksjon. Også betre innrapportering til produktregistret kan ha gitt utslag på indikatoren.



Figur 19.1 Utsleppsindikatorar for utslepp av farlege stoff. 2002-2010, der 2002=1.

Kjelde: Statistisk sentralbyrå.

I tillegg til arbeidet med restriksjonar under REACH, som er omtalt tidlegare, deltek Noreg aktivt i alle komitear som er oppretta i samband med REACH, og i ei rekkje arbeidsgrupper under REACH og regelverket om klassifisering og merking av farlege kjemikaliar, omtalt som CLP. Det er samarbeid med andre nordiske land når det gjeld REACH og CLP, for eksempel med innspel til kriterium for å kunne prioritere stoff som bør evaluast under REACH. Noreg deltek også aktivt samarbeidet om produkt med biocid. Regelverket som regulerer visse farlege kjemikaliar i elektriske og elektroniske produkt (RoHS) vart nyleg endra. Noreg arbeidde aktivt for at dette førte til eit regelverk som gav betre vern for helse og miljø.

Regjeringa arbeider for at forbrukarar skal kunne ta miljøvennlege val, og dermed redusere bruk av produkt som inneheld helse- og miljøfarlege kjemikaliar. Klima- og forureiningsdirektoratet lanserte i 2010 nettstaden Erdetfarlig.no i samarbeid med Mattilsynet og Miljømerking. Her blir det gitt hjelp til å unngå helse- og miljøfarlege stoff i forbrukarprodukt, oversikt over produkta med dei offisielle miljømerka Svanen og Blomsten innan ulike varekategoriar, og informasjon om korleis ulike typar produkt skal blir avfall.

Produktregisteret blir lagt på nettsida Produktinformasjonsbanken (www.pib.no). 2010 vart nettsida lansert på nytt med ny design og betre

søkjetilhøve. Produktregisteret skal halde fram arbeidet sitt for å leggje til rette for at allmenta får tilgang til ytterlegare informasjon om produkt.

9.3. Spreiing av miljøgifter frå forureina grunn skal stansast eller redusert vesentleg. Spreiing av andre helse- eller miljøfarlege kjemikaliar skal reduserast på bakgrunn av ei konkret risikovurdering.

Indikator:

- Talet på kjende lokalitetar med alvorleg grunnforureining.

Det er i august 2012 registrert 394 lokalitetar i Klima- og forureiningsdirektoratets database Grunnforureining som er kjende av styresmakterne der det finst eller er grunn til å tru at det finst miljøgifter med spreingsfare, og der det er behov for å gjennomføre tiltak. Tiltak kan vere fjerning av masse, overdekking og sikring, arealbruksrestriksjonar eller overvaking. Talet på lokalitetar er ikkje statisk, det blir redusert som følgje av at tiltak blir gjennomførte og det aukar som følgje av nye forureina lokalitetar blir oppdaga.

I arbeidet med forureina grunn er utgangspunktet at spreing av prioriterte miljøgifter frå forureina grunn skal stansast eller reduserast vesentleg, mens spreing av andre helse- eller miljøfarlege kjemikaliar skal reduserast på bakgrunn av ei konkret risikovurdering. Særleg blir priori-

tert oppfølging av stader der forureininga medfører helsesisiko for menneske eller der forureininga lek frå grunnen til område som er prioriterte i samband med arbeidet med forureina sjøbotn. Det blir dessutan vurdert nærare korleis ein kan ta omsyn til særleg sårbare grupper, som for eksempel barn.

Klima- og forureiningsdirektoratet arbeider med å gjennomføre opprydding i dei dokumentert mest alvorlege grunnforureiningslokalitetane med utslepp til prioriterte fjordar og på stader der forureininga kan føre til helsesisiko for menneske, jf. St.meld. nr. 14 (2006-2007). Målet er å ferdigstille desse lokalitetane innan utgangen av 2012. Som følgje av at enkelte tiltak er tidkrevjande å gjennomføre, berre kan utførast i delar av året m.v., vil ikkje alle desse lokalitetane vere ferdigstilt i 2012, men arbeidet vil vere godt i gang og bli ferdigstilt innan rimeleg tid.

9.4. Sediment (botnmassar i sjø) som er forureina med helse- eller miljøfarlege kjemikaliar, skal ikkje medføre fare for alvorlege forureiningsproblem.

Indikator:

- Mengd utvalte helse- og miljøfarlege stoff som er handtert ved mudring/tildekking slik at dei ikkje lenger utgjør kjelde til alvorlege forureiningsproblem.

Handlingsplan for opprydding i forureina sjøbotn i St.meld. nr. 14 (2006-2007) *Sammen for et giftfritt miljø – forutsetninger for en tryggere fremtid* bygger på fylkesvise tiltaksplanar for opprydding i forureina sjøbotn for dei 17 høgast prioriterte områda i Noreg. Dei fylkesvise tiltaksplanane er avgrensa til dei delane av fjordane der sjøbotnen er sterkast forureina, og til kjeldeområde på land i tilknytning til desse. Eit omfattande arbeid er sett i gang med å førebu og gjennomføre oppryddingsprosjekt på dei 17 områda. Omfattande tiltak er gjennomførte i Kristiansand, Oslo, Tromsø og Trondheim (opprydding i den viktigaste tilførselskjelda på land knytt til Killingdal gruver). I Tromsø er tiltaka avslutta i 2012. Dei mindre, gjenstående tiltaka i Oslo skal ferdigstillast innan 2013. Harstad og Trondheim hamneområde og fleire andre tiltaksplanområde står for tur. Dei aller fleste av dei om lag 100 prioriterte skipsverfta har gjennomført undersøkingar i grunnen og i sjøbotnen utanfor for å klarleggje behovet for oppryddingstiltak. Det blir fortløpande utarbeidd tiltaksplanar for dei verfta der det er behov for tiltak. Det er viktig å stanse kjelder på land før tiltak blir gjennomførte på sjøbotnen, og for dei fleste

verfta er dette rekkjefølja. Det er i tillegg gitt pålegg til 10 store hamner og dei 17 største industrihamnane med utsleppsløyve i tiltaksplanområda, om å kartleggje korleis verksemda deira medverkar til å forureine sjøbotnen, og vurdere behovet for opprydding. Miljøstyresmaktene vil òg elles der det er nødvendig og juridisk mogleg gi pålegg om oppryddingstiltak for å stanse utlekking til sjøbotn.

Gjennom å samkøyre oppryddingsprosjekt med andre planlagde aktivitetar som mudring av farleier og hamneutbygging, sikrar ein framdrift, og ein oppnår ei heilskapleg gjennomføring med både miljøvise og økonomiske fordelar.

St. meld. 14 understrekar betydninga av å kople opprydding av forureina sjøbotn til relevante lokale prosjekt. Det kan derfor i enkelte høve vere føremålstenleg å fråvike den prioriterte lista. Dette gjeld spesielt i høve der undersøkingar visar stor forureining. Eit eksempel på dette er Bodø, som ikkje er på den prioriterte lista, men der det er påvist forureina sjøbotn, og tiltak vil kunne gjennomførast i samband med planlagt utdjuing av farleia i Bodø hamn.

Når opprydding av eit tiltaksplanområde er ferdigstilt skal det takast ut av lista over dei mest prioriterte områda. Dette inneber at Tromsø hamn no blir teken ut av lista, mens Oslo hamn vil kunne takast ut i 2013. Klima- og forureiningsdirektoratet rapporterer tertialvis om framdrift/prosjekt og tilhøyrande tak for utbetaling til Miljøverndepartementet. Eit prosjekt er rekna som ferdigstilt når kjelder til forureining på land er stansa eller redusert og tiltak for opprydding er gjennomførte og sluttkontrollerte. Etter ferdigstilling følgjer ein fase med overvaking og evaluering av tiltaka.

I dei fleste av tiltaksplanområda har kommunane ei sentral rolle i oppryddingstiltaka som lokal styresmakt, ansvarleg for hamneverksemda og ansvarleg for viktige kjelder til utlekking av miljøgifter frå avfallsdeponi og kommunale avløp. Fylkesmannen har forureiningsmynde i dei fleste sakene og regulerer tiltaka etter forureiningslova og forskrifter. Etter søknad medverkar Klima- og forureiningsdirektoratet med midlar til enkelte kommunar, undersøkingar og oppryddingsprosjekt i forureina sjøbotn og til kommunale prosjektleiarar for tilrettelegging for lokal styring av dette arbeidet. Oppryddinga er som nemnt ferdigstilt i nokre område, og i andre område er den godt i gang. Det blir gjennomført målingar i alle områda der opprydding er gjennomført, og desse tala vil vere tilgjengelege i løpet av 2012. Indikatoren for opprydding i sedimentar vil så snart som

mogleg òg ta inn dei andre områda det er rydda opp i.

Tabell 19.3 Utvalde farlege kjemikalier handtert ved oppryddingstiltak frå 2004 til 2010*

Stoff	Mengd (kg)
Bly	94183
Kadmium	1809
Kvikksølv	2046
PAH16	12776
PCB7	58
TBT	84

Gjennom opprydding i Oslo og Kristiansand er over 94 tonn bly og 12 tonn av det polyaromatiske hydrokarbonet PAH16 blitt handterte. Det er òg blitt fjerna store mengder andre miljøgifter, mellom anna kvikksølv og kadmium.

*Gjeld opprydding i Oslo og Kristiansand
Kjelde: Klima- og forureiningsdirektoratet

9.5. Utslepp, risiko for utslepp og spreining av radioaktive stoff som kan vere årsak til helse- og miljøskade skal haldast på lågast mogleg nivå. Alt radioaktivt avfall skal handterast forsvarleg på godkjent måte.

Indikatorar:

- Samla årleg utslepp av utvalde radioaktive stoff frå nasjonale kjelder.
- Nivå i miljøet av utvalde radioaktive stoff.
- Del av ulike typar radioaktivt avfall som er handtert på godkjend måte.
- Berekna risiko for utslepp frå utvalde utanlandske kjelder som kan påverke Noreg.

Dei to siste indikatorane blir frå neste budsjett erstatta av følgjande nye indikatorar:

- Mengde og type radioaktivt avfall som er deklart.
- Mengde og type avfall som er endeleg deponert.
- Hendingar ved utvalte utanlandske kjelder som kan påverke Noreg.

Ei god forvaltning gjennom forureiningslova er det viktigaste verkemidlet for å nå målet. I tillegg deltek miljøstyresmaktane i internasjonalt arbeid og har dialog med land med kjelder som kan påverke Noreg. Andre verkemiddel er å kartlegge tilstanden, overvake miljøet og byggje kunnskap på området.

Det blir arbeidd med å kartleggje ulike kjelder og type verksemdar som genererer radioaktivt

avfall og med å lage ei oversikt over avfallsstrømar. Erfaring frå den første perioden viser at det er behov for både betre informasjon om deklaring av avfall og ei høgre detaljering i deklaringa for å sikre god informasjon.

Gjennom det nasjonale overvakingsprogrammet for radioaktiv forureining held norske styresmakter seg fortløpande orienterte om den radioaktive forureininga av norske land- og sjøområde. Programmet vil kunne fange opp utslepp frå kjelder både innanfor og utanfor Noreg.

- Samla årleg utslepp av utvalde radioaktive stoff frå nasjonale kjelder.

Utslepp frå olje- og gassverksemd

I 2010 vart det totalt sleppt ut 131 millionar kubikkmeter produsert vatn til havet frå norsk olje- og gassindustri i Nordsjøen og Norskehavet. Det er venta at utsleppa av produsert vatn vil auke, då vassmengda generelt aukar med alderen til feltet. Dei norske utsleppa har over fleire år utgjort omtrent 50 pst. av dei radioaktive utsleppa frå petroleumsindustrien til nordaust-Atlanteren. Konsentrasjonen av radioaktive stoff varierer frå felt til felt, og det er derfor ikkje sikkert at utsleppa vil auke i takt med utslepp av produsert vatn. Noreg har gjennom OSPAR forplikta seg til ein gradvis reduksjon av utslepp fram mot 2020 slik at nivået i det marine miljøet kjem på 2009-nivå. Basert på prognosar om mengder produsert vatn ligger Noreg ikkje an til å nå målet om ein gradvis reduksjon, men utslepp i 2020 ser ut til å bli lågare enn i 2009.

Utslepp frå sjukehus og forsking

Sjukehus og forskingsverksemd rapporterer òg radioaktive utslepp. Dei vanlegaste nuklidane er technetium-99m og jod-131. Desse har kort halveringstid (resp. 6 t og 8,1 dagar) og utgjer truleg inga stor forureiningskjelde.

Utslepp frå forskingsreaktorar

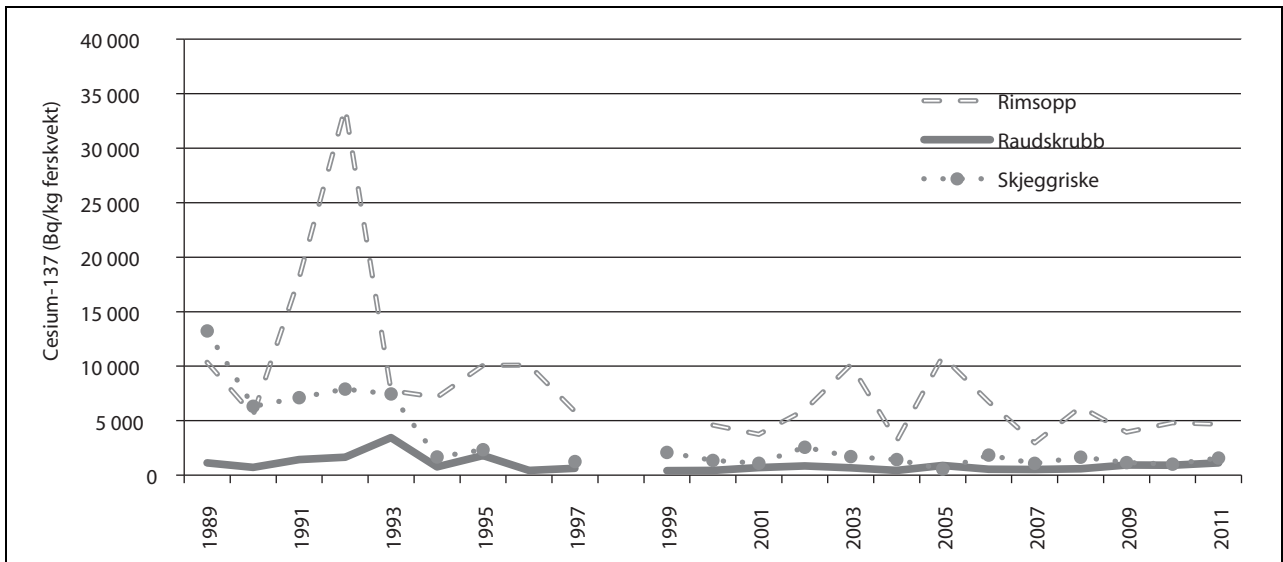
Institutt for Energiteknikk (IFE) driv to forskingsreaktorar, ein på Kjeller og ein i Halden. Alvorlege uhell kan føre til lokale utslepp av radioaktivitet til luft, men risikoen for stor miljø- og helseskade er rekna som liten.

- Nivå i miljøet av utvalde radioaktive stoff.
På 1950- og 1960-talet var nedfall etter prøvesprengingar av kjernevåpen i atmosfæren den viktigaste kjelda til radioaktiv forureining i norske hav-

og landområde. I 1986 ramma Tsjernobyl-ulykka delar av Noreg hardt. I dag er nivåa av radioaktiv forureining i norsk natur stort sett låge.

Ulike arter tek opp ulik mengd radioaktivitet. Det er og store geografiske variasjonar som reflekterer den ujamne fordelinga av radioaktivt

nedfall frå Tsjernobyl-ulykka i Noreg i 1986 der Nord-Trøndelag, sørlige delar av Nordland og fjellstrøka i Sør-Noreg vart hardest råka. I dei mest utsette områda ventar ein at radioaktiviteten etter Tsjernobyl-ulykka vil finnast i sopp i minst femti år framover.



Figur 19.2 Utviklinga av cesium-137 i tre ulike sopparter i Lierne i Nord-Trøndelag

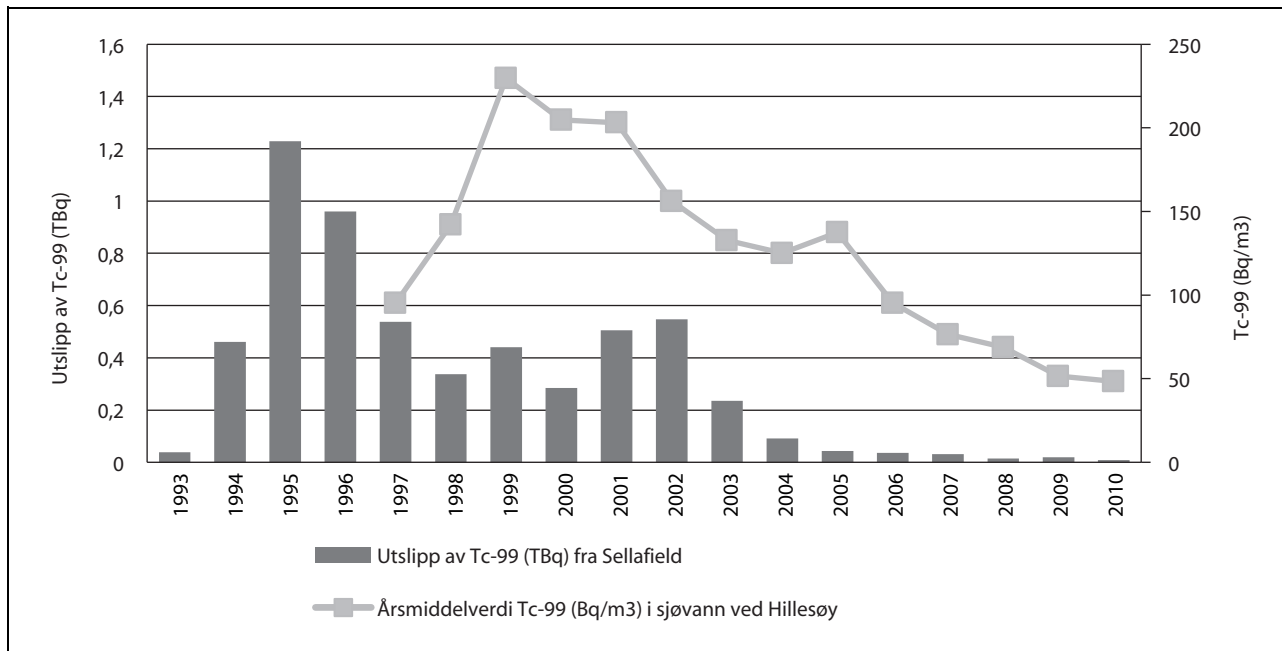
Kjelde: Statens strålevern og Noregs sopp- og nyttevekstforbund

Figuren viser at det er til dels stor skilnad mellom artene og at nedgangen i forureininga i sopp no går saktare enn før.

Norske havområde blir tilført låge nivå av radioaktiv forureining frå Austersjøen, frå Sellafield i Storbritannia (eit anlegg for brukt reproses-

ring av kjernebrensel) og frå olje- og gassproduksjon på norsk sokkel.

Dei høgaste konsentrasjonane av radioaktive stoff finst oftast i kystområda, då utslepp både frå Sellafield og utstrøyming av cesium-137-haldig vatn frå Austersjøen i størst grad blir transportert nordover i den norske kyststraumen.



Figur 19.3 Utviklinga av utslipp av technetium-99 frå Sellafield samanlikna med nivå av technetium-99 i sjøvann ved Hillesøy i Troms (Bq/m^3).

Kjelde: Statens strålevern og OSPAR-kommisjonen

Dei årlege utslappa av cesium-137 frå Sellafield har vore på same nivå dei siste ti åra. Nivået av cesium-137 i sjøvannet utanfor Tromsø har òg vore relativt stabilt dei seinare åra. Bidraget av cesium-137 frå Tsjernobyl-ulykka og atmosfæriske atomprøvesprengingar på 1950- og 1960-talet går ned grunna den fysiske nedbrytinga av stoffet.

- Del av ulike typar radioaktivt avfall som er handtert på godkjent måte.

Det vart innført deklarasjonsplikt for radioaktivt avfall frå 2011 på lik linje med farleg avfall. I 2011 vart det registrert 310 deklarasjonsskjema for til saman 17 730 227 kg radioaktivt avfall. Det registrerte avfallet stammar blant anna frå petroleumsverksemd, sjukehus, universitet og forskingsinstitusjonar. Den største avfallsgruppa er radioaktive jord- og steinmassar, der mesteparten, 17 627 050 kg, er alunskifer.

Deponiet i Gulen som tek imot radioaktivt avfall frå petroleumsverksemda har i 2011 teke imot 206 196 kg avfall. 188 642 kg av dette er ferdigbehandla og endelig deponert. IFE rapporterte at deponiet i Himdalen har teke imot 206 tønnekvivalentar i 2006. Nemninga tønnekvivalentar er eit mål for det volum som avfallet opptek sett i forhold til ei standardisert lagringstønne. I løyvet til Himdalen er mengda avfall regulert i Bq og ikkje i kilo. Til saman er det deklart 5875 kg radioaktivt sjukehusavfall

og 18 732 kg radioaktivt avfall frå universitet og forskingsinstitusjonar i 2011.

- Berekna risiko for utslipp frå utvalde utanlandske kjelder som kan påverke Noreg.

Risikoen for at ei alvorleg atomhending skal inntruffe og ramme Noreg, vart sist vurdert i *Nasjonale sårbarhets- og beredskapsrapport (NSBR) 2011*. Risikoen vart då vurdert som låg. Samstundes har erfaringa med Fukushima-kraftverket vist at det er særleg vanskeleg å spå kva ulykker som kan ramme. Risiko er påverka av teknisk standard, organisasjon, myndigheitskontroll og tryggleikskultur, og nye anlegg er oftast sikrere enn dei gamle. Med uendra nivå på tryggleiken vil sjansen for ulykker auke i takt med talet på anlegg.

Det viktigaste verkemiddelet for Noreg er å sikre ein god dialog med styresmaktene i dei landa som har anlegg som kan vere årsak til radioaktiv forureining i Noreg. Derfor deltek Miljøverndepartementet i arbeidet med gjennomføringa av Regjeringas handlingsplan for oppfølging av St.meld. nr. 34 (1993-94) og St.mld. nr. 11 (2010-2011) om atomverksemd og kjemiske våpen i våre nordlege nærrområde. Noreg legg særleg vekt på samarbeid med og støtte til russiske tilsynsstyresmakter, og på at konsekvensar for miljøet må vurderast før ulike tiltak blir sette i verk slik at risikoen for ulykker blir så liten som råd er. Samarbeidet om overvaking av radioaktiv forureining er

og styrkt gjennom ekspertgruppa i den norskrussiske miljøvernkommissjonen.

Utslepp frå anlegget i Sellafield ligg no på eit langt lågare nivå enn på 1990-talet. Framleis blir likevel om lag 900 tonn høgaktivt flytande avfall (HAL) lagra. Ei rapport frå Statens strålevern viser at eit mogleg uhell ved Sellafieldanlegga kan ramme Noreg hardt. Behovet for rask reduksjon av mengdene av flytande, høgradioaktivt avfall og styrkt tryggleik har vore teke opp med britiske styresmakter ei rekkje gonger på politisk nivå. Det er òg nær kontakt mellom dei norske og britiske styresmaktane på departements- og fagnivå.

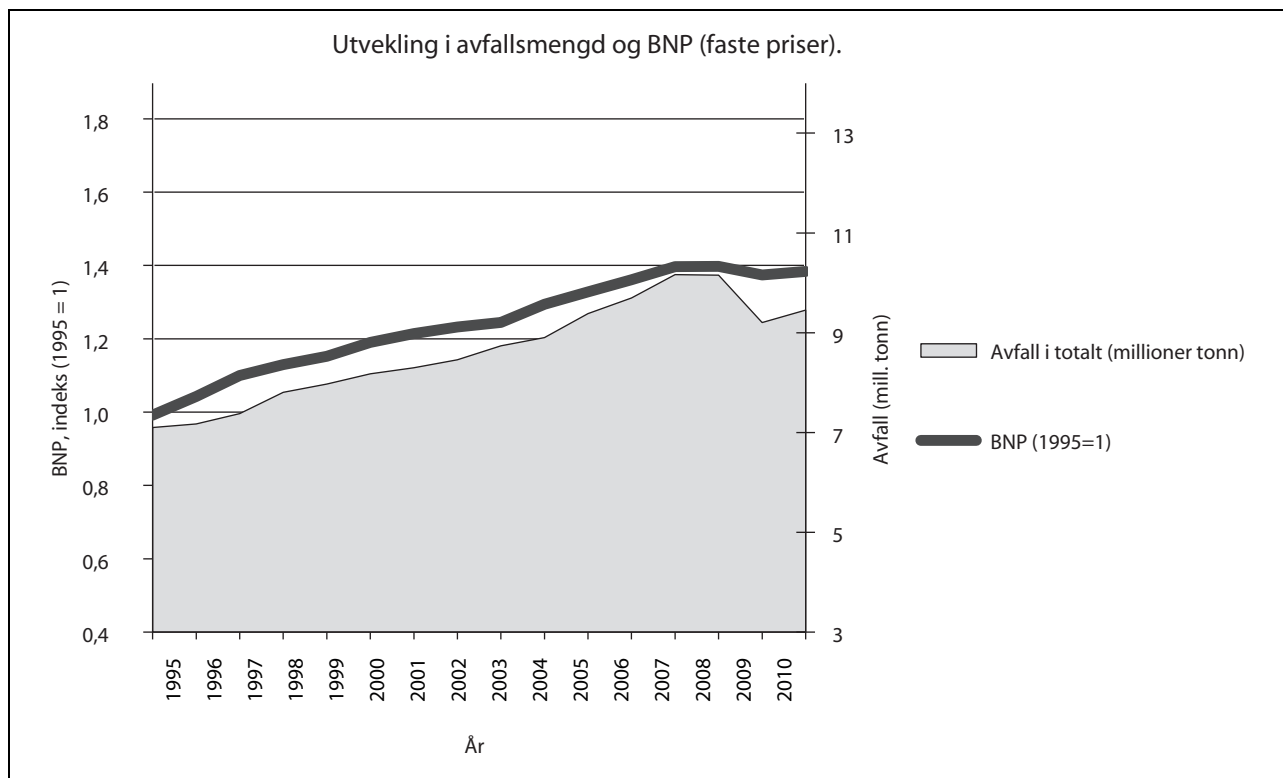
Miljøverndepartementet deltek òg i embetsgruppa for koordinering av atomberedskapen i

Noreg og har dekt sin del av kriseutvalet sin langtidsplan for oppgradering av den norske atomberedskapen. Det blir vidare arbeidd med å sikre at departementet og dei underliggjande etatane er godt eigna til å redusere konsekvensane for helse og miljø så godt som mogleg i tilfelle ei alvorleg atomhending.

9.6. Veksten i mengda avfall skal vere vesentleg lågare enn den økonomiske veksten.

Indikator:

- Total mengd avfall generert pr. år sett i forhold til økonomisk vekst målt i BNP.



Figur 19.4 Utvekling i avfallsmengd og BNP frå 1995 til 2010

Kjelde: SSB/Miljøstatus.no

For dei fleste miljøproblema som har si årsak i avfall er det fastsett eigne resultatmål, blant anna for utslepp av klimagassar og for miljøgifter. Verkemiddelbruken på avfallsfeltet må derfor sjåast i samanheng med verkemiddelbruken på desse områda.

Veksten i økonomien har tradisjonelt gitt auka avfallsmengder. Miljøproblema som følgjer av dei auka avfallsmengdene kan delvis motverkast ved gjenvinning. Det er likevel grenser for kor store delar av avfallet det er miljøvist føremålstenleg, økonomisk forsvarleg og teknisk mogleg å gjenvinne. Tilsvarande avgrensingar gjeld for

utsleppsreduksjonar frå sluttbehandlingsanlegga. Vi ser at veksten i avfallsmengdene er blitt teken unna i form av vekst i materialgjenvinning og energiutnytting dei seinare åra. Både materialgjenvinning, energiutnytting og deponering av avfall fører med seg utslepp. Utan avfallsreduksjon vil derfor utslepp frå avfallsbehandling halde fram med å auke i takt med auka avfallsmengder. Resultatmålet inneber at same økonomiske aktivitetsnivå i framtida skal medføre vesentleg mindre avfall. I dette legg Regjeringa at det skal vere ein forskjell som monner og som varer ved.

Den samla avfallsveksten frå 1995 til 2010 var på 33 pst. Dette er ein god del lågare enn veksten i BNP målt i faste prisar, som var på 39 pst. i same periode. Dette kan ha mange årsaker. Effekten av finanskrisa og redusert aktivitet i enkelte sektorar, særleg byggjesektoren, har truleg medverka noko. Avfallsmengda auka noko igjen frå 2009 til 2010, truleg fordi aktivitetsnivået i blant anna byggjesektoren tok seg opp igjen. Avfall frå næringsverksemd utgjorde i 2010 om lag 77 pst. av den totale avfallsmengda. Framleis er industrien den sektor som står for det meste av avfallet med 28 pst. i 2010. Hushaldsavfall står for 23 pst. av avfallsmengda. Mengda hushaldsavfall har auka med 86 pst. i perioden 1995 til 2011. I 2011 kasta kvar og ein av oss 438 kg hushaldsavfall, noko som er ei auke på 4,5 pst. frå 2010. Forbruksvolumet gjekk berre opp med 2,5 pst. For kvar 1 000 kroner som går til forbruk, kastar vi om lag 2 kg avfall. Endringar i datagrunnlag og omlegging av SSB sin avfallsstatistikk kan òg ha påverka utviklinga i indikatoren.

Ei fråkopling av avfallsgenereringa frå den økonomiske veksten kan skje gjennom endra samansetjing av produksjon og forbruk, og gjennom auka materialeffektivitet i dei enkelte pro-

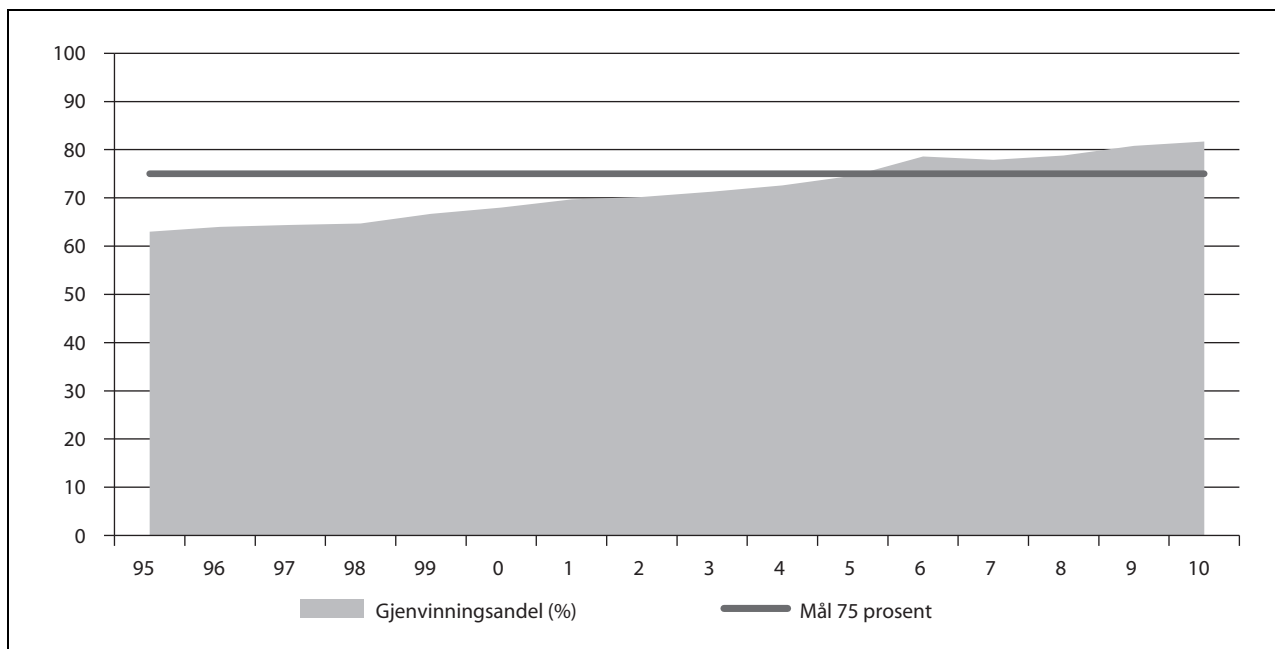
dukta og produksjonsprosessane. Miljøverndepartementet har her ei særleg pådrivarrolle.

9.7. Det blir teke sikte på at mengda avfall til gjenvinning skal vere om lag 75 pst. i 2010, med ein vidare opptrapping til 80 pst., basert på at mengda avfall til gjenvinning skal aukast i tråd med det som er eit samfunnsøkonomisk og miljøvist fornuftig nivå.

Indikator:

- Delen av ordinært avfall som går til gjenvinning, basert på totalt generert mengd avfall som går til kjent behandling

Gjenvinning av avfall omfattar materialgjenvinning, biologisk behandling, forbrenning med energiutnytting og bruk av massar som fyll- eller dekkmassar. Gjenvinningsgraden har vore stabil sidan 2005. Farleg avfall er då halde utanom. I 2010 vart 82 pst. av avfallet gjenvunne (SSB 2011). Gjenvinningsgraden inkluderer 46 pst. til materialgjenvinning, 25 pst. til energiutnytting og det resterande til kompostering eller til bruk som dekkmasse eller fyllmasse. Fordi målet om 75 pst. gjenvinning i 2010 er nådd, vil det vere naturleg å vurdere å skrive om resultatmål 9.7 frå og med 2014.



Figur 19.5 Andel avfall til gjenvinning

Kjelde: SSB/Miljøstatus.no

Det er innført fleire verkemiddel for å stimulere til gjenvinning, under dette forbod mot deponering av nedbryteleg avfall og produsentansvar for enkelte typar avfall.

Det er etablert egne retursystem for fleire ulike avfallsfraksjonar. Svært gode resultat frå retursystema medverkar til høg gjenvinningsgrad.

Om lag 1,4 mill. tonn avfall vart deponert i 2009. Mengda avfall til deponi var 600 000 tonn lågare i 2010 enn i 2007, ein nedgang på nær ein tredel. Dette inkluderer ei betydeleg mengd farleg avfall som blir lagt i egne deponi. Mengda avfall som blir lagt på deponi, er den lågaste sidan starten av avfallsrekneskapen i 1995. Om lag ein fire-del av det tidlegare deponerte avfallet er truleg nedbryteleg avfall som er årsak til metanutslepp frå deponia (SSB 2010).

Då forbodet mot deponering av nedbryteleg avfall vart fastsett, var det venta at det ville ta om lag fem år før tilstrekkeleg alternativ behandlingsskapasitet var etablert. Det vart derfor vurdert som nødvendig å opne for mellombelse dispensasjonar frå forbodet. Det vart gitt dispensasjon for ei relativt stor mengd avfall i den første tida etter at forbodet vart innført. Dei fleste dispensasjonane gjekk ut i 2011, men det er gitt dispensasjon for nokre mindre mengder fram til 2013. Det har vore ei viss uro i forbrenningsmarknaden, og då særleg som følge av at norske forbrenningsanlegg opplevde at dei hadde dårlegare konkurransevilkår enn svenske anlegg. Etter at Regjeringa i Prop. 126 LS (2009-2010) Endringar i skatte- og avgiftsreglane m.v. foreslo å avvikle sluttbehandlingsavgifta på forbrenning frå 1. oktober 2010, har det vore betydeleg mindre uro i avfallsmarknaden. Det er samtidig på det reine at mange avfallsforbrenningsanlegg har ein stram økonomi som følgje av eit betydeleg prispress i den norsksvenske avfallsmarknaden.

Registrert eksport av avfall har auka klart. I 2010 var eksporten av avfall (ordinært avfall og

farleg avfall) om lag 1 mill. tonn. Dette var rundt 230 000 tonn meir enn året før. Auken skuldast truleg deponiforbodet som vart innført i 2009, i tillegg til forskjellige økonomiske og teknologiske faktorar. Meir enn 80 pst. av avfallet gjekk til forbrenning med energiutnytting. Eksport av avfall i 2003 var til samanlikning 146 000 tonn. Auken skuldast for ein stor del eksport av brennbart avfall til energigjenvinning i Sverige. Situasjonen har så langt ikkje gitt grunnlag for særskilte tiltak for å setje grenser for mengda avfall som blir eksportert eller importert.

9.8. Farleg avfall skal takast forsvarleg hand om og anten gå til gjenvinning eller vere sikra god nok nasjonal behandlingsskapasitet.

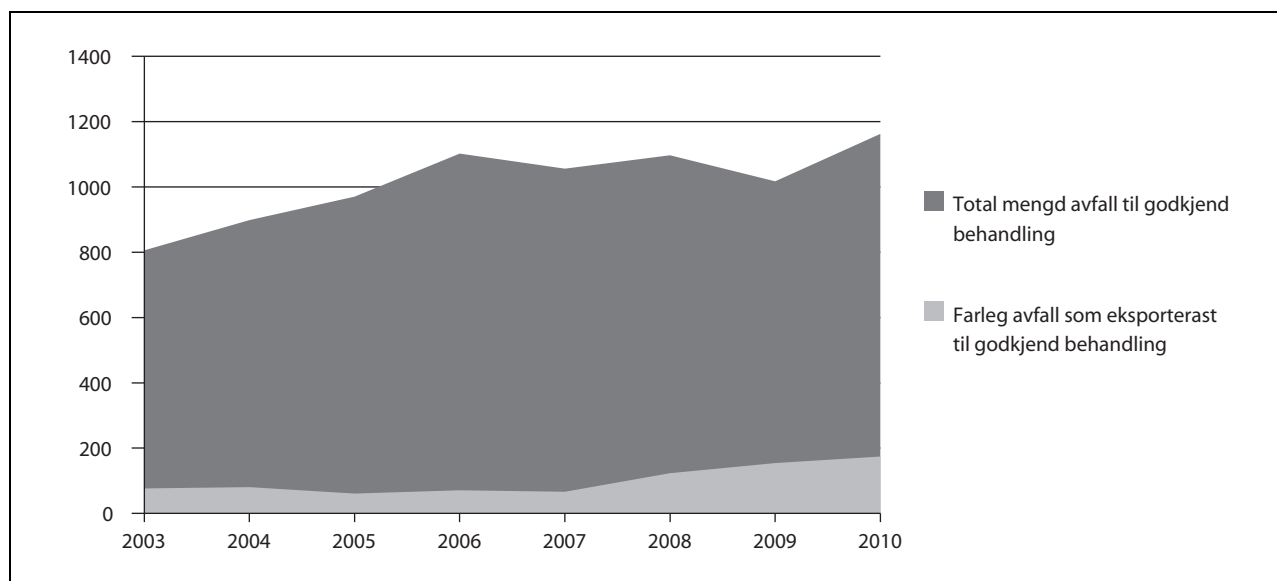
Indikatorar:

- Mengd farleg avfall med ukjent disponering.

Meir enn 90 pst. av det farlege avfallet blir samla inn og teke forsvarlig hand om. I 2010 vart 1,2 mill. tonn farleg avfall levert til godkjent behandling, viser tal frå Statistisk sentralbyrå.

Om lag 74 000 tonn farleg avfall vart handtert på ukjent måte. Noko av det farlege avfallet som er handtert på ukjent måte kan ha blitt blanda med vanleg avfall, sleppt ut i kloakken eller dumpa direkte i naturen.

Farleg avfall som blir levert til godkjent behandling blir ikkje alltid registrert på riktig måte. Vi trur derfor at delar av dei 74 000 tonna likevel kan vere handtert ved godkjente behandlingssanlegg.



Figur 19.6 Mengd farleg avfall som blir eksportert til sluttbehandling. Farleg avfall til godkjend behandling innanlands eller utanlands frå 2003 til 2010

Kjelde SSB/Miljøstatus.no

Mesteparten av det farlege avfallet blir teke hand om i Noreg, viser tal frå Statistisk sentralbyrå. Om lag 85 pst. av det farlege avfallet som gjekk til godkjent behandling i 2010, vart behandla i Noreg. Dette utgjorde rundt 990 000 tonn.

Vi eksporterer ein del farleg avfall til utlandet. I 2010 vart rundt 170 000 tonn sendt til godkjent behandling i utlandet.

For å handtere farleg avfall på forsvarleg vis trengst det spesialisert behandling. For Noregs del er det snakk om relativt små avfallsmengder som i dag ikkje kan behandlast i norske anlegg. Om lag halvparten blir eksportert til gjenvinningsformål. Vi har eit godt samarbeid med nabolanda våre, og mesteparten av det farlege avfallet blir eksportert til Sverige.

For å sikre forsvarleg behandling i mottakarlandet må eksport av farleg avfall godkjennast av Klima- og forureiningsdirektoratet.

9.9. Genereringa av ulike typar farleg avfall skal reduserast innan 2020 samanlikna med 2005-nivå.

I 2010 vart 1,2 mill. tonn farleg avfall levert til godkjent mottak, dette er ein auke frå året før. Sidan 1999 er det blitt registrert ein stor auke i mengda farleg avfall. Mykje av denne auken reknar ein med kjem av at lista over farlege avfallstypar er utvida. Datagrunnlaget har òg blitt betre og den reelle auken kan derfor vere mindre enn statistikken viser.

20 Resultatområde 10 Rein luft

I Noreg finn vi stort sett denne reine, klare lufta som er ein føresetnad for menneskeleg helse og trivsel, og som er nødvendig for at planter og dyr skal trivast. Dei høge konsentrasjonane av helse-skadelege stoff vi har målt i lufta i fleire av byane våre, viser at situasjonen framleis ikkje er god nok. Overskridingar av dei nasjonale måla for lokal luftkvalitet i fleire norske byar skuldast blant anna utslepp frå mange bilar konsentrerte på eitt område, og mange personar som fyrer med ved eller olje på kalde vinterdagar. God luftkvalitet reduserer faren for helseskadar, særleg for sårbare grupper som eldre, barn og foster. Fråværing har òg ein positiv innverknad på menneske sitt ve og vel, og oppleving av stille er ein viktig del av kvalitetane i friluftsområde og kulturmiljø. Den største kjelda i Noreg er vegtrafikkstøy som i følge Verdas helseorganisasjon stel mange friske år av liva til menneske.

For mange av oss er verknadene av luftforureining og sur nedbør blant dei første miljøproblema vi kan hugse. Vi såg bilete av døde trær i Schwarzwald i Tyskland. Her heime forsvann mange tusen fiskebestandar frå vassdraga våre. Sur nedbør kryssar landegrensene. Gjennom målretta internasjonalt samarbeid er tilførselene av sur nedbør vesentleg reduserte. Likevel vil vassforsuring framleis vere eit problem i store delar av Noreg fleire tiår framover dersom ikkje utsleppa i Europa blir ytterlegare reduserte. Når det gjeld ozonlaget, som vernar alt liv mot skadeleg ultrafiolett stråling frå sola, har dei relaterte utsleppa vore kraftig reduserte dei siste åra. Likevel vil det ta lang tid før ozonlaget kan friskmeldast.

Tilstand

Lokal luftkvalitet

Svevestøv (PM₁₀ og PM_{2,5}) og nitrogendioksid (NO₂) er dei mest dominerande stoffa i lokal luftforureining. Luftkvaliteten har generelt sett blitt betre sidan 1990-talet, men det var framleis overskridingar av nasjonalt mål for svevestøv og NO₂ i 2011. Det er ikkje berre dei største byane som har vanskar med å nå nasjonalt mål. Også mindre byar og tettstader har fleire overskridingar enn det

som er tillate i forhold til nasjonalt mål for svevestøv.

Når det gjeld NO₂ vart nasjonale mål overskridne i dei største byane. I kuldeperiodar om vinteren kan det bli stillestående luft og høge forureiningsnivå nær dei mest trafikkerte vegane. Det er òg vanleg at slik vinterkulde endar opp med inversjonslokk som hindrar utluftinga. Ofte varer slike lokk berre nokre timar, men dei kan nokre gonger vare fleire dagar i enkelte større byar, slik som for eksempel Bergen i januar i 2009/2010. Under slike forhold kan store delar av befolkninga bli eksponerte.

I tillegg kan stoff som svoveldioksid (SO₂), bakkenær ozon (O₃), karbonmonoksid (CO), PAH og benzen bidra til dårleg lokal luftkvalitet.

Langtransportert luftforureining

Utsleppa av svovel og nitrogen i Europa er reduserte med respektive rundt 60 pst. og 20 pst. sidan 1990 og tilførselene til Noreg er reduserte omtrent tilsvarande.

Tolegrensa for forsuring av overflatevatn var i 2005 overskriden i om lag 10 pst. av Noregs areal. Dette omfanget har ikkje endra seg vesentleg dei seinare åra. Det er ingen overskridingar av tolegrensar for forsuring av skog i Noreg.

I store område i Sør-Noreg er mykje av dyrelivet i ferskvatn sterkt skadd. Skadane på botndyr og krepsdyr er framleis store og situasjonen er ustabil. Som følge av forsuringa er rundt 15 000 fiskebestandar tapt eller sterkt skadde. Vasskvaliteten er blitt betre dei seinare åra. Det er teikn til betring med omsyn til fiskebestandar sidan 1990, sjølv om mange innsjøar framleis er fisketomme.

Areal med overskridingar av tolegrensene for overgjødning av vegetasjon (terrestriske økosystem) minka i perioden 1980 – 1995, men har ikkje endra seg etter dette. I 2005 var tolegrensene overskridne i ca. 14 pst. av Noregs areal. Nitrogenavsetningane har ført til endringar i det biologiske mangfaldet både i Noreg og i Europa. Resultat frå norske overvåkingsprogram viser klare koplingar mellom atmosfærisk avsetning av nitrogen og artssamansetning, og at nitrogennedfall

påverkar markvegetasjon og algevekst negativt. I næringsfattig ferskvatn fører auka nitrogentilførsler til auka plantevekst og endringar i det biologiske mangfaldet.

Episodar med høgare ozonkonsentrasjonar i Noreg førekjem gjerne når det er høgtrykk over kontinentet, som fører til transport av forureina luft nordover. Dei høgaste verdiane blir normalt målte på strekninga frå Vest-Agder til Oslofjorden. Høge ozonkonsentrasjonar førekjem ofte som episodar over nokre timar eller dagar, som regel om våren og tidleg på sommaren. Overskridingar av grenseverdier for bakkenært ozon med tanke på vern av helse skjer dei fleste år, men talet på og grad av overskridingar varierer mykje frå år til år. EUs grense for melding til befolkninga blir sjeldan overskriden i Noreg (sist i 2006).

Grenseverdien for vern av landbruksvekstar mot ozonskadar blir overskridne enkelte år, mens grenseverdien for skog sjeldan blir overskriden i Noreg.

Støy

Om lag 1,7 million menneske er utsette for eit gjennomsnittleg støynivå over 50 dB ved bustaden sin. Dette omfattar støy frå fly, jernbane, industri, og anna næringsverksemd, men for veg er det berre teke med dei som er utsette for nivå over 55 dB. Bortimot ein halv million menneske er mykje eller sterkt plaga, og rundt 200 000 menneske har problem med nattesøvnen som følgje av støy.

Støy verkar ofte saman med andre stressfaktorar som for eksempel luftforureining. Det er påvist at støy kan gi kortvarige fysiologiske forandringar som er typisk for psykisk stress, og kan gi helseplager som muskelspenningar og muskelsmerter. Støy kan òg vere ei medverkande årsak til høgt blodtrykk og utvikling av hjarte- og karsjukdommar. Støyreduserande tiltak i trafikk-samanheng kan vere å leggje støysvake vegdekke på norske vegar, tiltak for auka sal av støyreduserande bildekk og køyretøy, lågare fartsgrenser med meir. Fleire tiltak må på plass dersom vi skal nå dei nasjonale måla for støyreduksjon.

Tabell 20.1 Definisjonar

Omgrep	Definisjon
Bakkenært ozon	Ozon er ein gass som både finst nær bakken og i dei øvre laga av atmosfæren. Ozon blir danna når nitrogenoksid (NO_x) og flyktige organiske sambindingar (VOC) reagerer med kvarandre under påverknad av sollys. Hovudkjelda til bakkenær ozon i Noreg er langtransportert luftforureining frå andre europeiske land. Utslepp i Noreg medverkar òg noko til danning av bakkenært ozon, spesielt nær store utsleppskjelder. Høge nivå av ozon nær bakken kan føre til skadar på helse, vegetasjon og materialar. I Noreg kan nivåa komme over tilrådde grenseverdier for helse og vegetasjon i periodar om sommaren.
Nitrogenoksid (NO_x)	NO_x er ei fellesnemning for nitrogenoksida NO og NO_2 . NO_x er kjemiske sambindingar av oksygen og nitrogen som blir danna ved at desse reagerer med kvarandre under forbrenning ved høg temperatur.
Svevestøv	Svevestøv er ei kompleks blanding av mikroskopiske partiklar i lufta vi pustar inn. Slike partiklar kan dannast ved forbrenningsreaksjonar og mekanisk slitasje, virvlast opp av vind eller dannast direkte i atmosfæren ved kondensering av gassar. Svevestøv eller partikulært materiale (PM) er delt inn i ulike klassar etter partikkelstorleik. Dei viktigaste kategoriane er PM_{10} -partiklar mindre enn 10 mikrometer (μm), $\text{PM}_{2,5}$ -partiklar mindre enn 2,5 μm og $\text{PM}_{0,1}$ -partiklar mindre enn 0,1 μm .
Sur nedbør	Svovel- og nitrogensambindingar i luft og nedbør gir opphav til sur nedbør og blir sette av i naturen anten med nedbør (våtavsetning) eller som gassar eller partiklar (tørravsetning).
Støy	Støy er uønskt lyd. Støy treng ikkje vere sterk lyd av uharmonisk karakter, som trafikkstøy eller industristøy, det kan òg vere lydar ein vanlegvis knyter til noko positivt.

Påverknader

Lokal luftforureining

Dei viktigaste kjeldene til svevestøv er trafikk med eksos og asfaltstøv frå piggdekk, vedfyring og langtransportert forureining. Den viktigaste kjelda til utslepp av NO₂ er vegtrafikk, der tunge dieselmotorer bidreg mest.

Helserisikoen knytt til lokal luftforureining avheng av kor høg konsentrasjonen av dei forureina stoffa er og kor lenge vi blir utsette for dei. Det er i hovudsak astmatikarar og personar med luftvegslidingar eller hjarte- og karsjukdommar som opplever helseeffektar frå luftforureining i Noreg. Av stoffa som medfører lokal luftforureining er det størst helserisiko knytt til svevestøv, men det er òg helserisiko knytt til nitrogendioksid (NO₂).

Det er venta at konsentrasjonen av svevestøv vil bli redusert på grunn av reinare bilpark, omnar som brenn reinare og redusert bruk av piggdekk, men det vil framleis vere overskridingar av dei nasjonale måla i ei rekkje byar i åra framover. For NO₂ er det ikkje venta store endringar i konsentrasjonane med dagens verkemiddelbruk, men trenden for NO₂ er meir usikker enn for svevestøv. Auka kunnskap om kva som er dei reelle NO_x-utsleppa og betre kunnskap om korleis NO₂/NO_x-delen vil endre seg med ny bilteknologi vil kunne medføre endra prognosar for framtidige utslepp.

Langtransportert luftforureining

Sur nedbør er resultatet av utslepp av blant anna svoveldioksid (SO₂), nitrogenoksid (NO_x) og ammoniakk (NH₃). Noreg er særleg utsett for forursing av vassdrag som følgje av tilførsle av svovel og nitrogen som kjem frå grenseoverskridande luftforureiningar. Utslepp som skjer i eitt land kan føre til betydeleg skade i andre land. Nedfallet av svovel og nitrogen i Noreg stammar først og fremst frå andre land i Europa som Storbritannia, Tyskland og Polen og frå internasjonal sjøfart i dei nære havområda.

Forsuring gir redusert vasskvalitet og har ført til at mange fiskebestandar er reduserte eller har gått tapt, særleg i Sør-Noreg. Anna dyre- og planteliv er òg påverka av sur nedbør. Sjå nærare omtale under resultatområde 2 Livskraftige elvar og innsjøar.

Nitrogen verkar òg som gjødsel og kan medverke til overgjødsling og endringar i vegetasjonen. Høge konsentrasjonar av ozon ved bakken kan føre til skadar på helse, vegetasjon og material.

Ozonreduserande stoff

Utslepp av ozonreduserande stoff har svekt ozonlaget dei siste 30 åra. Bruken av stoffa er kraftig redusert, men ozonlaget kan truleg ikkje friskmeldest før i 2050 – 2070. Ozonlaget vernar alt liv mot skadeleg ultrafiolett stråling frå sola. Auka stråling kan blant anna føre til alvorlege sjukdomar, så som hudkreft og augesjukdomar, reduserte avlingar, svikt i matvareproduksjonen, og det kan skade havets økosystem.

Støy

Vårt moderne samfunn er ei kjelde til auka støy for mange menneske. I fleire tiår har vi hatt ei utvikling med stadig meir transport. Dette gir mykje støy. Vegtrafikk er den største støykjelda i Noreg og står for nesten 80 pst. av utrekna støyplager. Støy frå fly- og jernbanetrafikken har blitt redusert sidan 1999, men meir støy frå vegtrafikken veg dessverre opp for denne positive utviklinga.

Politikk for å nå dei nasjonale måla

Forureiningslova og tilhøyrande forskrifter er sentrale verkemiddel for å regulere forureinande utslepp til luft og støy. Hovudregelen i forureiningslova er at forureining er forbode. Dermed har ingen lov til å forureine utan at det er gitt løyve til det, anten gjennom individuelt løyve til ei verksemd eller i forskrift.

I kommunale planar kan det etter plan- og bygningslova stillast krav til miljøkvalitet og grenseverdiar for tillaten forureining.

Budsjettmidlar til faglege utgreiingar, forskning og miljøovervaking er eit viktig og nødvendig grunnlag for resultatområdet. God lokal luftkvalitet og fråvære av støy er òg ein føresetnad for eit godt bymiljø, blant anna er planlegging av kor ulike verksemdar skal leggjast og innretning av kollektivtilbod svært viktig. Sjå omtale i resultatområde 7 Godt bymiljø.

Lokal luftkvalitet

Føresegnene om lokal luftkvalitet i forskrift 1. juni 2004 nr. 931 om avgrensing av forureining (forureiningsforskrifta) kapittel 7 er det sentrale verkemiddelet på området lokal luftkvalitet. I forskrifta er kommunane gjort til forureiningsstyresmakt for lokal luft. Forskrifta gir grenseverdiar for konsentrasjonar av ei rekkje stoff i luft og stiller krav til målingar, utrekningar, utgreiingar av tiltak og

rapportering. Lovgivinga har sitt utspring i EUs rammedirektiv for luftkvalitet av 2004, og er innlemma i EØS-avtala. Noreg deltek i styringsgruppa som drøftar EUs vidare strategiar og politikk for å redusere langtransporterte og lokale luftforureiningar.

Fleire potensielle tiltak og verkemiddel som kan redusere luftforureiningar ligg utanfor Miljøverndepartementets myndeområde. Miljøverndepartementet har likevel ei pådrivarrolle i forhold til andre departement og etatar for å få gjennomført tiltak som kan redusere luftforureining. Dei siste åra har det vore viktig å utvide verktøykassa til kommunar og anleggseigarar slik at det kan setjast i verk tiltak i periodar med overskridingar av grenseverdiane i forureiningsforskrifta. Ein ny rettleiar som klargjer ansvarsforhold ved innføring av tiltak, og når desse skal innførast, vart òg utarbeidd i 2011.

Det nasjonale målet er strengare enn krava i forureiningsforskrifta. For å få ein luftkvalitet som ikkje berre tilfredsstillar krava i forskrifta, men som òg betrar luftkvaliteten mot nasjonale mål har Klima- og forureiningsdirektoratet fått i oppdrag å utarbeide eit forslag til innskjerpa grenseverdiar i forureiningsforskrifta kapittel 7 om lokal luftkvalitet. Utgreiinga skal ferdigstillast innan utgangen av 2012. Formålet med ei slik innskjerping er å gi kommunar og anleggseigarar eit større insitament til å betre lokal luftkvalitet.

Langtransportert luftforureining

Målet om at helse og miljø ikkje skal ta skade av luftforureining frå SO₂, NO_x, VOC, ammoniakk eller partiklar kan berre nåast gjennom internasjonalt samarbeid for å redusere langtransportert forureining. Takka vere dei internasjonale avtalene under *Konvensjonen om langtransportert grenseoverskridande luftforureining*, er tilførslene av sur nedbør til Noreg vesentleg reduserte sidan 1980. Likevel vil vassforsuring framleis vere eit problem i store delar av Noreg fleire tiår framover dersom tilførslene av svovel og nitrogen ikkje blir ytterlegare reduserte.

Langtransportert luftforureining fører òg til overgjødsling av vegetasjon og til høge konsentrasjonar av bakkenært ozon som kan skade både helse, vegetasjon og materialar. Landa som deltek i samarbeidet under *Konvensjonen om langtransportert grenseoverskridande luftforureining* er i forskjellig grad råka av ulike skadar som følgje av luftforureiningar. Ettersom dei ulike skadane stort sett skuldast dei same stoffa og utsleppskjeldene, har konvensjonen sine partar valt å gå

saman om å finne heilskaplege løysingar på dei forskjellige miljøproblema. Ei lang rekkje land har påteke seg forpliktingar om å redusere sine samla utslepp av luftforureiningar, sist gjennom Gøteborgprotokollen av 1999 om reduksjon av forsureing, overgjødsling og bakkenært ozon. Landa som er partar til Gøteborgprotokollen vart 4. mai 2012 samde om endringar i protokollen. I tillegg til dei noverande utsleppsforpliktingane som gjeld frå 2010, tok partane til protokollen på seg nye utsleppsforpliktingar med målar 2020. Noreg har teke på seg følgjande forpliktingar om utsleppsreduksjonar innan 2020, med 2005 som basisår: svoveldioksid (SO₂): 10 pst., nitrogenoksid (NO_x): 23 pst., flyktige organiske sambindingar unnateke metan (nmVOC): 40 pst., ammoniakk: 8 pst. og små partiklar (PM_{2,5}): 30 pst. Noreg deltek i dette arbeidet med mål om å redusere tilførslene av skadelege luftforureiningar ytterlegare, både til Noreg og resten av avtaleområdet. Noreg ser det òg som viktig å medverke til at fleire av landa i Sør- og Aust-Europa, Kaukasus og Sentral-Asia sluttar seg til den reviderte Gøteborgprotokollen. Noreg vil i dette arbeidet òg leggje vekt på at landa skal redusere forureinande utslepp som medverkar til klimaendringar, mellom anna svart karbon (sot).

Overvakinga av langtransportert forureining i luft og nedbør omfattar undersøkingar både av tilførsler og effektar av forsurende sambindingar (svovel- og nitrogensambindingar), eutrofiering (nitrogensambindingar), bakkenært ozon, partiklar og miljøgifter (tungmetall, persistente organiske sambindingar). Klima- og forureiningsdirektoratet har ansvaret for dei fleste overvaksingsprogramma.

Atmosfærisk tilførsel av forureinande sambindingar er overvaka ved måling av kjemiske komponentar i luft og nedbør. Formålet er å registrere nivå og eventuelle endringar i tilførsla av langtransporterte luftforureiningar. Målestasjonane er derfor plasserte slik at dei er minst mogleg påverka av lokale utsleppskjelder (bakgrunnsstasjonar).

Tilførsler av sambindingar i luft som fører til forsureing og eutrofiering er overvaka på seks stasjonar (inkludert Zeppelin-observatoriet på Svalbard). Tilsvarende sambindingar i nedbør er overvaka på 12 stasjonar. Atmosfæriske tilførsler av bakkenært ozon er overvaka på fire stasjonar i fastlands-Noreg, og på Svalbard. Atmosfæriske tilførsler av partiklar i luft er overvaka på tre bakgrunnsstasjonar i fastlands-Noreg. Partiklar kan i særleg grad føre til helseskadar, og til skadar på materialar.

Forsuringsverknader på vasskvalitet er følgt gjennom overvaking av innsjøar og små nedbørfelt. Vasskvaliteten i om lag 70 innsjøar og seks små nedbørfelt blir undersøkt årleg for å gi ei regional/landsdekkjande beskriving av vassforsuringsproblemet og endringar i situasjonen. Det biologiske overvaksingsprogrammet følgjer verknader på fisk gjennom regionale undersøkingar, og omfattar fiskebestandar i innsjøar og bekker, og botndyr i innsjøar. Verknader av eutrofiering i terrestrisk miljø (vegetasjonsendringar) er overvaka av Direktoratet for naturforvaltning som dekkjer delar av dette gjennom Program for terrestrisk naturovervaking (TOV).

Noreg samarbeider internasjonalt om utvikling av kunnskap om utslepp, tilførsler og effektar av luftforureiningar gjennom Det europeiske overvaksingsprogrammet for langtransport av luftforureiningar (EMEP) og andre samarbeidsprogram under *Konvensjonen om grenseoverskridande langtransportert luftforureining*. Landa samarbeider òg innanfor ramma av denne konvensjonen om å utvikle kunnskapsgrunnlaget for val av tiltaksstrategiar for å redusere miljøskadar som følgje av langtransportert luftforureining, under dette kunnskap om moglege utsleppsreducerande tiltak og kostnader ved desse. Norske fagmiljø som *Meteorologisk institutt*, *Norsk institutt for luftforskning* og *Norsk institutt for Vannforskning* medverkar i vesentleg grad til denne kunnskapsutviklinga gjennom sine funksjonar som internasjonale fagsenter under *Konvensjonen om grenseoverskridande langtransportert luftforureining*.

Noreg har i Gøteborgprotokollen forpliktingar om å halde dei samla årlege utsleppa av svoveldioksid (SO₂), nitrogenoksid (NO_x), flyktige organiske sambindingar unnateke metan (NMVOC) og ammoniakk (NH₃) under talfesta nivå frå 2010. EU har innlemma forpliktingane i Gøteborgprotokollen i sitt miljøregelverk. Det vart i desember 2009 bestemt å innlemme EUs direktiv, om nasjonale utsleppstak for forureiningar til luft, «takdirektivet» i EØS-avtala. Noreg har i EØS-avtala teke på seg å halde dei same utsleppstaka som dei vi har i Gøteborgprotokollen. Regjeringa ser det som svært viktig å overhalde desse forpliktingane som tilsvare dei nasjonale måla 10.2. – 10.5.

Ordinære utsleppstall for 2010 og foreløpige utsleppstal for 2011 publiserte av Statistisk sentralbyrå og Klima- og forureiningsdirektoratet i resp. februar og mai 2012, viser at Noreg i både i 2010 og 2011 overheldt utsleppsforpliktingane for SO₂, VOC og ammoniakk. Utsleppa av NO_x som er omfatta av Gøteborgprotokollen låg i 2010 og 2011 om lag på høvesvis 28 000 tonn og 25 000

tonn over forpliktinga Noreg har i protokollen om eit maksimalt årleg utslepp på 156 000 tonn frå 2010. Hovudfokuset framover innafor det nasjonale arbeidet på dette området vil derfor vere på å redusere utsleppa av NO_x i tråd med forpliktinga i protokollen så snart som mogleg. Av utsleppa som er omfatta av Gøteborgprotokollen, blir utslepp av SO₂, NO_x og VOC regulerte i utsleppsløyve etter forureiningslova og i tråd med føreseggene i relevante EU-direktiv som er innlemma i EØS-avtala. Slik regulering har dei seinare åra vore særleg viktig for å redusere utsleppa av VOC frå lasting og lagring av råolje på sokkelen. På bakgrunn av utsleppsforpliktinga i Gøteborgprotokollen inngjekk Miljøverndepartementet og Norsk Industri (tidlegare Prosessindustriens Landsforeining) i 2001 ei intensjonsavtale om reduksjonar i svovelutsleppa. Utslepp frå den enkelte verksemda blir regulerte i utsleppsløyve frå Klima- og forureiningsdirektoratet. Denne avtala er no gjennomført. Miljøverndepartementet og Norsk Industri forlenga i 2010 intensjonsavtala ut 2014. Tilleggsavtala har som formål å sikre at dei årlege utsleppa av SO₂ frå prosessindustrien ikkje skal overstige 11 000 tonn.

Utslepp av SO₂, NO_x og VOC er òg regulerte i forskrifter etter forureiningslova, produktkontrolllova og relevant sektorlovgiving. Til dømes er utsleppa av NO_x frå køyretøy regulerte gjennom køyretøyforskriftene til vegtrafikklova. Krav til kvaliteten på bensin og autodiesel til køyretøy, ikkje-veggåande maskiner og landbrukstraktorar er fastsette i forskrift til produktkontrolllova. Innhaldet av svovel i fyringsolje er regulert i forskrift til forureiningslova. Krav til utslepp av VOC frå lagring, distribusjon og påfylling av bensin, frå bruk av løysemiddel i visse verksemder og anlegg, og VOC i maling og lakk er regulerte i forskrifter til forureiningslova og produktkontrolllova.

Nærare 90 pst. av ammoniakkutsleppa i Noreg skjer i landbruket. For å oppfylle Noregs forpliktingar i *Gøteborgprotokollen* om utslepp av ammoniakk, har Landbruks- og matdepartementet innarbeidd nye krav til utforming av husdyrrom og gjødsellager for ekstra store svine- og fjørfebesetningar i forskrift om gjødselvarer m.v., av organisk opphav.

Avgiftspolitikken er òg viktig for å stimulere til reduserte utslepp til luft. Noreg har i fleire år hatt avgift på svovelinnhaldet i mineraloljer. Avgifta medverkar til å redusere svovelutsleppa. NO_x-avgifta og Miljøavtala mellom Miljøverndepartementet og næringsorganisasjonane av 2008 om reduksjon av NO_x-utsleppa er særleg viktige ver-

kemiddel for å redusere desse utsleppa, sjå nærare omtale i boks 20.1. Miljøverndepartementet og næringsorganisasjonane har forlenga NO_x-avtala for perioden 2011-2017. Klima- og forureiningsdirektoratet har som oppgåve å sjå til at

organisasjonane overheld sine forpliktingar i NO_x-avtala. Direktoratet har stadfesta at organisasjonane oppfylte reduksjonsforpliktingane på 2 000 tonn for 2008, 4 000 tonn for 2009, 5 000 tonn for 2010, og 10 000 tonn for 2011.

Boks 20.1 Avgifta på utslepp av NO_x og Miljøavtala om reduksjon av NO_x-utsleppa

I tråd med Stortingets vedtak sette Regjeringa 1. januar 2007 i verk avgift på utslepp av NO_x. For 2011 er avgifta sett til 16,43 kr/kg NO_x. Stortinget vedtok i samband med innføring av NO_x-avgifta at utsleppskjelder omfattar av miljøavtale med staten om gjennomføring av NO_x-reduserande tiltak i samsvar med eit fastsett miljømål kan få mellombels fritak for avgift. Den 14. mai 2008 vart det inngått ei slik avtale mellom staten ved Miljøverndepartementet og 14 organisasjonar. Det overordna målet for avtala er å redusere dei samla årlege NO_x-utsleppa frå kjelder som er omfatta av avtala til maksimalt 98 000 tonn. I følgje avtala tek næringsorganisasjonane på seg å redusere dei årlege NO_x-utsleppa med 30 000 tonn. Som følgje av endringar i utsleppsframskrivingane og i tråd med føresegnene i avtala, er denne forpliktinga nedjustert til 18 000 tonn, og av dette kan tiltak som reduserer dei årlege utsleppa med 7 000 tonn gjennomførast i løpet av 2011. Verksemdar som slutta seg til avtala fekk fritak for NO_x-avgift i tre år – 2008, 2009 og 2010. Dersom næringsorganisasjonane har oppfylt mindre enn 90 pst. av den årlege forpliktinga innan fristen, må verksemdene betale avgift for

det aktuelle året. Avgiftssatsen blir i så fall redusert med den prosentvise delen av forpliktinga som er oppnådd.

Miljøverndepartementet og 15 næringsorganisasjonar inngjekk 14. desember 2010 ei ny NO_x-avtale for perioden 2011-17. Den nye avtala omfattar dei same kjeldekategoriane som den første. I tillegg er utslepp frå avfallsforbrenning omfatta. EFTAs overvakingsorgan (ESA) bestemte 19. mai 2011 å godkjenne vidare fritak for NO_x-avgift for åra 2011-17 på grunnlag av den nye avtala, då det ikkje var i strid med EØS-avtala.

Den nye avtala inneber at det skal gjennomførast tiltak som reduserer dei årlege NO_x-utsleppa frå kjeldekategoriane som er omfatta med 16 000 tonn, etter følgjande tidsplan: 2011: 3 000 tonn, 2012: 2 000 tonn, 2013-14: 4 000 tonn, 2015-16: 4 000 tonn og 2017: 3 000 tonn. Forpliktinga i den nye avtala for 2011 kjem i tillegg til tiltaka som skal gjennomførast dette året i medhald av den første avtala. Organisasjonane har òg forplikta seg til å oppretthalde effektane som er oppnådde gjennom den første avtala ut den nye avtaleperioden.

Regjeringa arbeider innanfor FNs sjøfartsorganisasjon IMO og IMO-konvensjonen MARPOL, vedlegg VI, for å utvikle eit meir effektivt regelverk for å redusere utsleppa til luft frå skipsfarten. Etter initiativ frå blant anna Noreg, fastsette IMO i 2008 nye krav til utslepp av NO_x. Frå 1. januar 2011 skal skip bygde og maskineri installert etter denne datoen ha 15-22 pst. lågare utslepp enn dei tidlegare krava. Det er òg vedteke krav til utslepp av NO_x frå eksisterande maskineri over 5 000 kW og sylindervolum over 90 liter installert på skip bygde i perioden 1990-1999. Regjeringa vurderer, saman med dei andre Nordsjølanda, å søkje IMO om å gi Nordsjøen status som spesiell region med strengare krav til utslepp av NO_x.

Gjennom MARPOL-konvensjonen, vedlegg VI, er det etablert eit svovelkontrollområde i Nordsjøområdet (sør for 62. breiddegrad, aust for 4. leng-

degrad). Dette inneber at skip må nytte drivstoff med maksimalt 1,0 vektprosent svovel i dette området, mens den alminnelege grensa i MARPOL er 3,5 vektprosent svovel.

Det er vedteke at svovelkravet i svovelkontrollområda skal vere 0,1 vektprosent i 2015 og at kravet i andre havområde skal vere 0,5 frå 2020. Svovelkrava for skipsfarten vil truleg medføre ein sterk reduksjon i bruken av tungolje samstundes som det vil stimulere til at fleire skip blir bygde med gassmotorar.

Ozonreduserande stoff

Noreg har oppnådd gode resultat i reduksjon og stans i bruk av ozonreduserande stoff. Vi oppfyller forpliktingane i Montrealprotokollen og vi har ei målsetjing om å utvikle dette avtaleverket

vidare til framleis å vere eit miljø- og kostnadseffektivt instrument for å avgrense utslepp av ozonreducerande stoff både nasjonalt og internasjonalt. Bindande internasjonale avtaler er avgjerande for å løyse dei globale og grenseoverskridande miljøutfordringane.

Miljøstyresmaktene arbeider òg aktivt med å fase ut all bruk av ozonreducerande stoff i Noreg. Det er likevel framleis attståande utfordringar som må følgjast opp for at ozonlaget skal restituerast innan rimeleg tid. Blant anna gjeld dette reduksjon i forbruket av gjenvunnen HKFK, og å sikre at stoff som ikkje lenger er i bruk blir forsvareg tekne hand om og destruerte.

Montrealprotokollen er ei internasjonal avtale som forpliktar medlemslanda til utfasing av bruk og til betydelege reduksjonar i utslepp av gassar som er skadelege for ozonlaget. Utfasingsregimet er strengast for dei rikaste landa, som har stått for størsteparten av utsleppa. FN's miljøprogram, UNEP, har rekna ut at utan Montrealprotokollen ville mengda av ozonreducerande gassar i stratosfæren i år 2050 ha vore fem gonger større enn i dag.

Støy

Forureiningsforskrifta kapittel 5 stiller krav til gjennomføring av utbetringstiltak for personar som er utsette for innandørs støy over 42 dB i gjennomsnitt over døgnet. Støy frå blant anna industri, motorsport og skytebaner kan regulerast gjennom konsesjonssystemet i forureiningslova, mens lov av 11. juni 1976 nr. 79 om produktkontroll med underliggjande forskrifter heimlar støykrav til ulike produkt.

Fleire potensielle tiltak og verkemiddel som kan redusere støyplager ligg utanfor Miljøverndepartementets myndeområde. Miljøverndepartementet har likevel ei pådrivarrolle i forhold til andre departement og etatar for å få gjennomført tiltak som kan redusere støyplager.

Ein fornuftig arealbruk etter plan- og bygningslova er eit viktig verkemiddel for å førebygge støyproblem. Det er gitt ei felles retningslinje for behandling av støy i plansaker, med fokus på dei største støykjeldene. Norske styresmakter har sett eit mål om at støyplaga skal reduserast innan 2020. Handlingsplanen mot støy angir kva tiltak som er nødvendige for å nå måla.

Mange av dei mest støyutsette bustadane har fått fasadeisolering og støyskjerming, men for å nå måla må vi i tillegg redusere støyen der den oppstår. Støyreducerande tiltak i trafikksamanheng kan vere å leggje støysvake vegdekke på

norske vegar, tiltak for auka sal av støyreducerande bildekk og køyretøy, lågare fartsgrenser med meir.

EU arbeider òg med å avgrense støy frå ulike kjelder som køyretøy, fly og flypassar, og frå ei rekkje maskiner til utandørs bruk. Gjennom EØS-avtala er det stilt krav til at Noreg blant anna skal utarbeide støykart og ein handlingsplan for å redusere støy (frist juni 2013).

Statusrapportering på nasjonale mål i 2012

10.1. Helse og miljø skal ikkje ta skade av luftforureining frå SO₂, NO_x, VOC, ammoniakk eller partiklar.

Indikator:

- Areal med overskridingar av tolegrenser for forsureing.

Gjennom internasjonale avtaler er tilførsla av sur nedbør til Noreg vesentleg redusert. Etter dei nyaste berekningsmetodane har Norsk institutt for vannforskning anslått at tolegrensene for forsureing av overflatevatn var overskridne på om lag 29 pst. av arealet i Noreg i 1980. I 2005 var dette redusert til om lag 10 pst. Det er ingen tydelege reduksjonar i tilførslene dei siste åra, og overskridingane av tolegrensene er derfor truleg framleis like store som i 2005. Det er venta at tolegrensene for forsureing av vassdrag vil vere overskridne på store areal i Agder-fylka og Rogaland også i åra framover. Vasskvaliteten har betras seg dei fleste stader i landet i løpet av dei siste ti åra. Sjølv om tilførslane av forureiningar er reduserte, vil det ta tid før vasskvaliteten er tilfredsstillande til å oppretthalde levedyktige fiskebestandar. Det er framleis tydelege skadar på dyrelivet på grunn av sur nedbør. Sur nedbør vil framleis vere ein trussel mot det biologiske mangfaldet i ferskvatn i delar av Noreg. Sjå nærare omtale av luftforureiningane sine skadeverknader på økosystem under resultatområde 2 Livskraftige elvar og innsjøar.

Tabell 20.2 Del av Noregs areal der tolegrensene for forsureing av overflatevatn er overskridne (pst.)

1980	1990	2000	2005
29	16	12	10

Talet for 2005 er berekna snitt for åra 2002-2006

Noreg er avhengig av omfattande reduksjonar av utslepp i Europa for å løyse problema som skriv seg frå langtransportert luftforureining. Gøte-

borgprotokollen regulerer landa sine utslepp av svoveldioksid (SO₂), nitrogenoksid (NO_x), ammoniakk (NH₃) og flyktige organiske sambindingar (VOC). Det er gjennomført evalueringar som viser at *Gøteborgprotokollen* har vore effektiv. Utsleppa er reduserte. Det er mindre fare for forsureing, overgjødning og verknader av bakkenært ozon og partiklar.

Partane til Gøteborgprotokollen vedtok ein revidert protokoll i mai 2012. Den reviderte protokollen regulerer òg landa sine utslepp av partiklar (PM_{2,5}). Det er vidare lagt inn klimapolitiske omsyn gjennom å oppfordre partane til å redusere utsleppa av svart karbon som er ein del i partiklane.

Omfattande fagleg kunnskap, analysar og overvaking av forureiningsbelastninga og miljøtilstanden ligg bak arbeidet med det faglege grunnlaget for revisjon av protokollen. Det vil fortsatt vere store område i Europa som blir utsette for forureiningar som overstig kritiske belastningsgrenser sjølv med full effekt av den reviderte Gøteborgprotokollen. Store avsetningar av nitrogen vil framleis vere eit problem for Europas økosystem.

10.2. Dei årlege utsleppa av svoveldioksid (SO₂) skal framleis haldast under 22 000 tonn.

Indikator:

- Utviklinga i nasjonale utslepp av SO₂.

Utsleppa av svoveldioksid (SO₂) var 18 300 tonn i 2010, mens foreløpige tal presenterte av Statistisk sentralbyrå og Klima- og forureiningsdirektoratet i mai 2012 syner at utsleppa av SO₂ var på om lag 19 000 tonn i 2011. Noreg overheld med det forpliktinga i Gøteborgprotokollen der dei årlege utsleppa frå 2010 må haldast under 22 000 tonn. Det er venta at Noreg vil overhalde utsleppsforpliktinga si for SO₂ i Gøteborgprotokollen med dei verkemidla som allereie er sette i verk.

10.3. Dei årlege utsleppa av nitrogenoksid (NO_x) skal maksimalt vere 156 000 tonn.

Indikator:

- Utviklinga i nasjonale utslepp av NO_x.

Utsleppa av nitrogenoksid (NO_x) var 185 900 tonn i 2010. Av dette er 184 000 tonn omfatta av forpliktinga i Gøteborgprotokollen. Foreløpige tal presentert av Statistisk sentralbyrå og Klima- og forureiningsdirektoratet i mai 2012 syner at utsleppa av NO_x som er omfatta av Gøteborgprotokollen

var på 181 000 tonn i 2011. Utsleppa låg i 2011 om lag 25 000 tonn over forpliktinga Noreg har i Gøteborgprotokollen om eit maksimalt årleg utslepp på 156 000 tonn frå 2010. Tidlegare berekningar anslo at denne overskridinga ville vere om lag 12 000 tonn i 2010 når ein tek omsyn til effekten av miljøavtala mellom Miljøverndepartementet og næringsorganisasjonane om reduksjon av NO_x-utsleppa.

Ei vesentlig årsak til det høge utsleppstalet for NO_x er at vi no har betra metodane for berekning av utslepp både frå vegtrafikken og frå delar av industrien. Desse utsleppa har tidlegare vore underestimerte og er no oppjusterte. Ein annan faktor som kan bidra til å forklare dei høge berekna utsleppa for 2011, er at effekten av tiltak som er gjennomførte i medhald av miljøavtala mellom Miljøverndepartementet og næringsorganisasjonane ikkje fullt ut er reflektert i den foreløpige utsleppsrekneskapan.

Miljøverndepartementet har på grunnlag av tidlegare utsleppsframskrivingar anslått at Noreg ville kunne overhalde dei internasjonale NO_x-forpliktingane frå 2012, jf. Prop. 1 S (2010-2011). Det er no klart at ein ikkje kan leggje desse utsleppsframskrivingane til grunn. Nye utsleppsframskrivingar vil bli presenterte i Perspektivmeldinga som Regjeringa siktar mot å leggje fram tidleg i 2013. Miljøverndepartementet vil no vurdere korleis vi kan arbeide for å redusere NO_x-utsleppa, slik at vi overheld dei internasjonale forpliktingane snarast mogleg.

10.4. Dei årlege utsleppa av flyktige organiske sambindingar (VOC) skal framleis haldast under 195 000 tonn. Dei årlege utsleppa frå heile fastlandet og norsk økonomisk sone sør for 62. breiddegrad skal framleis haldast under 70 pst. av nivået i 1989 (dvs. 188 000 tonn).

Indikator:

- Utviklinga i nasjonale utslepp av VOC.

Noregs utslepp av flyktige organiske sambindingar (VOC) var i 2007 for første gongen lågare enn forpliktinga i Gøteborgprotokollen om at dei samla årlege utsleppa av VOC skal haldast under 195 000 tonn innan 2010.

I 2010 var utsleppa av VOC 135 000 tonn. Foreløpige tal presenterte av Statistisk sentralbyrå og Klima- og forureiningsdirektoratet i mai 2012 syner at utsleppa av VOC i 2011 var om lag 134 000 tonn. Frå 2001 til 2010 vart utsleppa reduserte med 66 pst. Noreg har i VOC-protokollen av 1991 ei særskilt forplikting til å redusere utsleppa

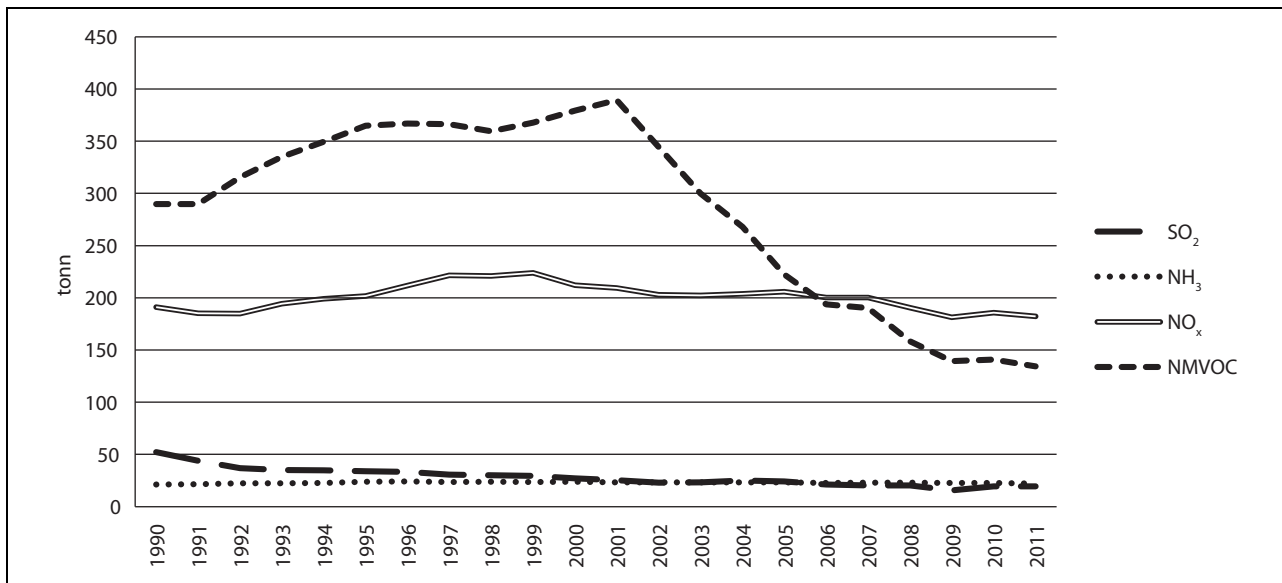
av VOC frå fastlandet og den økonomiske sona sør for 62. breiddegrad. Vi overheld også denne forpliktinga i 2011. Det er venta at Noreg vil overhalde utsleppsforpliktingane sine for VOC i dei to protokollane med dei verkemidla som allereie er sette i verk.

10.5. Dei årlege utsleppa av ammoniakk skal framleis haldast under 23 000 tonn.

Indikator:

- Utviklinga i nasjonale utslepp av ammoniakk.

I 2010 var utsleppa av ammoniakk 22 700 tonn. Foreløpige tal presenterte av Statistisk sentralbyrå og Klima- og forureiningsdirektoratet i mai 2012 syner at utsleppa av ammoniakk i 2011 var om lag 22 200 tonn. Det er venta at utsleppa vil endre seg lite i åra framover utan nye tiltak. For å innfri krava etter *Gøteborgprotokollen* må Noreg frå 2010 halde dei årlege utsleppa av ammoniakk på maksimalt 23 000 tonn, noe som er om lag på same nivå som no.



Figur 20.1 Utslepp av langtransporterte gassar

10.6. Døgnmiddelkonsentrasjonen av svevestøv (PM_{10}) skal ikkje overskride $50 \mu\text{g}/\text{m}^3$ meir enn 7 dagar pr. år.

Indikator:

- Utvikling i talet på overskridingar og dei stader dette i så fall skjer.

Målingar som blir gjennomført i fleire byar viser at svevestøvnivåa har gått ned. Årsaka er at utsleppa frå vegtrafikk og vedfyring går ned. Likevel har dei aller fleste større byområda ikkje nådd det nasjonale målet for svevestøv.

10.7. Timemiddelkonsentrasjonen av nitrogendioksid (NO_2) skal ikkje overskride $150 \mu\text{g}/\text{m}^3$ meir enn 8 timar pr. år.

Indikator:

- Utvikling i talet på overskridingar og dei stader dette i så fall skjer.

Målingar viser at NO_2 er eit problem i fleire byar. Det nasjonale målet vart overskride i dei største byane i 2011. Dette skuldast ein kombinasjon av eksos, særleg frå dieselmotorer, og periodar med kald, stillestående luft.

Nye framskrivingar for NO_2 viser at nivåa vil vere høgare i 2020 enn tidlegare antekte. Årsakene er auka trafikkmengd og overgang frå bensin- til dieselmotorer. I tillegg er delen av NO_2 i NO_x ($\text{NO} + \text{NO}_2$) frå tunge kjøretøy auka betrakteleg i forhold til tidlegare utrekningar.

10.8. Forbruket av hydroklorfluorkarbon (HKFK) skal vere fasa ut innan 2010.

Indikator:

- Reell reduksjon i produksjon, import, eksport og bruk av HKFK.

Det vart ikkje importert HKFK for bruk i Noreg i 2010 og 2011, men stoffet vart derimot importert til destruksjon og til laboratorieformål. Begge

bruksområde er unnatekne frå forbodet i norsk og internasjonalt regelverk.

Det vart importert 60 kg ozonreducerande stoff i 2011, under dette 56 kg HKFK som vart sendt til forsvarleg destruksjon. Den resterande mengda vart brukt i laboratorium, og medfører ikkje utslepp av betydning.

Noregs og EUs mål er at bruken av HKFK skal vere fasa ut innan 2015.

10.9. Det skal ikkje vere forbruk av halon, eller av nokon type klorfluorkarbon (KFK), tetraklormetan, metylkloroform og hydrobromfluorkarbon (HBFK).

Indikator:

- Reell reduksjon i bruk av KFK og halon.

I 2011 vart det ikkje importert KFK eller halon for bruk i Noreg, ut over bruksområde som er unnatekne frå forbodet i norsk og internasjonalt regelverk (laboratorieformål og for forsvarleg destruksjon).

10.10. Støyplaga skal reduserast med 10 pst. innan 2020 i forhold til 1999.

Indikator:

- Samla støyplage (SPI) frå alle kartlagde kjelder, spesielt SPI for industri, motorsport og skytebaner.

Støy frå fly- og jernbanetraffikk har blitt redusert sidan 1999, men auka støybelastning frå vegtrafikken oppveg denne positive utviklinga. Ulike tiltak gjer at dei som var utsette for støy i 1999, var noko mindre plaga i 2007. Tilflytting til støyutsette område og befolkningsvekst gjer likevel at fleire totalt sett er utsette for støy.

Miljøstyresmaktene følgjer opp status og utvikling i støyutsleppa og støyplaga generelt. Miljøstyresmaktene engasjerer seg – i samspel med sektorstyresmaktene – med sikte på at det blir utvikla meir støysvake køyretøy, bildekk og vegdekke. Miljøstyresmaktene har vidare eit ansvar for å medverke til redusert støyplage frå dei ulike kjeldene der miljøstyresmaktene sjølv har verkemiddel – konsesjonspliktig industri og næringsverksemd, skytebaner, motorsportsbaner og enkelte produkt.

Det er dei ulike sektordepartementa som har hovudansvaret for å sikre ein reduksjon av støyplaga innanfor sin samfunnssektor, og medverke til at det nasjonale resultatmålet for støy kan bli

nådd. Skal ein nå målet er det behov for nye tiltak og verkemiddel, særleg retta inn mot støy frå vegtrafikken.

10.11. Talet på personar utsette for over 38 dB innandørs støynivå skal reduserast med 30 pst. innan 2020 i forhold til 2005.

Indikator:

- Reell reduksjon i talet på personar som er utsette for over 38 dB innandørs støynivå.

Same omsyn som for føregåande mål ligg føre òg for arbeidet med innandørs støynivå. Tala frå 2007 viser at det er om lag 46 000 personar som er utsette for eit innandørs støynivå over 38 dB. Skal ein nå målet er det behov for nye tiltak og verkemiddel, særleg retta inn mot støy frå vegtrafikken.

10.12. Planlegging i kommunar, fylke og regionar skal medverke til at helse og miljø ikkje tek skade av luftforureining og at støyplagene skal reduserast.

Plansamarbeidet om areal- og transport i Oslo/Akershusregionen har utarbeidd planstrategi og planprogram. Det er etablert eige plankontor for dette arbeidet. Planstrategien skal godkjennast av Kongen. I alt 16 fylke hadde i 2011 regionale areal- og transportplanar.

Klima- og forureiningsdirektoratet (Klif) har på oppdrag frå Miljøverndepartementet lagt fram retningslinjer for behandling av luftkvalitet i arealplanlegginga (T-1520). I tillegg har Klif gjennomført eit arbeid med revisjon av Retningslinje for behandling av støy i arealplanlegging (T-1442) i 2012. Retningslinjene blir nytta av kommunar og/eller utbyggjar ved planlegging av ny infrastruktur og nye utbyggingar inntil kjelder til forureining og støykjelder. Retningslinjene inneheld mellom anna utandørs grenser for støy, og kommunane har ansvar for at støy er tilstrekkeleg utgreidd og vurdert før vedtak fattes.

Kommunal planlegging er viktig for å gjere kommunen i stand til å gjennomføre samhandlingsreformen. Miljøverndepartementet tek del i arbeidet med opplæring og rettleiing til kommunane, mellom anna i rettleiar til kommuneplanens samfunnsdel.

Sjå omtala av Planlegging for ei berekraftig utvikling under verkemiddelområdet Regelverk og samfunnsplanlegging, Resultatområde 7 Godt bymiljø, og resultatområde 11 Stabilt Klima for nærare omtale.

21 Resultatområde 11 Stabilt klima

Forbrenning av fossile brensel og nedhogging av skog fører til ein varmare klode og vil få betydelege konsekvensar for måten vi er vane med å leve på. Auka temperatur gir utsikter til auka havnivå, meir ekstremvær i form av kraftig nedbør, flaum og tørke og ikkje minst er det frykt for irreversible endringar i økosystemet og tap av naturverdiar vi har eit globalt ansvar for å ta vare på. Klimaendringane vil kunne medverke til at allereie truga arter som fjellrev, villrein og snøugle blir borte for godt.

Utslepp av klimagassar blir spreidde utover heile atmosfæren, noko som gjer klimaendringar til eit problem som må løysast på globalt nivå. Nasjonale mål og verkemiddel må derfor utformast i lys av internasjonale mål og forpliktingar og internasjonalt samarbeid. I København i 2009 samla verdas leiarar seg om ei målsetjing om å halde den globale oppvarminga under to grader i forhold til før industriell tid. Togradermålet vart stadfest og forankra gjennom Cancún- og Durban-avtalene. Sett under eitt er landa langt unna dette i praktisk politikk.

Sjølv ei oppvarming på opptil to grader vil få betydelege konsekvensar for natur og samfunn. Vi må setje i verk tiltak for at kommande generasjonar og andre delar av verda skal få like gode levekår som oss. Derfor må vi redusere utsleppa i Noreg, samtidig som vi jobbar for ei internasjonal avtale som gir utsleppskutt òg i andre land. Vi må òg handtere både klimaendringane vi allereie ser og dei som vi veit vil komme.

Resultatområdet omfattar arbeidet med å redusere utslepp og auke opptak av klimagassar, under dette karbondioksid (CO₂), metan (CH₄) og lystgass (N₂O), og F-gassar (HFK, PFK og SF₆). Departementet sitt arbeid med å redusere utslepp frå avskoging og utarming av skog i utviklingsland fell òg inn under dette resultatområdet. Under resultatområdet høyrer òg dei klimarelaterte konsekvensane av menneskeskapte utslepp av kortliva partiklar som for eksempel svart karbon (sot).

Tilstand

Kloden blir raskt varma opp som følge av menneskeskapte klimaendringar. 2011 var det kaldaste året som har vore registrert sidan 2008, men det 11. varmaste året sidan systematiske målingar av den globale gjennomsnittstemperaturen starta i andre halvdel av 1800-talet. Målingar av klimagasskonsentrasjonar i atmosfæren og i iskjernar viser at konsentrasjonen av CO₂ er høgare enn den har vore dei siste 650 000 åra. Den auka konsentrasjonen av klimagassar i atmosfæren fører til ein forsterka drivhuseffekt, noko som medverkar til auka temperatur på jorda. Den globale temperaturen har auka dobbelt så raskt dei siste 50 åra som for 100-årsperioden frå starten av 1900-talet og fram til i dag.

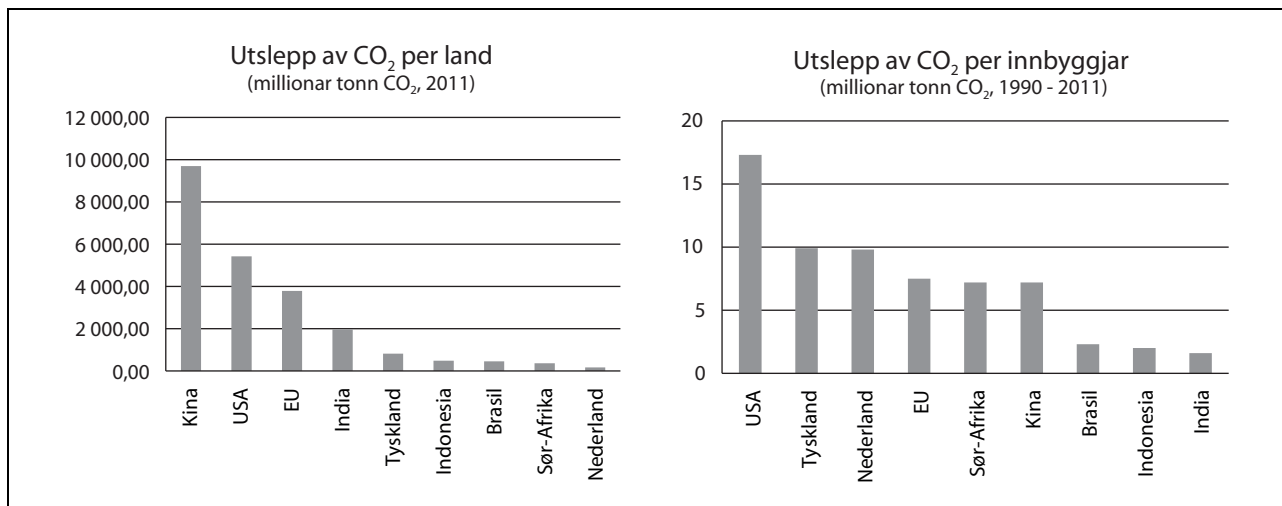
Togradermålet krev omfattande utsleppsreduksjonar. I fjerde hovudrapport frå FN's klimapanel vart det lagt til grunn at den globale utsleppsveksten må stansast seinast i 2015, og at utsleppa deretter blir reduserte. Denne konklusjonen tek utgangspunkt i ei rekkje føresetnader om kva som er mogleg å oppnå av globale utsleppsreduksjonar i perioden frå 2015 til 2050. Jo lenger utsleppsveksten får halde fram etter 2015, desto mindre truleg blir det at verda vil lykkast med å stabilisere global oppvarming i tråd med togradermålet. I følge FN's klimapanel føreset eit slikt mål ein samla global reduksjon på 50–85 pst. innan 2050 i forhold til 2000-nivået. Utan nye tiltak er det venta at dei globale utsleppa av klimagassar vil auke med rundt 50 pst. fram mot 2050, i følge OECD – Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling.

Ei langsiktig stabilisering av den globale temperaturstigninga på under 2°C vil krevje ei stabilisering av dei globale CO₂-utsleppa på ein brøkdell av nivået i dag. For å nå togradersmålet vil det òg vere viktig å rette større merksemd mot kortliva klimadrivarar som svart karbon (sot), metan og bakkenært ozon. Dette er partiklar og gassar med kort atmosfærisk levetid som også medverkar til oppvarming. I følge UNEPs vitskapsrapport frå 2011 vil ein effektiv reduksjon i globale utslepp av kortliva klimadrivarar dei neste 20 åra kunne halv-

ere den venta temperaturstigninga i Arktis på heile 1,2°C fram mot 2040.

Reduksjon i utslepp av kortliva klimagassar som svart karbon og metan vil både redusere oppvarminga og ha ein positiv helseeffekt. Noregs arbeid med kortliva klimadrivarar har fått auka politisk prioritet nasjonalt og internasjonalt dei siste åra. Internasjonalt er arbeidet innan Arktisk

Råd styrkt under det norske formannskapet, ved at Noreg tek del i den nyoppretta Climate and Clean Air Coalition (CCAC) og gjennom auka aktivitet på nordisk plan. Under det nordiske miljøvernministermøtet på Svalbard i mars 2012 vart det vedteke å styrkje innsatsen for å redusere utslepp av kortliva klimadrivarar nasjonalt, regionalt og globalt.



Figur 21.1 CO₂ utslepp i 2011

CO₂-utslepp i 2011 (mill. tonn) og CO₂-utslepp pr. capita 1990–2011 (tonn CO₂/person), utvalte land. Tala omfattar berre utslepp av CO₂, andre klimagassar er ikkje inkluderte. Utslepp av CO₂ frå skog og arealbruksendring (LULUCF) er ikkje inkluderte.

Kjelde: Oliver JGJ, Janssens-Maenhout G and Peters JAHW (2012), Trends in global CO₂ emissions; 2012 Report, The Hague: PBL Netherlands Environmental assessment Agency; Ispra: Joint Research Centre.

Boks 21.1 Klimagassutslepp og klimaendringar

Klimagassutslepp samlar seg i atmosfæren. Der slepp dei gjennom det meste av energien frå sola, som kjem i form av kortbølgja stråling. Samtidig reduserer dei tilbakestrålinga frå jorda i form av infraraud langbølgja varme-stråling. Større konsentrasjonar av klimagassar fører derfor til auka temperatur i den nedre delen av atmosfæren, kalla troposfæren. Den naturlege drivhuseffekten er livsnødvendig for menneske og dyr på jorda. Utan denne ville gjennomsnittstemperaturen på jorda ha vore 18 kuldegrader. Verds hava ville ha vore dekte av is. Menneska sine utslepp av klimagassar har etter den industrielle revolusjonen medverka til eit menneskeskapt tillegg til denne naturlege drivhuseffekten.

Klimaendringane påverkar ekstremvær og fører til gradvise endringar som nedsmelting av is, havnivåstigning og havforsuring. Dette kan få dramatiske konsekvensar for mattryggleiken i ei verd med aukande befolkning, og gjere enkelte områder umulege å bu i. FNs klimapanel har gjennom rapporten om klimaendringar og ekstremvær stadfest at klimaendringane allereie påverkar ekstremvær som varmebølgjer og tørke. Nyare forskning knyter no enkelthendingar, som den ekstreme kulda og varmen Europa opplevde i 2011, til klimaendringane. Det same gjeld tørken i Aust Afrika. Dette er konsekvensar av ei global oppvarming på under ei grad. Åtvaringa frå forskinga er klar. Ei global oppvarming over to grader kan bli ei for stor utfordring å handtere for verda. FNs klimapanel konkluderer òg i sine analysar at sjølv om den globale oppvarminga blir stabilisert vil òg ei gjennomsnittleg temperaturstigning på om lag to grader føre til alvorlege konsekvensar for natur og samfunn.

Den gjennomsnittlege årstemperaturen for fastlands-Noreg har auka med om lag 0,8 grader dei siste hundre åra, mens årsnedbøren har auka

med knappe 20 pst. sidan 1900. I Noreg er temperaturen venta å stige ytterlegare med mellom 2,3 og 4,6°C fram til slutten av dette hundreåret, avhengig av kor mykje klimagassutsleppa blir reduserte. Det er òg venta ytterlegare auke i årsnedbøren på mellom 5 og 30 pst. Ei rekkje andre endringar vil òg ha innverknad på natur og samfunn: Stigande havnivå, lengre vekstsesong, endra risiko for ekstremhendingar som flaum og skred, høgare havtemperatur, eit surare hav og kortare snøsesong.

Det er venta endringar i alle naturtypar i Noreg som følgje av klimaendringar. Sjølv om natur alltid har endra og tilpassa seg endringar, så har naturen i dag andre føresetnader enn før til å tilpasse seg. Tilpassing krev stor variasjon av arter og genetisk variasjon innan arter, eller at dei har høve til å flytte på seg. Fragmentert natur og det at vi har mange truga arter med låg genetisk variasjon gjer tilpassing vanskeleg, spesielt då klimaendringane skjer relativt raskt. Særleg sårbare er arter og økosystem i Arktis og i høg fjellet som ikkje kan tilpasse seg når leveområda deira blir endra. Eit eksempel er villreinen som er truga av varmare og fuktigare klima om sommaren som gir grobotn for sjukdommar og parasittar, og mildare vintrar med meir ising. Aukande nedbør fører til meir avrenning som påverkar vassdraga, og i ein del vassdrag kan sommartemperaturen bli så høg at arter som laks og aure får problem med å overleve. Endringar i nedbørsmønsteret påverkar forureiningssituasjonen, med auka tilførsel av miljøgifter, partiklar og næringssalt til mange vassdrag og sjøar. Havforsuring er eit tema der ein førebels ikkje veit sikkert kva konsekvensane vil bli, men undersøkingar syner at havforsuring kan ha stor negativ verknad på livet i havet.

Klimaendringane vil påverke heile samfunnet og kvar enkelt av oss. Stader der det tidlegare har vore trygt å byggje, kan i framtida bli meir utsette for flaum og skred. Meir og meir intens nedbør kan føre til auka problem med overvatn, flaum og skred som samla vil auke kostnadane knytte til utbygging, sikring og vedlikehald. Eit fuktigare klima vil òg føre med seg auka fukt og røte i hus og bygningar. Samtidig vil meir nedbør kunne gi auka inntekter frå vasskraftproduksjon. Eit varmare klima kan påverke drikkevasskvaliteten og auke faren for sjukdommar som blir spreidde av flått og andre varmekjære arter. Føresetnadene for fritidsinteresser utandørs og friluftsliv vil òg endrast, særleg aktivitetar knytte til snø og is. På viktige område vil klimaendringane endre føresetnader for samfunnsplanlegginga. Klima må bli eit viktigare omsyn når planar blir lagt og avgjersler skal takast.

Klimaendringane skaper òg utfordringar i forvaltninga av kulturminne og kulturmiljø. Det er venta at klimaendringane vil føre til at nedbrytinga av kulturminna går raskare. Varme og fukt stimulerer biologiske og kjemiske nedbrytingsprosessar og medfører auka risiko for røteskade på trebygningar. Om lag 80 pst. av den freda bygningsmassen er bygd i tre. Mange kulturminne vil òg vere utsette for ekstreme vêrhendingar som storm og flaum. På Svalbard vil tining av permafrosten skape utfordringar. Klimaendringane vil dermed kunne gi auka tap av kulturminne og kulturmiljø og større skadar. Når klimaet endrar seg blir òg bevaringsforholda endra, og forvaltninga må tilpassast desse endringane.

Klimaendringane slår ulikt ut på jordkloden. Temperaturen aukar meir over landområde ved polane. I Arktis er temperaturauken det dobbelte av gjennomsnittet i verda. Dei siste ti åra er det observert dramatiske endringar i isdekket i Arktis. Både sjøis og snødekke minkar både i utstrekning og varigheit. Temperaturauken i nordområda er ekstra alvorleg – konsekvensane her medverkar til å forsterke den globale oppvarminga. Isen reflekterer sollyset. Når isen smeltar, blir det mindre refleksjon av sollys og dermed meir oppvarming. Sot som legg seg på snø og is reflekterer ikkje sollyset. Nye resultat frå arbeid under Arktisk Råd viser at sot i vesentleg grad medverkar til nedsmeltinga av is i Arktis, og dermed òg til den globale oppvarminga. Temperaturar i permafrosten har auka med opp til 2°C. Om permafrosten tiner, kan store mengder av den sterke klimagassen metan bli frigjort frå bakken og ytterlegare forsterke og skunde fram klimaendringane. Overvakinga av klimagassar på Svalbard viser ein markant auke i konsentrasjonen av metan dei siste fem åra. Det er foreløpig uvisst om dette har samband med smelting av permafrost. Forskarar anslår at ein temperaturauke på 3,5°C på Svalbard vil føre til introduksjon av om lag 80–100 nye plantearter, ein auke på 50–70 pst. Arter som er spesielt tilpassa polarklimaet vil få store problem.

Påverknader

Sidan den industrielle revolusjonen på 1800-talet har CO₂-konsentrasjonen i atmosfæren auka med nesten 40 pst. Skal vi klare å halde den globale temperaturauken under 2°C, må konsentrasjonen av klimagassar i atmosfæren i følgje FN's Klimapanel halde seg innanfor eit visst intervall (445–490 ppm CO₂-ekvivalentar). Den globale konsentrasjonen av klimagassar har stige frå 270 ppm før industriell tid til om lag 390 ppm i 2010. I følgje

FNs klimapanel må dei samla utsleppa i verda stabiliserast innan 2015 og deretter reduserast med

50-85 pst. innan 2050 for å halde temperaturauken under 2°C.

Tabell 21.1 Globale utsleppstal i millionar tonn CO₂-ekvivalentar

Land	1990	2005	Endring	Gjennomsnittleg årleg vekst	Total vekst
Heile verda	/36,059.0	43,185.9	7,126.9	1.2%	19.8%
Industriland (Annex I)	18,038,6	17,768,1	-268.5	-0.1%	-1.5%
Afrika sør for Sahara	2,023.0	2,392.1	369.1	1.1%	18.2%
Sør-Amerika	3,835.0	4,464.4	629.5	1.0%	16.4%
Oseania	521.7	697.6	175.9	2.0%	33.7%
Nord-Amerika	6,522.7	7,601.1	1,078.4	1.0%	16.5%
Midtausten & Nord-Afrika	1,475.2	2,626.3	1,151.1	3.9%	78.0%
Europa	9,754.7	7,873.6	-1,881.1	-1.4%	-19.3%
Sentral-Amerika & Karibia	770.4	1,013.7	243.3	1.8%	31.6%
Asia	10,610.9	16,007.3	5,396.4	2.8%	50.9%

Note: Kva slag land som er omtalte som industriland med eit særskilt ansvar i klimaforhandlingane, er spesifisert i Klimakonvensjonens Annex I

Kjelde: World Resources Institute, <http://cait.wri.org>

Truleg vil over to tredelar av utsleppsauken komme frå utviklingsland som endeleg står på terskelen av ei velstandsutvikling, noko som dessverre òg vil medføre auka utslepp. Kina har alleie gått forbi USA som landet med størst totale utslepp i verda. Men i forhold til folketalet er det framleis dei rike industrilanda som har størst utslepp. Klimapanelet ventar at utsleppa pr. innbyggjar i industriland vil vere tre gonger så høge som i utviklingslanda i 2030.

Snarlege tiltak mot avskoging er heilt nødvendig for å oppnå målet om at den globale middeltemperaturen skal halde seg under 2°C i forhold til før industrielt nivå. Klimagassutslepp frå avskoging og degradering av skog i utviklingsland (REDD) utgjer i følgje Klimapanelets vurderingar om lag 17 pst. av dei årlege globale utsleppa av klimagassar. Nyare studiar viser at denne delen kan vere noko lågare enn Klimapanelet la til grunn i 2007, men ein reduksjon i desse utsleppa er eit viktig og føremålstenleg tiltak i innsatsen mot global oppvarming. Det er relativt sett kostnadseffektivt og kan gi store og relativt raske utsleppsreduksjonar. Klimaforliket frå januar 2008 etablerte ei brei politisk semje om ei norsk satsing på inntil 3 mrd. kroner årleg for REDD.

Klimagassutslepp frå norsk territorium i 2011 var på 57,2 mill. tonn CO₂-ekvivalenter ifølgje dei førebelse utsleppstala frå Statistisk Sen-

tralbyrå (SSB) og Klima- og forureiningsdirektoratet. Dette svarar til om lag 0,1 pst. av verdas utslepp. Dei nasjonale utsleppa av klimagassar gjekk ned i 2008 og 2009, mykje som ei følgje av den økonomiske situasjonen, men òg som følgje av ny utsleppsreducerande teknologi. I 2010 auka utsleppa igjen med 4,8 pst. fordi både transport og industri har henta seg inn etter nedgangen under finanskrisa. Nedgangen i utsleppa i 2011 på 2,3 pst. kan knytast til mellom anna lågare utslepp frå fyring og olje- og gassutvinning.

Politikk for å nå dei nasjonale måla

Alle underområde i resultatområdet er sektorergripande utfordringar som krev samordning og forpliktande samarbeid på tvers av sektorane. Miljøverndepartementet har eit overordna ansvar for gjennomføringa av miljøpolitikken i medhald av vedtekne miljøpolitiske mål. I tråd med sektoransvaret har den enkelte sektor òg ansvar for implementeringa i sin sektor, men Miljøverndepartementet spelar ei viktig rolle som pådrivar og koordinator overfor andre sektorar og aktørar.

Miljøverndepartementet har i tillegg ansvar for ei rekkje eigne verkemiddel i miljøpolitikken. Forureiningslova og klimakvotelova er sentrale verkemiddel innanfor resultatområdet.

Regjeringas politikk på klimaområdet er i vesentleg grad basert på FN's klimapanel sine funn og vurderingar. Gjennom aktiv norsk deltaking i dei internasjonale klimaforhandlingane blir det søkt å oppnå semje om utsleppskutt på global basis. Som industriland har vi saman med dei andre industrilanda eit felles ansvar for å leie an i å redusere utsleppa i verda. I tillegg til at vi bør arbeide for å redusere utslepp utanfor eigne landegrensar, bør vi gjere noko med våre eigne utslepp. Eit fleirtal på Stortinget har stilt seg bak at det er eit langsiktig mål at Noreg skal bli eit samfunn med låge utslepp. Cancún-avtala slår fast at alle land, både u-land og i-land, bør lage planar for korleis dei skal bli slike samfunn.

Noregs mangeårige prioritering av klimapolitikk og vår samla innsats ute og heime, gir oss truverdiggskap som pådrivar og brubyggjar i det internasjonale klimaarbeidet. Vår prioritering av klimapolitikk skal også bidra til å skape internasjonal einigheit om en ambisiøs klimaavtale. Det enkelte land har eit ansvar for å føre ein aktiv nasjonal politikk for å redusere utsleppa av klimagassar. Det har vore bred politisk einigheit i Noreg om at vi skal ta eit slikt ansvar. Gjennom mange år har Noreg derfor vore blant dei landa i verden som har brukt dei sterkaste klimapolitiske verkemidla. Vi har også satt oss ambisiøse mål om å redusere dei nasjonale utsleppa og omstille Noreg til eit samfunn med låge utslepp fram mot 2050.

Klimameldinga (Meld. St. 213-2012) Norsk klimapolitikk) vart lagt fram 25. april 2012. Regjeringa foreslår å forsterke bruken av verkemidlar i den nasjonale klimapolitikken. Klimameldinga vart følgt opp med eit nytt forlik i Stortinget med Høgre, Kristelig folkeparti og Venstre.

Klimameldinga (Meld. St. 21 (2011-2012)) og klimaforliket frå 2012 visar til at basert på Statens forureiningstilsyns (nå Klima- og forureiningsdirektoratet) tiltaksanalyse, dei sektorvise klimahandlingsplanane, samt eksisterande bruk av verkemidlar, vart det i den førre klimameldinga anslått som realistisk å ha eit mål om å redusere utsleppa i Noreg med 13–16 millionar tonn CO₂-ekvivalenter i forhold til referansebanen slik den er presentert i Nasjonalbudsjettet for 2007, når skog er inkludert. Dette inneber i tilfelle at om lag halvparten og opp mot to tredjedelar av Noregs samla utsleppsreduksjonar vert teke nasjonalt. Stortingets behandling av klimameldinga innebar ein ytterlegare opptrapping av klimatiltaka (klimaforliket). Basert på ein skjønsmessig vurdering vart det lagt til grunn at dei nye tiltaka i klimaforliket gjer det realistisk å anta ytterlegare utsleppsreduksjonar i Noreg, og at intervallet for utslepps-

reduksjonar kunne aukast til 15–17 millionar tonn CO₂-ekvivalenter i forhold til referansebanen slik den er presentert i Nasjonalbudsjettet for 2007, når skog er inkludert. Dette innebar i tilfelle at om lag to tredjedelar av Noregs samla utsleppsreduksjonar vert teke nasjonalt, jf. Innst. S. nr. 145 (2007–2008).

Mindre framgang i utvikling av klimavennlig teknologi, høgare kostnader ved klimatiltak innlands, høgare innvandring og økonomisk vekst og større utslepp frå oljesektoren vil ha betydning for når klimamåla vert nådd. Men disse forholda endrar likevel ikkje behovet for å redusere dei nasjonale utsleppa.

Klimamåla slik dei er nedfelte i det første klimaforliket står fast. De føreslåtte tiltaka i klimameldinga og klimaforliket inneber ein sterkare klimasatsing på fleire områder, men det er ikkje mulig på sikkert grunnlag å anslå effekten av denne satsinga i 2020. Det er for eksempel usikkert når, kor sterkt og i kva sektor økt innsats på forskning og teknologiutvikling vil gi resultat i form av reduserte utslepp.

Generelle verkemidlar er sentrale i den nasjonale klimapolitikken. Frå 2013 vil om lag 80 pst. av de nasjonale utsleppene vere underlagt kvoteplikt eller CO₂-avgift. Regjeringa la i klimameldinga fram ei rekkje tiltak for å få ned utsleppa av klimagassar og skape teknologiutvikling. Tiltaka for å få ned klimagassutsleppa omfattar dei fleste sektorar i Noreg.

Regjeringa vil med utgangspunkt i Enova opprette eit klima- og energifond til teknologiutvikling i industrien. Målet er teknologiutvikling som får ned klimagassutsleppa. Fondet skal gradvis aukast til 50 mrd. kroner i 2020. Enova skal følgje opp satsinga i nært samarbeid med næringslivet, forskingsmiljø, Klima- og forureiningsdirektoratet og andre offentlege etatar. Regjeringa har sett som mål å auke tilførsla av kraft frå land. For å gi selskapa auka insentiv for elektrifisering vil Regjeringa auka CO₂-avgifta for petroleumsværksemnda med 200 kroner pr. tonn. Det er nesten ei dobling frå nivået i dag. Regjeringa har som mål at veksten i persontransporten i storbyområda skal skje ved kollektivtransport, sykkel og gange. Investeringane i jernbana skal aukast, særleg rundt dei største byane. I samband med Nasjonal Transportplan vil Regjeringa leggje fram ein framdriftsplan for å byggje ut Intercity-sambandet i det sentrale austlandsområdet, med ei tidfesting av når ulike strekningar kan ferdigstillast. Bilavgiftene skal framleis nyttast som verkemiddel for ei omlegging til ein meir miljøvennleg bilpark. Ladbare hybridbilar skal få tilgang til parkering med uttak for lading.

Regjeringa vil medverke til å utvikle verdikjeda for andregenerasjons biodrivstoff.

Energikrava i byggjeforskrifta skal skjerpast til passivhusnivå i 2015 og nesten nullenerginivå i 2020. Regjeringa vil seinare fastsette reglar som definerar passivhusnivå og nesten nullenerginivå. Avgjerd om kravnivå vert gjort på bakgrunn av utgrejingar av samfunnsøkonomiske og helsemessige konsekvensar og kompetansen i byggenæringa. Bruken av oljekjeler i hushald og til grunnlast skal fasast ut. Enova skal kunne gi tilskot til hushald som vil skifte ut oljefyren.

Regjeringa vil halde ved lag eller auke karbonlageret gjennom aktiv, berekraftig skogpolitikk blant anna gjennom styrkt innsats innan skogplanteforedling, auka plantetettleik og gjeninnføring av forbodet mot hogst av ungskog og styrking av skogvernet. Regjeringa vil leggje fram ein strategi for auka skogplanting. Når det gjeld strategi for skogplanting skal det utviklast miljøkriterium. Regjeringa vil òg medverke til å utvikle biogass i Noreg, blant anna gardsbaserte anlegg for biogass og store anlegg for sambehandling av husdyrgjødsel og avfall.

Regjeringa vil arbeide for ei bred og ambisiøs klimaavtale. Innanfor ei samla aukande bistransramme vil Regjeringa etter ei evaluering vurdere å styrkje klima- og skogprosjektet utover 3 mrd.

kroner årleg som del av en flernasjonale mekanisme for betaling for verifiserte utsleppsreduksjonar om andre land òg aukar sine bidrag. Regjeringa vil medverke til reduserte utslepp av kortleva klimadrivarar som svart karbon (sot) og metan gjennom eit styrkt internasjonalt engasjement. Samtidig er Klima- og forureiningsdirektoratet bede om å utarbeide ein nasjonal utleppsrekneskap for svart karbon i løpet av 2012 og eit utkast til ein nasjonal handlingsplan for utsleppsreduksjonar som skal leggjast fram i 2013. Regjeringa vil òg medverke til Det grønne klimafondet. Regjeringa vil trappe opp klimaforskinga vidare. Basert på erfaringane med lovgiving og verkemiddelbruk i dag vil Regjeringa vurdere om det er føremålstenleg å utarbeide ei eiga klimalov.

I Klimaforliket vart det semje om enkelte tillegg til klimameldinga som Regjeringa la fram. Endringane var blant anna at klima- og teknologifondet skal fyllast raskare, at det skal sikrast pengar til påskjøningsordninga for kollektivtransport, at avgiftsfordelane for reine nullutsleppsbiler blir førde vidare ut neste stortingsperiode (2017), at det blir forbod mot fyring med fossil fyringsolje i 2020, at Regjeringa i dei kommande statsbudsjetta skal auke løyvingane til Forskingssentra for miljøvennleg energi (FME) og at det blir oppretta eit FME-senter for geotermisk energi.

Boks 21.2 Om klimameldinga og klimaforliket

Klimameldinga la fram ei rekkje forslag til tiltak for å redusere klimagassutsleppa. Dette er nokon av forslaga:

- Etablering av eit nytt klima- og energifond, Fondet skal gradvis aukast til 50 mrd. kroner i 2020.
- Regjeringa har sett som mål å auke tilførsla av kraft frå land til petroleumsinstallasjonar.
- CO₂-avgifta på sokkelen vil auke med 200 kroner pr. tonn
- Auka satsing på kollektivtrafikk:
 - veksten i persontransporten i storbyområda skal skjje med kollektivtransport, sykkel og gange.
 - Investeringane i jernbana skal aukast, særleg rundt dei største byane.
 - I samband med Nasjonal Transportplan vil Regjeringa leggje fram ein framdriftsplan for utbygging av Intercity-sambandet i det sentrale austlandsområdet, med ei tidfesting av når ulike strekningar kan ferdigstilast.
 - Bilavgiftene skal framleis nyttast som verkemiddel for ei omlegging til ein meir miljøvennleg bilpark.
 - Ladbare hybridbilar skal få tilgang til parkering med uttak for lading.
 - Regjeringa vil medverke til å utvikle verdikjeda for andregenerasjons biodrivstoff.
- Bruken av oljekjelar i hushald skal fasast ut. Enova skal kunne gi tilskot til hushald som vil skifte ut oljefyren.
- Regjeringa vil halde ved lag eller auke karbonlageret gjennom aktiv, berekraftig skogpolitikk blant anna gjennom styrkt innsats innan skogplanteforedling, auka plantetettleik og gjeninnføring av forbodet mot hogst av ungsog, og styrking av skogvernet. Regjeringa vil leggje fram ein strategi for auka skogplanting.

- Regjeringa vil òg medverke til å utvikle biogass i Noreg, blant anna gardsbaserte biogassanlegg og store anlegg for sambehandling av husdyrgjødsel og avfall.
- Regjeringa vil arbeide for ei brei og ambisiøs klimaavtale.
- Innanfor ei samla aukande bistandsramme vil Regjeringa etter ei evaluering vurdere å styrkje klima- og skogprosjektet utover 3 mrd. kroner årleg som del av en flernasjonalt mekanisme for betaling for verifiserte utsleppsreduksjonar om andre land òg aukar sine bidrag.
- Regjeringa vil medverke til reduserte utslepp av kortleva klimadrivarar som svart karbon og metan gjennom eit styrkt internasjonalt engasjement.
- Regjeringa vil òg medverke til Det grønne klimafondet.
- Regjeringa vil trappe opp klimaforskinga vidare.
- Basert på erfaringane med lovgiving og verkemiddelbruk i dag vil Regjeringa vurdere om det er føremålstenleg å utarbeide ei eiga klimalov.

I Klimaforliket vart det semje om enkelte tillegg til klimameldinga som Regjeringa la fram, blant anna:

- Klima- og teknologifondet skal fyllast raskare.
- Det skal sikrast meir pengar til påskjøningsordninga for kollektivtransport.
- Avgiftsfordelane for reine nullutsleppsbilar skal først vidare ut neste stortingsperiode (2017).
- Forbod mot fyring med fossil fyringsolje i 2020.
- Auka løyvingar i dei kommande statsbudsjetta til Forskingssenter for miljøvennleg energi (FME) og oppretting av eit FME-senter for geotermisk energi.

Internasjonalt

Klimakonferansen i Cancún i 2010 vedtok målet om å avgrense global oppvarming til under to grader. Meir enn 80 land har fastsett mål om utsleppsreduksjonar fram til 2020, men ambisjonane er for låge til å halde oppvarminga under to grader. I Durban i 2011 vart det semje om å forhandle fram ei bindande avtale for alle land, frå

2020. Det vart òg vedteke å lage ein arbeidsplan for å auke ambisjonane før 2020. Noreg arbeider for ei global ambisiøs og bindande avtale som skal avgrense veksten i den globale gjennomsnittstemperaturen til to grader i forhold til før industrielt nivå. Med referanse til FN's klimapanel går vi inn for at dei globale utsleppa skal nå sitt maksimum seinast i 2015 og reduserast med 50-85 pst. innan 2050 i forhold til 2000. Dette bør

konkretiserast i form av mål om å redusere industrilanda sitt samla utslepp med 25-40 pst. innan 2020 og med 80-95 pst. innan 2050 i forhold til 1990. I tråd med FNs klimapanelens resultat meiner Noreg vidare at dei samla utsleppa i utviklingslanda bør reduserast med 15-30 pst. innan 2020 i forhold til korleis utviklinga elles ville bli, med ytterlegare reduksjonar deretter.

Prioriterte område for Noreg i klimaforhandlingane har blant anna vore:

- Ambisiøse utsleppsreduksjonar for alle store utsleppsland.
- Finansiell støtte til utsleppsreduksjonar og tilpassing i utviklingsland.
- Å vere leiande i arbeidet med å redusere avskoging i utviklingsland.
- Gode og robuste system for rapportering og overhalding av forpliktingar, og å få på plass nye internasjonale reglar for måling, rapportering og verifikasjon av klimagassutslepp.
- At internasjonal skipsfart skal omfattast av bindande utsleppskrav og medverke inn i eit nytt klimaregime.
- Utvikling av teknologi for fangst og lagring av CO₂ (CCS).
- Utveking av fleksible gjennomføringsmekanismer og globale marknader.

På bakgrunn av eit norsk initiativ vedtok FNs sjøfartsorganisasjon IMO i juli 2011 globale og juridisk bindande klimakrav til internasjonal skipsfart. Desse krava omhandlar krav til energieffektiv utforming av nye skip og krav til energieffektiv drift av alle skip. Krava trer i kraft 1. januar 2013. Etablering av desse krava er eit svært viktig resultat i vanskelege forhandlingar, og det er eit første steg i arbeidet med å redusere utslepp frå skipsfarten. Arbeidet i IMO vil gå vidare med sikte på vidare reduksjon av klimagassutslepp frå skipsfarten. I denne samanhengen vurderer ein blant anna marknadsbaserte instrument som til dømes eit kvotehandelsystem. Desse forhandlingane er svært utfordrande med stor usemje mellom land. Regjeringa vil halda fram Noregs rolle som pådriver i IMOs arbeid med reduksjon av klimagassutslepp frå internasjonal skipsfart.

Den første perioden med utsleppsplikter under Kyotoprotokollen blir avslutta i 2012. Det er viktig å få på plass eit globalt klimaregime for tida etter 2012 som er ambisiøst og med breiast mogleg deltaking. Industrilanda har stått for dei største utsleppa av klimagassar til no og har økonomisk evne til å gå føre i kampen mot klimaendringar, og må derfor gå føre i å ta på seg forpliktingar om kraftige utsleppsreduksjonar. Spørsmålet om

industrilanda sine forpliktingar til utsleppsreduksjonar blir det forhandla om både under Kyotoprotokollen og ei ny og breiare avtale. På klimakonferansen under FNs Klimakonvensjon i 2011 vart det vedteke at det blir ein ny periode med utsleppsforpliktingar under Kyotoprotokollen, og Noreg har som et av få land sagt at vi vil vere med. Endeleg formelt vedtak om nye folkerettslege forpliktingar vil først bli fatta på Klimakonferansen i 2012.

Noregs klima- og skogsatsing har blant anna vore viktig for å få ein internasjonal klima- og skogpartnerskap på plass som aktivt kan medverke til tiltak for få redusert avskoginga i mellomperioden fram til ny avtale. Regjeringas klima- og skogprosjekt er finansiert over løyvingar på Utanriksdepartementets budsjett. For nærare omtale sjå avsnittet *Noregs klima- og skogsatsing* seinare i kapittelet.

Vi treng ein velfungerande, global karbonmarknad for å dekkje investeringsbehova som oppstår ved omlegginga til eit meir klimavennleg samfunn. Dei fleksible mekanismene medverkar til å redusere klimagassutsleppa der det er minst kostnader knytte til å redusere utsleppa. Ein ny periode under Kyotoprotokollen sikrer også at alle dei tre fleksible mekanismene under Kyotoprotokollen vert ført vidare. Samtidig har Noreg arbeidd for at nye marknadsbaserte mekanismar skal etablerast som ein del av ei større klimaavtale. Nye fleksible mekanismar vil utvide karbonmarknaden og bringe inn utviklingsland med eigne insentiv til å redusere utslepp. I Durban vart det vedteke å definere ein ny marknadsbasert mekanisme under Klimakonvensjonen, og å starte arbeidet med å presisere denne nærare. Noreg har blant anna argumentert for å opprette sektorbaserte mekanismar. Ei utvikling av slike nye marknadsbaserte mekanismar kan ha mange fordelar, blant anna ved å medverke til at utviklingslanda i større grad får kontroll på eigne utslepp og utviklar eigne strategiar for utsleppsreducerande tiltak. I Durban vart det òg vedteke eit rammeverk for å utvikle meir generelle standardar eller prinsipp for internasjonal handel med utsleppsrettar. For å sikre reelle utsleppsreduksjonar og å unngå dobbeltteljing av karbonkredittar er det viktig å etablere felles reglar for måling, rapportering og verifikasjon av internasjonale marknadsbaserte mekanismar.

Gjennom det statlege kvotekjøpsprogrammet som er etablert i Finansdepartementet medverkar Noreg til å utvikle marknaden for kvotehandling, jf. Prop. 1 S (2011-2012).

Nærare om nasjonal politikk

Generelle økonomiske verkemiddel som CO₂-avgift og kvotesystem er sentrale i den nasjonale klimapolitikken. Sektorovergripande økonomiske verkemiddel legg grunnlag for desentraliserte, kostnadseffektive og informerte tiltak, der forureinar betaler. Ein viser til avgiftsproposisjonen frå Finansdepartementet for detaljane om CO₂-avgifta.

På område som er underlagt generelle verkemiddel, er Regjeringas utgangspunkt at ein som hovudregel skal unngå ytterlegare regulering. Samtidig vil Regjeringa vidareføre det høvet vi har i dag til å nytte andre verkemiddel i tillegg til kvotar og avgifter, også i desse sektorane. Petroleumssektoren er eit eksempel på dette sidan den er underlagt kvoteplikt i tillegg til å betale CO₂-avgift.

Noreg vil framleis vere ein del av det europeiske kvotesystemet i tredje kvoteperiode som er frå 2013-2020. Kvotesystemet medverkar til kostnadseffektive utsleppsreduksjonar på tvers av Europa. Frå 2013 er om lag 50 pst. av norske utslepp er no omfatta av kvotesystemet. EU ETS er frå 2013 langt meir harmonisert enn det har vore tidlegare. Klima- og forureiningsdirektoratet har ansvaret for kvoterekneskapen som held oversikt over innleverte kvotar og om dei kvotepliktige bedriftene held kvotepliktige si. Dei har òg ansvaret for å utferde utsleppsløyve og tildele kvotar til dei kvotepliktige verksemdene etter heimel i klimakvotelova og forureiningslova.

I tillegg til CO₂-avgifta og kvotesystemet er det omfattande statlege støtteordningar som medverkar med midlar til utsleppsreducerande prosjekt i industrien, mellom anna i Enova.

Regjeringa vil etablere ei CO₂-kompensasjonsordning for industrien. Den nye ordninga skal forvalta av Klima- og forureiningsdirektoratet (Klif). Det er foreslått 20 mill. kroner til dekning av administrative utgifter til etablering og forvaltning av ordninga i 2013. Basert på kvoteprisnivået i dag vil ordninga grovt anslått kunne få ein årleg kostnad på om lag 500 mill. kroner. Omfanget av ordninga vil likevel kunne variere frå år til år avhengig av utviklinga i kvoteprisen. Ordninga skal gjelde for perioden 1.7.2013 - 31.12.2020. Det skal no arbeidast vidare med fastsetjing av nærare regelverk for ordninga. Ordninga skal òg notifiserast til EFTAs overvaksingsorgan ESA før den blir operativ. På denne bakgrunnen vil Regjeringa komme tilbake med eit nærare anslag for utgiftene i 2013 og forslag om løyvingar i samband med revidert nasjonalbudsjett for 2013.

Etableringa av kvotesystemet i EU i 2005 har gitt auka kraftprisar i Noreg. EU har vedteke ret-

ningslinjer for statsstøtte som opnar for å gi kompensasjon for industrien sine indirekte kvote-kostnader. Formålet er å oppnå større globale utsleppsreduksjonar ved å hindre karbonlekkasje frå industrien i Europa til land med mindre stram klimapolitikk. Den norske CO₂-kompensasjonsordninga vil bli knytt tett opp mot metoden for utrekning av støtte som er angitt i EUs retningslinjer. Den vil omfatte alle dei 15 sektorane som har krav på støtte i medhald av EUs retningslinjer. Dette inkluderer blant anna produsentar av aluminium, ferrolegeringar, kjemiske produkt og treforedling. Det kan ifølgje retningslinjene berre givast kompensasjon til langsiktige kraftavtaler som har CO₂-kostnader. Ordninga er avgrensa til å gjelde kraftavtaler inngått frå og med 2005, året då kvotesystemet vart etablert. Dette inkluderer kraftavtaler som er inngått før 2005, men som er selde vidare på marknadsvilkår f.o.m. 2005. I tillegg er omfatta andre kjøp av kraft i spotmarknaden. Industrien sin eigen kraftproduksjon skal komme til fråtrekk i utbetalinga av støtte. I berekninga av støtte skal året i referanseperioden med lågast aktivitetsnivå kunne takast ut.

I perioden før utvidinga av kvotesystemet har det vært fleire avtaler mellom næringa og styresmaktene for å avgrense utslepp. I 2009 vart det underteikna ei avtale mellom Norsk Industri og Miljøverndepartementet. I medhald av denne avtala skal dei årlege utsleppa frå den ikkje-kvotepiktige delen av prosessindustrien avgrensast til 6,2 mill. tonn CO₂-ekvivalentar i perioden 2008-2012. Gjennomsnittleg årlig utslepp kan med utgangspunkt i utsleppstal for perioden 2008-2011 anslås til rundt 5,7 mill. tonn.

Vegtrafikk er ein av dei store bidragsytarane til norske utslepp av klimagassar. Utan nye tiltak er det venta ein vekst i CO₂-utsleppa frå vegtrafikken. Regjeringa held oppe fokus på å få ned trafikkveksten, på meir kollektivtrafikk, på drivstoffgjerrige bilar, på alternative motorteknologiar, og på dei som sykklar og går.

Med heimel i plan- og bygningslova er det fastsett ei statleg planretningslinje for klima- og energiplanlegging i kommunane. Denne pålegg kommunane å innarbeide tiltak og verkemiddel for å redusere utslepp av klimagassar og sikre meir effektiv energibruk og miljøvennleg energiomlegging i kommuneplanen eller i eigen kommunedelplan. Kommunane er viktige aktørar på dette området fordi dei kan påverke utsleppa frå ei rekkje sektorar, representere ei positiv drivkraft i klimaarbeidet, og vere ei viktig inspirasjonskjelde for innbyggjarane i kommunen.

Fylkeskommunen skal òg gjere denne typen planlegging innanfor sitt ansvars- og påverknadsfelt.

I dei nasjonale forventingane til regional og kommunal planlegging går det fram at revisjon av dei kommunale og regionale klima- og energiplanane skal vurderast minst kvart fjerde år i arbeidet med dei regionale og kommunale planstrategiane.

Ei god areal- og transportplanlegging kan medverke betydeleg til å redusere utsleppa frå transport ved tettare utbygging og lokalisering av bustader, handel og offentleg og privat service og arbeidsplassar langs trasear og i knutepunkt på kollektivsystemet. Hovudprinsippa er til dømes brukt i arbeidet med regional planstrategi for Oslo og Akershus. Klimapolitikken får òg konsekvensar for eksisterande og ny bygningsmasse. Potensialet for å spare energi i dei eksisterande bygningane er stort. Det er gjennomført fleire prosjekt relatert til dette, og arbeidet skal førast vidare. Det vil òg bli arbeidd med nye standardar for energirehabilitering, både i Noreg og i Europa, under leing av Riksantikvaren.

Kampen mot klimaendringar og utfordringane med å dekkje energibehovet i verda er bakgrunnen for Regjeringas satsing på fangst og lagring av

CO₂. Ei vellukka satsing vil kunne gjere CO₂-handtering til eit sentralt verkemiddel i klimapolitikken. Regjeringas CO₂-handteringsprosjekt på Mongstad inneber meir enn å fange CO₂ frå gasskraftproduksjon i Noreg. Målsetjinga er at prosjektet på Mongstad skal medverke til teknologiutvikling og reduserte kostnader på lengre sikt, slik at erfaringsoverføring frå norske prosjekt til andre land vil bidra til å fremje CO₂-handtering internasjonalt. Miljøverndepartementet har i medhald av forureiningslova gitt utsleppsløyve for CO₂ frå kraftvarmeverket på Mongstad. Forureiningslova gir oss høve til å stille bestemte vilkår for utsleppsløyve. I utsleppsløyvet på Mongstad er det stilt krav om CO₂-handtering.

Aktuelle klimatiltak kan ha negative effektar for naturmangfald og andre viktige miljøverdiar. Det er etablert politikk at ein skal prioritere tiltak som har positiv effekt for å motverke klimaendringar og positiv eller akseptabel effekt for bevaring av naturmangfald og andre viktige miljøverdiar. Internasjonalt er Noregs satsing på å bevare regnskog eit godt eksempel på eit slikt vinn-vinn-tiltak med positiv effekt både i klimasamanheng og for bevaring av naturmangfaldet. Også nasjonalt vil ein søkje å finne denne typen vinn-vinn-tiltak.

Boks 21.3 Klimaløftet

Som eit ledd i å styrkje formidling av informasjon og kunnskap om klima har Regjeringa sett i gang informasjonssatsinga Klimaløftet. Klimaløftet skal gjennom mange ulike tiltak medverke til auka klimakunnskap i befolkninga. Eit siktemål er å stimulere til meir klimavenleg åtferd.

Skuleelevane i dag er arbeidsstyrken og leiarane i framtida. Gjennom fleire år har Klimaløftet satsa på å formidle kunnskap om klima og miljø gjennom nasjonale føredragsturnear og skulebesøk. Hovudmålgruppa er elevar og lærarar i utdanningstrinnet frå ungdomsskule til vidaregåande skule. I 2011 vart føredragsturneen «Generasjon Grøn» lansert med seks unge miljøambassadørar som føredragshaldarar. Dei held føredrag om klimaendringane, konsekvensar for naturmangfaldet og korleis Noreg kan bli eit samfunn med låge utslepp. Ein viktig budskap er korleis dei som er elevar i dag kan bidra. Dette har vore ei vellukka satsing, og miljøambassadørane har skuleåret 2011/12 besøkt over 350 skular. Etter stor pågang frå skular i heile landet held turneen fram i 2012, og ein ny runde er planlagt i 2013.

Ein vil også i 2013 styrkje formidlinga av oppdatert fakta om klimaendringane i tilknytning til at det kjem nye rapportar frå FN's klimapanel og at Stortingsmelding om klimatilpassing blir lagt fram.

Satsinga på å få fleire Redesign-arrangement i Framtidas byar blir ført vidare i 2013. Redesign er eit viktig tiltak som set fokus på bruk, forbruk og gjenbruk. Eit Redesign-arrangement er ein utstillings- og aktivitetsplass som viser gjenbruk i praksis.

Klimaløftet sitt handlingsprogram for bedrifter er ei viktig starthjelp for bedrifter som ønskjer å komme i gang med klimaarbeidet sitt. Bedriftene utgjer også eit nettverk som utvekslar erfaringar og inspirerer kvarandre i klimaarbeidet. Ein vil i 2013 leggje vekt på å synleggjere resultat frå bedriftene sine tiltak og rekruttere fleire bedrifter. Klimaløftet skal òg vere ein interessant samarbeidspart, støtte gode prosjekt, byggje nettverk og finne fram til nye samarbeid.

Nettsida www.klimaløftet.no er sentral i alle kommunikasjonstiltaka.

Det er innført ei avgift på produksjon og import av HFK og PFK. Ein viser til avgiftsproposisjonen frå Finansdepartementet for detaljane om denne avgifta. Avgifta er supplert med ei refusjonsordning for brukt HFK og PFK som blir levert inn til destruksjon. Avgifta og refusjonsordninga skal saman medverke til at ozonreduserande gassar som blir fasa ut ikkje blir erstatta av klimagassane HFK og PFK, men av meir miljøvennlege alternativ. Sjå òg omtale under kapittel 1441 post 76 Refusjonsordningar.

EU har vedteke ei forordning (EF) nr. 842/2006 (F-gassforordninga) med underforordnin-

gar som regulerer dei fluorerte klimagassane HFK, PFK og SF₆ gjennom blant anna importrestriksjonar og krav på lekkasjetesting og sertifisering av teknisk personell. Forordninga vart implementert i Noreg i 2010 og sertifiseringsorgan vart utnemnt i 2011. Ein siktar mot å ha alle relevante aktørar sertifiserte innan midten av 2013.

Miljøverndepartementets viktigaste etat innan resultatområdet er Klima- og forureiningsdirektoratet.

Boks 21.4 Kva er skilnaden mellom kvotesystemet og CO₂-avgifta?

Kvotesystem og CO₂-avgiftssystem er begge effektive verkemiddel i klimapolitikken, men med enkelte viktige skilnader. I eit kvotesystem fastset styresmaktene den totale utsleppsmengda av klimagassar som nærare oppgitte verksemdar har lov til å sleppe ut i ein viss periode. Kvotemengda utgjer då eit øvre tak for utsleppa, og prisen på kvotane blir bestemt i marknaden. CO₂-avgifta gir ein føreseieleg pris på utsleppa, men ein set ikkje eit øvre tak for utsleppa på same måten som i eit kvotesystem. Sidan Noreg tek del i det europeiske kvotesystemet er det, til forskjell frå CO₂-avgifta, ikkje sikkert at utsleppseffekten av kvotesystemet skjer i Noreg. Den kan like gjerne skje i Polen eller

Tyskland. Til gjengjeld veit vi den totale utsleppseffekten i systemet, og det blir lagt til rette for kostnadseffektive utsleppsreduksjonar på tvers i Europa. Kvotesystemet til EU opnar i tillegg for ein avgrensa import av kvoter frå utveklingsland. Dette inneber at det samla ambisjonsnivået til ein viss grad kan oppfyllest også gjennom utsleppsreduksjonar utanfor Europa. Kvotesystemet er relativt nytt i faktisk bruk i Noreg og elles i verda. Vi må derfor sjå på kvotesystemet som eit system under utvikling med potensial til å bli eit endå meir effektivt og viktig verkemiddel for å redusere våre utslepp av klimagassar.

Kunnskap og forskning

Klimautfordringane stiller samfunnet overfor store langsiktige utfordringar. Kunnskap om korleis konsentrasjonen av klimagassar i atmosfæren kan avgrensast, særleg forskning på utsleppsreducerande teknologiar og praksis, vil spele ei avgjerande rolle. Klimaforskinga er internasjonal, samtidig som kvart land treng tilpassa klimakunnskap for å møte klimautfordringa. Ein god nasjonal forskingsbasis set også Noreg i stand til å gi vesentlege bidrag til den internasjonale klimaforskinga. I klimameldinga (Meld. St. 21 (2011-2012) Norsk klimapolitikk) varsla derfor Regjeringa at den vil:

- halde fram med å trappe opp klimaforskinga med spesiell vekt på rammevilkår, verkemiddel og teknologi for reduserte klimagassutslepp.
- medverke til den globale innsatsen for å styrkje kunnskapsgrunnlaget i klimaarbeidet og til at den grunnleggjande klimaforskinga blir styrkt.

Budsjettmidlar til faglege utgreingar, forskning og miljøovervaking utgjer eit viktig og nødvendig grunnlag for arbeidet under resultatområdet. Regjeringa går inn for å styrkje klimarelatert forskning, og vil prioritere overvaking av klimaprosessar og konsekvensar av klimaendringar i nordområda.

Det er gjort nærare greie for klimaforskinga i klimameldinga. Mykje av midlane til klimaforskinga er forvalta av Noregs forskingsråd gjennom forskingsprogrammet Norklima. Forskingsprogrammet NORKLIMA blir avslutta i 2013, og Forskingsrådet planlegg no ei ny klimasatsing.

Innrettinga av den nye satsinga vil blant anna ta utgangspunkt i ei evaluering av klimaforskinga som vart lagt fram i juni 2012.

Klimatilpassing

Kunnskap som medverkar til eit heilskapeleg bilete av kva klimaendringane vil bety for Noreg er viktig for å kunne utvikle tilpassingsstrategiar og avgjere korleis vi best kan tilpasse oss. Regjeringa arbeider derfor for å få fram meir kunnskap om klimaendringane og klimatilpassing ved å utvikle og leggje til rette kunnskap om klimaendringane og effektar i Noreg, og å ta vare på omsynet til klimatilpassing i relevante forskingsprogram.

Noregs første offentlege utgreiing om konsekvensane av klimaendringane for Noreg «NOU 2010:10 *Tilpassing til eit klima i endring – samfunnet si sårbarheit og behov for tilpassing til konsekvensar av klimaendringar*» konkluderer med at Noreg har eit godt utgangspunkt for å møte dei utfordringane eit endra klima kan gi. Utgreiinga vil bli følgt opp av ei Stortingsmelding i 2013. Stortingsmeldinga vil gjere greie for konsekvensar av klimaendringar for natur og samfunn og leggje fram dei felles rammene for korleis samfunnet best mogleg kan møte eit endra klima. Eit viktig mål med stortingsmeldinga er å leggje til rette for at sektorane og fylke og kommunar kan ta ansvar for tilpassing innan sine ansvarsområde. Klargjering av roller og ansvar, og utgreiing av moglege verkemiddel for å stimulere til klimatilpassing vil utgjere hovudelement.

Noregs klima- og skogsatsing

Situasjonsbeskriving

Regjeringas klima- og skoginitiativ vart lansert under FN's klimaforhandlingar på Bali i desember 2007 som eit bidrag til den internasjonale innsatsen med å redusere utslepp av klimagassar frå avskoging og skogforringing i utviklingsland (REDD+). Slike tiltak kan gi relativt sett raske, store og kostnadseffektive utsleppsreduksjonar. Initiativet var del av det første klimaforliket i Stortinget i 2008.

Initiativet har etablert ei rekkje landsatsingar med varierende ambisjonsnivå og ressursinnsats. Felles for alle er målet om rask etablering av ein mekanisme for betaling for verifiserte utsleppsreduksjonar. Fokuset ligg i mellomtida på kapasitets- og institusjonsbygging, utvikling av gode målesystem, implementering av sentrale reformer, og pilotprosjekt. Bidrag gjennom multilaterale organisasjonar er viktig for klima- og skoginitiativet, både for å redusere risiko, for å medverke til å byggje konsensus om betydninga av og moglege tilnærmingar til REDD+ internasjonalt, for å sikre deltaking frå flest moglege land og for å nytte dei multilaterale organisasjonane sin allereie eksisterande kapasitet og kompetanse i størst moglege grad.

Internasjonal klimapolitikk har endra seg radikalt sidan 2008. På det tidspunktet var det stor tru på at det ville bli oppnådd semje om ein omfattende ny klimaavtale som også ville innehalde semje om finansiering til REDD+ på København-toppmøtet i FN's klimakonvensjon i desember 2009. Dette skjedde ikkje. Sjølv om det som del av Cancun-avtala året etter vart oppnådd semje om ei klima- og skogavtale, er denne i hovudsak som følgje av manglande generell semje om finansiering i klimaforhandlingane ikkje operativ.

Samtidig ligg det fast at grunngevinga for Regjeringas klima- og skogsatsing er vel så sterk som for fem år sidan, at utviklinga i klimagassutslepp og vår kjennskap til konsekvensane av desse gjer rask og kraftfull handling nødvendig, og at situasjonen i dei internasjonale klimaforhandlingane tilseier at frivillige initiativ vil vere avgjerande dersom vi i 2020 framleis skal ha høve til å nå togradermålet.

På denne bakgrunn er det i Meld. St. 21 (2011–2012) *Norsk klimapolitikk* fastslått at «regjering vil etter en evaluering vurdere å styrke klima- og skogprosjektet utover 3 milliarder kroner årlig som del av en flernasjonal mekanisme for betaling for verifiserte utslippsreduksjoner dersom andre land også øker sine bidrag.» Denne ambisjonen

vart del av det påfølgjande klimaforliket i Stortinget (Innst. 390 S (2011–2012)).

Klima- og skoginitiativet er ein strategisk innsats for å takle klimaendringane. Klimamåla som er skisserte nedanfor vil derfor vere styrande for vedtak om igangsetjing, vidareføring eller endring av støtte. Samtidig er eit viktig rammevilkår for satsinga erkjenninga av at kampen mot klimagassutslepp frå avskoging er uløysleg knytt til kamp mot fattigdom og for berekraftig økonomisk utvikling. Det vil på lang sikt vere umogleg å oppnå varige globale reduksjonar i utslepp frå avskoging utan å syte for berekraftig økonomisk utvikling for dei som bur i og rundt skogen. Klima- og skoginitiativet er god klimapolitikk og god utviklingspolitikk.

Øydelegginga av regnskogen er rekna for å vere ein av dei største truslane mot jordas naturmangfald; tropiske skogar huser anslagsvis mellom 50 og 80 pst. av verdas plante- og dyrearter. Bidrag til redusert avskoging og skogforringing er derfor òg svært viktige bidrag til å bevare klodens biologiske mangfald. Vassdamp frå skog utgjer i gjennomsnitt 40 pst. av årleg global nedbør. Dette har store konsekvensar for jordbruk, som står sentralt i kampen mot fattigdom og for mattryggleik. Større skogområde verkar òg dempande mot skred, flaum og overfløyning og spelar derfor òg ei viktig rolle i å førebyggje effekten av naturkatastrofar og klimaendringar.

Ifølgje FN er meir enn 1,4 milliardar menneske avhengige av skogen for sitt livsgrunnlag. Desse menneska risikerer å miste livsgrunnlaget dersom skogen forsvinn. Kvinner si tradisjonelle rolle og bruk av skogressursane gjer dei ekstra utsette for endringar i skogdekket og i den lokale skogforvaltninga. Det er derfor viktig å involvere urfolk, kvinner og lokalsamfunn i utviklinga av tiltak for å redusere klimagassutslepp frå skog. Noreg har vore og vil vere pådrivar for dette.

Korrupsjon og dårleg styresett er viktige årsaker til ulovleg avskoging. For å lykkast med å redusere avskoginga må kapasiteten i offentleg administrasjon styrkjast i mange land og arbeidet med styresett, institusjonsbygging, og det å vere open om pågåande prosessar og lokal medbestemming må støttast.

Regjeringas klima- og skoginitiativ arbeider langs fire aksar for å nå sine mål: Forhandlingane under FN's klimakonvensjon, partnerskap med enkeltland, multilaterale program og støtte til det sivile samfunn. Tilnærminga har gitt høve til å angripe avskoginga frå fleire sider, har gitt resultat (som dokumentert bl.a. i Norads følgjeevaluering), og er tilrådd ført vidare.

Mål

- Å bidra til at utslepp frå skog i utviklingsland inngår i ei ny internasjonal klimaavtale
- Å bidra til kostnadseffektive, tidlege og målbare reduksjonar i utslepp av klimagassar
- Å bidra til å vareta naturskog for å sikre denne skogen si evne til å binde karbon

Som fastslege gjennom tidlegare stortingsbehandlinger av klima- og skoginitiativet, jf. St.prp. nr. 1 (2008-2009) og Prop. 15 (2011-2012), vil desse måla vere styrande for vedtak om igangsetjing, vidareføring eller endring av støtte.

Å medverke til berekraftig utvikling og kamp mot fattigdom er eit overordna mål for norsk utanriks- og utviklingspolitikk. I tillegg til klimamåla er dette derfor eit naturleg overordna mål for innsatsen. I arbeidet for å nå dei ulike måla er det eit målsetjing at klimapolitikken og utviklingspolitikken skal underbygge kvarandre. Dette er i tråd med Regjeringas handlingsplan for miljøretta utviklingssamarbeid.

Den mest sentrale målsetjinga for Regjeringas klimapolitikk er å medverke til å få på plass eit globalt, forpliktande og langsiktig regime for reduksjon av klimagassutslepp som medverkar til at den globale oppvarminga blir avgrensa til 2°C i forhold til før industrielt nivå. Dette vil vere eit viktig bidrag til berekraftig utvikling, og også klima- og skogprosjektet skal i størst mogleg grad byggje opp under og støtte arbeidet for å nå denne målsetjinga.

Desse måla teke vare på føringane frå klimaforliket: «Flertallet peker på at klima- og skoginitiativet (regnskogsatsingen) fortsatt skal ha sammensatte mål knyttet til bevaring av naturskog, bærekraftig utvikling og respekt for urfolks rettigheter, i tillegg til hovedmålet om reduserte utslipp. Langsiktig skogbevaring betinger at resultater oppnås også på andre områder enn reduserte utslipp av klimagasser» (energi- og miljøkomiteen i Inns. 390 S (2011-2012) om norsk klimapolitikk). Likeledes ivaretas stortingsflertallets påpekning at «at arbeidet mot avskoging i utviklingsland er et av de viktigste og mest kostnads-effektive globale klimatiltakene».

For 2013 er løyvinga foreslått brukt blant anna innan følgjande satsingsområde:

- Innsats for å etablere ein mest mogleg effektiv REDD+-mekanisme under FN's klimakonvensjonen, og auka fleirnasjonal innsats for å stimulere til auka klima- og skoginnsats i perioden før 2020, altså før den nye FN-avtala om globalt klimasamarbeid er tenkt operativ.

- Betaling for uavhengig verifiserte resultat i sentrale samarbeidsland
 - Brasil: Betaling for verifiserte utslippsreduksjonar i Brasils Amasonas blir ført vidare, basert på avskogingstala for skogåret 2012. Midlane går til Amazonasfondet sine prosjekt for å redusere avskoginga.
 - Indonesia: Betaling for uavhengig verifiserte resultat i REDD+ fase 1 (institusjonsbygging og reformarbeid). Pengane vil bli brukte til investeringar i berekraftig utvikling med fokus på å leggje grunnlaget for utviklinga av ein permanent modell for betaling for reduserte utslepp frå avskoging, skogforringing og øydelegging av karbonrike torvmyrer.
 - Guyana: Betalingane til Guyana for verifiserte resultat i form av framhaldne særdeles låg avskogingsrate blir vidareførte. Også tiltak for betra skogforvaltning er vilkår for norsk støtte i Guyana. Midlane skal nyttast i tråd med Guyanas strategi for låg-karbon-utvikling.
 - Etiopia: Det er teke sikte på at den første resultatbaserte utbetalinga til Etiopias Climate Resilient Green Growth Strategy skjer i 2013, basert på framdrift innanfor institusjonsbygging og reformarbeid.
- Vidareføring av støtte til relevante multilaterale program: Særleg viktig vil vere støtta til UN REDD, då spesielt gjennom eit utvida engasjement i land som har komme langt i sin innsats, gjennom ei utvida satsing på måling, rapportering og verifisering av klimagassutslepp frå skog i utviklingsland og gjennom utvikling av modellar for betaling for verifiserte utsleppsreduksjonar frå avskoging og skogforringing.
- Støtte til førebuande innsats og avgrensa investeringsprogram i andre enkeltland av stor relevans for klima- og skogsaka:
 - Opptapping av innsatsen i *Kongo-bassenget* gjennom støtte til implementering av utvalte land sine REDD+-strategiar, arbeid for å styrkje institusjonar og anti-korrupsjonsarbeid, og utvalte investeringsprogram.
 - Vidareføre støtta til *Tanzanias* vidareutvikling og implementering av ein nasjonal REDD+-strategi og pilotprosjekt, og støtte til forskning og kompetansebygging. Vurdering av ytterlegare støtte til Tanzania vil skje i løpet av 2013.

- Støtte til *Vietnam* for regionale pilotprogram og bygging av nasjonale institusjonar, med sikte på å setje dei i stand til å ta imot resultatbasert støtte frå 2015.
- Vidareføre det faglege samarbeidet med *Mexico*, særleg innan utvikling av metodar og system for måling og overvaking av utslepp frå skogsektoren, og gjere denne kunnskapen tilgjengeleg for andre interesserte skogland.
- Støtte til *Myanmars* innleiande førebuingar til tiltak for betre skogforvaltning.
- I tillegg blir det arbeidd med ein *opptrapping av innsatsen i Amazonas-bassenget*, med fokus på land som har spesielt stor klima- og skogfagleg interesse, utviser politisk vilje til å satse på REDD+ og som er komne relativt langt i sitt førebuande arbeid.
- Vidareføring av støtta til det sivile samfunn kanalisert gjennom Norad. Fokus vil liggje på eit tal strategiske initiativ som kan bidra til å drive klima- og skogagendaen vidare både globalt og i sentrale tropiske skogland.
- Støtte informasjonstiltak og kampanjar som kan bidra til å auke medviten internasjonalt og nasjonalt om avskoging, skogforringing og REDD+.
- Vidareføre finansiering av den uavhengige følgjevalueringa som vart initiert av Klima- og skoginitiativet for å skaffe fram uavhengig dokumentasjon av resultat og erfaringar.

Innanfor alle desse områda vil det bli arbeidd systematisk for å oppnå målet med tilskotsposten i tråd med beskrivinga ovanfor, og å minimere og handtere risikoane som er knytte til korrupsjon, styresett og sosiale og miljøvise forhold. Det vil bli nytta midlar, også over driftsbudsjettet, for å støtte opp under erfaringsutveksling og internasjonal oppslutning om REDD+.

For å nå togradermålet, er det viktig at støtta til REDD+ blir resultatbasert. Dette stiller nye krav til utforming av finansieringsmekanismane globalt og nasjonalt. For å bidra til utvikling på dette området, og for å følgje opp klimameldingens intensjon om at «ressursinnsatsen som helhet i stadig større grad vil vris mot å designe og følgje opp satsinger basert på betaling for verifiserte utslippsreduksjonar», og vidareføring av «resultatbasert tilnærming og fokus på helhetlege nasjonale strategier», skal finansieringsmekanismane

utformast slik at dei utgjer gode modellar for kanalisering av resultatbasert internasjonal klimafinansiering. Dette inneber eit spesielt fokus på betaling for verifiserte utsleppsreduksjonar, på utviklingslandas eigarskap til strategi-, portefølje- og prosjektutvikling og prioriteringar innanfor ramma av sine REDD+/'grøn utvikling' strategiar, og på finansielle, miljøvise og sosiale sikringsmekanismer.

Som Stortinget tidlegare er informert om er den norske klima- og skogstøtta til enkeltland inndelt i fasar, der kapasitetsbygging med meir skjer innleiingsvis og resultatbasert betaling er i fase 2 og 3. Ei slik tilnærming vil bli ført vidare. Noreg vil betale for både resultatbaserte utsleppsreduksjonar og kapasitetsbygging, og desse prosessane vil i mange land gå parallelt. Noreg som givarland erkjenner nasjonalt eigarskap. Utover eigenverdi sin, er utviklinga av nasjonale klimafond òg viktig fordi det vil setje landa i stand til å ta i mot pengar frå Det Grøne Klimafondet som er under etablering. Gjennom klima- og skogsatsinga, Regjerings nye internasjonale energi- og klimainitiativ, klimarobust landbruk og anna utviklingssamarbeid, gir Noreg betydelege bidrag til utsleppsreduksjonar, klimatilpassing og berekraftig utvikling i ein rekkje utviklingsland. Det blir stadig viktigare å sikre ei heilskapleg og strategisk tilnærming i norsk klimabistand og til 'grøn vekst' i utviklingsland.

Initiativet skal nå både klimapolitiske og bistandspolitiske mål. Dei klimapolitiske måla styrer tilnærmingar og prioriteringar samtidig som pengebruken framleis skal godkjennast som bistand og fremje god utvikling i tråd med retningslinjene til utviklingskomiteen (DAC) i OECD.

Den konstitusjonelle delinga av i dag består. Prosjektet er underlagt både miljøvernministerens og utviklingsministerens instruksjonsmynde. Miljøvernministeren har det overordna ansvaret for den politiske og strategiske innretninga på prosjektet, og det omfattar vidareutvikling og gjennomføring av strategi og hovudtilnærming, val av hovudsamarbeidsland og utforming av landstrategiar og initiativ, norske posisjonar på REDD+, samarbeid og kommunikasjon om REDD+ med andre land, og miljøpolitisk og miljøfagleg måloppnåing. Utviklingsministeren har det utviklingspolitiske ansvaret, inkludert overordna ansvar for dialogen med dei multilaterale samarbeidspartnarane, siste ord i avgjerder om utbetaling av midlar og forvaltningsansvaret for at midlane i prosjektet blir nytta i medhald av Stortingets føresetnader og gjeldande regelverk, under

dette dei unntaka/særordningane frå det ordinære regelverket som måtte vere eller bli etablerte for å fremje klima- og skoginitiativets strategi. Det blir etablert eit system for felles avgjerder mellom dei to statsrådene på større avgjerder på begge statsrådene sine konstitusjonelle område. Ved evt. usemje mellom statsrådene blir saka heva til Regjeringa.

Initiativets tilnærming skal vere heilskapleg og einskapleg. Regjeringas klima- og skoginitiativ har så langt vore organisert som eit prosjekt styrt frå Miljøverndepartementet. For å sikre ei betre utnytting av ressursane og ei meir heilskapleg tilnærming vil heile prosjektet samlokaliseras og integreras i MD, og derfrå vareta heilskapen av initiativet. Prosjektet rapporterer til Utanriksdepartementet i den grad det er nødvendig for å sikre ivaretaking av utviklingsministerens og utanriksministerens ansvarsområde.

Initiativet skal i medhald av Stortingets føringar i så stor grad som mogleg bruke dei løyvde midlane til å betale for verifiserte utsleppsreduksjonar frå avskoging og skogføring i utviklingsland. Samtidig er midlane løyvde som bistand, med dei føringane som ligg på bruken av bistandsmidlar. Stortinget har bestemt bruk av gjeldsbrevordning for Noregs resultatbaserte støtte til å bevare regnskog i Brasil. Sekretariatet i OECDs utviklingskomité har varsla Noreg om at denne ordninga ikkje kan reknast som offisiell utviklingshjelp, i medhald av retningslinjene til utviklingskomiteen i OECD, før pengane faktisk er utbetalte til den brasilianske utviklingsbanken (BNDES). Regjeringa har stilt spørsmål ved denne tolkinga og er i dialog med OECD-sekretariatet om dette spørsmålet. Stortinget vil bli halde orientert om saka.

Rapport for 2011

I det følgjande er gitt ei kortfattet oppsummering av framdrift mot dei tre hovudmåla som er fastsette for satsinga. Deretter følgjer rapport for dei enkelte samarbeidsprogramma.

Mål 1: Å bidra til at utslepp frå skog inngår i ei ny internasjonal klimaavtale.

Reduksjon av klimagassutslepp frå skogsektoren i utviklingsland har frå 2007 til i dag gått frå å vere ein sidediskusjon i FN's klimaforhandlingar til å vere eitt av områda der det er oppnådd størst framgang. Første del av klima- og skogsatsingas følgjeevaluering, lagt fram i 2011, viser at Noreg gjennom politisk, finansiell og institusjonell inn-

sats har gitt eit betydeleg bidrag til global konsensus om REDD+ som del av ei internasjonal klimaavtale.

I Cancun-avtala om REDD+ frå 2010 fekk Noreg gjennomslag for fleire sentrale synspunkt, blant anna prinsippet om ei tilnærming i fasar til REDD+ og aksept for behovet for sosiale og miljøvise sikringsmekanismer. I 2011 vart ytterlegare framgang oppnådd på viktige område for Noreg, under dette metodar for å etablere referansenivå og finansieringskjelder for REDD+.

Sentrale spørsmål står att, blant anna vidareutvikling av eit teknisk rammeverk for REDD+ og mobilisering av langsiktig, føreseieleg og stor-skala finansiering for utsleppsreduksjonar frå REDD+. Noreg vil halde fram med å utvikle gode løysingar og søkje å skape brei oppslutning om desse.

Mål 2: Å bidra til kostnadseffektive, tidlege og målbare reduksjonar i utslepp av klimagassar

Det er inngått ambisiøse og innovative partnerskap med strategisk viktige skogland, blant dei Brasil og Indonesia, som til saman har stått for meir enn halvparten av årlege utslepp frå avskoging. Felles for samarbeidslanda er politisk eigarskap på høgaste hald, ei uttalt nasjonal eigeninteresse i å redusere avskoginga, og fokus på betaling for resultat. Denne kombinasjonen har vist seg effektiv for å mobilisere støtte og stimulere til nødvendig offentleg debatt internt i skoglanda.

Noreg har gjennom aktiv deltaking i program under FN, Verdsbanken og regionale utviklingsbankar medverka til å etablere ein robust internasjonal arkitektur for å yte støtte til skogland si planlegging og gjennomføring av REDD+.

Mål 3: Å bidra til å ivareta naturskog for å sikre denne skogen si evne til å binde karbon

I alle landpartnerskap og multilaterale program er det lagt vekt på å bevare naturskog. Naturskogar vil i dei fleste tilfelle huse større karbonlager enn meir påverka skogar. Med godt utvikla system for kartlegging og overvaking av skogkarbon, vil eit REDD+ regime derfor stimulere til spesielt fokus på beskyttelse av naturskogar. I fråvær av slike system, legg initiativet ei konservativ tilnærming til grunn. I dei resultatbaserte partnerskapa med Brasil og Guyana blir norske bidrag berekna på bakgrunn av brutto avskoging, dvs. at all avskoging – også den som eventuelt blir kompensert gjennom skogplanting – gir reduserte utbetalningar. Ei tilsvarende tilnærming vil bli nytta på dei andre partnerskapa.

Noreg er òg pådrivar for etablering av miljøvise sikringsmekanismar for REDD+ mekanismen i klimakonvensjonen, under dette krav om at REDD+ ikkje skal medverke til konvertering av naturskog til plantasjar. Det har òg vore arbeidd med mekanismar for å sikre rettane til urfolk og lokalsamfunn i alle dei ulike tiltaka. Dette er essensielt for sosial utvikling og rettferd, og nødvendig for å bidra til ei berekraftig forvaltning av skogressursane og reduserte utslepp over tid.

Det vart i 2011 utbetalt 2,02 mrd. kroner under Klima – og skoginitiativet, av dette var 1 mrd. kroner avsett som gjeldsbrev til Den brasilianske utviklingsbanken.

Brasil

Brasil har oppnådd gode resultat i form av redusert avskoging for skogåret 2011 (juli 2010-juli 2011) der 6418 km² vart avskoga ifølgje det brasilianske romforskningsinstituttet (INPE). Avskoginga i 2011 er redusert med 61 prosent samanlikna med gjennomsnittleg årleg avskoging i perioden 2001-2010, som er det nye referansenivået for Amazonas-fondet. Om lag halvparten av utsleppsreduksjonane frå avskoging kan tilskrivast tiltak frå brasilianske styresmakter, ifølgje ein forskingsrapport utarbeidd av Climate Policy Institute i 2011. I 2011 vart 10 prosjekt godkjende for finansiering under Amazonas-fondet. Brasil har brukt lengre tid enn venta på å byggje opp ein prosjektportefølje for fondet og utbetalingstakten frå fondet har derfor vore noko låg. Brasilianske styresmakter har derfor saman med fondsforvaltar, Den brasilianske utviklingsbanken (BNDES), sett i gang prosessar for betre å utnytte potensialet fondet gir.

Indonesia

Indonesia skal ifølgje intensjonserklæringa med Noreg levere resultat på seks område før samarbeidet går inn i andre fase av REDD+ og får nye bidrag frå Noreg. Indonesia har levert på tre av desse: Indonesia innførte i mai 2011 eit toårig moratorium på utdeling av nye konsesjonar i primærskog og torvmyrer. Etter omfattande konsultasjonar med urfolk og andre interessegrupper vart ein nasjonal REDD+-strategi utarbeidd. Strategien inneber omfattande reformer, under dette betre arealplanlegging, flytting av produksjon til allereie avskoga land, juridisk gjennomgang av konsesjonar som er gitt, auka produktivitet i skogs- og jordbrukssektoren utan å utvide arealbruken, og erkjenning av urfolks- og lokalsam-

funns rettar og deltaking. Sentral-Kalimantan vart valt som pilotprovins og det vart fastlagt at skog og torvmyr skal bidra til nesten 90 prosent av dei nasjonale utsleppskutta. Partnerskapet mellom Noreg og Indonesia har i følgje sivilt samfunn og forskarar medverka til ei ny form for open politisk debatt rundt klima, miljø og berekraftig økonomisk utvikling i Indonesia.

Etiopia

Regjeringa bestemte i desember 2011 i tråd med føringane frå meld. St. nr. 14 (2010-2011) om støtte til grøn vekst i utviklingsland å inngå eit tettare klimasamarbeid med Etiopia. Landet planlegg å oppnå mellominntektsstatus utan auka klimautslepp innan 2025, det vil seie ein utsleppsreduksjon på omkring 250 mill. tonn CO₂-ekvivalentar årleg. Utsleppsreduksjonen skal koordinerast gjennom ein nasjonal lågutsleppsstrategi, der REDD+ er eitt av dei berande elementa. Norsk støtte vil spesifikt medverke til å utvikle og implementere ein nasjonal REDD+-strategi. Vidare skal strategien inkludert i landet sine utviklingsplanar, med det føremål at klimapolitiske og utviklingspolitiske mål skal utfylle kvarandre. Det er eit mål for satsinga å oppnå synergjar mellom sentrale norske klimasatsingar på skog, energi og jordbruk. Norske bidrag vil vere resultatbaserte, støtte nasjonale klimamål og i hovudsak basere seg på landet sine eigne finansieringsmekanismar, planar og institusjonar.

Guyana

I 2011 heldt avskogingen i Guyana seg framleis svært låg. Den rapporterte avskogingsraten er på 0.054 pst. mot 0.056 pst. året før. Målemetodane for avskoging og presisjonsnivået for måling av skogforringing er betra. Tala og dei nye metodane vart verifiserte av Det Norske Veritas. Noreg utbetalt 213 mill. NOK til Guyana REDD+ Investment Fund (GRIF) i Verdsbanken i 2011. Utbetalinga var basert på verifiserte avskogingstal og indikatorar for reformer i styresettet for 2010. Utbetalingstakten frå fondet har vore lågare enn venta, og det blir arbeidd med å utvikle GRIF vidare i ein retning som er meir eigna for resultatbasert klimafinansiering, jamfør omtale av utfordringar knytte til finansieringsmekanismar for resultatbasert klimabistand nedanfor. Eit prosjekt med totalramme på om lag 36 mill. kroner, hovudsakleg til institusjonsstyrking og kapasitetsbygging, vart godkjent for finansiering av GRIF i 2011. I tråd med klima- og skoginitiativets målsetjing om å iva-

reta naturskog for å sikre denne skogen si evne til å binde karbon utarbeidde Guyana, som ledd i oppfyltinga av klima- og skogavtala med Noreg eit kart over eksisterande «intakte skoglandskap» i landet. Kartet, og årlege rapportar om eventuelle inngrep i dette arealet, vil vere viktige for berekningar av framtidig norsk støtte.

Tanzania

Framdrifta i arbeidet med REDD+ i Tanzania og bruken av dei 500 mill. kroner som vart politisk forplikta frå Noreg til slik innsats tidleg i 2008 har teke lenger tid enn venta. I 2011 tok imidlertid Tanzania som del av avtala med Noreg viktige steg på vegen til å etablere eit nasjonalt skogovervakingssenter. Arbeidet med REDD+ fikk breiare politisk forankring gjennom utviding av den nasjonale styringsgruppa for REDD+, inkludert representasjon frå departement med ansvar for landbruk, energi, lokale styresmakter, landrettar, finans, likestilling, miljø, og styresmaktene på Zanzibar. Den nasjonale REDD+-strategien har gjennomgått to høyringsrundar og er venta ferdigstilt i 2012. Ni pilotprosjekt med stor geografisk spreining vart sette i gang eller er under iverksetjing.

Kongobassenget

Noreg tok i 2011 initiativ til ei felleserklæring om behovet for auka og meir effektiv støtte til klima- og skogarbeidet i Kongobassenget. Til saman 7 givarland, EU, og 7 land i regionen støtta erklæringa, som vart annonsert under klimatoppmøtet i Durban i desember 2011. Kongobassenget, som strekkjer seg over seks land i sentral-Afrika, er verdas nest største regnskogsområde. Det er venta at felleserklæringa vil kunne føre til tiltak med både økonomiske og sosiale gevinstar. Noreg har i 2010 og 2011 gitt 12,5 mill. kroner til å opprette eit «klimasekretariat» for å støtte DR Kongo i rolla som koordinator for Afrikagruppa i klimaforhandlingane i perioden til og med klimatoppmøtet i Durban. Foreløpige tilbakemeldingar har peikt på at støtta har medverka til auka kapasitet og breiare afrikansk deltaking i klimaforhandlingane.

Mexico

I 2011 utbetalte Noreg 45 mill. kroner til Mexico. Utviklinga av eit system for måling, rapportering og verifisering er forseinka då prosjektorganiseringa har teke lengre tid enn venta. Det vart i 2011 etablert ein prosjektadministrasjon og ein internasjonal ekspertkomité. Det er òg etablert eit samar-

beid mellom sentrale nasjonale faginstusjonar, og påbegynt ein dialog om mogleg sør-sør-samarbeid med land som Colombia, Ecuador, Peru og Costa Rica.

Sivilt samfunns aktivitetar

Klima- og skoginitiativet har gjennom støtteordninga til sivilt samfunn medverka til ei mangfaldig sivilsamfunnsdeltaking innan område som styresett- og antikorrupsjon, rettsperspektivet i REDD+, policyutvikling og demonstrasjonsprosjekt i felt. Om lag 190 mill. kroner vart i 2011 tildelt meir enn 40 organisasjonar gjennom tilskotsordninga som er forvalta av Norads avdeling for sivilt samfunn. Ein rapport frå den uavhengige følgjevalueringa av klima- og skoginitiativet konkluderte i august 2012 med at tilskotsordninga har medverka til tidlege tiltak og erfaringar i det enkelte skogland og til å styrkje sivilsamfunnets deltaking i nasjonale REDD+prosessar, internasjonale klimaforhandlingar og internasjonal REDD-utvikling. Følgjevalueringa tilrår at støtteordninga i framtida blir justert slik at den i endå større grad innrettast slik at tiltaka eksplisitt medverkar til å nå klima- og skogsatsingens mål, og at det blir etablert mekanismar for systematisk innhenting og formidling av erfaringar frå aktivitetar som er støtta. Dette blir følgt opp i ei ny utlysning av midlar for perioden 2013-2015.

Multilaterale satsingar

Noreg har over fleire år gitt støtte til ulike multilaterale program gjennom FN (UN-REDD), Verdsbanken (FCPF og FIP) og Afrikabanken (CBFF), og medverka aktivt i utforminga av programma sin policy og implementering. Totalt deltek meir enn 40 skogland i større eller mindre grad. Noreg har, som ein av dei største og mest aktive givarane til UN-REDD programmet (UN-REDD) og Forest Carbon Partnership Facility (FCPF), vore ein pådrivar for at FN sine ulike organisasjonar skal operere som eitt FN på landnivå («delivering as one») og for betre samordning og samarbeid mellom FN-organisasjona og Verdsbankens arbeid med skog og klima. Noreg deltok i 2011 aktivt i arbeidet med å etablere felles miljøvise og sosiale sikringsmekanismer for desse to programma.

FCPF, som er administrert av Verdsbanken, består av eit kapasitetsfond (*Readiness Fund*) som gir støtte til 36 skogland for innleiande strategiarbeid og kapasitetsbygging og eit karbonfond (*Carbon Fund*) som er sett opp for å betale for utsleppsreduksjonar i nokre få land som har vist

god framdrift. Ei evaluering gjennomført i 2011 for perioden 2008-10 viser at FCPF har vore eit viktig bidrag til å etablere prosessar, prosedyrar og standardar for REDD+ i klimaforhandlingane under UNFCCC, og dermed medverka til klima- og skogsatsinga sitt første hovudmål. Ved utgangen av 2011 hadde 24 land lagt fram Readiness Proposal Plans (R-PPs). Karbonfondet vart operasjonalisert i 2011 etter at to private selskap kom inn som investorar i tillegg til åtte givarland. Som kanal for resultatbasert støtte er karbonfondet høgt prioritert for Noreg. Noreg inngjekk avtale om ytterlegare 300 mill. kroner til Karbonfondet i 2011.

UN-REDD programmet er eit samarbeidsprogram mellom FNs miljøprogram (UNEP), FNs mat- og landbruksorganisasjon (FAO) og FNs utviklingsprogram (UNDP) som skal hjelpe utviklingslanda innanfor følgjande prioriterte område: måling, rapportering og verifisering av klimagassutslepp frå avskogning og skogforringing (MRV), urfolk og lokalsamfunn sine rettar, biologisk mangfald, grøn økonomi, godt styresett og anti-korrupsjon. I 2011 medverka Noreg med 120 mill. kroner til programmet. Meir enn 40 land deltek, av desse mottok 16 direkte støtte til nasjonale handlingsplanar. Tretten partnerland er i gang med å implementere sine nasjonale REDD-strategiar¹. Omkring 432 mill. kroner er sett av til desse landa. Som resultat av støtta frå UN REDD lanserte Den demokratiske republikken Kongo og Papua Ny Guinea i 2011 første del av sine nasjonale skogovervakingssystem, som er utvikla med teknisk støtte frå Brasils nasjonale romforskningsinstitutt (INPE).

The Forest Investment Program (FIP) er eit klimafond under Verdsbanken, sett opp for å tilby investeringar (gåvemidlar og lån) i stor skala for implementering av REDD+ i åtte sentrale skogland (Brasil, Indonesia, DR Kongo, Mexico, Peru, Ghana, Laos og Burkina Faso). FIPs styre godkjente i 2011 dei første tre av totalt åtte investe-

ringsplanar (D.R. Kongo, Mexico og Laos), og vedtok å opprette ein mekanisme til å gi direkte støtte til urfolk og lokalsamfunn på opptil 300 mill. kroner. Det vart òg semje om å opprette eit investeringsvindaug for privat sektor. Noreg inngjekk i 2011 avtale for dei resterande 600 mill. kroner av vårt totale løfte på 900 millionar, og utbetalte 350 mill. kroner.

The Congo Basin Forest Fund (CBFF) har sidan oppstarten i 2008 vedteke ein portefølje på 41 prosjekt i ti land. I alt 13 prosjekt til ein samla verdi av om lag 264 mill. kroner fekk tilsegn om støtte i 2011. For heile prosjektporteføljen vart om lag 34 mill. kroner utbetalte til prosjekt i 2011. Kongobassengfondet har i 2011 godkjent og bestemt støtte til fleire prosjekt enn føregåande år, men har som tidlegare hausta kritikk for treg saksbehandling og kompliserte rapporteringsrutinar som har resultert i betydelege utfordringar knytte til framdrift. Det har vore utstrekkt dialog med Den afrikanske utviklingsbanken om korleis dette skal betrast. Det er avgjerande at fondet sin administrasjon og resultatfokus gjennomgår betydelege forbetringar før ein kan ta stilling til fondet si vidare strategiske innretting eller nye økonomiske bidrag. Det vart ikkje utbetalt nye midlar frå Noreg til Kongobassengfondet i 2011.

Norsk Romsenter har i perioden 2009-2011 forvalta Noregs bidrag til klima- og skogrelaterte aktivitetar under Group on Earth Observations (GEO), som forskning på og utvikling av forskjellige typar satellittdata og korleis desse kan brukast til å overvake avskoging og skogforringing. Støtta til GEO har òg i 2011 medverka til kapasitetsbygging og datatilgang til land som styrkjer forvaltningskapasiteten i skogsektoren.

Noreg var i 2010 ei av drivkreftene bak etableringa av *REDD+partnerskapet* som skal medverke til informasjons- og erfaringsutveksling, og finansiering og implementering av REDD+. Til trass for mangel på framdrift i klimaforhandlingane, har partnerskapet like fullt blitt eit viktig forum for dialog og erfaringsutveksling og i 2011 utvikla partnerskapet si rolle som eit konstruktivt diskusjons- og informasjonsdelingsforum om sentrale forhandlingstema.

¹ Bolivia, Kambodsja, den Demokratiske Republikken Kongo (DRC), Ecuador, Indonesia, Nigeria, Panama, Papua Ny Guinea (PNG), Paraguay, Filipinane, Solomon-øyane, Tanzania, Viet Nam and Zambia.

Boks 21.5 Sentrale risikoar og risikoreduserande tiltak

Klima- og skogprosjektet inneber risiko. Risikofaktorane – og prosjektets tiltak for å redusere og handtere desse vart grundig beskrivne i St. prp. Nr. 1 (2008-2009). Denne beskrivinga er framleis gyldig. I det følgjande er beskrive dei mest sentrale risikoane:

Korrupsjonsfaren. Som for annan bistand til land med til dels betydelege styresettsutfordringar er risikoen for korrupsjon med klima- og skogmidlar reell. Dei etablerte rutinane og mekanismane i bistanden for handtering av korrupsjonsrisiko og eventuelle tilfelle av korrupsjon blir nytta i forvaltninga av løyvinga. I tråd med vanleg forvaltningspraksis for bistandsmidlar blir det gjort vurderingar av korrupsjonsfare og nødvendige risikoreduserande tiltak i samband med alle vedtak om økonomiske bidrag. Blant anna for å redusere korrupsjonsrisiko blir prosjektets midlar i størst mogleg grad kanalisert gjennom eller under overoppsyn av anerkjente utviklingsinstitusjonar og -bankar med etablerte system for risikohandtering. I tillegg yter prosjektet støtte til diverse aktørar og prosjekt som medverkar til å kjempe mot korrupsjon og/eller handtere korrupsjonsrisiko, slik som UNDP, Interpol, United Nations' Office of Drugs and Crime (UNODC) og Transparency International.

Faren for at vi «ikkje får dei utsleppsreduksjonane vi betaler for». For å kunne betale for utsleppsreduksjonar må partnerland kunne måle og dokumentere resultatane sine. System for å overvake avskoging og forringing av skog er dårleg utvikla i dei aller fleste tropiske skogland. Bidrag til etablering av system for måling, rapportering og verifisering (MRV) av avskoging, forringing av skog og klimagassutslepp har derfor vore prioriterte av prosjektet. I fråvær av velutvikla system er det – i samråd med annan fagekspertise – utvi-

klet ei tilnærming basert på indikatorar for avskoging og forringing av skog kombinert med konservative anslag for klimagassutslepp. Med denne tilnærminga blir det oppnådd tryggleik for at vi ikkje «betaler for meir enn vi får», samtidig som våre partnerland har eit klart insentiv for å raskt å auke presisjonen i sine MRV-system. Tredjepartsverifisering av resultatrapportar er eit krav for resultatbaserte utbetalingar.

Faren for at REDD+ gir negative sosiale eller miljøvise sideeffektar. Riktig gjennomført vil REDD+ medverke til å bevare livsgrunnlaget for fattige, skape lokal og nasjonal økonomisk utvikling, og sikre biologisk mangfald. Det er like fullt behov for sikringsmekanismer som hindrar at REDD+ medverkar til ytterlegare marginalisering av lokalbefolkningar og urfolk, og degradering eller skadar på biomangfaldet. Noreg er ein forkjempar for slike sikringsmekanismer under klimakonvensjonen, under dette krav om at REDD+ ikkje skal bidra til konvertering av naturskog til plantasjonar. Sikringsmekanismer inngår òg i våre resultatbaserte landpartnerskap. Det er gitt støtte til utvikling av praktiske verktoy (kartverk, databasar, etc.) som hjelper til med å kombinere innsats for å bevare skogen sine karbonlager med bevaring av biologisk mangfald og viktige økosystemtenester. Det er òg arbeid med mekanismer for å sikre rettane til urfolk og lokalsamfunn i alle dei ulike tiltaka. Dette er ikkje berre essensielt for sosial utvikling og rettferd, men òg nødvendig for å bidra til ei berekraftig forvaltning av skogressursane og reduserte utslepp over tid.

Gjennom støtte til sivilsamfunnsaktørar har initiativet medverka til å mobilisere miljøorganisasjonar, lokalsamfunns- og urfolksorganisasjonar til å delta i REDD+ prosessar.

Budsjett 2013

For 2013 er foreslått løyvd 2 932,5 mill. kroner over budsjettet til Utanriksdepartementet kap. 166, post 01 og 73. For ytterlegare omtale viser ein til Prop. 1 S for Utanriksdepartementet.

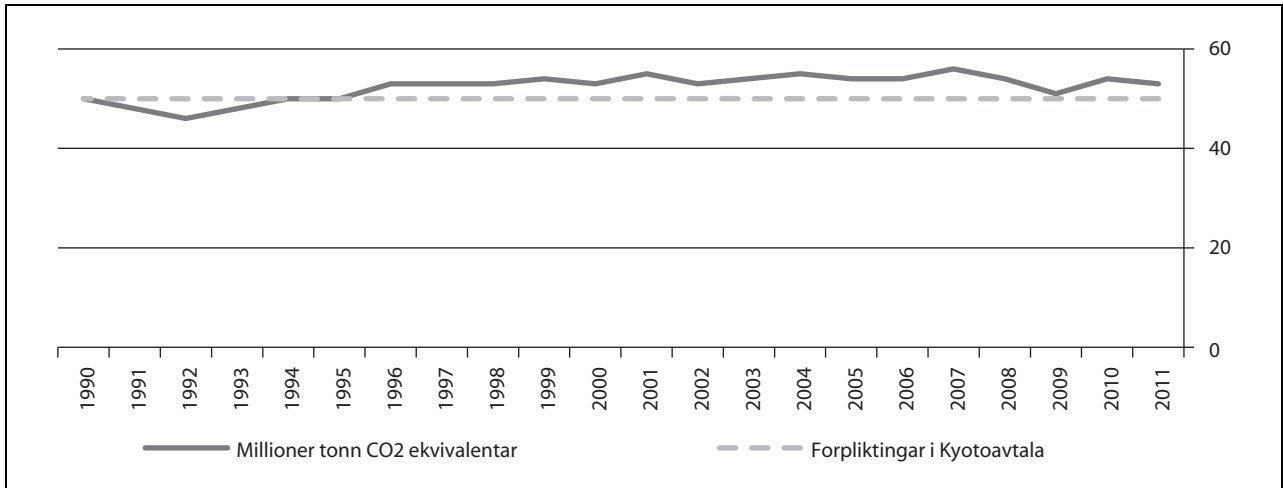
Det er foreslått ei tilsegnfullmakt på 632 mill. kroner under denne ordninga, jf. forslag til romartalsvedtak. Tilsegnfullmakta er knytt til prosjekt i Brasil, Indonesia og Guyana.

Statusrapportering på nasjonale mål i 2012

11.1. Noreg skal overoppfylle utsleppsforpliktinga si med 10 prosentpoeng til 9 pst. under 1990-nivå.

Indikator:

- Nasjonal utsleppsutvikling og bruk av fleksible mekanismer.



Figur 21.2 Utslepp av klimagassar i perioden 1990–2011*

Stipla linje viser Noregs Kyoto-forpliktingar (2008–2012).

*Førebelse tal for 2011.

Kjelde: Statistisk sentralbyrå (SSB) og Klima- og forureiningsdirektoratet 2005

Noreg underskreiv i 1997 Kyotoprotokollen som vart framforhandla under FN's klimakonvensjon (UNFCCC). Der forplikta Noreg seg til at utsleppa i perioden 2008–2012 som eit gjennomsnitt ikkje skal overstige ein prosent meir enn 1990-nivå. Som ei følge av dette fekk Noreg tildelt ei kvotemengd under Kyotoprotokollen på 250,5 mill. tonn CO₂-ekvivalenter (i gjennomsnitt 50,1 mill. tonn CO₂-ekvivalenter årleg) i Kyoto-perioden (2008–2012). Som eit supplement til innanlandske utsleppsreduksjonar er det i Kyotoprotokollen opna for at landa kan nytte dei såkalla Kyoto-mekanismane (ulike typar kvotehandel) til å oppfylle forpliktingane. Som del av gjennomføringa av våre forpliktingar etter Kyoto-avtala vil Noreg finansiere utsleppsreducerande tiltak i andre land, i hovudsak i utviklingsland.

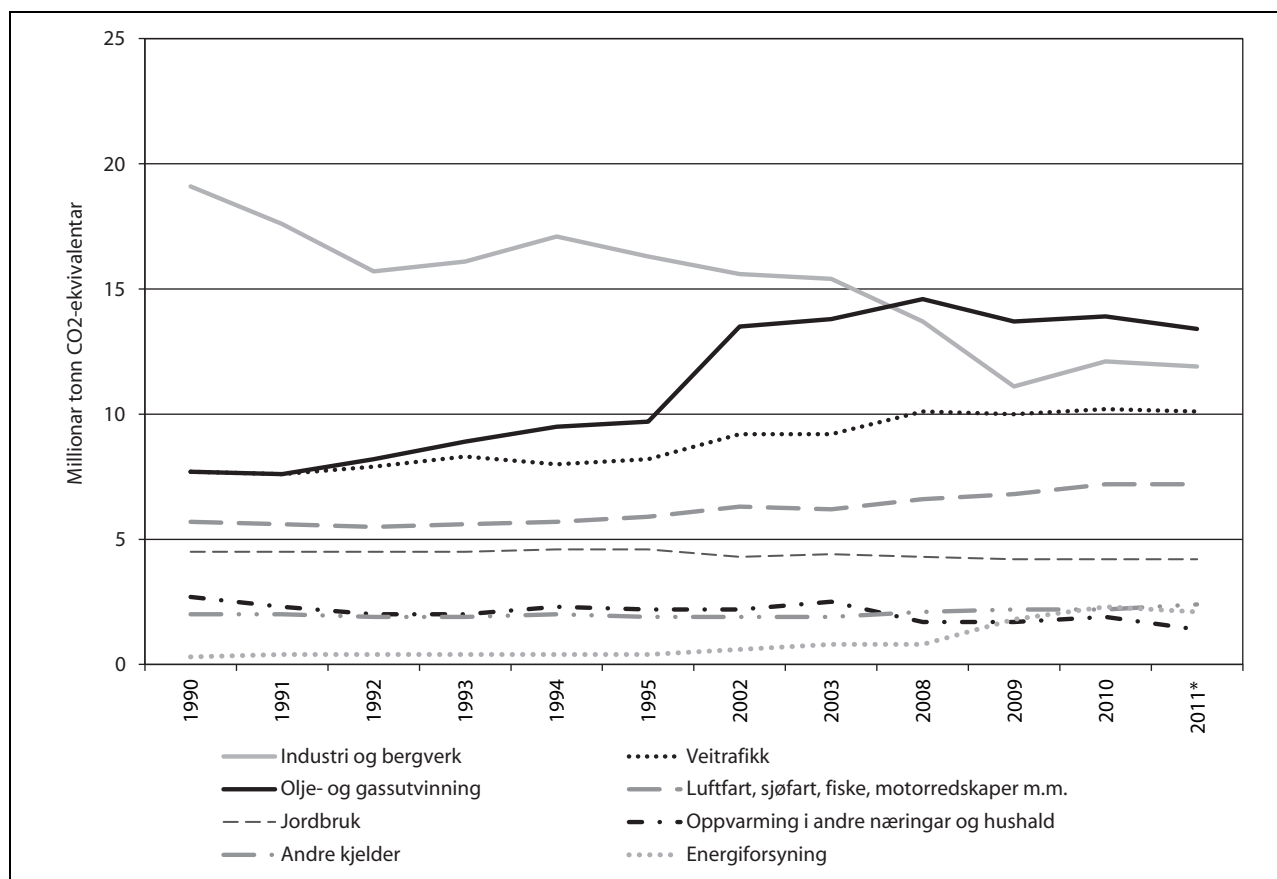
Kyoto-mekanismane består av handel med utsleppskvotar, prosjektsamarbeid mellom industriland som har ratifisert protokollen (JI), og prosjektsamarbeid med utviklingsland (CDM). Regjeringa legg opp til ei brei tilnærming for å innfri Noregs utsleppsforplikting under Kyotoprotokollen. Regjeringas politikk er at utsleppsforpliktinga skal oppfyllest gjennom ein kombinasjon av nasjonale tiltak og bruk av Kyoto-mekanismane slik protokollen legg opp til, der ein betydeleg del av utsleppsreduksjonane skjer gjennom nasjonale tiltak, jf. St.meld. nr. 34 (2006–2007) *Norsk klimapolitikk* og Meld. St. 21 (2011–2012) *Norsk klimapolitikk*. Det er etablert eit statleg kjøpsprogram for kjøp av kvotar under Kyoto-mekanismane i Finansdepartementet, jf. Prop. 1 S. (2011–2012). Stortinget har i tillegg vedteke at Noreg skal over-

oppfylle utsleppsforpliktinga under Kyotoprotokollen med ti prosentpoeng, eit mål som skal oppfyllest gjennom bruk av dei fleksible mekanismane under Kyotoprotokollen.

Den nasjonale utsleppsutviklinga, norske bedrifter sine kjøp av kvotar gjennom EUs kvotehandelssystem og kjøpsprogrammet for kvotar gjer at Noreg ligg godt an til å innfri forpliktinga under Kyotoprotokollen.

Utsleppa av klimagassar var i 2011 på 52,7 mill. tonn CO₂-ekvivalenter. Omtrent 80 pst. av utsleppa i 2011 skuldast dei tre hovudkjeldene petroleumsverksemd, industri og transport (sjå figur 21.3). Petroleumsverksemda stod for 25 pst. av utsleppa, mens industri og transport stod for høvesvis 23 og 33 pst. Av transportutsleppa dominerer vegtrafikken med vel ti mill. tonn CO₂-ekvivalenter eller i underkant av 20 pst. av alle norske utslepp. Andre utslepp frå oppvarming av bygningar, utslepp frå avfallsdeponi med meir stod for 11 pst.

Sida 1990 har samla norske utslepp auka med 5,8 pst., og det er vekst i utslepp knytt til vegtrafikk og petroleumsverksemda som har ført til denne auken. Drivkreftene bak dette har vore at i denne perioden har auka befolkning og velstand ført til større transportomfang, særleg for gods-transport, mens petroleumsproduksjonen har auka betydeleg sidan 1990 og meir modne felt i slutten av perioden gir større utslepp pr. produsert eining. I fastlandsøkonomien har utsleppa falt med 6,7 pst. frå 1990 og til i dag, mens utsleppa utenom fastlandsøkonomien har hatt ein betydeleg auke.



Figur 21.3 Kjelder som har medverka til utslepp av klimagassar i Noreg frå 1990 og til og med 2011*.

*Førebelse tal frå 2011.

Kjelde: Statistisk sentralbyrå og Klima- og forureiningsdirektoratet

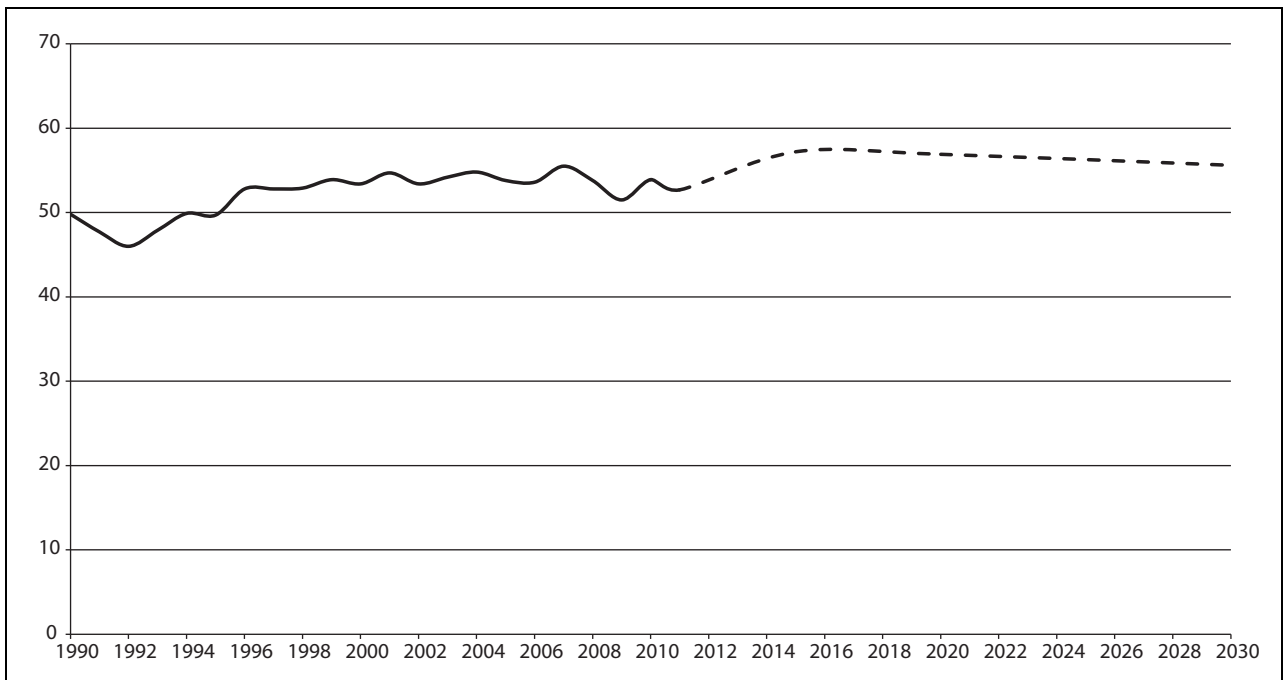
11.2. Noreg skal fram til 2020 ta på seg ei forplikting om å kutte dei globale utsleppa av klimagassar tilsvarande 30 pst. av Noregs utslepp i 1990.

Indikatorar:

- Nasjonal utsleppsutvikling.

- Nasjonal utsleppsstatistikk – fordelt på sektorinndelinga frå Klimameldinga.

I klimameldinga (Meld. St. 21 (2011-2012) *Norsk klimapolitikk*) vert foreslått ei lang rekkje nye klimatiltak som skal sikre at måla vert nådd. Se omtale i boks 21.2.



Figur 21.4 Utslepp av klimagassar frå 1990 til 2010 med framskriving til 2030

Regjeringa legg kvart år fram eit klimagassbudsjett som har som mål å gi ei oversikt over klimagassutsleppa som følgjer av Regjeringas største satsingar i statsbudsjettet. Effekten av satsingane skal vurderast anten dei gir auka utslepp som for eksempel ved enkelte vegprosjekt, eller dei gir reduserte utslepp som for eksempel satsinga på karbonfangst og -lagring. I klimagassbudsjettet bør òg tiltak som skatte- og avgiftsendringar og satsingar innan forskning og utvikling omtalast.

I tillegg er omtalt nokre saker som har verknad på klimautsleppa sjølv om desse ikkje er satsingar i budsjettet, slik som nye olje- og gassfelt som blir sette i drift.

Klimagassbudsjettet skal ha tal både for budsjettåret og for 2020, men det skal leggjast mest vekt på 2020. På den måten vil det bli tydeleg i kor stor grad satsingane bidreg til at Noreg når klimamåla.

Regjeringa har òg innført ei klimavurdering av alle større satsingar i budsjettprosessen der det er relevant. Dette inneber at ansvarleg departement for ulike satsingsforslag leverer til Miljøverndepartementet før budsjettkonferansane ei vurdering av effektar på klimagassutslepp der det er relevant. Dette arbeidet vil kunne gi vesentleg tilleggsinformasjon om klimaeffektane av satsingane og vil derfor styrkje budsjettmaterialet på dette punktet og gi grunnlag for betre avgjerder.

Nedanfor følgjer ein kort gjennomgang av nokre sentrale endringar dei seinaste åra. For

meir utfyllande informasjon viser ein til det enkelte departement sin budsjettproposisjon.

Auka satsing på kollektivtransport er ein viktig del av verkemiddelpakka som er lagt fram i Meld. St. 21 (2011-2012) (Klimameldinga). Til investeringer, vedlikehold og drift av jernbanenettet foreslås det bevilget om lag 11,4 mrd. kroner, en økning på om lag 1,4 mrd. kroner eller 14,3 pst. fra saldert budsjett 2012. Disse tiltakene skal bedre kapasiteten og regulariteten i trafikkavviklingen og gi mer fleksibel drift for togtrafikken. For jernbane er det regna ut at prosjekta som ligg inne i Nasjonal transportplan (NTP) 2010-2019 vil gi ein utsleppsreduksjon på 150 000 tonn pr år.

Belønningsordningen for bedre kollektivtransport og mindre bilbruk i byområdene foreslås økt med 262,1 mill. kroner til totalt 673,1 mill. kroner i 2013. Dette følger opp Stortingets vedtak om bevilgningsøkning til belønningsordningen i 2013 i forbindelse med behandlingen klimameldingen.

Gjennom Stortingets behandling av Meld. St. 21 (2011-2012) Norsk klimapolitikk, har Enova fått eit utvida mandat, jf. Innst. 390 S (2011-2012). Blant anna skal Enova forvalte den nye satsinga til Regjeringa på klimateknologi. Klimateknologisatsinga skal ha som mål å redusere klimagassutslepp og gi varige energiinn sparingar i industrien gjennom å utvikle og ta i bruk teknologiar som kan medverke til dette. Det er lagt til grunn at satsinga blir retta inn mot utvikling av ny teknologi og støtte til teknologiar nær marknadsintroduk-

sjon. Blant anna skal Enova kunne gi støtte til investeringar i fullskala produksjonslinjer.

Petroleumsverksemda stod for om lag 26 pst. av dei totale utsleppa av klimagassar i Noreg i 2011. I 2011-2012 har Olje- og energidepartementet godkjent fleire utbyggingsplanar. Ved utarbeiding av planane skal oljeselskapa finne utbyggingsløyningar som gir lite utslepp av CO₂ samti-

dig som omsynet til kostnadseffektivitet må takast vare på.

Tabell 21.2 gir ei oversikt over felta med godkjent plan for utbygging og drift som vil bli sette i produksjon dei næraste åra. Tala er baserte på selskapa sine overslag ved innlevering av plan for utbygging og drift. Disse anslagene er allerede reflektert i framskrivningene.

Tabell 21.2 Oversikt over estimert CO₂-utslepp frå petroleumsfelt som vil bli sette i produksjon dei næraste åra.

Namn	Produksjonsperiode	tentativt oppstartsår	Tonn CO ₂ utslepp pr år
Jette 25/8-17	5 år	2013	34 000
SKULD 6608/10-12	9 år	2012	25 000
Atla	3 år	2012	11 000-15 000
Ekofisk/Eldfisk	35-40 år	2013	70000
Goliat	15 år	2013	125 000-156 000
Gudrun	14 år	2014	100 000-210 000
Hyme	7 år	2013	2000-24000
Knarr	8 år	2014	170 000
Marulk	10 år	2012	100 000
Skarv	22 år	2012	370 000
Valemon	11 år	2014	120 000
Visund Sør	14 år	2012	2000-25000
Yme	8 år	2013	120 000
Stjerne	17 år	2013	14 000
Edvard Grieg	20 år	2015	120 000
Martin Linge	20år	2016	15 000
Vigdis NordØst	9 år	2012	

11.3. Som ein del av ei global og ambisiøs klimaavtale der også andre industriland tek på seg store forpliktingar, skal Noreg ha eit forpliktande mål om karbonnøytralitet seinast i 2030. Det inneber at Noreg skal syte for utsleppsreduksjonar tilsvarande norske utslepp i 2030.

Målet vårt er at Noreg mot midten av dette hundreåret skal bli eit lågutsleppssamfunn.

År 2020 er «berre» ein mellomstasjon fram mot det langsiktige målet om å stabilisere tempe-

raturauken til mindre enn 2°C i forhold til før industriell tid. Dette krev i følge FNs klimapanel utsleppsreduksjonar frå 50-85 pst. innan 2050 i forhold til 2000-nivå. Ein rekkje av tiltaka i klimameldinga vil også virke utover 2020. Dette gjeld klima- og teknologifondet, det gjeld mange av transporttiltaka, det gjeld målet om å få til meir kraft frå land på sokkelen og det gjeld tiltaka knytte til byggeforskrifter (passivhus i 2015 og nær nullenergi- hus i 2020).

11.4 Redusert avskoging og degradering av skog i utviklingsland skal gi lågare utslepp av klimagassar, og medverke til berekraftig utvikling og fattigdomsreduksjon.

For rapportering på målet sjå tekst under overskrifta «Noregs Klima- og skogsatsing».

11.5. At samfunnet er mindre sårbart for klimaendringar og at Noregs tilpassingsevne er styrkt.

Miljøverndepartementets arbeid med klimatilpassing er støtta av eit fagsekretariat lagt til Direktoratet for samfunnstryggleik og beredskap (DSB) i Tønsberg. Sekretariatet har hatt fokus på kunnskaps- og informasjonsformidling, rådgiving, og verktøyutvikling for klimatilpassing i kommunane. Ei ekstern evaluering av sekretariatet vart gjennomført i 2011. Evalueringa gir samla sett ei positiv vurdering, ut frå dei rammene som har vore for verksemda. Måloppnåinga blir vurdert som god. Særleg er framheva arbeidet med å utvikle og etablere nettportalen Klimatilpassing.no, og føredragsverksemda retta mot utvalte målgrupper. Men evalueringa avdekkjer òg utfordringar, blant anna knytte til dagens styrings- og organisasjonsløyning. Dette vil bli følgt opp som ledd i arbeidet med ei ny stortingsmelding om klimatilpassing som vil bli lagt fram i 2013.

I 2011 ble det utarbeidd ein rapport om handtering av havnivåstiging i kommunal planlegging. Formålet med rapporten har vore å gi råd og vise korleis kommunar og andre kan gå fram for å skaffe oversikt over farar, risiko og sårbarheit ved havnivåstiging og stormflod.

Det er vidare gjennomført ei spørjeundersøking blant kommunar og fylke i Noreg, som ei oppfølging av ei tilsvarande undersøking i 2007. Åtte av ti kommunar har svart at klimaendringane vil få konsekvensar for kommunen. Undersøkinga viser òg at det er store skilnader mellom kommunane, og at mange mindre kommunar slit med å ta tak i dei utfordringane som klimaendringane representerer. Klimatilpassingssekretariatet starta i 2011 ein runde til alle landets fylkesmenn/fylkeskommunar, der dei i samarbeid med Noregs vassdrags- og energidirektorat og Meteorologisk institutt informerer om klimatilpassing, rammeverk og verkemiddel. Føremålet er å gjere fylkesmennene og fylkeskommunane betre i stand til å gi råd til kommunane om korleis klimatilpassing kan takast inn i planarbeidet.

Sekretariatet i DSB har med utgangspunkt i finansieringsordningane under EØS-avtala eta-

blert samarbeid om klimatilpassing med Portugal, Latvia, Ungarn og Slovakia.

11.6. Betydninga av robuste økosystem og naturmangfald som karbonlager skal vere styrkt i arbeidet med tilpassing og arbeid mot klimaendringar innan 2020, inkludert restaurering av minst 15 pst. av degraderte økosystem.

Det er aukande forståing globalt for robuste økosystem og naturmangfaldet si sentrale rolle i å motverke klimaendringar (gjennom opptak av karbon frå atmosfæren) og dempe verknadene (til dømes gjennom å redusere avrenning og dempe flaum). Ivaretaking av intakte økosystem med store populasjonar og store leveområde er naudsynt for å sikre robuste økosystem. Under både biologisk mangfaldkonvensjonen og klimakonvensjonen blir det no fokusert på økosystembasert tilpassing til klimaendringar. At norske økosystem er i stand til å avgrense negative verknader ved klimaendringar viser ein ny rapport frå Norsk institutt for naturforskning som trekkjer fram at både skogar og våtmark har, i tillegg til å lagre klimagassar, evne til å avgrense flaum og erosjon.

Det har blitt utarbeidd fleire utgreiingar og rapportar knytte til betydinga av norske økosystem i ein klimasamanheng, både økosystema si rolle som karbonlager og klimatilpassing og deira sårbarheit. Desse utgreiingane vil bli brukte som grunnlag for klimaarbeidet i Noreg. Både dei terrestriske og dei marine overvåkingsprogramma er evaluerte med omsyn til klimaendringar og det er identifisert behov for justeringar, men det er kostnadskrevjande å få etablert nødvendige endringar. Det må arbeidast vidare med å identifisere og prioritere kva slags økosystem som kan restaurerast.

11.7. Planlegging i kommunar, fylke og regionar skal leggje til rette for ein samordna areal- og transportpolitikk som medverkar til låge klimautslepp, og medverkar til å redusere samfunnet si sårbarheit for klimaendringar.

I alt 16 fylke hadde i 2011 regionale areal- og transportplanar. Dei største byregionane utarbeider slike planar og strategiar som innspel til Nasjonal transportplan. Regionale arealplanar saman med eigne konseptvalutgreiingar er òg grunnlaget for utbygging av større samferdselstil- tak.

Departementet har følgt opp Stortingets vedtak om samarbeid om areal- og transportplanlegging mellom Oslo kommune og Akershus fylkes-

kommune. Det regionale plansamarbeidet om areal- og transport for Oslo- og Akershus oversende planstrategien til endeleg godkjenning av Regjeringa etter vedtak i bystyre og fylkesting i 2012.

Statleg planretningslinje for klima- og energi-planlegging i kommunane vart fastsett i 2009, og nær alle kommunar har no ein klima- og energi-plan. Gjennom KOSTRA rapporteringa for 2011 seier 78 pst. av kommunane at dei har ein gjeldande plan for klima- og energi. Gjennomsnittsalderen for desse var 0,2 år. Ifølgje oversikta til Enova og KS hadde 410 kommunar vedteke ein klima- og energiplan pr. august 2012, mens 18 var i gang med planarbeidet. Over 99 pst. av kommunane har dermed, eller er i ferd med, å få på plass ein klima- og energiplan. Departementet har i samarbeid med Statistisk sentralbyrå starta ei

eiga arbeidsgruppe for klima- og energi i KOSTRA-systemet. Dei første møta i den nye arbeidsgruppa vart gjennomført i 2012, og kommunefordelt energi- og utsleppsstatistikk har vore på dagsordenen. Miljøverndepartementet er ansvarleg fagdepartement for arbeidsgruppa.

Planlegging er eit viktig verkemiddel for å redusere samfunnet si sårbarheit for klimaendringar. Plan- og bygningslova vektlegg omsynet til samfunntryggleik og stiller krav om risiko- og sårbarheitsanalysar ved utarbeiding av planar for utbygging.

Sjå òg omtalen av Planlegging for ei berekraftig utvikling under verkemiddelområdet Regelverk og samfunnsplanlegging.

Del IV
Organisasjonsendring,
fornyingsarbeid og likestilling

22 Organisasjonsendring, fornyingsarbeid og likestilling

22.1 Organisering

Miljøverndepartementet er overordna styresmakt for Statens kartverk, Klima- og forureiningsdirektoratet, Direktoratet for naturforvaltning, Riksantikvaren, Norsk Polarinstitut, Norsk kulturminnefond og Svalbards miljøvernfond. Det

statlege miljøarbeidet blir regionalt teke vare på av miljøvernavdelingane hos Fylkesmannen, fylkeskommunane og sysselmannen på Svalbard. Etatar som Statens strålevern, Sjøfartsdirektoratet, Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi) og Innovasjon Noreg har oppgåver innanfor miljøområdet som Miljøverndepartementet styrer.

Årsverksoversikt

Tabell 22.1 Oversikt over talet på årsverk pr. 1. mars 2012 under Miljøverndepartementet

Kapittel	Nemning	Tal årsverk
1400	Miljøverndepartementet	263
1427	Direktoratet for naturforvaltning	320
1429	Riksantikvaren	146
1441	Klima- og forureiningsdirektoratet	339
2465	Statens kartverk	786
1471	Norsk polarinstitut	148
1432	Norsk kulturminnefond	13
Sum		2015

22.2 Oversikt over fornyingsarbeidet

Lovendringar om miljøansvar

Miljøverndepartementet arbeider med naudsynte lovendringar for å gjennomføre miljøansvarsdirektivet (2004/35/EF) i Noreg. Foreldingsfristen for å krevje erstatning frå forureinar for oppryddingsiltak som han er ansvarleg for, vert utvida frå tre til fem år. Desse endringane er ikkje venta å ha vektige økonomiske eller administrative konsekvensar.

Informasjonsteknologi

Informasjonsteknologi støttar og medverkar til effektiv samhandling i miljøforvaltninga og med det offentlege publikum. Måla for miljøforvaltninga sin ikt-strategi for 2011-2015 er god kunnskapsfor-

valtning, tydeleg miljøinformasjon og god formidling. Miljøforvaltninga skal vere ei moderne forvaltning med solide fagsystem, god organisering og samordning av miljødataarbeidet. Miljøforvaltninga sikrar oppfølging av den nasjonale ikt-politikken gjennom fokus på samhandling, digitale tenester og verdiskapande data. Miljøforvaltninga skal ha ei koordinert ikt-utvikling som understøttar forvaltninga sine mål og det skal haldast eit tydeleg fokus på informasjonstryggleik.

Nettstader og portalar

Klima- og forureiningsdirektoratet etablerer i 2012-2013 ein ny nettstad som heiter Miljøkommune.no. Dette blir gjort i samarbeid med underliggjande etatar i Miljøverndepartementet. Nettstaden samlar og legg til rette rettleiinga frå etatane til kommunane, og skal medverke til miljøforbetring ved å hjelpe kommunane til å nytte miljø-

myndet og utføre pliktene på miljøvernområdet betre og meir effektivt enn i dag.

Klima- og forureiningsdirektoratet drifter òg ein eigen nettstad om farlege forbrukarvarer – www.erdetfarlig.no. Her er det mogleg for forbrukar å finne informasjon om skadelege stoff og kva slag produkt dei finst i.

I løpet av dei siste åra har det komme mykje ny kunnskap om klimatilpassing frå forskning, statleg forvaltning og kommunar. Nettportalen Klimatilpassing.no har som mål å samle aktuell kunnskap og informasjon om klimatilpassing på ein stad. Portalen er laga hovudsakleg for dei som skal leggje planar og ta avgjerd lokalt og regionalt, men informasjonen skal òg vere lett tilgjengeleg og interessant for alle som er opptekne av kva klimaendringar vil bety for det norske samfunnet.

Nettstaden www.miljostatus.no er Noregs største informasjonsbank om miljø. Her blir informasjon om miljøtilstand og utvikling fortløpande oppdatert og tilpassa aktuelle utfordringar.

Miljøforvaltninga arbeider kontinuerleg med å tilpasse og leggje til rette informasjon for ulike brukarar ved hjelp av ny teknologi og i nye kanalar på nett. Miljøstatus.no har mellom anna tilgjengeleggjort ei rekkje av karttenestene sine for smarttelefonar og nettbrett. Både Miljøverndepartementet og fleire underliggjande etatar er til stades og kommuniserer aktivt i sosiale medier. På Facebook og Twitter treff ein både gamle og nye brukarar på nye måtar.

22.3 Samfunnstryggleik og beredskap

Beredskapsarbeidet er følgt opp internt gjennom årleg revisjon av krise- og beredskapsplanverket, og avdelingane sine ROS-analysar. Departementet har delteke på ei intern beredskapsøving i sektoren. Deltaking i nasjonale øvingar og øving av interne beredskapsrutinar vil bli gjennomført neste år. I 2012 har departementet hatt tilsyn frå Direktoratet for samfunnstryggleik og beredskap. Departementet vil følgje opp tilrådingane frå tilsynet. Vidare vil departementet melde inn objekt i medhald av forskrift om objekttryggleik. Departementet vil òg arbeide med samfunnstryggleik og beredskap i lys av tilrådingane frå 22. juli-kommisjonen og Regjeringas oppfølging. Vi vil ha spesiell vekt på leiarskap og kultur.

22.4 Rapport om likestilling og mangfald i miljøforvaltninga

Miljøforvaltninga er pålagt å arbeide aktivt, målretta og planvist for likestilling og mot diskriminering innanfor eiga verksemd. Tabellane 22.2, 22.3 og 22.4 viser kvinnedelen i verksemdene, totalt og på ulike stillingsnivå, samanlikning av kvinner og menn si månadlege gjennomsnittslønn på ulike stillingsnivå, statistikk for menn og kvinner sitt sjukefråvær, delen av menn og kvinner på deltid og mellombels stilling og fordeling av uttak av foreldrepermisjon. Norsk kulturminnefond har svært få medarbeidarar og er derfor ikkje med i alle oversiktene.

Tabell 22.2 Oversikt over del kvinner i pst.

	Totalt	Topplei.	Mellomlei.	Høgtlønte rådg.	Saksbeh.	Kontor
MD	57,0	37,0	53,0	55,0	64,0	75,0
DN	42,3	100,0	32,3	39,1	43,0	69,2
Klif	63,7	87,5	70,8	56,0	69,6	78,6
NP	42,3	0,0	50,0	30,0	41,0	83,0
RA	61,0	67,0	53,0	58,0	66,0	60,0
SK	52,7	25,0	23,8	31,7	73,8	84,5
NKMF	75,0	50,0	0,0	0,0	83,0	100,0

Toppleiar omfattar øvste leiar og leiar av avdelingar (mellomleiarar er leiarar av seksjonar og einingar under avdelingsnivå). Høgtlønte rådg. omfattar seniorrådgivarar, spesialrådgivarar og tilsvarande stillingar.

Tabell 22.3 Prosentoversikt over kvinnene og mennene si månedlege gjennomsnittslønn

	MD		DN		Klif		NP		RA		SK	
	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M
Totalt	91,1	100	96,4	100	97,0	100	98,2	100	94,7	100	85,1	100
Toppled.	88,9	100	100	0,0	98,9	100	0,0	100	74,0	100	100	92,6
Mellomled.	100	99,4	100	98,6	97,4	100	100	93,9	100	98,8	93,7	100
Høgtlønte rådg.	92,9	100	98,1	100	96,8	100	100	100	100	99,9	97,0	100
Saksbeh.	96,6	100	100	99,8	100	97,8	100	100	95,0	100	100	99,9
Kontor	100	76,0	98,2	100	100	97,2	96,9	100	77,3	100	100	97,3

Tabell 22.4 Oversikt over deltid, mellombelse stillingar, foreldrepermisjon og fråvær fordelt på kvinner og menn

	MD		DN		Klif		NP		RA		SK	
	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M
Deltid ¹	18,4	8,1	14,1	2,7	18,2	10,9	7,5	0,0	17,6	11,1	23,6	12,4
Midlertidige ²	15,4	11,3	5,2	4,9	9,8	10,2	14,7	10,3	17,6	7,9	9,7	5,4
Legem. fråv. 2011	4,6	2,1	4,7	1,7	3,6	1,5	5,5	1,0	4,5	0,6	6,2	1,4
Foreldreperm. ³	77,0	23,0	72,4	27,6	89,3	10,7	71,0	29,0	93,3	6,7	72,3	27,6

¹ Pst. del av kvinner/menn på deltid

² Pst. del av kvinner/menn i mellombels stilling

³ Pst. del av det totale foreldrepermisjonsuttaket som blir teke ut av kvinner/menn

I det følgjande er rapportert status og tiltak i dei enkelte verksemdene.

Miljøverndepartementet

På toppleiarnivå i departementet (departementsråd og ekspedisjonssjefar) er det tre kvinner og fem menn. Departementet har òg ansvar for tilsetjing av direktørane for underliggjande etatar, og blant desse er det tre kvinner og tre menn. Kjønnfordelinga blant medarbeidarane i departementets avdelingar, og innan dei enkelte fagområda, er stort sett jamn, men det er eit fleirtal av kvinner i kontorstillingane. Rekruttering og ny organisering er viktige verkemiddel for å få jamn fordeling av kjønn på ulike fagområde og nivå i organisasjonen, saman med tilbod om individuell kompetanse- og karriereutvikling. Ein gjennomgang av alle eksternt kunngjorde stillingar i 2011 viser at av den totale søkjarmassen var 59,7 pst. kvinner. Av medarbeidarane som vart tilsette i desse stillingane var 61 pst. kvinner. Departementet tilsette 2 kvinner og 3 menn i leiarstillingar eksternt utlyst i 2011. Eit hovudmål i lønns- og

personalpolitikken er å medverke til likestilling mellom kjønna. I løpet av 2011 vart det ført individuelle forhandlingar etter hovudtariffavtala pkt. 2.3.4. Kvinnenes del av lønnsauken var på 55,9 pst. Eitt av måla i Miljøverndepartementets rekrutteringsstrategi er å auke delane av medarbeidarar med innvandrarakgrunn og medarbeidarar med redusert funksjonsevne. For å oppnå dette skal personar i målgruppene oppfordrast til å søkje på stillingar i departementet, og kvalifiserte søkjarar skal innkallast til intervju. Strategien inneheld òg tiltak for å finne fleire aktuelle kandidatar med innvandrarakgrunn eller nedsett funksjonsevne, blant anna gjennom samarbeid med NAV og utlysning av stillingar på inkludi.no. Det skal òg satsast på haldningsskapande arbeid internt.

Klima- og forureiningsdirektoratet (Klif)

Då fleirtalet av medarbeidarane er kvinner, har Klima- og forureiningsdirektoratet eit spesielt fokus i rekrutteringa på å auke delen av menn. Til tross for dette aukar delen kvinner i verksemda. Det er samtidig ei klar overvekt av kvinnelege

søkjarar til ledige stillingar. Innan 2012 skal direktoratet evaluere utviklinga på skilnader i lønn mellom kjønna.

Klima- og forureiningsdirektoratet gjennomfører tilrettelegging av oppgåver der det er nødvendig for at tilsette med nedsett funksjonsevne skal kunne fungere i jobb. Klif har som mål å rekruttere minst 1-2 personar med redusert funksjonsevne kvart år. Ein medarbeidar med nedsett funksjonsevne har fått praksisplass gjennom NAV. Det blir gitt skrivekurs og økonomisk hjelp til kurs i norskopplæring for medarbeidarar med behov for språkleg tilrettelegging. Ved graviditet blir det tilbode tilpassing av kontorplass, trening og fysioterapi. I forhold til omsorgsoppgåver blir ein tilbode redusert arbeidstid og høve til heimekontor og fjernarbeid. Tilpassing for medarbeidarar med bakgrunn frå kulturelle/religiøse minoritetar skjer blant anna ved løyving velferdspermisjonar og tilrettelagt kantinemat. Medarbeidarar over 62 år får 12 seniordagar pr. år. Seniorar får òg høve til redusert arbeidstid og heimekontor. I rekrutteringsprosessane skal det kallast inn til intervju minst ein søkjar med minoritetsbakgrunn, minst ein søkjar med redusert funksjonsevne og minst ein søkjar over 55 år, under føresetnad av at søkjarane er kvalifiserte.

Klima- og forureiningsdirektoratet (Klif) har i fleire år hatt fokus på krava i Web Accessibility Initiative og har redaktøransvaret for blant anna nettstadene www.miljostatus.no og www.erdetfarlig.no. Direktoratets eigen nettstad www.klif.no vart vurdert av Direktoratet for forvaltning av IKT (difi) i forhold til kvalitetskrava i 2011, og fekk der toppkarakter. Dei andre nettstadene held same standard.

Tilgjenge i det nye bygget til Klima- og forureiningsdirektoratet: Det har vore ein gjennomgang av bygget som har resultert i 21 konkrete tiltak som vil betre den universelle utforminga.

Riksantikvaren (RA)

Kvinner utgjer eit fleirtal (61 pst.) av RAs medarbeidarar. Etaten gir kvinner og menn like moglegheiter for kompetanseutvikling, og fleire kvinner enn menn har delteke på større, individuelle kompetansetiltak. I lokale forhandlingar vil ein vere merksam på forholdet mellom menn og kvinner si gjennomsnittslønn. Det blir arbeidd systematisk og målretta for at kjønnsvis ulikskapar i lønn blir utjamna. Det er blitt sett i verk tiltak for å sikre at gravide kan stå lengre i arbeid. I rekrutteringa er lagt vekt på at verken nedsett funksjonsevne eller

framandspråk skal vere hinder for tilsetjing, så lenge vedkommande er kvalifisert. Personar med nedsett funksjonsevne blir oppfordra til å søkje stillingar og det blir lagt til rette for at medarbeidarar med nedsett funksjonsevne kan fungere optimalt (100 pst.) i stillinga. Innanfor HMS-arbeidet satsar etaten spesielt på førebygging gjennom ergonomisk vurdering av arbeidsplassar og trimtilbod. RA har også tett samarbeid med NAV Arbeidslivssenter og hjelpemiddelsentral, det er også blitt laga ei lett tilgjengeleg elektronisk HMS handbok med faste rutinar. RA har fleire medarbeidarar med innvandrarbakgrunn. Mangfald er etterstreva, og personar med innvandrarbakgrunn blir oppfordra til å søkje på stillingar, vurderte særskilt og kalla inn til intervju om dei innfrir krava til utdanning og praksis. Kompetanseutvikling for seniorar og kompetanseoverføring blir prioritert. Samtidig er det lagt vekt på å tilpasse arbeidssituasjonen til behova for den enkelte medarbeidar. Frå året ein fyller 62 får alle tilsette 8 ekstra tariffesta fridagar. Gjennomsnittleg pensjonsalder er 68 år.

Direktoratet for naturforvaltning (DN)

I direktoratet er 42,3 pst. av dei tilsette kvinner. Av eksternt utlyste stillingar i 2010 vart det tilsett kvinner i 64 pst. av tilfella. Av utlyste leiarstillingar i 2011 vart det tilsett 1 mann. Ved høve vil moderat kvotering av kvinner bli gjennomført. Kvinnelege toppleiarar, mellomleiarar og saksbehandlarar tener noko meir enn menn i tilsvarende stilling, men blant seniorrådgivarane tener menn i snitt noko meir enn kvinner. Ved dei lokale lønnsforhandlingane etter HTA pkt. 2.3.3 hausten 2011 fekk kvinner 37 pst. av forhandlingspotten. DN tilbyr kvinner og menn same type opplæring og kompetanseutvikling. Ved kunningjering av ledige stillingar skal minst ein søkjar med nedsett funksjonsevne innkallast til intervju, under føresetnad av at vedkommande er kvalifisert. I 2010 hadde DN to avtaler om praksisplassar for personar med nedsett funksjonsevne, men ingen i 2011 grunna manglande kontorplassar. Mange medarbeidarar har omsorg for barn, og ein aukande del har omsorgsoppgåver for eldre eller sjuke familiemedlemmer. Desse blir tilbodne blant anna fleksibel arbeidstid og velferdspermisjon. Gjennomsnittleg pensjonsalder er 64 år. I DN's senior-/livsfasepolitikk er det etablert tiltak for å heve pensjonsalderen ytterlegare, under dette rett til 14 fridagar for medarbeidarar over 62 år.

Statens kartverk (SK)

Statens kartverk har i dag ein kvinnedel på ca. 52 pst. Ved kunngjering av stillingar har SK som personalpolitisk mål å oppnå ein balansert arbeidsstyrke med omsyn til alder, bakgrunn, funksjonsevne og kjønn. I etaten sin strategiske personalplan er understreka leiarane sitt ansvar for å ta vare på omsynet til likestilling. I lønnspolitikken er det lagt vekt på å honorere ansvar og kompetanse uavhengig av kjønn, og det blir forsøkt å rette opp eventuelle misforhold i avlønning mellom kvinner og menn. Likelønnsomsyn blir følgde opp ved lokale lønnsforhandlingar og det er gjort analysar som viser at Kartverket i stor grad har lik lønn for likt arbeid. Det er avtalt 4 ekstra seniordagar i tillegg til dei 8 tariffbestemte dagane. Bygningsmassen på Ringerike er i stor grad tilrettelagt for funksjonshemma, bl.a. toalett, dørstokkar og heve-/senkebord etc. Vi har òg gjennomgått interne rutinar innan brannevakuering (med intern opplæring av kollegaer) for å sikre forsvarleg evakuering av bevegelsehemma. Det ligg føre planar i 2012 og 2013 for totalrenovering av den eldste bygningsmassen på Ringerike. I 2011 vart vår bygningsmasse i Stavanger totalrenovert. Universell utforming er teke omsyn til i dette og framtidige prosjekt. Kartverket har god erfaring frå leggje til rette ved graviditet, foreldrefråvær og omsorgsoppgåver. Dette speglar seg i stor fleksibilitet når det blir innvilga permisjon knytt til omsorg, amming etc. Mange medarbeidarar har redusert stilling utover permisjonar som dei har rett til. Kartverket på Ringerike har avtale om bedriftshelseteneste (Unicare) med bl.a. jordmor med god kompetanse på tilrettelegging for å redusere sjukefråvær blant gravide. Vi tillet heimekontor for ein periode for personar med omsorgsplikter. Kartverkets reglar for intern varsling inneheld rutinar og tiltak ved mobbing eller trakassering. Framandspråklege medarbeidarar får arbeidsfri og økonomisk støtte for å delta i norskundervisning.

Norsk Polarinstitutt (NP)

Etaten har som overordna mål å vere ein arbeidsplass der likestillingsperspektivet er ein integrert del av verksemda. Likestillingsutvalet ved NP har i 2011 utarbeidd reviderte handlingsplanar for likestilling og mot trakassering, og ein intern likestillingskontakt arbeider aktivt for likestilling på alle plan. Ved rekruttering skal både ein mannleg og ein kvinneleg kontaktperson oppgivast i kunnjingsteksten, og begge kjønn skal vere repre-

senterte i utveljingsprosessen. Kvinner/menn blir oppfordra til å søkje om det finst mindre enn 40 pst. av eit kjønn i ein type stilling. Det blir gjennomført utviklingssamlingar for medarbeidarane med fokus på intern kommunikasjon, språk, samspel og relasjonar. NP har laga ein plan for universell utforming, med intensjon om å vere ein arbeidsplass som fremjar like moglegheiter til samfunnsdeltaking og hindrar diskriminering på grunn av nedsett funksjonsevne. NP har inngått samarbeidsavtale med INN Tromsø for å integrere utanlandske medarbeidarar i det norske samfunnet på best mogleg måte. I tillegg blir det tilbode norskkurs, både grunnkurs og kurs for vidarekomne. Ved foreldrepermisjon blir det lagt til rette for at mannlege medarbeidarar kan ta ut meir enn fedrekvoten. Tidspunkt for møte og tilstellingar i verksemda blir tilpassa tider for henting av barn i skule og barnehage. Gravide får etter førespurnad tilpassa arbeidsplassen. Før permisjonar som er lengre enn 4 månader blir det gjennomført ein obligatorisk medarbeidersamtale. Eventuelle lønnskilnader som følgje av kjønn blir kartlagde på alle nivå og forsøkt utjamna ved lokale forhandlingar.

22.5 Likestillingsvurdering på fagbudsjettområda

Offentlege verksemdar er i likestillingslova § 1a pålagt å arbeide for likestilling mellom kjønna på alle samfunnsområde. Dette inneber blant anna å vurdere kjønns- og likestillingsperspektivet på departementets fagbudsjettområde der det er relevant og føremålstenleg.

Naturmangfald og friluftsliv

Kartlegging har vist at kvinner deltek i mindre grad enn menn i ein del statlege råd og utval på naturforvaltningsområdet. Det er kommunar og organisasjonar som foreslår medlemmene til dei fleste råd og utval på naturforvaltningsområdet. For å få velfungerande råd og utval med høg grad av legitimitet lokalt og regionalt er det viktig at forslag til medlemmer framleis kjem frå brukarar og interessentar for det arbeidet rådet/utvalet skal gjennomføre, men kommunar og organisasjonar blir no bedne om alltid å foreslå ei kvinne og ein mann.

Det er lagt inn krav i tildelingsbrevet til Direktoratet for naturforvaltning og til Fylkesmannen om å sikre at likestillingslova blir følgt ved oppnemning til og nyoppnemning av statlege råd og

utval som direktoratet eller Fylkesmannen har ansvar for.

I følge TNS Gallups Natur- og miljøbarometer (siste tal frå 2004) betyr kjønn lite for nordmenn si interesse for natur, miljø og friluftsliv. Dette avspeglar seg i arbeidet for å bevare norsk natur for kommande generasjonar og leggje til rette for natur- og friluftslivsopplevingar. Både menn og kvinner har i store trekk dei same høva til friluftsliv, og likestillingsperspektivet er her godt ivareteke. Vi ser òg at det er god fordeling mellom kvinner og menn som arbeider med desse spørsmåla i offentleg forvaltning.

Å delta i jakt og fiske har tradisjonelt vore eit område med stor dominans av menn. Menn dominerer framleis, men delen av kvinner som deltek i slike aktivitetar aukar. I løpet av dei siste åra har talet på kvinnelege medlemmer i Noregs jeger- og fiskarforbund auka frå 3 til nærare 10 pst., og det er etablert egne kvinnenettverk der jakt og fiske er tema.

Dei fleste budsjettpostane som Direktoratet for naturforvaltning disponerer innanfor sitt verkeområde er ikkje kjønnsrelevante. Nokre av postane kan likevel nyttast til å fremje likestilling mellom kjønna. Nedanfor følgjer ein kort gjennomgang av desse.

Kap. 1425 post 70 Tilskot til fiskeformål og post 71 Tilskot til viltformål

Grunnlaget for desse to postane er inntekter frå fiskaravgifta og jegeravgifta. Tilskot blir tildelt lag og organisasjonar, og kan ytast til tiltak som fremjar auka deltaking av kvinner i jakt og fiske. Midlar frå dei to postane er bl.a. nytta til kurs og opplegg mynta spesielt på kvinner og ikkje minst familiar. Det er innført ei eiga fiskaravgift for familiar som er grunnlagt med at fiske er ein fin familieaktivitet.

Kap. 1427 post 30 Statlege tileigningar, bandlegging av friluftsområde, post 74 Tilskot til friluftstiltak og 78 Friluftsrådas landsforbund og interkommunale friluftsråd

Desse postane har indirekte familiefokus ved at midlane dei siste åra har vore retta mot å leggje ut friluftsområde og støtte friluftstiltak i by- og tettstadsnære område, det vil ofte seie i nærleiken av bustader, skular og barnehagar. Ei viktig brukargruppe av desse områda vil vere kvinner og barn. Mange friluftsråd driv aktiv rekruttering av nye befolkningsgrupper gjennom å arrangere turar, kurs o.l.

Kulturminne og kulturmiljø

Riksantikvaren legg vekt på mangfald og likestilling i forvaltninga si og fokuserer på å vere representativ når det gjeld å velje ut kva for kulturminne som blir verna. Intensjonen er å femne livet og historia til både kvinner, menn og minoritetar. Dei fleste kulturminna er kjønnsnøytrale og likestillingsaspektet er derfor knytt til kjønnsfunksjonar og roller i heimen og i samfunnet. På nokre område kan det arbeidet som Riksantikvaren gjer, medverke til at det blir sett større fokus på mangfaldet i befolkninga. Som eksempel kan ein nemne verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet. I verdiskapingsprogrammet har Riksantikvaren arbeidd for at aktørar av begge kjønn er involverte i gjennomføringa av tiltak og deltek i nettverket til programmet. Arbeidet med dei sektorvise landsverneplanane medverkar vesentleg til å redusere tapet av verdifulle kulturminne og til å bevare breidda av dei. Dette inneber òg at omsynet til likestilling blir betre teke vare på, for eksempel gjennom bevaring av anlegg med tilknytting til kvinner sin innsats og profesjonalisering innanfor helse- og omsorgssektoren.

Freda bygningar og anlegg har hatt ulike funksjonar og speglar dermed bl.a. kjønnsrollene i familie og samfunn gjennom tidene. Våningshus, stabbur, seteranlegg og tekstilfabrikkar medverkar til å synleggjere typiske rammer for kvinners arbeid. Dette gjeld i stor grad òg bustader generelt.

22.6 Oppfølging av IA-avtala

I styringsdialogen med etatane har Miljøverndepartementet lagt opp til tett oppfølging av måla i den nye avtala om eit inkluderande arbeidsliv. I samsvar med IA-avtala er det lagt vekt på behovet for førebyggjande tiltak og systematisk HMS-arbeid. IA-måla blir i stor grad utforma av kvar enkelt etat og tilpassa lokale forhold. Miljøverndepartementet har laga ein eigen handlingsplan for oppfylging av måla i IA-avtala.

Resultatutvikling og tiltak

Statistikk frå Statistisk sentralbyrå viser at verksemdene i miljøforvaltninga hadde eit samla legemeldt frávær i 2011 på 3,5 pst. Det legemelde sjukefráværet gjekk dermed ned i forhold til 2010 (4,0 pst.). Eigemeldt sjukefrávær er ikkje inkludert i tala.

Verksemdene i miljøforvaltninga har sett i gang fleire tiltak for å førebyggje sjukefråvær, spesielt er vektlagt tiltak for å fremje fysisk aktivitet blant medarbeidarane. Andre førebyggjande tiltak omfattar blant anna fysioterapi og tilpassing av arbeidsplassar. I forhold til IA-mål 2 og 3, rekrutte-

ring av personar med redusert funksjonsevne og auke i pensjonsalder, har verksemdene sett individuelle mål og sett i verk egne tiltak, for eksempel tilbod om praksisplassar og karriereutvikling for seniormedarbeidarar.

Miljøverndepartementet

t i l r å r :

I Prop. 1 S (2012–2013) om statsbudsjettet for år 2013 blir dei forslag til vedtak førde opp som er nemnde i eit framlagt forslag.

Forslag

Under Miljøverndepartementet blir i Prop. 1 S (2012–2013) statsbudsjettet for budsjettåret 2013 dei forslag til vedtak som følgjer førde opp:

Kapitla 1400–1474, 2465, 4400–4471 og 5578

I

Utgifter:

Kap.	Post	Kroner	Kroner	Kroner
	Fellesoppgåver, regional planlegging, forskning, internasjonalt arbeid m.m.			
1400	Miljøverndepartementet			
	01	Driftsutgifter	255 387 000	
	21	Spesielle driftsutgifter	106 203 000	
	61	Framtidas byar og berekraftig byutvikling, <i>kan overførast</i>	37 000 000	
	62	Den naturlege skulesekken	3 500 000	
	65	Groruddalen, <i>kan overførast</i>	32 000 000	
	70	Frivillige miljøorganisasjonar og allmennyttige miljøstiftelsar	51 213 000	
	71	Internasjonale organisasjonar	50 783 000	
	74	Tilskot til AMAP, <i>kan overførast</i>	4 000 000	
	76	Støtte til nasjonale og internasjonale miljøtiltak, <i>kan overførast</i>	31 150 000	
	79	Tilskot til kulturminneforvaltning	11 539 000	
	81	Tilskot til byutvikling og lokalt miljøvern, <i>kan overførast</i>	14 557 000	597 332 000
1410	Miljøvernforskning og miljøovervaking			
	21	Miljøovervaking og miljødata	176 671 000	
	50	Basisløyvingar til miljøforskingsinstitutta	163 998 000	
	51	Forskingsprogram m.m.	190 718 000	
	53	Internasjonalt samarbeid om miljøvernforskning	6 564 000	
	54	Artsprosjektet m.m.	30 000 000	
	70	Nasjonale oppgåver ved miljøforskingsinstitutta	29 288 000	

Kap.	Post	Kroner	Kroner	Kroner
	72	Tilskot til Genøk – Senter for biotryggleik	14 900 000	
	73	Infrastrukturtiltak til miljøinstituttene	9 114 000	621 253 000
		Sum Fellesoppgåver, regional planlegging, forskning, internasjonalt arbeid m.m.		1 218 585 000
		Naturens mangfold og friluftsliv		
1425		Vilt- og fisketiltak		
	01	Driftsutgifter	15 000 000	
	21	Spesielle driftsutgifter	32 100 000	
	70	Tilskot til fiskeformål, <i>kan overføres</i>	9 800 000	
	71	Tilskot til viltformål, <i>kan overføres</i>	28 500 000	85 400 000
1426		Statens naturoppsyn		
	01	Driftsutgifter	134 207 000	
	21	Spesielle driftsutgifter	9 297 000	
	30	Tiltak i verneområder, <i>kan overføres</i>	65 693 000	209 197 000
1427		Direktoratet for naturforvaltning		
	01	Driftsutgifter	212 715 000	
	21	Spesielle driftsutgifter	167 827 000	
	22	Statlege vassmiljøtiltak	173 500 000	
	30	Statlege tileigningar, bandlegging av friluftsområde, <i>kan overføres</i>	44 080 000	
	32	Statlege tileigningar, fylkesvise verneplanar, <i>kan overføres</i>	9 600 000	
	34	Statlege tileigningar, nasjonalparker, <i>kan overføres</i>	222 000 000	
	35	Statlege tileigningar, nytt skogvern, <i>kan overføres</i>	231 091 000	
	60	Tilskot til lokalt utviklingsfond	6 000 000	
	70	Tilskot til vassmiljøtiltak, <i>kan overføres</i>	30 500 000	
	71	Forvaltningstiltak i verdsarvsområde, <i>kan overføres</i>	16 600 000	
	72	Erstatning for beitedyr tekne av rovvilt, <i>overslagsløyving</i>	150 755 000	
	73	Førebyggjande og konfliktdempande tiltak i rovviltforvaltninga, <i>kan overføres</i>	64 600 000	

Kap.	Post	Kroner	Kroner	Kroner
	74	Tilskot til friluftslivstiltak, <i>kan overføres</i>	21 693 000	
	75	Internasjonale avtaler og medlemskap	1 144 000	
	76	Nasjonalparksentra og andre natur- informasjonssentra, <i>kan overføres</i>	43 700 000	
	78	Friluftsområde, interkommunale friluftsråd og landsomfattande samarbeidsorgan for friluftsliv, <i>kan overføres</i>	66 595 000	
	81	Verdiskapingsprogram for naturarven, <i>kan overføres</i> , <i>kan nyttast under post 21</i>	15 330 000	
	82	Tilskot til prioriterte arter og utvalde naturtyper, <i>kan overføres</i> , <i>kan nyt- tast under post 21</i>	33 089 000	
	83	Naturfaglege organisasjonar	3 673 000	1 514 492 000
		Sum Naturens mangfald og friluftsliv		1 809 089 000
		Kulturminne og kulturmiljø		
1429		Riksantikvaren		
	01	Driftsutgifter	126 029 000	
	21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan nyttast under postane 72 og 73</i>	36 935 000	
	50	Tilskot til Samisk kulturminnearbeid	3 195 000	
	72	Vern og sikring av freda og verneverdige kulturminne og kulturmiljø, <i>kan overføres</i> , <i>kan nyttast under post 21</i>	270 362 000	
	73	Brannsikring og beredskapstiltak, <i>kan overføres</i> , <i>kan nyttast under post 21</i>	10 953 000	
	74	Fartøyvern, <i>kan overføres</i>	43 712 000	
	75	Internasjonalt samarbeid, <i>kan overføres</i>	1 100 000	
	77	Verdiskapingsarbeid på kulturmin- neområdet, <i>kan overføres</i> , <i>kan nyttast under post 21</i>	8 264 000	
	78	Tilskot til sikring og forvaltning av arkeologiske kulturminner, <i>kan overføres</i> , <i>kan nyttast under post 21</i>	8 500 000	509 050 000

Kap.	Post	Kroner	Kroner	Kroner
1432	Norsk kulturminnefond			
	50 Til disposisjon for kulturminnetiltak		61 440 000	61 440 000
	Sum Kulturminne og kulturmiljø			570 490 000
	Klima og forureining			
1441	Klima- og forureiningsdirektoratet			
	01 Driftsutgifter		370 594 000	
	21 Spesielle driftsutgifter		19 473 000	
	22 Statleg ordning for frivillig kjøp av klimakvotar		2 025 000	
	39 Oppryddingstiltak, <i>kan overførast, kan nyttast under postene 69 og 79</i>		17 162 000	
	69 Oppryddingstiltak, <i>kan overførast, kan nyttast under postene 39 og 79</i>		26 250 000	
	71 Grunnstøtte til frivillige miljøorganisasjoner og informasjon og kompetanseformidling om produksjon og forbruk		2 188 000	
	74 Miljømerking, miljøvennlig forbruk og forbruksinformasjon		1 120 000	
	75 Utbetaling av pant for bilvrak, <i>overslagsløyving</i>		281 320 000	
	76 Refusjonsordningar, <i>overslagsløyving</i>		50 000 000	
	79 Oppryddingstiltak, <i>kan overførast, kan nyttast under postene 39 og 69</i>		14 837 000	784 969 000
1445	Miljøvennleg skipsfart			
	21 Spesielle driftsutgifter		4 132 000	4 132 000
1447	Miljøomsyn i offentlege innkjøp			
	21 Spesielle driftsutgifter		14 000 000	14 000 000
1448	Radioaktiv forureining i det ytre miljø			
	01 Driftsutgifter		12 512 000	12 512 000
	Sum Klima og forureining			815 613 000
	Kart, geodata og egedomsinformasjon			
1465	Statens kartverk, arbeid med tinglysing og nasjonal geografisk infrastruktur			
	01 Driftsutgifter		224 504 000	
	21 Spesielle driftsutgifter, <i>kan overførast</i>		450 890 000	

Kap.	Post	Kroner	Kroner	Kroner
	30	Geodesiobservatoriet i Ny-Ålesund, <i>kan overføres</i>	45 600 000	720 994 000
2465		Statens kartverk		
	24	Driftsresultat:		
		1 Driftsinntekter	-1 054 000 000	
		2 Driftsutgifter, <i>overslagsløyving</i>	1 039 090 000	
		3 Avskrivningar	12 538 000	
		4 Renter av statens kapital	2 372 000	
	45	Større utstyrsinnkjøp og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	12 000 000	12 000 000
		Sum Kart, geodata og egedoms- informasjon		732 994 000
Nord- og polarområda				
1471		Norsk Polarinstitut		
	01	Driftsutgifter	195 712 000	
	21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	61 124 000	
	50	Stipend	498 000	257 334 000
1472		Svalbard miljøvernfond		
	50	Overføring til Svalbard miljøvernfond	12 320 000	12 320 000
1474		Fram – Nordområdesenter for klima- og miljøforskning		
	01	Driftsutgifter, <i>kan nyttast under postane 50 og 70</i>	4 253 000	
	50	Tilskot til statlege mottakarar, <i>kan overføres, kan nyttast under postane 01 og 70</i>	20 000 000	
	70	Tilskot til private mottakarar, <i>kan overføres, kan nyttast under postane 01 og 50</i>	13 000 000	37 253 000
		Sum Nord- og polarområda		306 907 000
Sum departementets utgifter				5 453 678 000

Inntekter:

Kap.	Post	Kroner	Kroner	Kroner
	Fellesoppgåver, regional planlegging, forskning, internasjonalt arbeid m.m.			
4400	Miljøverndepartementet			
	02 Ymse inntekter		370 000	
	03 Refusjon frå Utanriksdepartementet		1 523 000	1 893 000
	Sum Fellesoppgåver, regional planlegging, forskning, internasjonalt arbeid m.m.			1 893 000
	Naturens mangfald og friluftsliv			
4426	Statens naturoppsyn			
	01 Oppdrag og andre ymse inntekter		664 000	664 000
4427	Direktoratet for naturforvaltning			
	01 Ymse inntekter		642 000	
	09 Internasjonale oppdrag		13 250 000	
	54 Gebyr		4 298 000	18 190 000
	Sum Naturens mangfald og friluftsliv			18 854 000
	Kulturminne og kulturmiljø			
4429	Riksantikvaren			
	02 Refusjonar og diverse inntekter		3 700 000	
	09 Internasjonale oppdrag		1 100 000	4 800 000
4432	Norsk kulturminnefond			
	90 Fondskapital		1 400 000 000	1 400 000 000
	Sum Kulturminne og kulturmiljø			1 404 800 000
	Klima og forureining			
4441	Klima- og forureiningsdirektoratet			
	02 Inntekter, statleg ordning for frivillig kjøp av klimakvotar		2 161 000	
	04 Gebyr		35 259 000	
	05 Leigeinntekter		354 000	
	06 Gebyr, fylkas miljøvernavingar		22 000 000	
	07 Gebyrinntekter (Kvotesystemet)		10 600 000	
	09 Internasjonale oppdrag		6 155 000	76 529 000
	Sum Klima og forureining			76 529 000

Kap.	Post	Kroner	Kroner	Kroner
Kart, geodata og eiedomsinformasjon				
4465	Statens kartverk, arbeid med tinglysing og nasjonal geografisk infrastruktur			
	01 Gebyrinntekter tinglysing, burettslag		59 000 000	
	02 Gebyrinntekter tinglysing, fast eigedom		604 000 000	663 000 000
	Sum Kart, geodata og eiedomsinformasjon			663 000 000
Nord- og polarområda				
4471	Norsk Polarinstitut			
	01 Sals- og utleigeinntekter		9 699 000	
	03 Inntekter frå diverse tenesteyting		53 456 000	
	21 Inntekter, Antarktis		11 940 000	75 095 000
	Sum Nord- og polarområda			75 095 000
Skattar og avgifter				
5578	Sektoravgifter under Miljøvern- departementet			
	70 Sektoravgifter under Svalbard miljøvernfond		12 320 000	
	71 Jeger- og fellingsavgifter		77 600 000	
	72 Fiskaravgifter		16 300 000	93 900 000
	Sum Skattar og avgifter			106 220 000
Sum departementets inntekter				2 346 391 000

Fullmakter til å overskride gitte løyvingar

II

Meirinntektsfullmakter

Stortinget samtykkjer i at Miljøverndepartementet i 2013 kan:

1.

overskride løyvinga under	mot tilsvarende meirinntekter under
kap. 1400 post 01	kap. 4400 post 02
Kap. 1426 post 01	Kap. 4426 post 01
kap. 1427 post 21	kap. 4427 postane 09 og 54
kap. 1429 post 01	kap. 4429 postane 02 og 09
kap. 1441 post 01	kap. 4441 postane 04, 05, 06 og 09
kap. 1441 post 22	kap. 4441 post 02
kap. 1465 post 01	kap. 4465 post 01
kap. 1471 post 01	kap. 4471 postane 01 og 03
kap. 1471 post 21	kap. 4471 post 21
kap. 1472 post 50	kap. 5578 post 70

2. overskride løyvinga under kap. 2465 Statens kartverk, post 45 Større utstyrsinnkjøp og vedlikehald, med eit beløp som tilsvarende rekneskapsførte inntekter frå sal av anleggsmidlar under kap. 5465 Statens kartverk, post 49 Sal av anleggsmidlar. Unyttar inntekter frå slikt sal kan takast med ved utrekning av overført beløp.

III

Omdisponeringsfullmakt

Stortinget samtykkjer i at Miljøverndepartementet i 2013 kan omdisponere inntil 10 mill. kroner mellom kap. 1465 Statens kartverk, arbeid med tinglysing og nasjonal geografisk infrastruktur, post 01 Driftsutgifter og post 21 Spesielle driftsutgifter, og kap. 2465 Statens kartverk, post 45 Større utstyrsinnkjøp og vedlikehald.

IV

Fullmakt til overskriding

Stortinget samtykkjer i at Miljøverndepartementet i 2013 kan fråvike spesifikasjonane under kap. 2465 Statens kartverk, post 24 Driftsresultat, ved bruk av reguleringsfondet.

Fullmakter til å pådra staten forpliktingar utover gitte løyvingar

V

Bestillingsfullmakter

Stortinget samtykkjer i at Miljøverndepartementet i 2013 kan gjere bestillingar:

1. av materiell o.l. utover gitte løyvingar, men slik at samla ramme for nye bestillingar og gammalt ansvar ikkje overstig følgjande beløp:

Kap	Post	Nemning	Samla ramme
1426		Statens naturoppsyn	
	30	Tiltak i verneområde.	7,0 mill. kroner
1465		Statens kartverk	
	30	Geodesiobservatoriet i Ny-Ålesund	150,4 mill. kroner

2. av kartgrunnlag ut over gitt løyving under kap. 1465 Statens kartverk, arbeid med tinglysing og nasjonal geografisk infrastruktur, post 21 Spesielle driftsutgifter, men slik at ramma for nye bestillingar og gammalt ansvar ikkje overstig 90 mill. kroner.

VI

Tilsegningsfullmakter

Stortinget samtykkjer i at Miljøverndepartementet i 2013 kan gi tilsegn om tilskot ut over gitte løyvingar, men slik at samla ramme for nye tilsegner og gammalt ansvar ikkje overstig følgjande beløp:

Kap	Post	Nemning	Samla ramme
1427		Direktoratet for naturforvaltning	
	30	Statlege tileigningar, bandlegging av friluftsområde	55,00 mill. kroner
	32	Statlege tileigningar, fylkesvise verneplanar	9,90 mill. kroner
	34	Statlege tileigningar, nasjonalparker	37,00 mill. kroner
	35	Statlege tileigningar, nytt skogvern	116,40 mill. kroner
	76	Nasjonalparksenter og andre naturinformasjonssenter	2,00 mill. kroner
	79	Kompensasjon ved flytting av oppdrettsanlegg,	2,25 mill. kroner
1429		Riksantikvaren	
	72	Vern og sikring av freda og verneverdige kulturminne og kulturmiljø	35,00 mill. kroner
	73	Brannsikring og beredskapstiltak	2,00 mill. kroner
	74	Fartøyvern	12,00 mill. kroner

VII

Fullmakt til å inngå forpliktingar

Stortinget samtykkjer i at Miljøverndepartementet i 2013 kan ta på seg forpliktingar for framtidige år til å kjøpe inn materiell og til å gi tilsegn om tilskot ut over gitt løyving under kap. 1441 Klima- og forureiningsdirektoratet, postane 39, 69 og 79 Oppryddingstiltak, men slik at samla ramme for nye forpliktingar og gammalt ansvar ikkje overstig 25 mill. kroner.

Offentlege institusjonar kan tinge fleire
eksemplar frå:
Servicesenteret for departementa
Internett: www.publikasjoner.dep.no
E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no
Telefon: 22 24 20 00

Opplysningar om abonnement, laussal og
pris får ein hjå:
Fagbokforlaget
Postboks 6050, Postterminalen
5892 Bergen
E-post: offpub@fagbokforlaget.no
Telefon: 55 38 66 00
Faks: 55 38 66 01
www.fagbokforlaget.no/offpub

Publikasjonen er også tilgjengeleg på
www.regjeringa.no

Trykk: 07 Oslo AS 10/2012

